

**5. MEDZINÁRODNÁ
VEDECKO-ODBORNÁ KONFERENCIA**

23. - 27. 2. 2015 • Liptovský Mikuláš • Slovakia

Z b o r n í k
vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
2015

**Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
Katedra spoločenských vied a jazykov**

organizovala pod záštitou rektora Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika

brig. gen. doc. Ing . Borisa ĎURKECHA, PhD.

v spolupráci s

*Európskou asociáciou vedy o bezpečnosti so sídlom v Krakove
Vysokou školou verejnej a individuálnej bezpečnosti v Krakove
Pedagogickou univerzitou v Krakove
Charkovskou národnou univerzitou cestnej dopravy v Charkove
Národnou leteckou univerzitou v Kyjeve*

medzinárodnú vedecko-odbornú konferenciu

**«RIADENIE BEZPEČNOSTI ZLOŽITÝCH
SYSTÉMOV 2015»**

v termíne

23.-27. februára 2015

Odborný garant:

Brig. gen.doc. Ing. *Boris ĎURKECH*, CSc., rektor, Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Štefánika, Liptovský Mikuláš, Slovensko

Vedecký výbor:

Prof. *Viačeslav BEREZUTSKYJ*, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina
Dr. hab. *Jacek DWORZECKI*, Inštitút národnej bezpečnosti Filozoficko-historickej fakulty Pomorská akadémia v Slupsku, Poľsko
doc. Ing. *Ladislav HOFREITER*, CSc., Fakulta špecialneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, Slovensko
Prof. Ing. *Vojtech JURČÁK*, CSc., KtBaO, Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. UP dr. hab. inž. *Andrzej KOZERA*, Pedagogická univerzita v Krakove, Krakov, Poľsko
Dr. hab. *Leszek Fr. KORZENIOWSKI*, prezident Európskej asociácie vedy o bezpečnosti so sídlom v Krakove, Poľsko
prof. dr. hab. *Jan MACIEJEWSKI*, Vroclavská univerzita, Vroclav, Poľsko
doc. RSDr. *Jozef MATIS*, PhD., ved.KtSVaJ, Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Dr. *Juliusz PIWOWARSKI*, rektor, Vysoká škola verejnej a individuálnej bezpečnosti „Apeiron“, Krakov, Poľsko
Doc. PhDr. *František ŠKVRNDA*, PhD., Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko

Organizačný výbor :

PhDr. Miroslav KMOŠENA, PhD., KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *vedúci*
PhDr. Róbert HURNÝ, KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *člen*
PhDr. Zuzana KORČOKOVÁ, kvestúra AOS L. Mikuláš - *člen*
dr Zbigniew KUŹNIAR, Vysoká dôstojnícka škola pozemného vojska Tadeusza Kościuszki, Vroclav, Poľsko - *člen*
Mgr. Beáta LEHOTSKÁ, KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *člen*
PhDr. Mária MARTINSKÁ PhD., KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *člen*
Mgr. Adrián SIPKO, PhD., KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *člen*
Dr. Małgorzata STOCHMAL, Uniwersytet Wrocławski, Wroclaw - *člen*
Taťjana PAULÍKOVÁ, KtSVaJ AOS L.Mikuláš - *člen*

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko
prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakov, Poľsko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

Editori zborníka:

Doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., ved. KtSVaJ AOS L.Mikuláš (vedecký redaktor)
Mgr. Zuzana BERNÍKOVÁ, KtSVaJ AOS L.Mikuláš (vedecká redaktorka)

Zborník elektronických verzií recenzovaných príspevkov na CD – nosiči.
Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

ISBN: 978-80-8040-506-9 (Elektronický zborník príspevkov – CD nosič)

OBSAH

Hlavný referát:

ŠKVRNDA František

O TEORETICKÝCH VÝCHODISKÁCH CHÁPANIA VOJENSKEJ ELITY SR A RÁMCI JEJ SKÚMANIA

(*THEORETICAL BASES FOR UNDERSTANDING THE SLOVAK MILITARY ELITE AND THE FRAMEWORK OF ITS RESEARCH*)

9

Koreferát:

SZTUMSKI Janusz

ELITY WŁADZY.

(*POWER ELITE*)

22

Diskusné príspevky

BALCERZYK Robert

PROCES DOSKONALENIA ZAWODOWEGO PRACOWNIKÓW

(*EMPLOYEE TRAINING PROCESS*)

26

БАРАБАШ Олег

КИРИЕНКО Владимир

ПОВЫШЕНИЕ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИИ В АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ НА ЭТАПЕ ПРОЕКТИРОВАНИЯ

(*IMPROVEMENT OF INFORMATION PROTECTION IN AUTOMATED CONTROL SYSTEM IN THE STAGE OF PLANNING*)

34

БАРАБАШ Елена

ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ МУЛЬТИЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ АВИАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ
(*JUSTIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS CONCERNING MULTILINGUAL TRAINING OF AVIATION FOREIGN STUDENTS*)

41

BARANOWSKA Aneta

CZY ŁATWO BYĆ DOWÓDCĄ? POLSCY OFICEROWIE W WARUNKACH WOJNY ASYMETRYCZNEJ.

(*IS IT EASY TO BE A COMMANDER? POLISH OFFICERS IN ASYMMETRIC WARFARE*)

49

BECZYŃSKI Zbigniew

WPLYW ANALIZY RYZYKA I OCENY SYTUACJI OPERACYJNEJ NA SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA IMPREZY MASOWEJ NA PRZYKŁADZIE ZABEZPIECZENIA MISTRZOSTW EUROPY W PIŁCE NOŻNEJ EURO 2012 WE WROCŁAWIU

(*INFLUENCE OF RISK ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE OPERATIONAL SECURITY SYSTEM AS EXEMPLIFIED BY THE MASS EVENT SECURITY DURING THE EUROPEAN 2012 FOOTBALL CHAMPIONSHIP IN WROCŁAW*)

60

BELDZIKOWSKI Richard

PRZESTĘPCZOŚĆ W ZAKRESIE PODATKU VAT I AKCYZY ZAGROŻENIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA GOSPODARCZEGO POLSKI

(*CRIME IN THE FIELD OF VALUE ADDED TAX AND EXCISE DUTY AS POLISH ECONOMY SECURITY THREAT*)

68

BIGAJ Adam

DOWODZENIE I KIEROWANIE W POLICJI JAKO GRUPIE DYSPOZYCYJNEJ W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA.

(*COMMAND AND CONTROL IN THE POLICE AS EMERGENCY TASK FORCE OF THE STATE SECURITY SYSTEM.*)

77

BOBROV Nikita	
HAVAJ Peter	
MANDELÍK Ján	
VYBRATÁ PROBLEMATIKA Z OBLASTI VYŠETROVANIA A DOKAZOVANIA DOPRAVNÝCH NEHÔD S CHODCAMI S POUŽITÍM SYSTÉMU FORTIS (SELECTED ISSUES RELATED TO INVESTIGATION AND TAKING OF EVIDENCE IN ACCIDENTS WITH PEDESTRIANS USING THE SYSTEM FORTIS)	85
BODZIANY Marek	
KRYZYSY SPOŁECZNE I BUNTY MAS WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE (THE SOCIAL CRISES AND REVOLTS OF THE MASSES IN THE CONTEMPORARY WORLD)	93
BRTÁŇOVÁ Mária	
GLOBALNE BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE 21. STOROČIA, BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA A BEZPEČNOSTNÝ SYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY (GLOBAL SECURITY ENVIRONMENT IN THE 21st CENTURY, SECURITY POLICY AND SECURITY SYSTEM OF THE SLOVAK REPUBLIC)	106
BSOUL Magdalena	
ROLE SPOŁECZNO – ZAWODOWE W GRUPACH DYSPOZYCYJNYCH. (SOCIO-PROFESSIONAL ROLES OF EMERGENCY TASK FORCES)	113
BUJAK Adam	
WSPÓLZALEŻNOŚCI W POSTMODERNISTYCZNYM SPOŁECZEŃSTWIE A BEZPIECZEŃSTWO (CROSS COMPLIANCE AND SECURITY IN THE POST-MODERN SOCIETY)	120
BYLOK Felicjan	
ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE JAKO ELEMENT SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ (CRISIS MANAGEMENT AS AN ELEMENT OF THE SECURITY SYSTEM IN A LOCAL COMMUNITY)	129
ЧЕРНЕТА Валерій	
МЕЖДУНАРОДНИЙ ОПЫТ И ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ОХРАНЫ ТРУДА СПАСАТЕЛЕЙ УКРАИНЫ (INTERNATIONAL EXPERIENCE AND WAYS TO IMPROVE SAFETY AND HEALTH REGULATIONS OF UKRAINIAN RESCUE WORKERS)	137
DWORZECKI Jacek	
VYUŽÍVANIE MODERNEJ DIDAKTICKEJ TECHNOLOGIE VO VYUČOVANÍ POLICAJTOV NA VYSOKEJ ŠKOLE POLÍCIE V SZCZYTNE V POLSKU. (THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF POLICE OFFICERS' TRAINING CARRIED OUT BY THE POLICE ACADEMY IN SZCZYTNO)	148
FRONCZYK Artur	
SIKORA Mariusz	
OŚRODEK SZKOLENIA LEOPARD JAKO ELITARNY OSRODEK SZKOLENIA SPECJALISTYCZNEGO (THE LEOPARD TRAINING CENTRE AS AN ELITE SKILLS TRAINING CENTRE)	155
GĄSKA Anna	
ELITY PONOWOCZESNEGO SPOŁECZEŃSTWA. ROZWAŻANIA TEORETYCZNE (ELITES OF POST-MODERN SOCIETY. THEORETICAL CONSIDERATION)	164

GOGONJANZ Spartak TYTARENKO Alexander ПРОСТЕЙШАЯ МОДЕЛЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНОГО ЭЛЕМЕНТА СИСТЕМЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ ПРИ РЕШЕНИИ ТИПОВЫХ ЗАДАЧ (<i>THE SIMPLEST MODEL OF FUNCTIONING OF A SEPARATE ELEMENT OF THE EXECUTIVE SYSTEM WHEN SOLVING TYPICAL TASKS</i>)	169
GUSHEL Roman SEMERYUK Tatyana ВЛИЯНИЕ ВНЕШНИХ ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ НА КАЧЕСТВО ВОСПРИЯТИЯ ПОЛУЧАЕМОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ (<i>THE IMPACT OF EXTERNAL ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE QUALITY OF INCOMING INFORMATION PERCEPTION DURING THE EDUCATIONAL PROCESS</i>)	174
WARDYŃSKI Robert AUTORYTET POLICJI (<i>POLICE AUTHORITY</i>)	179
HOFREITER Ladislav PROBLÉM URČOVANIA KRITICKÝCH HODNÔT SOCIÁLNYCH INDIKÁTOROV, ÚLOHA PRE BEZPEČNOSTNÚ KOMUNITU. (<i>THE PROBLEM OF DETERMINING THE CRITICAL THRESHOLDS OF SOCIAL INDICATORS - THE ROLE OF THE SECURITY COMMUNITY</i>)	186
KOTASIŃSKA Anna OBECNOŚ ARABÓW W EUROPIE JAKO ELEMENT BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO (<i>ARABS' EXISTENCE IN EUROPE AS A PART OF CULTURAL SECURITY</i>)	191
KOZERA Andrzej, KOZERA Beata OCHRONA DÓBR KULTURY (<i>PROTECTION OF CULTURAL TREASURES</i>)	201
KOZERA Łukasz ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE LOKALNYM (<i>CRISIS MANAGEMENT AT THE LOCAL LEVEL</i>)	207
KRAJNÍK Václav SVOBODA Ivo BEZPEČNOSTNÍ MANAGEMENT V REGIONECH A PROBLEMATIKA SHROMAŽŔOVACÍHO ZÁKONA (<i>REGIONS SECURITY MANAGEMENT AND THE RIGHTS OF ASSEMBLY ISSUE</i>)	213
KWIECIŃSKI Mirosław ZARZĄDZANIE W WARUNKACH KONFRONTACJI (<i>MANAGEMENT IN CONFRONTATION</i>)	221
LYSENKO Olexandr NOVIKOV Valerii PRISCHEPA Tatiana TACHININA Helena URIADNIKOVA Inga, МЕТОД РАЗМЕЩЕНИЯ СЕНСОРОВ В ЗОНЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ СИТУАЦИИ НА БАЗЕ ТЕХНОЛОГИИ СОСТАВНЫХ ДИНАМИЧЕСКИХ СИТЕМ (<i>METHOD OF SENSORS LOCATION IN THE AREA OF EMERGENCY BASED ON COMPOUND DYNAMIC SYSTEM TECHNOLOGY</i>)	226

LUDZIEJEWSKI Zdzisław OFICEROWIE W WOJSKU POLSKIM. PORTRET SOCJOLOGICZNY (OFFICERS IN THE POLISH ARMY. SOCIOLOGICAL PORTRAIT)	232
MICHAILIUK Bogdan POSTĘPOWANIE W PRZYPADKU ZAGROŻENIA BRONIĄ BIOLOGICZNĄ (PROCEEDINGS IN THE CASE OF A THREAT OF BIOLOGICAL WEAPONS)	238
MIKA Janusz ELITY A ŘÍZENÍ BEZPEČNOSTNÍCH RIZIK (ROLE OF ELITES IN THE SECURITY RISK MANAGEMENT)	247
MROŹEK Andrzej SŁOWO W SŁUŻBIE WOJSKA. ETNOMETODOLOGICZNE I SEMANTYCZNE ROZWAŻANIA NA GRUNCIE TERMINOLOGII WOJSKOWEJ (THE WORDS SERVING THE ARMY. ETHNOMETHODOLOGICAL AND SEMANTIC CONSIDERATIONS ON THE GROUNDS OF THE MILITARY TERMINOLOGY.)	256
MÜLLER Pavel VÝZNAM PRINCÍPU PRÁVNEJ ISTOTY A ELÍT PRI ZAISTENÍ ROVNOSTI A BEZPEČNOSTI OBČANOV V PRÁVNOM ŠTÁTE SLOVENSKÁ REPUBLIKA (IMPORTANCE OF THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY AND ELITES FOR ENSURING EQUITY AND SECURITY OF CITIZENS IN THE LEGALLY CONSISTENT STATE – THE SLOVAK REPUBLIC)	264
OLAK WPŁYW GLOBALNEGO OTOCZENIA NA BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ (INFLUENCE OF GLOBAL SURROUNDINGS ON SECURITY POLICY)	274
PIECZYWOK Andrzej SYSTEM EDUKACJI DLA BEZPEIECZEŃSTWA (THE SYSTEM OF SECURITY EDUCATION)	285
PIWOWARSKI Juliusz ROZWADOWSKI Mariusz STRATEGIE BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ CELE I ZADANIA (POLISH SECURITY STRATEGIES AND OBJECTIVES)	299
POPRENDA Ján, ROPSKI Janusz, KONCEPCJE POSTMODERNIZMU W EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA (CONCEPTS OF POSTMODERNISM IN SECURITY EDUCATION)	310
SANOCA Katarzyna STEREOTYPY PŁCI WŚRÓD PODCHORAŻYCH (GENDER STEREOTYPES AMONG CADETS)	318
SHEVCHENKO Galina ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕОРИИПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ПРИ ПЛАНИРОВАНИИ РЕКЛАМНОЙ КОМПАНИИ С ЦЕЛЬЮ МАКСИМИЗАЦИИ ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ (DECISION THEORY FOR OPTIMAL DESIGN OF ADVERTISING COMPANY WITH TARGET AUDIENCE MAXIMIZATION)	323
SZLACHTA Aleksander LOGISTYCZY WOJSKOWI W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA MINITARNEGO POLSKI (MILITARY LOGISTICS IN THE MILITARY SECURITY SYSTEM IN POLAND)	332

SZYMANIEC Piotr UJĘCIE ELITY W KLASYCZNYM REPUBLIKANIZMIE I WE WSPÓŁCZESNEJ MYŚLI SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ (UNDERSTANDING OF ELITE IN THE CLASSICAL REPUBLICANISM AND IN THE CONTEMPORARY SOCIO-POLITICAL PERCEPTION)	336
ŚWIDERSKI Krzysztof UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA DRUGIEJ DEKADY XXI WIEKU. PERSPEKTYWA SOCJOLOGICZNA. (CONDITIONS OF NATIONAL SECURITY IN THE SECOND DECADE OF THE XXI CENTURY. SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE.)	348
ТАИРОВА Тамара МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТРАВМ В СТРОИТЕЛЬ- СТВЕ (THE MATHEMATICAL MODEL OF OCCUPATIONAL INJURIES IN CONSTRUCTION INDUSTRY)	355
TARCSI Gustáv ANALÝZA EFEKTÍVNOSTI ALOKÁCIE ZDROJOV Z POHLADU BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY (ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF RESOURCE ALLOCATION IN TERMS OF SECURITY POLICY)	361
TOMA Peter DROPOVÁ Miriam RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL AKO RIADENIE ZLOŽITÉHO BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU (MANAGEMENT OF THE ARMED FORCES AS A COMPLEX SECURITY SYSTEM)	369
VALUISKYI Stanislav, LYSENKO Olexandr, CHUMACHENKO Serhii ОПЕРАТИВНЕ РОЗГОРТАННЯ СЕНСОРНИХ РАДІОМЕРЕЖ В ЗОНІ НАДЗВИЧАЙ- НОЇ СТУАЦІЇ (RAPID DEPLOYMENT OF WIRELESS SENSOR NETWORKS IN EMERGENCY AREA)	374
VOLNENKO Nataliya КАК ИЗБЕЖАТЬ ЖИЗНЕУГРОЖАЮЩИХ ОПАСНОСТЕЙ В СПОРТЕ: СКРИНИН- ГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ (HOW TO AVOID LIFE-THREATENING DANGERS IN THE SPORT: SCREENING TESTS)	381
WOLSKA-LIŚKIEWICZ Ewa KLUB GENERALÓW WP JAKO FORUM AKTYWNOŚCI ELITY POLSKIEJ WOJSKOWOŚCI (КЛУБ ГЕНЕРАЛОВ ПОЛЬСКОЙ АРМИИ В КАЧЕСТВЕ ФОРУМА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЭЛИТЫ ПОЛЬСКИХ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ)	386

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ CHÁPANIA VOJENSKEJ ELITY A RÁMCE JEJ SKÚMANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

THEORETICAL BASES FOR UNDERSTANDING THE SLOVAK MILITARY ELITE AND THE FRAMEWORK OF ITS RESEARCH

ŠKVRNDA František¹

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na základné teoretické východiská a rámec skúmania vojenskej elity Slovenskej republiky. Sociálne zmeny posledných desaťročí a ich dopad na vojenskú elitu. Vojenská elita v kontexte sociologických aspektov skúmania európskej integrácie. Chápanie vojenskej elity v kontexte vývoja sociologickej a politologickej teórie elit. Vplyv zmien v úlohách a pôsobení ozbrojených síl na súčasnú vojenskú elitu. Náčrt sociologického vymedzenia súčasnej slovenskej vojenskej elity.

Kľúčové slová: Teória elit, európska integrácia, vojenská elita, ozbrojené sily, vojenská kultúra, profesionálny vojak.

Abstract: The paper focuses on the basic theoretical background and a framework for research into military elite of the Slovak Republic. Social changes of recent decades and their impact on military elite. Military elite in the context of the research into the sociological aspects in European integration. Understanding of the military elite in the context of the development in sociological and political science theories of elites. Impact of changes in the role and activities of the Armed Forces in the current military elite. Sociological definition of the contemporary Slovak Republic military elite.

Key words: Theory of elites, European integration, military elite, armed forces, military culture, professional soldier.

ÚVOD

Zmeny, ktorými prešlo vojsko SR od r. 1993 možno výskumne označiť viacerými prívlastkami – nesytemové, diskontinuálne, asymetrické a pod. Priniesli rad neželaných následkov, ktoré sa premietli do vývoja a fungovania slovenskej vojenskej elity. Tieto procesy súvisia aj s celkovým vývojom spoločnosti a špecifickými aspektmi v jeho bezpečnostno-politickej dimenzii po mocenskom prevrate na konci roku 1989. Ovplynili ich tiež zmeny v medzinárodných vzťahoch a bezpečnosti, kde okrem rozpadu bipolarity protirečivo pôsobili neoliberala globalizácia a v neposlednom rade i integračné procesy.

Integračné procesy v bezpečnostnej oblasti majú ambivalentný charakter, ktorý sa prejavuje medzi ich európskou a atlantickou dimenziou. Atlantická integrácia má nielen inú priestorovú ale aj politickú „parametre“ ako európska. Ide i o ich viacstrannú asymetriu lebo vojenské štruktúry Európskej únie (EÚ) sú neporovnateľné s vojenskými štruktúrami NATO – sú omnoho menšie, slabšie i „chudobnejšie“.

Teoretická reflexia uvedených procesov má interdisciplinárny charakter. V rámci jednotlivých vedných disciplín sa problémy skúmajú a interpretujú z rozdielnych pohľadov (paradigiem, modelov, koncepcií a pod.). EÚ a proces európskej integrácie sa pertraktujú predovšetkým z pohľadu ekonomickej teórie, politických vied a práva. Napriek tomu, že existuje veľa zdrojov – publikácií (správ) založených najmä na údajoch z výskumov, sociálnych štatistik, ktoré podávajú prehľad o dianí v EÚ z pohľadu sociológie, nestretávame sa s ním pri teoretickom rozpracovaní problematiky v takom rozsahu a hĺbke ako s pohľadom ekonómie, práva a politických vied. Pritom aj v popredí sociologického skúmania sú témy ako napr. europeizácia, sociálna nerovnosť, imigračná politika, identita, volebné správanie a i., ktoré majú aj ekonomické, právne i politické súvislosti a dôsledky.

---

¹ Kontakt: doc. PhDr. František ŠKVRNDA, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, 852 35 Bratislava, Dolnozemska 1, frantisek.skrnda@euba.sk

Cieľom príspevku je naznačiť zameranie diskusie na tému sociologického skúmania slovenskej vojenskej elity v podmienkach sveta (spoločnosti) na začiatku 21. storočia. Poukazuje sa v ňom na teoretické východiská a rámec skúmania vojenskej elity Slovenskej republiky, ktorých úroveň a rozsah sú nedostatočné, čo je podmienené nielen zužujúcim sa priestorom pre vojenskú sociológiu (až jej úpadkom) v Slovenskej republike ale aj marginalnosťou sociologického skúmania vojenskej elity vo fungovaní EÚ i celej európskej integrácie, ktoré sú obsahovým zameraním – rámcom – našej výročnej vedeckej konferencie.

1 O VOJENSKEJ ELITE V KONTEXTE SOCIOLOGICKÝCH ASPEKTOV SKÚMANIA EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE

Po ojedinelých prácach, ktoré sa začali zaoberať teoretickými, všeobecnosociologickými aspektmi Európskej únie (EÚ) resp. európskej integrácie¹ sa ich skúmanie ako špecifického sociálneho fenoménu rozšírilo². Špecifickú oblasť sociologického skúmania európskych pro-cesov predstavuje politická sociológia.³ Časť autorov uvažuje aj o novej sociológii európskej integrácie.⁴

Vojenská aj širšia bezpečnostná problematika ale najmä charakter pôsobenia EÚ ako bezpečnostného aktéra v medzinárodných vzťahoch vedú k tomu, že sa v nich označuje z rôznych dôvodov za slabého hráča. Vojenské, bezpečnostné a zahraničnopolitické aktivity EÚ nezodpovedajú jej ekonomickému potenciálu ale ani očakávaniam, ktoré sú od nej v členských štátoch i inde vo svete. Tento stav podmieňuje aj úroveň teoretického výskumu vojenských a bezpečnostných aspektov pôsobenia EÚ, o ktorých síce existuje tiež veľa zdrojov ale spravidla sú len vo všeobecnej podobe, niekedy až takmer implicitného charakteru. Spoločná bezpečnostná a obranná politika je stále vnímaná len ako jedna z mnohých súčastí „politik“ EÚ, ktorá má síce veľký rozsah ale disponuje malým množstvom síl a prostriedkov.⁵

Smithová vymedzuje ako hlavné oblasti zahraničnej politiky EÚ regionálnu kooperáciu, ľudské práva, demokraciu a dobré vládnutie, prevenciu konfliktov a násilia a boj proti organizovanej zločinnosti vrátane terorizmu (Smith, 2014).⁶

---

¹ IMMERFALL, S.: Fragestellungen einer Soziologie der Europäischen integration. In *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* ISSN 0023-2653, 2000, 40, Sonderheft, s. 481–503.

² Pozri bližšie: FAVELL, A. – GUIRAUDON, V.: The Sociology of the European Union An Agenda. In *European Union Politics*. ISSN 1465-1165, 2009, 10, č. 4, s. 550-576 tiež: FAVELL, A. – GUIRAUDON, V. (Eds.): *Sociology of the European Union*. London : Palgrave Macmillan, 2011, 224 s. ISBN 978-0230207127, ďalej: GAXIE, D.–HUBÉ, N.–ROWELL, J. (Eds.): *Perceptions of Europe A Comparative Sociology of European Attitudes*. Colchester: ECPR Press, 2011, 290 s. ISBN 978-1907301155, tiež: SAURUGGER, S.: Socio-logy and European studies. In *Journal of European Public Policy*, ISSN 1350-1763, 2009, 16, č. 6, s. 937–950.

³ Pozri bližšie: GUIRAUDON, V.: The constitution of a European immigration policy domain: A political sociology approach. In *Journal of European Public Policy*. ISSN 1350-1763, 2003, 10, č. 2, s. 263–282, tiež: KAUPPI, N.: Bourdieu's Political Sociology and the Politics of European Integration. In *Theory and Society*. ISSN: 0304-2421, 32, 2003, 32, č. 5/6, s. 775-789, ďalej: RUMFORD, Ch.: *The European Union: A Political Sociology*. Oxford: Blackwell, 2002, 320 s. ISBN: 978-0631226185 a SAURUGGER, S.: Sociology and European studies. In *Journal of European Public Policy*, ISSN 1350-1763, 2009, 16, č. 6, s. 937–950 a nakoniec tiež: ZIMMERMANN, A. – FAVELL, A.: Governmentality, political field or public sphere? Theoretical alternatives in the political sociology of the EU. In *European Journal of Social Theory*. ISSN: 1368-4310, 2011, 14, č. 4, s. 489-515.

⁴ VAN INGELGOM, V.: *Integrating Indifference: A Comparative, Qualitative and Quantitative Approach to the Legitimacy of European Integration*. Colchester: ECPR Press, 2013, 200 s., ISBN: 978-1907301483.

⁵ HILL, Ch. – SMITH, M.: *International Relations and the European Union*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 197 - 225 ISBN 978-0198544806.

⁶ SMITH, K. E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*. 3rd ed. Cambridge : Polity, 2014, 320 s. ISBN 978-0745664705.

Vo vzťahu k EÚ ako „civilnej“ mocnosti, ktorá sa opiera o mäkkú silu,¹ vzniká výskumná otázka, či sa má vojenskej dimenzii jej pôsobenia venovať taká pozornosť ako to je v prípade Spojených štátov amerických (USA), Ruskej federácie (RF) a Čínskej ľudovej republiky (ČĽR), ktoré sa považujú za jej hlavných partnerov/konkurentov v medzinárodných vzťahoch i bezpečnostnej oblasti.² Viac politologickým ako sociologickým problémom sú dva fakty:

- *Prvý* – prečo sa hneď v roku 1990 po krátkom „váhaní“ stal integračnou prioritou pre bývalé socialistické štáty „atlantizmus“ (vstup do NATO), ktorého sociálno-ekonomický prínos (kde je jadro európskej integrácie) ťažko dokazuje.
- *Druhý* – prečo všetky nové „postsocialistické“ členské štáty EÚ boli prijaté najprv do NATO a až potom do EÚ (niekedy síce len o niekoľko týždňov skôr), čo sa môže symbolicky vysvetliť od hľadania cez marginalizáciu až po „zatlačenie“ vojenskej dimenzie EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov alebo takmer konšpiračne ako dlhodobé a systematické podriaďovanie EÚ cieľom a záujmom NATO vedeným USA.

Komplikácie pre EÚ vznikajú v situáciách ako je v súčasnosti na Ukrajiny (ale aj v Sýrii, Líbyi a Iraku). Hoci sú v priamom susedstve EÚ alebo v jej blízkosti, EÚ sa vojensky musí spoliehať na sily a prostriedky NATO, ktorého hlavným veliteľom v Európe je vždy generál (admirál) USA. Táto situácia podmieňuje spôsob riešenia bezpečnostných problémov, ale aj napĺňanie záujmov jednotlivých aktérov diania.³

Pertraktovanie vojenskej a bezpečnostnej dimenzie európskej integrácie podmieňuje aj teoretický výskum elít. V EÚ existuje okrem politickej a hospodárskej aj silná byrokratická i iné elity.⁴ Projekt EÚ sa niekedy v širšom sociálno-ekonomickom a politickom kontexte označuje za projekt elít,⁵ čo je však v inom pohľade kritizované – až radikálne.⁶ V dôsledku pôsobenia súčasnej krízy sa pôsobenie týchto elít označuje aj za zlyhávajúce.⁷

Úplne na okraji záujmu je výskum vojenskej elity. Pôsobí síce Vojenský štáb Európskej únie a Európska únia má aj ďalšie, spravidla menšie vojenské zložky. Politicky ani mediálne sa o týchto vojenských zložkách nevie takmer nič a tieto vojenské zložky nie sú ani predmetom výskumu. Nemajú mediálno-politický imidž NATO a sú hlboko v jeho tieni.

Z hľadiska sociológie, predovšetkým z aspektu sociologického výskumu, by bolo určite vhodné v dnešných podmienkach ako jednu z prvých otázok sledovať, či okrem národnej vojenskej identity, existuje v obyvateľstve (masách) štátov Európskej únie a v ich elitách (predovšetkým vojenskej) viac identita „európska“ (úniová) alebo „natovská“ (atlantická, euroatlantická)?

---

¹ HILL, Ch. – SMITH, M.: *International Relations and the European Union*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 21 - 43 ISBN 978-0198544806.

² REDWOOD, J.: *Superpower Struggles: Mighty America, Faltering Europe, Rising Asia*. London : Palgrave Macmillan, 2006, s. 11 – 30. ISBN 978-1403990785.

³ ŠKVRNDA, F.: *Príliš horúce (a krvavé) leto vo svetovej politike I*. [online] Bratislava : Slovo, [2014] [cit. 2014-09-06]. Dostupné z www: < http://www.noveslovo.sk/c/Prilis_horuce_a_krvave_leto_vo_svetovej_politike_1>.

⁴ Pozri bližšie: HALLER, M.: *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream*. London: Routledge, 2008, s.58 – 198. ISBN 978-0415403900 a tiež: SEIDEL, K.: *The Process of Politics in Europe: The Rise of European Elites and Supranational Institutions*. London: Tauris Academic Studies, 2010, 264 s. ISBN 978-1848853263

⁵ BEST, H. – LENGYEL, G. – VERZICHELLI, L. (Eds.): *The Europe of Elites A Study into the Europeaness of Europe's Political and Economic Elites*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1-13. ISBN 978-0199602315.

⁶ FAZI, T.: *The Battle for Europe: How an Elite Hijacked a Continent and How we Can Take it Back*. London: Pluto Press, 2014, 216 s. ISBN 978-0745334509.

⁷ HALLER, Max: *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream*. London: Routledge, 2008, 462 s. ISBN 978-0415403900.

Táto výskumná otázka sa týka aj slovenskej vojenskej elity. Formovanie a súčasný stav slovenskej vojenskej elity špecificky podmieňuje aj to, že po vzniku samostatnej SR sa o jej bezpečnostnej orientácii najmä pred vstupom do NATO, viedli diskusie. Tento proces sa aj sociologicky skúmal (Čukan, 2003) ale jeho poznanie nie je dostačujúce pre potrebné zovšeobecnenie stavu a tendencií vývoja či uvažovanie o trendoch.¹

2 O VÝVOJI SOCIOLOGICKÉHO CHÁPANIA VOJENSKEJ ELITY

Vo víziách modernej spoločnosti sa nepočítalo s ďalším rozvojom násilia, vojakmi, ozbrojenými silami a pod. V klasickej sociológii 19. storočia nájdeme rôzne ale spravidla negatívne kontexty názorov na tieto fenomény – najmä u A. Comtea, H. Spencera, K. Marxa a M. Webera.² Maleševič poukazuje na „bojovú“ (bellicose) tradíciu v klasickom sociologickom myslení, kde možno nájsť aj úvahy o špecifickom poslaní vojenskej elity v spoločenskom živote a vývoji, ktoré sú však v súčasnosti mimo hlavného prúdu rozvoja sociológie.³

Ani zakladatelia sociologicko-politologickej teórie elít vo svojich koncepciách „vládnucej triedy“ – G. Mosca, „kolobehu elít“ – V. Pareto či „železného zákona oligarchie“ R. Michelsa veľkú pozornosť vojenskej elite nevenovali.⁴ Jodl v odlišnom koncepte klasickú teóriu elity charakterizuje ako polemiku s marxizmom a medzi jej skutočných predstaviteľov zaraďuje V. Pareta a G. Moscu, ktorých idey objasňuje v spojitosti s F. Nietzscheom najmä jeho krízou doby a považuje ju aj za výraz sklamaní a dezilúzie z buržoázno demokratických ideálov. Ako ďalších predstaviteľov klasickej teórie elít uvádza tiež R. Michelsa a dopĺňa aj G. Sorela.⁵ Vo všetkých koncepciách sa síce zvyrazňovala moc, sila a vplyv ako fundamentálne otázky pôsobenia elity, ale tiež sa v nich predpokladalo, že v modernej spoločnosti budú pre elity rozhodujúce iné ako vojenské činnosti, hoci prvky násilia sa pri pôsobení elity pripúšťali.

Tému vojenskej elity nepriamo a v širokom kontexte nastolili vedci, ktorí sa považujú za predchodcov vojenskej sociológie v 30. rokoch minulého storočia. K priekopníckym patrí dielo Demetera o nemeckom dôstojníckom zbore⁶, ktoré bolo vzhľadom na rozvoj spoločnosti i sociológie viackrát prepracované.⁷ V anglosaskej literatúre predstavuje jednu z prvých rozsiahlych prác o vojenskej elite dielo Lewisa o anglickom námornom dôstojníkovi.⁸

Počas druhej svetovej vojny sa v roku 1941 vytvoril Výskumný odbor pri oddelení informácií a výchovy pozemných síl v ozbrojených silách USA. Uskutočnil viac ako 200 empirických výskumov, pri ktorých sa získali údaje od vyše pol milióna vojakov. Na ich základe sa vypracovala rozsiahla monografia.⁹

---

¹ ČUKAN, K.: Slovenská verejnosť a vstup SR do NATO. In *Sociológia*, ISSN 0049 - 1225, 2003, 35, č. 5, s. 495 – 504.

² Pozri: KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*. Praha : SLON 2004, s. 150 - 153, ISBN 978-8086429342 a tiež: CAFORIO, G.: Some historical notes. In CAFORIO, Giuseppe: *Handbook of the Sociology of the Military*. New York : Springer, 2006, ISBN 978-0387324562, s. 8.

³ Pozri: MALEŠEVIČ, S.: *The Sociology of war and violence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521731690, 363 s.

⁴ Pozri: HARTMANN, M.: *Elitesozologie: Eine Einführung*. 2. Aufl. Frankfurt/Main : Campus, 2004, s. 19 - 42, ISBN 978-3593374390 a tiež: WASNER, B.: *Eliten in Europa: Einführung in Theorien, Konzepte und Befunde*. Wiesbaden : V.S. Verlag Fur Sozialwissenschaften, 2004, s. 36 - 59, ISBN 978-3810038753.

⁵ JODL, M.: *Teorie elity a problém elity (Příspěvek k dějinám a problematice politické sociologie)*. 2. vyd., Praha : VICTORIA PUBLISHING, 1994, 156 s., ISBN 8085605945.

⁶ DEMETER, K.: *Das deutsche Offizierskorps in seinen historisch-soziologischen Grundlagen*. Berlin : Hobbiling 1930, 369 s.

⁷ DEMETER, K.: *Das deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat 1650 – 1945*. 4. überarb. und erw. Aufl. Frankfurt/Main : Bernard & Graefe, 1965, 351 s.

⁸ LEWIS, M. A.: *England's sea-officers; the story of the naval profession*. London : G. Allen & Unwin, 1939, 307 s.

⁹ STOUFFER, S. A. et al.: *The American Soldier*, 4 Volumes, Princeton: Princeton University Press, 1949-1950.

V týchto prácach sa dôkladne analyzovali aj metodologické aspekty výskumov.¹ Tieto práce však už naznačovali inklináciu vojenskej sociológie v USA k preferovaniu empirických výskumov, ktorý bol sprevádzaný aj nižším záujmom o teóriu vojenskej elity.

Vo vojenskej sociológii, ktorá sa sformovala ku koncu 50. rokov minulého storočia bol jedným z ústredných problémov profesionálny vojak.² Do tejto oblasti skúmania možno zaradiť aj tému vojenskej elity. Podobnú ale širšiu líniu (politickosociologickú) objasňovania pôsobenia profesionálneho vojaka a tým aj vojenskej elity predstavovala druhá veľká téma vojenskej sociológie tohto obdobia – vzťahy spoločnosti a ozbrojených síl.³

Kritický sociologický pohľad na vojenskú elitu USA ako súčasť jej mocenskej elity podal Mills.⁴ Je to vlastne jediná práca, ktorá aj keď v širšom kontexte pojednáva priamo o vojenskej elite. V súčasnosti však podobne ako už spomenuté diela Demetera, Lewisa, Janowitza a Huntingtona, predstavuje už súčasť dejín sociológie a možno uvažovať o ich teoretickom popr. metodologickom vplyve na skúmanie aktuálnych problémov.

Ani v marxistickej (marxisticko-leninskej) vojenskej sociológii sa téma vojenskej elity samostatne nerozpracovala. Pojem elita sa spočiatku v marxistickej sociológii považoval za pojem „buržoáznej“ sociológie či politológie a vnímal sa cez prizmu jej kritiky. Vo vzťahu k vtedajšej socialistickej spoločnosti sa používali iné pojmy – ľud, ľudové masy a osobnosti, ktoré nahradzovali dichotómiu masy a elít, ktorú neskôr skomplikovala koncepcia strednej vrstvy. Od 60. rokov sa aj v marxistickej sociológii poukazovalo na potrebu vymedzenia elity a jej skúmania.⁵ Vo vojenskej sociológii však téma nebola preferovaná – veľmi zjednodušené uvedené – aj kvôli tomu, že vojenská elita mala fungovať v rámci vedenia spoločnosti komunistickou stranou.

Vojenská elita sa však aj v západnej vojenskej sociológii charakterizovala len všeobecne v nadväznosti na klasickú teóriu elít i jej ďalšie rozpracovávanie. Považovala sa za špecifickú skupinu v mocenskej elite, ktorá mala okrem pozície a roly v ozbrojených silách a spoločnosti aj špecifickú identitu, spojenú s vlastenectvom, povinnosťou, zodpovednosťou, cťou a pod.

Od 80. rokov minulého storočia pôsobili vo vojenskej sociológii dve tendencie, ktoré ďalej oslabovali záujem o skúmanie vojenskej elity. *Prvým* bol vznik nového, širšieho chápania bezpečnosti, v ktorom sa dostávali do popredia nevojenské aspekty a pozícia a rola vojakov a vojenskej činnosti pri zaisťovaní bezpečnosti sa menila – znižovala, zužovala. *Druhým* bola teória malých úplne profesionalizovaných ozbrojených síl, v ktorej sa vojak stáva „zamestnancom“ a prestáva byť výnimočnou profesiou – stráca a rozplýva sa jeho špecifické poslanie v spoločnosti.⁶

Neskôr sa rozpracovala koncepcia vojenského profesionála v postmodernom vojenstve po studenej vojne.⁷

Najnovšie prístupy zvyrazňujú pôsobenie amerického – teda prototypu západného profesionálneho vojaka v podmienkach nového svetového poriadku – fragmentovanom svete.⁸

---

¹ MERTON, R. K. – LAZARSFELD, P. F. (Eds.): *Continuities in Social Research Studies in the scope and method of "The American soldier"*. Glencoe : Free Press, 1950, 255 s.

² JANOWITZ, M.: *The Professional Soldier, a Social and Political Portrait*. Glencoe : Free Press, 1960, 464 s.

³ HUNTINGTON, S. P.: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1957, 534 s. ISBN 978-0674817357

⁴ MILLS, Ch. W.: *The Power Elite*. New York : Oxford University Press, 1956, 442 s.

⁵ JODL, M.: *Teorie elity a problém elity (Příspěvek k dějinám a problematice politické sociologie)*. 2. vyd., Praha : VICTORIA PUBLISHING, 1994, s. 35 - 39, ISBN 8085605945.

⁶ MOSKOS, Ch. C. – WOOD, F. R. (Eds.): *The Military: More Than Just a Job?* Sterling : Brassey's Inc., 1988, 324 s. ISBN: 978-0080343211.

⁷ MOSKOS, Ch. C. – WILLIAMS, J. A. – SEDAL, D. R. (Eds.): *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War*. Oxford : Oxford University Press, 1999, 304 s. ISBN 978-0195133295

⁸ SARKESIAN, S. – CONNOR, R.: *The US Military Profession into the 21st Century: War, Peace and Politics*, London : Routledge, 2006, 248 s. ISBN 978-0415358514

Európska vojenská elita je stále veľmi často predmetom historického skúmania v rôznych kontextoch.¹ Protirečivá pozornosť sa venuje nemeckej vojenskej elite z čias nacizmu, často v zdrojoch určených prednostne pre zberateľov militárií, ktoré môžu vyúsťovať až do radikálneho a extrémistického pohľadu.²

K jednému z mála štátov, kde sa skúma súčasná vojenská elita, ale z pohľadu vojenskej vedy je Ruská federácia.³

Pohľad na súčasnú európsku vojenskú elitu či vojenskú elitu EÚ je dnes rozpačitý. Vojenská elita (generalita a admiralita) sa vo všeobecnosti považuje za jednu z početných funkčných (pozičných) elít v súčasnej spoločnosti.⁴ Charakteristika vojenskej elity mimo sociológie a politológie sa mediálne (i marketingovo) už desaťročia často zužuje na elitné (špeciálne) jednotky (zložky) súčasných ozbrojených síl.⁵

3 O SÚČASNOM SOCIOLOGICKOM CHÁPANÍ VOJENSKEJ ELITY A JEJ SKÚMANÍ

Pri sociologickom skúmaní súčasnej vojenskej elity možno využiť poznávanie vojenskej kultúrou, ktorej chápanie je však tiež vágne,⁶ popr. rámeč pôsobenia vojenstva na kultúru v dejinách.⁷ Werknerová vymedzuje vojensko-politickú kultúru, v ktorej zdôrazňuje prvky vojensko-politických tradícií, národnej identity a noriem zahraničnej a bezpečnostnej politiky.⁸ Rozvoj teórie bezpečnosti podnecuje výskum bezpečnostnej (národnobezpečnostnej) kultúry.⁹

Pri nejednoznačnosti chápania pojmov, ktoré vytvárajú možnosti charakteristiky vojenskej elity v širokom rámci interpretácie vojenstva, obrany, bezpečnosti a ich vzájomných vzťahov, považujeme za prínosné pri skúmaní európskych vojenských elít uplatnenie historicko-sociologického pohľadu. Ide nám najmä o existenciu troch veľkých moderných vojenských (bezpečnostných) kultúr v kontinentálnej Európe, postavených na dlhodobých tradíciách, ktoré pôsobia aj v súčasnosti.

---

¹ Pozri bližšie: BAKER, A.: *The Knight: A Portrait of Europe's Warrior Elite*. Hoboken: Wiley, 2003. 224 s. ISBN 978-0471251354 a tiež: GAHLEN, G. – WINKEL, C. (Hrsg.): *Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*. Themenheft: Militärische Eliten in der Frühen, ISSN 1617-9722, 2010, 14, Heft 1, 253 s.

² SCHAULEN, Fritjof: *Die deutsche Militärelite 1939-1945: Zeitgeschichte in Farbe*. Martensrade : Pour le Merite - Verlag für Militärgeschichte, 2002, 160 s. ISBN 978-3932381256

³ BRODKIN I. A.: Vojennaja elita rossijskogo obščestva: teorija i metodologija issledovanija. In *Armija i obščestvo*, ISSN 2304-9677 2007, 3, č. 1, s. 34 – 42.

⁴ HARTMANN, M.: *Elitesoziologie: Eine Einführung*. 2. Aufl. Frankfurt/Main : Campus, 2004, s. 10 - 11, ISBN 978-3593374390

⁵ BEAUMONT, R. A.: *Military Elites*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Co., 1974, 251 s. ISBN 978-0672519772.

⁶ Pozri bližšie práce: ROMANOVA J. N.: Vojennaja kul'tura i jejo osnovnyje charakteristiki. In *Vestnik SamGU*, 2008, 60, č. 1, s. 214 – 218, tiež: SOETERS, J. L. – WINSLOW D. J.– WEIBULL, A.: Military Culture. In CAFORIO, G.: *Handbook of the Sociology of the Military*. New York : Springer, 2006, ISBN 978-0387324562, s. 237 – 254 a tiež: VOM HAGEN, U. – TOMFORDE, M.: Militärische Kultur. In LEONHARD, Nina – WERKNER, Ines-Jacqueline: *Militärsoziologie – Eine Einführung*. 2. aktual. und erweit. Aufl. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012, ISBN 978-3531934563, s. 284-313.

⁷ LEE, W. E.: *Warfare and Culture in World History*. New York : New York University Press, 2011, 238 s. ISBN 978-0814752784.

⁸ Pozri: WERKNER, I. J.: Wehrstrukturen im internatiolen Vergleich. In LEONHARD, N. – WERKNER, I. J. : *Militärsoziologie – Eine Einführung*. 2. aktual. und erweit. Aufl. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012, ISBN 978-3531934563, s. 91.

⁹ Pozri práce: GARIUP, M.: *European Security Culture Language, Theory, Policy*. London : Ashgate, 2009, ISBN 978-0754675556, 350 s. tiež: KATZENSTEIN, P. J. (Ed.): *The Culture of National Security. Norms and identity in world politics*. New York : Columbia University Press, 1996, 560 s., ISBN 978-0231104692 a napokon: KIRCHNER, E. J. – SPERLING, James (Eds.): *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*. London : Routledge, 2010, 335 s. ISBN 978-0415777438,

Sú to tieto vojenská (bezpečnostná) kultúry, ktoré pôsobia aj v súčasnosti:

- francúzska vojenská (bezpečnostná) kultúra,
- prusko-nemecká vojenská (bezpečnostná) kultúra,
- rusko-sovietska vojenská (bezpečnostná) kultúra.¹

Do tohto pohľadu na vojenskú (bezpečnostnú) kultúru vojde široká škála sociálnych javov a procesov, skupín, organizácií, prvkov ich vedomia, myslenia, konania a správania atď. Aj pri rôznych odlišnostiach a prítomnosti imperiálneho prvku v nich, všetky tieto kultúry vychádzajú prioritne z obrany vlasti (domoviny, národného priestoru, genius loci a pod.).

NATO tieto kultúry však už „nepestuje“ (nepodporuje) a preferuje anglo-americký model vojenskej (bezpečnostnej) kultúry.² Jeho základom je iné chápanie národných záujmov (i národnej identity) v USA, ktoré vyúsťuje do preferencie vojenského pôsobenia mimo vlastného územia³ a okrem toho je viac postavené na námornej,⁴ príp. leteckej vojenskej sile. Ozbrojené sily sa v tomto type kultúry nepripravujú na obranu vlasti ale ako expedičné sily na nasadenie v zahraničí. Aj na tomto porovnaní typov vojenských kultúr vidieť možný zdroj rozdielov nielen v integračných procesoch ale i v identite vojenských elít a vnímaní ich pozície a roly.

Vojenská elita sa čoraz častejšie charakterizuje ako súčasť bezpečnostnej elity v rámci novej mocenskej elity, ktorá má však široký rozsah a pestré zloženie a stáva sa transnacionálnou.⁵ V súvislosti s bezpečnostnými problémami súčasnej spoločnosti sa však bezpečnostná časť tejto elity neformuje už prioritne ako vojenská, hoci v nej stále patrí významné miesto vojakom.

V posledných dvoch – troch desaťročiach došlo k ohraničeniu možností zasahovania vojenských elít do politiky, čo platí nielen v štátoch NATO, ale napr. aj v Číne (ČĽR). V piatej generácii vodcov ČĽR sa už vojenské elity nenachádzajú a ak v nej pôsobia, majú skôr odborný ako politicky vplyv. Podobne aj napriek zvýrazňovaniu pozície „silovikov“ v Ruskej federácii, ide v tomto prípade viac o príslušníkov spravodajských služieb a bezpečnosti (polície) ako vojakov. Okrem toho aj v Afrike a Ázii ale najmä v Latinskej Amerike výrazne poklesol počet vojenských prevratov.

Skupina profesionálnych vojakov sa v 90. rokoch minulého storočia začala kvalitatívne meniť. Počet vojakov a vojenskej elity a tým aj jej vplyv sa drasticky znižuje (zužuje). Vojenská kariéra prestáva byť tak prítlačivou a neposkytuje toľko príležitostí, ako v 20. storočí do obdobia rozpadu bipolarity. Okrem toho najmä v podmienkach štátov NATO sa vojenská elita pripravuje už viac kozmopolitne, „aliančne“ ako vlastenecky.

Ďalšiu zmenu prináša pôsobenie súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností, ktoré sa stalo špecifickou reakciou na masívne zníženie počtov ozbrojených síl. Množstvo tradičných vojenských činností, najmä obslužného a doplnkového charakteru už nevykonávajú vojaci v službe, ale tieto spoločnosti, v ktorých pôsobia aj značné množstvo bývalých vojakov či osôb z iných ozbrojených zložiek štátu.

---

¹ Pozri bližšie práce: GREBEŇKOV V. N.: *Vojennaja kultura rossijskogo obščestva*. Stavropol': Izdatel'stvo Stavopol'skogo gosudrastvennogo universiteta, 2009, 312 s., tiež: KIRCHNER, E. J. – SPERLING, J. (Eds.): *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*. London : Routledge, 2010, 335 s. ISBN 978-0415777438, WILLIAMS, M.: *Culture and Security: Symbolic Power and the Politics of International Security*. London : Routledge, 2006. ISBN 978-0415417037, 184 s.

² SARKESIAN, Sam – CONNOR, Robert: *The US Military Profession into the 21st Century: War, Peace and Politics*, London : Routledge, 2006, s. 77 – 91. ISBN 978-0415358514

³ LEWIS A. R.: *The American Culture of War: A History of US Military Force from World War II to Operation Enduring Freedom*. London: Routledge, 2012, 592 s. ISBN 978-0415890199.

⁴ LEWIS, M. A.: *England's sea-officers; the story of the naval profession*. London : G. Allen & Unwin, 1939, 307 s.

⁵ KAUPPI, N. – MADSEN, M. R. (Eds.): *Transnational Power Elites: The New Professionals of Governance, Law and Security*. London : Routledge, 2013, 232 s. ISBN 978-0415665247

Profesionálni vojaci sa stali sociálne menej homogénnou skupinou a zameranie ich výskumu sa oproti minulosti výrazne mení. Zanikajú tradičné témy, spojené s výrazným oddelením vojenského sociálneho prostredia od spoločenského (civilného) a pribúdajú také ako je napr. pôsobenie žien vo vojsku.¹

Zo sociologického hľadiska sú v týchto podmienkach aktuálne otázky prípravy a pôsobenia vojenskej elity nedostatočne skúmané. Ako príklad poslúži obsah časopisu *Armed Forces and Society*, kde sa v rokoch 2001 – 2013 neuverejnil ani jeden príspevok teoretického či výskumného charakteru, ktorý by sa celý alebo aspoň prevažne venoval téme vojenskej elity. Sprostredkovane sa ňou zaoberali príspevky, ktoré sa venovali vzťahom medzi spoločnosťou a ozbrojenými silami, popr. pôsobením ozbrojených síl v politickom živote alebo prípravou vojenských profesionálov. Okrem toho väčšinou sa v nich skúmali problémy ozbrojených síl v Turecku a silne militarizovanom Izraeli, popr. v štátoch, kde boli alebo ešte stále sú pri moci vojenskej vlády (napr. Indonézia). Nebol však ani jeden príspevok, ktorý by aspoň marginálne pertraktoval fenomén európskej vojenskej elity (vojenskej elity EÚ).

4 NÁČRT SOCIOLOGICKÉHO VYMEDZENIA SÚČASNEJ SLOVENSKEJ VOJENSKEJ ELITY

Kategorizácia hodností prijatá v NATO na základe normy STANAG 2116 - NATO Codes for Grades of Military Personnel² nám umožní špecificky načrtnúť rámec vymedzenia vojenskej elity, ktorá na Slovensku vznikla po vstupe do NATO. Norma rozdeľuje hodnosti do dvoch skupín. Prvou sú dôstojnícke hodnosti (officer ranks), ktoré sú zatriedené do desiatich stupňov od OF1 do OF10 a druhou ďalšie hodnosti (other ranks), ktoré sú zatriedené do deviatich stupňov od OR1 do OR9. V ozbrojených silách USA existuje aj kategória dôstojníckych čakateľov (warrant officers v piatich stupňoch od WO1 do WO5). Dôstojnícke hodnosti sa zrejme úplne náhodne podobajú paretovskej klasifikácii elit (elita je pre Pareta kategória na označenie tých, ktorí v ktorejkoľvek spoločenskej živote dokážu obsadiť špičkové pozície, manifestované v dosiahnutom úspechu). Obe klasifikácie pracujú s rovnakým počtom stupňov elity (od 1 do 10, pričom u Pareta je aj stupeň 0 – úplný, absolútny neúspech v danej činnosti).

Budeme rešpektovať hodnostnú „kategorizáciu“ NATO. Tá je formálne – kategoriálne – iná, ako boli hodnosti v moderných európskych vojenských kultúrach. Ako príklad uvedieme stupnicu generálskych hodností, ktorá sa spravidla začína brigádnym generálom a cez hodnosti generálmajora a generálporučíka končí väčšinou pri generálovi (toto pomenovanie je minimálne z jazykového hľadiska nelogické, lebo generál sa vo väčšine jazykov chápe ako skupina hodností, majúca viac stupňov) a v niektorých štátoch až pri generálovi armády (túto hodnosť má: Francúzsko, Chorvátsko, Poľsko, Portugalsko, Španielsko, Taliansko, Turecko, Veľká Británia a USA). Pre spresnenie dodáme, že každý stupeň znamená jednu generálsku „hviezdičku“ – teda môže ísť od jednohviezdičkového po päťhviezdičkového generála.

Francúzsko si ponechalo tradičnú hierarchiu generálskych hodností – brigádnym generál, divízny generál, zborový generál, armádny generál a maršal Francúzska, ktorý však v súčasnosti má už len čestný charakter a neudeluje sa osobám v činnej službe.

Najviac zmenená je *tradičná prusko-nemecká hierarchia hodností*, ktorú tvorili generálmajor, generálporučík, generál zbrane (pechoty, jazdectva, delostrelectva atď.), generálpukovník a generál poľný maršal.

---

¹ CARREIRAS, Helena: *Gender and the Military: Women in the Armed Forces of Western Democracies*. London : Routledge, 2006, 282 s. ISBN 978-0415472081.

² STANAG 2116 NATO standardization agreement (Edition 5) NATO codes for grades of military personnel [online] [cit. 2014-04-06]. Dostupné z <[www: http://www.militaria.lv/stanag.htm](http://www.militaria.lv/stanag.htm)>.

Pre úplnosť doplníme, že v *ruskej cárskej armáde* bola hierarchia generálskych hodností rovnaká ako prusko-nemecká. Po vzniku *Zväzu sovietských socialistických republík* (ZSSR) boli vojenské hodnosti zrušené a existovali len triedy funkcií (od 1 do 14). V roku 1935 sa obnovili dôstojnícke hodnosti a vytvorila sa hodnosť maršala ZSSR a v roku 1940 boli znovu zavedené generálske hodnosti, ktoré mali hierarchiu – generálmajor, generálporučík, generálplukovník a generál armády. V roku 1943 vytvorili hodnosti maršala druhu vojsk (tankového, delostrelectva, letectva a i.) a hlavného maršala druhu vojsk. Je paradoxné, že z počiatočného zrušenia hodností (ku ktorému došlo aj vo Francúzsku po revolúcii v roku 1798) sa v ZSSR v čase Veľkej vlasteneckej vojny vytvorila jedna z najväčších škál najvyšších hodností – generálskych a maršalských – so šiestimi stupňami (hodnosť maršala druhu vojsk je rovnocenná s generálom armády, ktorý sa udeľoval len „vševojskovým“ generálom).

Hierarchia kategorizácie dôstojníckych hodností NATO na príklade *ozbrojených síl Slovenskej republiky* (OS SR):

- OF 1 – poručík a nadporučík (do tohto stupňa sú zaradené aj hodnosti podporučíka a rôzne iné podoby nižších dôstojníckych hodností, ktoré v minulosti vo viacerých štátoch existovali – ak sa niečo z nich zachovalo. V niektorých prípadoch sú nižšie dôstojnícke hodnosti zaradené aj mimo desiatich základných stupňov ako výnimka a označené ako dôstojnícky kandidát – aspirant, popr. ako dôstojnícky študent/kadet alebo sú zaradené do stupňa OR 8 alebo 9).
- OF 2 – kapitán,
- OF 3 – major,
- OF 4 – podplukovník,
- OF 5 – plukovník,
- OF 6 – brigádny generál,
- OF 7 – generálmajor,
- OF 8 – generálporučík,
- OF 9 – generál,
- OF 10 – v OS SR nie je zavedená – ide o generála armády alebo ináč nazvanú najvyššiu generálsku hodnosť či hodnosť maršala (okrem Francúzska je táto hodnosť aj v Poľsku, Portugalsku, Rumunsku, Turecku a Veľkej Británii).

Ak usporiadame súčasné vojenské hodnosti na Slovensku či v iných ozbrojených silách štátov NATO podľa vzoru, ktorý sme nazvali *paretovským*, dá sa načrtnúť na stupnici od 0 do 10 nasledovná hierarchická schéma:

- 0 – osoby, ktoré sa uchádzali o prijatie do vojenskej služby ale z akéhokoľvek dôvodu neuspeli a osoby, ktoré vykonávali vojenskú službu ale boli predčasne a s trestom prepustení v najnižšej hodnosti,
- 1 - vojak 1. a 2. stupňa,
- 2 – slobodník, desiatnik, čatár a rotný,
- 3 – rotmajster, nadrotmajster,
- 4 – štábny nadrotmajster,
- 5 – poručík, nadporučík a kapitán,
- 6 – major a podplukovník,
- 7 – plukovník,
- 8 – brigádny generál, generálmajor, generálporučík – v súčasných OS SR je okolo 20 plánovaných funkcií, na ktorých môžu byť nositelia týchto hodností,

- 9 – generál (do samostatnej kategórie túto hodnotu na Slovensku zaradíme preto, lebo jej nositeľ môže byť len jedna osoba v činnej službe – ktorá zastáva funkciu náčelníka generálneho štábu),
- 10 – generál armády (už tým, že táto hodnota na Slovensku nie je zavedená, sa nepriamo politicky i právne pripúšťa, že ako malý štát nemôžeme mať plnohodnotnú vojenskú elitu)

Otázkou je či budeme do takto hierarchizovanej vojenskej elity zaradovať okrem plukovníkov a generálov aj nami vyčlenený stupeň 6 (podplukovníkov a majorov). Z početného hľadiska by sa vojenská elita pozostávajúca len z generálov a plukovníkov značne zúžila – cca na 150 – 200 osôb, čo je pri súčasnom počte OS SR (13 – 14 tisíc osôb) – o niečo viac ako 1 % z nich.

Zo sociologického hľadiska nám však už pri predbežnej teoreticko-empirickej analýze výskumného problému objavujú ďalšie otázky, ktoré vznikajú kvôli odlišnostiam od zloženia vojenskej elity v minulosti. Ide o početné, funkčné, sociálnopriestorové, resp. bourdieuvské „poľové“ ukazovatele a i.

- *Prvá otázka* súvisí s mobilitou, ktorá v minulosti činila z vojenského povolania príťažlivú záležitosť. Zo sociologického hľadiska je nepochopiteľné, že na Slovensku (nepoznáme situáciu vo všetkých štátoch NATO) už nie možné prejsť do skupiny dôstojníckych hodností zo skupiny iných hodností. Ináč povedané prestala platiť zásada kariéry v konškrpčných ozbrojených silách pripisovaná N. Bonapartovi – každý vojak nosí v torbe maršalskú palicu.
- *Druhá otázka* spočíva v tom, že z formálneho hľadiska vznikne v tomto „paretovskom“ modeli dvojitá pyramída. Prvú tvorí „natovská“ skupina hodností OR 1 – OR 9, keď počet rotmajstrov vo všetkých troch kategóriách je oveľa nižší ako počet poddôstojníkov a vojakov. Druhá skupina hodností – dôstojníckych – má tiež pyramidálny charakter – od poručíkov po skupinu generálskych hodností.
- *Tretiu otázku* vidíme v tom, aké ďalšie prvky okrem hierarchického vertikálneho delenia zaradíme do charakteristiky súčasnej vojenskej elity. Malo by o ísť najmä o zastávanú funkciu (charakter odbornej a riadiacej funkcie), vzdelanie a ďalší „kvalifikačný rast“, „exkluzívnosť služby“ (pôsobenie v cudzine, nasadenie v misiách či priamo vo vojnách a pod.), priebeh služby (kariéra – ako dlho trvá dostať sa do elity, koľko v nej profesionálny vojak zotrúva), vyznamenania a ocenenia, pozície mimo vojska atď.
- *Ďalšiu otázku* predstavuje, aký bude počet žien vo vojenskej elite. Ak sa dnes všeobecne predpokladá, že počet žien medzi vojakmi môže byť okolo 10 %, zaujímavé by bolo zistiť, koľko ich je v tej časti, ktorú zaradíme medzi elitu. Podobne by sa mohlo sledovať, či príslušnosť k vojenskej elite je prínosom aj mimo ozbrojených síl – pri možnom pôsobení v politike na štátnej, regionálnej či miestnej úrovni, pri uplatnení v štátnej správe či samospráve a pod.

ZÁVEROM

Pri východiskovom štúdiu vojenskej elity ako sociologického problému sme zistili, že fenomén je skúmaný a charakterizovaný nielen v slovenskej ale aj v zahraničnej sociológii v súčasnosti len marginálne. V podmienkach radikálneho zníženia počtov ozbrojených síl v prvej polovici 90. rokov došlo aj k obmedzeniu možností ich sociologického skúmania a poznanie utvárania a fungovania vojenskej elity v posledných desaťročiach je nepostačujúce. Okrem toho sa problém vojenských elít akoby ďalej rozplýval v súvislosti so vznikom nových mocenských elít, v ktorých sa zvyrazňuje jej bezpečnostná časť, kde vojaci tvoria už len jednu zo zložiek.

Príťažlivosť vojenskej služby v minulosti bola spojená s dvomi možnými kariérnymi cestami. Za skutočne vojenskú kariéru sa považovalo dosiahnutie vyšších hodností, spojených aj so zastávaním funkcií na vyšších stupňoch hierarchie výstavby ozbrojených síl. Okrem toho bola možnosť „kvalifikačnej“ – odborno-profesionálnej kariéry, získania jedinečných vlastností, spôsobilostí, skúseností a pod., najmä vďaka potrebe vysokej špecializácie v niektorých oblastiach vojenskej činnosti, čo zvyšovalo prestíž časti vojakov z povolania pôsobiacich na vysokošpecializovaných pracoviskách v ozbrojených silách.

V podmienkach zníženia počtov ozbrojených síl SR, keď v roku 1993 mala vtedajšia Armáda SR vyše 50 000 vojakov a na začiatku tohto desaťročia ich počet poklesol cca na 13 – 14 tisíc, sa zmenili obe dimenzie tradičnej vojenskej kariéry. Sme však toho názoru, že skúmanie vojenskej elity na pozadí ďalších problémov fungovania Ozbrojených síl SR by mohlo prispieť k poznaniu a riešeniu otázok, ktoré súvisia s kvalitou ľudských zdrojov a systémom ich riadenia a teda aj k lepšiemu – kvalitnejšiemu pôsobeniu vojska, čo je dnes často a rôzne kritizované.

Zoznam použitej literatúry

- BAKER, Alan: *The Knight: A Portrait of Europe's Warrior Elite*. Hoboken: Wiley, 2003. 224 s. ISBN 978-0471251354.
- BEAUMONT, Roger, A.: *Military Elites*. Indianapolis : The Bobbs-Merrill Co., 1974, 251 s. ISBN 978-0672519772.
- BEST, Heinrich – LENGYEL, György – VERZICHELLI, Luca (Eds.): *The Europe of Elites A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 312 s. ISBN 978-0199602315.
- BRODKIN Il'ja, A.: Vojennaja elita rossijskogo obščestva: teorija i metodologija issledovanija. In *Armija i obščestvo*, ISSN 2304-9677 2007, 3, č. 1, s. 34 – 42.
- CAFORIO, Giuseppe: Some historical notes. In CAFORIO, Giuseppe: *Handbook of the Sociology of the Military*. New York : Springer, 2006, ISBN 978-0387324562, s. 7 – 26.
- CARREIRAS, Helena: *Gender and the Military: Women in the Armed Forces of Western Democracies*. London : Routledge, 2006, 282 s. ISBN 978-0415472081.
- ČUKAN, Karol: Slovenská verejnosť a vstup SR do NATO. In *Sociológia*, ISSN 0049 - 1225, 2003, 35, č. 5, s. 495 – 504.
- DEMETER, Karl: *Das deutsche Offizierskorps in seinen historisch-soziologischen Grundlagen*. Berlin : Hobbiling 1930, 369 s.
- DEMETER, Karl: *Das deutsche Offizierkorps in Gesellschaft und Staat 1650 – 1945*. 4. überarb. und erw. Aufl. Frankfurt/Main : Bernard & Graefe, 1965, 351 s.
- FAVELL, Adrian – GUIRAUDON, Virginie (Eds.): *Sociology of the European Union*. London : Palgrave Macmillan, 2011, 224 s. ISBN 978-0230207127.
- FAVELL, Adrian – GUIRAUDON, Virginie: The Sociology of the European Union An Agenda. In *European Union Politics*. ISSN 1465-1165, 2009, 10, č. 4, s. 550-576.
- FAZI, Thomas: *The Battle for Europe: How an Elite Hijacked a Continent and How we Can Take it Back*. London: Pluto Press, 2014, 216 s. ISBN 978-0745334509.
- GAHLEN, Gundula – WINKEL, Carmen (Hrsg.): *Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*. Themenheft: Militärische Eliten in der Frühen, ISSN 1617-9722, 2010, 14, Heft 1, 253 s.
- GARIUP, Monica: *European Security Culture Language, Theory, Policy*. London : Ashgate, 2009, ISBN 978-0754675556, 350 s.
- GAXIE, Daniel - HUBÉ, Nicolas – ROWELL, Jay (Eds.): *Perceptions of Europe A Comparative Sociology of European Attitudes*. Colchester: ECPR Press, 2011, 290 s. ISBN 978-1907301155.
- GREBEŇKOV Valerij N.: *Vojennaja kultura rossijskogo obščestva*. Stavropol': Izdatel'stvo Stavopol'skogo gosudrastvennogo universiteta, 2009, 312 s.
- GUIRAUDON, Virginie: The constitution of a European immigration policy domain: A political sociology approach. In *Journal of European Public Policy*. ISSN 1350-1763, 2003, 10, č. 2, s. 263–282.
- HALLER, Max: *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream*. London: Routledge, 2008, 462 s. ISBN 978-0415403900.

- HARTMANN, Michael: *Elitesoziologie: Eine Einführung*. 2. Aufl. Frankfurt/Main : Campus, 2004, 205, ISBN 978-3593374390
- HILL, Christopher – SMITH, Michael: *International Relations and the European Union*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 584 s. ISBN 978-0198544806.
- HUNTINGTON, Samuel, P.: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1957, 534 s. ISBN 978-0674817357
- IMMERFALL, Stefan: Fragestellungen einer Soziologie der Europäischen integration. In *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* ISSN 0023-2653, 2000, 40, Sonderheft, s. 481–503.
- JANOWITZ, Morris: *The Professional Soldier, a Social and Political Portrait*. Glencoe : Free Press, 1960, 464 s.
- JODL, Miroslav: *Teorie elity a problém elity (Příspěvek k dějinám a problematice politické sociologie)*. 2. vyd., Praha : VICTORIA PUBLISHING, 1994, 156 s., ISBN 8085605945.
- KATZENSTEIN, Peter, J. (Ed.): *The Culture of National Security. Norms and identity in world politics*. New York : Columbia University Press, 1996, 560 s., ISBN 978-0231104692.
- KAUPPI, Niilo: Bourdieu's Political Sociology and the Politics of European Integration. In *Theory and Society*. ISSN: 0304-2421, 32, 2003, 32, č. 5/6, s. 775-789.
- KAUPPI, Niilo – MADSEN, Mikael, R. (Eds.): *Transnational Power Elites: The New Professionals of Governance, Law and Security*. London : Routledge, 2013, 232 s. ISBN 978-0415665247
- KELLER, Jan: *Dějiny klasické sociologie*. Praha : SLON 2004, 529 s., ISBN 978-8086429342.
- KIRCHNER, Emil, J. – SPERLING, James (Eds.): *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*. London : Routledge, 2010, 335 s. ISBN 978-0415777438,
- LEE, Wayne, E.: *Warfare and Culture in World History*. New York : New York University Press, 2011, 238 s. ISBN 978-0814752784.
- LEWIS Adrian, R.: *The American Culture of War: A History of US Military Force from World War II to Operation Enduring Freedom*. London: Routledge, 2012, 592 s. ISBN 978-0415890199.
- LEWIS, Michael A.: *England's sea-officers; the story of the naval profession*. London : G. Allen & Unwin, 1939, 307 s.
- MALEŠEVIĆ, Siniša: *The Sociology of war and violence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521731690, 363 s.
- MERTON, Robert, K. – LAZARSFELD, Paul, F. (Eds.): *Continuities in Social Research Studies in the scope and method of "The American soldier"*. Glencoe : Free Press, 1950, 255 s.
- MILLS, Charles W.: *The Power Elite*. New York : Oxford University Press, 1956, 442 s.
- MOSKOS, Charles, C. – WOOD, Frank, R. (Eds.): *The Military: More Than Just a Job?* Sterling : Brassey's Inc., 1988, 324 s. ISBN: 978-0080343211.
- MOSKOS, Charles, C. – WILLIAMS, John, A. – SEDAL, David, R. (Eds.): *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War*. Oxford : Oxford University Press, 1999, 304 s. ISBN 978-0195133295
- REDWOOD, John: *Superpower Struggles: Mighty America, Faltering Europe, Rising Asia*. London : Palgrave Macmillan, 2006, 208 s. ISBN 978-1403990785.
- ROMANOVA Jekaterina N.: Vojennaja kul'tura i jejo osnovnyje charakteristiki. In *Vestnik SamGU*, 2008, 60, č. 1, s. 214 – 218.
- RUMFORD, Chris: *The European Union: A Political Sociology*. Oxford: Blackwell, 2002, 320 s. ISBN: 978-0631226185.
- SARKESIAN, Sam – CONNOR, Robert: *The US Military Profession into the 21st Century: War, Peace and Politics*, London : Routledge, 2006, 248 s. ISBN 978-0415358514
- SAURUGGER, Sabine: Sociology and European studies. In *Journal of European Public Policy*, ISSN 1350-1763, 2009, 16, č. 6, s. 937–950.
- SAURUGGER, Sabine – MÉRAND, Frédéric: Does European integration theory need sociology? In *Comparative European Politics*. ISSN: 1472-4790, 2010, 8, č. 8, s. 1–18.
- SEIDEL, Katja: *The Process of Politics in Europe: The Rise of European Elites and Supranational Institutions*. London: Tauris Academic Studies, 2010, 264 s. ISBN 978-1848853263
- SCHAULEN, Fritjof: *Die deutsche Militärelite 1939-1945: Zeitgeschichte in Farbe*. Martensrade : Pour le Merite - Verlag für Militärgeschichte, 2002, 160 s. ISBN 978-3932381256

- SMITH, Karen E.: *European Union Foreign Policy in a Changing World*. 3rd ed. Cambridge : Polity, 2014, 320 s. ISBN 978-0745664705.
- SOETERS, Joseph, L. – WINSLOW Donna, J.– WEIBULL, Allise: Military Culture. In CAFORIO, Giuseppe: *Handbook of the Sociology of the Military*. New York : Springer, 2006, ISBN 978-0387324562, s. 237 – 254.
- STANAG 2116 NATO standardization agreement (Edition 5) NATO codes for grades of military personnel [online] [cit. 2014-04-06]. Dostupné z <www: <http://www.militaria.lv/stanag.htm>>.
- STOUFFER, S. A. et al.: *The American Soldier*, 4 Volumes, Princeton: Princeton University Press, 1949-1950.
- ŠKVRNDA, František: *Príliš horúce (a krvavé) leto vo svetovej politike 1*. [online] Bratislava : Slovo, [2014] [cit. 2014-09-06]. Dostupné z www: <http://www.noveslovo.sk/c/Prilis_horuce_a_krvave_leto_vo_svetovej_politike_1>.
- VAN INGELGOM, Virginie: *Integrating Indifference: A Comparative, Qualitative and Quantitative Approach to the Legitimacy of European Integration*. Colchester: ECPR Press, 2013, 200 s., ISBN: 978-1907301483.
- WASNER, Barbara: *Eliten in Europa: Einführung in Theorien, Konzepte und Befunde*. Wiesbaden : V.S. Verlag für Sozialwissenschaften, 2004, 244 s., ISBN 978-3810038753.
- VOM HAGEN, Ulrich – TOMFORDE, Maren: Militärische Kultur. In LEONHARD, Nina – WERKNER, Ines-Jacqueline: *Militärsoziologie – Eine Einführung*. 2. aktual. und erweit. Aufl. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012, ISBN 978-3531934563, s. 284-313.
- WERKNER, Ines-Jacqueline: Wehrstrukturen im internationalen Vergleich. In LEONHARD, Nina – WERKNER, Ines-Jacqueline: *Militärsoziologie – Eine Einführung*. 2. aktual. und erweit. Aufl. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012, ISBN 978-3531934563, s. 81-92.
- WILLIAMS, Michael: *Culture and Security: Symbolic Power and the Politics of International Security*. London : Routledge, 2006. ISBN 978-0415417037, 184 s.
- ZIMMERMANN, A. – FAVELL, Adrian: Governmentality, political field or public sphere? Theoretical alternatives in the political sociology of the EU. In *European Journal of Social Theory*. ISSN: 1368-4310, 2011, 14, č. 4, s. 489-515.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
 prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

ELITY WŁADZY

POWER ELITE

SZTUMSKI Janusz¹

STRESZCZENIE: *W moich rozważaniach chcę się skoncentrować na tym kogo zalicza się do elit władzy; w jaki sposób dokonują się selekcje społeczne, w wyniku których powstają elity władzy oraz jakie są typy tych elit. Chcę także zwrócić uwagę na to, że w każdym społeczeństwie oprócz jawnych elit istnieją również niejawne - a nawet ukryte elity, które mogą wywierać wpływ na elity władzy.*

Słowa kluczowe: *Elity władzy, wojskowe elity, Rządząca elita,*

ABSTRACT: *In my considerations I want to focus on the following issues: who is among the elites of power; how these elites are formed and what are the types of power elites. I also want to draw attention to the fact that in every society there are non-visible elites in addition to those explicit ones, and also even some hidden elites, which have an impact on the existing ruling elites.*

Keywords: *Power elite, military elite, ruling elite.*

WSTĘP

W każdym społeczeństwie, a nawet w lokalnej społeczności były i są obecne osoby, które wyróżniają się na tle innych ludzi ze względu na swoje osiągnięcia w różnych dziedzinach, jakie mają miejsce w życiu społecznym, w takich np. jak gospodarka, nauka, technika, sztuka i innych. Osoby te są zaliczane do elit danego społeczeństwa i postrzegane przez innych jako jego *prominenci*, tzn. takie osoby, które cieszą się autorytetem i prestiżem, czyli powszechnym podziwem. A im bardziej jest dane społeczeństwo cywilizacyjnie i kulturowo rozwinięte – tym też więcej można wyróżnić dziedzin, w których istnieją właściwe im elity. Z faktu istnienia ludzi, którzy ze względu na swoje osiągnięcia mają przewagę nad innymi, zdawano sobie sprawę od dawna. Ale dopiero od pojawienia się socjologii zainteresowano się bliżej elitami. A pierwszą socjologiczną teorię elit przedstawił na początku XX wieku Vilfredo Pareto. Jego poglądy ukażą za chwilę, a obecnie zajmę się *elitą władzy*, która jest jedną z bardziej ważnych elit w każdym państwie.

1 WOJSKOWA ELITA

Zastanawiając się nad elitą władzy nie należy pomijać tak liczącego się w jej obrębie składnika, jakim jest *wojskowa elita*, ponieważ stanowi ona w każdym państwie bardzo istotny i wpływowy element w rządzącej elicie. Otóż „*warlords*” – jaką ją nazywa C. W. Mills, analizując realia polityczne USA – składa się z generałów i admirałów, kierujących ogromną i złożoną machiną sił zbrojnych oraz ich gospodarczym i politycznym zapleczem. Na czele tej elity stoi zespół, jaki tworzą szefowie połączonych sztabów. Jest to bardzo licząca się elita, zarządzająca potężnym kompleksem utworzonym z ludzi i techniki wojennej, powiązanej z nowoczesnym przemysłem zbrojeniowym, na której opiera się władza państwa. Elita władzy jest oczywiście szersza i w USA tworzy ją „Wielka Trójka”, składająca się z elit Big Businessu, Big Army i Big Government². Oczywiście wojskowe elity są liczącymi się elementami w rządzących elitach wszystkich mocarstw. I tylko tam, gdzie dochodzi do zamachu stanu i przejęcia władzy przez wojskową elitę, czyli tzw. *juntę*, jest ona utożsamiana z elitą władzy danego państwa.

---

¹ dr habil. Professor zwyczajny Janusz SZTUMSKI, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfańtego w Katowicach. Adres kontaktowy: 42-200 Częstochowa, ul. Grochowskiego 36 m 8, +48 34 325 45 54 ; +48 609 235 009, janusz.sztumski@op.pl

² C. W. Mills, *Elita władzy*. Warszawa 1961, s. 196 i nast. oraz 473.

W moich rozważaniach skoncentruję się na tym: *kogo* zalicza się do elit władzy; w *jaki sposób* dokonują się selekcje społeczne, w wyniku których powstaje ta elita oraz jakie są *typy* elit władzy. Chcę także zwrócić uwagę na to, że w każdym państwie oprócz *jawnych* istnieją również *niejawne*, a nawet *ukryte* elity, które wywierają wpływ na elity władzy¹.

2 ELITY WŁADZY

Elity władzy - w szerokim znaczeniu – składają się dwóch zbiorów ludzi: aktualnie rządzących w danym państwie lub w jakiejś jego części oraz będących w opozycji i dążących do zdobycia władzy. W elicie władzy trwa oczywiście walka między ludźmi, którzy aktualnie rządzą i chcą zachować swoją dominującą pozycję, a tymi którzy będąc w opozycji, dążą do zdobycia władzy i osiągnięcia pozycji dominującej w danej strukturze społecznej.

Wśród elit władzy możemy zatem wyróżnić *aktualną* elitę władzy, do której zaliczamy ludzi sprawujących władzę w danym miejscu i czasie oraz *potencjalną* elitę władzy, składającą się z ludzi pozostających w opozycji, którzy dążą do zdobycia władzy. Elita władzy nie jest w pełni zintegrowanym i trwałym tworem społecznym, lecz zbiorem ludzi, w którym istnieją dwa przeciwstawne podzbiory – rządzących i opozycji - a w każdym z nich trwa też walka poszczególnych ludzi o zdobycie takiej pozycji, która zapewni lepszy dostęp do władzy.

Elita władzy nie jest więc jakąś „klasą polityczną” – jak sądził G. Mosca. Bowiem nie jest ani tak trwałym, ani ustabilizowanym zbiorem ludzi, jakimi są istniejące klasy społeczne. Jest to luźny i otwarty zbiór, do którego można łatwo wejść, nawet przez przypadek, ale też łatwo zostać z niego wyeliminowanym, np. po przegranych wyborach. I wówczas następuje powrót do klasy lub warstwy społecznej, w której przegrani osobnicy byli poprzednio.

Ze względu na istniejące procesy zachodzące w obrębie elity władzy zauważono, że ta część omawianej elity, która sprawuje władzę ulega w miarę upływu czasu procesowi degeneracji i to zarówno *fizycznej*, będącej skutkiem zmęczenia i przeróżnych frustracji, jak i *moralnej*, spowodowanej przywilejami, które ją w jakimś stopniu wyobcowują ze środowiska społecznego, a nawet ze społeczeństwa, w którym żyje. I na skutek tego ludzie uczestniczący w tej elicie zapominają o tych ideałach, które głosili wtedy, gdy walczyli o władzę.

3 RZĄDZĄCA ELITA

Rządząca elita pogrąża się coraz bardziej w świecie złudzeń i urojeń oraz trwa w fantastycznych mniemaniach o swojej misji dziejowej i nierealnych próbach jej urzeczywistnienia, co oczywiście wskazuje na postępujące zużycie moralne tej elity.

Zjawisko to - dawno dostrzeżone przez ludzi – znalazło swoje odbicie w trafnie głoszącym porzekadle, że *władza demoralizuje*, a także we wniosku, jaki z niego wysnuwano, iż *im większa władza rządzących, tym też większa ich demoralizacja*.

Wiadomo także, że zjawisko to dostrzeżone u schyłku XIX wieku przez V. Pareto stało się osnową jego teorii o *krążeniu elit*. Wskazywał w niej, że w wyniku postępującej degeneracji rządzącej elity staje się ona coraz bardziej moralnie zużyta i na skutek tego zostaje pokonana przez najbardziej politycznie aktywną elitę opozycyjną, stanowiącą część potencjalnej elity władzy i zostaje przez nią zastąpiona. Oczywiście ta nowa, kolejna elita władzy po pewnym czasie rządzenia ulegnie także degeneracji oraz moralnemu zużyciu, zwłaszcza wtedy, gdy będzie zbyt długo trwała u władzy. A wówczas zostanie zastąpiona przez kolejną elitę opozycyjną. Krótko mówiąc – im dłużej dana elita rządzi, tym też większe prawdopodobieństwo tego, iż osiągnie znaczny stopień degeneracji i moralnego zużycia, który spowoduje jej upadek.

---

¹ J. Sztumski, *Elity ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Wyd. IV. Katowice 2014.

Zauważmy, że chociaż bardziej świadomi przedstawiciele rządzącej elity zdają sobie sprawę z możliwości jej degeneracji, to jednak nawet im trudno myśleć o rozstaniu się z władzą, a zwłaszcza ze związanymi z nią pożytkami i dlatego są skłonni do prowadzenia walki z uporem godnym lepszej sprawy, o utrzymanie swoich stanowisk i politycznej pozycji w państwie.

Na zjawisko to wskazywał m.in. C. W. Mills w następujących słowach: *Aby być sławnym, bogatym i mieć władzę – trzeba mieć dostęp do głównych instytucji, gdyż od stanowisk, jakie się w nich zajmuje, w znacznej mierze zależą szanse posiadania cennych atrybutów*¹.

Przypomnijmy, że powód skłaniający ludzi do trzymania władzy za wszelką cenę wyjaśnił przekonująco w początkach XX wieku Robert Michels, opierając się na własnych doświadczeniach z czasów, gdy sam był działaczem społeczno-politycznym na przełomie XIX i XX wieku. Jego zdaniem politycy sprawujący władzę są skłonni porzucać szlachetne ideały, które wcześniej głosili, aby utrzymać władzę. Bowiem, gdyby ją utracili – to utraciliby również dotychczasową społeczną pozycję i byłiby zmuszeni wracać tam, skąd przyszli, czyli często do społecznych nizin. Dlatego też, aby utrzymać się przy władzy starają się tworzyć małe grupki przywódcze – swoiste *kliki* – poprzez które starają się podporządkować sobie struktury społeczne, w których działają, np. partie, związki zawodowe itp. organizacje, co może im zapewnić w nich władzę. I w tym Michels upatrywał działania tzw. *spiżowego prawa oligarchii*, ukazującego możliwość sprawowania władzy przez małe grupki przywódcze, które potrafią zdominować każdą organizację i skutecznie manipulować postawami i zachowaniami mas członkowskich. *Spizowy* charakter tego prawa wynika stąd, że jest ono poniekąd odwieczne i może występować w każdej organizacji nie tylko politycznej, ale nawet religijnej².

Max Weber wyróżnił wśród polityków takich, dla których uprawianie polityki jest zawodem ubocznym albo głównym. Ubocznie wykonującymi ten zawód, są – jak twierdził – osoby, które prowadzą działalność polityczną w razie potrzeby, okazjonalnie i nie stanowi ona głównej treści ich życia, ani w sensie materialnym, ani w sensie ideowym. Natomiast ci, dla których polityka to zawód główny żyją dla polityki albo z polityki, ale tego podziału nie traktował całkowicie rozłącznie. Bowiem – jak trafnie dostrzegał – obie te postawy „... z reguły występują raczej razem, przynajmniej w sensie ideowym, choć przeważnie także i materialnym: dla kogoś, kto żyje „dla” polityki stanowi ona w sensie wewnętrznym „całe jego życie” ... „Z” polityki jako zawodu żyje ten, kto usiłuje uczynić z niej stałe źródło dochodów – „dla” polityki ten, kto tego nie robi...”³.

4 KARIERA POLITYCZNA I ZAWODOWA

Od czasów Webera życie społeczno-gospodarcze i polityczne zmieniło się znacznie. W jego czasach państwa usiłowały jeszcze w sposób mniej lub bardziej skuteczny wpływać na życie gospodarcze kreowane przez wielki kapitał. Natomiast obecnie – w wyniku postępującej koncentracji kapitału, gdy pojawiły się potężne ponadnarodowe koncerny – wielki kapitał wpływa na życie polityczne państw i stara się kształtować je zgodnie ze swoimi potrzebami. Na skutek tego poszczególni politycy bywają coraz częściej sponsorowani przez kapitał w rozmaity sposób, jeśli już nie są całkowicie opłacani. Ujawniane skandale potwierdzają rozmaite osobliwe powiązania kapitału z politykami i dostarczają przekonujących dowodów na istnienie wspomnianego zjawiska.

---

¹ Zob. C. W. Mills, *op. cit.* s. 11-12.

² Zob. R. Michels, *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York 1959, s. 377 i nast.

³ Zob. M. Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*. Kraków – Warszawa 1998, s. 63 – 64.

Nic więc dziwnego w tym, że kariera polityczna kojarzy się wielu ludziom z dostępem do koryta lub żłobu. I te potoczne skojarzenia są utwierdzone przez fakty odkrywane przez mass-media, które ujawniają np. zasoby majątkowe polityków zgromadzone przez nich nawet w ciągu krótkiego okresu sprawowania przez nich władzy. Okazuje się, że w stosunkowo krótkim okresie uprawiania przez kogoś polityki można znacznie więcej osiągnąć niż w ciągu długich lat uczciwej pracy, np. na stanowisku wysoko kwalifikowanego pracownika w sferze budżetowej, do której należą także politycy otrzymujący przecież wynagrodzenie od państwa.

Zauważmy, że kariera zawodowa może mieć pozytywny albo negatywny wpływ na karierę danego człowieka. O pozytywnym wpływie możemy mówić wtedy, gdy sukcesy zawodowe powodują wejście do elity profesjonalnej, która może stać się odskocznią do elity politycznej. Ale te same sukcesy zawodowe mogą być także przeszkodą do zrobienia kariery politycznej. Bowiem człowiek, który staje się wybitnym specjalistą w jakiejś dziedzinie, ma – na ogół – poczucie własnej wartości i społecznej przydatności tego, co umie. I z tego względu nie zawsze jest skłonny do postaw i zachowań przydatnych w robieniu kariery politycznej. Nie jest np. skłonny do tego, aby być dostatecznie dyspozycyjnym wobec władzy; nie stara się mówić *pod publikę*, a w głoszeniu swoich poglądów kieruje się raczej racjami merytorycznymi, niż emocjonalnymi; ma też skłonność do zachowań, jak *prima balerina* itp. manifestacji swojej pozycji, która nie zawsze podoba się wszystkim.

Zwróćmy także uwagę na to, że ludzie często chętniej podążają za przeciętnym osobnikiem, który ich nie przewyższa osiągnięciami, czyli za istotą podobną do nich, niż za człowiekiem sukcesu, którego podziwiają, choć nie zawsze rozumieją – zwłaszcza wtedy – gdy wypowiada się mądrze.

ZAKOŃCZENIE

Kariera polityczna i zawodowa danej osoby nie musi więc wcale pozostawać w ścisłym związku wzajemnym. W historii można znaleźć zarówno przykłady karier politycznych, które nie były poprzedzone karierami zawodowymi, jak i takie, które wynikały z zawodowych sukcesów. I tak np. kariera polityczna Lenina, Hitlera, Mussoliniego i Stalina nie były poprzedzone żadnymi osiągnięciami zawodowymi. Także w naszych czasach nie brak takich przykładów. Nie mało jest takich polityków, których osobliwe wykreowania są dobrą ilustracją tego, co można określić jako przykład *creatio ex nihilo*, czyli przypadkiem stworzenia z niczego.

Bibliografia

- Michels R., *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York 1959.
Mills C. W., *Elita władzy*. Warszawa 1961.
Sztumski J., *Elity ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Wyd. IV. Katowice 2014.
Weber M., *Polityka jako zawód i powołanie*. Kraków – Warszawa 1998.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

PROCES DOSKONALENIA ZAWODOWEGO PRACOWNIKÓW

EMPLOYEE TRAINING PROCESS

BALCERZYK Robert ¹

STRESZCZENIE: W artykule opisałem podstawowe problemy dotyczące szkolenia i doskonalenia zawodowego. Wyjaśniłem pojęcie szkolenia i doskonalenia zawodowego. Opisałem także cele szkoleniowe, które powinny być osiągnięte w procesie realizacji doskonalenia zawodowego. Przedstawiłem podział szkolenia na różne grupy. Opisałem zalety i wady szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych oraz otwartych i zamkniętych. Poruszyłem problematykę oceny zrealizowanych szkoleń.

Słowa kluczowe: szkolenie, doskonalenie zawodowe

ABSTRACT: The article described the basic problems concerning training and professional development. I explained the concept of training and professional development. Also described the training objectives that should be achieved in the process of training. Presented the training division into different groups. I described the advantages and disadvantages of internal and external training, both open and closed. I raised the issue of evaluation of training courses.

Keywords: Training, in-service training

WSTĘP

Proces szkolenia i doskonalenia zawodowego jest trudnym do zaplanowania i zorganizowania. Niezmiernie ważna jest trafna identyfikacja potrzeb szkoleniowych. Od właściwej diagnozy zależy efektywność realizowanego szkolenia. M. Armstrong uważa, że szkolenie powinno zmierzać do uzupełnienia luki kompetencyjnej, czyli różnicy pomiędzy tym, co pracownicy potrafią, a tym co powinni umieć robić w danej chwili i w przyszłości.² Szkolenie stanowi także jedno z podejść w repertuarze rozwoju.³ Dlatego też szkolenie i rozwój zawodowy powinno być realizowane ciągle.

1 SZKOLENIE I DOSKONALENIE ZAWODOWE PRACOWNIKÓW

Czynnikiem decydującym o miejscu i funkcjonowaniu człowieka w społeczeństwie, w szczególności wykonywaniu zawodu, jest jego wykształcenie, na które składają się wiedza, umiejętności i postawy. Wykształcenie jest rezultatem procesu kształcenia i samokształcenia. Można je podzielić na ogólne (przygotowujące jednostkę do życia w społeczeństwie) oraz zawodowe (decydujące o przydatności człowieka do wykonywania prac określonego rodzaju i specjalności, tj. zawodu).⁴

Kształcenie zawodowe daje ogólne podstawy wiedzy i pozwala opanować główne umiejętności wymagane w określonym zawodzie, a także umożliwia uzyskanie stosownych tytułów zawodowych (inżyniera, licencjata, magistra) oraz uprawnień formalnych. Kształcenie zawodowe jest nastawione głównie na zdobywanie i podnoszenie kwalifikacji zawodowych, natomiast szkolenie na zdobywanie i podnoszenie kompetencji zawodowych rozumianych jako konkretna wiedza, umiejętności, predyspozycje, zdolności i doświadczenia pozwalające wykonywać prawidłowo prace na stanowisku, które nie muszą być potwierdzone dokumentami (na piśmie).

---

¹ dr inż. Robert BALCERZYK asystent Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Polska. *Kontaktne adresy:* ul. Przybyszewskiego 93/28, 51-148 Wrocław, Polska. telefon: 606 638 162, e-mail: robert.rb@interia.pl

² M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 450.

³ J. J. Matthews, D. Megginson, M. Surtees, *Rozwój zasobów ludzkich*, Helion, Gliwice 2008, s. 97.

⁴ Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext, Warszawa 2011, s. 254 – 255.

Szkolenie zawodowe spełnia natomiast funkcję przystosowania jednostki do pracy w konkretnej firmie i na ściśle określonym stanowisku. A. Poczowski uważa, że szkolenie to „ogół celowych i systematycznych działań występujących w organizacji i skierowanych na pogłębienie określonych elementów zasobów ludzkich, a także na wyposażenie ich w nowe elementy, niezbędne z punktu widzenia obecnych i przyszłych potrzeb organizacji”.¹

Według M. Armstronga szkolenie to „zaplanowany proces zmieniania postawy, wiedzy lub umiejętności poprzez uczenie się i osiągnięcie właściwych efektów w zakresie jednego lub kilku zadań. Jego celem jest rozwijanie umiejętności pracowników, aby zaspokoić obecne i przyszłe potrzeby personalne organizacji”.²

Podobnie uważa Z. Pawlak. Jego zdaniem szkolenie zawodowe to kształtowanie kompetencji kandydatów do pracy i nowych pracowników, przygotowywanie do konkretnej pracy, na konkretnym stanowisku i w konkretnej firmie.³

Zatem szkolenie zapewnia możliwość przystosowania nowo zatrudnionego pracownika na danym stanowisku, pozwala uzupełnić kwalifikacje ludzi zatrudnionych, a także przygotować ludzi do zmiany stanowisk na równorzędne i wyższe.

Niezmiernie ważnym w procesie doskonalenia zawodowego jest trafna identyfikacja celów szkoleniowych. Cele szkoleniowe wynikają zarówno z przyjętej strategii rozwoju zasobów ludzkich, jak i ze stwierdzonej rozbieżności (luki) pożądanych i istniejących profili kompetencyjnych poszczególnych pracowników oraz całych zespołów.⁴ Należy pamiętać, by cele były:

- konkretne, wyrażone za pomocą czasowników;
- mierzalne, nawet jeśli jest to czasem trudne, np. w odniesieniu do postaw;
- osiągalne w warunkach danej sesji szkoleniowej;
- odpowiednie do programu sesji;
- określone w czasie, tj. odnoszące się do czasu trwania sesji lub też oczekiwanego wyniku sesji.⁵

Trzeba także skupić się na korzyściach wpływających z doskonalenia zawodowego pracowników dla obu stron, zarówno dla organizacji, jak i dla pracownika. Korzyści ze szkoleń odnosi przede wszystkim firma i są nimi:⁶

- lepsza efektywność pracownika, a tym samym zespół, organizację, czyli lepsze rezultaty, lepsza jakość, wzrost produktywności;
- stwarzając warunki do rozwoju pracownikom organizacja przyciąga wysokiej klasy specjalistów dzięki zaoferowaniu im możliwości kształcenia i rozwoju, podnoszeniu kompetencji zawodowych, daniu im zadowolenia z pracy i stworzenia możliwości rozwoju zawodowego wewnątrz organizacji;
- zwiększenie elastyczności operacyjnej przez rozszerzenie zakresu umiejętności pracowników (zróżnicowanie umiejętności);
- utożsamienie celów jednostki z celami organizacji, co powoduje większą motywację do działania, zaangażowanie się jednostki w funkcjonowanie organizacji, oddanie się pracowników misji organizacji i uznanie jej za własną;
- kształtowanie pozytywnego wizerunku organizacji na zewnątrz;
- integracja pracowników ze sobą i firmą;

---

¹ A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 277.

² M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002, s. 448.

³ Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext, Warszawa 2011, s. 256.

⁴ A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 277.

⁵ A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 294.

⁶ M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 498 – 499.

- wprowadzanie zmian z współuczestnictwem pracowników, zaakceptowanie przez nich wprowadzanych zmian, uświadomienie konieczności wprowadzania zmian z jednoczesną gwarancją nabycia nowych umiejętności i wiedzy niezbędnej do przystosowania się w nowej sytuacji;
- pomoc w kształtowaniu pożądanej kultury organizacyjnej (zorientowanej na ciągłe doskonalenie, uczenie się, zmiany);
- podniesienie poziomu obsługi klientów;
- zminimalizowanie kosztów uczenia się i realizacji szkoleń.

Z uczestnictwa w szkoleniach korzyści także odnoszą pracownicy:¹

- łatwiejsze przystosowanie się do nowej pracy;
- lepszą pracę, a tym samym lepsze wywiązywanie się z powierzonych obowiązków;
- większe szanse na awans i rozwój kariery zawodowej;
- możliwość przekwalifikowania się, a to z kolei wpływa na wachlarz stanowisk możliwych do objęcia w przyszłości;
- obniżenie niepewności co do przyszłości, obawy o utratę pracy;
- większą satysfakcję z wykonywanej pracy;
- wyższe zarobki.

Zmieniające się warunki panujące w firmie, w otoczeniu zewnętrznym powoduje, że człowiek (pracownik) musi ciągle pogłębiać i zdobywać nową wiedzę poprzez ustawiczne i permanentne kształcenie i szkolenie.

Zasadnym jest zatem stworzenie w firmie mechanizmu służącego analizie i rozpoznaniu potrzeb szkoleniowych. Służą temu:²

- wnioski ze szkolenia realizowanego w poprzednim okresie;
- wyniki ocen okresowych;
- konfrontacje modeli kompetencyjnych stanowisk pracy z profilami kompetencyjnymi pracowników;
- przegląd kadrowy zawierający wyniki analiz wskazujących na problemy kadrowe z którymi boryka się firma lub problemy, z którymi firma będzie musiała się zmierzyć w przyszłości;
- indywidualne ścieżki kariery;
- opinie kadry menedżerskiej;
- opinie klientów na temat pracowników;
- informacje o zmianie w przepisach, technice, technologiach.

By proces szkolenia przyniósł spodziewane rezultaty, cele szkoleniowe powinny być wszystkim znane i zrozumiałe, stanowić wyzwanie dla szkolonych i przynosić satysfakcję z ich osiągnięcia.³ W planie powinno się także przewidywać kierowanie pracowników na szkolenia specjalistyczne, które będą realizowane na zewnątrz organizacji. W projektowaniu planu szkolenia należy pamiętać, że osoby dorosłe są specyficzną grupą szkoleniową.⁴

W uczeniu się dorosłych obowiązują trzy podstawowe zasady, które należy uwzględnić przy opracowywaniu planu szkolenia:

---

¹ Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext, Warszawa 2011, s. 254 – 255.

² D. Gąsieniec, *Zanim zdecydujesz. Jak rozpoznać potrzeby szkoleniowe w firmie*, „Szkolenie” 1998, nr 1.

³ J. Strużyńska, *Doskonalenie zarządzania zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 1997, s. 80.

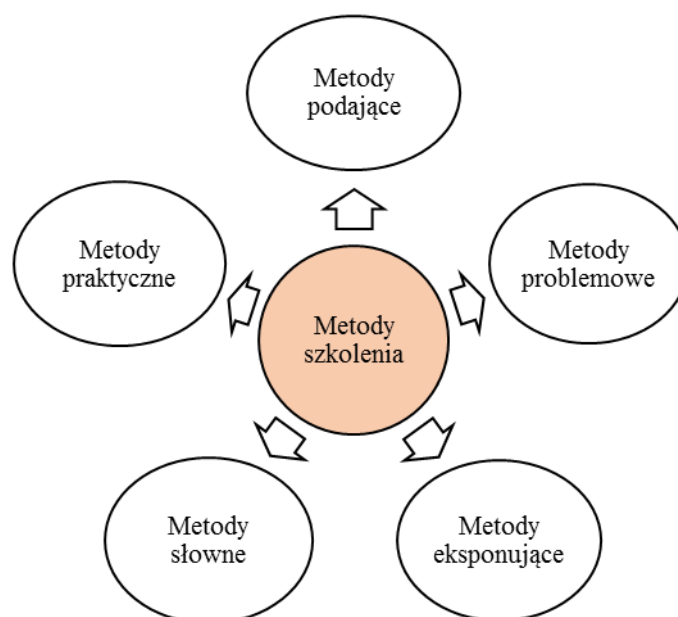
⁴ R. Colvin-Clark, *Szkolenia oparte na dowodach. Poradnik dla trenerów*, Biblioteka Moderatora, Wrocław 2014, s. 25 – 29.

- rola doświadczenia – dorośli w odróżnieniu od młodzieży posiadają własny bagaż doświadczeń, nawyków, sposobów działania, opinii, przekonań, dlatego też nowe treści powinny być powiązane z nabytym doświadczeniem; dla dorosłych to doświadczenie jest punktem odniesienia;
- autorytet i wiarygodność trenera – trenerzy nie powinni występować w charakterze wszechwiedzących ekspertów, powinni raczej przyjmować rolę doradców i moderatorów w procesie szkolenia, powinni także wykorzystywać potencjał szkolonych do rozwiązywania problemów, a nie dawania gotowych recept;
- zaangażowanie uczestników szkolenia – dorośli uczą się poprzez aktywne zaangażowanie w zdobywanie wiedzy, należy więc odpowiednio zaplanować zajęcia i dobrać aktywne sposoby szkolenia wykorzystując takie metody szkolenia jak studium przypadku, dyskusja, symulacje.¹

2 METODY SZKOLENIA I DOSKONALENIA ZAWODOWEGO

W dążeniu do osiągnięcia założonych celów szkoleniowych niezmiernie ważny jest dobór odpowiednich metod szkolenia i doskonalenia zawodowego. Metody doskonalenia zawodowego są różnorodne. „Przez metodę szkolenia rozumie się świadomie i systematycznie stosowany sposób przekazywania pracownikom wiedzy zawodowej, doskonalenia ich umiejętności zawodowych oraz kształtowania właściwych postaw wobec pracy, firmy, przełożonych, współpracowników i klientów”.² Podstawowe metody szkolenia przedstawia rysunek nr 1.

Źródło: Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 268-269.

Rys. 1. Podział metod szkolenia

¹ M. Kossowska, I. Sołtysińska, *Szkolenia pracowników a rozwój organizacji*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002, s. 60.

² Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext, Warszawa 2011, s. 267.

W trakcie realizacji procesu szkolenia stosuje się niżej wymienione *metody*:

- *metody podające* - koncentrują się na zdobywaniu nowej i pogłębianiu obecnie posiadanej wiedzy. W mniejszym stopniu kształtują umiejętności, zachowania oraz postaw. Szkolonym tą metodą powinny zostać przekazane informacje w łatwy i przejrzysty sposób. Do prowadzącego należy odpowiedni dobór zakresu wiedzy oraz jej usystematyzowanie w sposób gwarantujący jej w miarę łatwe przyswojenie.
- *metody problemowe* (tzw. poszukujące) - zdobywanie i utrwalanie wiedzy realizowane jest za pomocą ujęcia i rozwiązywania zadań i problemów. Dzięki temu szkolony doskonali umiejętność analizy sytuacji, formułowania i rozwiązywania różnorodnych problemów. Zaletą tej metody jest to, że pracownik nie czuje się „przesycony” wiedzą.
- *metody eksponujące* (inaczej oglądowe) – polegają na przekazywaniu szkolonym informacji oraz wiedzy o obiektach, zachodzących procesach czy innych rzeczach za pomocą modeli. Istotą tej metody jest przede wszystkim to, że pracownik sam dokonuje obserwacji oraz w razie potrzeby pomiarów prezentowanego przedmiotu. Często używane formy to pokaz, film, prezentacja lub po prostu zwiedzanie danego obiektu;
- *metody słowne* – są rzadziej stosowane podczas szkolenia specyficznej grupy ludzi jaką są dorośli, częściej tą metodę stosuje się w szkolnictwie. Podstawowe formy szkolenia stosowane w tej metodzie to wykład, opowiadanie, opis;
- *metody praktyczne* – przynosi najlepsze efekty szkolenia dorosłych, treści przekazywane tą metodą wzbudzają zainteresowanie szkolonych, w trakcie wykonywanych czynności szkoleni doskonałą przede wszystkim swoje umiejętności oraz postawy.¹

Autorzy publikacji naukowych wyróżniają wiele podziałów szkolenia. H. Król oraz A. Ludwiczynski proponują podział szkoleń na dwie grupy: szkolenia *wewnętrzne* i *zewnętrzne*.² Wady i zalety tych szkoleń przedstawione zostały w tabeli nr 1. Z kolei M. Łąguna dzieli szkolenia na *zamknięte* i *otarte*.³

Zatem szkolenia *wewnętrzne* są to takie, które są projektowane i realizowane wewnątrz organizacji, natomiast szkolenia *zewnętrzne* organizowane są poza miejscem zatrudnienia pracownika i zazwyczaj w godzinach, kiedy pracownik ma być w pracy. Te drugie realizowane są w specjalnych centrach szkolenia lub też w innych miejscach, które są do tego przeznaczone.

Ogólnie rzecz biorąc, szkolenia wewnętrzne mają być traktowane jako zamiennik dla szkoleń zewnętrznych. Organem, który jest organizatorem wewnętrznego systemu szkoleń jest dział personalny, który również dobiera odpowiednich pracowników do przeprowadzenia takich dokształceń.

Dzięki prowadzeniu ich przez pracowników już zatrudnionych w organizacji daje to możliwość firmie zaoszczędzenia środków finansowych, choć niekiedy zdarza się ryzyko, iż może wystąpić problem z pełną obsadą pracowników, którzy są przygotowani do prowadzenia szkolenia. Pomimo to dużym atutem szkoleń wewnętrznych jest to, że program danego szkolenia oraz informacje na nim przekazywane są odpowiednio dostosowane do organizacji.

W nawiązaniu również do szkoleń zewnętrznych, można również zwrócić również uwagę na szkolenia zamknięte i otwarte. Wady i zalety tych szkoleń przedstawia tabela nr 2.

---

¹ Z. Pawlak, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext, Warszawa 2011, s. 268 - 270.

² H. Król, A. Ludwiczynski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, PWN, Warszawa 2006, s.473.

³ M. Łąguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 17-18.

Tab. 1. Wady i zalety pomiędzy szkoleniami wewnętrznymi i zewnętrznymi

Rodzaj	Zalety	Wady
Szkolenia wewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • łatwość uczestniczenia w sesjach szkoleniowych; • niższe koszty w przypadku częstych szkoleń; • warunki pozwalające uczestnikom lepiej się poznać; • wspólne doświadczenie i wzmocnienie kultury organizacji; • możliwość wprowadzenia określonego projektu organizacyjnego lub rozwiązania problemów pojawiających się w codziennej pracy; • prostszy sposób oceny wyników szkolenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • powstaje ryzyko pewnych nawyków i zwyczajów, podczas gdy powinny być one zmieniane; • obecność przełożonych może mieć negatywny wpływ na atmosferę w grupie, u niektórych uczestników powodować stres i opór przed „odkrywaniem się”; • uczestniczący zwierzchnicy mogą czuć się niekomfortowo w obawie o utratę swojego autorytetu i ośmieszenie się w sytuacji, gdy pracownicy okażą się lepsi od nich; • odrywanie uczestników od wykonywania pilnych spraw bieżących;
Szkolenia zewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • okazją do otwarcia się na otoczenie, dzielenie się wiedzą i doświadczeniami; • uczestnicy czują się bardziej odprężeni i w mniejszym stopniu kontrolowani; • stwarza uczestnikom możliwość wyjaśnienia tych aspektów, których nie rozumieją lub w zakresie, których potrzebują większej ilości informacji; • jest to dobre rozwiązanie w sytuacji, której mniejsza ilość pracowników jest zainteresowana przedmiotem szkoleń. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyższe koszty szkolenia; • niedostosowanie programów szkoleniowych do potrzeb organizacji; • mała innowacyjność lub zbyt nieaktualne mody; • pracownicy uczestniczący pojedynczo lub w niewielkiej grupie, po powrocie mogą mieć trudności we wprowadzeniu u siebie tego, czego nauczyli się na szkoleniu.

Źródło: H. Król, A. Ludwiczynski, *Zarządzanie zasobami ludzkim. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, PWN, Warszawa 2006, s.473.

Tab. 2. Różnice między szkoleniami zamkniętymi a szkoleniami otwartymi

Szkolenia zamknięte	Szkolenia otwarte
<ul style="list-style-type: none"> • o ich potrzebie decyduje kierownictwo; • szkolenia są zazwyczaj obowiązkowe; • firma pokrywa koszty szkolenia; • korzystają z nich wyłącznie pracownicy danej firmy; • służą wzrostowi efektywności pracy w danym obszarze. 	<ul style="list-style-type: none"> • wybiera je osoba zainteresowana danym szkoleniem; • nieobowiązkowa forma doskonalenia zawodowego; • osoba biorąca udział w kursie pokrywa jego koszty; • może z nich skorzystać każda zainteresowana osoba spełniająca wymagania; • służą pogłębianiu wiedzy w wielu dziedzinach związanych z obecną lub przyszłą pracą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Łąguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 17-18.

M. Łaguna, twierdzi, że „szkolenia *zamknięte* są to szkolenia projektowane na potrzeby konkretnej firmy, przeznaczone wyłącznie dla jej pracowników, a zamknięte dla osób spoza niej”.¹ Jeżeli zaś chodzi o rodzaje tego typu szkoleń można w literaturze znaleźć następujące przypadki: szkolenia, które są przygotowywane i zarówno prowadzone przez firmę w zakresie jej możliwości; szkolenia, które są przygotowywane przez formę, która zamawia, zaś realizowane przy użyciu terenów/obiektów zewnętrznych oraz szkolenia, które przygotowywane i prowadzone są przez organ zewnętrzny jakim jest firma szkoleniowa.

Rozważając te drugie, czyli szkolenia *otwarte*, autorka tłumaczy to tak iż „firma szkoleniowa ogłasza nabór na konkretne szkolenie, a osoby zainteresowane mogą zgłaszać się i jeśli spełniają określone wymagania, mogą wziąć w nim udział”.² Warto tutaj nadmienić także rodzaje tych szkoleń, a należą do nich takie jak na przykład krótkie kursy, studia podyplomowe, które obejmują poszerzanie wiedzy w wąskiej dziedzinie. Zalicza się do nich również kursy korespondencyjne oraz takie, które są prowadzone z wykorzystaniem Internetu.

Analizując szkolenia otwarte i zamknięte widać wyraźne, że są duże różnice pomiędzy tymi dwoma typami szkoleń, natomiast trzeba jednak pamiętać o tym, iż w *doskonaleniu zawodowym* chodzi o poszerzanie wiedzy pracownika, co łączy wszystkie typy, rodzaje, formy i metody szkoleń.

Ocena szkolenia to, z jednej strony, narzędzie stymulujące do lepszego przyswajania wiedzy i umiejętności przez szkolonych, z drugiej - ma motywować szkolących do doboru takich metod szkoleniowych, które zapewnią największy rozwój kwalifikacji.³ Należy na tym etapie odpowiedzieć na pytania:

- Jakie formy oceny postępów w trakcie szkolonych stosuje się w trakcie szkolenia?
- Kto będzie oceniał wyniki szkolenia?
- Czy są to osoby odpowiednio przygotowane?
- Czy dysponują odpowiednimi kwestionariuszami oceny?
- Jakie koszty poniosła organizacja na realizację programu szkolenia?
- Czy środki przeznaczone na szkolenie wydatkowano zgodnie z przyjętym budżetem?
- Jakie korzyści przyniosła firmie realizacja szkolenia?
- Czy uczestnicy są zadowoleni ze szkolenia i czy było dla nich użyteczne?
- Jakie wnioski należy wyciągnąć na przyszłość?
- Co uwzględnić w przyszłych szkoleniach dla firmy?

W procesie doskonalenia pracowniczego firmy często popełniają błędy. Niweczą wręcz podjęte wysiłki szkoleniowe, zmniejszają skuteczność, nie przynoszą spodziewanych efektów. Klasyczne błędy to m.in.:⁴

- obarczanie komórek sztabowych odpowiedzialnością za szkolenie pracownicze;
- brak merytorycznego przygotowania kierowników do prowadzenia zajęć;

---

¹ M. Łaguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 17.

² M. Łaguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008, s. 18.

³ J. Litwin, *Szkolenie pracowników*, [w:] W. Golnau, M. Kalinowski, J. Litwin (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2004, s. 355 – 360.

⁴ Z. Antczak, *Odejścia pracowników z organizacji*, [w:] T. Listwan (red.), *Zarządzanie kadrami*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2000, s. 126 – 128.

- powierzchowna analiza potrzeb szkoleniowych;
- próba zastępowania doboru szkoleniem;
- ograniczenie szkolenia do sali zajęciowej;
- próby zmiany osobowości szkolonych.

ZAKOŃCZENIE

Kierownictwo organizacji musi zdawać sobie sprawę, że szkolenie nie stworzy potencjału, lecz pomaga w jego rozwoju. Dlatego też, pracownicy do organizacji powinni być dobierani tak, aby mogli odnieść korzyści z udziału w programie doskonalenia. Nie wolno zapominać, że szkolenie powoduje zmianę niektórych zachowań, lecz jest nieskuteczne i nieetyczne zmianie osobowości pracowników.

Bibliografia

- Antczak Z., *Odejścia pracowników z organizacji*, [w:] T. Listwan (red.), *Zarządzanie kadrami*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2000.
- Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
- Colvin-Clark R., *Szkolenia oparte na dowodach. Poradnik dla trenerów*, Biblioteka Moderatora, Wrocław 2014.
- Gąsieniec D., *Zanim zdecydujesz. Jak rozpoznać potrzeby szkoleniowe w firmie*, *Szkolenie* 1998, nr 1.
- Kossowska M., Sołtysińska I., *Szkolenia pracowników a rozwój organizacji*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
- Król H., Ludwicyński A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, PWN, Warszawa 2006.
- Listwan T(red.), *Zarządzanie kadrami*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Litwin J., *Szkolenie pracowników*, [w:] W. Golnau, M. Kalinowski, J. Litwin (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2004.
- Łaguna M., *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
- Matthews J.J., Megginson D., Surtees M., *Rozwój zasobów ludzkich*, Helion, Gliwice 2008.
- Pawlak Z., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Poltext Sp. z o.o., Warszawa 2011.
- A. Poczrowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Strużyna J., *Doskonalenie zarządzania zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 1997.
- Sutherland J., D. Canwell, *Klucz do zarządzania zasobami ludzkimi*, PWN, Warszawa 2007.

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Polsko
 prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakov, Polsko

ПОВЫШЕНИЕ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИИ В АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ НА ЭТАПЕ ПРОЕКТИРОВАНИЯ

IMPROVEMENT OF INFORMATION PROTECTION IN AUTOMATED CONTROL SYSTEM IN THE STAGE OF PLANNING

БАРАБАШ Олег¹, КИРИЕНКО Владимир²

АННОТАЦИЯ: Рассмотрены вопросы направлений защиты информации путем применения основных положений теории функциональной устойчивости. Показано, что в распределенных современных автоматизированных системах управления в защищенном исполнении на этапе проектирования, важную роль в обеспечении их защиты будет занимать такое свойство, как функциональная устойчивость системы. На основе анализа свойств сложных систем, определено место свойства функциональной устойчивости, была приведена формализация задачи по определению функциональной устойчивости автоматизированной системы управления.

Ключевые слова: распределенная информационная система, функциональная устойчивость, автоматизированная система управления

ABSTRACT The problem of areas protection of information by applying the basic principles of the theory of functional stability is considered. The functional stability of the system which plays an important role in the defense in the distributed modern automated control systems in the secure performance at the design stage is showed. Place the properties of functional stability by analyzing the properties of complex systems is defined. Formalization of the problem of determining the functional stability of the automated control system is given.

Keywords: the informative system, functional firmness, automated control - system, up-diffused.

INTRODUCTION

In modern local wars and conflicts of conquest of domination in mid air at the beginning of battle actions in the compressed terms created terms for fascination of strategic advantage and victory in war. Here assets of aerospace attack continue to play a decision role (AAA). There are principally new assets and systems in the inventory of the most developed countries: hypersound and aerospace aircrafts, reconnaissance and attack unmanned aircraft system, weapon on new physical principles. Integration of means of secret service, communication, information protection and counteraction to foreign assets of secret service, navigation and management to united reconnaissance and attack information system is in progress, which allows to inflict coordinated in time high-fidelity blows almost on all targets.

The successful conduction of war in aerospace is becoming a primary objective while succeeding in operations, and number of threats to Ukraine in aerospace sphere in future is only going to grow. In these conditions breaking up of the aerospace attack of opponent is becoming crucial. Building up protected automated control system of air defense is one of the main tasks of the development of the effective system of air defense. Necessary operational flexibility and quality of managing troops is provided by automated control system (ACS) in guarded construction. Thus complex application of troops is carried out in similar contour with battle management by creating of control troops system (Aviation) which performs tasks in cooperation with air defence.

---

¹ doctor of engineerings sciences, professor, State University of Telecommunications, manager of department of higher mathematics. Contact address: 7, Solomyanska Str., Kyiv, Ukraine, 03110. Phone number: +380979110854, E-mail: bar64@ukr.net,

² adjunct, department of Aircrafts of the National university of defensive of Ukraine of the name of Ivan Chernyakhovskogo. Contact address: 7, Solomyanska Str., Kyiv, Ukraine, 03110. Phone number: +380964011592, E-mail: molniy1@mail.ru

1 PROBLEM OF INFORMATION SECURITY FOR SOLVING THE TASK OF DEVELOPING ACS IN AIR FORCE.

In present time opponent is actively developing a wide range of methods and technologies of informative influence on automated systems of control, realization, which directed on an unauthorized division to the informative resources and violation of their functional firmness.

Drawbacks of existent methods and algorithms of ACS defense, presence of internal and external destabilizing factors, which are not taken into account on the stage of development, but still are very important, practical absence of computer support while building up ACS require the search of solution for this task.

Analysis of the last researches and publications. Volume and character of the tasks performed by ACS and requirements that are necessary for their fulfilling largely determine principles of construction of adequate ACS.

Scientifically grounded approaches to ACS development give new opportunities for the increase of efficiency of fulfilling its tasks, increase of reliability and vitality of the automated complexes in general. At the same time, the necessity of increase of indexes of ACS efficiency is growing, because miscalculations in the construction of ACS structure can lead to substantially negative consequences.

The analysis of literature showed that the features of ACS functioning require the grounded approach to the efficiency increase.¹ Existing peculiarities of AS work allowed to make a conclusion that, without regard to existing approaches to its construction, the researched mathematical models of complicated systems are not able to adequately describe the process of ACS functioning.

Formulation of aims of the article (raising of tasks) The purpose of the article is to build up a complex approach to providing information protection in ACS by applying of key principles of theory of functional firmness.

Exposition of basic material of researches. Problem of information security (safety) is one of the most important for solving the task of developing ACS in Air Force. Alertness of troops and efficiency of fulfilling the tasks in peaceful and military time depend on it. Information security in ACS is aimed at prevention of violations of integrity of information with the limited access and its leaking, which is carried out by: unauthorized access; acceptance and analysis of side electromagnetic radiations and homings; use of concealed devices; computer viruses and other influence.

Automated system of air defense control is a computer-integrated automated system which unites automated subsystems of control of different levels and functional purposes on common operational-strategic and system technical principles.²

Potential threats to information safety of ACS:

- destructive information influence (including assets of REB, penetration in computer networks);
- destroying, damage, radio electronic suppression of means of proceeding the information to ACS;

---

¹ See more detail: ЧЕРЕДНІЧЕНКО Ю. А. Аналіз факторів дестабілізації функціонування аеронавігаційної системи. *Проблеми інформатизації та управління: Збірник наукових праць. Випуск 8.* Київ.: НАУ, 2003, С. 3–9.; ВОЛИК Г., БУЯНОВ Б., ЛУБКОВ Н. *Методи аналіза и синтеза структур управляючих систем.* Под ред. В.Г. Волика. М.: Энергоатомиздат, 1988. 437 с.; СУЗДАЛЕВ А.В. *Сети передачи информации.* АСУ. М.: Радио и связь, 1980. 153 с.; СТЕПАНОВ Е.В., КОРНЕЕВ И.А. *Информационная безопасность и защита информации.* М.: Инфра-М, 2001. 304 с.

² ТОРОПЧИН А., РОМАНЕНКО О., ДАНИК Ю., ПАЩЕНКО Р. *Довідник з протиповітряної оборони.* Київ: МО України, Х: ХВУ, 2003. 368 с.

- unauthorized access to information (UAI) circulating inside ACS;
- violation of information processing technology;
- loss of information through the technical channels;
- introduction of electronic devices of information interception to devices for processing, storage and passing of information through communication channels;
- development and distribution of the programs which violate ACS work;
- subversive activities of diversionary, reconnaissance, and illegal armed groups.

ACS is characterized by variety of users, as a result of which the role of communication networks grows, both on the level of databases and on the level of technical systems. The above-mentioned description is integral for shared information system.

Under the shared information systems we understand the systems, which combine the assets of data processing and which are used for collection, processing, storage, passing the information.¹ The basis of development of the perspective modern shared information systems (SIS), and such is ACS in its protected version with the proper requirements to functional possibilities and reliability, is an increase of functional firmness of the system in the conditions of the modern information rivalry.²

Under functional firmness of object (systems) we understand its property to keep implementation of its basic functions during the set time scope set by normative requirements, in the conditions of counteraction and influence of streams of refuses, breakdowns and errors.

A big number of possible damages, refuses, obstacles have stipulated different directions of providing the firm performance of radio-electronic and information security (picture 1), that contain engineering, technical, transport, software, organizational and other measures.³

Table of contents of measures:

- providing ability to survive which includes a construction of ACS with the protected elements, protection from intentional and unintentional damages caused by climatic and technogenic factors;
- providing of reliability is providing technical and information reliability, restoring the lost information and work capacity after damages and errors;
- radio electronic and information protection of ASC is providing obstacle protection, protection from unauthorized access to information, providing of electromagnetic compatibility and protecting from an electromagnetic radiation;
- realization of principles of functional firmness is creation of functional firmness of ASC with apparatus, software and sentinel surplus, exposure and identification of supernumerary situations in the process of exploitation with the purpose of the continuous functioning of the system.

Finally, functional efficiency of the system is determined by how reliably, accurately and promptly the information is processed by it. Thus it should be taken into account that prompt information has a value during certain time.

Thus, while providing functional firmness to SIS, including ACS, a task of determination of ratio of functional firmness of SIS elements and the degree of surplus of its structure both on the stage of planning and on the stage of functioning.

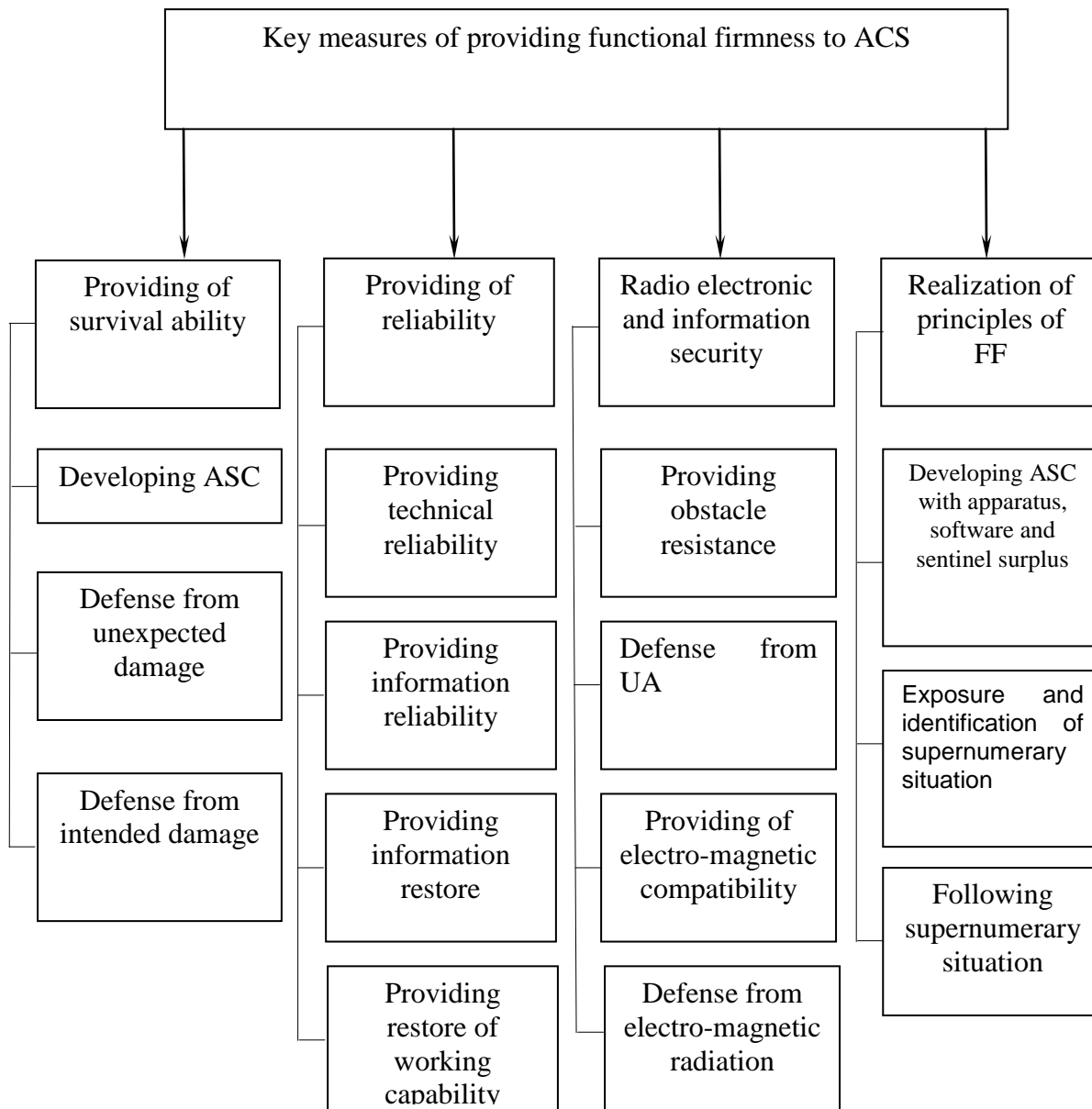
---

¹БАРАБАШ О. В. Построение функционально устойчивых распределенных информационных систем. К.: НАОУ, 2004. 226 с.

² БАРАБАШ О. В. Построение функционально устойчивых распределенных информационных систем. К.: НАОУ, 2004. 226 с.

³ БАРАБАШ О.В. Забезпечення функціональної стійкості розподіленої інформаційної космічної системи. *Збірник наукових праць “Системи обробки інформації” ХВУ*. –Харків: 2004, Вип. 1, С. 3–12.

Picture 1 Key measures of providing functional firmness to ACS:

UA – unauthorized access;
 EMC – electromagnetic compatibility;
 EMR – electro-magnetic radiation
 FF - functional firmness
 FS – функціональна стійкість

It is for granted that all measures of providing functional firmness to ACS should be taken with regard to insufficient funding, conditions of the information rivalry from the side of opponent, reduction of time for processing the information and decision-making. Developing of ACS functional firmness means three stages of implementation of principles of functional firmness:

- exposure of supernumerary situation;
- recognition of supernumerary situation;
- following supernumerary situation.¹

¹ БАРАБАШ О. В. Построение функционально устойчивых распределенных информационных систем. К.: НАОУ, 2004. 226 с.

Under supernumerary situation we understand inability to perform certain number of functions certain element or group of elements of ACS. The consequences of inability can be both internal and external factors.

In the conditions of the growing information opposing the most vulnerable place of automated control system is a subsystem of transmitting data (STD).

The analysis of existent STD revealed the following drawbacks:

- element base is out of date;
- limiting of operational tactical tasks on the principle of accuracy;
- discrepancy of tactical-technical descriptions of existent systems with the modern requirements.

At the same time modern ACS, as well as those on the stage of project also have substantial drawbacks:

- 1) low level of support of communication lines (CL) and knots of commutation (KC) or complete absence of them.
- 2) low obstacle firmness, protection from damages, low reliability, that is predefined by an obscure element base.
- 3) absence of the effective control and diagnosis of ACS capacity system.
- 4) discrepancy of tactical-technical descriptions of ACS and the modern requirements on firmness and continuity of control.

An analysis of topology of existing ACS allows to make the following conclusion:

1. The structures of the system are built on hierarchical principle with the low degree of reserving.
2. The problem of malfunction firmness of the system is not solved completely;
3. Most channels of transferring information are based on the public-call lines of voice frequency.
4. Low level of reserves of CL and knots of commutation of KC do not allow to implement principles of functional firmness.

From the conducted analysis, comes out a scientific task of providing of functional firmness to ACS on the stage of planning - to synthesize optimum ACS on the criterion of maximum functional firmness which can be implemented in 3 stages:

1. Estimation of number and location of KC .
2. Construction of subscriber network, calculation of bandwidth of CL.
3. Construction of main network.

2 FORMALIZATION OF TASK IN RELATION TO DETERMINATION OF FUNCTIONAL FIRMNESS TO ACE

Have N knots of commutation ACE, the location of which is set spatial co-ordinates. An exchange information between subscribers is carried out according to the matrix of intensity $H = \|h_{ij}\|$ size $N \times N$, where h_{ij} is a volume of information which is passed from a subscriber to the subscriber of j for time unit $j = 1, \dots, N, j = 1, \dots, N, i \neq j..$

Limitations are set. The function of cost is known to ACE and possible charges are certain on its creation and exploitation. Set probabilities of compendency P_{nec} for every pair of knots of commutation are specified.

It is necessary to define the structure of shared information system, which will have a maximum level of functional firmness F_{ASC} , which depends on probability of combination P_{ij} , with the specified limits on costs of construction and exploitation of network, and also other parameters of functioning of the system.

The mathematical model of task looks like the following:

$$F_{PIC} = f(P_{ij}) \rightarrow \max, \quad i, j = 1, \dots, N, \quad i \neq j; \quad (1)$$

$$C = \sum_i \sum_j C_{ij}(l_{ij}, \rho_{ij}, h_{ij}) \leq C_{possible}; \quad (2)$$

$$\forall \pi_{ij} \quad P_{ij} \geq P_{nec}; \quad (3)$$

$$\varphi_{ij} \leq \rho_{ij}; \quad (4)$$

$$\tau_{cp} \leq T_{max} \quad (5)$$

where N – number of knots of communication of synthesized ACS, in common case $N = \text{var}$.

F_{ASC} – functional of quality, which is maximizing;

P_{ij} – probability of combination of pair (ij) of subscribers of network; допустимый

l_{ij} – the length of communication line between subscribers (ij) ;

τ_{cp} – average time of message delay from one subscriber to another

Formula (1) describes the criterion of optimization: maximum functional firmness of structure ACS. As an index of functional firmness we take the generalized index which characterizes combination of subscribers (top column) and depends on probability of combination between every pair of subscribers P_{ij} . Expressions (1-5) describe limits on the parameters of network for solving the task of optimization.

Condition (2) determines that total costs on shared information system with taking into account the length of channels, bandwidth and volumes of the transferred information must not exceed a possible size. Condition (3) determines the π_{ij} value of probability of combination P_{ij} for all of routes. Condition (4) for every communication channel with bandwidth ρ_{ij} limits the volume of stream of transferred information of φ_{ij} . Condition (5) determines average time of delay of report τ_{cp} in the system.

Thus after solving of the task of optimization will be found an up-diffused structure of ACS, which consists of N knots of commutation (list of contiguity of ribs of column of structure to ACS which will satisfy the criterion of optimization (1) and limitations (2-5).

CONCLUSION

Suggested formalization of task of determination of functional firmness of automated control system of air defense on the stage of construction and functioning will allow to consider properties of the system while changing external and internal parameters of environment for certain period of time which will increase its protection.

The task of determination of functional firmness of complicated systems to which automated control system of air defense belongs, is still in progress. Solution of this actual task of determination of firmness of functioning (functional firmness) ACS, development of properties and criteria of functional firmness of this class of the systems, development of concepts of supply and areas of functional firmness, in future will enable to improve information protection.

Bibliography

- ТОРОПЧИН А., РОМАНЕНКО О., ДАНИК Ю., ПАЩЕНКО Р. *Довідник з протиповітряної оборони*. Київ: МО України, Х: ХВУ, 2003. 368 с.
- ЧЕРЕДНІЧЕНКО Ю. А. Аналіз факторів дестабілізації функціонування аеронавігаційної системи. *Проблеми інформатизації та управління: Збірник наукових праць. Випуск 8*. Київ.: НАУ, 2003, С. 3–9.
- ВОЛИК Г., БУЯНОВ Б., ЛУБКОВ Н. *Методы анализа и синтеза структур управляющих систем*. Под ред. В.Г. Волика. М.: Энергоатомиздат, 1988. 437 с.
- СУЗДАЛЕВ А.В. *Сети передачи информации*. АСУ. М.: Радио и связь, 1980. 153 с.
- СТЕПАНОВ Е.В., КОРНЕЕВ И.А. *Информационная безопасность и защита информации*. М.: Инфра-М, 2001. 304 с.
- БАРАБАШ О. В. *Построение функционально устойчивых распределенных информационных систем*. К.: НАОУ, 2004. 226 с.
- БАРАБАШ О.В. Забезпечення функціональної стійкості розподіленої інформаційної космічної системи. *Збірник наукових праць "Системи обробки інформації" ХВУ*. –Харків: 2004, Вип. 1, С. 3–12.

Recenzenti:

Prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Vjačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ МУЛЬТИЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ АВИАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ

JUSTIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS CONCERNING MULTILINGUAL TRAINING OF AVIATION FOREIGN STUDENTS

БАРАБАШ Елена¹

АННОТАЦИЯ: В статье предложены и обоснованы педагогические условия мультиязычной подготовки в системе профессионального образования студентов-иностранцев авиационного профиля. Мультиязычная подготовка студентов предусматривает параллельное изучение нескольких иностранных языков для возможности профессионального общения в определенной отрасли экономики государства. Выдвигается гипотеза о необходимости создания педагогических условий, которые являются ключевыми для мультиязычной подготовки студентов авиационного профиля. Такими педагогическими условиями являются развитие мотивации, организация педагогического взаимодействия, реализация методики профильно-ориентированной коммуникации студентов.

Ключевые слова: мультиязычная подготовка, педагогические условия, профессиональное образование, студенты-иностранцы, авиационный профиль.

ABSTRACT: The article proposes and justifies pedagogical conditions of multilingual training in the professional education system of foreign students of aviation profile. Multilanguage training of students provides a parallel studying of several foreign languages for professional communication opportunity in the defined sector of the state economy. It presents the hypothesis about the necessity to create pedagogical conditions which are the key to multilingual training of students of aviation profile. Such pedagogical conditions are the development of motivation, organization of pedagogical interaction, the implementation of profile-oriented communication of students.

Keywords: multilingual training, pedagogical conditions, professional education, foreign student, aviation profile.

INTRODUCTION

In connection with the processes of globalization of the world increases the need for the preparation of highly qualified, competent professionals, ready to enter to the professional business communication with foreign partners and effectively operate in a multinational group. The expansion of geography students, together with the integration of the education system to the world educational space against a background of increasing quality requirements of training of specialists in different areas of the application dictates the need to find new ways for increasing the efficiency of language training for students. Aviation refers to one of the most globalized sectors of the economy of any country. Globalization and standardization requirements for the operation of the aircraft, using of international airspace impose the high demands on the qualification of a wide range of professionals, from the aircrew to the staff that provides ground services. It's reflected in the structure of the system of training specified categories of students.

1 FORMULATION OF THE PROBLEM IN GENERAL

Professional activity of specialists of aviation profile – pilots, engineers, navigators, dispatchers, technicians and ground services specialists, involves the need of professional communication on the different languages.

---

¹ interregional Academy of personnel management, Kyiv. www.maup.com.ua, senior lecturer in Humanities and natural sciences. Contact address: 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039. Phone number: + 380(97) 9110853. E-mail: bar64@ukr.net

Achieving future professionals of sufficient fluency in foreign languages will allow conducting the business and scientific talks with representatives of other countries, working with technical documentation and scientific literature, performing of practical training in aviation companies, most of which are international.

However, for today, language training of foreign students in the Institutions of higher education in Ukraine is rather lengthy and complicated. According to the results, the enough high level of language training during the first year of training, suitable for mastering the follow-up program of professional education is achieved by only 24.2% of students, the rest of which have the elementary level of professional training. It was revealed a low level of formation of linguistic cognitive and professional communicative components of future specialists of aviation profile to multilingual communication in the professional activities. The consequence of that is the lack of motivation of students to study training programs in general and professionally oriented foreign language in particular.

2 ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

Showed that up to date we have accumulated some experience in the solving problems combination of training students with the process of learning a foreign language in the pedagogical scientific activities: Abramovich G.¹, Luzik E.,² Manko V.,³ Protsenko I.,⁴ Kobyatska I.,⁵ Plakhotnyk O.,⁶ Bulgakov N.⁷, and others.

However, in existing theory and practice of professional education the problem of language training, preparation for multilingual communication in the educational space of aviation education institutions is not investigated. Even less investigated is the problem of training multilingual communication of students as professionals of aviation profile. The functional components of the system of training of future aviation specialists to study in a foreign language and to multilingual communication in the professional activities is not enough considered. Little attention was devoted to the problems of modeling the process of system development of multilingual communication training of experts, as a condition for effective functioning of the educational institution.

In addition, it should be noted the lack of informative-methodical base necessary for the preparation of future aviation specialists to multilingual communication in professional activity. It's insufficiently developed in the educational process of aviation higher educational institutions is methodology, pedagogical conditions of foreign language learning.

---

¹ ABRAMOVICH G. Essence of foreign language competence as a goal and result of professional technical education, Scientific notes. series: psychological and pedagogical science. *Nizhyn: NDU named Gogol*. 2005, №4, P. 98–104.

² LUZIK E. Integration of humanitarian and natural history knowledge in the process of professional training of future specialists in aviation industry. *Creative pedagogy*. 2011, №4, P. 71–76.

³ MANKO M. Didactic terms of students of vocational educational interest to disciplines. *Socialization of personality: collection of scientific papers of National Pedagogical University. M. Drahoanov*. Kiev, Logos. 2000, Is The Issue. 2. P. 153–161.

⁴ PROTSENKO I. Didactic model of formation of professional creative skills of future teachers in the process during their interaction interactive heuristic. *Means of educational and scientific-research work: collection of scientific papers of the Kharkov National. EDR. Har-TU University. G. Skovoroda*. H.: 2011, Is The Issue. 35. P. 131–140.

⁵ KOPYATSKA I. The role of foreign language learning motivation of students of technical universities in the period of adaptation. *Pedagogy and psychology of professional education*. 2002, № 5, P. 82–88.

⁶ PLAKHOTNYK O. Some marginal discourses in education: discourse of Humanities magazine: collection of scientific papers of National Reserve. *Aerospace AV-TU University. N. E. Zhukovsky "KHAI"*. H.: KHAI, 2007, № 3, P. 79–86.

⁷ BULGAKOV N. Activation of cognitive activity of students in the learning process in the technical university. *Bulletin of national aviation University, series: Pedagogics, psychology*. Kiev: NAU, 2009, № 1, P. 9–13.

The programs of language courses are usually detached from the main training programs and staff of language training does not have the basic professional education. In this regard, the particular relevance to the issues of scientific-methodical support of organizing language training.

The feature of aviation universities in Ukraine in the aspect of this problem is that for foreign students is necessary parallel study in several foreign languages. Thus, as the language of training (L2) is selected, as a rule, the language of the host country (Ukrainian, Russian), and as a language of international exchange and integration of the employment (L3) – English, French, German, etc. However, none of these languages are not native languages to the student (L1). The above feature creates additional requirements for language training and significantly lengthens the process of preparing an aviation specialist, that invariably affects on the overall competitiveness of the educational system of Ukraine.

Detected features underlying the urgency of resolving scientific challenges concerning the search and study of optimal ways of training of future specialists of aviation learning profile to the multilingual communication that promote the rapid achievement of skills and possibilities of their using in professional activities. The purpose of the article is the developing and justifying major pedagogical conditions of multilingual training for foreign students of aviation profile in the system of professional education.

3 IMPACT OF PEDAGOGICAL CONDITIONS ON THE PROCESS OF MULTILINGUAL TRAINING OF AVIATION PROFILE STUDENTS

Based on the analysis of psychological-pedagogical literature, dedicated to the issues of formation of readiness for multilingual communication in the educational process of technical universities, should conclude that certain pedagogical conditions exert a positive influence on this process. In the pedagogical researches are given the following definitions of the notion of pedagogical conditions. In the work the conditions are defined as a decisive factor of effectiveness because they make exactly the environment in which the necessary processes and phenomena occurring, existing and developing. In other sources it is considered that pedagogical conditions are related factors that contribute to the manifestation of pedagogical patterns that are determined by the influence of these factors.¹ In keeping with the views of researchers in relation to the research topic, we can formulate the following definition of pedagogical conditions.

Pedagogical conditions of preparation of future aviation specialists to multilingual communication are the conditions that purposefully are created in higher educational institutions and shall ensure the implementation of a process, including mastery of multilingual competence, contribute to the effectiveness of training students, and also be directed to the display of professional, personal and linguistic capabilities. Exhibiting pedagogical conditions of future aviation specialists to multilingual communication, it is advisable to rely on well-known classifications by Vanrajha Y, Kolshanskyy G., Pevzner M, Somashev S, which have allocated the following groups of conditions:

- 1) organizational (legal, informational, financial, logistics, staffing);
- 2) psychological (moral-psychological climate, motivation of career development);
- 3) professional (the growth of professional competence, creating of conditions for professional training).

---

¹ MANKO M. Didactic terms of students of vocational educational interest to disciplines. *Socialization of personality: collection of scientific papers of National Pedagogical University. M. Drahomanov.* Kiev, Logos. 2000, Is The Issue. 2. P. 153–161.

On the basis of pedagogical studies were identified pedagogical conditions that affect on the process of the preparation of future aviation specialists to multilingual communication in professional activity and which operate in the framework of the model:

1. the development of motivation of learning professionally oriented foreign languages by attracting of students to problem-search activity;
2. organization of pedagogical interaction through interactive collaboration of teachers and students focused on updating of multilingual and professional personal development of subjects;
3. development and implementation the method of realization of profiled-oriented communication students, constructed on the basis of integration of game, of task and heuristic methods of training that provides an individual trajectory of readiness for professional multilingual communication.

4 THE DEVELOPMENT OF STUDY MOTIVATION OF PROFESSIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGES

The first pedagogical condition – the development of study motivation of professionally-oriented foreign languages by attracting students to problem-search activity. This condition is the essential for the success of the educational process. The problems of motivation are related to the important psychological problems because their studying allows us to come closer to understanding of the driving forces, the reasons, the internal mechanisms of behavior, communication and human activity.

Motivation can be defined as a set of different stimuli: motives, needs, interests, aspirations, goals, motivation attitudes, ideals. According to research of problems the development of study motivation of professionally-oriented foreign language is defined by us as a conscious tendency of subjects of the educational process to performing of professional communication in a foreign language that involves the development of personal qualities, knowledge, abilities and skills, which are mobilized in this activity.¹ In contrast to the motivation, the notion of "motive" is defined as a steady need for aspiration to achieve the goal.

The educational process in modern universities should meet the needs of individuals in the intellectual, cultural and ethical development, forming the ability to work and life. However, State educational standards are not considered that highly educated, competent specialist can not love their profession and do not work on a specialty. This indicates a lack of relationship between personal and professional components of consciousness of students, the lack of attention to their psychological and personal qualities. Personal qualities of future specialists, moral, mental health, motivation of professional activity are detected in the course of training at every level of professional training.

In the process of professional training of students it needs to distinguish the external (social) and internal (cognitive) motives. The external motives are financial and social considerations, the degree of formation in the society and in the State the attitude to the education as a value. It is believed that external motives in proper way do not stimulate the professional development of student learning, transforming the training of the forced activity. So, the process of professional training is impossible without the stimulation of intrinsic motivation.²

---

¹ KOBAYATSKA I. The role of foreign language learning motivation of students of technical universities in the period of adaptation. *Pedagogy and psychology of professional education*. 2002, № 5, P. 82–88.

² BULGAKOV N Activation of cognitive activity of students in the learning process in the technical university. *Bulletin of national aviation University, series: Pedagogics, psychology*. Kiev: NAU, 2009, № 1, P. 9–13.

The internal motives are determined by the genetic human need of self-realization in accordance to inborn abilities. But whether they will get their development in proper extent depends on the educational system, in which gets student .

The greatest interest for research on multilingual training represent the motives for groups of activities, such as professional and educational-cognitive.

An important characteristic of any activity is the motivation of their activity. Activity is not without motive. Any activity proves to be little effective or ineffective, if the person is not of interest in its implementation. Formation of activity begins with the perception of his personality, awareness of the purpose and objectives of the activity. Therefore, there is a desire, which stimulates the activity of the person in the appropriate direction. Motivation encourages labor activity and affects the formation of goals and ways to achieve it.

Thus, the most important source of activity or motives of activity are needs, that carry out regulation of human behavior. In the process of study at the universities the motives can vary as a result of the accumulation of knowledge and practical experience in chosen field of activity and refinement of professional standards and expectations. Therefore, for effective multilingual preparations it should needs to build the system of dynamically changing motives of cognitive activity of aviation profile students.¹

5 ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL INTERACTION BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS

The second pedagogical condition – the organization of educational interaction through interactive collaboration of teachers and students focused on updating multilingual and professional personal development of subjects. The essence and features of pedagogical interaction are considered in the works of pedagogues and psychologists, such as Protsenko I.,² Luzik E.,³ Plakhotnik O. ,⁴ Bulgakov N.⁵ and others.

In pedagogics interaction is considered as a process that occurs between educator and student during educational work, focused on the development of the personality of the subject. In the opinion of scientists interaction is one of the basic philosophical, ontological categories. This is the phenomenon of communication, actions, transition, development of various objects under the influence of mutual actions on each other, and on other objects. Interaction – the initial, generic category. Any phenomenon, object can be understood only in relation to and in relation with the other, because everything in the world is interconnected. However, pedagogical interaction is a process of personal development of student and means of improving individual of teacher. The term "pedagogical" certainly testifies to the dominant role of the teacher in interaction.⁶

---

¹ PLAKHOTNYK O. Some marginal discourses in education: discourse of Humanities magazine: collection of scientific papers of National Reserve. *Aerospace AV-TU University. N. E. Zhukovsky "KHAI"*. H.: KHAI, 2007, № 3, P. 79–86.

² PROTSENKO I. Didactic model of formation of professional creative skills of future teachers in the process during their interaction interactive heuristic. *Means of educational and scientific-research work: collection of scientific papers of the Kharkov National. EDR. Har-TU University. G. Skovoroda*. H.: 2011, Is The Issue. 35. P. 131–140.

³ LUZIK E. Integration of humanitarian and natural history knowledge in the process of professional training of future specialists in aviation industry. *Creative pedagogy*. 2011, №4, P. 71–76.

⁴ PLAKHOTNYK O. Some marginal discourses in education: discourse of Humanities magazine: collection of scientific papers of National Reserve. *Aerospace AV-TU University. N. E. Zhukovsky "KHAI"*. H.: KHAI, 2007, № 3, P. 79–86.

⁵ BULGAKOV N Activation of cognitive activity of students in the learning process in the technical university. *Bulletin of national aviation University, series: Pedagogics, psychology*. Kiev: NAU, 2009, № 1, P. 9–13.

⁶ PLAKHOTNYK O. Some marginal discourses in education: discourse of Humanities magazine: collection of scientific papers of National Reserve. *Aerospace AV-TU University. N. E. Zhukovsky "KHAI"*. H.: KHAI, 2007, № 3, P. 79–86.

Therefore, pedagogical interaction on the one hand is the interdependent process in which the interacting parties equally influence each other; on the other hand a process of pedagogical interaction is organized, managed and controlled by one of the parties.

The most important principles of pedagogical interaction are: activity, partnership, cooperation of the educational process.

Especially, the dialogue interaction has the great educational potential. It ensures equality of partners, respectful attitude to each other, exchange of views, frankness, sincerity, absence of bias.

The most of students of aviation professions through technical thinking believe that the process of communication in a foreign language is the most difficult kind of linguistic activity. The trainer needs to overcome this stereotype. The specificity of work and communication of teacher is characterized by the fact that the main result of his activity is determined by qualitative positive changes in the mental development of students. If development of students is carried out during their active participation, so the high level of professionalism is to use flexible modes of action.

The teacher must maintain the desire of students to perform training tasks on their own way, should strive to ensure that they will occupy in the study of interaction subjective position. Creatively working teacher admits variant solution, leaving time for an imaginary experimentation and testing different ways of solving, encourages independence, trusts the detachment by the students, thereby motivating the students aware of the progress and results of their studying.

Therefore, pedagogical interaction plays a crucial role in human communication, business, and partnerships. In the process of studying foreign languages for future engineers, students and teacher act as active actors in its activities and mutually affect on each other through a subject that learning.

6 THE DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF METHODS REALIZATION OF PROFILED-ORIENTED COMMUNICATION OF STUDENTS

The third pedagogical condition – the development and implementation of methods realization of profiled-oriented communication of students, was based on the integration of game, of task and heuristic teaching methods that provides an individual trajectory of development readiness for professional multilingual communication in future aviation specialists.

Analysis of psychological-pedagogical and methodological literature¹ [1-4] allowed to develop and implement the method of multilingual communication of students. In the framework of this research we will focus on the fundamental purposes, principles and methods, used in the development of this condition. As the leading practical goal of the developed method is expected to teach students how to implement the task of learning a foreign language and correlate them with their future professional activity. In addition, we plan to implement educational, developmental and educational purposes.

---

¹ ABRAMOVICH G. Essence of foreign language competence as a goal and result of professional technical education, Scientific notes. series: psychological and pedagogical science. *Nizhyn: NDU named Gogol*. 2005, №4, P. 98–104.; LUZIK E. Integration of humanitarian and natural history knowledge in the process of professional training of future specialists in aviation industry. *Creative pedagogy*. 2011, №4, P. 71–76; MANKO M. Didactic terms of students of vocational educational interest to disciplines. *Socialization of personality: collection of scientific papers of National Pedagogical University. M. Drahomanov*. Kiev, Logos. 2000, Is The Issue. 2. P. 153–161; PROTSENKO I. Didactic model of formation of professional creative skills of future teachers in the process during their interaction interactive heuristic. *Means of educational and scientific-research work: collection of scientific papers of the Kharkov National. EDR. Har-TU University. G. Skovoroda*. H.: 2011, Is The Issue. 35. P. 131–140.

Practical goals : using language in the professional activity; mastering the skills of business communication; mastering technical language.

Educational goals : formation of the skills and abilities of the intellectual work; formation of the interest to the multilingual culture.

Training goals: improving the overall culture and professional competence of students; supplement, deepening and improving language skills by self-education and creative application in practice.

Developing goals: the development of intellectual, emotional and motivational aspects of the personality of the student; creating self-awareness, self-expression, active position of students.

Based on the analysis of existing researches of the problems of formation of readiness for professional multilingual communication it was proposed the following principles: the principle of scientific studying; the principle of professional orientation training, which corresponds to the prospects of competence approach; the principle of creating linguistic environment that simulates the professional activity of the future aviation specialist; the principle of independence and active involvement in the educational process; the principle of taking into account individual peculiarities of students.

Through comparative analysis, it was determined *the content of training* of profiled-oriented foreign language, which includes the following main components: sphere of communicative activities, themes, situations, communicative and social roles, the language activity and linguistic material (texts, language samples and so on), which have special and general cultural orientation; language material, rules and skills of manipulating them; the complex of special language skills that characterize the level of practical foreign language as a means of communication; knowledge system of national and cultural features and the realities of the country, which language is studied, a minimum of etiquette forms of the language and the ability to use them in different areas of verbal communication; the educational and adaptive learning, rational techniques of mental labor, which provide a culture of learning language in educational conditions and culture communication of his native.

The success of the implementation of any method depends on the successful choice of effective methods of learning, especially in the process of training of profiled-oriented foreign language.

CONCLUSION

Thus, the training of future aviation specialists to multilingual communication in professional activity acts as a process that provides a purposeful organization of teaching and educational activities of students focused on the development of scientific-theoretical foundations, practical skills and abilities of multilingual communication in terms of technical higher education institution. This process is aimed at formation of the readiness of future aviation specialists to professional multilingual communication.

The model of process of training of future aviation specialists to multilingual communication in professional activity provides the creation of appropriate pedagogical conditions, which are a prerequisite for an effective educational process in a technical higher education institution. It was proposed and proved that pedagogical conditions should act with such conditions: the development of motivation of learning profiled-oriented foreign languages by attracting students to problem-search activity; organization of pedagogical interaction due to interactive collaboration of teacher and students focused on updating of multilingual and professional personal development subjects; development and implementation of method of realization of profiled-oriented communication students.

Is based on the integration of game, task and heuristic methods of training that provides an individual trajectory of development readiness for professional multilingual communication. The direction for further researches in this area is the implementation of the principles and the meaningful content of the process model of future aviation specialists to multilingual communication in professional activity.

Bibliography

- ABRAMOVICH G. Essence of foreign language competence as a goal and result of professional technical education, Scientific notes. series: psychological and pedagogical science. *Nizhyn: NDU named Gogol*. 2005, №4, P. 98–104.
- LUZIK E. Integration of humanitarian and natural history knowledge in the process of professional training of future specialists in aviation industry. *Creative pedagogy*. 2011, №4, P. 71–76.
- MANKO M. Didactic terms of students of vocational educational interest to disciplines. *Socialization of personality: collection of scientific papers of National Pedagogical University. M. Drahomanov*. Kiev, Logos. 2000, Is The Issue. 2. P. 153–161.
- PROTSENKO I. Didactic model of formation of professional creative skills of future teachers in the process during their interaction interactive heuristic. *Means of educational and scientific-research work: collection of scientific papers of the Kharkov National. EDR. Har-TU University. G. Skovoroda*. H.: 2011, Is The Issue. 35. P. 131–140.
- KOBYATSKA I. The role of foreign language learning motivation of students of technical universities in the period of adaptation. *Pedagogy and psychology of professional education*. 2002, № 5, P. 82–88.
- PLAKHOTNYK O. Some marginal discourses in education: discourse of Humanities magazine: collection of scientific papers of National Reserve. *Aerospace AV-TU University. N. E. Zhukovsky "KHAI"*. H.: KHAI, 2007, № 3, P. 79–86.
- BULGAKOV N Activation of cognitive activity of students in the learning process in the technical university. *Bulletin of national aviation University, series: Pedagogics, psychology*. Kiev: NAU, 2009, № 1, P. 9–13.
- LUZIK E. Integrative course as a theoretical-methodological foundation of professional formation of creative personality specialist in the system of higher technical education. *Bulletin of national aviation University, series: Pedagogics, psychology*. Kiev: NAU, 2010, № 1(3), P. 4–12.

Recenzenti:

Prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

CZY ŁATWO BYĆ DOWÓDCĄ? POLSCY OFICEROWIE W WARUNKACH WOJNY ASYMETRYCZNEJ.

IS IT EASY TO BE A COMMANDER?
POLISH OFFICERS IN ASYMMETRIC WARFARE

BARANOWSKA Aneta¹

STRESZCZENIE: Według wielu badaczy od końca zimnej wojny konwencjonalne siły zbrojne muszą konfrontować się z nowym, brutalnym typem wojny w której grupy zbrojne używają asymetrycznej taktyki aby skutecznie walczyć z większą, posiadającą technologiczną przewagę armią. Asymetryczne operacje bojowe, wymagają od żołnierzy a zwłaszcza od oficerów pełniących funkcje dowódcze, głębokich zmian w ich mentalności, profesjonalnego podejścia do wykonywanych zadań a także zmiany taktyki w stosunku do tradycyjnego przygotowania. Jakie zdolności są potrzebne aby radzić sobie z tymi wymaganiami? Zamysłem niniejszego tekstu jest pokazanie doświadczeń dowódców, którzy posiadają kompetencje w tej dziedzinie, gdyż stawili w praktyce czoła tym wyzwaniom, poznanie ich propozycji, sugestii, doświadczeń.

Słowa kluczowe: wojna asymetryczna, dowódca, służba poza granicami kraju

ABSTRACT: According to several researchers, from the end of the Cold War conventional militaries have confronted a new, brutal type of warfare in which non-state armed groups use asymmetrical tactics to successfully fight larger, technologically superior forces. Asymmetric warfare operations require soldiers, but especially officers with command responsibilities, to make deep changes of mentality, professional attitude and also of tactics with respect to the traditional preparation.. What capabilities, then, are needed to deal with these demands? The idea of the text is to check the answers that commanders with concrete experience in the field give to this challenge, their proposals, suggestions, experiences.

Key words: asymmetric warfare, commander, service abroad

WPROWADZENIE

Wojna asymetryczna określa konflikt zbrojny, w którym państwo i jego siły zbrojne konfrontują się z przeciwnikiem, którego cele, organizacja, środki walki i metody działania nie mieszczą się w konwencjonalnym pojęciu wojny.² Termin ten pojawił się w latach 90. w Stanach Zjednoczonych nad rozwojem potencjału militarnego tego kraju po zakończeniu „zimnej wojny”. Jakie są główne cechy wojny asymetrycznej?

Strona walcząca w konflikcie asymetrycznym nie podejmuje bezpośredniej konfrontacji na polu walki z wojskami przeciwnika. Dąży do zadania mu dotkliwego ciosu, posługując się metodami niekonwencjonalnymi, takimi jak: terroryzm (w tym z użyciem broni masowego rażenia), walka psychologiczna (atak na morale liderów i społeczeństwa przeciwnika), walka informacyjna (atak w cyberprzestrzeni), czy też walka ekonomiczna (destabilizacja systemu finansowego i giełdowego).

Podmiotem wojny asymetrycznej nie musi być państwo. Może nim być każda zorganizowana grupa ludzi (polityczna, kryminalna, religijna, ideologiczna), których łączą określone cele. Wojna asymetryczna nie toczy się na polu walki, froncie; odbywa się w rozproszeniu, bez zachowania ciągłości geograficznej i chronologicznej. Strona angażująca się w tę wojnę w określonym celu posługuje się wszelkimi dostępnymi narzędziami.³

---

¹ Dr Aneta BARANOWSKA, PhD. , Katedra Socjologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Kontakt: ul. M. K. Ogińskiego 16, 85-092 Bydgoszcz, e-mail: baranowska_aneta@wp.pl.

² Research project: *Officer and Commander in Asymmetric Warfare Operations*, E.R.G.O.M.A.S. Working Group "Military Profession" <http://www.ergomas.ch/index.php/working-groups/5-military-profession> [Dostęp 29.03.105]

³ Marcin TARNOWSKI, Nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa na początku XXI wieku. In *Państwa - regiony - świat w kształtującej się rzeczywistości globalnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009, s. 403. ISBN: 978-83-7326-646-9.

1 CZYM JEST WOJNA ASYMETRYCZNA I JAKIE NIESIE Z SOBĄ WYZWANIA?

Asymetryczne operacje bojowe wymagają od współczesnych żołnierzy, a zwłaszcza od oficerów pełniących funkcje dowódcze, głębokich zmian w mentalności, profesjonalnego podejścia do wykonywanych zadań służbowych a także modyfikacji taktyki i procesu szkolenia.

Dla dowódców wszystkich szczebli, działających w środowisku asymetrycznej wojny oznacza to bycie przygotowanym do *działań w obecności cywilów, wobec ludności cywilnej, w obronie ludności cywilnej, kiedy ludność cywilna jest celem, a cel musi być zdobyty jak siły przeciwnika*¹; zarzucenie tradycyjnych zasad walki i akceptację użycia minimalnej siły tylko wtedy, gdy jest to absolutnie niezbędne²; nabycie umiejętności motywowania ludzi do zastosowania tych ograniczeń, przyjęcia większego ryzyka osobistego³; bycie gotowym do przyjęcia ról przywódcy w lokalnych realiach, które mają odmienne uwarunkowania kulturowe, normy i obyczaje od tych znanych z własnego kraju⁴; bycie gotowym to przyjęcia wielu funkcji (nie tylko wojskowych), i pełnienia ich równoległe⁵; oznacza to umiejętność współdziałania z kontyngentami wojskowymi innych nacji, które czasami bardzo różnią się od własnego; konieczność rozszerzenia własnego doświadczenia zawodowego do sektorów i dyscyplin, które są odległe od własnego wykształcenia i szkolenia⁶; nabycie umiejętności komunikacji międzykulturowej, rozwoju cech przywódców w stosunku do "kultur trzecich", jak również udziału w negocjacjach w celu sprawnego zarządzania konfliktami kulturowymi⁷.

Wszystkie powyższe umiejętności i kompetencje (a nawet więcej), od czasu do czasu, od misji do misji, okazują się być ważne i konieczne.

Jakie radzić sobie z tymi wymaganiami? Badacze są zgodni, co do kwestii iż tradycyjne przygotowanie do konwencjonalnych konfliktów wojskowych stanowi jedynie podstawę do szerokiego spektrum działań wojskowych w obliczu wojny asymetrycznej ale nie jest wystarczające. Pojawiają się nowe umiejętności dla zawody żołnierza konieczne do użycia w obliczu nowego scenariusza.

Zamysłem tego tekstu jest poznanie problemów z jakimi borykali się polscy oficerowie którzy zajmowali stanowiska dowódcze w trakcie bojowych operacji asymetrycznych, poznanie ich odczuć i sugestii odnośnie specyfiki działań w tym obszarze, kierunku modernizacji armii i szkolenia żołnierzy do służby w warunkach wojny asymetrycznej.

---

¹Bengt ABRAHAMSSON, Restraint, unbridled emotion and war amongst the people. In *The Heritage and the Present: From Invasion Defence to Mission Oriented Organisation*. Karlstad: Swedish National Defence College, 2008, s. 148.

² zob. Morris JANOWITZ, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Glencoe; Illinois: The Free Press, 1960.

³ zob. David H. PETRAEUS, Learning counterinsurgency: Observations from soldiering in Iraq, "Military Review" (January-February), 2006.

⁴ zob. John A. NAGL. *Let's Win the Wars We're In*. Washington, DC: Center for a New American Security 2009; James CARAFANO. *20 Years Later: Professional Military Education*. Testimony before the Subcommittee on Oversight and Investigations, Armed Services Committee, United States House of Representatives, published on May 20, 2009. Dostępne: <http://www.heritage.org/Research/Testimony/20-Years-Later-Professional-Military-Education> [29.03.2015].

⁵ zob. Neil E. FITZPATRICK. *The Challenges of Modeling and Analyzing Stability Operations*. Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College, 2009.

⁶ zob. Ebbe BLOMBERG. Is military praxis in international missions reforming the profession? In *The Heritage and the Present: From Invasion Defence to Mission Oriented Organisation*. Karlstad: Swedish National Defence College, 2008.; Giuseppe CAFORIO. *The flexible officer: Professional education and Military Operations Other Than War, a cross-national analysis*, Gaeta: Artistic & Publishing Company, 2001.

⁷ zob. Marina NUCIARI. *Coping with Diversity: Military and Civilian Actors in MOOTWs*, "International Review of Sociology", (17) 1, 2007.

2 PODSTAWY METODOLOGICZNE

W kwietniu 2014 roku zostałam zaproszona przez Profesora Giuseppe Caforio do udziału w realizowanym przez E.R.G.O.M.A.S. Working Group "Military Profession" międzynarodowym projekcie badawczym: „Officer and Commander in Asymmetric Warfare Operations”. Celem niniejszego przedsięwzięcia badawczego była diagnoza problemów z jakimi borykają się oficerowie pełniący funkcje dowódcze w trakcie realizacji asymetrycznych operacji bojowych. Projekt miał charakter międzynarodowych badań porównawczych.

Były one realizowane przy użyciu techniki wywiadu na próbie 10 dowódców plutonu, 8 dowódców kompanii, 6 dowódców batalionu (lub pułku) w każdym z państw NATO, które przystąpi do niniejszego projektu. Scenariusz wywiadu dotyczył następujących kwestii:

- A. *Szkolenie i szkolenia specjalistyczne*: znajomość języka, podstawowe szkolenie, szczegółowe szkolenia, komunikacja międzykulturowa;
- B. *Doświadczenie polowe*: napotkane problemy logistyczne, ROE (czy wystąpiły problemy w jego użyciu?), relacje hierarchiczne, relacje z innymi podmiotami (wojskami koloacji, lokalnymi siłami zbrojnymi, lokalną społecznością, lokalną ludnością cywilną, organizacjami międzynarodowymi, NGOami, mediami), problemy związane z inteoperacyjnością, doświadczenia operacyjne, problematyczne sytuacje w terenie i sposoby ich rozwiązywania;
- C. *Dowodzenie jednostką*: Poziom szkolenia jednostki i faktyczny jego test, Morale jednostki: tendencja w takcie trwania misji, czynniki mające na nie wpływ, przypadki dezercji, możliwe przypadki PSD;
- D. *Osobiste doświadczenia*: zadowolenie z udziału w misji, korzyści indywidualne, chęć ponownego wzięcia udziału w operacji pokojowej prowadzonej w środowisku asymetrycznej wojny.

Po zgłoszeniu akcesji do powyższego projektu po raaz kolejny przekonałam się, iż realizacja badań empirycznych w wojsku dla badacza-cywila stanowi nie lada wyzwanie choćby ze względu na szereg ograniczeń (zakazów/nakazów) wynikających z formalno-prawnych uregulowań.

Za Aleksadrem Hertzem śmiało można powtórzyć iż *armia to grupa, ekskluzywna, izolująca się, niechętnie usposobiona do niedyskretnych intruzów... jest drażliwa na punkcie zarzutów jakie są w stosunku do niej stawiane, odznacza się utylitarnym stosunkiem do zadań, świata cywilnego i do cywilnej nauki... socjolog przystępując do badań racjonalnych, ma dane narażenia się na konflikt z ideologią armii i organami służącymi tejże ideologii*¹.

Pomimo tego że spełniłam wszystkie wymogi formalne i uzyskałam zgodę Podsekretarza Stanu ds. Społecznych i Profesjonalizacji w Ministerstwie Obrony Narodowej na przeprowadzenie badań: „Officer and Commander in Asymmetric Warfare Operations” wśród żołnierzy 12 Szczecińskiej Dywizji Zmechanizowanej, napotkane problemy natury instytucjonalno - organizacyjnej nie pozwoliły mi na realizację próby badawczej w całości. Łącznie odbyłam dwanaście rozmów z oficerami; w tym pięć z dowódcami plutonu, pięć dowódcami kompanii i dwie dowódców batalionu.

Z uwagi na powyższe okoliczności a przede wszystkim standaryzację wymogów dotyczących realizacji próby badawczej nie można było przeprowadzonych przeze mnie wywiadów włączyć do międzynarodowych badań porównawczych. Pozyskany materiał jakościowy jest jednak bogaty. Jego zalety to obszerna, niemal niestandaryzowana, wielowarstwowa informacja jakościowa.

---

¹ Aleksander HERTZ. *Zagadnienia socjologii wojska i wojny*. „Przegląd Socjologiczny”, 1946: 1-4, s. 123.

Może on posłużyć do zobrazowania funkcjonowania polskich dowódców w warunkach asymetrycznych działań bojowych i pokazania z jakimi problemami muszą się borykać, co w niniejszym tekście przyjmując nurt badań interpretacyjnych czynię. W dalszej części tekstu transkrypcje przeprowadzonych przeze mnie wywiadów zostaną poddane analizie jakościowej (opisowo-wyjaśniającej).

3 WYNIKI BADAŃ W POLSCE: WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wykonywanie zadań przez żołnierzy polskich w ramach asymetrycznych operacji bojowych przebiegało w warunkach licznych zagrożeń. Do najuciążliwszych w opinii oficerów należy zaliczyć ataki wykorzystaniem tzw. improwizowanych urządzeń wybuchowych (IED, Improvised Explosive Device).

Wykonywane były one z gotowych elementów - bomb, pocisków czy grantów - bądź konstruowane od podstaw, z wykorzystaniem rozmaitych nośników: wiader, garnków, rur, itp. Zamaskowane, najczęściej wkopany w ziemię detonowały pod wpływem nacisku lub poprzez zdalne odpalanie - z użyciem kabla i wiązki elektrycznej bądź radiowej.

Wśród Polaków przyjęła się nazwa "ajdik", która jest spolszczeniem akronimu IED. Przy czym jest to określenie umowne, stosowane również do tradycyjnych min.

Inne czyniące na żołnierzy niebezpieczeństwa to: zasadzki organizowane na trasach przejazdu konwojów i patroli, ataki samobójcze, raketowe, moździerzowe lub z broni lekkiej i przeciwpancernej, ostrzały baz, próby wwożenia i detonacji na terenie baz ładunków wybuchowych, a także ataki strzelców wyborowych.

Do wypełnienia wymienionych zadań mandatowych, w warunkach różnorodnych zagrożeń, żołnierze przygotowani są w ramach rocznego cyklu przygotowania Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW) do misji, który składa się z czterech etapów: planowania, przygotowania i formowania, szkolenia i przygotowania do rotacji.

3.1. SZKOLENIE I SZKOLENIE SPECJALISTYCZNE

Pierwszym elementem przygotowania do misji, który został poddany oglądowi badawczemu była znajomość języka. Oficerowie oceniali swój stopień znajomości języka angielskiego jako dobry i deklarowali, iż nie brali udziału w dodatkowych kursach przed wyjazdem w rejon działań wojennych. Podkreślali, iż współpraca z żołnierzami koalicji miała wpływ na podniesienie ich umiejętności posługiwania się językiem angielskim. Należy jednak zwrócić uwagę, iż pojawiły się odosobnione sygnały o problemach podczas komunikacji radiowej z żołnierzami USArmy.

Oficerowi mówili: *Po przylocie w rejon i podjęciu zadań okazuje się że proste komendy wydawane przez żołnierzy USA ARMY przy użyciu radiostacji są dla nas niezrozumiałe (wywiad 002). Respondenci w tym zakresie postulowali: Przed wyjazdem na teatr powinny odbywać się dodatkowe zajęcia z języka angielskiego/mówienie, słuchanie/do komunikacji z sojusznikami (wywiad nr 007). W kilku przypadkach wojskowi postulowali konieczność nauki języka lokalnego.*

Argumentowali: *Umiejętność posługiwania się lokalnym językiem w stopniu podstawowym także jest bardzo pomocna. Pomaga ona w nawiązywaniu pozytywnych relacji na linii wojska koalicji a ludność lokalna. Takiej umiejętności nie da się nabyć jedynie ze słowniczków, w które są wyposażeni żołnierze (wywiad 002).*

Oficerowie biorący udział w wywiadach swoje przygotowanie do pełnienia ról dowódców poszczególnych szczebli oceniali jako dobre. Jeden z nich opowiadał: *szkolenie przed misyjne przygotowało mnie do roli dowódcy plutonu w stopniu dobrym... pozwoliło wypracować procedury, które po niewielkiej modyfikacji w rejonie działań, były skuteczne (wywiad 002).*

Z kolei inny dowódca wspominał: *formowane przeze mnie zgrupowanie było tworzone po przejściu całego cyklu szkolenia, pełnej certyfikacji bojowej posługującej się tym samym sprzętem w kraju co na misji, braliśmy udział również w szkoleniu z sojusznikami, którzy odbyli już misję, czulem się przygotowany do misji i nie bałem się zadań które przede mną czekały* (wywiad 005).

Odbiór przez żołnierzy szkolenia podstawowego a także jego zgodność z ich oczekiwaniami należy ocenić pozytywnie. Wojskowi mieli w tej kwestii również postulaty zmian. Biorący udział w badaniu oficerowie sugerowali objęcie szkoleniem taktycznym wszystkich żołnierzy bez względu na stopień wojskowy i zakres obowiązków na misji.

Mówili: *zabrakło szkolenia taktycznego dla wszystkich żołnierzy bez względu na ich stopień i zakres obowiązków na misji. Myślę iż każdy żołnierz jadący na misję powinien wiedzieć jak zachować się w trakcie porwania, napadu na bazę lub innych ekstremalnych sytuacji* (wywiad 006).

Zwracali również uwagę na zbyt wysokie zbiurokratyzowanie szkoleń: *w wojsku następuje nadprodukcja zbędnej dokumentacji szkoleniowej (produkujemy całe tomu konspektów) - proponowałby, gruntowną redukcją ilości wykonywanej dokumentacji, która w większości przypadków jest pomocna jedynie kontrolującym, którzy (co ciekawe) na podstawie "ładności" konspektów oceniają poziom wyszkolenia wojska..* (wywiad nr 003).

Żołnierze podkreślali również, iż niesłychanie ważne jest to kto prowadzi (a także kontroluje/ocenia) szkolenie i jakie ma rzeczywiste doświadczenie misyjne: *Moim zdaniem takowe szkolenie przez doświadczonych misyjnych instruktorów, którzy wrócili z misji w niewielkim odstępnie czasu. Ponadto kontrolującymi i oceniającymi nie mogą być żołnierze (oficerowie starsi), którzy realia misyjne znają tylko z perspektywy bazy i pracy w sztabie. Takie osoby wzorują się na starych regulaminach działań taktycznych, które mają się nijak, do rzeczywistych działań asymetrycznych* (wywiad nr 002).

Dowódcy poszczególnych szczebli odbyli również szczegółowe szkolenie z kultury, religii oraz geopolityki rejonu misji. Opierało się ono na przekazaniu wiedzy z zakresu obowiązujących reguł współżycia społecznego oraz kulturowych aspektów funkcjonowania lokalnych społeczności, a także zasad zachowania w czasie wizyt i kontaktów bezpośrednich ze starszyzną. Celem prowadzonych kursów było również pogłębienie wiedzy uczestników na temat specyfiki rejonu operacji, ochrony dóbr kultury oraz zasad prowadzenia negocjacji i pracy z tłumaczem w aspekcie zwyczajów panujących w rejonie operacji.

Wszyscy uczestnicy badań byli zgodni co do zasadności tego typu szkoleń. Młody oficer argumentował: *ogólnie dobrze jest wiedzieć z jaką kulturą i strukturą społeczeństwa się zetkniemy w teatrze działań bojowych... są takie sytuacje że bez tego ani rusz* (wywiad 003).

Kobieta, uczestniczka misji, w następujący sposób opisywała swoje doświadczenia w tej materii: *Misja jeszcze bardziej uświadomiła mi, że jest tam "inny świat", że nasza kultura nie będzie w stanie zrozumieć panujące tam obyczaje i zwyczaje. Jadąc tam musimy po prostu uszanować ich kulturę... szkolenia z tego zakresu są konieczne!* (wywiad nr 006).

Zdecydowana większość badanych rekomendowała zwiększenie liczby żołnierzy szkolonych w tym zakresie: *uwazam, iż liczba przeszkolonych żołnierzy w ramach kursów organizowanych w trakcie przygotowania z kulturoznawstwa oraz uwarunkowań społeczno-politycznych Afganistan, szczególnie dowódców plutonów* (wywiad nr 008).

Dowódca kompanii podkreślał: *zbyt mało szkolenia jeśli chodzi o zachowania kulturowe i podejście do lokalnych władz i ludności, dopiero po przyjeździe w rejon misji wiele wiedzy z zakresu kultury było weryfikowane na bieżąco... moim zdaniem wszyscy misjonarze, którzy biorą udział w patrolach, powinni ukończyć kurs dający im pogląd na kulturalno-historyczne aspekty danego kraju* (wywiad nr 001).

Wojskowi postulowali również: *zajęcia na temat kultury kraju odbywania się misji powinny być przeprowadzone z rodowitymi mieszkańcami danego kraju... nikt tak jak oni nie zna tej specyfiki* (wywiad 007).

3.2. DOŚWIADCZENIE POLOWE

Wszyscy uczestnicy projektu badawczego mieli doświadczenie operacyjne. Przeszli chrzest bojowy oraz uczestniczyli w działaniach w których dochodziło do wymiany ognia lub posiadali doświadczenie operacyjne niebojowe takie jak np. udział w lokalnych komisjach czy organizowanie pomocy humanitarnej. Jeden z respondentów w następujący sposób relacjonuje swój udział w misji: *Dwie zmiany w Afganistanie dają wielkie doświadczenie polowe. Tzw. chrzest bojowy związany z bezpośrednim kontaktem ogniowym, wybuch IED pod moim pojazdem (w ramach III zmiany); jako dowódca kompanii uczestniczyłem w spotkaniach z lokalnymi władzami jak i również realizowałem wielokrotnie pomoc humanitarną dla lokalnej ludności (wywiad 008). Inny wspomina: misja dała mi niesamowity bagaż doświadczenia i możliwość sprawdzenia w realnych sytuacjach bojowych. Brałem udział w wielu operacjach i rutynowych patrolach (gdzie dochodziło do wymiany ognia), zarówno w trakcie pierwszej jak i drugiej misji w Afganistanie doświadczyłem ostrzałów bazy. Współpracowałem z ludnością lokalną, co nie było proste... (wywiad nr 11).*

Jednym z tematów w poruszanych w trakcie rozmów z oficerami było ROE (Rules of Engagement), czyli zasady rozpoczęcia i prowadzenia działań bojowych wobec przeciwnika. W kontekście celów wojskowych ROE określa okoliczności, w których dowódca, pododdział, pojedynczy żołnierz musi/może prowadzić działania z użyciem siły. Żołnierze przed wyjazdem na misje przeszli w tym zakresie szczegółowe szkolenie. Poznali wówczas m. in. główne zasady wykorzystania siły; definicje, zasady i reguły użycia siły; procedury kolejności ostrzeżeń o użyciu siły (broni); reguły dotyczące zatrzymań oraz normy wynikające z ROE, odnoszące się do przeszukiwania osób i pojazdów. W trakcie badań oficerowie byli pytani o to czy stosowali ROE i w jakich okolicznościach? Podkreślali, iż: *ROE trzeba stosować podczas każdego patrolu jak i operacji (wywiad 010), w czasie realizacji patroli, w wielu sytuacjach, począwszy od działań ostrzegawczych na użyciu broni kończąc (wywiad 012).*

Ich odczucia związane ze stosowaniem ROE jak i jego oceny, jeśli chodzi o dopasowanie zasad do warunków misji, były bardzo zróżnicowane (czasami wręcz skrajne). Pojawiły się oceny bardzo pozytywne: *ROE obowiązujące na XII zmianie było dobrze dostosowane do specyfiki działań. Nasze zasady użycia broni pozwalały skuteczniej przeciwdziałać potencjalnym zagrożeniom (strzały ostrzegawcze) w odróżnieniu od amerykańskiej wersji (wywiad nr 002).*

Ale nie brakowało także negatywnych głosów: *szczerze mówiąc wszystkie obwarowania użycia broni (w tym ROE) wiążą nam ręce. Nie mówię że nie powinno być w ogóle prawa które normuje użycie broni ale to obecne w obliczu partyzantki z którą mamy do czynienia w Afganistanie jest obwarowane (wywiad 006).*

Respondenci podkreślali dobrą współpracę z żołnierzami amerykańskimi (i pozostałych krajów wchodzących w skład koalicji).

Jeden z nich wspominał: *relacje z jednostkami wojsk koalicyjnych układały się w sposób dobry. Współpraca pomiędzy moim odpowiednikami ze strony amerykańskiej odbywała się na wysokim poziomie specjalistycznym, w początkowej fazie problemem był język angielski (wywiad 007).* Zupełnie inaczej rysował się obraz współdziałania z oddziałami afgańskiej policji (ANP, Afghan National Police), a także afgańskiej armii (ANA, Afghan National Army) i władzami lokalnymi. Szczególnie źle wyglądała współpraca z ANP, która w mniemaniu żołnierzy uchodzi za najbardziej skorumpowaną i inwigilowaną przez talibów strukturę w Afganistanie. Pojawiały się podejrzenia, iż członkowie afgańskiej policji przekazują rebeliantom informacje o planowanych polsko-afganskich patrolach a także innych ważnych przedsięwzięciach wojsk koalicji. Obraz afgańskiej armii był bardziej pozytywny. Uchodziła ona za mniej podatną na zdrady (bo lepiej niż policja opłacaną), ponadto jej żołnierze stacjonowali w innych regionach kraju niż pochodzili. Będąc anonimowi chronili swoje rodziny przed zemstą talibów.

Jeden z oficerów podkreślał: *relacje z lokalnymi siłami zbrojnymi na poziomie niezbędnego minimum, brak zaufania... Widoczna tutaj była zależność im większe oddziaływanie sił rebeliantów wśród ludności lokalnej tym mniejsza współpraca z lokalną ludnością* (wywiad 001). Inny zaznaczał: *Współpracę z lokalną policją generalnie oceniam na dostateczną. Ocena umotywowana tym, iż z grupy 10 plutonów ANP (afgańska policja) jedynie z dwoma współpraca była udana. Podobnie współpraca miała się z ANA... współpraca z ANP/ANA stanowiły prawdziwe wyzwanie z uwagi na zupełnie inne standardy prowadzenia działań jak i barierę językową. Tłumacz nie zawsze jest w stanie wszystko przetłumaczyć ze stuprocentową dokładnością* (wywiad 002).

Równie cenne uwagi poczynił kolejny z respondentów: *Nieporozumienia z lokalnymi służbami bezpieczeństwa i policji można nazwać przynajmniej "problematycznymi sytuacjami", które utrudniały wykonywanie zadań wojskom koalicji. W takich sytuacjach informowano przełożonych i służby wywiadowcze, które wyjaśniały sytuację* (wywiad 009). Także współpraca z władzami lokalnymi nie była prosta i nie opierała się na relacjach zaufania. Dla zwykłych Afgańczyków - koalicjanci to tacy wrogowie cywilów, zwłaszcza mieszkańców wiosek, jak talibowie¹.

Jednak w zależności od sytuacji - raz jest to wróg "gorszy", innym razem "lepszy". Gorszy, bo obcy, no i potrafi zabić zniechcąc, zrzucając bombę lub raketę. Lepszy, bo mając wpisaną w swoją misję konieczność "stabilizacji" musi pozwolić się wykorzystać - dać pracę w bazach mało wydajnym robotnikom, zapłacić starszyźnie wioskowej za średnio użyteczną informację o przeciwniku, czy słono przepłacić u wieśniaka za padłą podczas jakiejś akcji krowę.

Podejście ludności cywilnej do wojsk koalicji świetnie obrazują słowa, brytyjskiego reportera Rossa Kempa stanowiące motto jego książki², które autor usłyszał od mieszkańca prowincji Hemand: *Talibowie są waszym problemem. Wy jesteście problemem talibów. I wy, i oni jesteście moim problemem*".

Młody oficer następująco charakteryzował współpracę z ludnością cywilną i władzami lokalnymi: *Współdziałanie z cywilami i władzami lokalnymi układało się w zależności od plemienia. bardzo dobrze układała się współpraca z plemieniem hazarskim inaczej wyglądały relacje z pasztunami* (wywiad nr 8). Jedną z żołnerek biorących udział w badaniu wspomina: *mój kontakt z ludnością lokalną miał miejsce, kiedy szłam na służbę, na bramę i przeszukiwałam kobiety afgańskie, które chciały wejść lub wyjść z bazy. To co mogę powiedzieć, to iż ciągle trzeba było zachować szczególną ostrożność* (wywiad nr 8).

3.3. DOWODZENIE JEDNOSTKĄ

Armia powszechnie postrzegana jest jako środowisko społeczne o własnym systemie uwarstwienia. Ta cecha armii jest istotna zarówno wtedy, gdy widzi się w wojsku głównie konglomerat grup pierwotnych, jak i wtedy, gdy rozpatruje się je jako instytucję biurokratyczną. Hierarchia stanowisk w wojsku różni się od innych hierarchii biurokratycznych tym, że jest wyraźnie rozbita na warstwy społeczne. Dystans pozycji społecznych między oficerami z jednej strony a podoficerami i szeregowymi z drugiej strony, a także (choć w mniejszym stopniu) dystans pomiędzy podoficerami a szeregowymi, to zjawiska często odnotowane w literaturze* i dobrze znane praktykom.

---

¹ Marcin OGDOWSKI. *Z Afganistanu. pl. Alfabet polskiej misji*. Ustroń: ENDER, 2001, s. 47. ISBN 978-83-62730-05-6

² ROSS KEMP, *Ross Kemp on Afghanistan. My Experiences on the Front Line with British Forces*, London : Michael Joseph, 2009, ISBN: 9780141040882.

* O znaczeniu tego zagadnienia świadczyć może choćby zamówienie przez amerykańskie władze wojskowe wielu opracowań.

Socjologowie wojska zgodnie podkreślają, że dystans społeczny między oficerami a podoficerami i szeregowymi ujemnie wpływa na morale żołnierzy¹. E. Goffmann pisze o istnieniu obok siebie dwóch różnych światów społecznych i kulturowych – przełożonych i podwładnych. Mają one wprawdzie określone punkty kontaktu, wynikające z pełnionych funkcji i zadań, ale poza tym są dla siebie nawzajem mało przenikalne. Pomiędzy nimi występuje wyraźny dystans społeczny, który jest formalnie określony². Struktura hierarchiczna w armii umożliwia podejmowanie decyzji, sterowanie ludzkimi i materialnymi zasobami, procesami i informacjami, czyli umożliwia sprawowanie władzy³. Władza wojskowa, to prawomocna możliwość i obowiązek wpływania przez przełożonego (dowódcę) na zachowanie podwładnych, oddziaływania, które zmierza do osiągnięcia ważnych celów służbowych.

W trakcie trwania misji relacje pomiędzy przedstawicielami poszczególnych korpusów były bardziej partnerskie, a dystanse społeczne między oficerami, podoficerami i szeregowymi do pewnego stopnia uległy niwelacji. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać w poczuciu wspólnoty losów i celów. Ponadto przełożeni zdawali sobie sprawę, iż o morale żołnierzy i ich zachowaniu w warunkach ekstremalnych w większym stopniu decyduje wzajemne zaufanie i koleżeńska solidarność niż dyscyplina, czy też ideologia.

Wojskowi sygnalizowali: *Podczas misji panują zupełnie inne relacje niż w kraju pomiędzy dowódcami a żołnierzami. Najważniejsze jest doświadczenie i autorytet z tym związany* (wywiad 008). Ponadto akcentowali: *Moim zdaniem hierarchia w wojsku zawsze była i będzie ale w tamtejszym teatrze działań myślę, że ona w małym stopniu zanika. Człowiek, który znajdzie się w warunkach rzeczywistego zagrożenia w inny sposób zaczyna dostrzegać pewne rzeczy. Relacje z przełożonymi są troszkę łżejsze. Myślę, że tam wszyscy stanowimy dla siebie rodzinę, punkt oparcia* (wywiad 006).

W procesie zacierania dystansów służbowych pomiędzy żołnierzami pełniącymi służbę w Iraku pomagały również organizowane swojego rodzaju „burze mózgów”, w trakcie których stopnie wojskowe praktycznie nie obowiązywały, każdy uczestnik przedstawiał swoje propozycje, jak podkreślali wojskowi, były kłótnie ale i okazywanie szacunku. Dopuszczane były sytuacje, w których żołnierze mieli prawo rekomendowania swoich rozwiązań, i jeśli miały one sens to były przyjmowane do realizacji. Jeden respondentów wspomina: *jako dowódca plutonu bojowego podlegałem bezpośrednio pod dowódcę kompanii, z którym współpracowało się naprawdę świetnie. Zawsze wysłuchał co mam do powiedzenia na temat operacji i dopiero podejmował decyzję. Dawało mi to poczucie odpowiedzialności za wykonanie zadania. Tą samą technikę stosowałem wobec moich bezpośrednich podwładnych* (wywiad 002).

Morale rozumiane jako gotowość żołnierzy do wykonania zadania obejmuje swym zasięgiem definicyjnym wiele aspektów funkcjonowania żołnierzy. W niniejszym tekście, pisząc o morale, odwołuję się do dwóch jego cech: autorytetu dowódcy (przywódcy) oraz poczucia sensu wykonywanych działań. Przeprowadzone analizy jakościowe pokazały, iż przełożeni zdawali sobie sprawę, iż o morale żołnierzy i ich zachowaniu w warunkach ekstremalnych w większym stopniu decyduje wzajemne zaufanie i koleżeńska solidarność niż dyscyplina, czy też ideologia. Ocena morale żołnierzy wypadła bardzo dobrze. Biorący udział w badaniu dowódca zgrupowania wspomina: *morale moich żołnierzy było bardzo wysokie dochodziło nawet do tego, że kiedy żołnierz był lekko ranny prosił o pozostawienie go na misji, co nie mogło być spełnione...* (wywiad 005).

---

¹ Jerzy WIATR. *Socjologia wojska*, Warszawa: Wydawnictwo NON, s. 27, ISBN 83-11-06812-7

² Erving GOFFMAN. Charakterystyka instytucji totalnych. In *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975, s. 153.

³ Aneta BARANOWSKA. *Człowiek w instytucji totalnej. Społeczne aspekty służby polskich żołnierzy poza granicami kraju*, Kraków: NOMOS, 2013, s. 107, ISBN 978-83-7688-144-7.

Jako czynniki mające wpływ na jego spadek oficerowie wskazywali na rany i śmierć kolegów, przeciążenie obowiązkami i rozłąkę z rodziną. Oficerowie relacjonowali: *Po okresie ok. 6 miesięcy zauważalne było lekkie zmęczenie niektórych żołnierzy ze względu na dużą ilość zadań w rejonie odpowiedzialności kompani (wywiad 001); morale wśród żołnierzy opadały w okresach wzmożonego wysiłku i degradacji czasu odpoczynku a także po kontaktach ogniowych, w których zostali ranni żołnierze (wywiad 009); morale batalionu wysokie podczas trwania misji. Wyraźny spadek morale a może bardziej zaduma po wypadkach śmiertelnych (wywiad 007) Morale mojego plutonu było wysokie przez prawie cały okres trwania naszej zmiany. Sytuacja zmieniła się po zdarzeniu IED w którym zginął jeden z nas. Żołnierze stracili motywację do pracy. Dodatkowo wszystko to miało miejsce na miesiąc przed zakończeniem zmiany (wywiad 002).*

3.4. OSOBISTE DOŚWIADCZENIA

Badani deklarowali zadowolenie z udziału w misji afgańskiej. W kształtowaniu ich poczucia satysfakcji znaczącą rolę odegrał czynnik materialny, ale to nie on w odczuciach oficerów był najważniejszy. Dodatni wpływ na poczucie zadowolenia z misji miały: możliwość sprawdzenia siebie w warunkach wojennych, możliwość zdobycia doświadczenia, poczucie dobrze wykonanego zadania oraz przeżycie ciekawej przygody.

Młody oficer podkreślał: *Doświadczenie zdobyte podczas misji jest niewymierne do szkolenia realizowanego w kraju. Pozwala na używania środków wsparcia takich jak lotnictwo i artyleria w warunkach bojowych. Zdobyłem Doświadczenie w kontaktach z wojskami koalicji oraz miałem możliwość zapoznania się z innymi procedurami operacyjno-taktycznymi niż te stosowane przez wojsko polskie (wywiad 009).*

Uczestniczka misji relacjonowała: *korzyści indywidualne to możliwość działania w teatrze. Pojechałam tam by zdobyć doświadczenie, by sprawdzić samą siebie jak będę funkcjonować w tzw. strefie wojny. Po misji mogę powiedzieć, że przeżyłam tam wielką przygodę i zdobyłam ogromne doświadczenie zawodowe... Wiele osób pyta: po co my tam jedziemy? – przecież to nie nasza wojna a giną tam nasi ludzie. Ja myślę, że misje tego typu pozwalają nam zdobyć ogromne doświadczenie, pozwalają na szkolenie w warunkach realnego zagrożenia. (wywiad 006).*

Inny żołnierz zauważył: *poza środkami materialnymi, które są niewątpliwie kuszącym źródłem podreperowania budżetu rodzinnego, udział w misji daje wiele możliwości rozwijania swojego rzemiosła wojskowego, sprawdzenia się jako dowódca i żołnierz oraz wykorzystania umiejętności zdobytych w trakcie służby i an szkoleniach. Współpraca z innymi narodowościami daje możliwość porównania służby i realiów wojskowych (wywiad 001).*

Inne korzyści na jakie wskazywali żołnierze to: poprawienie swoich umiejętności językowych, poznanie nowych technologii które wykorzystują żołnierze innych nacji (np. łącznościowych czy informatycznych), poznanie swoich słabości (jak „ja” funkcjonuje w warunkach dużego stresu, zamkniętym środowisku, z dala od domu), poznanie nowych kultur.

Większość respondentów deklarowała, iż wzięłaby ponownie udział w misji jeśli zdarzyłaby się takowa możliwość. Część z nich przyznała, iż dopadł ich „wirus misji”, który sprawiał iż praca w macierzystej jednostce w kraju stała się dla nich monotonna i mało atrakcyjna. Brakuje im życia, jakie wiedli w trakcie służby poza granicami kraju, specyficznej atmosfery misji, życia z kolegami, adrenaliny Jeden z nich stwierdził: *podobno wojna uzależnia (wywiad 008).*

Z kolei młody kapitan podkreślał: *obserwuję u siebie sporą chęć udziału w kolejnych misjach, to chyba w jakimś sensie uzależnienie (może adrenalina, przygoda – sam nie wiem) (wywiad 003).*

Uczestniczka misji na pytanie o chęć ponownego udziału w tego typu przedsięwzięciu zareagowała żywo: *oczywiście, że tak misjami człowiek się zaraza na pytanie dlaczego nie da się znaleźć jednej, łatwej odpowiedzi tak już po prostu jest* (006).

ZAKOŃCZENIE

Niniejszy tekst stanowi dowód, iż przekonanie u dowodzących o potrzebie rozwoju umiejętności przywódczych nie rodzi się w gabinetach przełożonych, salach wykładowych czy umysłach teoretyków a pojawia w praktyce trudów szkolenia i działań bojowych, w warunkach zwiększonego ryzyka oraz w sytuacjach, w których zwykle reguły formalnego podporządkowania zaczynają zawodzić. Według J. Kottera *na wojnie kompetentni przywódcy są niezbędni na każdym szczeblu. Nikt jeszcze nie był na tyle genialny, aby wymyślić sposób skutecznego zarządzania żołnierzami na polu bitwy. Tam trzeba nimi przewodzić*¹.

Ponadto przywództwo jest umiejętnością, która podlega tym samym regułom uczenia się co każda inna dyspozycja. Można je rozwijać, modyfikować i kształtować. Skuteczne działanie dowódcy to takie, które sprowadza się do uzyskania zamierzonego celu. Przykładem może być to, że dowódca wraca ze zmiany w Afganistanie ze wszystkimi żołnierzami, którymi dowodził - przewodził.

Miarą skuteczności jest stopień zbliżenia się do celu, przykładem może być ilość zlikwidowanych IED - improwizowanych urządzeń wybuchowych. Wyniki badań pokazują, że warunkach wojny asymetrycznych u dowódców ważne są następujące przymioty: zdecydowanie i zdolność do podejmowania trudnych decyzji, gotowość do podejmowania nowych wyzwań i ryzyka, uczciwość i prawość, kierowanie się dobrem misji i żołnierzy, którymi dowodzi, konsekwencja i spójność w sposobie działania, stałość cech charakteru w różnych sytuacjach, gotowość do współdzielenia z podwładnymi trudów i ryzyka walki, gotowość do przyjęcia odpowiedzialności za swoje decyzje, umiejętność uczenia się na błędach, umiejętność podejmowania decyzji w nagłych sytuacjach. Powyższe cechy mogą stanowić podstawę do konstrukcji typu idealnego dowódcy-przywódcy w znaczeniu Maxa Webera².

Na sam koniec chciałabym pokreślić, iż badanie doświadczeń dowódców, którzy w praktyce stawiali czoła wyzwaniom wojny asymetrycznej jest niezmiernie cenne nie tylko dla świata nauki ale przede wszystkim dla praktyków, którzy np. tworząc programy i instrukcje szkoleniowe dla żołnierzy-misjonarzy mogą skorzystać z tej wiedzy.

Bibliografia:

- ABRAHAMSSON, Bengt. Restraint, unbridled emotion and war amongst the people. In *The Heritage and the Present: From Invasion Defence to Mission Oriented Organisation*. Karlstad: Swedish National Defence College, 2008, s. 147-168.
- BARANOWSKA, Aneta. *Człowiek w instytucji totalnej. Społeczne aspekty służby polskich żołnierzy poza granicami kraju*, Kraków: NOMOS, 2013, 272 s., ISBN 978-83-7688-144-7.
- BLOMBERG, Ebbe. Is military praxis in international missions reforming the profession? In *The Heritage and the Present: From Invasion Defence to Mission Oriented Organisation*. Karlstad: Swedish National Defence College, 2008, s.233-242.

---

¹ Piotr MALINOWSKI, Przywództwo wojskowe zjawiskiem wielowymiarowym (komunikat naukowy). In „Zeszyty Naukowe AON” nr 3, 2013, Warszawa 2013, s. 284

² Typ idealny w metodologicznej strategii budowania i konstruowania typów idealnych Maxa Webera jest to specyficzna konstrukcja modelowa, na którą składa się zbiór wzajemnie powiązanych, znaczących typowych i charakterystycznych dla danego zjawiska, obiektu, czy procesu cech i elementów. Typ idealny nie ma najczęściej swojego odpowiednika w rzeczywistości empirycznej, w analizach socjologicznych służy głównie do testowania, badania i opisywania konkretnej rzeczywistości empirycznej.

- CAFORIO, Giuseppe. *The flexible officer: Professional education and Military Operations Other Than War, a cross-national analysis*, Gaeta: Artistic & Publishing Company, 2001.
- CARAFANO, James. *20 Years Later: Professional Military Education*. Testimony before the Subcommittee on Oversight and Investigations, Armed Services Committee, United States House of Representatives, published on May 20, 2009. Dostępne: [http://www.heritage.org/ Research/ Testimony/20-Years-Later-Professional-Military-Education](http://www.heritage.org/Research/Testimony/20-Years-Later-Professional-Military-Education) [29.03.2015].
- FITZPATRICK, Neil, E. *The Challenges of Modeling and Analyzing Stability Operations*. Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College, 2009.
- GOFFMAN, Erving. Charakterystyka instytucji totalnych. In *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975.
- HERTZ, Aleksander. *Zagadnienia socjologii wojska i wojny*. „Przegląd Socjologiczny”, 1946: 1-4, s. 123.
- JANOWITZ, Morris. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Glencoe; Illinois: The Free Press, 1960.
- KEMP, Ross. *Ross Kemp on Afghanistan. My Experiences on the Front Line with British Forces*, London : Michael Joseph, 2009, ISBN: 9780141040882.
- MALINOWSKI, Piotr. Przywództwo wojskowe zjawiskiem wielowymiarowym (komunikat naukowy). In „Zeszyty Naukowe AON” nr 3, 2013, Warszawa 2013.
- NAGL, John, A. *Let's Win the Wars We're In*. Washington, DC: Center for a New American Security 2009.
- NUCIARI, Marina. *Coping with Diversity: Military and Civilian Actors in MOOTWs* , "International Review of Sociology", (17) 1, 2007, s. 25-53.
- OGDOWSKI, Marcin. *Z Afganistanu. pl. Alfabet polskiej misji*. Ustroń: ENDER, 2001, 249 s. ISBN 978-83-62730-05-6
- Officer and Commander in Asymmetric Warfare Operations*, (Research project), E.R.G.O.M.A.S. Working Group "Military Profession"<http://www.ergomas.ch/index.php/working-groups/5-military-profession> [Dostęp 29.03.105]
- PETRAEUS, David, H. Learning counterinsurgency: Observations from soldiering in Iraq, "Military Review " (January-February), 2006.
- STROM, M. Cognitive warfighting. In *The Heritage and the Present: From Invasion Defence to Mission Oriented Organisation*. Karlstad: Swedish National Defence College, 2008.
- TARNOWSKI, Marcin. Nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa na początku XXI wieku. In *Państwa - regiony - świat w kształtującej się rzeczywistości globalnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009. ISBN: 978-83-7326-646-9
- WIATR, Jerzy. *Socjologia wojska*, Warszawa: Wydawnictwo NON. ISBN 83-11-06812-7

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
 prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

WPŁYW ANALIZY RYZYKA I OCENY SYTUACJI OPERACYJNEJ NA SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA IMPREZY MASOWEJ NA PRZYKŁADZIE ZABEZPIECZENIA MISTRZOSTW EUROPY W PIŁCE NOŻNEJ EURO 2012 WE WROCŁAWIU

INFLUENCE OF RISK ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE OPERATIONAL
SECURITY SYSTEM AS EXEMPLIFIED BY THE MASS EVENT SECURITY
DURING THE 2012 FOOTBALL CHAMPIONSHIP IN WROCLAW

BECZYŃSKI Zbigniew¹

STRESZCZENIE: *W oparciu o ocenę zagrożenia - uwzględniającą wyniki przeprowadzonego rozpoznania i przeprowadzonej właściwej analizie ryzyka oraz wyniku podjętej współpracy z podmiotami pozapolicyjnymi - dokonano stosownej kalkulacji sił i środków na niezbędnym poziomie, gwarantującym zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie całego województwa dolnośląskiego. Odpowiednia analiza ryzyka i ocena sytuacji operacyjnej wpłynęła w sposób znaczący na system bezpieczeństwa, iż w czasie Euro we Wrocławiu gdzie na Stadionie Miejskim oglądało każdy mecz około 40 tysięcy osób a w strefach i miejscach publicznego oglądania transmisji było około 50 tysięcy kibiców piłki nożnej niebyło zbiorowych naruszeń ładu i porządku publicznego jak również działania zorganizowanej przestępczości.*

Słowa kluczowe: *Ryzyko, zagrożenie, bezpieczeństwo, porządek publiczny*

ABSTRACT: *On the basis of a risk assessment - taking into account the results of the identification and proper risk analysis carried out and the result of the collaboration with non-police entities - made the appropriate calculation of forces and means at the necessary level, which guarantees to ensure public safety and order throughout the province of Lower Silesia. Appropriate risk analysis and assessment of the operational situation contributed significantly to the security system during Euro Wrocław Municipal Stadium where every match was watched by about 40,000 people in the zones and public viewing areas with around 50,000 football fans. Amiga collective governance violations and public order as well as activities of organized crime.*

Keywords: *Risk, threat, security, public order*

INTRODUCTION

The operational activities carried out under the risk analysis of the mass event rely on identifying, preventing and detecting crime "stadium" and "around the stadium" and the fight against organized forms of criminality hooligans and the collection and processing of criminal information. Hooligans organized criminal structures engaged in the production and distribution of drugs, corruption, money laundering (gray area), prostitution and illegal entertainment sector.

There is no doubt that the process of taking over the structures by organized groups of hooligans has a permanent trend. In Poland, the hooligans drug trafficking is one of the main forms of criminal activities aimed at raising funds for "trips" and "framing" Match. Grid hooligans engaged in drug trafficking includes not only the dealers but also people who watch "area" to warn against the actions of the Police and peers to encourage people to buy drugs from specific merchants.

The guiding principle of the Code of hooligans is open hostility to the police. It covers criminal interests, it is easier to sell drugs to people with an ideology which is a total ban on cooperation with the Police. An example of the distribution of the stadiums of the active drug to stop hooligans with 2 kg of amphetamine pre-match European League knockout Śląsk Wrocław from Lokomotiv Sofia in 2011.

---

¹ mł. insp. mgr inż. Zbigniew Beczyński doktorant na Uniwersytecie Wrocławskim, Naczelnik Wydziału ds. Zwalczania Przestępczości Pseudokibiców Komendy Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu. 52-110 Wrocław ul. Mościckiego 21 m 4

The phenomenon of professional integrated into the so-called prostitution. sex industry of entertainment and gambling shows the strongest links with crime stadiums during major sporting events to which the final tournament of EURO 2012 in Poland. The market is likely to be broken but can occur on the background to the confrontation between criminal organizations. At stake in this game will benefit not only prostitution, but also from gambling centers, which often operate at escort agencies. Pathology associated with the crime of hooligans is also corruption. Corruption scandals that have occurred in the clubs of Italian, French and Polish (including the high-profile case, "Barber") are the prime example.

The situation inside the clubs, bribing judges, bribes to players and coaches as well as acts of corruption activists formed the ability to create networks on which they earn by investing all the hooligans eg. It should also be noted that from the point of view of the threat of this type of crime in the organization of major sporting events such. EURO 2012 is a very attractive sector and commercial construction industry. Another feature is the lack of specialization in a leap craft there are no groups that deal with one type of crime. It does not only specialize in drug trafficking and theft of vehicles. Organized crime develops in the direction where there is an opportunity to take profit. The profits needs to be "laundered" and legalized. Earning money is the most important for organized crime groups.

The most dangerous feature of organized crime is a corrupt government officials and local government as members of the judiciary and law enforcement. Crime hooligans which increasingly has the characteristics of organized crime should be fought all the available methods of work offensive operations. This disintegration of the environment which ceases to be only as the stadium hooligans.

Crime stadium during the UEFA European Football Championship Euro 2012 occurred in particular in the stadiums and in "fun zone" areas as well as in public places such as: car parkings, airports, railway and bus stations. Fans were exposed mostly to a common crime (theft of property, beatings). To work efficiently for the safety of such a large event were needed adequate legal and organizational solutions.

1 THE LEGAL ORGANIZATIONAL SUB-OPERATIONS POLICE IN WROCLAW EURO 2012

On 15 May 2012 the chair. 08.00 in the province. Lower Silesia began as part of the police operation "HAT TRICK 2012", police sub-operations under the code name "WROCLAW", conducted in conjunction with held in Poland and Ukraine, UEFA European Football Championship, "UEFA EURO 2012".

As part of the sub-operations, Lower Silesia police remained as a formation statutorily established to protect public safety and law. The ongoing projects Provincial Police Headquarters in Wroclaw worked with other agencies, organizations, institutions, and also with foreign delegations enforcement communities European countries.

Tournament, scheduled for that from 8 June to 1 July 2012 - 16 football national team will play 31 games 8 Polish and Ukrainian stadiums. The opening match was held on 8 June 2012, at the National Stadium in Warsaw, and the final match was played on July 1, 2012 in Kiev, Ukraine. In Poland, has played a total of 15 matches, including 12 matches of the group stage, 2 and 1 quarter finals match played half final. Wroclaw group stage matches involving national teams from the Czech Republic, Greece, Poland and Russian, on the following dates:

Russia	-	Czech Republic		8 june, 20:45
Greece	-	Czech Republic		12 june, 18:00
Czech Republic	-	Poland		16 june, 20:45

Furthermore, in the city of Wrocław (at the Monopol), was the team boarded the Czech national team, which was the place of their training, including training official, elected WKS Śląsk Wrocław stadium, located at Oporowska street.

Regardless of the matches to be played at Municipal Stadium, for the purposes of the Tournament was organized so. Official Fan Zone - a place for public viewing of broadcast matches played, located in Wrocław, Market Square and Salt, with a capacity of approx. 30 thousand. people (on 16 June 2012 increased to 35 thous. people). In Wrocław and the region of Lower Silesia other places have been created public space watch the matches, which also required the involvement of not only the police forces and resources, but also a concern for all those responsible for security and public order.

In addition to the needs of EURO 2012 has been prepared so-called camp site. Carlsberg Fan Camp town with full infrastructure and facilities, created by the official sponsor of the event. Fan Camp Location zone - in the vicinity of the Municipal Stadium in Wrocław - in Youth Sports Club "Umbrella" ul. Air 72, with a capacity of 10 thousand. persons, 3 thousand. beds (1.5 thousand. tents), the duration of 7 - June 17, 2012. At the sub-operations has been appointed Commander - Deputy Commander of the Provincial Police in Wrocław prevention department supervisor.

Police sub-operations has been divided into the following sections:

- "STADIUM" - reach their covered stadium and the area inside the fence of the Municipal Stadium at al. Silesian 1 security command was run with an advanced command post - Control Room, located on the crown of the basin of the stadium. The security forces carried out on the basis of OPP in Wrocław, operating officers and prevention NPM / CPP province. Lower Silesia.
- "CITY" - reach their covered area of the city and county of Wrocław Wrocław, including routes supporter movements to and from the stadium in the urban area. The security forces carried out on the basis of their own with the NPM in Wrocław (including NPP) and the supporting forces - WRD KWP, Wrocław OPP, OPP in Katowice, SPPP in Opole, Military Police, as well as operational and prevention officers from the area of the country and the NPM / CPP province. Lower Silesia.
- "PROCESS" - the reach of its area covered province. Lower Silesia and was carried out on the basis of its own forces and the Police Headquarters in Wrocław support forces - police investigators from the area of the country.
- "LOCATION" - the reach of its protection included traffic on traffic routes in the province. Lower Silesia, border crossings and pedestrianized streets during the event planned traffic organization developed by government in Wrocław, and movement of the crowd means rail and air transport.
- "COUNTERTERRORISM" - the reach of its area covered province. Lower Silesia and was carried out on the basis of their own forces SPAT Wrocław, and support forces from the territory of the country, the Military Police and Air Defence.
- "MEDIA" - its coverage area included the province. Lower Silesia and was carried out on the basis of their own forces - press officers CAD / NPM / CPP Lower Silesia police garrison.
- "LOGISTICS" - its coverage area included the province. Lower Silesia and was carried out on the basis of their own forces KWP in Wrocław.
- In order to properly interact appointed commander of the sub-operations staff and the Police Command Center.

2 TASKS SUB-OPERATIONS POLICE COMMAND CENTER

Police sub-operations command center monitor the risks associated directly with the Contest EURO 2012:

- Municipal Stadium at Al. Silesian - was an arena football team struggles Polish, Czech Republic, Russia and Greece. All their matches played here representing the Czech Republic. At the stadium there is a special command post of police services. The monitoring system consists of more than 350 cameras and includes all stands, esplanade, passageways beneath the bleachers, entrance and grounds adjacent to the stadium. In addition, the stadium provides room for the court and a room for the police to handle the process of what might happen,
- Market-Fan Zone Salt Square - the official fan zone organized by UEFA, covered area Salt Square, Market and Świdnicka street (to the underpass. The area will be fenced zone barriers (alt. 1.2m) and the net. Capacity zone set at approx. 30,000 people. In the course of the tournament in the zone were arranged screens to watch the matches, organized concerts, contests, events accompanying the like.
- Malt Island - created for families with children (Family Zone). The capacity of this area was approx. 10,000 people,
- FanCamp or "Carlsberg town" - the partition main sponsor Carlsberg Cup is in OSIR-u, ul. Aviation and Metalworkers. Fancamp capacity is approx. 10,000 people. Within the zone were tents for guests for the purpose of bed and feasts Brown.
- Hotel Monopol situated on Świdnicka street - location of the Czech team.
- Stadium at Oporowska street - was the Czech team training pitch. One of the training is to be made available to the public (for approx. 5-6 thousand fans) as part of a mass sport event. Fields in Physical Education (complex Olympic Stadium) will be training ground for other representation,
- Puppet Theatre - Czech House, a place of official meetings of representatives of the Czech Republic. For the Czech fans there were situated big screen in the park next to the puppet theatre.
- Near the spire of The Centennial Hall - an event organized by WKS Slask Wroclaw participated friendly with each other supporters of Slask Wroclaw and Slezsky Opava,
- Hotel PLAZA – responsible for transport of the Polish national team, Russia and Greece teams playing their matches in Wroclaw, and also their accommodation.
- Main Railway Station - in addition to road transport as the main means of transport other fans at EURO tournament in Wroclaw. Czech national team players came to Wroclaw special train from Prague.

3 TASKS RECONNAISSANCE AND ANALYSIS TEAM WITHIN THE SUB-OPERATION STAFF

The main task of the team was to:

- Preparing and developing an action plan operational services and monitoring teams,
- Conducting reconnaissance and analyzing the risks associated with the planned matches as well as accompanying events,

- Providing for briefings current information on the operational situation in terms of intentions on the part of fans, organizing and coordination of operational patrols before matches, during and after its completion.
- Coordinating of monitoring foreign and national teams,
- As part of the activities carried out by the monitoring teams, to identify groups of supporters who, before, during and after the match made the mass violations of the law,
- Analyzing of criminal information flowing and others that may be affected on security (eg. natural disasters)
- Comprehensive recognition of the risks arising from the behavior of people going per game.

The team at the time of his work also maintained constant cooperation with the commanders in the field of information obtained and the risks that may occur.

4 ANALYSIS OF INFORMATION ABOUT CRIME CRIMINAL THREATS

Basis for the preparation of analyzes were proprietary information obtained through the operation of the Police operational and reconnaissance, administrative and law enforcement, monitoring the Internet, exchanging information with law enforcement agencies in the country and abroad, services interacting with data obtained from the organizers of sporting events and events. On the basis of in / on the information to be made out risk analysis. Risk analysis contained:

- The risk associated with the stadium - included the possibility of disruptions matches the aggressive behavior towards other fans crowd and the police, trial intrusion into the stadium without a valid ticket, transfers and use of dangerous items, the risk of terrorist attacks. In this area pointed to an increase in criminal activity related to theft (theft pocket), robberies, beatings and other crimes against life and health and property, part of which is also taken into account are counterfeit tickets.
- Risks associated with the residence permit center, hotel transfer,
- possible disruption of training teams during playing matches in Wroclaw by the aggressive behavior of fans to the stadium bringing dangerous objects, false information about putting explosives. During the workout open to the public increase the risk of crime against life and health and property (thefts, robberies, fights and beatings, etc.). Aggressive behavior of supporters in places where the embassy was located supporters may lead to disabling of embassies, which are assumed to help the visiting supporters primarily to provide information on the prepared events, help in the event of a random like.
- the Risk security for the city of Wroclaw - the presence of many thousands of sports fans in different locations (zones, stadiums, the center of Wroclaw) causes an increase in common crime criminal threats, hooligans behavior, vandalism. The emergence of fans from different countries in one place, in the zones, places of entertainment, other public places, distinctive dress (scarves, T-shirts and national colors), who will be responsive, cheering their team can cause aggression fans of other countries, including the behavior aggressive from the Polish fans of teams (Slask Wroclaw and others). In the city of Wroclaw could have increased the phenomena of social pathology (prostitution) and drug trafficking as well as violations in the area of intellectual property (trademark counterfeiting, fraud). Attention was aimed to increase in the activity of organized criminal groups focused on the use of the presence of such a large number of fans to the placing marketing of drugs, alcohol and other illegal excise goods, control and subordination of the sex market (escort agencies, etc.)

The risk analysis adopted some of the factors related to the activities of hooligans Slask Wroclaw. Slask Wroclaw fans are good friends with the fans of the Czech club Slezsky Opava, support each other by participating in matches of their teams in Poland and the Czech Republic. This specific aspect of the alliance also includes rowdy: the team with which supporters of the so-called May Opava. "Scythe" are also under attack from supporters of Silesia (eg. Banik Ostrava fans). There was a high probability of arrival to Wroclaw fans from Opava and a potential threat to their fans in conflict with other Czech cities from Opava fans and fans of Slask Wroclaw.

4.1 THE CO-OPERATION AND EXCHANGE OF INFORMATION ABOUT THE RISKS THAT MAY AFFECT THE DISORDER EURO 2012

Through the exchange of information with the Polish police departments (ABW, SG, BOR) as well as police forces and services of other countries participating in the tournament could be made, inter alia, analysis of the questions posed, coordinate the activity of individual protection components, as well as develop the optimal decisions. When communication is carried out the process of exchanging experiences, opinions or conclusions, which in turn leads to the enrichment and development of the skills of individual team members.

3.2 Co-operation and exchange of information with the special services of the risks that may affect the disorder EURO 2012 in Wroclaw.

During Euro 2012 in Wroclaw Reconnaissance and Analysis team was in constant contact with the liaison officer of the Internal Security Agency Delegation in Wroclaw. This officer was on duty in the position of Command sub-operations with access to the information produced by the special services also of a camera.

This information related to detection and prevention of crime associated with illegal manufacture, possession and trade in arms, ammunition and explosives and narcotic drugs and psychotropic substances. The team leader also had access to information from the ABW Counterterrorism Center where she was coordination - in terms of analysis and information - the activities of services and institutions involved in securing the country against threats of terrorism during the championship. CAT ABW monitor foreign media sympathetic to the terrorists. Also responsible for international cooperation including in particular the exchange of information, joint analysis of threats to global counter-terrorism in the world. Because of the involvement of the Polish side in security EURO 2012 special role among the partners CAT occupied Ukrainian counterpart - the Anti-Terrorist Center (ATC) operating at the Security Service of Ukraine.

4.2 CO-OPERATION AND EXCHANGE OF INFORMATION WITH THE BORDER GUARD

Border Guard officer was at the Police Command Centre conveyed information on the movement of fans from abroad, in particular from the area of the Czech Republic. Provide information about potential attempts by the state border smuggling psychotropic substances without the required permit the transport of waste, harmful chemicals and nuclear and radioactive materials as well as weapons, ammunition and explosives.

4.3 CO-OPERATION AND EXCHANGE OF INFORMATION WITH THE OFFICE OF GOVERNMENT PROTECTION

The main tasks of the Government Protection Bureau is to protect people and objects that are important to the welfare and interest of the state. During the match in Wroclaw between teams of Polish and the Czech Republic were present where the person in accordance with the Act on the BOR entitled to protection.

It was the Polish President Bronislaw Komorowski you, Prime Minister Donald Tusk and representatives of the delegations of foreign countries residing in the territory of the Republic Mr. President Vaclav Klaus of the Czech Republic and the Prince of Monaco Albert II, Prince of Monaco. Stay of these distinguished guests require close cooperation related to the so-called direct safety. "Personal" and conducting reconnaissance pyrotechnics - radiological facilities (including stadium).

The team coordinated the identification and analysis of the transmission of information to protect, security impact people as well as the so-called. reconnaissance of stay indicated a potential threat. In this regard, I worked closely with representatives of special services in order to coordinate counterintelligence protection of this important visit during the EURO in Wroclaw.

The headquarters for 24 hours he was an officer of the Government Protection Bureau, which not only provide information but also worked with traffic dot. Passing emergency vehicles columns. Arrangements were made possible because on 4 June 2007. An agreement was signed between the Chief Constable and Head of the Government Protection Bureau concerning cooperation in ensuring security and public order in the places where people protect, Government Protection Bureau.

5 ROLE OF RECONNAISSANCE AND ANALYSIS TEAM IN COORDINATING INTERNATIONAL COOPERATION IN THE PROVISION OF INFORMATION ABOUT THE RISKS

He coordinated the international projects with the participation of Polish Police in the field of operational and reconnaissance activities as well as investigative and convoy. Monitored protected objects of crime, especially the lost documents on Polish territory by foreigners

Hour assured exchange of criminal information in the context of international

Police cooperation within the Polish Liaison Office at the National Bureau of Europol and Interpol in order to prevent, detect the fight against crime. Due to the nature of the Lower Silesia region which is the Polish-Czech border the cornerstone of bilateral cooperation was the common point of contact in Kudowie Slone.

He served deepening cooperation border services, police and customs Czech and Polish, whose main objective was to increase the safety of citizens of Poland and the Czech Republic. Collect and exchange information relevant to safety and public order and combat crime in the border areas, including the use of available databases. Coordinated the activities of joint patrols as well as aligned its activities related to the pursuit of cross-border or cross-border surveillance.

SUMMARY

On the basis of a risk assessment - taking into account the results of the identification and proper risk analysis carried out and the result of the collaboration with non-police entities:

- made the appropriate calculation of forces and means at the necessary level, which guarantees to ensure public safety and order throughout the province of Lower Silesia. Since the start of the activities under sub-operations "WROCLAW". From 15 May 2012, in order to correct and comprehensive security in the province. Lower Silesia, the UEFA European Football Championship EURO 2012, used the following number of forces:

- Own forces 1857, including: compact subunits officers, anti-terrorist subunits, criminal service, service road, preventive service, logistics service, a free lance Reconnaissance Group sapper - Pyrotechnics KWP, freelance team of Police Negotiators KWP,
- Strength of support: 1648, including: compact subunits officers, anti-terrorist subunits, criminal service, service road, preventive service, spotters Team Poland, spotters from the Czech Republic / Russia / Greece, the Czech Police, Military, Air Force Defense.

The greatest use, at the disposal of the Commander sub-operations "WROCLAW" services, was in the days of match, 8.12 and 16 June 2012.

Officers responsible for the assessment of the operational situation and preparing for pre-emptive action locally relevant unit of the Police received tasks to be performed that allowed eliminate sources of potential risks. Prepared an action strategy was adequate to potential risks, as the situation evolves tasks were modified. During the sub-operation ensured effective coordination and implementation of the action taken. Circulation of operational information transmitted between the Police Command Centre sub-operations (Team Reconnaissance and Analysis) and the various commanders episodes took place in a very good way, the information was used in the system of command.

Appropriate risk analysis and assessment of the operational situation contributed significantly to the security system, that during Euro Wroclaw Municipal Stadium where every match was watched by about 40,000 people in the zones and public viewing areas were broadcast around 50,000 football fans Amiga collective governance violations and public order as well as activities of organized crime.

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Wroclavskej univerzity, Wroclav, Pol'sko

prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakov, Pol'sko

PRZESTĘPCZOŚĆ W ZAKRESIE PODATKU VAT I AKCYZY ZAGROŻENIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA GOSPODARCZEGO POLSKI

CRIME IN THE FIELD OF VALUE ADDED TAX AND EXCISE DUTY
AS POLISH ECONOMY SECURITY THREAT

BEŁDZIKOWSKI Ryszard¹

STRESZCZENIE: *Artykuł jest próbą opisaną zjawiska przestępczości polegającej na wykorzystywaniu mechanizmów podatku VAT i akcyzy do nieuprawnionego kumulowania środków finansowych w formule oszustw podatkowych. Skutki fiskalne oszustw w podatku VAT zwłaszcza w latach 2010 - 2013 były tak znaczne, że wpływały na zmniejszenie przychodów budżetu państwa. W treści artykułu przedstawiono modus operandi takich oszustw podatkowych, w których wyspecjalizowały się już grupy zorganizowanej przestępczości. Zjawisko tej przestępczości, dobrze zorganizowanej, wyspecjalizowanej w uszczuplaniu należności podatkowej i finansowej państwa oraz samorządów administracji terenowej jako własnych nieuprawnionych zysków nie tylko uszczupla przychody budżetu państwa.*

Słowa kluczowe: *przestępczość podatkowa, zorganizowana przestępczość gospodarcza, bezpieczeństwo gospodarcze państwa, urząd skarbowy, urząd kontroli skarbowej, kodeks karny skarbowy*

ABSTRACT: *The article is an attempt to describe the phenomenon of crime involving the use of mechanisms of VAT and excise duties for unauthorized accumulation of funds in the formula of tax fraud. Fiscal impact of VAT fraud in particular for the years 2010 - 2013 were so significant that influenced the decrease in revenues of the state budget. The article presents the modus operandi of such tax evasion, in which specialized groups already organized crime. The phenomenon of crime, well-organized, specialized in depletion tax debt and financial state and local governments as its own local administration of undue profits not only depletes revenues of the state budget.*

Keywords: *tax crime, organized economic crime, economic security of the state tax office, the office of the tax audit Fiscal Penal Code*

WSTĘP

Przestępczość podatkowa i oszustwa finansowe w Polsce w latach 2010 -2013 ujawniły się w takiej skali zdarzeń i skutków, które zaniepokoiły władze państwa oraz wiele środowisk społecznych mających wpływ na kształtowanie spraw państwowych i publicznych. Środowiska naukowe, korporacje przedsiębiorców i pracodawców, na tle tego patologicznej zjawiska, formułują programy naprawcze, postulują usprawnienia zarządzaniem państwa, wskazują, że te zjawiska „rzutują na cały wymiar bezpieczeństwa ekonomicznego.”² Od 2010 r. mamy do czynienia ze zorganizowaną przestępczością wyspecjalizowaną w oszustwach w podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowym. Pierwszym przykładem takiej zorganizowanej, masowej i publicznie ujawnionej przestępczości była sprawa wyłudzeń podatku VAT w obrocie handlowym wyrobami stalowymi. Istota tej polskiej patologii przestępczej polegała na narastających różnicach dokumentacyjnych dostaw prętów stalowych z krajów UE do Polski a oficjalnymi polskimi danymi (WNT) potwierdzającymi przywóz tego towaru na terytorium RP.³ Oficjalne dane wszystkich państw UE wskazują na dokonanie w 2010 r. wywozu prętów stalowych do Polski o łącznej ilości 373 tys. ton. Oficjalne dane polskie (WNT) potwierdzają przywiezienie 148 tys. ton prętów stalowych. Różnica dokumentacyjna to aż prawie 226 tys. ton towaru, który nie powinien być w Polsce!

¹ Dr Ryszard Bełdzikowski, Wyższa Szkoła Finansów i Prawa, Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego. 43-300 Bielsko-Biała. Polska. E-mail: ryszardbel@interia.pl

² K. Raczkowski (red. naukowa), Bezpieczeństwo ekonomiczne Wyzwania dla zarządzania państwem, Warszawa 2012, s. 11

³ WNT - dokument księgowy poświadczający nabycie towaru z państwa członkowskiego UE - WDT - dokument księgowy poświadczający dostawę towaru do państwa UE - stawka VAT - 0

W I półroczu 2011 r. dokumentacyjna VAT-owska wymiany handlowej między Łotwą a Polską wykazywała, że w Łotwie zadeklarowano wywóz (WDT) do Polski około 128 tys. ton wyrobów stalowych, natomiast po polskiej stronie (WNT - nabycie-przywóz) wykazano dokładnie zero. W tym samym okresie zadeklarowano wywóz (WDT – dostawa - wywóz) z Czech do Polski około 118 tys. ton, natomiast po polskiej stronie przywóz (WNT – nabycie-przywóz) udokumentowano na poziomie niecałe 3 tys. ton prętów stalowych. W tym czasie Polska była największym placem budowy w UE, gdzie w wielkim pośpiechu budowano drogi szybkiego ruchu, węzły komunikacyjne, stadiony na EURO 2012 (Mistrzostwa Europy w piłce nożnej). To był okres znakomitej koniunktury na wyroby stalowe w Polsce. W tej grze świetnie radziły sobie zorganizowane grupy przestępcze o charakterze gospodarczym, które potrafiły metodą oszustw wykorzystać mechanizmy podatku VAT dla swoich interesów.

Fakt kumulacji przestępczych działań, zwłaszcza oszustw, na rynku wyrobów stalowych przynoszących milionowe zyski ich organizatorom przedostał się do wiadomości opinii publicznej dzięki działaniom wyjaśniającym Hutniczej Izby Przemysłowo-Handlowej, Polskiej Unii Dystrybutorów Stali i Kancelarii Bezpieczeństwa Rapacki i Wspólnicy.¹

Waga opisywanego problemu wynika m.in. z faktu, że oszustwa w podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego z racji zasadniczej pozycji dochodowej tych podatków w budżecie państwa i wiodącej roli w obrocie gospodarczym mają wielką możliwość zdestabilizowania, a na pewno spowolnienia rozwoju gospodarczego i społecznego. Dlatego celem artykułu jest wskazanie tego kierunku zagrożeń, w istocie bezpieczeństwa gospodarczego, finansów publicznych państwa. Skala oszustw w podatku VAT i akcyzowym, w łącznym ujęciu, nadal ma wymiar dużej patologii, w zwalczaniu której uczestniczą organy kontroli skarbowej (UKS), organy podatkowe (US), organy celne (SC- Służba Celna) we współpracy z Centralnym Biurem Śledczym KGP, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Prokuraturą. Środki i kwalifikacje karne, karnoskarbowe wydają się być wystarczające z jednym zastrzeżeniem - przewlekłości prowadzonych postępowań i kontroli skarbowych (podatkowych). Przewlekłość dotyczy zarówno postępowań dochodzeniowych jak i, a może przede wszystkim, postępowań sądowych trwających nierzadko kilka lat. Najbardziej potrzebne są jednak pilne i precyzyjne decyzje legislacyjne o charakterze systemowym powodujące, że oszustwa, zwłaszcza w podatku VAT, będą nieopłacalne w odniesieniu do podejmowanego ryzyka, a samo działanie straci motyw „szybkiego biznesu”.

1 PRZESTĘPSTWA I WYKROCZENIA SKARBOWE W POLSKIM PRAWODAWSTWIE -DEFINICJE I SANKCJE

W medialnych informacjach, publicznych i prywatnych rozmowach w Polsce powszechnie używa się zwrotu „*podatkowe oszustwo czy podatkowa przestępczość*” jako określenia dla zdarzenia, zachowania polegającego na nie regulowaniu obowiązku podatkowego w sposób oszukańczy, nieprawny. To prawo wymaga od podatnika określonych zachowań, przestrzegania norm i procedur. Inne zachowanie, czyli uchylenie się od obowiązku podatkowego skutkuje reakcją organu podatkowego, postępowaniem i sankcją karno-skarbową. Być może ta obawa nieuniknionej sytuacji i jej sankcyjnej dolegliwości stanowi zasadniczy motyw regulowania zobowiązań podatkowych. Taką lojalnościową postawę podatnika łączy się w pozytywnym znaczeniu z moralnością podatkową którą „*można traktować, jako wewnętrzną akceptację, bądź jej brak, obowiązku podatkowego, i uznanie zwierzchności podatkowej państwa.*”²

¹ *Opodatkowanie VAT obrotu niektórymi wyrobami stalowymi. Analiza możliwych kierunków zmian legislacyjnych w świetle narastających wyludzeń podatku VAT w Polsce.* ERNST & YOUNG, Warszawa, 31 sierpnia 2012 r.

² A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 242

Ustanawianie podatków zawsze było przedmiotem wielu kontrowersji, indywidualnych ocen, też zbiorowych reakcji niezadowolenia podatników. Te sytuacje przeważnie tworzy władza podatkowa (państwo) poprzez nieprzestrzeganie w systemie podatkowym zasady równości i sprawiedliwości w obciążaniu społeczeństwa tą daniną publiczną.¹ Bywa, że władze państwa pod presją nagłych czy przewidywanych zagrożeń destabilizacji finansów publicznych, koniunktury gospodarczej są zobligowane do podniesienia stawek podatkowych. To są jednak sytuacje szczególne. Władza publiczna kształtująca system podatkowy powinna z wielką rozważą i realistyczną przewidywalnością w większym (niż np.; rok budżetowy) przewidywać z tytułu własnych legislacyjnych decyzji - nie tylko oczekiwane statystycznie policzalne wpływy do budżetu ale inne możliwe skutki takich regulacji podatkowych np.; społeczne, socjalne, reakcje przedsiębiorców, grup biznesowych. Zazwyczaj indywidualny podatnik, przedsiębiorca czy grupa podmiotów branżowych fiskalne decyzje władzy przyjmie w sposób subiektywny z poczuciem nadmiernego obciążenia jego dochodów, majątku, warunków socjalnych i życia. W tej sytuacji podatnik jest skłonny do przyjęcia „własnej moralności” siebie usprawiedliwiającej, opartej na indywidualnej ocenie rzeczywistości dającej usprawiedliwienie dla uchylania się od opodatkowania. „Przyczyną uchylania się od podatków - wyjaśnia A. Bernal - może być egoizm, interes osobisty, błędne wyobrażenie, iż ucieczka przed podatkami nie wyrządza szkody innym osobom.”² Meandry mentalności i motywacji do uchylania się od podatków mają wiele uwarunkowań np.: moralnych, ekonomicznych, legislacyjnych. Nierzadko sytuacyjna pokusa decyduje, że osoba podejmuje ryzyko uczestnictwa w oszustwie podatkowym, jak początkowo wydaje się zwłaszcza grupie podejmującej taką oszukańczą grę z urzędem skarbowym, że w finale przestępczej operacji podatkowej osiągną „duży” osobisty, nierejestrowany dochód, zysk. W Polsce i wielu innych państwach UE podatek VAT, zwłaszcza z procedurą 0 stawki w obrocie wewnątrzspółnotowej, jest największą pokusą dla podejmowania ryzyka przestępczego w obszarze prawa podatkowego

W Polsce zasadniczym aktem prawnym chroniącym interesy fiskalne państwa jest Kodeks karny skarbowy (k.k.s.).³ Współczesny k.k.s. kontynuuje długą polską tradycję prawa karnego skarbowego dwupodziału deliktu skarbowego na przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe.⁴ Oszustwa przeciwko obowiązkom podatkowym, które w Polsce takie zdarzenia, zachowania potocznie i w mediach nazywa się „przestępczością podatkową” k.k.s. określa jako czyny zabronione przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe pod karą: karą grzywny w stawkach dziennych, kary ograniczenia lub pozbawienia wolności.⁵

W rozdziale 6 k. k. s. (art. 54 – 84) ustawodawca wymienił powszechnie występujące przestępstwa i wykroczenia podatkowe oraz możliwe do zastosowania środki reakcji karnej skarbowej. W tym katalogu znajdujemy następujące zabronione czyny wobec obowiązków podatkowych m.in.;

- narażenie podatku na uszczuplenie,
- zatajenie działalności gospodarczej prowadzonej na własny rachunek lub jej rzeczywistych rozmiarów,
- oszustwo podatkowe jako podanie organowi podatkowemu nieprawdy, zatajenie, niedopełnienie obowiązków informacyjnych,
- nieprowadzenie, nieprzechowywanie, nierzetelne prowadzenie ksiąg,

¹ Zob. C. Kosikowski, Podatki Problem władzy publicznej i podatników, Warszawa 2007

² A. Bernal, Zjawisko uchylania się od podatków dochodowych i metody jego ograniczania, Difin 2008, s. 32

³ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 186 ze zm.)

⁴ Dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 listopada 1936 r. ustanowiono Prawo karne skarbowe, które wprowadziło podział deliktów skarbowych na dwie kategorie: występki skarbowe i wykroczenia skarbowe. Karami zasadniczymi były: więzienie, areszt, grzywna. (Dz. U. z 1936 r. Nr 84, poz. 581)

⁵ Rozdział 6. *Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom podatkowym i rozliczeniom z tytułu dotacji lub subwencji.* Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy...op. cit.,

- niewystawianie, nierzetelne wystawianie lub posługiwanie się nierzetelnymi fakturami, rachunkami; sprzedaż z pomijaniem kasy rejestrującej,
- nielegalna produkcja wina, alkoholu, brak oznakowania znakami akcyzy,
- paserstwo w obrocie wyrobami akcyzowymi
- podrabianie lub przerabianie znaków akcyzowych
- zmiana przeznaczenia wyrobów akcyzowych
- wprowadzanie w błąd organu podatkowego,
- nieterminowa wpłata podatku przez płatnika lub inkasenta.

Kodeks karny skarbowy ustanowił wartościową stopniowość przestępstwa skarbowego na: małą, dużą i wielką wartość czynu zabronionego (art. 53 §14, §15, §16).¹ Kary za przestępstwa skarbowe zostały uregulowane w przepisach k. k. s. : art. 23 -wymiar kary grzywny, art. 26 - ograniczenie wolności, art. 27 - pozbawienie wolności. Kodeks przewiduje także instytucje degresji karania, np.: nadzwyczajne złagodzenie kary - art. 36 k. k. s. , czy odstępianie od wymierzenia kary - art. 19 oraz progresji karania - nadzwyczajne obostrzenie kary - art. 37 i 38 k. k. s. Kodeks karny skarbowy określa zasady przepadku mienia (art. 29) pochodzącego z przestępstwa oraz środki karne i zabezpieczające (art. 22 § 1-3) możliwe do zastosowania przez sąd orzekający np.:

- dobrowolne poddanie się odpowiedzialności ,
- przepadek korzyści majątkowych,
- zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, wykonywania określonego zawodu lub zajmowania określonego stanowiska,
- podanie wyroku do publicznej wiadomości,
- pozbawienie praw publicznych

Przestępstwa przeciwko obowiązkom podatkowym w polskim prawie karnym skarbowym należą do jednej z pięciu kategorii skodyfikowanych przestępstw i wykroczeń skarbowych. Podstawowym celem prawa karnego skarbowego jest zapewnienie podatnikom wykonywania zobowiązań podatkowych. K. k. s. jest prawnym instrumentem określającym czyny zabronione jako przestępstwa i wykroczenia skarbowe, które godzą w interesy finansowe:

- budżetu państwa polskiego, szerzej Skarbu Państwa,
- jednostek samorządu terytorialnego RP,
- Unii Europejskiej

Kodeks karny również posiada możliwości sankcyjne, zwłaszcza wobec organizatorów i zorganizowanej przestępczości wykorzystującej mechanizmy podatków VAT i akcyzowego.² Zorganizowana przestępczość wykorzystując mechanizmy podatkowe kumuluje duże nieujawnione dochody, w początkowej fazie przestępczej działalności nieznane urzędowi skarbowemu i innym organom ochrony porządku prawnego. Te nieuprawnione zyski grupy przestępcze starają się wprowadzić do oficjalnego obiegu finansowego różnymi metodami w celu ukrycia śladów ich pochodzenia.

¹ Mała wartość czynu zabronionego nie przekracza dwustukrotnej wysokości minimalnego wynagrodzenia; duża wartość - przekracza pięćsetkrotną wysokość minimalnego wynagrodzenia; wielka wartość - przekracza tysiąckrotną wysokość minimalnego wynagrodzenia. Od 1 stycznia 2015 r. obowiązuje w Polsce minimalne wynagrodzenie za pracę w wysokości 1750 zł Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 września 2014 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2015 r. (Dz. U. 2014 poz. 1220)

² Zob. J. Duży, *Zorganizowana przestępczość podatkowa w Polsce Zwalczenie przestępczego nadużycia mechanizmów podatków VAT i akcyzowego*, Warszawa 2013 r. ; P. Malinowski, T. Nowak, A. Sędkowska (red.) *Kontrola podatkowa, skarbowa i celna Wyzwania teorii i praktyki*, Warszawa 2013

Takie działania mają znamiona przestępstwa popularnie określanego - „praniem brudnych pieniędzy” i sprawcy podlegają karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 10.¹ Kodeks Karny penalizuje kilka innych typów przestępstw wykorzystujących mechanizmy podatkowe do uszczupień budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego poprzez np. wprowadzanie do obrotu finansowego fikcyjnych faktur. Zakres karnoprawnej kwalifikacji czynów i skutków prezentowanej w tym artykule zorganizowanej przestępczości wykorzystującej mechanizmy podatkowe ustawodawca zapisał w następujących rozdziałach Kodeksu Karnego:

- Rozdział XXXIV. Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów (art. 270 - 277)
- Rozdział XXXVI. Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu (art. 296 -309)
- Rozdział XXXVII. Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi (art. 310 -316)

2 PRZESTĘPCZOŚĆ SKARBOWA WYKORZYSTUJĄCA MECHANIZMY PODATKU VAT

Organy kontroli skarbowej (UKS) wspomagane przez wywiad skarbowy, który jest integralną częścią tej administracji, razem stanowią analityczną i kontrolnie najsprawniejszą strukturę w Polsce w przedmiocie zwalczania oszustw w podatku od towarów i usług i innych zobowiązań podatkowych. Rezultaty osiągnięte przez inspektorów kontroli skarbowej w tej dziedzinie w ostatnich latach potwierdzają powyższą tezę i jednocześnie ujawniają realne, bardzo poważne zagrożenie tą przestępczością zarówno dla dochodów budżetu państwa jak również jednostek samorządowych administracji terenowej. To jest realne zagrożenie bezpieczeństwa gospodarczego, ekonomicznego państwa.

Wyszczególnienie	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Liczba faktur	119 889	153 714	154 645
Kwoty wskazane na fakturach - tys. zł	5 822 535	15 489 932	19 712 774

Źródło: Sprawozdania kontroli skarbowej za rok 2011, 2012, 2013 MF DKS Warszawa

Tabela 1. Liczba oraz wartość wykrytych przez UKS faktur poświadczających fikcyjne czynności w obrocie gospodarczym w latach 2011 – 2013

Działalność kontrolna aparatu Urzędów Kontroli Skarbowej doprowadziła do przeprowadzenia:

- w 2012 roku 10 158 kontroli i żądania w decyzjach kontrolnych zwrotu kwoty 3 779 547 tys. zł z tytułu stwierdzonych uszczupień podatkowych,
- w 2013 roku 10 177 kontroli zakończonych decyzjami na kwotę 6 446 730 tys. zł.²

Miliardowe kwoty /w polskiej walucie/, które organ kontrolny I instancji (UKS) nakazał podatnikom zwrócić Skarbowi Państwa mogą imponować sprawnością typowania podmiotów do kontroli. Wartość stwierdzonych w 2013 r. uszczupień podatkowych tj. kwota 6 446 730 zł jest, jak na polską rzeczywistość, bardzo duża i wzbudzą jeszcze większe refleksje fakt, że w tej kwocie ponad 4,5 miliarda zł (71% ustaleń kontrolerów) dotyczyła zdarzeń kwalifikowanych jako oszustwa w podatku VAT.

¹ Art. 299 - Kodeks Karny z dnia 6 czerwca 1997 r (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.)

² W celu przeliczenia tych kwot proponuje zastosować aktualne wartości: 4, 18 zł - 1 eu

Finalną skuteczność UKS w postaci odzyskania do budżetu państwa stwierdzonych uszczupień podatkowych, często po kilku latach procesów odwoławczych, ocenia się na ok. 50%. Ale to już jest inny ogólniejszy problem, który odzwierciedla sporo niekompatybilności systemowych.¹ Obok UKS funkcjonuje administracja podatkowa, w której Urzędy Skarbowe (400 US w Polsce) oprócz obsługi i poborów podatków prowadzą kontrole podatników ze szczególną uwagą podatników płatników VAT. W 2013 r. US przeprowadziły 34 112 kontroli dotyczących sytuacji zasadności zwrotu VAT. W 19 437 kontrolach (57%) zostały ujawnione nieprawidłowości na ponad 491 mln zł.²

W modelu oszustwa w zakresie podatku VAT oprócz osoby czy firmy „słupa” występuje zwykle kilka podmiotów tzw. „buforów”. Ich zadanie polega na uwiarygodnieniu obrotu towaru od „słupa” – znikającej firmy w „karuzeli podmiotów”, do ostatecznego odbiorcy – określanego „brokerem”. Rola „brokera” może sprowadzać się do sprzedaży w kraju towaru np. prętów stalowych, czy urządzeń elektronicznych po zaniżonej cenie, którą wygenerowano poprzez pozorowany obrót towarów i zdarzeń z wewnątrzspółnotową dostawą towarów (WDT) czy wewnątrzspółnotowym nabyciem towaru (WNT). Zadaniem „brokera” może być także dokonanie (dokumentacyjnie) pozorującej procedury WDT do tego samego podmiotu, który rozpoczął operacje „karuzelowej” oszustwa. W tej przestępczej praktyce bywa też tak, że funkcje „buforów” spełniają uczciwe podmioty nieświadome uczestnictwa w oszustwie VAT-owskim. Organizatorzy tej „karuzelowej” oszukańczej sieci kooperantów dla wykonania swoich planów również zakładają podmioty w celu dokonania kilku transakcji z fakturami VAT, wyłudzając w ten sposób nienależnych im VAT. Spółki następnie zostają szybko sprzedane np. na Ukrainę lub do innych państw na wschodzie. Polskie grupy przestępcze gromadzące nielegalne dochody z oszustw w procedurze podatku VAT dokonują takich operacji z zastosowaniem firmy „słup”, której zadaniem jest wystawienie fikcyjnych faktur i czasami dodatkowej dokumentacji dla upozorowania wewnątrzspółnotowej dostawy (WDT).³

Wspólne działania kontroli skarbowej, organów ścigania i prokuratury doprowadziły do postawienia w stan oskarżenia 13 osób, stanowiącą grupę zajmującą się wyłudzeniem podatku VAT. Oszustwo polegało na wyłudzeniu podatku VAT z tytułu obrotu telefonami komórkowymi ale było „maskowane” poprzez wprowadzenie przeciwstawnego handlu innym towarem (żarówkami ksenonowymi). Przestępcy wykorzystując wewnątrzspółnotowy mechanizm rozliczeń VAT oraz posługując się danymi NIP legalnie działającego podmiotu krajowego, wyłudzili za pośrednictwem wprowadzanych do obrotu gospodarczego fikcyjnych faktur prawie 36 milionów zł. W dniu 15 stycznia 2015 r. Sąd Okręgowy w Bydgoszczy skazał organizatora tej „karuzeli” na karę 5 lat pozbawienia wolności.⁴

3 PRZESTĘPCZOŚĆ SKARBOWA W ZAKRESIE PODATKU AKCYZOWEGO

Podatek akcyzowy należy do najbardziej dochodowych zobowiązań (obok podatku VAT) i oba podatki dają prawie 65% przychodów budżetu państwa. Kluczowym dokumentem regulującym zasady poboru podatku akcyzowego jest ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym.

---

¹ UKS- organ wyspecjalizowany w kontroli skarbowej - w tej procedurze i strukturze prawnej jest organem I instancji. Zatem podatnik, któremu dyrektor UKS wystawił decyzję uregulowania należności finansowych z tytułu stwierdzonych uszczupień podatkowych może odwołać się do II instancji tj. dyrektora Izby Skarbowej. Po ewentualnym oddaleniu jego odwołania ma prawną skorzystać z sądowej możliwości zmiany decyzji wymiarowej UKS.

² Ł. Zalewski, *Fiskus zmienia strategię*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 11 grudnia 2014 r.

³ Zob. D. Ćwikowski, *Zorganizowana przestępczość gospodarcza w Polsce jako element gospodarki nieoficjalnej*, [w:] K. Raczkowski (red. naukowy) *Bezpieczeństwo ekonomiczne obrotu gospodarczego* Ekonomia Prawo Zarządzanie, Warszawa 2014

⁴ Wysokie kary za karuzele podatkową, www.mf.gov.pl/kontrola-skarbowa/

Zawiera ona procedury podatkowe, obsługę i pobór podatku na obszarze krajowym z uwzględnieniem unijnych regulacji określonych w podstawowym akcie prawnym - Dyrektywie Rady z dnia 16 grudnia 2008 r. Dwa szczególne załączniki tej ustawy - załącznik nr 1 zawiera wykaz wyrobów akcyzowych (45 pozycji), natomiast załącznik nr 3 wskazuje wyroby akcyzowe objęte obowiązkiem oznaczania znakami akcyzowymi (banderolami). W ustawie zawarto również precyzyjne zapisy dotyczące stawek akcyzy (wyrażone w kwocie na jednostkę wyrobu, procencie podstawy opodatkowania, procencie maksymalnej ceny detalicznej, kwocie na jednostkę wyrobu i procencie maksymalnej ceny detalicznej) dla towarów wymienionych w ww. załączniku.

Precyzyjne zapisy w ustawie nie rozwiązują jednak problemu działań przestępczych. Działania te w zakresie tego podatku w praktyce zmierzają do takich oszukańczych operacji, aby towar stracił przymioty wyrobu akcyzowego lub miał „udokumentowaną” niższą stawkę akcyzową. Mechanizm przestępstwa najczęściej sprowadza się do poświadczenia nieprawdy w dokumentach prawem wymaganych w obrocie towarami akcyzowymi. Standardowym przykładem takiego *modus operandi* jest dokumentacyjne „przekwalifikowanie” oleju opałowego na olej napędowy i wprowadzanie tego produktu do obrotu handlowego.

Inicjatywy przestępcze w procederze oszustw polegających na unikaniu podatku akcyzowego bywają bardzo pomysłowe. W lutym 2014 r. celnicy i policjanci weszli do obiektu w centrum Wrocławia, w którym pracował nielegalna linia technologiczna do cięcia tytoniu, wartość ujawnionego towaru akcyzowego - ok 6 mln. zł. W lutym 2012 r. celnicy Izby Celnej w Katowicach ujawnili 10 tys. litrów oleju opałowego wykorzystywanego przez firmę transportową jako olej napędowy.

W lutym 2015 r. Ministerstwo Finansów ogłosiło, że wspólne współdziałanie Centralnego Biura Śledczego Policji z organami kontroli skarbowej, celnikami, Strażą Graniczną w współpracy z Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej doprowadziło do ustalenia i rozbicia międzynarodowej grupy przestępczej zajmującej się nielegalnym obrotem paliwami na terenie 9 województw. Zatrzymano 13 osób ze ścisłego kierownictwa grupy przestępczej. Zabezpieczono mienie i środki pieniężne o łącznej wartości ok. 167 mln zł. Wstępnie oszacowano wartość uszczupień Skarbu Państwa na co najmniej 330 mln zł.¹

Oszustwa w podatku akcyzowym dokonywane są w produkcji, przemyśle i obrocie handlowym, zwłaszcza alkoholi wysokoprocentowych (spirytusu, wódek), wyrobów tytoniowych (papierosów) i wprowadzania do dystrybucji handlowej oleju opałowego jako oleju silnikowego. Od 3 lat sygnalizowane jest zjawisko rozwoju „szarej strefy” w produkcji i obrocie olejami smarowymi, zwłaszcza na zachodnich terenach Polski. Polska Organizacja Przemysłu i Handlu Naftowego (POPiHN) szacowała straty budżetu państwa w obrocie paliwami w wyniku funkcjonowania w tej branży „szarej strefy” w roku 2012 na ok. 3 mld zł, natomiast w roku 2013 na 4 mld. zł. Organizacja ta wskazuje, że „szara strefa” pochłania 13% rynku oleju napędowego i w tej sytuacji wielu przedsiębiorców, uczciwie funkcjonujących na rynku w branży paliwowej zaczyna mieć alternatywę – likwidacja działalności albo współpraca z „szarą strefą”. Obecnie w Polsce rozmiar „szarej strefy”, według różnych ośrodków analitycznych krajowych i zagranicznych, szacuje się na 10 do 30% PKB. Główny Urząd Statystyczny od kilku lat wylicza tą patologię gospodarczą na poziomie 12- 14% PKB wskazując, że już w 2012 r. zatrudnionych w ten sposób było ok. 1,1 mln osób. Znane są badania z których wynika, że gospodarka nieoficjalna w Polsce w roku 2012 stanowiła ok. 24% PKB. Taka informacja oznacza, że prawie co czwarty przedsiębiorca stara się chwilowo lub trwale unikać zobowiązań polskiego systemu podatkowego. Należy jednak zauważyć, że udział szarej strefy w UE od 2003 r. powoli ale systematycznie zmniejsza się.²

---

¹ Kolejna grupa przestępców paliwowych rozbita, www.mf.gov.pl/kontrola-skarbowa/

² K. Raczkowski, F. Schneider, *The Economic Security of Business Transactions*, Oxford 2013

ZAKOŃCZENIE

Skala oszustw w podatku VAT w Polsce, jako sposób na dość łatwe i szybkie uzyskanie zysków finansowych nieznanymi urzędowi skarbowemu, spowodowała zauważalny wpływ tej patologii na zniżenie albo inaczej tendencje stagnacyjną dochodów podatkowych i budżetu państwa (pomimo wzrostu podatku VAT do 23 %). W Polsce skala obciążenia podatkiem VAT obrotu towarów i usług jest najwyższa (23%) w porównaniu do państw sąsiedzkich UE. Ten fakt nie jest bez znaczenia dla organizatorów tzw. „karuzeli” firm w przestępczym celu. Wpływy budżetowe z VAT w latach 2011 -2013 nie miały tendencji wzrostowej i wynosiły dla każdego rocznego okresu w granicach 120 miliardów zł. W 2013 r. dochody z podatków pośrednich wyniosły 175 386, 6 mln zł, w tym 60 653,1 mln zł stanowił dochód z akcyzy.¹ Od kilku lat utrzymuje się natomiast stabilna sytuacja z tendencją wzrostową corocznego poboru podatku akcyzowego. Przedstawiony tu problem przestępczości skarbowej w zakresie podatków najbardziej dochodowych (VAT, akcyza) dla budżetu państwa ma wielorakie uwarunkowania. Zaostrzanie sankcji karnych, grzywny i innych środków nie doprowadzi do wyeliminowania czy zdecydowanego ograniczenia tej przestępczości i trwałego wzmocnienia lojalnościowych postaw podatnika, w istocie, wobec państwa.

Od wielu lat w różnych środowiskach formowane są opinie o potrzebie zreformowania systemu podatkowego, prawa pracy, finansowego itd. Chodzi o uproszczenie podatków w stopniu ułatwiającym zwłaszcza małym i średnim przedsiębiorcom stabilne, motywacyjne funkcjonowanie w działalności gospodarczej i otoczeniu administracyjnym.² Państwo zdecydowanie powinno chronić system uczciwej konkurencji rynkowej przed m.in. oszustami podatkowymi i finansowymi. Przestępczości podatkowej, szerzej gospodarczej nie wyeliminuje się, ani znacznie nie ograniczy - metodami sankcji karnych, grzywnami, wzmożonymi działaniami policyjnymi, które w tej sytuacji są również użyteczne, ale okresowo skuteczne. To przede wszystkim instrumenty prawne i ekonomiczne, wartości edukacyjne i kulturowe powodują, że wejście na drogę przestępczości podatkowej staje się nieopłacalne w wymiarze finansowym, własnych wartości moralnych i takich presji własnego środowiska, rodziny.

Literatura

- Bernal A., *Zjawisko uchylania się od podatków dochodowych i metody jego ograniczania*, Difin 2008
- Ćwikowski D., *Zorganizowana przestępczość gospodarcza w Polsce jako element gospodarki nieoficjalnej*, [w:] K. Raczkowski (red. naukowy) *Bezpieczeństwo ekonomiczne obrotu gospodarczego* *Ekonomia Prawo Zarządzanie*, Warszawa 2014
- Devereux M. P. (red. naukowa), *Efektywność polityki podatkowej*, Warszawa 2007
- Duży J., *Zorganizowana przestępczość podatkowa w Polsce Zwalczenie przestępczego nadużycia mechanizmów podatków VAT i akcyzowego*, Warszawa 2013 r.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2004
- Kosikowski C., *Podatki Problem władzy publicznej i podatników*, Warszawa 2007
- Malinowski P., Nowak T., Sędkowska A. (red.) *Kontrola podatkowa, skarbowa i celna Wyzwania teorii i praktyki*, Warszawa 2013
- Raczkowski K. (red. naukowa), *Bezpieczeństwo ekonomiczne Wyzwania dla zarządzania państwem*, Warszawa 2012
- K. Raczkowski, F. Schneider, *The Economic Security of Business Transactions*, Oxford 2013
- Raczkowski K. (red. naukowa), *Bezpieczeństwo ekonomiczne obrotu gospodarczego* *Ekonomia Prawo Zarządzanie*, Warszawa 2014
- Zalewski Ł., *Fiskus zmienia strategię*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 11 grudnia 2014

---

¹ Zobacz: Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w roku 2012, Naczelna Izba Kontroli z 5 czerwca 2013, www.nik.gov.pl

² Zob. M.P. Devereux M. P. (red. naukowa), *Efektywność polityki podatkowej*, Warszawa 2007

Akty prawne

Kodeks Karny z dnia 6 czerwca 1997 r (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.)

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 186 ze zm.)

Dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 listopada 1936 r. Prawo karne skarbowe, (Dz. U. z 1936 r. Nr 84, poz. 581)

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 września 2014 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2015 r. (Dz. U. 2014 poz. 1220)

Opracowania

Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w roku 2012, Naczelna Izba Kontroli z 5 czerwca 2013,

Sprawozdania kontroli skarbowej za rok 2011, 2012, 2013 MF DKS Warszawa

Opodatkowanie VAT obrotu niektórymi wyrobami stalowymi. Analiza możliwych kierunków zmian legislacyjnych w świetle narastających wyludzeń podatku VAT w Polsce. ERNST & YOUNG, Warszawa, 31 sierpnia 2012 r.

Źródła internetowe

www.nik.gov.pl

www.mf.gov.pl/kontrola-skarbowa/

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

DOWODZENIE I KIEROWANIE W POLICJI JAKO GRUPIE DYSPOZYCYJNEJ W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA.

COMMAND AND CONTROL IN THE POLICE AS EMERGENCY TASK FORCE OF THE STATE SECURITY SYSTEM.

BIGAJ Adam¹

STRESZCZENIE: Autor dokonuje analizy kierowania i dowodzenia ludźmi w policji jako grupie dyspozycyjnej w systemie bezpieczeństwa państwa. Kierowanie ludźmi, zarządzanie jednostkami gospodarczymi i ich zasobami wymaga specjalistycznej wiedzy, specyficznych umiejętności, odpowiednich predyspozycji i pewnego rodzaju artyzmu. Okazuje się bowiem, że dotychczasowy dorobek teorii organizacji i zarządzania nie odpowiedział wyraźnie na pytanie: Czy kierowanie jest nauką ścisłą, zawodem czy też sztuką?

Słowa kluczowe: Sposoby, metody kierowania, dowodzenie, grupy dyspozycyjne.

ABSTRACT: The author analyzes the command and control of staff in police force as emergency task force of a state system. Managing people, economic entities and their resources, requires specialized knowledge, specific skills, certain predispositions and some kind of artistry. It turns out that the current achievements of the theory of organization and management did not respond specifically to the question: Is directing an exact science, profession or art?

Key words: Ways and methods of management, leadership, emergency task force.

WSTEP

Sposoby, metody kierowania i zarządzania określone są jako style. Stanowią one przedmiot badań przede wszystkim na gruncie teorii organizacji i zarządzania, socjologii i psychologii. Szerokie zainteresowanie metodami kierowania i zarządzania wynika z faktu, że styl działania przełożonych w określonym stopniu przyczynia się do sukcesów albo niepowodzeń każdej organizacji².

Każdy przełożony w nowoczesnie funkcjonującej organizacji zobowiązany jest do stałego podnoszenia swoich kwalifikacji, umiejętności kierowniczych umożliwiających stosowanie różnych stylów kierowniczych w zależności od wymogów i celów jednego skutecznego sposobu kierowania.

Dlatego też instytucje dostosowują się do nowych sytuacji, stają się organizacjami opartymi na wiedzy, a menedżerowie odkrywają zalety elastycznego wykorzystania wiedzy i umiejętności swoich pracowników, mając świadomość, że najważniejszymi zasobami przedsiębiorstwa nie jest kapitał finansowy i surowce, lecz kapitał intelektualny i wiedza, kwalifikacje i talenty, oraz motywy którymi kierują się pracownicy w swoim dążeniu do lepszej pracy, zmian i postępu³.

1 KIEROWNIK I KIEROWANIE

Definicję kierowania przedstawił M. P. Follet, który określa ją jako „sztukę realizowania czegoś za pośrednictwem innych ludzi.” Jednak definicja ta w doniesieniu do współczesnych organizacji jest wielce uboga. Za kierowanie obecnie można uznać złożone procesy planowania, organizowania, przewodzenia, kontrolowania wszystkich członków organizacji z wykorzystaniem wszystkich istniejących zasobów do osiągnięcia wytyczonych celów.

---

¹ mgr Adam Bigaj – Doktorant Uniwersytetu Wrocławskiego Wydziału Nauk Społecznych Instytut Socjologii.

² M. Mroziewski, *Style kierowania i zarządzania: wybrane koncepcje*, wyd. Difin Warszawa 2005 s. 9

³ J. Penc, *Nowoczesne kierowanie ludźmi*, Warszawa 2007 s. 9

Działanie kierownicze powoduje, że kierowany postępuje tak jak chce tego kierujący z wykorzystaniem środków do wywierania wpływu na kierowanego przy pomocy władzy¹. Wobec tego należy rozróżnić władzę na formalną wynikającą z powierzenia funkcji kierowniczej, posiadany autorytet, siłę faktyczną lub potencjalną.

Kierownik wraz z podporządkowanymi mu osobami tworzą zespół. Akt formalny upoważnia kierownika do dysponowania przydzielonymi mu środkami, podejmowania decyzji, oraz prawo sprawowania władzy poprzez wydawanie poleceń. Jest to nieodłączny atrybut wszelkiego kierowania w którym istnieje szczególnego rodzaju powiązanie typu nadrzędności i podporządkowania władzy.

Rolą kierownika jest dążenie do osiągnięcia przez zespół założonego celu. W tym też celu musi zostać wyposażony w odpowiednie uprawnienia decyzyjne i kontrolne przez co prowadzi to do hierarchicznego podporządkowania. Poprzez skuteczność realizacji założonych celów, kierownik podlega ocenie, co do sposobu oddziaływania na podległych pracowników poprzez nagradzanie i wymuszanie oraz skuteczność osiągania wyznaczonych celów.

Przełożony, który pragnie być skutecznym kierownikiem musi ciągle adaptować swoje zachowanie do oczekiwanych wartości i interpersonalnych umiejętności swoich podwładnych z którymi wchodzi w aktywne związki².

W każdej organizacji, niezależnie od profilu realizowanych celów wpływ kierowania uzależniony jest od umiejętności postępowania z ludźmi z którymi wyznaczony cel jest realizowany. Obserwacji nie można poddać myśli, uczuć, motywów czy postaw. Jednak łatwo jest poddać ocenie zachowania kierownika, to jest sposoby postępowania z ludźmi, co się robi i mówi w bezpośrednich kontaktach.

Należy zadać pytanie czy prawidłowo dobrana osoba do pełnienia funkcji kierowniczej jest w stanie nauczyć się nowego zachowania, pożądanego przez organizację. Powodzenie można osiągnąć, gdy kierownik uczył się na podstawie nabywania doświadczenia poprzez analizowanie zachowań, eksperymentowanie, wyciąganie wniosków z tych doświadczeń, planowanie w jaki sposób postępować dalej, pozostać przy sposobie zachowania czy też przejść do innego etapu.

Kierowanie zatem można określić jako kształtowanie ludzi (zespołów ludzkich) i wskazywanie im odpowiedniego kierunku, pobudzanie do działań i ich koordynowanie w celu sprawnej realizacji tych działań, aby osiągnąć zamierzony efekt w określonym czasie, w ramach posiadanych zasobów środków i ograniczeń narzuconych przez otoczenie. Najkrócej można je więc zdefiniować jako sztukę mobilizowania i koordynowania wysiłków i inteligencji wszystkich pracowników, produktywnego wykorzystania całego ich potencjału i zwiększenia zaangażowania w efektywne działanie organizacji i kreowanie jej przyszłości.

Można przyjąć więc, że kierowanie oznacza pracę z ludźmi, wspólne realizowanie celów (utrzymanie systemu współpracy), odpowiednie stymulowanie, koordynowanie i kontrolowanie działań, aby osiągnąć możliwie sprawnie konkretny efekt w określonym czasie i w ramach konkretnego budżetu³.

Uznać należy też, że kierowanie oznacza system działania w ramach którego ludzie bądź zespoły realizują w sposób konsekwentny przyjęte przez kierownictwo cel działania. Aby odnosiło to pozytywny skutek, kierownicy muszą wypracować własny styl działania poprzez który trwale i powtarzalnie oddziałują na podwładnych dla pobudzenia, koordynacji działalności zespołowej dla realizacji celu organizacji przy stosowaniu przystępnych metod i sposobów działania. Kierowanie z reguły związane jest z wykonywaniem władzy i powinno być na tyle efektywne aby prowadzić do pozytywnych relacji wzajemnych i samorealizacji.

---

¹ J. A. F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie PWE* Warszawa 1996 s. 23

² M. Mroziowski, *Style kierowania i zarządzania : Wybrane koncepcje*, wyd. Difin Warszawa 2005 s. 10- -11

³ J. Penc , *Nowoczesne kierowanie ludźmi*, wyd. Difin Warszawa 2007 s. 115

Jest to zdolność wywierania wpływu na innych nawet jeżeli mają oni inne przekonania. Aby osiągnąć sukcesy w skutecznym kierowaniu nie można nadużywać władzy uznając ją za skuteczną jedynie w rozkazywaniu, nakazywaniu czy też karaniu. Dyktatorskie czy też autorytarne postępowanie wobec pracowników niszczy pozytywne relacje na linii przełożony – pracownik, jak i też powoduje obniżenie zaangażowania pracowników czy niweczy inwencję i kreatywność.

Istnieje wielu przełożonych traktujących władzę jako sposób do zrobienia kariery, a podległych pracowników traktują jako narzędzie do osiągania własnych celów, dalekich od celów organizacji. W nowoczesnej organizacji zmienił się też sposób myślenia pracowników świadomych swoich praw, z którymi przełożony który kieruje się jedynie swoimi ambicjami niewiele osiągnie w osiąganiu celów organizacji.

Prawidłowo przygotowani do pełnienia swojej funkcji przełożeni dzielą się władzą z podwładnymi – delegują uprawnienia. Jak twierdzi J. Penc, delegowanie uprawnień (uprawnianie, upełnomocnianie) polega na powierzeniu pracownikom prawa do podejmowania decyzji i rozliczania ich z osiągniętych wyników. Dzięki delegowaniu uprawnień menedżerowie zyskują czas na rozwiązywanie ważniejszych zadań, jak na przykład planowanie usprawnień, podnoszenie kwalifikacji pracowników, poprawą jakości pracy, poprawą relacji ekonomicznych i tym podobnie. Delegowanie uprawnień przyczynia się do rozwoju podwładnych i czyni ich bardziej samodzielnymi w rozwiązywaniu pojawiających się problemów oraz bardziej chętnymi do współpracy. Dzięki temu powstają otwarte, szczere i pełne wzajemnego zaufania stosunki między kierownictwem a pracownikami, budowane na wspólnych interesach, motywacjach i celach, które znakomicie ułatwiają kierowanie i owocują troską o dobry wizerunek i przyszłość własnej firmy.

W praktyce takie postawy kierownicze wobec uczestnictwa w sprawowaniu władzy przez podwładnych pojawiają się rzadko. Przeważa nastawienie przełożonych na utrwalanie władzy opartej na obawach i lęku, gdyż w mniemaniu wielu kierowników lęk jest jedynym z najpowszechniejszych i najskuteczniejszych środków wyrażania wpływu. Stosowanie lęku ma rzekomo utrwalac pozycję i autorytet przywódcy i postępowanie podwładnego w sposób przez niego pożądanym, a poza tym „wyrobić” w nim nawyk trwałego posłuszeństwa. Utrwalając władzę wymuszania, menedżerowie (przełożeni) lęczą się, że zdobędą charyzmat przywódcy i autorytet dobrego (silnego) kierownika¹.

Szczególny autorytet winien posiadać przełożony w grupie dyspozycyjnej, która tworzy odrębną, charakterystyczną grupę społeczną. Kształtuje on całokształt relacji w kierowanej przez siebie grupie zawodowej i ma wpływ na efektywność grupy jak i też na cele indywidualne podwładnych.

2 POLICJA - GRUPĘ DYSPOZYCYJNĄ

W socjologii grupę społeczną określa przede wszystkim to, że jest to taki zbiór ludzi, który w swoim zachowaniu wskazuje na zorganizowany charakter i przejawia swoją odrębność ze względu na nazwę, cele, manifestowanie wartości, symbole i inne środki identyfikacji².

Aby określić grupę dyspozycyjną, konieczne jest zdefiniowanie dyspozycyjności. Słowo to wywodzi się z wieloznacznego łacińskiego terminu *dispono*, znaczącego między innymi: rozstawiać, porządkować, zastosować, a również „dysponować”.

Biorąc pod uwagę wymienione znaczenia wspomnianego słowa, z „dyspozycyjnością” łączy się zdolność do pewnych zachowań konkretnych ludzi bądź ich zbiorowo określonej kategorii społecznej lub grupy społecznej.

---

¹ J. Penc, *Nowoczesne...* s. 116

² J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, wyd. UW. Sp z o.o. Wrocław 2012 s. 23

Zauważmy jednak, właściwość ta bywa przypisywana nie tylko *komuś*, ale i *czemuś*, czyli zarówno konkretnym ludziom, jak i przedmiotom, które są do dyspozycji .

Grupę dyspozycyjną jaką jest Policja uznać można za odrębną grupę społeczną, której członkowie posiadają własną tożsamość i posiadają wzajemne stosunki społeczne wyrażone poprzez relacje między jej członkami jak i też hierarchiczność podporządkowania. Grupa dyspozycyjna, jak określa to Zdzisław Morawski to szczególny rodzaj grupy, posiadającą kształtowaną przez państwo strukturę oraz hierarchiczność, polegającą na tym, iż mniejsze grupy składają się na większe. Grupy w całości podporządkowane są dysponentowi¹.

Ze względu na specyfikę organizacji policji w społeczeństwie stanowi ona w szerokim rozumieniu tego słowa grupę dyspozycyjną dla całego systemu społecznego, w wąskim rozumieniu dyspozycyjności kształtowane są w jej wnętrzu specjalne jednostki zadaniowe, pozostające w specyficznym stosunku dyspozycyjności względem utworzonej struktury policji².

Spśród grup dyspozycyjnych państwa, Policja stanowi charakterystyczną grupę społeczną. Zhierarchizowana, złożona z bardzo wielu struktur z podziałem kompetencji, z szeroką wielostopniową strukturą kontroli, ale z jednym wspólnym celem: bezpieczeństwo państwa i obywateli. Instytucja, w której tworzy się plany perspektywiczne, długookresowe, ale i działająca w trybie natychmiastowym. Wobec prełożonych winno się wymagać doświadczenia, wiedzy i ogromnych kompetencji. Oprócz tego lider powinien być ojcem dla zespołu, posiadać dużą kulturę osobistą, tworzyć przestrzeń dla inicjatywy, samodzielności, zwiększania autonomii, być otwartym na zmiany.

Mimo uregulowania prawnego wszystkich czynności, istnienia instrukcji, procedur itp. prełożony powinien się w tych granicach odznaczać elastycznością, pozwalać pracownikom na współdziałanie i współodpowiedzialność, wspólne decydowanie o celach i strategiach, co w dobrze funkcjonującym zespole wyzwoli umiejętność szybkiego i sprawnego wybrnięcia z kłopotów, jak też wyzwoli inicjatywę. Policja jako instytucja czyni starania i tworzy warunki aby dostosowywać się do panujących standardów demokratycznych, nowoczesności i jakości zarządzania. Jako organizacja tworzy stanowiska specjalistów do spraw zarządzania jakością, reorganizuje samą siebie, a w rzeczywistości tkwi organizacyjnie w latach ubiegłego stulecia.

W placówkach dydaktycznych Policji tworzony jest szereg opracowań naukowych popartych badaniami, dotyczących usprawniania policji jako organizacji, jednak osobiste ambicje liderów, partykularne interesy poszczególnych grup, słabość prełożonych stanowią hamulec zmian organizacyjnych policji. Nie istnieje proces wyłaniania talentów - pracowników przyczyniających się do sukcesu zespołu, a co za tym idzie wyniku całej instytucji, jej postrzegania i oceny przez społeczeństwo, na rzecz którego działa. Pracownik z inicjatywą, ambicjami, kreatywnością i zaangażowaniem jest zagrożeniem dla słabego prełożonego, a jego zapal i inicjatywa gaszone są ze szkodą dla zespołu i całego społeczeństwa.

3 KIEROWNICTWO INSTYTUCJI

Kierownictwo instytucji wprowadziło ujednolicone standardy w sprawie powoływania na stanowisko prełożonych w drodze postępowania kwalifikacyjnego. Zauważono już, że jednym z istotnych determinantów wpływających na jakość funkcjonowania formacji jest właściwa atmosfera w służbie. O jakości tej służby nie tylko w zakresie wzajemnych relacji, ale głównie jakości wykonywania zadań w niekwestionowany sposób decyduje metoda wyłaniania kadry kierowniczej. „Celem postępowania kwalifikacyjnych jest wybór kandydata posiadającego doświadczenie, wiedzę zawodową oraz predyspozycje osobowościowe i umiejętności kierownicze najbardziej przydatne na wakuującym stanowisku służbowym.”

---

¹ Z. Morawski, *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie organizacji formalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005 s. 22

² J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, wyd. Uwr. Sp. z o. o. Wrocław 2012 s. 114

Powyższe cytaty pochodzą z „Ogólnego trybu i zasad przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego na wybrane stanowiska służbowe w Policji” obowiązującego od 01.08.2014r. Określone są w nim sposoby przeprowadzania postępowania wobec uczestników poprzez weryfikację dokumentów świadczących o przygotowaniu zawodowym, teście wiedzy i rozmowie kwalifikacyjnej przed komisją. Ta rozmowa ma rozpoznać zdolności interpersonalne, radzenie sobie w sytuacjach stresowych, rozpoznawanie i rozwiązywanie konfliktów, opanowanie i samokontrola, samodzielność i inicjatywa, wiara we własne kompetencje, możliwości, umiejętność planowania i organizowania. Każda rozmowa kwalifikacyjna jest kluczowa dla podjęcia decyzji przez komisję i powstaje pytanie w jaki sposób członkowie komisji podczas pół godzinnej rozmowy i pytań są w stanie ustalić predyspozycje wymienione powyżej? Wydaje się oczywiste, że nie ma takiej możliwości. Przeprowadzono wielokrotnie postępowania kwalifikacyjne do których zgłaszał się jeden kandydat. Oczywiście postępowanie przechodził pozytywnie i był mianowany na wybrane stanowisko służbowe. Każde zaobserwowane postępowanie kwalifikacyjne potwierdza fakt przystępowania do nich osób z góry wskazanych. Kto obejmie dane stanowisko, wiadomym jest już w większości przypadków, nawet przed ogłoszeniem postępowania kwalifikacyjnego. Idący o tym sygnał w znacznym stopniu zniechęca do udziału w postępowaniach kwalifikacyjnych osób znacznie przekraczających wymagania potrzebne do danego stanowiska. Osoby takie rezygnują z rywalizacji. W ten sposób, mimo istnienia instytucji wyboru najlepszych, stanowiska otrzymują osoby w większości przypadków mierne bądź bez koniecznych predyspozycji.

Grupa dyspozycyjna, jaką jest policja nacechowana jest szczególnym sposobem kierowania. W zasadzie funkcjonują w niej dwa sposoby zlecenia zadań do realizacji: polecenie służbowe i rozkaz. Zarządzenie nr 21 Komendanta Głównego Policji w sprawie funkcjonowania organizacji hierarchicznej w Policji reguluje pojęcia „przełożony i podwładny” oraz sposób wydawania poleceń. Zgodnie z tym zarządzeniem przełożony posiada szczególne uprawnienia do kierowania przebiegiem służby lub pracy podwładnych poprzez osobiste podejmowanie decyzji, stosowanie form nadzoru, tworzenie warunków do sprawnej i efektywnej realizacji zadań służbowych, koordynowanie działań, kontrolowanie służby, dokonywanie oceny przebiegu realizacji zadań i korygowaniu. Nadto przed rozstrzygnięciem szczególnie złożonych problemów może uzyskiwać opinie zespołu podwładnych dysponujących największym doświadczeniem w danej dziedzinie oraz tak zorganizować system przekazywania poleceń, aby każdy pracownik otrzymywał polecenia wyłącznie od bezpośredniego przełożonego.

Problematyka kierowania w Policji, relacje pomiędzy przełożonym i podwładnymi znajdują się ostatnio coraz częściej pod szczególną analizą, jako istotny aspekt kierowania zespołami ludzkimi. Więzy istniejące między policjantami mają szczególne znaczenie też do prawidłowego funkcjonowania grupy zawodowej oraz osiągania efektów satysfakcjonujących kierownictwo instytucji. Więzy te mają również niebagatelny wpływ na osobiste aspiracje zawodowe policjantów. Prawidłowo zbudowane relacje międzyludzkie sprzyjają współpracy w grupach, wpływają na prawidłową adaptację nowo przyjętych policjantów, mają wpływ na zadowolenie, satysfakcję z wykonywanego zawodu, podnosi jakość realizowanych zadań. Znaczącą rolę w procesie kształtowania tego typu relacji odgrywa bezpośredni przełożony wobec którego oczekiwania podwładnych zwykle nie ograniczają się jedynie do posiadania wysokich kwalifikacji zawodowych i umiejętności personalnych, ale również do umiejętnego przewodzenia, wpływania na innych – do bycia liderem¹. Społeczna organizacja jednostki Policji oparta na formalnych i nieformalnych normach reguluje działania grup zawodowych oraz pojedynczych pracowników zgodnie z funkcjonującymi wzorami społecznymi.

---

¹ T. Matuszewski, *Umiejętności i role kierownicze na przykładzie Komendy Wojewódzkiej w Poznaniu*, [w:] *Elementy nowoczesnego zarządzania w Policji*, red. H. Januszek, S. Gembala Poznań 2005 s. 177

Relacje przełożony – podwładny wynikają z owych normatywnych regulacji. Ich charakter, jakość, znaczenie narzuca system norm, wartości i ról obowiązujący w społeczności zawodowej. W wyniku realizacji określonych ról i zajmowanych pozycji zawodowych, między pracownikami powstają swoiste więzi społeczne. [...] *Są to więzi rzeczowe (formalne) występujące na tle zależności służbowych, podziału pracy, oraz więzi osobiste (nieformalne) wyrażające się we wzajemnej znajomości, sympatii i koleżeństwie. Z reguły bywa jednak tak, że oba te rodzaje więzi osobistej i rzeczowej, występują jednocześnie, tylko w różnych proporcjach. Dotyczy to zarówno relacji zachodzących między współpracownikami jak i pomiędzy przełożonym i podwładnymi*¹.

Policja jak każda instytucja posiada narzucone cele, zadania i potrzebuje, aby były one realizowane. Jednak wydaje się to nie wystarczające. Policjant, traktowany w sposób przedmiotowy nie będzie prawidłowo realizował nałożonych celów. Nastawienie w pewnych okolicznościach na kierowanie w sposób autorytarny z pewnością doprowadza do realizowania czynności w pewnym stopniu, ale przełożony kierujący w stylu nastawionym na realizację zadań i skupiający się jedynie na efektach musi posiadać wypracowany u podwładnych autorytet. Podwładni w potrzebie podążą za takim przełożonym, który wypracował sobie u podwładnych szacunek i duży autorytet. Styl taki jest również akceptowalny gdy przełożony musi pokierować podwładnymi o niewystarczających kompetencjach, poprowadzi za rękę, zlecając konkretne zadania do realizacji i monitorując postępy.

4 KOMPETENCJI ZAWODOWYCH KIEROWNIKÓW W POLICJI

Stosowanie takiego stylu kierowania ma swoje uzasadnienie gdy realizacja zadań jest zagrożona, sytuacja jest niekorzystna i zagrożona kryzysem w zespole bądź w organizacji, panuje chaos, a stosunki przełożony – podwładny uległy pogorszeniu. Podwładni w takiej sytuacji chcą mieć jasność co do procedur, celów czy też postawionych zadań i wolą jak decyzje zapadają z jednego źródła. Przełożony, który posiada dobre relacje z podwładnymi, stawia jasne zadania, zadbao potrzeby policjantów, cele są jasno określone, uzyska z pewnością lepsze rezultaty. Przy stosowaniu nadanych mu prerogatyw, stosując negatywną motywację, jego relacje z podwładnymi z pewnością będą ulegały pogorszeniu, a realizacja zadań będzie ciągle zagrożona. Niełatwo być skutecznym i dobrym przełożonym, który musi tak dobierać sposób wpływania na podwładnych aby realizować nałożone cele, ale jednocześnie pozwolić na uczestnictwo w ich realizacji podwładnym poprzez samorealizację, kreatywność i osobiste ambicje. Efektywny przełożony musi być uważnym na ludzi, ich potrzeby i sytuację w której się znajdują. Podwładny powinien czuć się ważny jako człowiek, ale też jako ważny element zespołu bez którego byłby on niekompletny, a wtedy też będzie znacznie lepiej pracował.

Właściwie dobrany przełożony musi mieć świadomość, że ważne są zadania, ale też i człowiek, koncentracja na ludziach, ich potrzebach. Atmosfera budowana w zespole z pewnością sprzyjać będzie skuteczniejszemu realizowaniu zadań, niż dążenie do uzyskania nałożonych celów za wszelką cenę. Nie mniej ważnym wydaje się stałe i konsekwentne podnoszenie umiejętności kompetencji zawodowych kierowników w Policji. System szkoleń jest dobrze rozwinięty w organizacji poprzez szkoły policyjne, specjalistów Wydziałów Szkoleń jak i też obowiązek stałego szkolenia policjantów na podstawie planów i zidentyfikowanych potrzeb. Takie też potrzeby należy identyfikować w stosunku do kadry kierowniczej poprzez rozwijanie kompetencji których nie kształtują szkolenia niższego szczebla, a których nieuwzględnienie na niższych szczeblach szkolenia kierownicy po awansie odczuwają szczególnie dotkliwie.

Zidentyfikowane kompetencje można ułożyć w osiem bloków zadań kierownika niższego szczebla:

---

¹ H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia pracy*, Poznań 1998 s. 41

- 1) kierowanie zespołami ludzkimi, w tym:
  - tworzenie klimatu organizacyjnego sprzyjającego efektywnej realizacji zadań,
  - planowanie i organizowanie służby i pracy,
  - planowanie kontroli i nadzoru,
  - motywowanie pracowników,
  - organizowanie i prowadzenie odpraw i narad służbowych,
  - zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy,
- 2) kształtowanie i realizacja polityki kadrowej;
  - ocena pracownika,
  - szkolenie i doskonalenie kadr,
  - kształtowanie ścieżki kariery zawodowej,
- 3) kształtowanie wizerunku Policji;
- 4) dokonywanie ocen i analiz funkcjonowania komórek i jednostek Policji, oraz ich otoczenia;
- 5) organizowanie pracy związanej z nabywaniem, utrzymywaniem i bieżącą eksploatacją zasobów rzeczowych;
- 6) organizowanie współpracy wewnątrz policyjnej z podmiotami poza policyjnymi;
- 7) zarządzanie sytuacją kryzysową oraz dowodzenie akcją i operacją policyjną;
- 8) tworzenie przepisów i procedur.¹

ZAKOŃCZENIE

Organizacja winna czynić starania o szkolenia kadry kierowniczej już pełniącej swoje funkcje lub przygotowywanej do ich objęcia w zakresie nowoczesnego menedżerskiego zarządzania zespołami ludzkimi i organizacją.

Kierownictwo instytucji winno mieć takie szkolenia pod szczególną troską, gdyż tylko dobrze przygotowany kierownik zapewni sprawną realizację celów grupy dyspozycyjnej jaką jest Policja, a co za tym idzie zapewni jej sukces i pozytywne postrzeżenie społeczeństwa na rzecz którego ona działa.

Bibliografia

- Januszek H., J. Sikora J., *Socjologia pracy*, Poznań 1998
- Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, wyd. Uwr. Sp. z o. o. Wrocław 2012
- Maciejewski, J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, wyd. 2 rozszerzone, wyd, UW r Wrocław 2014
- Matuszewski T., *Umiejętności i role kierownicze na przykładzie Komendy Wojewódzkiej w Poznaniu*, [w:] *Elementy nowoczesnego zarządzania w Policji*, red. H. Januszek, S. Gembala Poznań
- Morawski Z., *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie organizacji formalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005
- Mroziewski M., *Style kierowania i zarządzania : Wybrane koncepcje*, wyd. Difin Warszawa 2005
- Penc J., *Nowoczesne kierowanie ludźmi*, wyd. Difin Warszawa 2007
- Stoner J.A.F., Ch. Wankel, *Kierowanie PWE* Warszawa 1996
- Trzczińska W., *Kształcenie i doskonalenie kadr kierowniczych w Policji*, [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, t. I red. A. Szymaniak, W. Ciepela

---

¹ W. Trzczińska, *Kształcenie i doskonalenie kadr kierowniczych w Policji*, [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, t. I red. A. Szymaniak, W. Ciepela s. 190-191

akty prawne

Zarządzenie nr 21 Komendanta Głównego Policji w sprawie funkcjonowania organizacji hierar-
chicznej w Policji,
Ogólny tryb i zasady przeprowadzania postępowań kwalifikacyjnych na wybrane stanowiska służ-
bowe w Policji” obowiązujące od 01.08.2014r.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

VYBRATÁ PROBLEMATIKA Z OBLASTI VYŠETROVANIA A DOKAZOVANIA DOPRAVNÝCH NEHÔD S CHODCAMI S POUŽITÍM SYSTÉMU FORTIS

SELECTED ISSUES RELATED TO INVESTIGATION AND TAKING OF EVIDENCE
IN ACCIDENTS WITH PEDESTRIANS USING THE SYSTEM FORTIS

BOBROV Nikita, HAVAJ Peter¹ a MANDELÍK Ján

ABSTRAKT: Príspevok sa zaoberá súdnolekárskym systémom pre parametrizáciu poranení FORTIS, ktorý umožňuje bodové hodnotenie poranení pričom uvádza možnosti jeho využitia pre potreby znalcov odboru cestná doprava pri analýze nehodového deja vozidlo – chodec. Je poukázané na doterajšiu obmedzenú možnosť využitia slovného popisu poranení pre potreby znalcov odboru cestná doprava a na možnosti systému FORTIS, ktorý vytvára nový priestor pre hlbší interdisciplinárny prístup v znaleckom dokazovaní. Sú uvedené prípady súdnolekárskeho vyšetrovania smrteľných poranení chodcov a vykonaného hodnotenia pomocou systému FORTIS v porovnaní s AIS.

Kľúčové slová: chodec, poranenie, popis poranení, systém parametrizácie poranení, lokalizácia poranení, PC program pre parametrizáciu a lokalizáciu poranení, analýza zrážky, súdne lekárstvo, súdne inžinierstvo, signatúra, analýza nehodového deja, PC Crash, interdisciplinárne skúmanie, vyšetrovanie dopravnej nehody

ABSTRACT: This paper deals with the FORTIS forensic system for parametrization of injuries, which allows to make the scoring of injuries, while it offers possibilities for its utilisation for the needs of the road transportation experts at the analysis of vehicle - pedestrian accident cases. The paper points out the present limited possibility of using the verbal description of injuries for the needs of experts from the field of road transportation, as well as the options of the FORTIS system that creates a new area for a deeper interdisciplinary approach in the field of expert evidence. The work presents forensic investigation of fatal injuries of pedestrians and an assessment carried out via the FORTIS system in comparison with AIS.

Key words: pedestrian, injury, description of injuries, system of parametrization of injuries, localization of injuries, PC program for parametrization and localization of injuries, collision analysis, forensic medicine, forensic engineering, signature, accident case analysis, PC crash, interdisciplinary examination, investigating a traffic accident

ÚVOD

V súčasnej dobe žijeme v prostredí ktoré nás obklopuje najnovšími výsledkami vedy a techniky. Tieto vymoženosti zasahujú do nášho každodenného života takmer v každej našej činnosti. Rutinné činnosti, ktoré sa ešte pred pár rokmi vykonávali klasickým spôsob, sú v súčasnosti už dávno prekonané a doslovne tvoria prekážku a nie prínos. Je nutnosťou denne sa zdokonaľovať s výsledkami technického a vedeckého rozvoja a skúsenosti aplikovať v praxi za účelom udržania kroku a životného štandardu so spoločnosťou. Túto nevyhnutnosť pociťujeme, keď postavíme takýto živel pred zákon a zistíme, že k svojej obhajobe a vyvíneniu využíva služby rôznych znalcov, expertov a advokátov, ktorí pracujú so špičkovými technológiami a už v samotnom procese vďaka ich vymoženostiam sú vopred pripravení na rôzne varianty ktoré môžu nastať a vedia na nich okamžite a účinne reagovať. Na druhej strane osoba uplatňujúca zákon je tvárou v tvár postavená tejto skutočnosti a musí reagovať priamo alebo oneskorene na vzniknutú situáciu, čo významne negatívne vplyva na celý proces.

Znalec odboru cestná doprava má v doterajšej praxi pri riešení nehodového deja značne obmedzené možnosti k využitiu informácií o spôsobe a rozsahu poranenia chodca v priebehu nehodového deja. Vyplýva to zo skutočnosti, že najčastejšie ide iba o slovný popis poranení vyhotovený lekárom, ale forma tejto informácie iba v malom pomáha rozširovať potrebné poznatky o systéme vozidlo – chodec.

---

¹ Ing. Peter Havaj, PhD., pracovisko VSBM v Košiciach. Kontaktná adresa: Košice, ul. Kukučínova 17, 04001. telefón: 0905 89 22 62.e-mail: peter.havaj@vsbm.sk

Pri tom je ale zrejmé, že druh, rozsah a lokalizácia poranení chodca sú jednou z významných informácií o podmienkach a priebehu zrážky medzi vozidlom a chodcom. V prípade, ak by tieto nezodpovedali výsledkom technickej analýzy, alebo simulácie zrážky, je možné túto pokladať za neúplnú, ak nie v niektorých prípadoch za nie správnu, prípadne v krajných prípadoch aj za technicky neprijateľnú.

Pri riešení uvedenej problematiky je potrebné:

- zo strany súdnych lekárov: využitie poznatkov z oblasti súdneho lekárstva vo forme využiteľnej pre analýzu zrážky t.j. systému FORTIS
- zo strany analytikov priebehu nehodového deja: využitie výpočtovej techniky pre analýzu (PC Crash resp. Virtual Crash)
- zo strany policajného vyšetrovateľa: cielená koordinácia interdisciplinárneho dokazovania medzi súdnym lekárom a analytikom nehodového deja čo vo výsledku smeruje ku kvalitnému a komplexnému výsledku celého znaleckého dokazovania a výsledného právneho hodnotenia prípadu.

1 INTERDISCIPLINÁRNY PRÍSTUP K DOKAZOVANIU V RÁMCI POLICAJNÉHO VYŠETROVANIA

Pre využitie prezentovaného systému je potrebná zo strany policajného vyšetrovateľa koordinácia interdisciplinárneho dokazovania. Vyšetrovateľ musí mať zreteľnú predstavu o metódach dokazovania, o hodnote ich výstupov a ich celkovej komplexnosti a použiteľnosti pre potreby právneho posudzovania prípadu.

Pre uplatnenie systému **FORTIS** pre potreby analýzy nehodového deja môže zabezpečiť taký postup analýz súdneho lekára a súdneho inžiniera, ktorý smeruje k tomu aby:

- súdny inžinier mal pred začiatkom analýzy nehodového deja k dispozícii súdnolekársku kvantifikáciu a vizuálnu lokalizáciu poranení
- súdny lekár v prípade potreby doplnenia skúmania mal následne k dispozícii podklady z technickej analýzy, t.j. predovšetkým videozáznamy zo zrážky vozidla a chodca ako aj jej fyzikálne parametre

K tomu je potrebná primeraná erudovanosť policajného vyšetrovateľa vychádzajúca z vysokého poznania použitých metód. Policajný vyšetrovateľ by tiež mal v rámci svojich postupov pri vyšetrovaní dopravných nehôd využívať videozáznamy z výpočtov vykonaných v PC Crash. Tieto ako „virtuálny prvok“ dokazovania umožňujú predovšetkým hlbšie poznanie priebehu nehodového deja vysoko nad rámec jeho slovného opisu. Toto v kontexte s osobným poznaním prípadu umožňuje aj kvalifikované posúdenie technických záverov dokazovania. Uvedené videozáznamy umožňujú „vidieť a osvojiť si“ časopriestorový priebeh nehodového deja aj v celku, alebo aj z pohľadu vodičov, svedkov a ostatných účastníkov a poskytujú možnosť reálne vyhodnotiť a posúdiť obsah ich výpovedí, čo vytvára predpoklady pre kvalitné právne posúdenie prípadu. V súvislosti s týmto vystupuje tiež možnosť systematicky priradovať výsledky technických výpočtov do databázy poranení a tým vytvárať to budúca podstatne kvalitnejšie východiská pre koordinované interdisciplinárne znalecké dokazovanie, ktoré v súčasnosti ešte iba čaká na svoj zásadnejší rozvoj.

2 SYSTÉM FORTIS (FORENSIC TRAUMATOLOGY INJURY SCALE)

V súčasnosti súdnolekárska analýza dopravných úrazov neprebíha vždy štandardne, najmä pre chýbanie zaužívaného, presne určeného postupu pri štandardizácii parametrov poranení. Navrhovaný postup pri posudzovaní dopravných úrazov, kde kľúčovým bodom je štandardizácia parametrov poranení podľa medzinárodne prijatej škály AIS/ISS (Abbreviated Injury Scale/Injury Severity Score) je nasledovný:

Výsledkom je modifikovaný systém FORTIS – škála poranení v súdnolekárskej traumatológii, ktorého využívanie umožňuje komplexnejšie vyjadrenie závažnosti poranenia a tým je možné aj jeho ďalšie využitie pri riešení dopravných nehôd. Systém FORTIS používa vlastný modifikovaný bodový systém, ktorý okrem definovania základného porušenia zdravia (ZPZ) navrhuje rozdelenie pridružených komplikácií do dvoch skupín:

- Ko1 pri priamych poúrazových komplikáciách - napr. traumatický šok, hemoragický šok, tamponáda srdca, hemotorax, pneumotorax
- Ko2 pri pridružených komplikáciách - napr. zápalové zmeny, edémy neúrazovej etiológie, trombózy, stavy po chirurgických operáciách atď.

Toto členenie umožňuje možnosť nepriamo hodnotiť aj kvalitu poskytnutia zdravotnej starostlivosti v prípade prežívania poškodeného. Pre overenie vlastného modifikovaného systému FORTIS bolo o.i. vyšetrených súdnolekársky 12 prípadov smrteľných poranení následkom dopravných nehôd, ktoré sa vyhodnotili každý prípad ako celok, a následne bola podobným spôsobom vyhodnotená aj každá relevantná položka pitevného nálezu.

Výsledky získané vyššie uvedenou analýzou boli porovnané s klasickým spôsobom hodnotenia parametrov poranení AIS/ISS s cieľom ukázať nové možnosti systému FORTIS v kvantifikácii parametrov poranení najmä v prípadoch prežívania chodcov po dopravných úrazoch k vypracovaniu podkladov pre zdravotné poisťovne týkajúcich sa analýzy kvality poskytovania zdravotnej starostlivosti a taktiež pre prípadnú prognózu poúrazových stavov. Je zrejmé, že možnosti bodového hodnotenia poranení systémom FORTIS sú širšie, systém je flexibilnejší a relevantne diferencuje stupeň poškodenia zdravia pri samotnom úraze.

Zatiaľ vykonaný výskum, ktorého časť výsledkov je tu prezentovaná dovoľujú uviesť, že metodika štandardizácie parametrov poranení chodcov pri dopravných nehodách (kvantifikácia poranení) vyžaduje aplikáciu vlastného modifikovaného bodového systému FORTIS, ktorý umožňuje (pri kvalitných vstupných parametroch) vypočítať závažnosť základného porušenia zdravia, priamych poúrazových komplikácií a pridružených komplikácií vrátane bolestivejších spôsobov liečby a nekvalitnej zdravotnej starostlivosti, a pri smrteľných úrazoch určiť poškodenie zdravia, ktoré je bezprostrednou príčinou smrti.

Na základe hodnotenia poranení pomocou FORTIS je možné tieto rozdeliť na ľahké, stredne ťažké, ťažké a život ohrozujúce, kde významnou sa ukazuje možnosť v určitom rozsahu predpokladať prognózu poškodeného. Rovnako je možné na základe tejto štandardizácie parametrov poranení odlišiť z právneho hľadiska mieru zavinenia osoby zodpovednej za dopravnú nehodu od iných okolností, ako je napr. nezodpovedný prístup poškodeného, či nedostatočný alebo neadekvátny spôsob liečby vzniknutých poranení.

Klasické spôsoby štandardizácie parametrov poranení (AIS/ISS) sa ukázali byť z hľadiska hodnotenia rozsahu poranení pre potreby analýzy nehodového deja nedostatočné, keďže najmä pri pôsobení vyšších energií na organizmus sa už tieto hodnotovo nelíšia.

Na rozdiel od nich odráža rozsah poranení FORTIS presnejšie, vďaka čomu sa stáva uvedená kvantifikácia poranení možným východiskom pre jeho prípadné využitie počítačovým výpočtovým programom, ktorý by umožnil nielen simuláciu nehodového priebehu ale aj overenie jej správnosti za využitia hodnoty FORTIS u chodca, keďže je zrejmé, že FORTIS odráža závažnosť poranení vznikajúcich pri dopravných nehodách v závislosti od mechanickej energie a mechanizmu vzniku poranení, ktorými boli tieto poranenia pri zrážke spôsobené.

Kvantifikácia poranení pri dopravných úrazoch chodcov je závažným súdnolekárskym a traumatologickým problémom, ktorý vyžaduje komplexné hodnotenie úrazového deja a poúrazových zmien a navrhovaný systém FORTIS prispieva k riešeniu uvedeného problému aj z hľadiska možnosti hodnotenia komplikácií, kvality zdravotnej starostlivosti a rekonštrukcie úrazového deja.

Modifikovaný systém parametrizácie poranení sa líši od doposiaľ známych nasledovne (Metodika FORTIS *versus* AIS/ISS):

- 1) Bodové hodnoty poranení a ich komplikácií podľa upravených tabuliek *Injury Score in Forensic Medicine*
- 2) Zvláštne bodové hodnotenie základného porušenia zdravia (ZPZ)
- 3) Komplikácie sa delia do dvoch skupín:
  - a) priame poúrazové komplikácie (Ko1)
  - b) pridružené komplikácie (Ko2)
- 4) Bodové hodnoty obsahujú aj desatinné miesta
- 5) Maximálna bodová hodnota FORTIS nie je obmedzená

Je zreteľné, že uvedené odlišnosti FORTISu od škály systému AIA/ISS výrazným spôsobom zvyšujú jeho využiteľnosť, presnosť a tým vzniká určitý parameter poranenia, ktorý je vyjadrený číselne a vytvára možnosť tvorenia charakteristických signatúr lokalizácie a rozsahu poranení vo vzťahu k parametrom zrážky vozidla a chodca, alebo obecnjšie k mechanizmu vzniku poranení.

Pre znalca odboru cestnej dopravy je tým ujasnené a ozrejmene, ktoré poškodenia zdravia sa týkajú priamo nehodového deja (ZPZ) a ktoré sú výsledkom následnej odozvy tela chodca (Ko1), jeho zdravotného stavu, spôsobu liečby apod. (Ko2), pričom je potrebné zdôrazniť, že hodnoty FORTIS sú bezrozmerné a sú stanovené na podklade určitej zvolenej škály.

V súčasnej dobe je spracovaných celkom 39 tabuliek jednotlivých častí tela s ohľadom na rozhodujúce zdravotné následky vzhľadom k miere pôsobiaceho násillia, ktoré sú postupne overované a doplňované ďalšími a uvedená metodika je naďalej priebežne zdokonaľovaná.

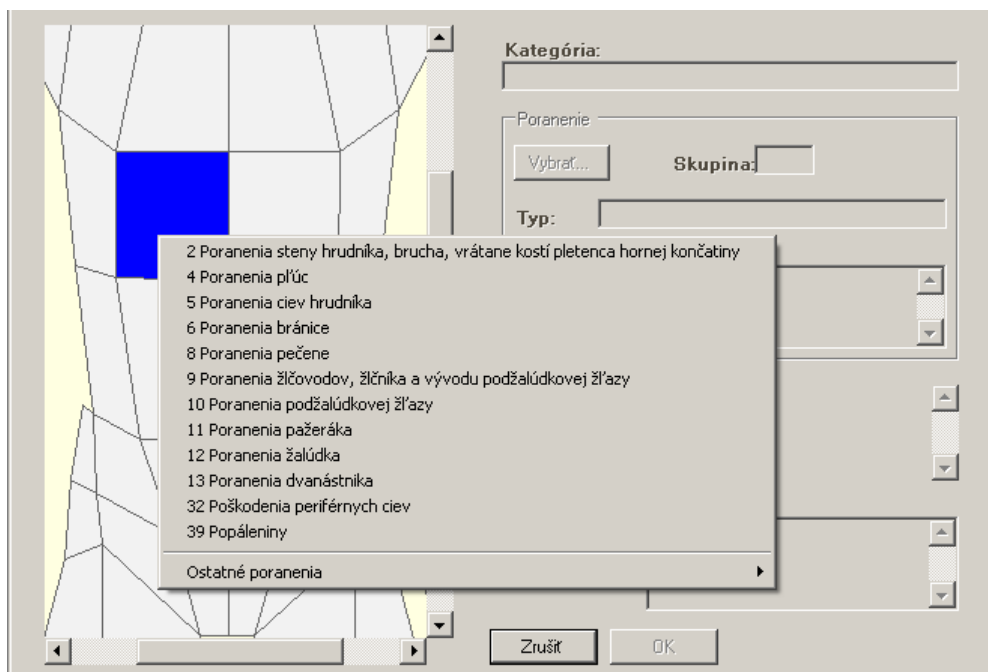
3 PROGRAM PC FORTIS URČENÝ PRE PARAMETRIZÁCIU A LOKALIZÁCIU PORANENÍ

Pre parametrizáciu a vizualizáciu poranení na tele bol zároveň vypracovaný vlastný softvér **PC FORTIS**, ktorého použitie pri kontakte lekára s pacientom pri prvom a následných ošetrení by malo mať za následok celkové skvalitnenie podkladov o chodcovi a o jeho poraneniach pre potrebu analytikov DN. Ako pomocný grafický softvér bol použitý predikčný program statických zaťažení v trojrozmernom priestore – 3DSSPP (University of Michigan, USA, freeware).

Dopravný analytik nehodového deja musí pokladať za výhodu použitie uvedeného, alebo podobného programu, ktorým sú poranenia zobrazené nakoľko výsledkom je výrazné zvýšenie jeho informácie o lokalizácii a parametroch jednotlivých poranení.

Pri farebnom odlišovaní ZPZ, Ko1 a Ko2 je možné predpokladať, že táto forma informácie je pre dopravného analytika podstatne hodnotnejšia, pričom sa tabuľková časť bodového ohodnotenia nachádza mimo figuríny na ktorej je vyznačená lokalizácia a farebne odlíšená závažnosť jednotlivých poranení. V prípade prvotného lekárskeho úkonu (u prežívajúcich chodcov ide o traumatologické postupy) môže mať lekár k dispozícii program PC FORTIS v ktorom pri bodovaní poranení sú tieto priamo zobrazované do nákresu figuríny s farebným odlíšením príčiny ich vzniku.

Program PC FORTIS, ktorý okrem údajov o pacientovi (vek, výška, hmotnosť, oblečenie, slovné popísaná diagnóza apod.) umožňuje priamu lokalizáciu poranení a bodovanie jednotlivých poranení pomocou vložených klasifikačných tabuliek a inštrukcií pre ich použitie.

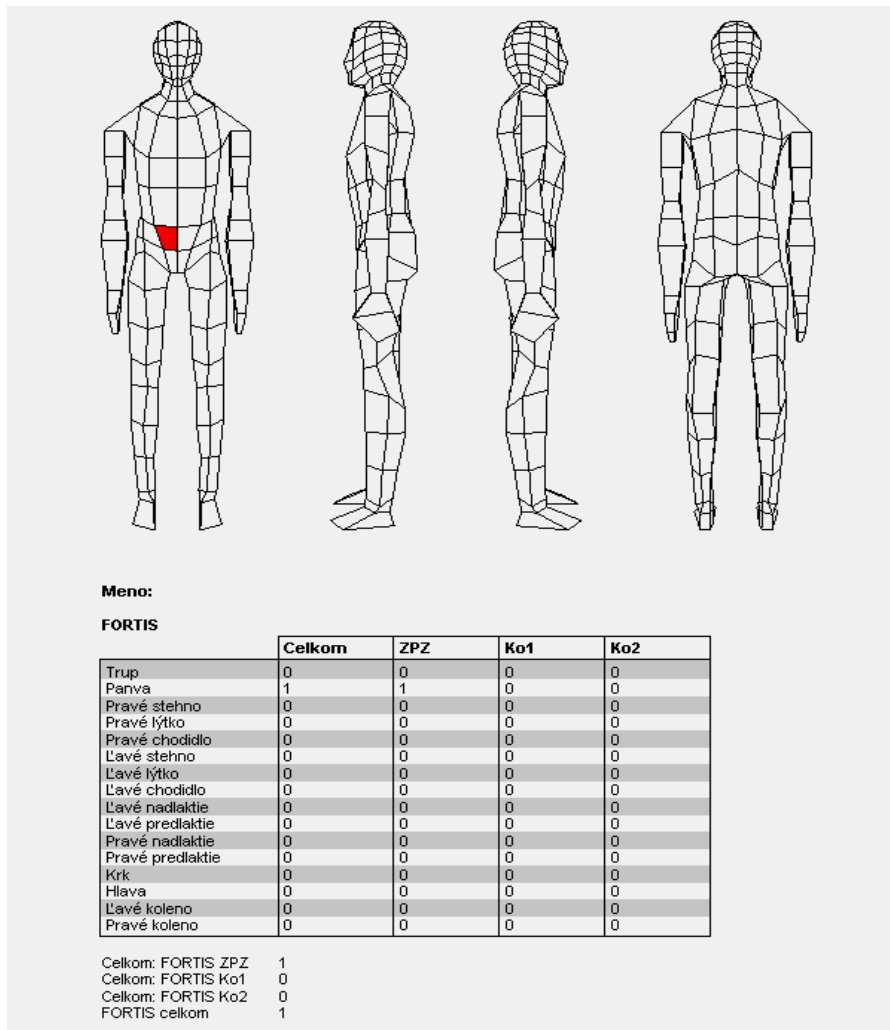

Obr. 7 Zobrazenie použitia klasifikačných tabuliek v programe PC Fortis

Poranenia steny hrudníka, brucha, vrátane kostí pletenca hornej končatiny		
Skupina	Typ poranenia	Popis poranenia
I	Pomliaždenie	Tupé poranenie kože a podkožia za každých 100 cm ²
	Roztrhnutie	Tupé poranenie svaloviny steny hrudníka a brucha za každých 10 cm ²
	Zlomenina	Koža a podkožné tkanivo, podľa rozsahu Menej ako 3 rebra (zatvorené zlomeniny) Zlomenina kľúčnej kosti bez posunutia úlomkov
II	Roztrhnutie	Koža, podkožné tkanivo a svalovina
	Zlomenina	Viac ako 3 rebra vedľa seba (zatvorené zlomeniny) Otvorená alebo trieštivá zlomenina kľúčnej kosti Zatvorená zlomenina mostíka Zatvorená alebo otvorená zlomenina tela lopatky
III	Roztrhnutie	Celá hrúbka steny hrudníka s poškodením pohrudnice
	Zlomenina	Otvorená alebo trieštivá zlomenina mostíka Trieštivé zlomeniny menej ako troch rebier na jednej strane
IV	Roztrhnutie	Roztrhnutie tkanív steny hrudníka so zlomeninami rebier
	Zlomenina	Trieštivé zlomeniny viac ako troch rebier na jednej strane
V	Zlomenina	Trieštivé zlomeniny viac ako troch rebier obojstranne - známky flail chest

Obr. 8 Príklad klasifikačných tabuliek a ich použitia v programe PC Fortis

Výstupom je potom zobrazenie lokalizácie jednotlivých poranení, celková bodová hodnota, ako aj lokálna bodová hodnota a jej rozloženie na tele chodca - pacienta. Detailné zobrazenie skóre podľa vykonanej klasifikácie FORTIS je kompatibilné s viactelesovým systémom používaným pri výpočtoch v PC Crash, čo umožňuje rozlíšenie násillia, ktoré v priebehu zrážky pôsobilo na jednotlivé jeho časti, resp. rozpoznanie následkov tohto násillia na telo chodca.

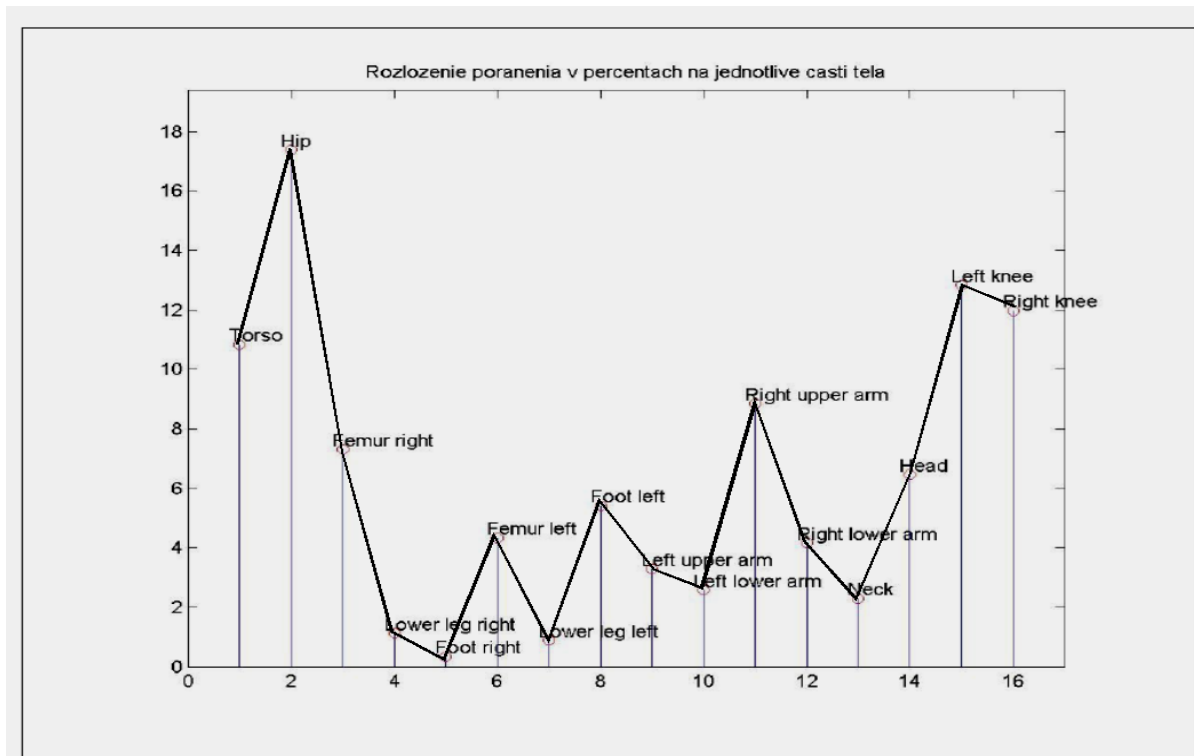

Obr. 9 Zobrazenie výstupu FORTIS po klasifikácii jedného poranenia

ZÁVER (Hodnotenie a prínos systému FORTIS a programu PC FORTIS)

System FORTIS predstavuje prakticky využiteľný univerzálny prostriedok umožňujúci nahradiť pre potreby znalcov – analytikov dopravných nehôd lekársky slovný popis poranení popisom poranení vyjadrenom v bodovom vyjadrení pomocou ich parametrizácie s vysokou vypovedacou hodnotou. *Program PC FORTIS je možné pokladať za pomôcku pre znaleckú prax pri využívaní modifikovaného systému FORTIS a to aj v kombinácii s videozáznamom zo simulácie kon-taktov tela chodca v priebehu zrážky a ďalších výstupov s ich fyzikálnymi parametrami z programu PC Crash, resp. V Crash. Vykonaná lokalizácia a parametrizácia poranení programom PC FORTIS zo strany súdneho lekára predstavuje možnosť priamej vizualizácie zobrazení poranení, ako významnej informácie pre znalca odboru cestná doprava. Za jeho prednosť je možno pokladať aj skutočnosť, že umožňuje nielen vizualizáciu lokalizácie poranení, ale aj vytvorenie individuálnej signatúry poranení (pomer násillia pôsobiaceho v čase vzniku poranení na jednotlivé časti tela podľa jeho rozdelenia odpovedajúcemu výpočtovému viactelesovému systému v PC Crash) pre konkrétny typ zrážky a pre konkrétne podmienky, medzi ktoré o.i. patria vlastnosti tela chodca, jeho poloha, pohyb, druh vozidla, jeho rýchlosť, dynamika v momente zrážky apod.*

Z programu PC Crash boli v rámci výskumu získané a prepočítané aj nasledovné údaje o rozložení energie na telo chodca pri zrážkach, a bolo možné konštatovanie, že tieto pre konkrétnu zrážku majú vždy individuálne znaky, z ktorých je možné vytvoriť charakteristické *signatúry*.

Obr. 10 Individuálna signatúra „Koefficienty kontaktov“ vypočítaná z PC Crash pre jednotlivé časti tela indexované 1-16 vyjadrené v percentách v rýchlosti 30 km/h s natočením chodca v čase zrážky 30° vzhľadom k vozidlu, chodec 46r. 75 kg, 173 cm, 4,6 km/h, vozidlo Škoda Octavia 1,9D

Je zrejmé, že pre potreby analytikov dopravných nehôd sa pri riešení zrážky vozidlo – chodec sa vytvára týmto spôsobom možnosť porovnania miery zhody lokalizácie poranení pri vlastnom výpočte, a v ďalšom aj porovnaním zhody rozloženia celkovej energie pôsobiacej pri zrážke na telo chodca pomocou výpočtového programu. Pričom uvedený program má podstatne väčšie možnosti využitia rámci súdneho lekárstva, nakoľko zahŕňa nielen oblasť hodnotenia cestných dopravných úrazov ale aj všetkých úrazových javov a dejov (železničné, nehody, letecké nehody, násilné trestné činy a všetky ostatné procesy, pri ktorých na ľudské telo pôsobí násilie spôsobujúce poranenia apod.). K aby bolo možné dosiahnuť viac z možností jeho využitia by boli potrebné legislatívne nástroje zabezpečujúce, že program FORTIS bude používaný už pri prvom kontakte lekára s pacientom, ktorý utrpel úraz a že bude pacienta sprevádzať až do jeho vyliečenia a bude využívaný pre vyšetrovanie. Vhodnou sa pre tento účel javí myšlienka budovania databázy úrazov (traumaregistra), ktorá by sa stala cenným dlhodobým zdrojom nielen pre potreby výskumu v oblasti úrazov, ale aj pre potreby prevencie zo strany výrobcov automobilov alebo iných zariadení, projektantov stavieb a ciest, štátnych orgánov a v neposlednom rade pre potreby vyšetrovania vzniku úrazov zo strany polície.

Literatúra

- KASANICKÝ Gustáv: *Znalectvo. Nehody s chodcami I.* ŽU ÚSI v Žiline, 2/1995, 9 s., ISSN 1335-1133
- MOSER A., ŠTEFAN, H., KASANICKÝ, G. : *The Pedestrian Model in PC-Crash -The Introduction of a Multi Body System and its Validation*, SAE 1999 99B-118.
- KASANICKÝ Gustáv, KOHÚT Pavol: *Znalectvo. Parametre zranenia.* ŽU ÚSI v Žiline, 3-4/1999, 6s., ISSN 1335-1133
- BOBROV N., LONGAUER F., SZABO M., MANDELÍK J., MANDELÍKOVÁ Z. FORTIS *Štandardizácia parametrov poranení pri dopravných úrazoch chodcov v súdnom lekárstve*, Zborník vedeckých a odborných prác k 80. výročiu založenia FN L. Pasteura v Košiciach, 2004, ISBN 80-969218-4-3
- MANDELÍK Ján: *Dizertačná práca – „Parametrizácia poranení chodcov a možnosti jej využitia pri riešení nehodového deja“*, ŽU ÚSI, 2006
- SZABO M., BOBROV N., VYHNÁLKOVÁ V., GROCHOVÁ Z., MANDELÍK J.: *Znalectvo. Skúsenosti s používaním programu PC-CRASH.* ŽU ÚSI v Žiline, 1-2/2002, 54-59 s., ISSN 1335 – 1133
- BOBROV N., MANDELÍK J., LONGAUER F., SZABO M.: *VI. Slovenský kongres úrazovej chirurgie, Počítačová rekonštrukcia dopravných úrazov*, 12. – 13. jún 2003, Košice
- BOBROV N., LONGAUER F., SZABO M., MANDELÍK J.: *44. Májová súdnolekárska konferencia, Význam parametrov poranení pri počítačovej rekonštrukcii dopravných úrazov*, 27. - 29. máj 2003, Bratislava
- BOBROV N., LONGAUER F., MANDELÍK J.: *XXth Congress of International Academy of Legal Medicine, Documentation of fatal road traffic injuries – a new approach by FORTEST method.*, 23.-26.08.2006, Budapest (Hungary)
- BOBROV N., MANDELÍK J. st., MANDELÍK J. ml., LONGAUER F.: *Nové možnosti využitia informácií o spôsobe, rozsahu a lokalizácii poranení chodca v priebehu nehodového deja. Nitrianske súdnolekárske dni*, Mojmirovce 12. -14.11.2008.
- BOBROV N., GINELIOVÁ A., MANDELÍK J.: *Hodnotenie poranení pri dopravných nehodách s prežívaním*, (VEGA č. 1/0428/11)
- MANDELÍK J., BOBROV N., MOROCHOVIČ R.: *Kvantifikácia poranení a ich komplikácií pri dopravných nehodách*, odborný seminár SLaPA ÚDZS Košice, 31.8.2011
- Bobrov N., Gineliová A., Mandelík J., Longauer F., Mátyás T.: *Posudzovanie rozsahu poškodenia mäkkých tkanív v rámci polytraumy pri dopravných nehodách chodcov*, Folia Societatis Medicinae Legalis Slovacae, May 2012, volume 2 nr.1, ISSN 1338-4589
- BOBROV N., GINELIOVÁ A., MANDELÍK J., LONGAUER F., MÁTYÁS T.: *Posudzovanie rozsahu poškodenia mäkkých tkanív v rámci polytraumy pri dopravných nehodách chodcov*, Folia Societatis Medicinae Legalis Slovacae, May 2012, volume 2 nr.1, ISSN 1338-4589
- Havaj P., Mandelík J.: *Kriminalistické postupy v procese objasňovania dopravných nehôd*, Polsko, zborník Bezpieczenstwo w procesach globalizacji – dziś i jutro, 5/2013, ISBN 978-83-87296-54-4
- Havaj P., Mandelík J.: *Kvalita a úplnosť zaisťovania stôp na mieste činu a jej význam pre celkový výsledok dokazovania pri cestných dopravných nehodách*, Alarm Security magazín, roč. XV, č.2 (2013), ISSN 1335-504X
- Bobrov N., Gineliová A., Mandelík J.: *Kvantifikácia poranení pri dopravných nehodách: signatúra poranení*, 4. Česko-Slovenský sjezd súdneho lekárství s mezinárodnou účasťou, 15.-16.5.2014, ISBN 978-80260-6083-3
- BOBROV N., MANDELÍK J., MACEJ P.: Program PC Fortis ©

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Vjačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

KRYZYSY SPOŁECZNE I BUNTY MAS WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

THE SOCIAL CRISES AND REVOLTS OF THE MASSES IN THE CONTEMPORARY WORLD

BODZIANY Marek ¹

STRESZCZENIE: *Ideą artykułu jest przedstawienie genezy i skutków współczesnych kryzysów społecznych. W tym celu posłużono się wybranymi kryzysami, z uwzględnieniem warunków społecznych oraz regionów geograficznych. Do analizy przyjęto kilka kryteriów, mianowicie, czynniki ekonomiczne, społeczne oraz polityczne, których suma lub wspólny mianownik wpłynęły na desperackie kroki na Ukrainie, w Egipcie oraz w Syrii.*

Słowa kluczowe: *kryzys społeczny, rewolucja, zmiana społeczna, bunt mas*

ABSTRACT: *The idea of the article is to present the origins and consequences of contemporary social crises. Analyses of the selected crises were done, taking into account social and geographical regions. The analyses adopted some criteria, namely, economic, social and political, the sum or the common denominator contributed to desperate measures in Ukraine, Egypt, Syria and Libya.*

Key words: *social crises, revolution, social change, revolt of the masses*

WSTĘP

Współczesne kryzysy to temat bardzo medialny i newralgiczny, budzący negatywne emocje i refleksje w społeczeństwie. W ostatnich latach jest wszechobecny w mediach, które wciąż pokazują coraz to nowe jego oblicza i skutki. Niedawno wszechobecnym tematem były bunty mas w państwach arabskich okrzyknięte *Arabską Wiosną Ludów*, które choć nadal niezakończone, przestały być modnym zagadnieniem dla mediów. Straciły na ważności niemal tak szybko, jak postępowały burzliwe przemiany na *ukraińskim Majdanie* i na Krymie.

Obecnie kryzys ukraiński posiada już wielowymiarowy kontekst, który należy rozpatrywać z perspektywy zarówno wewnętrznej sytuacji społecznej i gospodarczej, jak i z perspektywy stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa w regionie. W związku z jego rangą i potencjalnymi skutkami dla Europy i świata, a także z nieprzewidywalnością zaangażowanych stron, zdaje się, że dziś jest priorytetem numer jeden dla bezpieczeństwa na świecie. Nie znaczy to, że w innych regionach świata nie ma kryzysów. Nic bardziej mylnego, są tylko pozostają w cieniu kryzysu rosyjsko-ukraińskiego.

W tle pozostają bowiem wydarzenia związane z wciąż tworzącym się nowym łańcem w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, kryzys ekonomiczny w Grecji, bieda i wciąż pogłębiające się nierówności społeczne na świecie, a także kryzys na Zakaukaziu czy zagrożona demokracja w Turcji i Gruzji. Nie bez znaczenia pozostają również kwestie izolacji Kuby oraz Korei Północnej, która jest zagrożeniem nie tylko dla regionu Dalekiego Wschodu, ale również dla świata i co ważne, dla samej siebie. Ty tylko wycinek rzeczywistości, z jaką współcześnie musimy się zmierzyć.

Wszędzie tam, gdzie dochodzi do traumatycznych zmian, zderzamy się z kryzysami i czy są one bliskie, czy odległe, posiadają swój wspólny mianownik – skutki społeczne. Niektóre prowadzą do przemian korzystnych dla społeczeństw, obalają reżimy i pozwalają budować demokratyczny łań, a inne niszczą państwa do tego stopnia, że bez wsparcia społeczności międzynarodowej nie potrafią same się dźwignąć i upadają.

---

¹ Marek Bodziany - podpułkownik Wojska Polskiego, doktor socjologii, adiunkt w Zakładzie Socjologii Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych, Redaktor Naczelny Wydawnictwa WSOWL oraz Zeszytów Naukowych Ruchu Studenckiego, email: m.bodziany@interia.pl

Należą do nich: Liberia, Sierra Leone, czy Afganistan, czy też państwa, które całkowicie utraciły państwowość¹, jak: Somalia, uwikłana w wewnętrzne problemy polityczne, walkę o władzę i terroryzm morski – piractwo. To skrajna forma kryzysów, jednak jak najbardziej realna i rzeczywista, bowiem dotyka coraz większą grupę państw.

1 KILKA SŁÓW O KRYZYSIE JAKO ZJAWISKU SPOŁECZNYM

Samo słowo *kryzys* w swym brzmieniu zawiera nutę strachu związanego z niepewnością przed czymś nowym i nieoczekiwanym. Etymologicznie wywodzi się z greckiego słowa *krisis*, które oznacza długotrwałą, trudną do opanowania, złą sytuację²; okres załamania, przesilenia, przełomu³; konieczność walki i przewycięzania niekorzystnego stanu. Jak twierdzi Piotr Pieńkowski, *już na pierwszy rzut oka wybija się jego negatywne, ujemne znaczenie – tak zdefiniowany kryzys jest z pewnością czymś wysoce niepożądanym*⁴. Oznacza to, że kryzys jako zjawisko społeczne posiada negatywny oddźwięk i prawie zawsze charakteryzuje się nierównomiernym zasięgiem, jest nieprzewidywalny w skutkach i zaskakujący, posiada swoje fazy oraz w zróżnicowanym stopniu wpływa na różne grupy społeczne.

Fazy kryzysu również różnią się od siebie, co uzasadnia to, że każda kolejna ma gorsze skutki od poprzedniej aż do osiągnięcia pewnego ekstremum, po którym może nastąpić stan równowagi i stopniowa redukcja negatywnych skutków. Według P. Pieńkowskiego w słowie kryzys, *jest zawarta podwójna antynomia: jest to stan gorszy od poprzedniego, (który właśnie wszedł w kryzysową fazę), a jednocześnie – jeśli uda się go przełamać – gorszy od następnego (potencjalnie możliwe jest wyjście z kryzysu – niekoniecznie będące powrotem do tego samego)*⁵. Uogólniając, kryzys nigdy nie przebiega w sposób jednostajny i nigdy nie ma równomiernego zasięgu. Prawie zawsze kończy się stratami materialnymi i moralnymi i prawie zawsze rodzi nowe patologie – zwykle gorsze od poprzednich.

Kryzysy rozpatrywane z optyki czasu, można traktować jako zjawiska przejściowe, umożliwiające pozytywną dezintegrację i reintegrację na wyższym poziomie. Mogą być długookresowe i krótkookresowe. Te pierwsze mają najdotkliwsze skutki, ponieważ posiadają destrukcyjną siłę nieodwracalnych zmian we wszystkich obszarach życia społecznego, a co najgorsze, mogą wpływać na całkowity rozkład i erozję dotychczasowego ładu społecznego. Czasami przybierają formę katastrof, które mimo niezaprzecznego zła, posiadają pozytywną funkcję tzw. oczyszczającą, pozwalającą, jak twierdzi J. Ortega y Gasset, *wykluć się nowemu kształtowi ludzkiej egzystencji*⁶. Kryzysy krótkookresowe są mniej dotkliwe, również mogą posiadać siłę destrukcyjną, jednak czas ich trwania zależy od kondycji państwa, jego kapitału społecznego⁷.

---

¹ Klasyfikację państw o słabych systemach władzy, w 2004 r. wprowadził Robert Rothberg, klasyfikując na państwa słabe, upadające, upadłe i te, które całkowicie utraciły państwowość, zob. J. Zajadło. *Prawo międzynarodowe wobec problemu 'państwa upadłego'*. „Państwo i Prawo”, s. 7-8, 2005.

² *Kryzys*, <http://sjp.pl/kryzys>, [dostęp z dnia: 10.05.2014].

³ *Kryzys*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4011371/kryzys.html>, [dostęp z dnia: 10.05.2014].

⁴ P. Pieńkowski, *Spoleczeństwa Unii Europejskiej wobec kryzysów. Aspekty funkcjonalne*, [w:] M. Bodziany, A. Kotasińska, B. Löffler, K. Jędrzejczyk - Kuliniak (red.), *Spoleczeństwo a wojna. Wojna – kryzys - bunty mas*, Wyd. WSOWL. Wrocław 2015, s. 310.

⁵ P. Pieńkowski, *op. cit.*, s. 310.

⁶ J. Ortega y Gasset, *Rozmyślenia o Europie*, przeł. H. Woźniakowski, Wyd. UW, Warszawa 2006, s. 20.

⁷ *Kapitał społeczny* - termin z pogranicza ekonomii i socjologii, oznaczający kapitał (jako element procesu produkcji i życia w zorganizowanym społeczeństwie), którego wartość opiera się na wzajemnych relacjach społecznych i zaufaniu jednostek, które dzięki niemu mogą osiągać więcej korzyści (z ekonomicznego i społecznego punktu widzenia). *Odnosi się tu do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa ułatwiając skoordynowane działania* [w:] zob. R. Putnam, R. Leonardi, Rafaella Y Nanetti, *Demokracja w działaniu : tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak ; Warszawa : Fundacja im. Stefana Batorego, 1995, s. 258.

Kryzys rozpatrywany z perspektywy zmiany społecznej wynika z dynamiki przemian, zaliczanych do zjawisk o gwałtownym i niespodziewanym charakterze. Taki typ zmiany społecznej nosi nazwę *traumy*, która w dużym uproszczeniu wynika z braku przystosowania się społeczeństwa do nowych warunków bytu. Zatem rozpatrując zmianę społeczną z perspektywy dynamiki, widzimy jej dualny wymiar. Z jednej strony jest zjawiskiem nieuchronnym i pozytywnym, efektem nieustannego dążenia ludzi do polepszenia własnego bytu oraz naturalnej skłonności do modernizacji społecznej, a z drugiej przybiera postać traumatycznych zdarzeń (buntów mas, rewolucji i transformacji), powstających w efekcie poczucia niesprawiedliwości i krzywd oraz burzących stary, a wprowadzających nowy porządek społeczny¹.

Analiza pojęcia *kryzys* skłania do refleksji nad jego źródłami. Niemal każdy kryzys należy rozpatrywać z perspektywy społecznej, ponieważ to właśnie ludzie są jego twórcami i również oni są „beneficjentami” jego skutków. Zatem każdy z kryzysów, z jakimi mamy współcześnie do czynienia można w sposób uproszczony sklasyfikować jako społeczny. Oczywiście odrębnym kierunkiem rozważań jest jego skala, która odnosi się do różnych jednostek i grup społecznych, klas, warstw, a także regionów geograficznych. Inną kwestią jest relatywistyczny charakter kryzysów, opisujący kryzys jako zjawisko, które nie zawsze oznacza to samo dla różnych grup społecznych czy nawet pojedynczych ludzi. Jeśli więc mowa o społeczeństwie, jako twórcy kryzysu, to rodzi się pytanie, *jakie warunki popychają ludzi do działań, które z natury rzeczy godzą w ich własne interesy?* Czynnikiem jest wiele, jednak najistotniejszym jest ekonomiczny, który należy opisywać miarami nierówności społecznych i zróżnicowań w poziomie życia, biedą i bogactwem oraz luką technologiczną pomiędzy ludźmi, klasami społecznymi, państwami i całymi regionami geograficznymi. Oto najistotniejsze i pierwotne źródło kryzysów, zarówno tych z przeszłości, jak i współczesnych. Oczywiście, dokonując analizy źródeł kryzysów, musimy spojrzeć na nie z perspektywy uwarunkowań, w jakich powstają, a to oznacza, że w każdym przypadku kryzys stanowił będzie wypadkową trzech współzależnych od siebie czynników: społeczeństwa, gospodarki i sfery polityki, przy czym społeczeństwo stanowić będzie czynnik wiodący.

2 GLOBALIZACJA I NEOKOLONIALIZM JAKO ŹRÓDŁO KRYZYSÓW

Współcześnie trwa debata, *czy turbulentne przemiany zachodzące w społeczeństwach wielokrotnie przyjmujące formę krwawych buntów, są efektem jednego wielkiego kryzysu zrodzonego przez globalizację i neokolonializm? Czy właśnie nierówności społeczne² jako produkt globalizacji, bieda i luka technologiczna pomiędzy społeczeństwami nowoczesnymi a resztą świata nie są przypadkiem głównym czynnikiem rewolucji, buntów mas i transformacji ustrojowych?* Odpowiedź na to pytanie uzasadnia rozkład biedy i bogactwa na świecie, które opisuje następująca dychotomia: 80% światowych zasobów naturalnych pozostaje w dyspozycji 20% społeczeństwa globalnego. Inną kwestia dotyczy tempa rozwoju państw, którą w obrazowy sposób ukazują proporcje dochodów najbogatszych państw z najbiedniejszymi z przełomu kilkuset lat, bowiem w 1820 roku stosunek dochodu najbogatszego kraju na świecie (USA) do najbiedniejszego (wówczas Chin) miał się jak 3:1. Przed pierwszą wojną światową stosunek ten wynosił już 11:1 (najbogatsze były nadal Stany Zjednoczone, a najbiedniejszy Egipt). Z początkiem XXI wieku PKB przypadający na jednego mieszkańca USA jest 72 razy większy od najbiedniejszej Etiopii³.

¹ M. Bodziany, *Zamiast wstępu...*, op. cit., s. 7.

² Według Jonathana Turnera [...] *System nierówności istnieje wówczas, kiedy pewne kategorie społeczne ludzi otrzymują więcej cenionych w danym społeczeństwie dóbr aniżeli inne kategorie; jedni dostają więcej niż inni, a posiadanie określonych dóbr staje się wyróżnikiem danej kategorii.* J. Turner, *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1994, s. 121.

³ A. Zwoliński, op. cit., s. 172.

Piotr Sztompka twierdzi, że taka sytuacja wynika z dwóch przyczyn: po pierwsze, istnieje całkowicie asymetryczna relacja pomiędzy mocarstwami gospodarczymi (przede wszystkim Stanami Zjednoczonymi i międzynarodowymi korporacjami) a zależnymi od nich „satelickimi” państwami. Te i wiele innych wskaźników sugeruje, że mamy do czynienia z nową formą ekspansji bogatych państw, którą nazwano neokolonializmem¹.

Chcąc oddać istotę problemu, odniosę się do słów Leeli Gandhi, prawniczki przywódcy indyjskiego ruchu narodowowyzwoleńczego, która słusznie zauważa, że *samo pojawienie się następstw kolonializmu nie oznacza, że kolonializm się zakończył*². Bowiem, *każdy rodzaj wyzysku: ekonomiczny, polityczny, kulturalny czy religijny tworzy zjawisko nazywane współcześnie neokolonializmem – jest to kontynuacja kolonializmu w nowej formie*³. Temu procesowi sprzyja globalny rynek wpisujący się w zjawisko globalizacji, w którym państwa istnieją w ramach systemu międzypaństwowego, są współzależne politycznie, gospodarczo i kulturowo, co poddaje negacji pojęcie suwerenności⁴. Jak słusznie zauważył amerykański socjolog i ekonomista Immanuel Wallerstein: (...) *Teoretycznie wszystkie państwa są suwerenne, ale silniejszym państwu łatwiej jest „interweniować” w wewnętrzne sprawy słabszych państw niż odwrotnie i wszyscy są tego świadomi (...)*⁵. Owa suwerenność zdaje się być fikcją, ponieważ państwa dysponujące środkami nacisku (głównie ekonomicznymi i politycznymi) wywierają presję na słabe państwa w celu uzyskania dostępu do ich zasobów naturalnych, rynku i siły roboczej, a także, co istotne uzależniają je niekorzystnymi kredytami. Oczywiście sprawą jest to, że kraje o ugruntowanej i silnej gospodarce korzystają na tych powiązaniach kosztem państw biedniejszych, stąd można wysnuć wniosek, że mamy do czynienia z nową formą kolonializmu, który nie wynika z podbijania i okupowania skolonizowanego kraju, ale ma charakter ekonomiczny.

Nie bez znaczenia pozostaje też destrukcyjny charakter polityki cywilizowanych państw, w tym również europejskich, które dążą do utrzymania pozycji na arenie gospodarczej i politycznej na świecie. Istotę oddają słowa algierskiego propagatora idei dekolonizacji, Frantza Fanona: (...) *Europa od wieków hamuje rozwój innych ludów, podporządkowuje je swoim własnym celom, swojej sławie; od wieków, w imię rzekomej „przygody duchowej”, tłumi oddech niemal całej ludzkości (...)* *Najwyższy czas zrozumieć, że lepiej na zawsze odciąć się od Europy (...)* *Zerwijmy z obsesją dogonienia Europy. (...) Przestańmy naśladować Europę. (...) Spróbujmy odkryć człowieka, któremu Europa nie potrafiła zapewnić zwycięstwa. (...) Trzeci Świat to olbrzym, a jego celem powinno być rozwiązanie problemów przerastających siły Europy. (...) Zadaniem Trzeciego Świata jest napisanie na nowo historii człowieka obejmującej wspaniałe wytwory kultury europejskiej myśli i europejskie zbrodnie (...)*⁶. Analizując te słowa można dojść do wniosku, że obecne problemy Afryki i innych krajów trzeciego świata wynikają bezsprzecznie z przeszłości kolonialnej, a jedynym rozwiązaniem takiej sytuacji jest uniezależniony rozwój bez spoglądania na zachodni świat.

Powyższe słowa mają jednokierunkowy kontekst i są stronicze, pomijają bowiem wewnątrz przyczyny kryzysów w państwach trzeciego świata, które stanowią triangulację trzech grup czynników: społecznych, ekonomicznych i politycznych. Należą do nich, oprócz kolonialnej przeszłości, odmienne modele rządów stosowane przez poszczególnych kolonizatorów, również wewnętrzne dysfunkcje gospodarcze i administracyjne, szeroko pojmowana anomia społeczna i brak wyraźnie zarysowanych kierunków rozwoju.

---

¹ P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005, s. 93.

² L. Gandhi, *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2008, s. 16 -17.

³ A. Zwoliński, *Bieda Afryki*, Petrus, Kraków 2009, s. 187 – 188.

⁴ <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/5759/1/Agata%20Wi%C4%99cek.pdf>, 10.04.2014.

⁵ I. Wallerstein, *Analiza systemów – światów. Wprowadzenie*. Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2007, s. 83.

⁶ F. Fanon, *Wyklęty lud ziemi*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985, s. 213 – 216.

Jest jednak trochę prawdy w słowach F. Fanona, bowiem patrząc na globalizację¹ i neokolonializm z perspektywy źródeł kryzysów społecznych widzimy, że stały się przyczyną największego zła na świecie, mianowicie przywoływanych już nierówności społecznych oraz biedy.

Niepohamowana żądza bogacenia się i rozszerzania wpływów przez *imperia światowe* oraz *mega-korporacje* stworzyły dychotomiczny model świata, którego bogata część posiada prawie „wszystko”, natomiast biedna „nic”. Taki stan rzeczy w sensie globalnym zdaje się nie ulec zmianie w niedalekiej przyszłości, a może nawet nigdy, ponieważ skala dysproporcji jest zbyt duża, by ów mega-kryzys można było zniwelować. *Jak zatem odnieść się do buntów i rewolucji? Jakie czynniki je wywołują?*

Niewątpliwie zaliczyć do nich należy, z jednej strony czynniki wewnętrzne, jak totalitarne rządy i ich skutki, biedę i zacofanie, a z drugiej zewnętrzne, jak wpływy innych (silniejszych i bogatszych państw), które tę biedę pogłębiają.

Zatem można przyjąć, że globalizacja i neokolonializm w sposób pośredni są powodem. niepokoju, buntów i rewolucji. Niestety, choć w wielu przypadkach udaje się obalenie totalitarnych i dyktatorskich rządów, nie zawsze możliwe jest stworzenie nowego stabilnego ładu społecznego. Dzieje się tak, ponieważ władza przejmowana jest przez ludzi nieprzygotowanych do jej sprawowania, a co gorsze ludzi, którzy pragną tego, co mieli ich poprzednicy. Powstaje nowa elita władzy i nowe elity dochodowe, które idealnie wpisują się w zjawisko nazwane przez Roberta Mertona mianem „efektu świętego Mateusza²”.

W uogólniony sposób pokazuje ono paradoks przemian, po których następuje kumulacja bogactwa w rękach tych, którzy wcześniej byli jego dysponentami i pogłębiania się biedy wśród tych, którzy byli biedni³. Zatem, należy przyjąć, że wszelkie przemiany ustrojowe, czy te burzliwe i krwawe, czy też „ciche”, zawsze rodzą nowe problemy, które niezauważane w porę stanowią prelude nowych kryzysów o zbliżonym podłożu i często drastyczniejszych skutkach.

3 BUNTY MAS I REWOLUCJE

Niedaleka historia pokazuje, że przemiany ustrojowe, szczególnie te bardzo radykalne, jak np. rozpad ZSRR i powstanie suwerennych państw postradzieckich, mimo niezaprzecznego dobrodziejstwa jaką jest wolność, popycha je w „szpony” kapitalizmu i globalizacji. Brak odpowiedniego kapitału społecznego i przygotowania do funkcjonowania w nowych realiach rodzi kryzys wpisujący się w ramy interpretacyjne traumy zmian społecznych. Zwykle w realiach przemian dochodzi do pogłębiania się recesji i dychotomii społecznych stworzonych przez nowe elity władzy i dochodowe. Skutkiem takiego stanu rzeczy są bunt mas i fale niezadowolenia, skutkujące mniej lub bardziej drastycznymi przemianami.

---

¹ Globalizacja według Rolanda Robertsona to: [...] *zbiór procesów, które czynią świat społeczny jednym*. Zob. więcej w: R. Robertson, *Globality, Global culture, and images of world order*, [w:] H. Haferkamp, J. N. Smelser, *Social Change and Modernity*, California University Press, Berkeley 1992, s. 395 – 411

² Kazimierz M. Słomczyński, K. Janicka, *Dychotomie w strukturze klasowej: o efekcie świętego Mateusza i pogłębiających się nierównościach społecznych*, [w:] J. Mucha (red.), *Co nas łączy? Co nas dzieli?*, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2008, s. 123. Efekt świętego Mateusza - nazwa ta wywodzi się z Biblii, ściślej mówiąc, z Ewangelii św. Mateusza: [...] *Albowiem wszelkiemu mającemu będzie dano, i obfitować będzie, a temu, który nie ma, i to, co się zda mieć, będzie wzięte od niego* [...].

³<http://books.google.pl/books?id=05oiAgAAQBAJ&pg=PA40&lpg=PA40&dq=albowiem+wszelkiemu+maj%C4%85cemu&source=bl&ots=Ki1Oafjfq8&sig=IaQGmIkNMagfo33SEIzJ6Y1OnNk&hl=pl&sa=X&ei=AKS-UsnaESJ4gTnhYCwAg&ved=0CD0Q6AEwAw#v=onepage&q=albowiem%20wszelkiemu%20maj%C4%85cemu&f=false>, 05.12.2013.

Aby oddać istotę teoretycznych rozważań posłużę się kazusem Ukrainy, która od rozpadu ZSRR wciąż poszukuje własnej drogi do demokracji. Niemal 4 lata po uzyskaniu suwerenności doszło w tym państwie do *Pomarańczowej Rewolucji* (21 listopada 2004 – 23 stycznia 2005), której formalnych źródeł doszukiwać się należy w niezadowoleniu społeczeństwa z wyników sfałszowanych wyborów prezydenckich, a rzeczywiście z ingerencji Rosji w wewnętrzne sprawy państwa i chęci osadzeniu na urządzie prezydenckim prorosyjskiego kandydata Wiktora Janukowycza. Bunt społeczeństwa i fala protestów zmieniły radykalnie kurs polityczny Ukrainy, a na urządzie prezydenta zasiadł prozachodni i ukierunkowany na reformy Wiktor Juszczenko.

Niestety ta spektakularna i relatywnie bezkrwawa zmiana władzy miała drastyczne skutki, bowiem zrodziła ogromną korupcję i popchnęła kraj do zapaści gospodarczej. W efekcie stworzono coś na kształt para-demokracji, która po kolejnej zmianie władzy i wyboru w styczniu 2010 roku na prezydenta prorosyjskiego Wiktora Janukowycza, stała się tak wyraźna, że Ukraina zmieniła całkowicie kurs polityczny i zerwała Umowę Stowarzyszeniową z Unią Europejską. Para-demokrację podkreślają również inne wydarzenia, mianowicie rozwiązanie 11 marca 2010 roku rządu i skazanie premier Julii Tymoszenko w październiku 2011 roku na 7 lat więzienia za domniemaną defraudację ogromnych sum pieniędzy¹.

Korupcja, przestępczość gospodarcza oraz okradanie państwa popchnęły Ukrainę w otchłań kryzysu ekonomicznego i ujawniły ogromne dysproporcje w poziomie życia obywateli. W konsekwencji, kryzys społeczno - ekonomiczny przerodził się w polityczny i to o zasięgu międzynarodowym, na który wpłynęły zróżnicowane czynniki endogeniczne i egzogeniczne. *Majdan* – symbol przemian stał się ikoną walki Ukraińców o swobody obywatelskie i dobrobyt, o obalenie skorumpowanej władzy. Iskrą na proch stała się decyzja Prezydenta Ukrainy o odłożeniu podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską, co doprowadziło do fali protestów, do których doszło 21 listopada 2013 r. w Kijowie².

To wydarzenie zapoczątkowało kryzys, jakiego skali i skutków nikt nie był w stanie przewidzieć, nawet ci, którzy go zainicjowali³. Dalsze wydarzenia pokazały, jak kruchy jest pokój w regionie. Interwencja Rosji i aneksja Krymu, bierność Zachodu i hybrydowy konflikt z Rosją o Donbas, ty tylko wycinek burzliwej rzeczywistości, z jaką zmierzyła się Ukraina. Prawdziwy kryzys zdaje się dopiero nastąpić, ponieważ trudno przewidzieć, do jakich kroków zdolny jest Władimir Putin osaczony przez społeczność międzynarodową i zamknięty w *klatce* sankcji ekonomicznych. Realne zdaje się być nawet użycie broni masowego rażenia, która prawdopodobnie niebawem zostanie rozmieszczona na Krymie. Pomijając te kwestie, dziś mówi się, że Ukraina upadnie i może się już nie podnieść z gruzów rewolucji. Stanie się enklawą biedy, korupcji, walki o wpływy Rosji z państwami Unii Europejskiej i być może polem konfrontacji sił Rosji z NATO. To najczarniejsza wizja dla Ukrainy i regionu, jednak bardzo realna. *Jakie więc istnieją prognozy dla Ukrainy, szczególnie w obliczu zapaści ekonomicznej?*

---

¹ Zob. więcej w: V. Avsioutskii, *Aksamitne rewolucje*, Dialog, Warszawa 2007, s. 63-129.

² Po kilku dniach protestów na Majdanie doszło do pierwszej pacyfikacji i walki z oddziałami specjalnymi Berkut, podczas której zatrzymano 35 osób a kilkadziesiąt innych zostało rannych. *Władze później tłumaczyły, że wiec zlikwidowano, bo jego uczestnicy przeszkadzali służbom komunalnym w przygotowaniach do świąt i budowie lodowiska - tłumaczy brutalną akcję milicja. Milicja przybyła na Majdan Niepodległości na wezwanie służb komunalnych Kijowa.* <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/co-sie-wydarzylo-na-ukrainie-10-najwazniejszych-faktow,376126.html> [dostęp z dnia: 12.04.2014]

³ T. Bąk, *Wydarzenia na Ukrainie – rewolucja XXI wieku*, [w:] M. Bodziany, Z. Abou Saleh, K. Jędrzejczyk-Kuliniak, A. Kotasińska, (red.), *Spoleczeństwo a wojna. Kryzysy społeczne – retrospekcja i współczesność*, Wyd. WSOWL, Wrocław 2015, s. 7. 22 grudnia 2013 roku na kijowskim Placu Niepodległości ponownie zebrało się 100 tys. osób, domagających się podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską oraz wcześniejszych wyborów prezydenckich i parlamentarnych. Ogłoszono również powstanie ponadpartyjnego ruchu społecznego o nazwie „Ogólnonarodowe Zjednoczenie Majdan”.

Prawdopodobnie, przy założeniu, że ustabilizują się stosunki z Rosją, tylko wpływ obcego kapitału może pomóc Ukrainie w odbudowie gospodarki, a to oznacza uzależnienie od innych państw i korporacji. Zatem wydaje się, że podnoszone wcześniej dwa negatywne zjawiska – globalizacja i neokolonializm, paradoksalnie mogą dać jej szansę odrodzenia. Dziś w dobie kryzysu politycznego na linii Rosja – Ukraina jest to nierealne, jednak zdaje się być jedyną receptą na jej powrót na tory demokracji.

Warto podkreślić, że rewolucja na Ukrainie, mimo, że jest obecnie jednym z najistotniejszych wydarzeń dla bezpieczeństwa globalnego, stanowi swoistą *zastonę dymną* dla równie ważnych wydarzeń w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie. Fala niepokoju społecznych i buntów mas jaka przetoczyła się przez terytoria: Tunezji, Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Maroka, Jemenu, Syrii, Iranu, Libii czy Libanu, pokazuje jak bardzo – mimo ogromnych różnicowań etniczno-kulturowych i ekonomicznych – społeczeństwa arabskie są solidarne i jak ogromną wykazały wole walki o lepsze jutro. Prawdopodobnie nigdy nie doszłoby do buntu mas, gdyby nie kryzys ekonomiczny z 2008 roku, którego konsekwencją były trudności kredytowe oraz obniżenie ceny ropy naftowej na rynkach światowych. Niemal równolegle następowała recesja wewnętrzna wynikająca ze spadku dochodów z turystyki i wpływów do budżetów transferowanych dzięki pracującym poza granicami obywatelami¹. Głównym determinantem niepokoju była krytyczna sytuacja na rynkach pracy w omawianych państwach, co w obrazowy sposób ukazuje wskaźnik stopy bezrobocia na poziomie 20 - 30% w zależności od państwa² oraz korupcja, ograniczenie swobód obywatelskich i despotyczne rządy.

Mimo to, w każdym z państw arabskich rewolucje miały inny przebieg i skutki. Najmniej dotkliwe okazały się dla społeczeństwa marokańskiego i tunezyjskiego, natomiast w Libii, Syrii i Egipcie zebrały kolosalne żniwo. Skupmy uwagę na wybranych rewolucjach, których przebieg był burzliwy, a skutki nadal nieprzewidywane. Jednym z takich państw był Egipt, w którym wybuchła *Lotosowa Rewolucja*, jako efekt przemian w Tunezji i Maroku. Mamy tu do czynienia z *efektem domina*, gdzie Egipt stanowi *kostkę* pobudzoną do działania przez inne – w tym przypadku Tunezję i oddziałującą na zryw w kolejnych państwach, jak np. w Libii, czy w Syrii.

Jak wspomniano, głównym i pierwotnym źródłem niepokoju w Egipcie była sytuacja gospodarcza państwa, które nie uniknęło skutków kryzysu z 2008 roku. Odbił on znaczące piętno na społeczeństwie, które oprócz bezrobocia, zostało dotknięte inflacją i wzrostem cen podstawowych produktów. Inflacja najbardziej ugodziła w najbiedniejszych, czyli 40% ponad osiemdziesięciomilionowego egipskiego społeczeństwa, żyjącego za równowartość 2 dolarów dziennie. Innym czynnikiem niepokoju był niezmienny od 27 lat poziom zarobków, które kształtowało 51 euro minimalnego wynagrodzenia³.

---

¹ IMF, *Regional economic outlook : Middle East and Central Asia*, Październik 2009, s. 1-2.

² Zob. więcej: UNDP, *Arab Human Development Report. Challenges to economic security*, New York 2009 <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdr/ahdr2009e.pdf> (04.04.2012). Zobacz też: J. Zajac., *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2010, s. 108. Na początku lat osiemdziesiątych stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie 8 procent, by po dwóch dekadach osiągnąć poziom 15 procent. Przy czym są kraje, w których wynosi ono blisko 30 procent (Algieria, Jemen). Wskaźnik bezrobocia w państwach arabskich należy przy tym do najwyższych na świecie. W połowie pierwszej dekady XXI wieku światowa średnia stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie 6,3 procent. W kilku krajach arabskich, jak chociażby w Egipcie, bez pracy pozostaje blisko połowa osób poniżej dwudziestego piątego roku życia. Z poziomem bezrobocia wiąże się również kwestia niskiej jakości siły roboczej. Konsekwencją jest niewielki wzrost wydajności pracy, który w latach dziewięćdziesiątych wynosił 0,7 procent i należał do najniższych na świecie.

³ W relacji do PKB przypadającego na jednego mieszkańca płaca ta spadła w tym czasie z 60 do 13 procent, cyt. za: P. Karnaszewski, *Samotność Egipcjanina*, Forbes, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/samotnosc-egipcjanina,12488,1>. Zob. również T. Iwiński, *Rewolucja w Egipcie była nieuchronna*, <http://www.fakt.pl/Rewolucja-w-Egipcie-byla-nieuchronna,artykuly,94549,1.html>. [dostęp z dnia: 24.04.2014].

Niezadowolenie społeczne w Egipcie potęgował również wprowadzony w 1981 roku i utrzymujący się 2011 roku stan wyjątkowy¹. Wbrew powszechnym opiniom, bunt mas w Egipcie nie był działaniem afektywnym, spontanicznym i zaskakującym, a raczej efektem kumulacji wielu czynników, mających wspólny mianownik w poziomie życia i różnicowaniach społecznych. Iskrą, która spowodowała wybuch niezadowolenia społecznego, było samospalenie się Muhammada Bu Aziziego i *Jaśminowa Rewolucja* w Tunezji². To wydarzenie stało się również symbolem zrywu egipskiego społeczeństwa zapoczątkowanego 25 stycznia 2011 roku. Sama data nie była przypadkowa, bowiem wiązała się z Narodowym Dniem Policji, bardzo mocno znienawidzonej przez zwykłych Egipcjan za swoją brutalność i bezkarność. Rewolucja egipska obaliła autorytaryzm, dając początek demokracji, do której społeczeństwo nie było przygotowane.

Podobnie jak na Ukrainie, nowy ład społeczny i tzw. demokracja, przerosły zarówno społeczeństwo i władzę. Brak wewnętrznej spójności politycznej oraz zła sytuacja gospodarcza państwa wpłynęły na destabilizację wewnętrzną. Sam fakt, że od 11 lutego 2011 roku, po ustąpieniu prezydenta Husniego Mubaraka, na urządzie prezydenckim zasiadło trzech prezydentów świadczy o skali przemian. Pierwotnie urząd sprawował szef Najwyższej Rady Sił Zbrojnych - Muhammad Husajn Tantawi Sulajman, który 30 czerwca 2012 przekazał ją pierwszemu demokratycznie wybranemu prezydentowi Mohamedowi Mursiemu. Już rok później - 30 czerwca 2013 roku, w efekcie jego uzurpatorskich decyzji wybuchły kolejne fale niezadowolenia, co zaowocowało oddaniem urzędu 3 lipca 2013 roku w ręce Abd al-Fattah as-Sisi'ego – głównodowodzącego siłami zbrojnymi Egiptu. To przekazanie było tylko formalnością, ponieważ już następnego dnia na urząd prezydenta powołano Adliego Mansura, który sprawował go do 8 sierpnia 2014. Dziś prezydentem Egiptu jest Abd al-Fattah as-Sisi – były dowódca sił zbrojnych. W okresie przemian dwukrotnie zmieniono też Konstytucję, w 2012 i 2014 roku. Dziś nie jest jasne, czy obecny prezydent utrzyma urząd, ponieważ społeczeństwo Egiptu wcale nie wykazuje zadowolenia z jego polityki wewnętrznej i sytuacji ekonomicznej obywateli.

Warto zastanowić się, *dlaczego wywalczona wolność nie pozwala Egipcjanom odejść od naleciałości poprzedniego systemu i ukierunkować państwo na budowanie nowego ładu?* Z jednej strony cechy kulturowe i analfabetyzm, a z drugiej sytuacja ekonomiczna nie pozwalają na szybkie i radykalne zmiany. Jeśli obecnie w Egipcie blisko połowa społeczeństwa egzystuje na granicy ubóstwa lub dawno przekroczyło linie ubóstwa absolutnego, to jaki los może spotkać państwo, które zamieszkuje prawie 40 mln ludzi biednych, około 20 mln nie pracuje, a ok 23 mln społeczeństwa nadal jest analfabetami. Dane te nie pozostawiają wątpliwości, co do szans Egiptu na demokrację, bowiem bieda, analfabetyzm, niestabilna sytuacja gospodarcza i nieustająca walka o władzę opozycji liberalnej i świeckiej³, pozwalają przypuszczać, że niebawem dojdzie w Egipcie do kolejnego buntu i zmiany władzy. Proces transformacji w Egipcie nadal trwa i nie ma możliwości dokonania miarodajnej oceny, jakie skutki przyniesie. Niezaprzeczalnym sukcesem była i jest zmiana władzy oraz zerwanie z dotychczasowym systemem, czego efektem było obalenie prezydenta Mubaraka i oskarżenie o kradzieże, korupcję oraz przyczynienie się do śmierci kilkuset osób, zdają się pieczętować sukces osiągnięty w ramach rewolucji⁴. Zatem, przyszłość Egiptu wciąż stoi pod wielkim znakiem zapytania, a społeczeństwo patrzy w nią z nadzieją na polepszenie własnego bytu.

---

¹ Zob. więcej: <http://www.wprost.pl/ar/289701/Egipt-zniesie-stan-wyjatkowy-Po-31-latach/> [dostęp z dnia: 12.05.2014]

² R. Bania, M. Woźniak, K. Zdulski, *Rewolucje w świecie arabskim aspekty polityczne, społeczne i humanitarne*, Wydział Informacji O Krajach Pochodzenia Urząd Do Spraw Cudzoziemców, grudzień 2011, s. 26.

³ *Six Months Later: Civil Society Perceptions of Post-Revolutionary Egypt*, Fundation to the Fortune, sierpień 2011. <http://www.democracyandsociety.com/blog/wp-content/uploads/2012/05/DS.pdf> (13.04.2012)

⁴ Zob. więcej: <http://www.foxnews.com/world/2011/08/15/egypts-mubarak-returns-to-court-to-face-trial/> (04.04.2013); <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21646686> [dostęp z dnia: 08.04.2014].

Spójrzmy na kolejne państwo dotknięte Arabską Wiosną, mianowicie Syrię. W początkowej fazie wydawać by się mogło, że wydarzenia w Syrii będą podobne do tych w Egipcie. Przybrały one jednak inny obrót, powodując powstanie antyrządowego ruchu zbrojnego o charakterze społeczno-politycznym¹. Podobnie jak w Egipcie, jednym z czynników buntu mas była skorumpowana i despotyczna władza. Bowiem dziesięcioletnie rządy Baszara al-Asada doprowadziły do niepokojów społecznych na skalę dotąd niespotykaną w tym kraju. Protestujących w Syrii zjednoczyło dążenie do wolności zerwanie z reżimem i walka przeciwko władzy. Protestujący od Turcji po Damaszek domagali się władzy opartej na publicznej odpowiedzialności i suwerenności narodu².

Podobnie, jak w Egipcie, przyczyną wybuchu rewolucji w Syrii były kłopoty społeczno-gospodarcze, w tym wysoki poziom bezrobocia, głównie wśród młodych ludzi, analfabetyzm oraz rosnąca liczba imigrantów. Problemy gospodarcze Syrii potęgowała również kilkuletnia susza i zubożenie klasy średniej, a także wzrost cen podstawowych produktów, co spowodowało wysoką inflację³. W efekcie niekorzystnych czynników, w 2010 roku według Indeksu Państw Upadłych Syria posiadała status państwa chylącego się ku upadkowi⁴.

Oprócz dyktatury i czynników ekonomicznych rewolucję w Syrii z *Lotosową Rewolucją* w Egipcie łączy kolejna kwestia, mianowicie niezadowolenie młodzieży pozbawionej szans na lepsze życie oraz wykorzystanie portali internetowych do agitacji i kierowania buntem. Do pierwszych demonstracji w Syryjskiej Republice Arabskiej doszło 26 stycznia 2011 roku⁵, w miastach: Ar-Rakka oraz Damaszek. Demonstracji wzywali do przeprowadzenia reform politycznych, gospodarczych oraz przywrócenia praw obywatelskich, które były nagminnie łamane przez władze syryjskie. Jednym z głównych postulatów protestującej ludności było ustąpienie prezydenta Baszara al-Asada. 15 marca 2011 ludność syryjska rozpoczęła masowe demonstracje pod hasłem tzw. „Dnia Gniewu”. Nieoficjalnym rzecznikiem demonstrujących został Suhajr Atasi, a datę demonstracji uznaje się za początek powstańczego oporu. W pierwszych demonstracjach, rząd aresztował około trzech tysięcy ludzi. Nieoficjalne źródła donosiły również o ofiarach śmiertelnych, lecz brak na ten temat oficjalnych informacji⁶. Na nieszczęście dla demonstrantów i w przeciwieństwie do wydarzeń w Egipcie, bunt został stłumiony w krwawy sposób przy pomocy armii. Nie zniechęciło to zbuntowanych mas, które niemal w każdym mieście pokazywali swoją siłę.

W efekcie eskalacji wewnętrznego konfliktu, 23 marca doszło do zastrzelenia przez służby bezpieczeństwa 52 osób w mieście Dara. Spowodowało to jeszcze większe niezadowolenie ludności⁷. Dara stała się symbolem walki z reżimem, szczególnie, że została zajęta przez armię. Wywołało to oburzenie publicznej opinii międzynarodowej i przyczyniło się do dymisji premiera Muhammada Nażim al-Utrim, na którego miejsce powołano Adila Safara⁸. Skutkiem wydarzeń w Syrii było nałożenie pierwszych sankcji na rząd w Damaszku⁹. Mimo to nadal trwały działania przeciw rebeliantom.

---

¹<http://www.forum-ekonomiczne.pl/article/blogi-twitter-facebook-internet-jako-instrument-zmian-spoleczo-politycznych/> (dostęp: 12.01.2013r.).

² A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, *Arabska wiosna – przyczyny, przebieg i prognozy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, t. II, s. 44.

³ *Ibidem*, s. 43-44.

⁴ http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/2010_failed_states_index_interactive_map_and_rankings (dostęp: 12.01.2013r.).

⁵ J. Żebrowski, *Dzieje Syrii*, Warszawa 2011, s. 199.

⁶ *Ibidem*, s. 199-200.

⁷ <http://syrianshuhada.com/Default.asp?lang=en&a=la&p=date&v=23/3/2011> (dostęp: 24.03.2011r.).

⁸ http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,9341614,Syria_rzad_upadl_Narod_czeka_na_ustepstwa_prezydenta.html (dostęp: 29.03.2011r.).

⁹ <http://konflikty.wp.pl/kat,1356,title,62-osoby-zostaly-zabite-podczas-demonstracji-w-Syrii,wid,13367021,wiadomosc.html> (dostęp: 29.04.2011r.).

Po stłumieniu zamieszek 5 maja 2011 roku w Darze rozpoczął działania w miastach Banijas i Hims¹. Szczególnie brutalne okazały się działania w Tall Kalach, gdzie snajperzy strzelali nawet do cywilów. W efekcie tak krwawych wydarzeń, wiele tysięcy osób uciekło do sąsiedniego Libanu w obawie o swoje życie. Powstanie w tym mieście zakończyło się 19 maja 2011 roku². W okresie od marca do lipca, skala represji była tak ogromna, że społeczność międzynarodowa zaczęła domagać się siłowego rozwiązania kryzysu (wojny domowej).

29 lipca 2011 roku grupa siedmiu oficerów armii Syryjskiej Republiki Arabskiej, która przeciwstawiła się rozkazom stawianym przez rząd Damaszku postanowiła powołać Wolną Armię Syrii (WAS), której zadaniem była przede wszystkim ochrona syryjskich demonstrantów przed agresją ze strony rządu. Od momentu powstania opozycyjnej organizacji rozpoczął się proces tworzenia zbrojnego ruchu oporu w Syrii, który zasilali nie tylko cywile, ale również dezercerzy z armii. Oficjalnym przedstawicielem strony opozycyjnej w początkowej fazie stał się Rijad al-Asad. Stworzenie podziemnej armii z jednej strony dało nadzieję na wywalczenie wolności dla Syryjczyków, a z drugiej spowodowało eskalację konfliktu. Od jej powołania niemal każdego dnia dochodziło do starć pomiędzy WAS a siłami rządowymi. Z raportu opublikowanego przez ONZ wynika, że w omawianym okresie doszło do zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych przez siły rządowe. Żołnierze strzelali do nieuzbrojonych kobiet i dzieci, natomiast osiedla syryjskich miast ostrzeliwane były z rakiet. Raport mówił również o torturowaniu rannych partyzantów w szpitalach przez syryjskich żołnierzy³.

Specyfiką rewolucji w Syrii były masakry dokonywane na ludności cywilnej, które coraz bardziej nakręcały spiralę przemocy. Anarchia i bezprawie zachęciły do przybycia setek, a nawet tysięcy bojowników islamskich na terytorium Syrii, wspierających rebeliantów. Napływająca ludność w głównej mierze wyznawała zasadę dżihadu. Stała się ona głównym członkiem zbrojnej opozycji wobec prezydenta Baszara al-Asada. Taki stan rzeczy wzbudził obawy na arenie międzynarodowej. Zaistniała bowiem groźba, że broń dostarczona opozycjonistom może w ostateczności trafić do islamskich radykałów, których głównym celem było ustanowienie kalifatu na terytorium Syrii⁴.

Na domiar złego w październiku 2012 roku pojawiły się poważne problemy polityczne pomiędzy Syrią a Turcją, która od początku trwania konfliktu wewnętrznego w Syrii opowiadała się po stronie rebeliantów. W efekcie ostrzału pozycji rebeliantów doszło do przypadkowego upadku pocisków syryjskich na tureckie miasto Akçakale. W wyniku błędu popełnionego przez armię syryjską zginęło 5 obywateli Turcji. Sytuacja ta nie pozostała obojętna. Prawie natychmiast turecka artyleria ostrzelała syryjskie pozycje⁵. Wielokrotnie dochodziło też do naruszenia granicy syryjsko-tureckiej. Skutkiem działań syryjskich było zwołanie tureckiego parlamentu i wydanie pozwolenia siłom zbrojnym na prowadzenie operacji poza granicami kraju w celu ochrony zdrowia i życia obywateli Turcji. Sytuacja ostatecznie została opanowana, ponieważ żadna ze stron nie chciała wybuchu wojny⁶.

Trudno jest oddać skalę problemów i przedstawić wszystkie wątki przemian w tym państwie, jednak jedno jest pewne, że rewolucja w Syrii różni się od pozostałych, jakie miały miejsce w państwach arabskich. Od dnia pierwszych zamieszek zmieniła się w otwarty konflikt wewnętrzny pomiędzy siłami rządowymi a rebeliantami, skupionymi wokół WAS.

---

¹ <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/2011566163239760.html> (dostęp: 06.05.2011r.).

² <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/201151613739330881.html> (dostęp: 19.05.2011r.).

³ <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Szokujacy-raport-strzelali-do-dzieci-torturowali-rannych,wid,14276107,wiadomosc.html> (dostęp: 25.02.2012r.).

⁴ <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Wsrod-powstancow-w-Syrii-rosna-wplywy-dzihadystow,wid,14802016,wiadomosc.html> (dostęp: 30.07.2012r.).

⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21615000.asp> (dostęp: 05.10.2012r.).

⁶ <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Tureckie-wojsko-znow-ostrzelalo-Syrie-to-odpowiedz-na-kolejny-atak,wid,14985645,wiadomosc.html> (dostęp: 06.10.2012r.).

Jej cechą specyficzną jest to, że stała się ogniskiem zapalnym w regionie, o czym świadczy nie tylko zagrożenie konfliktem z Turcją, ale naloty bombowe Izraela na składy amunicji rebeliantów. Inną istotną cechą jest multilateralny charakter konfliktu, w który zaangażowało się pięć stron: siły rządowe; Wolna Armia Syrii i syryjskie brygady satelickie; Syryjski Front Islamski oraz Syryjski Front Wyzwolenia Islamu, które godziły się na współpracę z WAS; dżihadyści skupieni wokół Dżabhat al-Nusra i ISIS; a także walczący z nimi bojownicy kurdyjscy powiązani z Powszechnymi Jednostkami Obrony. 22 listopada 2013 roku powstała organizacja o nazwie Front Islamski, który był porozumieniem Syryjskiego Frontu Wyzwolenia Islamu oraz Syryjskiego Frontu Islamskiego.

Jak widać, rewolucja w tym państwie w swym pierwotnym kształcie przestała istnieć. Syria stała się polem konfrontacji różnych sił, wśród których istotne zagrożenie dla utrzymania ładu w regionie stanowi Państwo Islamskie, które jak widać rozprzestrzenia swoje wpływy wszędzie tam, gdzie istnieje szansa stworzenia silnej opozycji dla Zachodu. Podsumujmy tę krwawą rewolucję, która w przeciwieństwie do Egiptu, całkowicie pogrzyżyła Syrię. Skala destrukcji państwa oraz ofiary w ludności cywilnej poddają pod wątpliwość zasadność tego zrywu. Prawdopodobnie syryjska młodzież nigdy nie zdobyłaby się na taki krok, wiedząc jaki los spotka państwo i jego obywateli. O ile w 2010 roku Syrię klasyfikowano jako państwo upadające, tak z całą stanowczością dziś można ją sklasyfikować jako upadłe i co gorsze jako państwo, które prawdopodobnie się już nie podniesie z gruzów rewolucji.

ZAKOŃCZENIE

W artykule dokonano teoretycznej analizy społecznych, ekonomicznych i politycznych przyczyn kryzysów społecznych, a także porównania trzech rewolucji: na Ukrainie, w Egipcie i w Syrii. Samo pojęcie kryzys stanowi wielopłaszczyznowy przedmiot badań, który narzuca konieczność analizy wielu zmiennych usytuowanych w obszarach: społecznym, ekonomicznym i politycznym, z uwzględnieniem czynników międzynarodowych – egzogenicznych i wewnętrznych – endogenicznych, w układzie statycznym opisującym miejsce, w jakim występuje i dynamicznym, opisującym jego przebieg i skutki.

Dla potrzeb analizy przyjęto wybrane przypadki kryzysów, które w opinii autora mają istotne znaczenie dla bezpieczeństwa na świecie. Kryzys na Ukrainie i jego eskalacja nadal pozostaje bez szans rozwiązania i co najważniejsze, stanowi potencjalne źródło konfliktu o zasięgu nie tylko regionalnym, ale i światowym. *Lotosowa Rewolucja* w Egipcie, która nie przyniosła oczekiwanych reform, również pozwala na twierdzenie, że w najbliższym czasie doczeka się kontynuacji fali niezadowolenia społecznego, co doprowadzi do kolejnego kryzysu. Jego skutków nie można przewidzieć szczególnie w realiach rozprzestrzeniania się wpływów Państwa Islamskiego. Ostatnia z podejmowanych rewolucji, która doprowadziła do kryzysu na niespotykaną skalę, to Syryjska Arabska Wiosna. Przerodziła się ona w konflikt wewnętrzny o wielokierunkowym charakterze. Walka z reżimem al-Asada sprawiła, że Syria stała się polem konfrontacji ugrupowań fundamentalnych z siłami rządowymi i co istotne przerodziła się w kryzys o zasięgu międzynarodowym.

Biorąc pod uwagę skalę omawianych kryzysów, należy stwierdzić, że stanowią one istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, jednak nie są bynajmniej jedynym problemem. Nadal pozostaje otwarta kwestia kierunku przemian w Libii oraz innych państwach arabskich, ponownie wraca problem kryzysu ekonomicznego w Grecji, który posiada wielopłaszczyznowy kontekst. Powszechnie twierdzi się, że kryzys ten, to wyłącznie problem ekonomiczny. Nic bardziej mylnego. Problem leży w kilku obszarach, których wypadkową jest gospodarka Grecji. Pierwszy czynnik to zdemoralizowane społeczeństwo, a drugi to geopolityka.

Można wysunąć odważną tezę, że Grecja z premedytacją weszła na drogę kryzysu ekonomicznego, zdając sobie sprawę z posiadanych argumentów geopolitycznych. Jest bowiem państwem leżącym na styku stref wpływów Rosji i Unii Europejskiej, w związku z czym posiada narzędzia manipulacji nimi w celu uzyskania korzyści finansowych. Zresztą jak się okazuje, umiejętnie owe argumenty wykorzystuje. Prawdopodobnie dzięki takiej polityce Grecja pozostanie na kursie pozornych reform, a jej społeczeństwo w końcu doprowadzi do kolejnej rewolucji o nieznanym skutkach. To predykcja i wizjonerstwo, jednak jakże realne.

Bibliografia:

- V. Aviouckii, *Aksamitne rewolucje*, Dialog, Warszawa 2007, s. 63-129.
- T. Bąk, *Wydarzenia na Ukrainie – rewolucja XXI wieku*, [w:] M. Bodziany, Z. Abou Saleh, K. Jędrzejczyk-Kuliniak, A. Kotasińska, (red.), *Spółeczeństwo a wojna. Kryzysy społeczne – retrospekcja i współczesność*, Wyd. WSOWL, Wrocław 2015, s. 7. 22
- R. Bania, M. Woźniak, K. Zdulski, *Rewolucje w świecie arabskim aspekty polityczne, społeczne i humanitarne*, Wydział Informacji O Krajach Pochodzenia Urząd Do Spraw Cudzoziemców, grudzień 2011, s. 26.
- M. Bodziany, *Zamiast wstępu – kryzys nowoczesności*, [w:] M. Bodziany, A. Kotasińska, B. Löffler, K. Jędrzejczyk - Kuliniak (red.), *Spółeczeństwo a wojna. Wojna – kryzys - bunty mas*, Wyd. WSOWL. Wrocław 2015, s. 6.
- M. Bodziany, *Spółeczeństwo Egiptu po upadku rządów Mubarak. „Egipski sen o demokracji”*, [w:] M. Bodziany, Z. Abou Saleh, K. Jędrzejczyk – Kuliniak, A. Kotasińska, *Spółeczeństwo a wojna, ...*, *op. cit.*, s. 252.
- A. Dzisiów-Szuszczkiwicz, *Arabska wiosna – przyczyny, przebieg i prognozy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, t. II, s. 44.
- F. Fanon, *Wyklęty lud ziemi*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985, s. 213 – 216.
- L. Gandhi, *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2008, s. 16 -17.
- J. Ortega y Gasset, *Rozmyślenia o Europie*, przeł. H. Woźniakowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 20.
- P. Pieńkowski, *Spółeczeństwa Unii Europejskiej wobec kryzysów. Aspekty funkcjonalne*, [w:] M. Bodziany, A. Kotasińska, B. Löffler, K. Jędrzejczyk - Kuliniak (red.), *Spółeczeństwo a wojna. Wojna – kryzys - bunty mas*, Wyd. WSOWL. Wrocław 2015, s. 310.
- R. Putnam, R. Leonardi, Raffaella Y Nanetti, *Demokracja w działaniu : tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak ; Warszawa : Fundacja im. Stefana Batorego, 1995, s. 258.
- R. Robertson, *Globality, Global culture, and images of world order*, [w:] H. Haferkamp, J. N. Smelser, *Social Change and Modernity*, California University Press, Berkeley 1992, s. 395 – 411
- K. M. Słomczyński, K. Janicka, *Dychotomie w strukturze klasowej: o efekcie świętego Mateusza i pogłębiających się nierównościach społecznych*, [w:] J. Mucha (red.), *Co nas łączy? Co nas dzieli?*, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra 2008, s. 123. Efekt świętego Mateusza - nazwa ta wywodzi się z Biblii, ściślej mówiąc, z Ewangelii św. Mateusza: [...] *Albowiem wszelkiemu mającemu będzie dano, i obfitować będzie, a temu, który nie ma, i to, co się zda mieć, będzie wzięte od niego [...]*.
- P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005, s. 93.
- J. Turner, *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1994, s. 121.
- I. Wallerstein, *Analiza systemów – światów. Wprowadzenie*. Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2007, s. 83.
- J. Zajadło. *Prawo międzynarodowe wobec problemu 'państwa upadłego'*. „Państwo i Prawo”, s. 7-8, 2005.
- A. Zwoliński, *Bieda Afryki*, Petrus, Kraków 2009, s. 187 – 188.
- J. Zebrowski, *Dzieje Syrii*, Warszawa 2011, s. 199.

Źródła internetowe:

- <http://books.google.pl/books?id=05oiAgAAQBAJ&pg=PA40&lpg=PA40&dq=albowiem+wszelkiem+u+maj%C4%85cemu&source=bl&ots=Ki1Oafjfq8&sig=IaQGmIkNMagfo33SEIzJ6Y1OnNk&hl=pl&sa=X&ei=AKSUsnaESJ4gTnhYCwAg&ved=0CD0Q6AEwAw#v=onepage&q=albowiem%20wszelkiemu%20maj%C4%85cemu&f=false>, 05.12.2013.
- <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/5759/1/Agata%20Wi%C4%99cek.pdf>, 10.04.2014.
- Kryzys*, <http://sjp.pl/kryzys>, [dostęp z dnia: 10.05.2014].
- Kryzys*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4011371/kryzys.html>, [dostęp z dnia: 10.05.2014].
- <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/co-sie-wydarzylo-na-ukrainie-10-najwazniejszych-faktow,376126.html> [dostęp z dnia: 12.04.2014]
- <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdr/ahdr2009e.pdf> (04.04.2012)
- <http://www.wprost.pl/ar/289701/Egipt-zniesie-stan-wyjatkowy-Po-31-latach/> [dostęp z dnia: 12.05.2014]
- <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/samotnosc-egipcjanina,12488,1>.
- <http://www.fakt.pl/Rewolucja-w-Egipcie-byla-nieuchronna,artykuly,94549,1.html>. [dostęp z dnia: 24.04.2014].
- <http://www.democracyandsociety.com/blog/wp-content/uploads/2012/05/DS.pdf> (13.04.2012)
- <http://www.foxnews.com/world/2011/08/15/egypts-mubarak-returns-to-court-to-face-trial/> (04.04.2013);
- <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21646686> [dostęp z dnia: 08.04.2014].
- <http://www.forum-ekonomiczne.pl/article/blogi-twitter-facebook-internet-jako-instrument-zmian-spoeczno-politycznych/> (dostęp: 12.01.2013r.).
- http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/2010_failed_states_index_interactive_map_and_rankings (dostęp: 12.01.2013r.).
- <http://syrianshuhada.com/Default.asp?lang=en&a=la&p=date&v=23/3/2011> (dostęp: 24.03.2011r.).
- http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,9341614,Syria_rzad_upadl_Narod_czeka_na_ustepstwa_prezydenta.html (dostęp: 29.03.2011r.).
- <http://konflikty.wp.pl/kat,1356,title,62-osoby-zostaly-zabite-podczas-demonstracji-w-Syrii,wid,13367021,wiadomosc.html> (dostęp: 29.04.2011r.).
- <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/2011566163239760.html> (dostęp: 06.05.2011r.).
- <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/05/201151613739330881.html> (dostęp: 19.05.2011r.).
- <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Szokujacy-raport-strzelali-do-dzieci-torturowali-rannych,wid,14276107,wiadomosc.html> (dostęp: 25.02.2012r.).
- <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Wsrod-powstancow-w-Syrii-rosna-wplywy-dzihadystow,wid,14802016,wiadomosc.html> (dostęp: 30.07.2012r.).
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21615000.asp> (dostęp: 05.10.2012r.).
- <http://konflikty.wp.pl/kat,127354,title,Tureckie-wojsko-znow-ostrzelalo-Syrie-to-odpowiedz-na-kolejny-atak,wid,14985645,wiadomosc.html> (dostęp: 06.10.2012r.).

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Pol'sko
prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakow, Pol'sko

GLOBALNE BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE 21. STOROČIA, BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA A BEZPEČNOSTNÝ SYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY

GLOBAL SECURITY ENVIRONMENT IN THE 21st CENTURY, SECURITY POLICY
AND SECURITY SYSTEM OF THE SLOVAK REPUBLIC

BRTÁŇOVÁ Mária ¹

ABSTRAKT: Príspevok prezentuje aktuálny pohľad na vyvíjajúce sa globálne bezpečnostné hrozby v súčasnosti a vymedzuje okruh 4 základných bezpečnostných rizík dnešnej Európy. Pozornosť sa upriamuje na význam bezpečnostnej politiky v rámci Slovenskej republiky vo vzťahu k bezpečnosti štátu a bezpečnostný systém ako hlavný nástroj prostredníctvom ktorého sa bezpečnostná politika realizuje. Súčasnú bezpečnostnú prostredie Slovenskej republiky je posledným príspevkom k obohateniu tejto problematiky.

Kľúčové slová: bezpečnostné prostredie, ohrozenie, hrozba, riziko, bezpečnostná politika, bezpečnostný systém.

ABSTRACT: This paper presents the current view of the evolving global security threats today and defines four essential security risks of today's Europe. Attention is drawn to the importance of the security policy of the Slovak Republic in relation to national security and the security system as the main instrument through which the security policy is implemented. The current security environment of the Slovak Republic is the latest contribution to the enrichment of the issue.

Keywords: security environment, threat, threat, risk, security policy, security system.

ÚVOD

Žijeme v 21. storočí, kde sa o bezpečnosti diskutuje veľmi často a v rozsiahlych formách. Význam bezpečnosti sa dostáva do popredia aj v súčasnosti a jeho významnosť narastá v rozmedziach štátov, regiónov ako aj celého sveta. Otázka bezpečnosti tak zostáva naďalej otvorená a je treba robiť všetko preto, aby sme ju rozvíjali v každom smere a inovatívnymi prístupmi tak obmedzili, v najlepšom prípade zabránili vzniku hromadných katastrof, nešťastí a konfliktov, ktoré nás môžu kedykoľvek preväpíť. Bez identifikácie vznikajúcich hrozieb a prijatia náležitých bezpečnostných opatrení každý štát, či krajina nebude mať dostatočne vybudovanú „imunitu“, aby mohla čeliť potencionálnym následkom. Podpora bezpečnostnej politiky v systéme obrany štátu je nevyhnutnou súčasťou na fungovanie kľúčových spôsobilostí ako dosiahnuť stav kontroly nad hrozbami či krízovými situáciami (vojenského alebo nevojenského charakteru) v rámci Slovenskej republiky i mimo jej územia.

1 GLOBALNE BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE V SÚČASNOSTI

S rozvojom ľudskej spoločnosti na zoznam bezpečnostných hrozieb (okrem vojenských), pribúdajú nové (nevojenské) hrozby, ktorých pôvodcom je samotná ľudská spoločnosť. Individuálne i kolektívne bezpečnostné prostredie sa výrazne mení a jednotliví aktéri, jednotlivci i spoločnosti, musia na tieto zmeny adekvátne reagovať. Rovnako významne sa mení národné i globálne bezpečnostné prostredie, z toho dôvodu jednotlivé štáty a koalície, prípadne integračné zoskupenia musia prijímať opatrenia na zamedzenie vzniku nových a zmiernenie následkov existujúcich bezpečnostných rizík a hrozieb.

---

¹ Mgr. Mária BRTÁŇOVÁ, študentka I. ročníka externého štúdia, študijného programu Bezpečnosť a obrana štátu, v študijnom odbore 8.4.4 Národná a medzinárodná bezpečnosť, Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš. Demänová 393. PSČ: 031 06. Slovenská republika.

Nakoľko sa tieto riziká a hrozby v súčasnosti nedajú eliminovať, to znamená, že nie je možné obmedziť ich negatívne pôsobenie len na určité teritórium alebo len na určitú sociálnu skupinu, je nevyhnutné aby jednotlivé štáty prijímali konkrétne účinné opatrenia zamerané na zaistenie svojej obrany a bezpečnosti. Uskutočnenie a samotná realizácia takýchto opatrení si vyžaduje kompletnú a dôslednú analýzu bezpečnostného prostredia a obranného i ekonomického potenciálu danej krajiny.

Celosvetové bezpečnostné prostredie je v súčasnosti výrazne ovplyvnené vznikom nových vojenských i nevojenských ohrození medzi ktoré patria:

- *Hrozba konvenčných zbraní*, ktorú nemožno ignorovať. Do toho spadá aj šírenie balistických rakiet, v mnohých regiónoch sveta dochádza k získavaniu mohutných, moderných vojenských spôsobilostí s ťažko predvídateľnými dôsledkami pre medzinárodnú stabilitu a euroatlantickú bezpečnosť.
- *Šírenie jadrových zbraní* a iných zbraní hromadného ničenia, ako aj ich nosičov, má potenciál stať sa hrozbou s nepredvídateľnými následkami pre globálnu stabilitu a prosperitu.
- *Terorizmus*, ktorý je priamou hrozbou pre bezpečnosť a v širšom meradle predstavuje hrozbu pre medzinárodnú stabilitu a prosperitu. Moderné technológie zvyšujú hrozbu a potenciálne dôsledky teroristických útokov, zvlášť ak by teroristi získali jadrové, chemické, biologické a rádiologické spôsobilosti.
- *Kybernetické útoky* sa stávajú častejšími, lepšie organizovanými a nákladnejšími čo do škôd spôsobených vládny administráciami, podnikom, ekonomikám, ako aj inej kritickej infraštruktúre. Môžu dosiahnuť úroveň, ktorá ohrozuje národnú a euroatlantickú prosperitu, bezpečnosť a stabilitu.
- Všetky krajiny sú čoraz viac *závislé na dôležitých komunikačných, transportných a tranzitných cestách*, na ktorých závisí globálny obchod, energetická bezpečnosť a prosperita. To všetko vyžaduje väčšie medzinárodné úsilie na zistenie ich odolnosti proti útoku či poškodeniu. Niektoré krajiny budú na svoje energetické potreby v budúcnosti viac závislejšie na zahraničných dodávateľoch energie a v niektorých prípadoch na zahraničných energetických zásobovacích a distribučných sieťach. Vzhľadom na to, že globálne je prepravovaný stále väčší podiel svetovej spotreby, dodávky energie sú čoraz viac vystavené nebezpečenstvu prerušenia.
- *Nestabilita v rozvojových krajinách a vzrastajúca zraniteľnosť spoločnosti ako takej.*
- *Pretrvávajúca celosvetová hospodárska kríza.*
- *Globalizácia* a nové bezpečnostné hrozby, ktoré výrazne ovplyvňujú súčasný vývoj vo svete.¹

2 SÚČASNÉ RIZIKÁ EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI

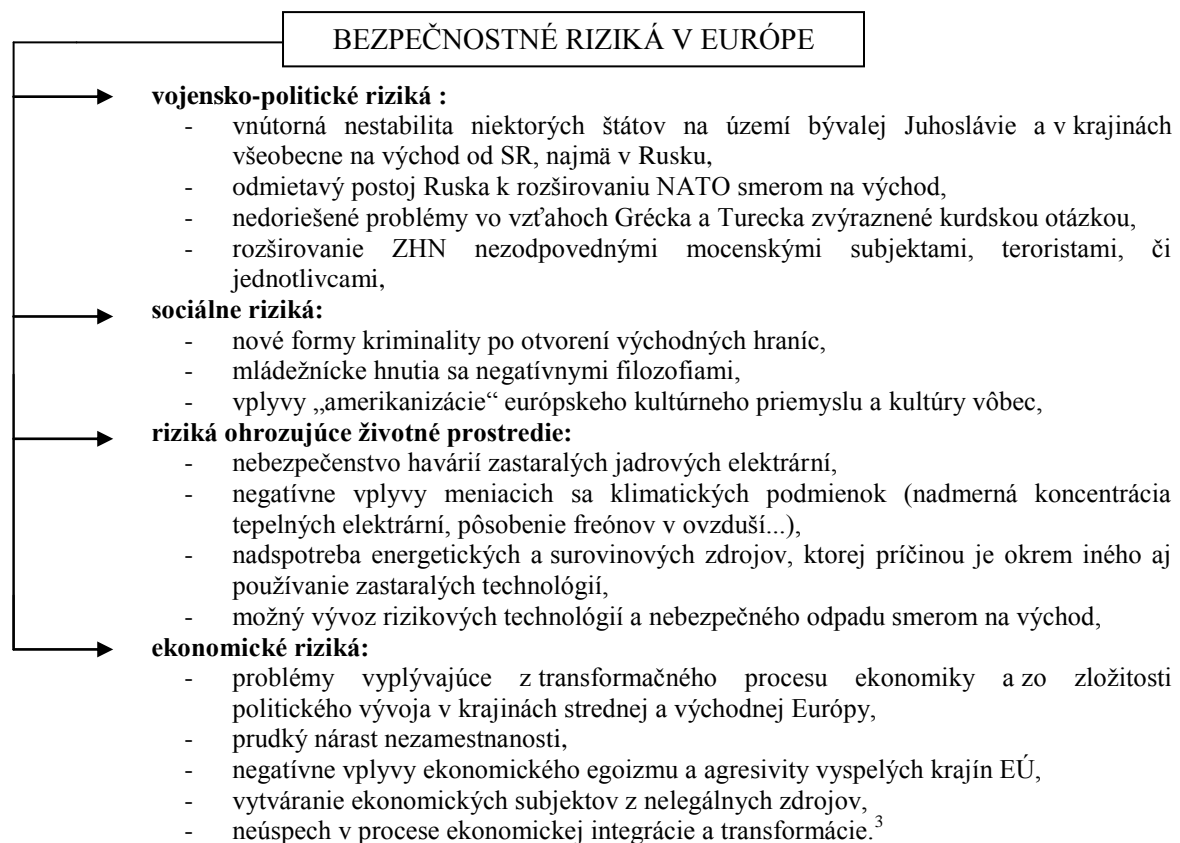
Usporiadanie európskej bezpečnosti je možné charakterizovať ako nestabilné a vnútorne nejednotné. Súčasné riziká európskej bezpečnosti vyplývajú predovšetkým zo špecifickej povahy prebiehajúceho prechodného obdobia od bipolárneho k multipolárnemu svetu. Na jednej strane je toto obdobie charakterizované oživovaním historických rizík konfliktov a na druhej strane vznikom nových rizík, ktoré pramenia hlavne z ekonomických a sociálnych problémov dnešnej Európy. Strategické prostredie, ktoré je charakteristické pre súčasnosť disponuje napätím a nepriateľstvom, ktoré môže vyústiť do krízy ohrozujúcej stabilitu a bezpečnosť v celej Európe.

---

¹ *LÍDER*: Účelová publikácia určená pre vnútornú potrebu ozbrojených síl Slovenskej Republiky. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky štáb pre operácie, odbor výcviku, cvičení a doktrín (J-7), 01/2011. s. 22.

Vytvára sa množstvo menších, problematicky predvídateľných rizík a kríz, ktoré majú rôzny priebeh v rôznom prostredí a podmienkach, ktoré sú nestabilné a je ich možné len veľmi ťažko analyzovať. O čo väčšie sú riziká a zložitejšia možnosť predvídať vznik kríz, o to viac je nutné mať pripravené efektívne kontrolované reakcie na ne. I preto sa jednotlivé štáty a medzinárodné organizácie snažia vytvoriť systém krízového riadenia, usilujú sa zdokonaľiť jeho organizáciu, opatrenia, informačné a komunikačné zabezpečenie. Systém má byť použiteľný individuálnym, ale aj kolektívnym spôsobom v procese zvládnutia krízy.¹

V súčasnosti sa Európa nachádza pred novou tvárou bezpečnostných hrozieb. Aj napriek tomu, že vojny veľkého rozsahu sú málo pravdepodobné, konflikty a krízy z nášho života úplne nevymizli a sú stálou bezpečnostnou hrozbou pre dnešný svet. Stále viac sme svedkami prírodných katastrof či humanitárnych kríz v rôznych častiach sveta. Milióny ľudí sa neustále ocitajú bez prístrešia, bez základných potravín, lekárskej starostlivosti. Humanitárne krízy spôsobené bojmi rôznych skupín či frakcií z dôvodu národnostného, etnického, rasovej či náboženskej neznášanlivosti, prinášajú utrpenie nevinným miestnym obyvateľom, pripravujú ich o príbytky, ohrozujú na živote, nútia ich opustiť svoje domovy a spôsobujú krajine obrovské ekonomické straty. Spomenuté dôsledky môžu spôsobiť aj prírodné živly (hurikány, záplavy, snehové kalamity, zemetrasenia). Bez ohľadu nato, čo vyvolalo vzniknuté príčiny u jednotlivých typoch kríz, prinášajú ľuďom neskutočné utrpenie, strach o svoje životy a životy svojich najbližších, bezmocnosť a beznádej.²

¹ MIKOLAJ, J., HERŠIC, L., HITTMÁR, Š. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko-vedný problém*. Žilina: Redakčno-vydavateľská skupina Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline na základe Plánu edičnej a vydavateľskej činnosti na rok 2000. 2000, s. 42. ISBN 80-88829-54-2.

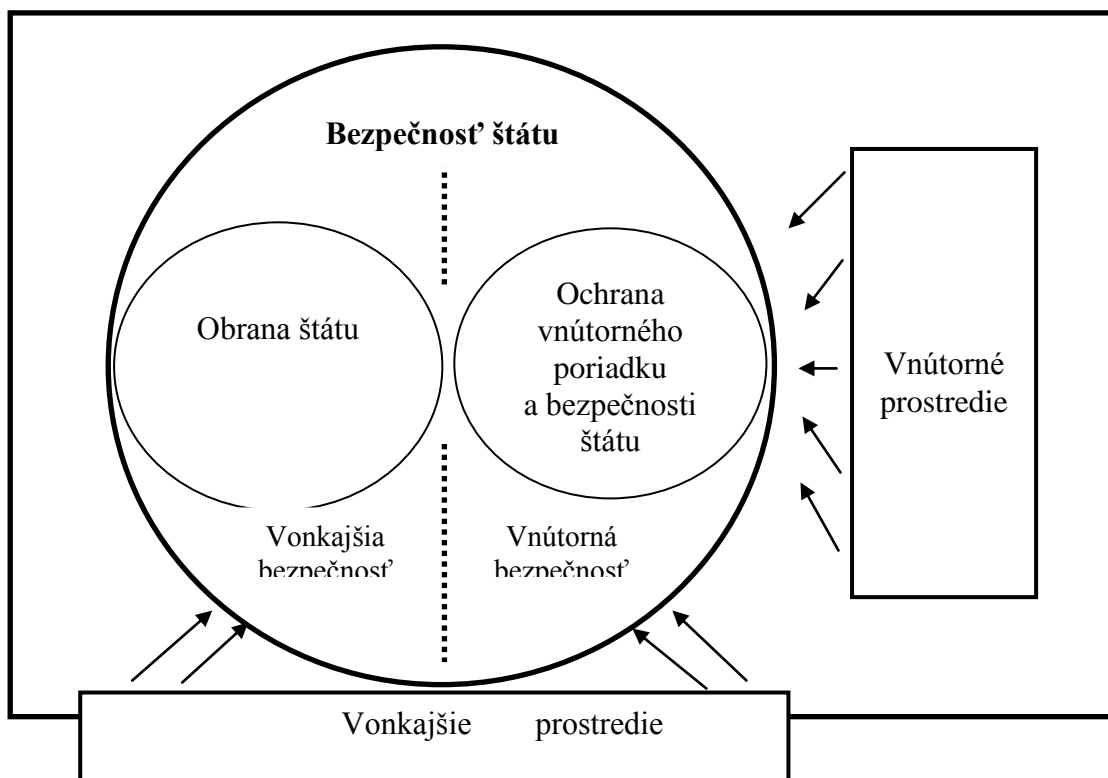
² JURČÁK, V.: *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2009, s. 137. ISBN 978-80-8040-387-4.

³ MIKOLAJ, J., HERŠIC, L., HITTMÁR, Š. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko-vedný problém*. Žilina: Redakčno-vydavateľská skupina Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline na základe Plánu edičnej a vydavateľskej činnosti na rok 2000. 2000, s. 43. ISBN 80-88829-54-2.

3 BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA

Národná bezpečnosť SR je zložená z politických, ekonomických, humanitných, právnych, sociálnych, kultúrnych, vojensko-stregetických, vnútrobezpečnostných, historických, a ekologických prvkov a ich vzájomných väzieb. Predstavuje štruktúrovaný mnohorozmerný systém, ktorý chráni: život, slobodu a majetok občana; spoločnosť s jej duchovnými a materiálnymi hodnotami; štát ako celok.

Obrázok 1: Schematické znázornenie bezpečnosti štátu.¹

Na obrázku je schematicky znázornená bezpečnosť štátu. Dosahuje sa radom legislatívnych, organizačných, personálnych i materiálnych opatrení, ktoré sú vyjadrené v bezpečnostnej politike krajiny.

Ciele bezpečnostnej politiky SR možno vymedziť nasledovne:

- zabezpečiť nepretržitú kvalifikovanú analýzu bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky a efektívny podiel na jeho formovaní,
- udržať schopnosť štátu pri predchádzaní, minimalizovaní a eliminácii bezpečnostných rizík, bezpečnostných ohrození a riešení krízových situácií,
- zabezpečiť pripravenosť štátu prijímať adekvátne a včasné odpovede na bezpečnostné výzvy²,

¹ MIKOLAJ, J., HERŠIC, L., HITTMÁR, Š. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko-vedný problém*. Žilina: Redakčno-vydavateľská skupina Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline na základe Plánu edičnej a vydavateľskej činnosti na rok 2000. 2000, s. 49. ISBN 80-88829-54-2.

² Bezpečnostné výzvy v zmysle posilnenia bezpečnosti a realizácie záujmov Slovenskej republiky. Patria sem aj situácie s charakterom prispôsobenia sa a adekvátne reakcie na zmeny bezpečnostného prostredia. Ich prekonanie môže zabrániť vzniku kríz či ohrození alebo v budúcnosti priniesť efektívnejšie riešenie a zaručenie bezpečnosti SR a jej občanov.

- vybudovať a zdokonaľiť fungovanie komplexného bezpečnostného systému štátu, interoperabilného s obdobnými systémami vyspelých demokratických štátov.¹

Najvyššími stupňami ohrozenia bezpečnosti štátu sú: proces aktivácie hrozieb, proces priameho ohrozovania a otvorený útok (napadnutie nepriateľa), kedy dochádza k priamemu ohrozovaniu štátu. Hovoríme o procese, v ktorom hrozby subjektívneho i objektívneho, vonkajšieho alebo vnútorného charakteru aktívne a priamo vplyvajú na štát, spôsobujú jeho deštrukciu, rozklad a oslabovanie jeho moci a sily, narúšajú jeho štruktúru, stabilitu, celistvosť, integritu a funkcie. Aktivácia osobitných mechanizmov bezpečnosti tu predstavuje osobitný význam. V opačnom prípade bezprostredne hrozí deštrukcia, rozklad, likvidácia, podmanenie, podriadenie štátu atď. Nezastupiteľnou úlohou na vyjadrenie miery podielu ohrozovania bezpečnostných systémov je určenie celej štruktúry hrozieb a rizík.²

4 BEZPEČNOSTNÝ SYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Bezpečnostný systém je základným nástrojom prostredníctvom ktorého sa vytvára a uskutočňuje celá bezpečnostná politika, podieľa sa na zaistení bezpečnosti v danom prostredí, v danom čase a na stanovený účel.

Bezpečnostný systém Slovenskej republiky by mal prednostne plniť nasledovné úlohy:

- analyzovať bezpečnostné prostredie, jeho globálne, regionálne a subregionálne aspekty,
- klasifikovať bezpečnostné riziká a ohrozenia Slovenskej republiky a tendencie ich vývoja,
- určovať postupy a opatrenia na zamedzenie a odstránenie bezpečnostných rizík a ohrození a riešenie krízových situácií v súlade s dostupnými zdrojmi a kapacitami,
- zabezpečiť účinné riadenie a koordináciu síl a prostriedkov pri zamedzení a odstránení jednotlivých bezpečnostných rizík, ohrození a krízových situácií,
- dosiahnuť požadovaný stupeň interoperability s bezpečnostnými systémami členských štátov NATO a susedmi,
- byť integrálnou súčasťou mechanizmu štátneho riadenia v súlade s ústavnoprávnym poriadkom Slovenskej republiky,
- zabezpečovať požadovanú mieru citlivosti a flexibility,
- disponovať potrebným vedecko-teoretickým zázemím a kvalifikovaným personálom,
- zabezpečovať nepretržitú pripravenosť a akcieschopnosť.³

5 BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovenská republika pri zohľadnení národných špecifik vníma budúce bezpečnostné hrozby, ktoré majú zatiaľ charakter „pravdepodobnosti“. Aj napriek tomu dokážeme hovoriť o určitých potencionálnych hrozbách, ktoré sa môžu nečakane odhaliť, je treba upriamiť pozornosť na aktuálne dianie, ktoré už v niektorých krajinách pretrváva. Napríklad pravdepodobnosť vzniku rozsiahleho konvenčného ozbrojeného konfliktu v euroatlantickom priestore je zatiaľ na nízkej úrovni, no úplne ho však vylúčiť nemožno. Jedným z mnohých rizikových faktorov je aj posilňovanie vojenského potenciálu vo väčšine krajín mimo euroatlantického priestoru pri súčasnom znižovaní obranných výdavkov na strane členských štátov NATO a EÚ.

¹ HOFREITER, L.: *Bezpečnosť, Bezpečnostné riziká a ohrozenia*. Žilina: EDIS Žilinská Univerzita, 2004, s. 129. ISBN 80-8070-181-4.

² <http://www.obranaastrategie.cz>

³ HOFREITER, L.: *Bezpečnosť, Bezpečnostné riziká a ohrozenia*. Žilina: EDIS Žilinská Univerzita, 2004, s. 133. ISBN 80-8070-181-4.

Pre Slovenskú republiku vyššiu mieru ohrozenia predstavujú štáty nerešpektujúce normy medzinárodného práva a realizujúce agresívnu zahraničnú politiku, ktoré zároveň vyvíjajú zbrane hromadného ničenia a raketové technológie schopné zasiahnuť územie Slovenskej republiky a jej spojencov.

Medzi zvýšené bezpečnostné riziko patrí aj rozmiestňovanie raketových systémov schopných niesť jadrové zbrane v bezprostrednom susedstve členských štátov NATO.

Hrozba teroristických aktivít v Slovenskej republike sa môže prejavovať najmä využitím jej územia na tranzit a logistické zabezpečenie teroristických útokov inde v Európe, pričom sa nedá vylúčiť ani teroristický akt na jej území. V našich podmienkach sa bude zvyšovať pravdepodobnosť výskytu fenoménu individuálneho terorizmu.

Prehlbovanie problémov v európskej hospodárskej a menovej únii (protekcionalizmus, nacionalistické tendencie, sociálne napätie vrátane masových nepokojov) patrí tiež k negatívnym vplyvom v rámci bezpečnosti Slovenskej republiky.

V súvislosti s narastaním využívania informačných technológií vo verejnom a súkromnom sektore bude rásť aj hrozba narušenia kybernetického priestoru, informačných systémov politických, finančných, obchodných a ekonomických inštitúcií v štáte s dosahom na bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky.

Aktivity cudzích spravodajských služieb (snaha o infiltráciu do ústredných orgánov štátnej správy a bezpečnostných zložiek) namierené proti bezpečnostným záujmom Slovenskej republiky, predstavujú stálu bezpečnostnú hrozbu.

Vážnou hrozbou pre bezpečnosť Slovenskej republiky predstavuje aj organizovaný zločin, hlavne s ilegálnym obchodom so zbraňami a výbušninami vrátane pašovania materiálov dvojakého použitia, prevádzacstvom, korupciou a praním špinavých peňazí.

Neodmysliteľnou hrozbou pre našu krajinu budú aj živelné pohromy a človekom spôsobené katastrofy veľkého rozsahu, či už v rámci Slovenskej republiky alebo v jej susedstve, no najmä masívne povodne, lesné požiare a technologické havárie.

V prípade obrany Slovenskej republiky pred vojenským ohrozením budú, na základe v mieri nepretržite zabezpečovanej a zdokonaľovanej operačnej prípravy územia, vrátane podpory poskytovanej spojeneckým jednotkám na našom území, vytvorené podmienky pre strategickú, operačnú i taktickú výhodu najmä pre rýchle rozvinutie a efektívne pôsobenie OS SR, ako aj ozbrojených spojencov proti agresorovi. Počas vedenia obranných operácií na území Slovenskej republiky bude zabezpečená všestranná podpora všetkými zložkami bezpečnostného systému, právnickými a fyzickými osobami vrátane mobilizácie ľudských a materiálnych kapacít štátu.¹

ZÁVER

Aktuálne trendy vývoja bezpečnostných hrozieb a výziev stále narastajú a je nevyhnutné poznať povahu, charakter a príčinu akéhokoľvek druhu ohrozenia či rizika. Nakoľko naša krajina disponuje s obmedzeným obranným potenciálom v kooperácii s medzinárodnými organizáciami dokáže do značnej miery reagovať na bezpečnostné hrozby. V prípade Slovenskej republiky je potrebný permanentný priebeh riešenia tých najpravdepodobnejších scenárov ohrozenia, ktoré by mali skôr či neskôr vyvolať charakter krízovej situácie vojenského i nevojenského charakteru. Prepojene bezpečnostného systému Slovenskej republiky by malo byť prioritnou požiadavkou na fungovanie systému obrany štátu a efektívnej činnosti orgánov verejnej moci pri vedení štátu v krízových situáciách.

---

¹ Biela kniha o obrane Slovenskej republiky 2013, © Ministerstvo obrany Slovenskej republiky – 2013, schválená vládou Slovenskej republiky uznesením číslo 326/2013 dňa 26. júna 2013

Literatúra:

- Biela kniha o obrane Slovenskej republiky 2013*, © Ministerstvo obrany Slovenskej republiky – 2013, schválená vládou Slovenskej republiky uznesením číslo 326/2013 dňa 26. júna 2013
- HOFREITER, L.: *Bezpečnosť, Bezpečnostné riziká a ohrozenia*. Žilina: EDIS Žilinská Univerzita, 2004, s. 129. ISBN 80-8070-181-4.
- JURČÁK, V.: *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2009, s. 137. ISBN 978-80-8040-387-4.
- LÍDER*: Účelová publikácia určená pre vnútornú potrebu ozbrojených síl Slovenskej Republiky. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky štáb pre operácie, odbor výcviku, cvičení a doktrín (J-7), 01/2011. s. 22.
- MIKOLAJ, J., HERŠIC, L., HITTMÁR, Š. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko-vedný problém*. Žilina: Redakčno-vydavateľská skupina Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline na základe Plánu edičnej a vydavateľskej činnosti na rok 2000. 2000, s. 42. ISBN 80-88829-54-2.
- MIKOLAJ, J., HERŠIC, L., HITTMÁR, Š. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko-vedný problém*. Žilina: Redakčno-vydavateľská skupina Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline na základe Plánu edičnej a vydavateľskej činnosti na rok 2000. 2000, s. 43. ISBN 80-88829-54-2.

Internetové zdroje

<http://www.obranastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2005/2-2005/bezpecnost-rizika-a-hrozby-21-storocia.html#>. VQF_o-HHdbE – 11.3.2015

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

ROLE SPOŁECZNO – ZAWODOWE W GRUPACH DYSPOZYCYJNYCH

SOCIO-PROFESSIONAL ROLES OF EMERGENCY TASK FORCES

BSOUL Magdalena¹

STRESZCZENIE: Role zawodowe w grupach dyspozycyjnych, ze względu na swoją specyfikę, związaną z obronnością kraju, narażone są na zagrożenie zdrowia i życia osób pełniących służbę. Niebezpieczeństwo to jest nieodłączną częścią służby w grupach dyspozycyjnych. W przypadku oficerów służb dyspozycyjnych funkcjonujących w systemie bezpieczeństwa ich miejsce w zbiorowości jest szczególne. Wymaga się od nich stałej gotowości do działania, dyspozycyjności i podlegania rozkazom.

Słowa kluczowe: rola zawodowa, rola zawodowo - społeczna, pozycja społeczna, grupa dyspozycyjna

ABSTRACT: Professional roles of emergency task forces due to their specific duties connected with the defence of the country are exposed to the threats to life and health of people performing service. This danger is the inherent element of service in emergency task forces. In case of the officers of these forces in the defence system the place of the officers in the society is exceptional. They are required to be always prepared for action, be discretionary and subject to the orders.

Key words: professional role, socio-professional role, social position, emergency task force.

WSTEP

Role zawodowe w grupach dyspozycyjnych, ze względu na swoją specyfikę, związaną z obronnością kraju, narażone są na zagrożenie zdrowia i życia osób pełniących służbę. W socjologii rolę społeczną można identyfikować z pojęciem statusu społecznego danej jednostki. Rozważamy ją wtedy z perspektywy miejsca jakie jednostka zajmuje w danej strukturze.

1 ROLE SPOŁECZNO – ZAWODOWE

Odgrywanie ról społeczno-zawodowych wiąże się z posiadaniem określonej *pozycji społecznej* i *statusu społecznego*, które bardzo często związane jest z wykonywaniem określonego zawodu.

Terminem „*pozycja społeczna*” określa się wyróżnione i nazwane w danej kulturze typowe miejsce w społeczeństwie, które może zajmować wiele osób (np. zawód: żołnierzy zawodowych, strażaków czy policjantów).

Pozycja społeczna jednostki jest to więc sposób usytuowania człowieka w danej zbiorowości, ze względu na zajmowane przez niego pozycje. To, ile takich pozycji zajmuje on, zależy od tego, do ilu zbiorowości należy. Przykładowo żołnierz poza wojskiem może zajmować również pozycję syna w domu rodzinnym, ojca w stosunku do swoich dzieci, pacjenta w przychodni, czy klienta w sklepie.

Pozycja społeczna jednostki oznacza ogół uprawnień, jakimi dysponuje dany element w konkretnym systemie społecznym, a wyznaczana jest przez ważność spełnianych w nim przez nią funkcji. Im ważniejsze są dla wybranego systemu bezpieczeństwa funkcje spełniane przez daną grupę dyspozycyjną, tym wyższa jest jej pozycja w tym systemie. Należy również pamiętać o tym, że pozycje tworzą strukturę grupową. I tak na przykład w grupach dyspozycyjnych dowódca jednostki może cieszyć się większymi przywilejami niż szeregowy żołnierz.

---

¹ Dr BSOUL Magdalena, Politechnika Częstochowska, Wydział Zarządzania, Instytut Socjologii i Psychologii Zarządzania, Contact address: ul. Kisielewskiego 37, 42-200 Częstochowa, Polska, Tel.: +48607993640, E-mail: m.bsoul@vp.pl

Wyróżnia się dwa rodzaje pozycji społecznej:

- *pozycje przypisane* i
- *pozycje osiągnane*.

Pierwsze z nich - *pozycje przypisane* - wynikają z urodzenia i zainteresowany nie ma na nie wpływu. Do takich pozycji we współczesnym społeczeństwie należy: pozycja kobiety lub mężczyzny, pozycja dziecka lub starca, czyli pozycje wynikające z faktu, że człowiek jest istotą biologiczną. Niegdyś można było mówić o pozycji chłopca, mieszczanina, szlachcica itp.

Natomiast *pozycje osiągnane* to takie, które człowiek zdobywa samodzielnie w trakcie życia. Również i one mogą być narzucone z zewnątrz, jak choćby pozycja więźnia - jednak w tym przypadku - jednostka ma pewien wpływ na zajęcie takiej, a nie innej pozycji społecznej. Może je ona także dobierać w taki sposób, aby „pasowały” do siebie¹. Z pozycją związane są pewne prawa i obowiązki odnoszące się do jednostki, która tą pozycję zajmuje.

Od roli i pozycji jednostki należy odróżnić *status jednostki*, który jest wypadkową zajmowanej pozycji i posiadanego prestiżu, które zależą głównie od cech osobistych człowieka, np. oficerowie i generałowie w służbach mundurowych.

Pojęcie „prestiż” - wywodzi się z łacińskiego słowa *praestigium* i oznacza złudzenie, kuglarstwo, mamidło, oszukaństwo. Natomiast w języku angielskim - *prestige* - to tyle, co uznanie i szacunek społeczny dla określonej jednostki lub grupy, który związany jest z jej wysoką pozycją w hierarchii społecznej.

Prestiż jest jednym z ważniejszych pojęć w socjologii. Stanowi podstawę tworzenia stratyfikacji społecznej nieopierającej się na zakresie posiadanej władzy i ekonomicznym statusie, ale na społecznym uznaniu. Nazywany bywa także honorem, poważaniem społecznym, szacunkiem, estymą, statusem społecznym.

Ludzie, którzy zajmują te same pozycje cieszą się różnymi zakresami społecznego uznania, czyli prestiżu. Powinien on wypływać przede wszystkim z pełnionej roli społecznej, ale najczęściej wypływa z cech osobowych jednostki i sposobu pełnienia roli w danej grupie.

Zdaniem W. Wesołowskiego - *prestiż* jest „elementem świadomości (...) oceną jednostki poprzez jej społeczne atrybuty lub miejsce w strukturze, oceną wartościującą hierarchicznie”². Autor wyróżnia dwie grupy określeń położenia społecznego. Do pierwszej zalicza społeczne atrybuty człowieka takie jak: zawód, wysokość dochodów, stosunek do własności, zakres posiadanej władzy, które nierówno rozdzielone dają nierówne szanse życiowe. Druga grupa określeń wiąże się natomiast z hierarchicznymi zależnościami występującymi w obiektywnych więzach społecznych. Z kolei K. Słomczyński uważa, że „przez ogólny prestiż zwykle rozumie się ocenę społecznej wyższości – niższości przypisywaną danym jednostkom przez określone zbiorowości”³. Natomiast I. Reszke uważa, że „prestiż to albo poważanie (szacunek) albo syntetyczna ocena miejsca jednostki na skali wyższości – niższości społecznej”⁴.

Współcześnie wskazuje się na związki prestiżu z pozycją społeczno – ekonomiczną poszczególnych osób. Osoby zajmujące wysokie pozycje w hierarchii społecznej, czy to ze względu na ich przynależność do wybranej grupy, czy też ze względu na wykonywany przez nich zawód lub posiadane bogactwo są postrzegane jako osoby ważne w życiu społecznym i cieszą się prestiżem. Wyróżnia się dwa rodzaje *prestiżu społecznego*:

- *prestiż osobisty*
- *prestiż instytucjonalny*

---

¹ Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*. Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, s. 149 – 150.

² Zob. W. Wesołowski, *Studia z socjologii klas i warstw społecznych*, Warszawa 1962, s. 155

³ Zob. K. Słomczyński, *Zróżnicowanie społeczno – zawodowe i jego korelaty*, Wrocław 1972, s.97

⁴ I. Reszke, *Prestiż społeczny – pojęcia i wskaźniki*, w: *Studia Socjologiczne* nr 3/1978, s.80

Prestiż osobisty – uzewnętrznia się w stosunkach bezpośrednich pomiędzy ludźmi i ściśle wiąże się z cechami osobistymi tych osób – na co zwraca uwagę cytowany autor–pisząc: „ Wszędzie tam , gdzie ludzie się znajdują, wiedzą kto jest uczciwy, uczynny, czyja pobożność jest szczerą, a czyja dewocyjna, w jakim stopniu można polegać na czyjejś lojalności, kto jest dobrym mężem i ojcem”¹.

Oprócz prestiżu osobistego wyróżnia się także *prestiż urzędowy*, inaczej zwany *instytucjonalnym*, który wiąże się z faktem zajmowania wysokiej pozycji w hierarchii dowolnej organizacji lub z przynależności do instytucji cieszącej się szczególnym poważaniem i szacunkiem w społeczeństwie.

Zdaniem H. Domańskiego „prestiż dzieli ludzi na tych mniej i bardziej znaczących; bardzo podobnie, jak różnicują ludzi zamożność, poziom wykształcenia czy władzy, tyle tylko, że prestiż jest wyrazem świadomości , w odróżnieniu od obiektywnych wymiarów”².

Prestiż – zdaniem L. Leopolda – opiera się na uczuciowym i irracjonalnym stosunku do wartości, które cieszą się szacunkiem w danej grupie społecznej. Takie pojmowanie wartości kształtuje w określony sposób świadomość człowieka. Przejawia się to w bezkrytycznym stosunku do osoby lub instytucji, posiadającej to co uznawane jest za prestiżowe.

Podziw ten jest rezultatem wynikłym z uroku, czaru lub specyficznej atmosfery danej osoby lub instytucji. Takie pojmowanie prestiżu jest tożsame ze stanowiskiem Gustawa Le Bon, według którego „prestiż jest rodzajem czaru wywieranego na nas przez daną osobistość, dzieło lub ideę”. W książce „Psychologia tłumu” pisał on: „, *kiedy prestiż stanie się przedmiotem dyskusji, traci swą moc. Bogowie i ludzie, jak długo nie dopuszczali do poddawania dyskusji swego prestiżu, tak długo posiadali moc i znaczenie. Kto chce, aby tłum go uwielbiał, musi go trzymać z dala od siebie*”.³

Natomiast S. Ossowski podejmując problematykę prestiżu pisał, że: „*przywilej prestiżu społecznego jest przywilejem odbierania zewnętrznych oznak szacun-ku*”⁴. W nowoczesnych społeczeństwach prestiż społeczny jednostki związany jest z wyko-nywanym przez nią zawodem oraz z funkcją, którą pełni. Można zatem stwierdzić, że praca zapewnia człowiekowi określoną pozycję w społeczeństwie, w którym żyje.⁵

Wykonując określone funkcje społeczne, jakie przypadają nam w poszczególnych grupach społecznych – z tytułu kategorii społecznych, takich np. jak płeć, wiek, wykształcenie, zawód i in. – i osiągając z tego względu odpowiednie pozycje w tych grupach, wchodzimy w rozmaite role społeczne. I tak np. dorosły mężczyzna może być mężem, ojcem i głową rodziny, zaś w miejscu pracy – pracownikiem zatrudnionym na stanowisku odpowiadającym jego wykształceniu, zawodowi i stażowi pracy.

Podobnie w innych grupach jego funkcja będzie zależała od jego kompetencji związanych z jego przynależnością do określonych kategorii społecznych, czyli oczekiwania wobec niego, a tym samym jego obowiązki będą ustalone z uwzględnieniem takich cech kategoriiotwórczych, jak np. płeć, wiek, zawód, staż pracy, stan cywilny itp.

A w zależności od znaczenia spełnianych przez niego funkcji w danej grupie społecznej – będzie też cieszył się odpowiednią pozycją w tejże grupie. Im bardziej ważna jest jego funkcja, czyli ogół obowiązków, jakie świadczy danej grupie – tym też wyższa będzie w niej jego pozycja społeczna, tzn. ogół uprawnień.

Wskazmy także na to, że każdy człowiek wykonuje swoje funkcje i piastuje swoją pozycję według wzorów, jakie obowiązują zarówno w danym społeczeństwie i społeczności oraz w środowisku, czyli w konkretnej grupie.

---

¹Zob. Domański H., , Prestiż , Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław, 1999, s. 36-37

²Zob. Domański H., , Prestiż , Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław, 1999, s. 5

³Przytaczam za : B. Sztumska., J. Sztumski, Człowiek w świecie wartości, wyd. Gnome, Katowice 2002, s. 100

⁴S. Ossowski, O strukturze społecznej, PWN, Warszawa 1982, s. 27-30.

⁵H. Januszek, J. Sikora, Socjologia Pracy, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2000., s. 10

A jeśli tego nie czyni, tzn. nie przestrzega obo-wiązujących go wzorów społecznych, to spotyka się z dezaprobatą, która może przejawiać się w różnych postaciach, np. wytyku, nagany, lekceważenia, a nawet usunięcia z danej grupy społecznej.

Według K. M. Słomczyńskiego „pełnienie określonych ról zawodowych jest jedną z charakterystyk położenia jednostki w strukturze społeczeństwa”¹. Tymczasem A. Kozłowska uważa: „Ponieważ wszyscy jesteśmy aktorami na scenie życia, tak kierujemy naszą grą, aby zaprezentować się w określonym świetle, jako określony człowiek, który zasługuje na określoną reakcję ze strony otoczenia”².

Odgrywanie ról społecznych wiąże się też z przestrzeganiem obowiązujących norm społecznych i przepisów w danym środowisku. Jeżeli odgrywane przez jednostkę role społeczne są zgodnie z oczekiwaniami otoczenia powinno prowadzić do:

- prestiżu,
- sławy,
- uznania i
- szacunku w społeczeństwie.

Natomiast gdy, rola jest sprzeczna z obowiązującymi w danym społeczeństwie normami i przepisami, prowadzi to do konfliktu ze społeczeństwem. Co w konsekwencji może doprowadzić do społecznego odrzucenia, czyli wyalienowania. Należy pamiętać, że każda jednostka pełni jednocześnie wiele różnorodnych ról społecznych. Zdarza się, że w niektórych sytuacjach role te mogą wchodzić ze sobą w konflikty. Przykładem może być rola opiekun-czej matki i rola dyspozycyjnego pracownika. Dlatego też osiągnięte pozycje powinny być tak dobierane by związane z tymi pozycjami role pasowały do siebie a nie wchodziły ze sobą w konflikt. Przykładem może być policjant, który jednocześnie jest szefem grupy przestępczej. Gdyby taka sytuacja faktycznie zaistniała – doszłoby w ocenie społeczeństwa do konfliktu pozycji społecznych (czy konfliktu ról). Oznaczało by to niezgodności oczekiwań związanych z tymi dwoma pozycjami zajmowanymi równocześnie przez jedną osobę.³

J. Polakowska-Kujawa zwraca uwagę, że „każda sytuacja społeczna jest więc związana z koniecznością odgrywania roli jako odpowiedzi (reakcji) na zachowania grupy. Jednakże obok pewnych mniej lub bardziej szczegółowo określonych obowiązków, realizując jakąś rolę społeczną człowiek posiada również pewne prawa”⁴.

Według B. Szackiej rozpatruje rolę społeczną w dwóch aspektach. „Po pierwsze, że rola społeczna to zespół praw i obowiązków związanych z daną pozycją. Po drugie, że jest to schemat zachowania związanego z pozycją, scenariusz pozycji.”⁵ W tym przypadku rola stanowi wyznacznik sposobu zachowania się osoby zajmującej określoną pozycję.

Natomiast wg J. Szczepańskiego: „rola społeczna to względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań, będący reakcjami na zachowania innych ludzi, które przebiegają według mniej lub bardziej wyraźnie ustalonego wzoru, przyjętego w danej grupie, czasem prawnie uregulowanego (sfornalizowanego), który oznacza zbiór praw i obowiązków, przywilejów i powinności. Realizacja obowiązków i powinności to pełnienie roli wynikającej z przynależności (dobrowolnej lub przymusowej) do zbiorowości społecznej”⁶.

Odgrywanie roli nie ogranicza się tylko do realizacji określonych zachowań. Pozwala także na korzystaniem z przywilejów, które ściśle się wiążą z pełnioną rolą. Przywileje osoby, pełniącej daną rolę, składają się z oczekiwań wobec innych partnerów interakcji i uczestników danej roli.

---

¹ K.M. Słomczyński (red.), Kariera i sukces. Analizy socjologiczne, Zielona Góra -Warszawa 2007, s. 10

² A. Kozłowska, Oddziaływanie mass mediów, Warszawa 2006, s. 192

³ P. Sztompka, Socjologia. Analiza społeczeństwa, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009m s. 132

⁴ J. Polakowska-Kujawa, Socjologia ogólna. Wyb. problemy, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2007, s. 43

⁵ B. Szacka, Wprowadzenie do socjologii, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, s. 149

⁶ J. Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, PWN, Warszawa 1965, s. 81

Należy jednak zdawać sobie z tego sprawę, że rola społeczna może być realizowana rzeczywiście i na niby, np. przez aktora na scenie, który występując np. w roli dowódcy, lekarza, szefa itp. – stara się naśladować wzór społeczny charakterystyczny dla danej postaci, ograniczając do pewnych stereotypowych ich ujęć.

Otóż ludzie posługując się stereotypowym ujęciem różnych ról społecznych mają skąpą i powierzchowną wiedzę o wzorach społecznych, jakie są z nimi związane, ograniczając się na ogół do wyglądu zewnętrznego osób występujących w danej roli lub pewnych ich zachowań. I te stereotypowe postrzegania poszczególnych ról społecznych są zależne od środowiska społecznego danej osoby, w którym kształtują się pojęcia i wyobrażenia ludzi. Na skutek tego inaczej wyobraża sobie policjanta lub nauczyciela człowiek z tak zwanego „marginesu społecznego”, a inaczej osoba żyjąca w zamożnej warstwie społecznej.

Aktor odtwarzając rolę społeczną policjanta, strażaka, ratownika górskiego i osób wykonujących jakiś inny zawód opiera się po części na wzorach społecznych, które obowiązują każdego, kto ten zawód wykonuje oraz na stereotypowych ujęciach zachowań tych osób. I na skutek tego, nie jawi się jako autentyczny bohater, którego przedstawia na scenie. Naśladowanie przez kogoś jakiejś roli społecznej nie jest więc dokładnym ukazaniem wzoru społecznego, do którego nawiązuje aktor.

2 ROLA SPOŁECZNO – ZAWODOWE W GRUPACH DYSPOZYCYJNYCH

Role społeczno – zawodowe w odniesieniu do grup dyspozycyjnych mają charakter specyficzny. Wynika to z faktu, że służby dyspozycyjne odpowiedzialne są za bezpieczeństwo narodowe i w związku z tym znajdują się w stanie będących nieustannie dyspozycyjnymi w służbie społeczeństwu. Role społeczno-zawodowe, które pełnią jednostki funkcjonujące w różnych grupach dyspozycyjnych są określone wpływem społecznym oraz mają na celu zapewnienie porządku i bezpieczeństwa. Członkowie grup dyspozycyjnych poszczególnych struktur istniejących w systemach społecznych, których celem jest udzielanie pomocy ludziom i ochronie ich dobytku oraz przeciwdziałanie rozmaitym zagrożeniom, występując w roli oficerów kierują się w swoim zachowaniu określonym wzorami społecznymi, z którymi łączą się pewne wspólne i specyficzne czynności i oczekiwania społeczne.

W grupach dyspozycyjnych role te przekładają się na zajmowane stanowiska. Role społeczne oficerów grup dyspozycyjnych przypisane są konkretnym stanowiskom służbowym. Zajmowanie określonych stanowisk w grupach dyspozycyjnych oznacza status i pozycję społeczną jednostki. Tym samym status społeczny wskazuje usytuowanie jednostki w danej zbiorowości. Przykładowo, status „komendanta” lub „naczelnika”. wskazuje na pozycję zajmowaną w hierarchii instytucji grup dyspozycyjnych. Należy pamiętać, że w przypadku oficerów służb dyspozycyjnych funkcjonujących w systemie bezpieczeństwa ich miejsce w zbiorowości jest szczególne. Wynika to ze znaczenia grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa i roli jaką w tym systemie pełnią. Od oficerów grup dyspozycyjnych wymagana jest stała gotowość do działania, dyspozycyjność a także podleganie rozkazom¹.

Pełnienie określonej funkcji przez oficerów służb dyspozycyjnych wiąże się ze spełnianiem warunków, które określone są przez potrzeby społeczne, polityczne czy ekonomiczne. Rola społeczna oficera zależna jest również od oczekiwań społecznych, które mają podłoże w następujących czynnikach:

- aktualnej gospodarczej i politycznej sytuacji kraju;
- świadomości publicznej i
- kondycji psychicznej społeczeństwa².

---

¹ J. Maciejewski, Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego, Wyd. UWr. Wrocław 2006, s. 11

² Tamże, s. 11

Członkowie grup dyspozycyjnych są odpowiednio przeszkoleni, wiedzą jak mają zachować się w określonych sytuacjach, czego oczekują od nich pozostali członkowie i wiedzą jakich reakcji na swoje zachowanie mogą się spodziewać.

W taki sposób „zorganizowany” sposób przebiegu życia społecznego polega na tym, że wzajemnie przewidywane i oczekiwane zachowania członków danej zbiorowości faktycznie następują. Role społeczno – zawodowe w przypadku grup dyspozycyjnych wiążą się też ściśle z zobowiązaniem do zachowywania się zgodnie z określonymi normami. Oficerowie grup dyspozycyjnych zobowiązani są w sposób szczególny do przestrzegania obowiązujących przepisów i norm społecznych. Poza obowiązkami, z tytułu pełnionej roli posiadają też pewne uprzywilejowania, które innym jednostkom nie przysługują.

Omawiając role społeczno – zawodowe służb dyspozycyjnych należy wymienić trzy elementy:

- zachowania nakazane,
- zachowania zakazane i
- margines swobody.

Przekroczenie granic dotyczących stopnia swobody w wykonywaniu roli naraża jej wykonawcę na negatywne sankcje społeczne i poniesienie w konsekwencji określonych skutków np. zakończenia kariery zawodowej. Dlatego też tak istotne znaczenie w pełnieniu ról społeczno – zawodowych grup dyspozycyjnych ma respektowanie określonych norm, co stawia je w pozycji nadrzędnej od reszty społeczeństwa. Presja wynikająca z przestrzegania norm i przepisów może powodować trudności w pełnieniu ról społecznych przez oficerów grup dyspozycyjnych.

W przypadku grup dyspozycyjnych postrzeganie ról społecznych po-przez kategorie pozytywne czy negatywne ma podłoże w przyczynach i w ich uzasadnieniach. Kategorie przyczyny postrzegania danej roli zależą od:

- wizerunku publicznego;
- środków przekazu;
- osobistych doświadczeń i
- oczekiwań.

Zauważyć należy, że role zawodowe w grupach dyspozycyjnych, ze względu na swoją specyfikę związaną z obronnością kraju, narażone są na zagrożenie zdrowia i życia osób pełniących służbę. Niebezpieczeństwo jest nieodłączną częścią funkcjonowania w grupach dyspozycyjnych. Omawiając zagadnienia dotyczące ról społeczno – zawodowej warto zwrócić uwagę na relacje jakie zachodzą pomiędzy grupami dyspozycyjnymi a społeczeństwem. W kontekście socjologicznym stosunek grup dyspozycyjnych do społeczeństwa polega na wzajemnym odgrywaniu ról. W tym przypadku, grupy dyspozycyjne posiadające trwałe i zinstytucjonalizowany charakter zapewniają kontrolę postępowania społeczeństwa w sytuacjach kryzysowych. Natomiast społeczeństwo zobowiązane jest do wykonywania narzuconego zadania w celu zachowania bezpieczeństwa.

ZAKOŃCZENIE

Zależności te powodują, że role społeczne pełnione przez oficerów grup dyspozycyjnych zawsze będą poddawane ocenie społecznej. Postrzeganie ról oficerów grup dyspozycyjnych zależy przede wszystkim od:

- zaufania do ich kompetencji,
- stopnia poczucia tożsamości narodowej i
- zbiorowej odpowiedzialności społeczeństwa, które poddawane jest nadzorowi grup dyspozycyjnych.

Służba w grupach dyspozycyjnych jest nieustannie poddawana ocenie społeczeństwa. W zależności od sytuacji działania podejmowane przez policjantów, strażaków czy służby ratownicze spotykają się z subiektywną oceną poszczególnych członków społeczeństwa¹.

Bibliografia:

- Januszek H., Sikora J., Socjologia Pracy, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2000.,
Kozłowska A., Oddziaływanie mass mediów, Warszawa 2006,
Maciejewski J., Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego, Wyd. UW. Wrocław 2006,
Polakowska-Kujawa J., Socjologia ogólna. Wybrane problemy, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2007,
Szacka B., Wprowadzenie do socjologii, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008,
Sidorowicz M., Pozytywne i negatywne role społeczne w zawodach mundurowych na przykładzie wybranych grup dyspozycyjnych, Acta Universitatis Wratislaviensis, Socjologia XLV, No 3096, Wrocław 2009
Słomczyński K.M., (red.), Kariera i sukces. Analizy socjologiczne, Zielona Góra -Warszawa 2007,
Sztompka P., Socjologia. Analiza społeczeństwa, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009,
Szczepański J., Elementarne pojęcia socjologii, PWN, Warszawa 1965.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

---

¹ M. Sidorowicz, Pozytywne i negatywne role społeczne w zawodach mundurowych na przykładzie wybranych grup dyspozycyjnych, Acta Universitatis Wratislaviensis, Socjologia XLV, No 3096, Wrocław 2009, s. 174-178.

WSPÓLZALEŻNOŚCI W POSTMODERNISTYCZNYM SPOŁECZEŃSTWIE A BEZPIECZEŃSTWO

CROSS COMPLIANCE AND SECURITY IN THE POST-MODERN SOCIETY

BUJAK Adam¹

STRESZCZENIE: *Dzisiejsze współzależności w postmodernistycznym świecie silnie wpływają na bezpieczeństwo pojedynczej osoby i całego społeczeństwa. Jest to związane z globalnymi przemianami współczesnego świata, gdzie nowe technologie w każdej dziedzinie życia w radykalny sposób zmieniają stosunki ekonomiczno – społeczne. W największym stopniu zmienia się forma aktywności ludzi dążących do szybkiego pomnażania dóbr materialnych. Następuje przemieszczenie się ich, a szczególnie dotyczy to kognitariuszy – nowych elit społecznych i ludzi z dołów społecznych, co prowadzi do różnych konsekwencji ekonomiczno – społecznych. Zupełnie nowego znaczenia nabiera problem poczucia bezpieczeństwa, ujawniania zagrożeń i obrony przed nimi. Pojawiają się również nowe wyzwania dla establishmentu w sferze bezpieczeństwa związane z coraz większymi podziałami społecznymi i obawy przed nimi. Niepokojącym zjawiskiem jest precariat, ruch oburzonych. Ponadto ulegają radykalnym zmianom społeczne aspekty obronności i roli państwa w tym zakresie.*

Słowa kluczowe: *Współzależności, bezpieczeństwo, zagrożenia, elity, kognitariusze, społeczeństwo informacyjne, podziały społeczne, precariat.*

Abstract: *Today's correlations in postmodernist world have a strong influence on a person and the whole society's safety. That is connected to global transformations of the contemporary world where the new technologies in every field of life change economic and social relationships. In a higher extent there are changes in an activeness form of people who are aspiring to a fast materialistic estate accumulation. There is a relocation of them, especially it concerns "kognitariusze" – new social elites and hoi polloi, what leads to various economic and social consequences. A problem of a sense of security, threats revealing and defence against them gains the completely new meaning. There also appear new challenges for establishment in a safety field connected to bigger and bigger social divisions and fears against them. Precariat, the indignant people movement, is an alarming phenomenon. Moreover, country's defences and role of a country in the same range are subjects to radical changes.*

Keywords: *Correlations, safety, threats, elites, cognizancer, information society, social divisions, precariat.*

WSTĘP

W obecnych czasach postępująca zależność pomiędzy państwami, korporacjami jest zjawiskiem nieodwracalnym, wywiera wielki wpływ na różne sfery bytu pojedynczego człowieka i społeczeństwo. Wspólną cechą charakteryzującą to zjawisko jest wzrost współzależności, odnoszony zarówno do sfery politycznej (w relacjach pomiędzy podmiotami stosunków międzynarodowych), ekonomicznej (w stosunkach gospodarczych, ekspansji nowych technologii) oraz społecznej (w zakresie zmian struktury społecznej, czy zmian w edukacji, kreowaniu nowych wzorców kultury). Następuje scalanie gospodarek narodowych, prowadzących do jednolitej gospodarki światowej.

Niezmiernie ważne stało się utworzenie światowego systemu informacyjnego, a jego głównym ogniwem jest sieć połączeń informatycznych o zasięgu globalnym. A najważniejszą cechą tego procesu jest formowanie się światowej sieci obrotu dobrami i usługami. Zjawisko to zwane globalizacją jest faktem obiektywnym i jako takie nie poddaje się w istocie ludziom, nawet ich dużym grupom, choć jest wytworem społeczeństw. Podkreśla się przy tym, że omawiany proces ma charakter w znacznym stopniu żywiołowy, nieodwracalny, a zatem nie jest kwestią wyboru². Obecnie jesteśmy świadkami wstrząsu, który w znacznym stopniu może zahamować tempo rozwoju globalizacji, a który można nazwać „pułapką cywilizacyjną czy informacyjną”. Pojawiła się ona w sferze przekazu informacji.

¹ Dr. Adam BUJAK, Starszy wykładowca, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie, Polsko

² B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój. Na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2001, ss. 93-94.

Dzięki telewizji i filmom w krajach biednych pojawiają się obrazy życia z krajów rozwiniętych, ukazujące świat niedoścignionych marzeń, który jest niemożliwy do osiągnięcia dla mieszkańców Trzeciego świata nie tylko dziś, ale również za życia ich wnuków. Proces powstawania niechęci lub wrogości między mieszkańcami zróżnicowanego świata może okazać się w pewnych okresach silniejszy od akceptacji cywilizacji naukowej i technicznej, a realnym zagrożeniem. W tym kontekście nowego znaczenia nabiera problem poczucia bezpieczeństwa, identyfikowania zagrożeń i obrony przed nimi.

1 PRZEMIANY FORM AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ LUDZI

Zmiany form gospodarowania oparte na nowych technologiach prowadzą do zróżnicowanych skutków społeczno-ekonomicznych. Z jednej strony generują postęp techniczny, unowocześniając produkcję i usługi, umożliwiają komunikację w skali globalnej, tworzą nowe gałęzie gospodarki. Z drugiej strony rośnie sfera ubóstwa. Utrzymujące się zróżnicowanie ekonomiczne potęgują zjawiska ekspansji nowej gospodarki opartej na wiedzy i informacji. Tam, gdzie docierają, zmieniają stosunki na rynkach pracy, jednych pozbawiając źródeł finansowych, innym otwierając nowe możliwości pomnażania kapitałów. W niewielkim w relacji do tradycyjnej gospodarki stopniu, generowanie zysków i ich spożytkowanie ma konotację terytorialną i społeczną. W związku z tym stabilizacja zatrudnienia w wielu branżach przemysłu i usług staje pod znakiem zapytania.

Społeczeństwo bezpośrednio dotyka utrata dotychczasowych źródeł dochodów. Coraz nowsze technologie stosowane w produkcji oraz dążenie do obniżenia kosztów pracy skutkuje zmianami na lokalnych rynkach zatrudnienia. Poszukiwanie nowych rynków zbytu oraz taniej siły roboczej staje się głównym zadaniem producentów dóbr materialnych, przy czym dochodzi do przemieszczania centrów wytwórczych i zamykania ich tam, gdzie produkcja jest mniej opłacalna. Co więcej, liczba ludzi, potrzebnych do wyprodukowania coraz liczniejszych dóbr konsumpcyjnych, systematycznie maleje. Przyjmując za dość oczywistą optykę zmierzchu epoki przemysłowej trudno znaleźć perspektywę dla wzrostu zatrudnienia. Społeczne skutki tych procesów wyrażają się upadkiem gospodarczym całych regionów, utratą źródeł dochodów przez znaczne grupy ludzi, zmianami w strukturze społecznej. Również w sektorze usług następują zmiany ograniczające liczbę miejsc pracy. Hans-Peter Martin i Harald Shumann piszą o zapaści na rynku miejsc pracy jako zjawisku względnie stałym wskazując, na podstawie danych m.in. Banku Światowego, OECD oraz innych instytucji, że w nadchodzących latach w Unii Europejskiej podwoi się, w stosunku do ok. 15 milionów obywateli państw stowarzyszonych, pozostających bez pracy w 1996 roku¹.

Poszukiwanie źródeł dochodów oraz lepszych warunków życia sprzyja przemieszczaniu się ludzi, co dotyczy z jednej strony tych o najwyższych kwalifikacjach – elit społecznych, z drugiej zaś pochodzących z regionów dotkniętych bezrobociem, biedą, głodem. Ta druga tendencja obserwowana jest od wielu lat i nic nie wskazuje na to, aby obecnie mogła ulec zhamowaniu. „Z punktu widzenia społeczeństwa „odpływ” z danego regionu kojarzy się z brakiem możliwości rozwoju jego członków, którzy wybierają bardziej stabilne obszary, osiedlając się tam tymczasowo lub na stałe”². Wielowymiarowość zjawiska migracji, jak się podkreśla, to nie tylko wędrówki w poszukiwaniu lepszych warunków życia, często ucieczka przed represjami, czy też potrzeba realizacji niezaspokojonych aspiracji. Migracje to nie tylko konsekwencje „otwarcia granic” i przeobrażeń struktur politycznych, tak jak stało się to w Europie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych naszego wieku. Migracje to także przejaw modernizacji społecznej w postmodernistycznym świecie.

---

¹ H.P. Martin, H. Schuman, *Pułapka globalizacji*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2000, s. 126.

² J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne, analiza socjologiczna*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego 2012, s. 120.

Swobodny przepływ personelu wielu międzynarodowych korporacji w celu znalezienia atrakcyjnej i zgodnej z kwalifikacjami pracy, czy też związana z nimi potrzeba realizacji wyspecjalizowanych zainteresowań, to symptom, a często i warunek rozwoju gospodarczego, transferu technologii, oznaka prosperity i zaawansowania gospodarki rynkowej. Zjawisko nowej migracji stwarza również poważne konsekwencje kulturowe, które stwarzają konieczność bezpośrednich kontaktów, koegzystencji i współpracy osób lub grup o różniących się, czasami odmiennych stylach życia, wizjach, a także najprostszych przyzwyczajeniach, gdzie proces akulturacji jest powolny. Społeczne skutki migracji wyrażają się z jednej strony we wzroście potencjału gospodarczego na danym obszarze, z drugiej zaś napływem ludzi, którzy trudno, bądź w ogóle, nie zamierzają upodabniać się do nowego otoczenia.

2 SPOŁECZEŃSTWO SIECIOWE – NOWE ELITY

Zgodnie z relacyjną perspektywą nierówności, różnice w dostępie fizycznym (łączność), kompetencjach i użytkowaniu staną się o wiele bardziej istotne ze strategicznego punktu widzenia w społeczeństwie sieciowym. Społeczeństwo sieciowe można zdefiniować jako społeczeństwo coraz bardziej oparte na połączonej infrastrukturze społecznych i medialnych sieci¹.

Światowe współzależności określane jako globalizacja i towarzysząca im rewolucja informacyjna wywołują skutki w skali świata, ale również odnoszą się do państw, grup społecznych i pojedynczych ludzi. Koniec XX wieku przyniósł w skali globalnej upowszechnienie technik telekomunikacyjnych, sieciowych i mass-mediów. Epoka cywilizacji przemysłowej zaczęła ustępować miejsca cywilizacji informacyjnej, której jądrem jest globalne społeczeństwo informacyjne.

W dokumentach polskiego ministerstwa, hasło „społeczeństwa informacyjnego” utożsamiane jest często z samym tylko rozwojem teleinformatyki. W istocie jednak posiada ono o wiele szersze znaczenie, gdyż decydujący w rozwoju społeczeństwa informacyjnego jest fakt, że „informacja staje się podstawowym zasobem produkcyjnym (obok surowców, kapitału i pracy), a wykorzystanie przy tym technik informatycznych jest tylko kwestią narzędziową”².

W dokumentach Rady Europy wskazuje się, że „pierwsze kraje, które wkroczą do społeczeństwa informacyjnego, uzyskają największe korzyści. One ustalą porządek rzeczy dla wszystkich, którzy pójdą w ich ślady. Dla kontrastu, kraje, które odkładają decyzje lub preferują rozwiązania częściowe, mogą doświadczyć w najbliższej przyszłości katastrofalnego spadku inwestycji, zmniejszenia liczby miejsc pracy, utracie nie rozpoznanych do końca walorów”³.

Formowaniu społeczeństwa informacyjnego towarzyszą dwie przeciwstawne tendencje. Pierwszą wyznacza „świadomość wzajemnej zależności państw, organizacji a nawet niewielkich regionów, która jest konsekwencją zwiększenia zakresu działania organizacji międzynarodowych (w tym przemysłowych i handlowych). Tendencja ta wyraża się również wzrostem zainteresowania specyfiką społeczności lokalnych, jak również ożywieniem poczucia tożsamości kulturowej grup i środowisk. Atomizacji więzi społecznych towarzyszy tendencja do indywidualizacji, której źródłem są: rozluźnienie więzi społecznych, zwiększenie liczby osób żyjących samodzielnie, a także powszechny wzrost wykształcenia, wzrost zatrudnienia w sektorze publicznym, nowych usługach i w nauce”⁴.

---

¹ J. van Dijk, *The Deepening Divide Inequality...op. cit.*

² *Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*, Ministerstwo Łączności, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 28.11.2000.

³ *Europe and the global information society*; Recommendations to the European Council, Bruksela 26 maja 1994 – tzw. Raport Bangemanna.

⁴ L. Korpowicz, *Osobowość i komunikacja w społeczeństwie transformacji*, Instytut Kultury, Warszawa 1996, ss. 18-19.

W tym kontekście nowego znaczenia nabiera problem poczucia bezpieczeństwa, identyfikowania zagrożeń i obrony przed nimi. Ważne wydaje się również stwierdzenie, że państwo narodowe z jego tradycyjnym szkolnictwem i systemem oświaty dorosłych nie jest przygotowane na nowe wyzwania, których źródła tkwią w wielokulturowości społeczeństwa.

Wagę tych wyzwań wzmacnia argument, że w zdecydowanej mierze fale migracyjne absorbowane są przez demokracje a ich źródłem kraje niedemokratyczne, targane wewnętrznymi konfliktami, będące stronami wojen. Zajmującym wydaje się zatem problem rozwoju instytucji demokratycznych, kreowania przywództwa, wyłaniania organów władzy. Czynnikiem migracji jest istotnym ale nie jedynym, który zmienia struktury społeczne. Warto tu zwrócić uwagę na dość powszechne akcentowane w piśmiennictwie społeczne skutki powstania nowej klasy społecznej, będącej sprawcami i beneficjentami globalizacji. Jak wskazuje J. Koziński „z dużym prawdopodobieństwem można przewidywać, że rodząca się obecnie potężna klasa kognitariuszy¹ będzie znajdowała się na szczycie piramidy, jak dawniej arystokracja, burżuazja czy awangarda komunistyczna. Rozwój tej klasy budzi nowe nadzieje i wywołuje pewien niepokój. Jej przedstawiciele akceptują ograniczony i wypaczony system wartości, czasem relatywnych. Dominują w nim wartości pragmatyczne i osobiste, skuteczność i indywidualizm. Jednocześnie peryferyjne znaczenie przypisują wartościom społecznym i duchowym, wspólnemu dobru, odpowiedzialności za społeczeństwo, miłości czy głosowi sumienia”².

Pokrótkę powyżej nakreślona charakterystyka nowej klasy społecznej – kognitariuszy pozwala wnioskować o istotnie rewolucyjnym charakterze zmian zachodzących obecnie w strukturze społecznej. Rozwój utożsamiany ze wzrostem społecznego znaczenia ludzi aktywnych w systemie wiedzy, stawia pytania o znaczenie potęgującego się zróżnicowania społecznego dla znaczenia bezpieczeństwa. W tym kontekście warto zauważyć, że problemy zapewnienia warunków bezpiecznego bytu i rozwoju staną się wyzwaniem dla elit. Od nich zależy bowiem kształt polityki bezpieczeństwa państwa oraz oblicze demokracji.

3 WYZWANIA DLA ESTABLISHMENTU W SFERZE BEZPIECZEŃSTWA

Poszerzenie swobód i praw obywatelskich w warunkach wzrostu zachowań przestępczych może być ryzykowne. Obserwowana tendencja występuje już nie tylko w sferze dotkliwie odczuwanej wysoce zorganizowanej przestępczości o ponad narodowym zasięgu. Dotyczy ona również postaci „nisko zorganizowanej” pospolitej przemocy, której źródłem jest w wielkich i ciągle rosnących aglomeracjach miejskich, aktywność ludzi młodych, nikomu nieprzydatnych, pozostawionych swojemu losowi na marginesie życia społecznego.

Będzie powiększała się grupa pozostająca na pozycji „outsidera”, zmieniała wraz z przemianami na rynkach pracy, które z jednej strony wymagają coraz większej dynamiki w zakresie kreowania własnego wizerunku i podnoszenia kwalifikacji a więc coraz większych nakładów. Z drugiej strony zaś, dzięki szybkiemu przepływowi kapitałów, wzrostowi konkurencji w zakresie pozyskiwania siły roboczej, obniżają poziom możliwych do osiągnięcia dochodów z pracy. Większe korzyści wydają się być udziałem tych, którzy poszukują nie tyle pracy co zysku, nie tyle stabilizacji i bezpieczeństwa w długim okresie, co maksymalizacji dóbr w okresie jak najkrótszym.

---

¹ J. Koziński nazywa tym terminem (od łac. *cognitio*, czyli poznanie) ludzi, którzy profesjonalnie zajmują się tworzeniem, organizowaniem, przechowywaniem i wykorzystywaniem informacji oraz wiedzy i – co szczególnie ważne nadawaniem jej znaczenia i wartości. Najwybitniejsi z nich są twórcami reform społecznych; dokonują odkryć i wynalazków, wymyślają wirtualne światy(...). Niektórzy autorzy używają innych terminów, takich jak pracownicy wiedzy (*knowledge workers*). Niezależnie od przyjętego szyldu, stają się oni sercem współczesnego społeczeństwa. Są wykwalifikowanymi profesjonalistami, którzy pracują w wielu dziedzinach życia, a więc w administracji, w bankowości, w gospodarce, w edukacji, w mass mediach. Józef Koziński, *Kognitariusze po proletariuszach*, Rzeczpospolita, 16.12.2000.

² Tamże.

G. Soros charakteryzuje podobne stosunki mówiąc o „społeczeństwie transakcyjnym”¹, w którym jednostka aby osiągnąć sukces nie musi być moralnie nieskazitelna, a może to być wręcz przeszkodą do osiągnięcia sukcesu materialnego. Pytania o to, dlaczego ludzkim postępowaniem miałyby kierować poczucie dobra i zła, oraz dlaczego dążenie do sukcesu nie miałyby opierać się wyłącznie o kryterium skuteczności, mogą według G. Sorosa, mieć „szokujący wydźwięk dla osób, które zostały wychowane na obywateli o nieskazitelnej moralności”. W opinii cytowanego autora, taka konstatacja oznacza, że „ludzie ci nie zdają sobie sprawy z tego, że poczucie moralności jest dobrem nabytym, wpajany im przez społeczeństwo – rodzinę, szkołę, prawo, tradycję i że jest ono niezbędne dla podtrzymywania tegoż społeczeństwa”².

B. R. Barber charakteryzując obecny etap społecznego rozwoju kontestuje, że „w chaosie konfrontacji między globalnym handlem a prowincjonalną lojalnością etniczną giną cnoty demokratyczne. Na niebezpieczeństwo narażone są mechanizmy, za których pomocą demokracja umożliwiła ludom przekształcanie się w narody i sprawowanie suwerennej władzy w imię wolności i wspólnego dobra”³. Kryzys demokratycznych mechanizmów rządzenia wydaje się zatem powszechnie dostrzegany. Równie często podkreśla się przy tym niezbędność utrzymania wartości, które ukształtowały system, państwo narodowe. Nie poszukiwanie substytutów państwa narodowego, ale raczej doskonalenie mechanizmów rządzenia, zapewniającego wzrost społecznego poczucia bezpieczeństwa w jego wszelkich wymiarach wydaje się wyzwaniem współcześnie najważniejszym.

Wyzwania polskie obejmują w naszych warunkach problem zagospodarowania zasobów ludzkich zwłaszcza młodego pokolenia – wchodzących na rynek pracy roczników wyżu demograficznego - z ograniczonymi możliwościami kreowania polityki zatrudnienia. Ten problem wiąże się ze społecznym pojmowaniem bezpieczeństwa oraz postawami wobec problemu bezpieczeństwa, obronności i państwa, jakie prezentują ludzie wchodzący w dorosłe życie. Ponadto w społeczeństwie zauważane są czynniki świadczące o wzroście zniechęcenia, czego wyrazem jest brak zainteresowania życiem społeczno-politycznym, a w konsekwencji wywierania wpływu na proces kreowania władzy publicznej. Wielu obserwatorów sceny politycznej oraz jej aktywnych uczestników, rekomenduje wzmocnienie pozycji rządu, jako panaceum na społeczną nieufność i uskutecznienie polityki, wzmacniając przy tym znaczenie zapewnienie porządku nawet za cenę ograniczenia praw obywateli. Widoczne jest tu zatem dążenie do „zdyscyplinowania” społeczeństwa. Dostrzega się również przejawy kontynuacji trendów właściwych demokracji przedstawicielskiej, by wskazać choćby na rozbudowę instytucji rzeczników rozmaitych praw, różnych grup społecznych.

Wizja rozwoju społecznego, wykreowana jako reakcja na wpływ rewolucji naukowo-technicznej, staje się najczęściej przedmiotem analiz i badań. Jest nim „społeczeństwo transformacyjne z technologią w jego centrum. Społeczeństwo odmasowione, zindywidualizowane, poddawane nieustannym zmianom wymuszonym rozwojem technologii i traktowanym jako pożądane. Zakłada się „przyrost wolności” indywidualnych i znaczną tolerancję dla zachowań dewiacyjnych, jak również rosnący udział obywateli w polityce”⁴.

K. Krzysztofek wskazuje, że konsekwencje rewolucji informacyjnej dla polityki tkwią w zmianie funkcji mediów, ponieważ przestają być forum wymiany poglądów i są komercjalizowane. Polityka medialna powoduje transformację kampanii i organizacji politycznych. Różnicują się bowiem intensywne interesy społeczne (wobec promocji indywidualnej wolności) w taki sposób, że tradycyjne instytucje polityczne nie są w stanie reprezentować wielkich grup społecznych.

---

¹ G. Soros, *Kryzys światowego kapitalizmu*, Wyd. Muza, Warszawa 2000, s. 119.

² Tamże.

³ B.R. Barber, *Dżihad kontra Mc-Świat*, Wyd. Muza, Warszawa 2000, s. 11.

⁴ *Polityka i demokracja w społeczeństwie informacyjnym. Wizje „cyberdemokracji”*. Kazimierz Krzysztofek, [w:] *Wdrożenie do społeczeństwa informacyjnego*, red. J. Lubacz, Warszawa 1999, ss. 79-80.

„Prowadzi to z kolei do stanu, w którym rozproszenie idei, poglądów i interesów uczyni niemożliwym konstruowanie wielkich platform politycznych dla wielomilionowych elektoratów”¹. Cytowany autor dostrzega tu nie tyle szansę na zaistnienie demokracji bezpośredniej, lecz zagrożenie programowaniem elektoratów. Jeśli bowiem media (komunikacja medialna) opanowana zostaje przez niewielką grupę potężnych organizacji (wskazuje tu, że 10 korporacji multimedialnych, w tym 7 amerykańskich osiąga obrót ponad 7 mld USD każda), to rodzi mechanizm sterowania informacją, a wobec jej zalewu, kreuje percepcję świata, która pozwoli na przejmowanie władzy politycznej.

4 SPOŁECZNE ASPEKTY OBRONNOŚCI I BEZPIECZEŃSTWA

Ważne zmiany społeczne powodują zwrócenie uwagi na problemy związane z kształtowaniem się sfery bezpieczeństwa i obronności państwa. Jednym z takich problemów jest zagadnienie tożsamości obronnej i jej miejsca w procesie edukacji dla bezpieczeństwa. Innymi słowy, istotnym problemem współczesnej edukacji dla bezpieczeństwa jest formowanie tożsamości obronnej w warunkach, gdy więzi obywateli z własnym państwem wykazują raczej tendencję do osłabienia, nie zaś wzmocnienia.

W Polsce problem ten przejawia się w następujący sposób: współczesne państwo przechodzi jeszcze okres transformacji systemowej, modernizacji, poddawane jest globalnym wpływom gospodarki i polityki światowej. Tworzą one sytuację, w której narodowe centra decyzyjne wykazują ograniczone możliwości kreowania polityki, szczególnie w sferze społecznej, co wyraża się ograniczeniem możliwości spełniania społecznych postulatów socjalnych i ekonomicznych – ludzi dotyka większe bezrobocie, dramatycznie rosną szeregi młodzieży pozbawionej perspektyw rozwoju zawodowego i osobistego.

Kryzysowi na rynku pracy towarzyszy niewydolność państwa w zapewnieniu realizacji niektórych konstytucyjnych praw ekonomicznych czy socjalnych – w zakresie ochrony zdrowia, powszechnego i równego dostępu do wykształcenia, warunków pracy czy publicznego bezpieczeństwa. Jest to tym bardziej dotkliwie, że obowiązkowe obciążenia podatkowe oraz z tytułu ubezpieczenia społecznego nie ulegają w długim okresie znaczącym ograniczeniom. Powyższe czynniki, emigracja zarobkowa oraz spadek społecznego zaufania do establishmentu politycznego, osłabiają naturalną więź z państwem, jako wspólnym dobrem wszystkich obywateli. Jest to aktualnie istotna przesłanka szeroko rozumianej polityki bezpieczeństwa państwa. W tak zarysowanych warunkach, racją bytu i rozwoju państwa jest wzmocnienie poczucia narodowej wspólnoty, akcentowanie obecności tendencji prorozwojowych, wskazywanie szans i działanie na rzecz ich wykorzystania.

Jak pisze J. Szczepański, o narodzie można mówić w dwóch zasadniczych znaczeniach. W pierwszym, który spotykany jest w krajach Europy Zachodniej, naród postrzegany jest przede wszystkim jako zbiór obywateli danego państwa. W tym ujęciu właśnie państwo jest najważniejsze, ono bowiem gwarantuje i zabezpiecza dalszy rozwój narodu. W krajach Europy Środkowo – Wschodniej naród definiuje się nie przez pryzmat państwa, lecz traktuje się go jako społeczność ukształtowaną na mocy wspólnej historii, kultury czy języka². To podejście w sposób niejako naturalny określa obszar integracji, artykulacji wspólnego, grupowego interesu, kształtowania społecznych postaw. Tożsamość narodową można zatem rozumieć przede wszystkim jako świadomą postawę członków grupy kulturowej, która sprowadza się z jednej strony do poczucia odrębności względem obcych, z drugiej zaś do odczuwania bliskości wobec własnej grupy³.

¹ *Polityka i demokracja w społeczeństwie informacyjnym. Wizje „cyberdemokracji”*. Kazimierz Krzysztofek, [w:] *Wdrożenie do społeczeństwa informacyjnego*, red. J. Lubacz, Warszawa 1999, s. 86.

² J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1967, s. 209.

³ A. Kłosowska, *Tożsamość i identyfikacja narodowa w perspektywie historycznej i psychologicznej*, Kultura i Społeczeństwo, 1992, nr 1 s. 134.

Jednak obecnie w procesie edukacyjnym, obok akcentowania czynnika narodowego, konieczne wydaje się wzmacnianie znaczenia czynnika obywatelskiego – więzi z państwem demokratycznym, jako gwarantem poszanowania praw i swobód, ale również obowiązków na rzecz obrony i ochrony tychże praw i swobód. Kluczem do budowania tożsamości obronnej wydaje się akcentowanie cnót obywatelskich, utożsamianych z demokracją jako najlepszą gwarancją realizacji interesów grupowych i indywidualnych. Jak pisze Ryszard Stępień, „treść pojęć - obywatel i obywatelstwo – w różnych epokach i kręgach kulturowych zmieniała się. Wiadomo jednak, że w strukturze obywatelskości mieści się gotowość do obrony Ojczyzny i posiadanie niezbędnych umiejętności przeciwdziałania zagrożeniom.

Aktualna więc jest dyskusja, której przedmiotem jest określony kształt wychowania obronnego i edukacji dla bezpieczeństwa¹. Nie kwestionując tego punktu widzenia, warto wskazać na zasadniczą trudność programowania procesu edukacji obronnej w warunkach demokracji, która polega na określeniu, jakie to umiejętności powinien posiadać świadomy obywatel dla przeciwdziałaniu zagrożeniom. Nie wydaje się bowiem zabiegiem prostym określenie listy zagrożeń, których świadomość byłaby z jednej strony powszechna i odczuwana, z drugiej zaś dająca się relatywnie szybko przełożyć na program działania, którego składową byłoby określenie niezbędnych umiejętności obywatelskich.

Dzisiejsza lista społecznie rejestrowanych zagrożeń charakteryzuje się złożonością, czemu nie towarzyszą możliwości państwa przeciwdziałania im. Ponadto sfera swobód i praw obywatelskich, będących jądrem demokracji, obejmuje szeroko rozumianą wolność, również w zakresie hierarchizacji zagrożeń. Każdy obywatel w demokracji ma prawo do własnego osądu spraw związanych z bezpieczeństwem i co więcej, wpływania na rzeczywistość go otaczającą zgodnie z tym osądem.

Bezpieczeństwo z tej perspektywy jest raczej sprawą prywatną, widzianą poprzez osobiste doświadczenia członków społeczności. Maria Janion formułuje tezę o zmierzchu paradygmatu romantyczno – symbolicznego, który wskazywał, że państwo jest wspólnym dobrem, wymagającym ofiar i poświęcenia². Bliższe odczuciom młodego pokolenia wydaje się być podejście pozytywistyczne utożsamiane z pracą i wysiłkiem, uzgodnieniem własnych życiowych celów z dobrem ogólnym³. To zjawisko ma duże znaczenie dla kształtowania postaw obywatelskich i instytucji demokratycznych, zważywszy, że postrzeganie demokracji w kategoriach dobra wspólnego jest jednym z fundamentów ustroju społecznego – politycznego. Aby jednak poczucie dobra wspólnego było obecne w życiu społecznym, aktywne jednostki muszą prezentować postawy wobec państwa odpowiedzialne i obywatelskie.

Jak pisze P. Drucker, „bez poczucia obywatelstwa system jest pusty. Może pojawić się nacjonalizm. Prawdopodobnie bez poczucia obywatelstwa nacjonalizm przerodzi się w szowinizm. Bez obywatelstwa nie może istnieć odpowiedzialne zaangażowanie, które tworzy obywatela i które w końcowym rozrachunku utrzymuje razem system polityczny⁴.

Niezbędnym warunkiem do kreacji postaw obywatelskich jest aktywność. Marian Czerwiński wskazuje „jako okoliczność potrzebną do stabilizowania demokracji (...) minimum wiedzy o stylu jej działania. Przeciętny obywatel powinien wiedzieć, co jemu samemu bezpośrednio ustrój ofiarowuje. Co mu proponuje samorząd, do czego służą instytucje odwoławcze, jak sąd administracyjny czy trybunał konstytucyjny. Potrzebne jest także przyzwyczajenie do całej demokratycznej mitręgi⁵.

---

¹ R. Stępień, *Edukacja szkolna a bezpieczeństwo państwa*, Edukacja dla bezpieczeństwa nr 1. Wrzesień 2000.

² M. Janion, *Czy będziesz wiedział co przeżyłeś?*, Warszawa 1999, s. 12.

³ Wyniki badań w tym zakresie opracowała m.in. B. Gramlewicz, *Patriotyzm młodzieży szkolnej w okresie przemian demokratycznych w Polsce*, [w:] *Spoleczeństwo polskie w procesie demokratycznych przeobrażeń*, J. Sztumski, (red.), Uniwersytet Śląski, Katowice 1993.

⁴ P. Drucker, *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, cyt. wyd. s. 141.

⁵ M. Czerwiński, *Pytając o cywilizację*, Warszawa 1999, ss. 87-88.

Ze świadomości obywatelskiej oraz odpowiedzialności powinna wypływać sfera obywatelskich obowiązków, które powinny wyrażać się brakiem zgody na zachowania i działania w otoczeniu, które obiektywnie godzą w dobro wspólnot a w rezultacie państwa. To nie tylko sprzeciw na działania przestępcze, to również brak akceptacji dla powszechnych w demokracjach zachowań korupcyjnych, kumoterstwa, braku odpowiedzialności osób publicznych (pracujących za pieniądze podatników). To brak zgody na relatywizm w życiu publicznym, niekompetencji urzędników, dominację biurokracji i właściwych jej zachowań, które osłabiają aktywność obywatelską i budzą poczucie bezskuteczności oddolnych inicjatyw, jakby powiedziała to Hannah Arendt „rządy Nikogo”¹.

W jej opinii takie rządy są współcześnie „najwyższym przejawem tyranii, bowiem charakteryzuje je taka konstrukcja władzy, oznaczająca panowanie systemu instytucji, która nikogo i za nic nie czyni odpowiedzialnymi”². Z takiej obywatelskiej odpowiedzialności i świadomości rodzi się umacnianie instytucji demokratycznych, w tym samoorganizującego się społeczeństwa – organizacji pozarządowych, swojego rodzaju elit społecznych.

ZAKOŃCZENIE – ROLA PAŃSTWA W WZMOCNIENIU OBRONNOŚCI

Powinności państwa na rzecz wzmocnienia obronności sprowadzają się tak w ujęciu personalnym – wyposażenie obywateli w wiedzę i umiejętności przydatne dla własnej obrony, jak i w konsekwencji strukturalnym – umiejętność współdziałania i tworzenia organizacyjnych warunków dla obrony. Umacnianiu państwa sprzyja propagowanie systemu wartości zapewniające poczucie tożsamości i związek z własną grupą odniesienia, jako gwarancji bezpieczeństwa – utrzymanie więzów grupowych i w konsekwencji identyfikacji wspólnego – narodowego interesu.

Ważnym obszarem działań państwa pozostaje przygotowanie obronne, które może być rozumiane jako wyposażenie obywateli w niezbędny zasób wiedzy i umiejętności niezbędnych w sytuacji konfliktu zbrojnego. Należy przy tym podkreślić, że propagowanie tego rodzaju przygotowania wzmacnia więź obywatela z państwem, może być również przydatne obywatelowi w zestawie umiejętności pomocnych dla odparcia agresji w jej wymiarze indywidualnym. Poprawa funkcjonowania instytucji państwa będzie możliwa, gdy w jego ramach stworzone zostaną warunki do aktywności ludzi młodych, wchodzących w dorosłe życie.

Niezbędna jest również aktywizacja procesów upodmiotowienia obywateli, w tym przekazywania wiedzy, koniecznej do świadomego uczestnictwa w systemie demokratycznym, tak w zakresie wpływania na decyzje dotyczące indywidualnych i grupowych spraw ludzi, jak też identyfikacji i artykułowania własnych interesów. Wiąże się z tym wyposażenie w umiejętności niezbędne do utrzymywania się w warunkach wzrostu konkurencji na rynku pracy, gdzie występuje problem bezpieczeństwa ekonomicznego czy też socjalnego.

Prognozowanie tendencji rozwojowych polityki bezpieczeństwa współczesnego państwa należy rozpatrywać w kontekście zmian jego pozycji jako podmiotu bezpieczeństwa oraz czynników, które owe zmiany wywołują. Tadeusz Bodio pisze, że obecnie zmiany w mentalności i polityce nabierają zawrotnego tempa. Cechami charakterystycznymi zmian jest: wzrost niepewności i ryzyka, brak możliwości oceny kierunku polityki i wpływu na nią. Ponadto „pojawia się poczucie dyskomfortu, chęć ucieczki przed nieznanym w świat polityki bezpiecznej i opiekuńczej. Zarazem wyraźnie maleje atrakcyjność tradycyjnych rozwiązań systemowych w organizacji życia społecznego i politycznego, coraz więcej osób ma poczucie wyobcowania i utraty kontroli nad wydarzeniami politycznymi”³.

---

¹ H. Arendt, *O przemocę. Nieposłuszeństwo obywatelskie*, tłum. A. Łagodzka, W. Madej, Warszawa 1999, s. 14

² Tamże, s. 149.

³ T. Bodio, *Spoleczne uwarunkowania transformacji systemowej w Polsce* [w:] K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spoleczeństwo i polityka*, Oficyna wydawnicza ASPRA-JR. Warszawa 2001, s. 435.

Obszarem poszukiwania odpowiedzi na pytanie o przyszły kształt polityki bezpieczeństwa stają się zjawiska społeczne – kształtowanie się nowych elit i wzorców bytowania i aktywności, pojmowania niebezpieczeństw i radzenia sobie z nimi¹. Wyzwaniem dla edukacji w jej wymiarze obywatelskim jest również znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak przezwyciężyć biurokratycznie ograniczenia w zakresie gospodarowania zasobami ludzkimi. Syndrom rewolucji informacyjnej nie pozwala bowiem na utrzymywanie w tak szerokim zakresie dotychczasowego modelu pracy.

Powiększanie się enklaw zapóźnienia cywilizacyjnego będzie skutkowało wzrostem przemocy. W konfrontacji z tym zjawiskiem w jego różnych wymiarach, należy raczej zmierzać do promowania postaw ukierunkowanych na tworzenie bezpiecznego środowiska, a w tym zakresie atutem jest wiedza o człowieku i jego funkcjonowaniu w społeczności, a także stałe wzbogacanie umiejętności i instrumentów działania, a nie sztywne trzymanie się reguł i procedur, których walor ochronny jest często znikomy. W tym zakresie zmianom w działaniu instytucji musi towarzyszyć z jednej strony uaktywnienie postaw społecznych wobec problemu bezpieczeństwa, z drugiej zaś wzmocnienie funkcji kontrolnych nad instytucjami bezpieczeństwa, aby nie stanowiły one zagrożenia dla systemu demokratycznego.

Bibliografia

- H. Arendt, *O przemocy*, Warszawa 1999
B. Balcerowicz, *Pokój i Nie-pokój. Na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2002
B.R. Barber, *Dżihad kontra Mc-Swiat*, Muza, Warszawa 2000
T. Bodio, *Psychologiczne uwarunkowania transformacji systemowej w Polsce* [w:] Konstanty A. Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski (red.), *Społeczeństwo i polityka*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001
Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce, Ministerstwo Łączności, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 28.11.2000
M. Czerwiński, *Pytając o cywilizację*, Warszawa 1999
J. van Dijk, *The Deepening: Inequality*
P. Drucker, *Społeczeństwo pokapitalistyczne*, Warszawa 1999
Europe and the global information; Recommendations to the European Council, Bruksela 26 maja 1994 – tzw. Raport Bangemann
B. Gramlewicz, *Patriotyzm młodzieży szkolnej w okresie przemian demokratycznych w Polsce*, [w:] *Społeczeństwo polskie w procesie demokratycznych przeobrażeń*, J. Sztumski (red.), Uniwersytet Śląski, Katowice 1993
M. Janion, *Czy będziesz wiedział co przeżyłeś*, Warszawa 1996
A. Kłoskowska, *Tożsamość i identyfikacja narodowa w perspektywie historycznej i psychologicznej*, *Kultura i Społeczeństwo*, 1992 nr 1
J. Koziński, *Kognitariusz po proletariuszach*, Rzeczpospolita, 16.12.2000
J. Kunikowski, *Wiedza obronna*, MON, Departament Społeczno-Wychowawczy, Warszawa 2000
J. Lubacz, (red.), *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*, Warszawa 1999
J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne, analiza socjologiczna*, Wyd. UW, Wrocław 2012
H.P. Martin, H. Schuman, *Pułapka globalizacji*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2000
G. Soros, *Kryzys światowego kapitalizmu*, Muza Warszawa 2000
R. Stępień, *Edukacja szkolna a bezpieczeństwo państwa*, *Edukacja dla bezpieczeństwa* nr 1 2000
J. Szczepański, *Polska wobec wyzwań przyszłości*, Warszawa 1989

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

---

¹ J. Kunikowski, *Poznawcze, interpretacyjne i systemowe aspekty w socjologii* [w:] *Podlaskie Zeszyty Pedagogiczne*, nr 2/2000 s. 174, zob. też S. Ossowski, *O strukturze społecznej*, Warszawa 1982. s. 14.

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE JAKO ELEMENT SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

CRISIS MANAGEMENT AS AN ELEMENT OF THE SECURITY SYSTEM IN A LOCAL COMMUNITY

BYŁOK Felicjan ¹

STRESZCZENIE: W XXI wieku problematyka bezpieczeństwa staje się jedną z najważniejszych kwestii społecznych. Jest to wynikiem zwiększenia się zagrożeń w otaczającym człowieka środowisku wynikających z jego działalności i postępu technicznego-technologicznego. W celu przeciwdziałania lub przynajmniej ograniczenia skutków tych zagrożeń niezbędne są działania związane z zarządzaniem bezpieczeństwem na szczeblu lokalnym. Elementem systemu bezpieczeństwa jest zarządzaniem kryzysowym. Jest to proces kierowania mający na celu zapobieganie sytuacjom kryzysowym, a w razie ich zaistnienia, zmiany kierunku rozwoju nagłych i niebezpiecznych wydarzeń, zagrażających żywotnym interesom społeczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo publiczne zarządzanie kryzysowe, lokalna społeczność.

ABSTRACT: In the 21st century, the problematic issues of security have become one of the most significant social issues. It is the result of the increasing threats in the environs of mankind arising out of its activities and technical and technological progress. With the aim of counteracting, or at least hindering the effects of the said threats, actions associated with the management of security at local level are essential. An element of the security systems is that of crisis management. This is the process of management aimed at preventing crisis situations and in the case of their existence, changes in the direction of development of sudden and dangerous events that threaten the interests of the society.

Key words: public security, crisis management, local community.

INTRODUCTION

In contemporary society one of the most significant values is that of safety. People expect the state and its institutions to ensure the appropriate level of safety. This is a difficult task as a multitude of threats exist that are of an internal source, while also having international and global connotations. The identification of potential threats and ways of eliminating them is a significant challenge which state institutions are faced with. In order to fulfil the social requirements, it has become essential to prepare a system of national security that would facilitate reactions to the threats occurring. One of the most important elements of this system has been acknowledged to be that of crisis management. The notion of crisis management arises from the evolution of the theory and practices of management, from which the sub-discipline has become distinguished that deals with the methodological bases of ensuring national security. The aim of this new sub-discipline was to identify the fundamental elements of national security, which had an impact on the creation of systems to counteract the occurrence of threats and their associated crisis situations. The application of the knowledge and methods of operations in the sphere of management has enabled the creation of the solid bases of crisis management. An efficiently functioning crisis management system has become the guarantee of public safety, as well as technical and economic security.

The aim of the herein paper is to analyse the systemic solutions of crisis management aimed at improving public safety in Poland. Their effectiveness is to a large extent dependent on the cooperation of services and institutions that are responsible for the realization of tasks arising out of the participation in the process of crisis management, while the main factor that conditions the appropriate procedure with regard to the threat at hand is the preparation and familiarity with the plans of crisis reaction.

---

¹ Prof. PCz dr hab. Felicjan Byłok, Czestochowa University of Technology (Politechnika Częstochowska), Instytut Socjologii i Psychologii Zarządzania, Wydział Zarządzania, Ul. Armii Krajowej 19 B, 42-200 Częstochowa, e-mail: bylokfelicjan@gmail.com

1 SECURITY SYSTEM IN POLAND

In the 21st century, a change in the approach towards the perception of national security is being noted. L. Chojnowski states that evolution is taking place in terms of the perception of safety “from what” (threats) in the direction of safety “to what” (justice, freedom, peace).¹ This change is caused by the occurrence of various factors that may include first and foremost the expansion of the sphere of means and methods of the policies of security associated with the expansion of the list of protected values. These values encompass contents of not only the military sector, but also the political, ecological and socio-cultural sectors. Secondly, the sphere of security is becoming expanded. The national policy of security is evolving in the direction of ensuring internal security, while also taking the interests of local communities into account. The determinant of these activities is that of crisis management. Thirdly, the evolution of the approach towards security in terms of moving away from defending against threats in favour of preventing them.

The consequence of the change of approach to national security is the building of a new system of security. This system of security is used to term a team of services and means ensuring an acceptable state of security and means of an entity that may be a unit of people, social group of territorial collectivity or the state. Each of these entities is directed by different values of safety. In the case of units, the feeling of existential security associated with work, family and functioning in the social environment is significant. However, in the case of the state, the most important values are those that are associated with the survival of the state and the nation itself, while also preserving territorial integrity, political independence, as well as ensuring a defined quality of life.² An interesting typology of values associated with security was proposed by A. D. Rotfeld,³ who distinguished the following: political values, to which he included the sovereignty of a nation, its independent existence and independence within guaranteed stable boundaries; ideological–system, aims and forms of organizing social life; economic–optimization of economic life and freedom of taking decisions in terms of economic issues, while also cultural-civilizational – ensuring the free development of spiritual life and preserving the national identity.

In order to take account of the expectations of the units, social groups and the state in the sphere of ensuring security, the system of managing security was created. In Poland, this consists of central and local bodies. The central bodies include the President of the Republic of Poland, the Council of Ministers, the ministers and the central bodies of government administration. Nevertheless, the local bodies are those of the provincial governors (województwie) as the chief bodies of state administration in the areas administered by them, which in this sphere encompass territorial self-government – self-governing provinces (województwo samorządowe) marshal of the province (marszałek województwa), administrative district (powiat) district head (starosta), the president of the city (prezydent miasta) in accordance with the rights of the administrative district and community (gmina) (governor, mayor, president of the city). All these bodies in situations of threats to national security are responsible for the realization of tasks, the flow of information and disposition of resources at the lowest executive level while taking account of the restrictions created by separate regulations. With the aim of streamlining the functioning of the system of security, elements of management have been initiated such as planning, organizing, leadership and inspection entities.

---

¹ CHOJNACKI, Lech. Wybrane zagadnienia ewolucji bezpieczeństwa. In *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 2009, t. X, zeszyt 6, s. 33.

² ZIĘBA, Ryszard 1999. *Institucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. s. 41-42. ISBN:8388495615

³ ROTFELD, Daniel 1989. *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. s. 18. ISBN 22661074

At each level of the system of security a process of management is executed. Thanks to this, the system is transparent and effective. Hence, the occurrence of threats or crisis situations does not cause chaos, but rather rational actions are undertaken in accordance with the accepted assumptions of the management of security.

2 CRISIS MANAGEMENT IN A SECURITY SYSTEM

A significant part of the system of security is that of crisis management. In the search for answers to the question of what crisis management is, it is essential to emphasize the fact that there is no unequivocally specified definition of crisis management. In subject-related literature, it is possible to encounter various approaches to the perception of crisis management. Some of them present crisis management in a micro-sized dimension, while others in a macro-social dimension. In the micro-social notion, crisis management shall be referred to as the organization that has found itself in a crisis situation and must undertake action to get out of it. The tasks of the management first and foremost include bringing the enterprise back to profitability and financial solvency.¹

Nevertheless, on a macro-social scale, crisis management is associated with the functioning of the state. This approach is exemplified by the definition stipulated in the *Act relating to Crisis Management*, which defines it as "działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej"² (the action of the public administration bodies as an element of managing national security, which involves the prevention of crisis situations, preparation to take control of such by way of planned action, reacting in the case of the occurrence of crisis situations, elimination of their effects and recreation of resources and critical infrastructure). The aim of this act was to create the conditions (consistency) of crisis management in the system of national security.

Attempts to combine the micro and macro-social approaches were undertaken by R. Grodzki, who defines crisis management as a set of organizational, logistics and financial undertakings, whose aim is to prevent the emergence of crisis situations in the state, as well as in the organizations, ensuring efficiency of the decision-making structures at all levels of management, constant readiness of both the forces and means to undertake action, smooth reaction and the elimination of the effects of the existing crisis situation (Grodzki 1999:10).

In the search for the methodological bases of crisis management, it is worth concentrating on the systemic perspective that facilitates the description of all its elements and sub-systems that are functional in terms of each other and strive towards the attainment of the fundamental aim, which is the limitation of the occurrence of threats, while in the case of their occurrence to react to them. The systemic approach also enables the perception of crisis management as an open system that makes contact with the external environment with the aid of the system of entry and exit. It is assumed in this approach that crisis management is not a singular action, but rather a constant process that may be termed a *system of crisis management*.

This consists of the managerial bodies; IT ties, which are essential for the realization of the process of management; methods and actions regulating the way and principles of functioning of the given organization in accordance with the stipulated aims.

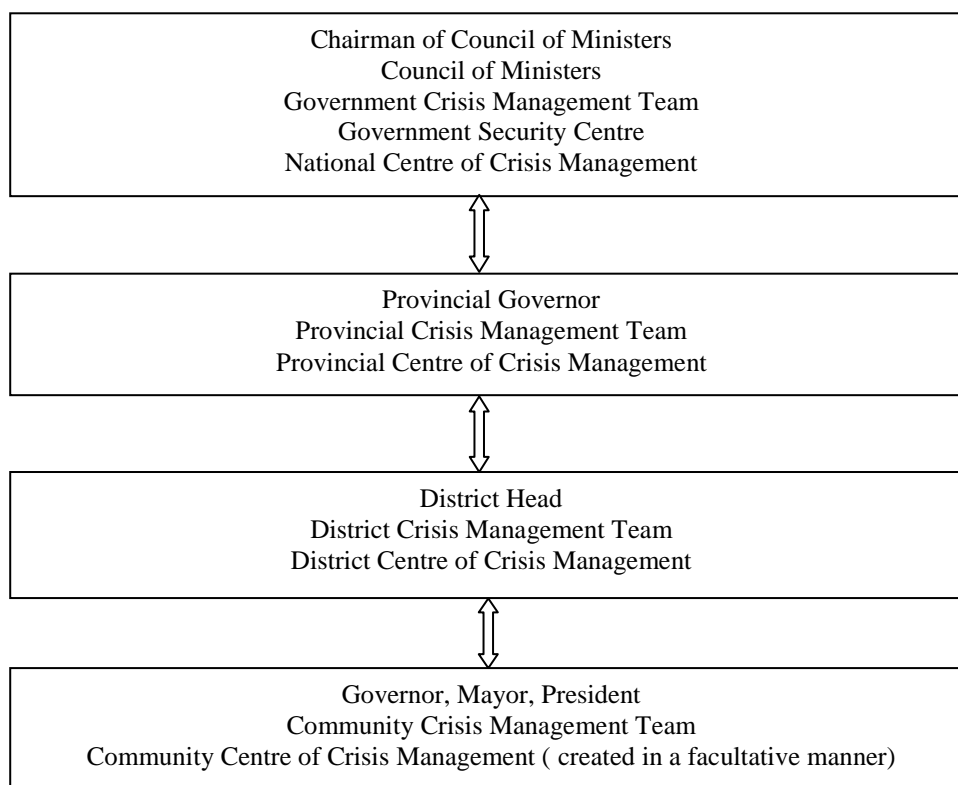
¹ ZAKRZEWSKA – BIELAWSKA, Agnieszka 2008. *Zarządzanie w kryzysie*. In *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym*, (ed.) I. Staniec i J. Zawila – Niedźwiecki. Warszawa: Wyd. C.H. Beck, Warszawa, s. 87. ISBN: 978-83-255-0269-0

² *Act relating to Crisis Management dated 26 April 2007 (Law Gazette no. 89, pos.590 with further amendments.*

This is a system that changes dynamically over time, while the driving force of change with relation to all the elements of this system is that of the managerial bodies themselves.¹ The adoption of the systemic approach enables the distinction of the sub-system of the managerial bodies, as well as other elements, including the methods of undertaking action.

The system of crisis management in Poland is built in a vertical fashion from bottom up (Fig.1). This encompasses the decentralization of state authority. As a result of the reforms of the administration of the country, the units of territorial self-government gained great independence in terms of shaping local policies, including the policies of public safety. At this level, specific tasks are undertaken that are associated with reactions to threats to security.

Thus, self-governing communities and administrative districts have become the basis of the system of crisis management. In the case of the occurrence of threats, the units of this level react first, as the appropriate ones to eliminate such threats. If the services and means held at this level are insufficient to control such threats, there is no possibility of the outbreak of a crisis situation regardless of the magnitude of the case at hand. A crisis situation may be termed as such only in the case whereby there is a rapid and unexpected series of events that arouse the occurrence and rise of forces destabilizing the balance in a given community, lack of supplies and difficulty in the normal development of people inhabiting the territory where the said situation is taking place (Pieńkowski 2009:45).²

Source: Self-analysis

Fig. 1 Structure of crisis management in Poland

¹ NOWAK, Eugeniusz 2007. *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*. Warszawa: AON. s. 47. ISBN: 978-83-7477-496-3

² PIENKOWSKI, Gniewomir. Wpływ rozwoju teorii zarządzania kryzysowego na formułowanie nowych modeli systemu bezpieczeństwa, In *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 2009, t. X, zeszyt 6, s. 45.

Hence, a crisis situation in a community is only faced with in the case when the forces and means available to the services subject to the governor (mayor or president of the city) are insufficient to bring the threat at hand under control. In such a case, support from the level of the administrative district, province or state is initiated. In the model of crisis management there is a principle that the higher the level of public administration, the lower the scope of reaction, as the function of reacting is replaced by the function of coordinating the action and distributing support.

Crisis management takes on the form of a process that encompasses four phases, which include prevention, preparation, crisis reaction and rebuilding.¹ The preliminary phase is *prevention of the occurrence of threats*, which encompasses all actions of eliminating or mitigating the probability of the occurrence of threats. They frequently involve the preparation of analysis and documentation of potential threats, acquisition of financial resources and their accumulation for the occurrence of a crisis situation, as well as control of the systems of monitoring and warning against threats. Such activities are long-term and are aimed at reducing the potential possibilities of an occurrence of a crisis situation to a minimum. This is the most significant phase of this process as it encompasses preventive actions aimed at reducing the probability of a crisis occurring.

A further phase of crisis management is that of *preparation*, which encompasses actions associated with the preparation of a plan of reaction in the case of a crisis for the inhabitants, personnel of professional service teams and volunteer teams. The fundamental aim for the realization of tasks in this phase is the attainment of readiness for efficient action in cases of threats.

Apart from the plan of action, the organization of an efficiently operating warning and alert system is significant. Likewise, information on the state of services that are at their disposal in a given situation is also important, while in turn, the fact of being convinced of their efficiency in terms of the actions undertaken. A significant part of this phase is that of the training of bodies, service teams and forces.

The third phase is that of *crisis reaction*, in which all the previously planned tasks and procedures are executed, while also additional undertakings are carried out that are forced by a specific situation. The aim of crisis reaction is the neutralization of threats or controlling such in order to mitigate the losses incurred. Actions undertaken at this stage are associated with the elimination or control of the existing crisis situation. Their aim is the fastest provision of aid to those afflicted and the mitigation of damage and material loss.

The final phase of crisis management is that of *rebuilding*, which encompasses a series of actions aimed at restoring the damaged systems to their previous state, or their improvement by taking account of the experience acquired from the execution of the previous phases with the aim of not allowing a reoccurrence of the crisis situation. It is also possible to ensure that the rebuilt systems are less sensitive to further threats. Sometimes, this phase has a natural connection with the phase of prevention.

This takes place in situations whereby there is the necessity to rebuild the abilities to carry out action on the part of all the entities of security, rebuild the infrastructure and the natural environment, as well as implementing modifications to the hitherto plans of preventing the threat of further crisis situations.

It is necessary to note that the subsequent phases of crisis management are from the previous ones and their continuation, yet there is no strictly defined boundaries between them. The phases are distinguished and create a sequence of action undertaken by the structures of all the levels of administration in Poland.

---

¹ MOLEK, Wiesław a i. Zarządzanie kryzysowe w systemie kierowania bezpieczeństwem narodowym. In *Bezpieczeństwo Narodowe*, 2011, nr 17, s. 64.

3 FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF CRISIS MANAGEMENT IN A LOCAL COMMUNITY AS EXEMPLIFIED BY THE CITY OF CZĘSTOCHOWA

Crisis management is closely connected with the bodies of public administration, which appoint special teams to react in crisis situations. In a situation whereby a threat occurs in the local environment, the appropriate actions are undertaken by the self-governing institutions at the level of the community. The authorities of the said community have freedom to organize teams that shall deal with actions to protect the local inhabitants. This is exemplified by the functioning of crisis management at the lowest level in Częstochowa, which is a city of both community rights and simultaneously the rights of an administrative district.¹

The institution that executes the tasks associated with the coordination of crisis management in Częstochowa is that of Miejski Zespół Reagowania Kryzysowego. The aims which this body is to execute may be divided into both general and detailed ones. The general tasks, apart from those which arise from the Act relating to Natural Disasters², additional tasks are taken into account that are to be executed by Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczego (the National State Fire Service System) in the territory of the community, while also coordination of its functioning, control of the execution of the inherent tasks and situations of unusual risk to life or health, or the environment where this system is to be managed. However, the detailed tasks are divided in accordance with the order in which the phases take on in terms of crisis management. These are included in the *prevention phase* as follows: monitoring and analysing all the potential threats that are possible to occur in the area of the city; ensuring the operations of the system of detecting and alerting, as well as prior warnings for the city; accumulating data, documenting and evaluating the elements of the critical infrastructure for the natural environment and social groups that are particularly sensitive to the effects of natural disasters or events with signs of natural disasters; monitoring and active participation in the process of planning spatial management in terms of the regions and zones that are particularly affected by the effects of natural disasters. Nevertheless, in the phase of preparation the principal tasks are as follows: preparation and updating of the *Plan of Crisis Reaction for the City of Częstochowa*; specification of the scope of tasks, as well as the mutual dependencies and principles of procedure during the course of crisis reaction for the organizational units of the city, municipal services, inspection entities and fire services, legal entities and individuals; organization and maintenance of the systems of communications, monitoring, alerting and warning; preparation, updating and creating of contact details in accordance with the needs required, as well as materials and equipment, medical supplies and the procedures of acquiring human resources, resources and materials for the purpose of running rescue action, as well as providing for human needs. In turn, in the *phase of reaction*, the following tasks were established: initiation of the procedures of alerting and development of a team; undertaking work on a 24 hour-a-day basis with the whole team; evaluation of the situation, degree of danger and specification of the need of resources of forces and services; preparation of the optimal proposition of decisions aimed at the appropriate utilization of the rescue forces and resources at their disposal; coordination of rescue actions, as well as ordering and protective actions run during the phase of reacting in the city environs; monitoring and predicting the spread of the threats in the city areas; notifying, warning and alerting the city inhabitants and the cooperating service teams about the threats at hand.

---

¹ Analysis of the functioning of the system of crisis management in Częstochowa prepared on the basis of documents relating to the work of Miejskiego Zespołu Reagowania Kryzysowego (Municipal Team of Crisis Reaction), as well as legislative documents, namely, Zarządzeń Prezydenta Częstochowy (Directives of the President of Częstochowa) with regard to the appointment, organization and functioning of the system of crisis management.

²Act dated 18 April 2002 relating to Natural Disasters. Law Gazette dated 2002, pos. 333.

In the phase of *rebuilding*, the most significant tasks have been adopted as follows: supervising the process of evaluating damage and losses arising from the crisis situation in the city areas; creation of a report on the rebuilding; allocation of tasks for the municipal services, inspection entities and fire service teams, as well as entities taking part in the sphere of rebuilding; monitoring of the system of social aid and distribution of resources from humanitarian aid; coordination of activities aimed at rebuilding the critical infrastructure of the city, as well as resources and stocks utilized during the course of the rescue actions executed; analysis of the course of events of the crisis and actions undertaken, while modifications and updating of plans and procedures of crisis reaction on the basis of this.

Within the framework of the Municipal Team of Crisis Reaction, the management was distinguished which includes the team leader and his three deputies, as well as working groups of a permanent nature and of a temporary nature. The *working groups of a permanent nature* include a working group for civil planning and groups for monitoring, predicting and analysis. The members of the group for civil planning are simultaneously the employees of the Wydziału Zarządzania Kryzysowego, Ochrony Ludności i Spraw Obronnych Urzędu Miasta Częstochowy (Protection of Population and Civil Issues of the City of Częstochowa), or in other words, people facing the problematic issues of crisis management on a daily basis. However, the groups of monitoring, predicting and analysis were created on the basis of the duty operations services of the President and the District Head, as well as the duty operations services of the Miejskiego Stanowiska Kierowania Państwowej Straży Pożarnej.

The composition of the *working groups of a temporary nature* was stipulated as follows: a group for operating and organizing tasks, a group for provision of logistic services and a group for health care and social and household aid. Working groups of a temporary nature were created on the basis of functional entities of the services of the administrative district, as well as inspection entities and fire services, departments and organizational units of the City Office. These are appointed for the duration of planning and counteracting situations that may cause a crisis.

The team works in normal and emergency modes. Work in a normal mode is associated with the execution of an annual plan. In situations of the occurrence of threats or natural disasters, the team works in an emergency mode. This involves the case whereby following the receipt of a signal of the occurrence of a natural disaster or unusual danger, the President of the City carries out preliminary analysis and takes the decision for the Municipal Team of Crisis Reaction to undertake operations in an emergency mode, as well as initiating the Municipal Plan of Crisis Reaction. The order to initiate the City Plan of Crisis Reaction and appoint the team is announced to the Team Leader, who with the aid of the Municipal-Administrative District Centre of Crisis Management notifies the team members and establishes the time and place of the assembly of the team. During the meeting analysis and evaluation of the danger at hand is carried out by the team, as well as a preparation of the concept of action on the basis of which the Team Leader takes the individual decision relating to what direction the rescue action should take.

The person responsible for the functioning of the Municipal Team of Crisis Reaction is the President who establishes the principles and organization of the crisis reaction, as well as exercising supervision of the forces and resources engaged in the activities of crisis reaction, while in the case of the lack of sufficient forces, he/she applies to the Provincial Governor of Silesia for aid to be granted towards the activities of crisis reaction.

In assessing the functioning of crisis management in Częstochowa, it is necessary to state that its manner of organization is appropriate in terms of the potential threats that may occur in the local community. The hitherto actions have mainly concentrated on the execution of tasks arising from the phases of prevention and preparation of crisis management. Nevertheless, no dangers have occurred that would require the undertaking of action arising from the phases of reaction and rebuilding.

CONCLUSIONS

The model of crisis management that is binding in Poland would seem to be appropriate for the challenges facing the state institutions in the sphere of ensuring the appropriate level of safety. The current and potentially new dangers existing both in the international environment of security (e.g. acts of terror), as well as those resulting from the forces of nature (natural disasters) have an impact on the necessity for the constant improvement of the system of crisis management. It is essential to modify it on a regular basis, as well as in the case of the appearance of new dangers by eliminating its weak points. In particular, it is to a certain degree worth applying the methods and techniques characteristic of the theories of management. Some solutions arising from the theories of public management, for instance the methods of strategic management, could streamline the functioning of the institutions and organizations that form the system of crisis management, i.e. the police, fire services, self-governing institutions (Kožuch 2004:179-222).¹

It would appear that the weakest link in the system of crisis management is that of the people who execute the activities arising from the particular phases of management on a regular basis. The efficiency of the system depends on their competences and skills. The application of the solutions from the field of the management of human resources during the course of coordinating the work of the team members would enable an increase in terms of the efficiency of their actions on behalf of safety.

Bibliography

- CHOJNACKI, Lech. Wybrane zagadnienia ewolucji bezpieczeństwa. In *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 2009, t. X, zeszyt 6, s.17-36.
- GRODZKI, Romuald 1999. *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*. Wrocław: Wydawnictwo Difin, 174 s. ISBN: 9788376415604
- KOŻUCH, Barbara, 2004. *Zarządzanie publiczne. W teorii i praktyce polskich organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo PLACET. 270 s. ISBN 83-85428-89-5
- MOLEK, Wiesław a i. Zarządzanie kryzysowe w systemie kierowania bezpieczeństwem narodowym. In *Bezpieczeństwo Narodowe*, 2011, nr 17, s.45-60.
- NOWAK, Eugeniusz 2007. *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*. Warszawa: AON. 227 s. ISBN: 978-83-7477-496-3
- PIEŃKOWSKI, Gniewomir. Wpływ rozwoju teorii zarządzania kryzysowego na formułowanie nowych modeli systemu bezpieczeństwa, In *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 2009, t. X, zeszyt 6, ss.37-55.
- ROTFELD, Daniel 1989. *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. 270 s. ISBN 22661074
- Ustawa o stanie klęski żywiołowej z dnia 18 kwietnia 2002 r (Dz.U. z 2014 poz. 333).*
- Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 roku (Dz.U. Nr 89, poz.590 z późniejszymi zmianami)*
- ZAKRZEWSKA – BIELAWSKA, Agnieszka 2008. *Zarządzanie w kryzysie*. In *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym*, (ed.) I. Staniec i J. Zawila – Niedźwiecki. Warszawa: Wyd. C.H. Beck, Warszawa, s. 65-92. ISBN: 978-83-255-0269-0
- ZIĘBA, Ryszard 1999. *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. 406 s. ISBN:8388495615

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

---

¹ KOŻUCH, Barbara, 2004. *Zarządzanie publiczne. W teorii i praktyce polskich organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo PLACET. s. 222. ISBN 83-85428-89-5

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ОХРАНЫ ТРУДА СПАСАТЕЛЕЙ УКРАИНЫ

INTERNATIONAL EXPERIENCE AND WAYS TO IMPROVE SAFETY
AND HEALTH REGULATIONS OF UKRAINIAN RESCUE WORKERS

ЧЕРНЕТА Валерий¹

АННОТАЦИЯ: В статье проведен обобщенный анализ и разработаны перспективные направления международного сотрудничества европейских государств по вопросам гражданской защиты. Приведены статистические данные чрезвычайных ситуаций в Украине за последние 15 лет. Рассмотрен опыт развитых стран мира в сфере предупреждения нештатных ситуаций и их современного оборудования. Даны рекомендации по профессиональному обучению украинских специалистов спасательных служб и широких слоев населения.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации, направления взаимодействия, анализ требований, практическая и психологическая подготовка, культура безопасности, информирования населения.

ABSTRACT: Conclusive analysis has been performed in the article and promising areas of international cooperation of European countries on issues related to civil protection have been developed. Statistics of the emergency situations in Ukraine have been shown for last 15 years. The article also analyses experience of mature economies in accident preventions and its modern equipment. Recommendations about professional education of Ukrainian rescue workers have been given, including education of the public.

Keywords: emergency situations, directions of interaction, requirements analysis, practical and psychological preparations, security culture, informing the public.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы. Как показывает статистика, во всем мире наблюдается тенденция к увеличению количества чрезвычайных ситуаций (ЧС) природного и техногенного характера. Это характерно и для Украины. Систематическое недофинансирование и изношенность основных производственных фондов на объектах нашего государства приводит к ежегодному росту потенциальной угрозы возникновения крупномасштабных ЧС регионального и государственного уровня. В то же время, политическая напряженность в восточной части Украины приводит к тому, что аварийно-восстановительные работы (АВР) после ликвидации последствий антитеррористической операции необходимо будет выполнять длительно и с высокой степенью риска. При таких условиях основным вопросом является спасение жизни и сохранение здоровья людей, а также уменьшение количества погибших и пострадавших. К сожалению, при проведении АВР существуют существенные недостатки в организации реагирования на ЧС, принятии своевременных решений, что свидетельствует о недостаточном уровне подготовки к действиям в ЧС. Эти причины заключаются в отсутствии необходимых современных знаний безопасности всех категорий населения и неудовлетворительном состоянии изучения международного опыта.

Анализ предыдущих исследований и публикаций. Проблемами подготовки по вопросам гражданской защиты (ГЗ) занимались такие ученые и специалисты, как В.П. Андрущенко, И.А.Зязюн, В.Г.Кремень, С.Д.Максименко, Н.Г.Ничкало. Личные и психологические особенности спасателей рассматривали В.П.Бут, Л.О.Гонтаренко, О.П.Евсюков, С.О.Миронец, О.В.Тимченко и другие. Над анализом международного опыта проблем ГЗ и подготовки населения от последствий ЧС работали Л.В.Жукова, С.М.Домбровская и В.П.Садковой. Однако проблематика профессионального обучения личного состава аварийно-спасательных служб (АСС) и неработающего населения не рассматривалась вовсе.

---

¹ CHERNETA VALERII, Senior lecturer in the humanities, Dnepropetrovsk State Finance Academy, Ukraine, 49083, Dnepropetrovsk, Arzhanova Str., 12, mobil: +380502308913, E-mail: valerijch_@mail.ru

Цель исследования: разработать мероприятия по улучшению безопасных условий труда спасателей Украины с учетом международного опыта и особенностей их работы в современных условиях. Основная идея работы заключается в том, что повышение охраны труда специалистов (АСС) при увеличении количества возникновения ЧС техногенного и социального характера достигается как за счет их профессиональной подготовки, так и обучение к действиям в ЧС различных слоев населения.

1 ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ГЗ В РАЗВИТЫХ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ СТРАНАХ

Развитие Украины является неотъемлемой составляющей безопасности других государств мира. Мировые совокупные масштабы потерь от поражающих факторов ЧС природного и техногенного характера с каждым годом растут и приближаются к критической отметке. Ни одно государство мира не будет в состоянии самостоятельно преодолеть их последствия. Затраты для восстановления этих последствий будут требовать значительно больше, чем меры по их предупреждению.

1.1 НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

На сегодняшний день, ГЗ мировым сообществом определено как приоритетное направление государственной политики.¹ Поэтому международное сотрудничество Украины по вопросам ГЗ строится на основе двусторонних договоров, участия в совместных учениях и оказании гуманитарной помощи. Ключевыми направлениями сотрудничества являются контакты и практические программы взаимодействия со структурами Организации Объединенных Наций, Североатлантического альянса, Совета Европы и Европейской Комиссии, Центрально-европейской инициативы и других организаций. Недостатком в этом направлении можно считать недостаточную работу по приведению нормативно-законодательной базы сферы ГЗ к европейским требованиям с целью ее унификации и обеспечения надлежащих действий органов управления во время совместного реагирования сил АСС на трансграничные ЧС.

Как следствие, при взаимодействии аналогичных систем зарубежных стран и с учетом их передового опыта можно ожидать повышения эффективности функционирования системы ГЗ Украины. Итак, можно сделать вывод, что с принятием вышеупомянутых изменений в законодательство Украины будут усовершенствованы правовые нормы ГЗ что, в свою очередь, напрямую повлияет на развитие организационно-правового обеспечения межгосударственного сотрудничества.

1.2 СОВРЕМЕННЫЕ СТЕПЕНИ РИСКА В СТРАНАХ ЕВРОПЫ

В развитых странах мира установлены жесткие нормативные показатели безопасности настолько это возможно.² Так, критерий индивидуального риска для регулирования безопасности в Великобритании составляет $10^{-4} \div 10^{-6}$ (год⁻¹).

В Германии принята система требований, предъявляемых к потенциально опасным установкам, которые должны выполняться уже на стадиях проектирования, а затем строительства и эксплуатации. Количественную оценку риска рассматривают как дополнение к профессиональному анализу регулирующих органов о приемлемости риска.

---

¹ Козубенко, А.А. Организационно-правовое обеспечение межгосударственного сотрудничества Украины в сфере гражданской защиты / Теория и практика государственного управления. - Вып. 1 (28).

² Михайлова, А.В. Анализ зарубежного опыта по определению пожарного риска / А.В.Михайлова, В.В. Нижник // Материалы 15-й Всеукраинской научно-практической. конф. спасателей. Киев: ИДУЦЗ, 2013.- С. 204-206.

Во Франции регуляторные органы более гибко рассматривают риски в зависимости от особенностей каждого объекта. Существование жестких правил рассматривается скорее как недостаток, но в то же время промышленность поддерживает ту точку зрения, что стандарты нужны для обеспечения рамок обсуждения необходимости дополнительных мер безопасности.

В Дании для химических установок по переработке отходов приемлемым уровнем риска является 10^{-6} год⁻¹. Особенностью является то обстоятельство, что национальные органы регулирования принимают решение о приемлемости рисков, связанных с конкретными установками, только после оценки технического состояния и результатов обследования комиссий по безопасности соответствующих организаций.

В Нидерландах нормативным документом «Versteeg and Visser» установлен предельно допустимый уровень риска 10^{-6} в год. Для индивидуальных рисков в диапазоне между 10^{-6} и 10^{-8} в год снижение риска является желательным, а риски величиной 10^{-8} в год и ниже рассматриваются как нормальные.

Значение индивидуального риска в США, рекомендуемого Национальной ассоциацией пожарной безопасности США (National Fire Protection Association - NFPA), составляют $10^{-6} \div 10^{-8}$ (год⁻¹).

В Итальянской Республике заложен принцип обязанности работодателя оценить уровень пожарного риска объекта. Проведение этой процедуры заключается в выявлении пожарной опасности; выявлении лиц, находящихся на рабочих местах и незащищенных в случае пожара; намеченных мероприятий исключения или уменьшения опасности пожара; в оценке опасности вторичных проявлений пожара; проверке соответствия требованиям имеющихся мер безопасности, направленных на исключение или уменьшение вторичных проявлений пожара.

В Российской Федерации с использованием понятия пожарного риска установлены условия соответствия объекта защиты требованиям пожарной безопасности, а также определено нормативное значение индивидуального пожарного риска в зданиях и сооружениях, которое составляет 10^{-6} .

По результатам аналитических исследований зарубежного опыта.¹ Установлено, что нормативное значение индивидуального пожарного риска составляет от 10^{-6} до 10^{-4} .

В Украине только внедряется современная система противопожарной защиты объектов. Ее необходимо осуществлять путем анализа, оценки и управления рисками. Но нормативные значения уровня и методики по оценке как пожарного так и индивидуальных рисков в нашей стране на сегодняшний день не разработаны. В дальнейшем для оценки отечественного уровня требований безопасности необходимо будет приобрести соответствующее компьютерное оборудование и подготовить специалистов по данному направлению.

1.3 ОРГАНИЗАЦИЯ ЭКСТРЕННОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ В США И ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Рост количества ЧС по масштабам все чаще охватывает несколько стран. Это делает необходимым объединение усилий по совместному планированию предупреждения их возникновения, а также управления в борьбе с такими последствиями.

В США медицинская помощь при катастрофах осуществляется в рамках Национальной системы медицины катастроф NDMS (National Disaster Medical System). Ответственными за ее состояние является Министерство здравоохранения и социального обеспечения и Министерство обороны.

---

¹ Михайлова, А.В. Анализ зарубежного опыта по определению пожарного риска / А.В.Михайлова, В.В. Нижник // Материалы 15-й Всеукраинской научно-практической. конф. спасателей. Киев: ИДУЦЗ, 2013.- С. 204-206.

Американский тип неотложной помощи предусматривает работу на догоспитальном этапе в основном техников и парамедиков. Эти специальности появились в у 70-их годах. Со временем уровень подготовки их рос в связи с повышением уровня требований к ним. Такие специалисты, как правило, оказывают доврачебную медицинскую помощь пострадавшим в результате аварии, пожара, стихийного бедствия и др. несчастных случаев. Их обучают базовым принципам реанимации и медицинской помощи. Этим навыкам также обучают полицейских, пожарных, водителей и др. Ведь каждый пятый при аварии на дорогах погибает только потому, что ему не сумели своевременно оказать элементарную помощь, такую как остановка кровотечения, проведение первичного реанимационного комплекса.

В зависимости от уровня подготовки существуют различные категории парамедиков. Так, квалификация CFR (человек с подготовкой 40-60 часов в оказании первой помощи) распространена среди пожарных и полицейских США. В 1970 г. специалисты категории EMT-B (время на подготовку составляет 120 часов) были внесены в официальный перечень медицинских специальностей. Следующей категорией является EMT-I – которая осваивает методы распознавания угрожающих жизни состояний и оказания неотложной медицинской помощи (в том числе кардиопульмональной реанимации). EMT-P - готовятся как более квалифицированные специалисты по оказанию помощи с применением методов интенсивной терапии. Экипаж американской скорой помощи состоит, как правило, из двух человек (один или оба EMT - B). Это так называемая BLS-бригада (от Basic Life Support - «базовое жизнеобеспечения»). Два EMT-I - это ILS-бригада (Intermediate Life Support - «промежуточное жизнеобеспечения»), а два парамедика - ALS (Advanced Life Support - «продвинутое жизнеобеспечения»). EMT-B в паре с парамедиками в некоторых штатах также могут считаться ALS-бригадой. Еще существуют бригады быстрого реагирования, которые направляются на тяжелые вызовы, когда приезд полноценной «скорой» затянута во времени. Обычно это пожарные с прилегающей пожарной части, имеющие ту или иную медицинскую квалификацию.¹

Что касается Великобритании, то центральным органом, который координирует работу аварийно-спасательной службы в стране, является Министерство внутренних дел, а также ведущее министерство, которому подчинен район или объект, оказавшийся в зоне бедствия. Наряду с Министерством внутренних дел оно информирует о событии и ходе ликвидации его последствий правительство, парламент и население. При больших бедах после оценки ведущим министерством масштаба и характера ЧС, Кабинет министров производит необходимые решения по проведению спасательных работ и оказанию помощи.

В Великобритании парамедики появились в конце 80-их годов. Они являются важным звеном в хорошо организованной системе предупреждения чрезвычайных и кризисных ситуаций. Специализация парамедика - оказание неотложной медицинской помощи пациентам в критических ситуациях до госпитализации. Их обучение в настоящее время является лучшим в Европе.²

Таким образом, организация оказания экстренной медицинской помощи в США и Великобритании имеет свои особенности. Для дальнейшего совершенствования их работы требуется тесное сотрудничество между всеми странами, в том числе и Украины, ведь это диктуется увеличением числа ЧС различного характера, в т.ч. террористических актов.

---

¹ Карпинская, Т. Организация подготовки специалистов и проведения экстренной медицинской помощи в США и Великобритании / Материалы 15-й Всеукраинской научно-практической. конф. спасателей. Киев: ИДУЦЗ, 2013.- С. 150 - 158.

² там же, С. 150 - 158.

1.4 ОПЫТ РАЗВИТЫХ СТРАН МИРА В СФЕРЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

Поддержке высокой готовности к действиям в ЧС в США, Германии, Италии, Франции, Японии, Великобритании и многих других странах уделяется особое внимание: именно они организуют и проводят наибольший объем АВР. Кроме этого, для решения вопросов ликвидации последствий аварий и стихийных бедствий в этих странах привлекаются общественные организации и добровольцы.

Данными странами накоплен значительный опыт, созданы эффективные системы управления, материально-техническое, финансовое и ресурсное обеспечение эффективных действий соответствующих сил и средств в условиях ЧС мирного и военного времени. В организации их служб и функционировании отмечается много общего:

- все системы безопасности играют весьма существенную роль в обеспечении национальной обороны и выполнения оборонных мероприятий;
- руководство АВР осуществляется на правительственном уровне или непосредственно через соответствующие министерства или через специально созданные органы государственной власти;
- решение вопросов организации действий в экстремальных ситуациях возложено на министерства и ведомства, имеющие соответствующие силы и средства, а также на местные органы власти.

Такие системы предупреждения и защиты населения и территорий способны достаточно эффективно обеспечить жизнедеятельность людей и объектов экономики в случае возникновения ЧС. Во всех развитых странах созданы современные системы управления силами и средствами, хорошо продуманные системы подготовки руководящего состава и персонала аварийно-спасательных и других формирований, а также проведение обучения населения действиям в ЧС различного характера.

Например, в передовых странах мира существует обязательное нормативное требование по оборудованию жилых помещений автономными пожарными извещателями, которые в автономном режиме обнаруживают пожар и подают сигнал (голосовой, звуковой). Практически все дома в США уже оборудованы такими изделиями. Аналогичные законы были приняты в Канаде, Австралии, Эстонии, Франции и в других странах. Результаты исследований зарубежных специалистов показывают, что за счет использования автономных звуковых извещателей в квартирах и в жилых домах удается снизить риск гибели людей почти на 50%.

В соответствии с требованиями Указа Президента «О некоторых мерах по оптимизации системы центральных органов исполнительной власти» от 24 декабря 2012 № 726/2012, была образована Государственная служба Украины по чрезвычайным ситуациям (ГСЧС) как центральный орган исполнительной власти.

Данная реорганизация (вторая за последние три года) была проведена, учитывая передовой опыт развитых стран мира по организации действий в сфере деятельности по предупреждению ЧС. Она в свою очередь требует совершенствования организационной структуры государственного управления, нормативно-правового регулирования и разработки современной системы подготовки населения Украины в дальнейшем.

После введения в действие (с 01.08.2013 г.) Кодекса гражданской защиты Украины и утверждении новой редакции Постановления Кабинета Министров Украины «Об утверждении Порядка комплектования и профессиональной подготовки основного личного состава аварийно-спасательных служб» направление профессионального обучения спасателей получило определенную нормативно-правовую и организационную согласованности.

2 ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ ПО ЛИКВИДАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

Как известно, АРС в первую очередь предназначены для проведения больших объемов работ по ликвидации последствий ЧС, в том числе возникших в результате военных (боевых) действий или террористических актов, а также проведения восстановительных работ, требующих привлечения большого количества населения и техники на объекты субъектов хозяйствования.

2.1 УСЛОВИЯ ВЫПОЛНЕНИЯ СПАСАТЕЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ В ЭКСТРИМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

Анализ пострадавшего и погибшего населения в Украине за последние 15 лет ретроспективы показал (рис. 1 и 2), несмотря на значительное уменьшение количества ЧС, число пострадавших остается на высоком уровне. Если, в 1999г. в Украине всего случилось 936 ЧС, то в 2013 гг. - 143 (уменьшилось в 6,55 раза).

Рис. 1. Динамика пострадавшего населения от ЧС по годам

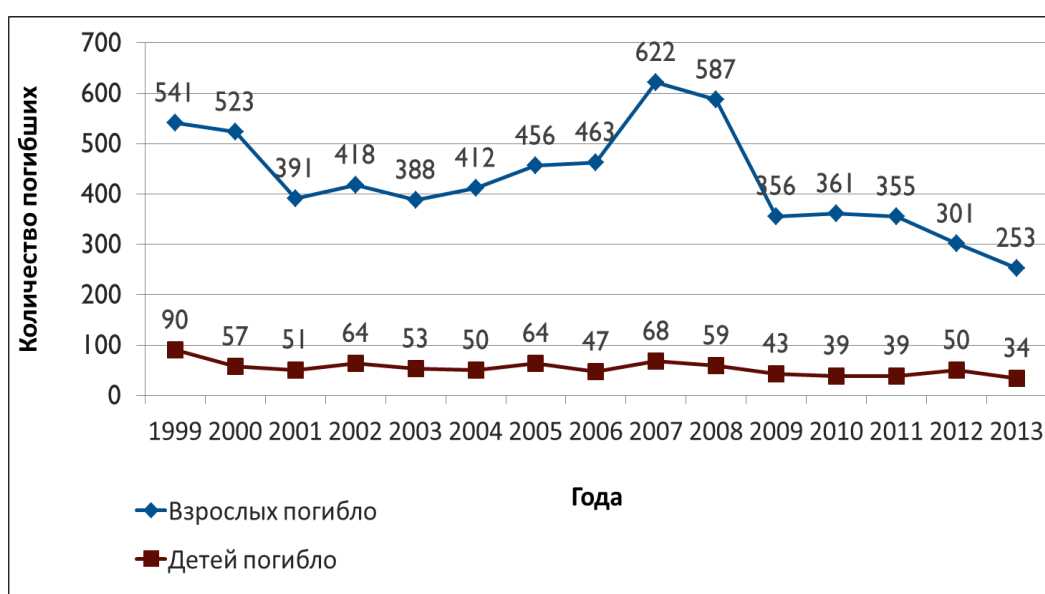

Рис. 2. Динамика погибшего населения от ЧС по годам.

За этот же период количество погибших и пострадавших среди взрослых и детей во время ЧС уменьшилось всего в 3,16 раза (с 4210 до 1333 человек).¹ Такое положение вещей можно объяснить, в первую очередь, неудовлетворительным финансированием для закупки современной спецтехники и оборудования, а также отсутствием достаточного опыта и необходимых практических знаний подразделений АРС и всего населения к действиям в возможных ЧС.

Статистические показатели производственного травматизма в системе Государственной службы по чрезвычайным ситуациям (ДСНС) наглядно подтверждают (рис. 3), что за последние 5 лет количество пострадавших и погибших от последствий ЧС уменьшилось значительно меньше, чем то же количество НС.²

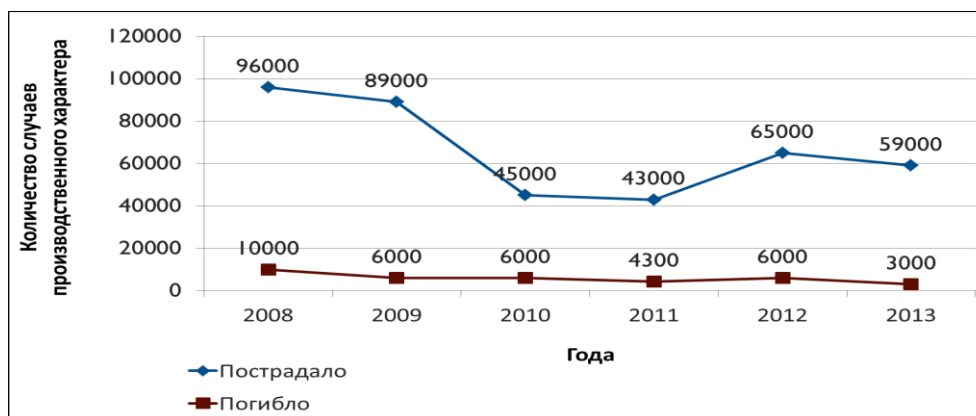

Рис. 3. Обобщенные данные производственного травматизма в системе ДСНС

Как свидетельствует статистика, в Украине среди причин несчастных случаев со смертельным исходом (рис. 4) преобладают организационные - 65% несчастных случаев. По техническим причинам в 2013. Произошло 23% случаев, психофизиологические - 12% случаев.

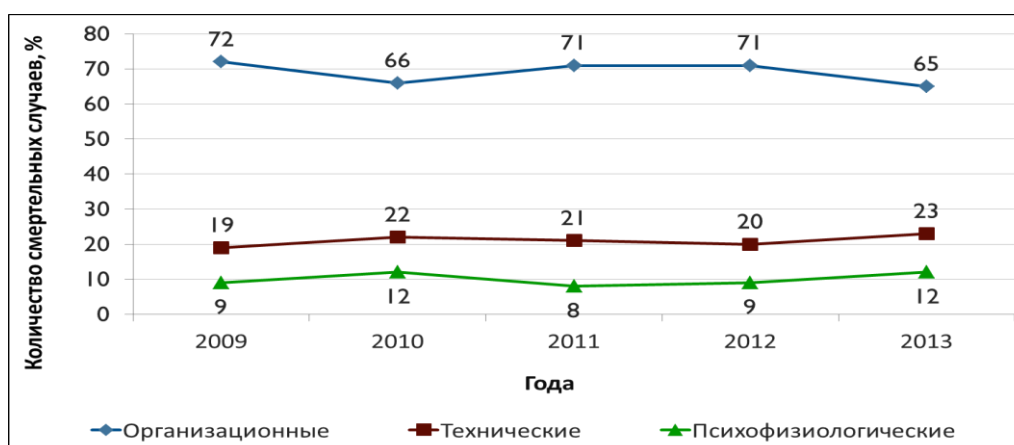

Рис. 4. Соотношение между различными смертельными случаями по годам

¹ Национальный доклад о состоянии техногенной и природной безопасности в Украине в 2009 - 2013 годах.

² там же,

Эти показатели подтверждаются и выводами иностранных специалистов, которые по программе международной охраны труда проводили исследования в Украине. Большое количество несчастных случаев со смертельным исходом объясняется пятью основными причинами: неудовлетворительной подготовкой работников и работодателей по вопросам охраны труда; отсутствием надлежащего контроля за состоянием безопасности на рабочих местах и выполнением установленных норм; недостаточным обеспечением работников средствами индивидуальной защиты; медленным внедрением средств и приборов коллективной безопасности на предприятиях; сработанностью (в некоторых отраслях до 80%) средств производства.

2.2 НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ АВАРИЙНО-СПАСАТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЫ

В соответствии со ст. 90 Кодекса гражданской защиты Украины, «повышение уровня теоретических знаний, практических навыков и мастерства спасателей проводится при психологической и профессиональной подготовке». Ведь от нее зависит не только эффективность служебной деятельности, но и личная безопасность.

В связи с ростом количества ЧС социального и военного характера на территории Украины программы психологической подготовки спасателей необходимо коренным образом обновить. Они оставались неизменными длительное время и не всегда соответствуют требованиям сегодняшнего дня. Последние пять лет (с 2009 по 2013 гг.) личному составу АСС предлагались одни и те же темы по психологической подготовке и в основном теоретического характера.

Непредоставление первой медицинской помощи в очаге ЧС на месте происшествия резко увеличивают смертность и показатели инвалидизации населения. В первые 30 минут погибает 12,5% пострадавших в тяжелом и среднетяжелом состоянии, в следующие 30 минут - 22,5% лиц, чье состояние за это время ухудшилось.¹ С каждым годом в Украине растет количество людей, страдающих болезнями органов кровообращения (в среднем каждый второй человек). Общее количество больных гипертонией составляет более 12 млн.² Когда человек с такими заболеваниями оказывается в экстремальных условиях ЧС, у него могут возникать сложности с дальнейшим развитием инсульта. Поэтому спасатель должен быть осведомлен в диагностике таких заболеваний и уметь профессионально оказать медицинскую помощь пострадавшим.

В современных условиях наряду с традиционными методами подготовки (лекции и семинары) целесообразно проводить практические занятия в условиях, максимально приближенных к реальным. Они должны быть насыщены элементами внезапности, непрерывной динамики, новизны, опасности и риска и длительных максимальных нагрузок. Применение личным составом АСС компьютерного моделирования и прогнозирования экстремальных ситуаций более наглядно оценивает социально-экономические последствия возможных ЧС. Научные работники высших учебных заведений системы ГСЧС работают над решением вопроса по осуществлению решительного поворота к индивидуализации процесса обучения и развития творческих способностей специалистов. Эта задача решается путем внедрения в учебный процесс перспективных методов обучения. К ним в первую очередь можно отнести проблемный метод и метод анализа конкретных ситуаций.

Судя по результатам научных исследований, процесс проблемного обучения можно свести к следующим основным характерным этапам:

---

¹Теребов, С.Д. Медицинские аспекты ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций / <http://med.znate.ru/docs/index-65129.html>.

²Денисюк, В.И. Доказательная внутренняя медицина: учеб. для студ. ВМНЗ III-IV уровней аккредитации / В. И. Денисюк, А. В. Денисюк // Винница: Гос. картограф. фабрика, 2011. - С. 101- 106.

- возникновение (постановка) проблемной ситуации;
- осознание сущности противоречия и постановка проблемы (формулировка проблемной задачи);
- поиск способа решения проблемной ситуации путем интеграции догадок, гипотез и т.п. с попыткой соответствующего обоснования;
- доказательство гипотезы;
- проверка правильности решения проблемной ситуации.¹

В то же время, под влиянием особенностей профессиональной деятельности у спасателей происходят многогранные изменения в функциях организма, переутомление, эмоциональное перенапряжение, психическое «выгорание». Поэтому использование современных методов учебно-развивающих технологий, в частности тренинговых, не только будет развивать профессионально важные качества спасателей, но и предотвращать вероятную профессиональную деформацию и способствовать личностному росту.

В информационном пространстве появились и новые источники опасности человека - киберпреступность. Поэтому актуальным становится вопрос подготовки специалистов-спасателей, способных противостоять разнообразным угрозам, в том числе информационным, и при любых обстоятельствах обеспечить надежную защиту человека. Важно также самообучение и самообразование в течение жизни.

Приведенные статистические данные² обуславливают необходимость внедрения в деятельность подразделений ГСЧС Украины новейших технологий обеспечения безопасности труда личного состава при выполнении действий по назначению. Так, укомплектование спасателей электронными приборами безопасности фирмы "VIKING Life Saving Equipment" (Дания) позволит проводить мониторинг физиологических показателей человека, положение его тела, фиксировать факт падения, потери сознания и тому подобное; прибор Motion Scout производства фирмы MSA (Германия) определяет неподвижное состояние пожарного и подает сигнал тревоги; российский комплект "Маяк спасателя" улучшит поиск спасательных подразделений, работающих в зоне ЧС попавших в экстремальную ситуацию, в результате чего были лишены возможности дальнейшего самостоятельного движения.

К сожалению, в современных экономических условиях закупка вышеуказанных приборов невозможна, а разработка аналогичных отечественных устройств безопасности для подразделений ГСЧС Украины только начата. Закрепление знаний специалистов АСС необходимо осуществлять путем проведения специальных, показательных, экспериментальных учений (тренировок) по ГЗ.

2.3 ОБУЧЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ ДЕЙСТВИЯМ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Как известно, успех проведения АСР в первую очередь зависит от уровня подготовки спасателей. Но при ликвидации крупномасштабных ЧС (международного, общегосударственного и регионального уровней) он в значительной степени будет также зависеть от заблаговременной подготовки местного населения к реальным действиям в возможных ЧС.

---

¹ Андриенко, М.В. Пути совершенствования системы подготовки специалистов сферы гражданской защиты / А.Г. Бочонок, С.П. Потеряйко, В.О.Тищенко // Публичное управление: вызовы XXI века: материалы ХИИИ Междунар. научного конгресса, Харьков, 21-22 марта 2013 - Харьков: ХарРиНАДУ "Магистр" .- С. 315-317.

² Национальний доповідь о стані техногенної і природної безпеки в Україні в 2009 - 2013 роках.

Законодательство Украины в сфере ГЗ предусматривает обучение населения действиям в ЧС: ДСТУ 5058: 2008 «Национальный стандарт Украины. Безопасность в ЧС. Обучение населения действиям в ЧС. Основные положения»; Кодекс гражданской защиты Украины; Указ Президента Украины «О некоторых вопросах государственной службы Украины по ЧС» от 16 января 2013 № 20/2013. Этими документами раскрыты основные положения по организации и проведению обучения населения действиям в ЧС. Все население распределено на группы обучения для дальнейшей его подготовки к действиям в ЧС, в зависимости от участия в реализации мероприятий Единой государственной системы ГЗ населения и территорий. Но большинство положений вышеуказанных законодательных и нормативно-правовых актов по вопросам подготовки большинства населения Украины не являются обязательными. Они изложены в форме информационных рекомендаций: «должны организовывать», «должны быть созданы», «необходимо осуществлять» и др. Поэтому большинство органов государственного и местного самоуправления, субъектов хозяйствования и определенных должностных лиц относятся к их выполнению формально, по своему усмотрению. Эта проблема, в первую очередь, может быть решена за счет совершенствования нормативно-правовых актов и организационных мероприятий, а также путем улучшения уровня культуры безопасности и осведомленности граждан по вопросам безопасности жизнедеятельности в целом, формирование ответственного отношения к личной безопасности, не связанной с производством.

Как свидетельствует статистика¹, люди пожилого возраста (старше 60 лет) составляют более 40% от общего количества людей, погибающих на пожарах. Это же касается и лиц без определенного рода занятий, которые составляют более 30% от общего количества людей, погибающих на пожарах.

Поэтому необходимо профилактическую противопожарную агитацию больше направлять и сосредоточивать на таких людях в местах их проживания. Ее необходимо проводить в жилом секторе совместно с органами местного самоуправления. Для этого необходимо вносить в нормативно-правовые документы изменения и требования по оборудованию жилых домов автономными пожарными извещателями, разрабатывать соответствующие инструкции и положения.

Требует пересмотра и качество информационного обеспечения населения по безопасности жизнедеятельности с привлечением для этого государственных, региональных и местных телевизионных каналов и трансляцией периодических телевизионных программ с форматом не только констатации фактов ЧС, но и обучение действиям в них, информирование населения и разъяснение норм законодательства и положений соответствующих нормативно-правовых актов в сфере ГЗ.

ВЫВОДЫ

Учитывая то, что Украина значительно превышает ежегодные показатели европейских государств по количеству возникновения ЧС, можно сделать вывод о необходимости более качественной практической профессиональной и психологической подготовки как спасателей, так и неработающего населения к действиям в возможных нештатных ситуациях.

Развитие компетентности данных категорий и оборудование современными аварийно-спасательными средствами позволит значительно повысить безопасность работы АВР, а также формировать чувство доверия и уважения к спасателям всего украинского народа.

---

¹ Национальный доклад о состоянии техногенной и природной безопасности в Украине в 2009 - 2013 годах.

Литература

- Козубенко, А.А. Организационно-правовое обеспечение межгосударственного сотрудничества Украины в сфере гражданской защиты / Теория и практика государственного управления. - Вып. 1 (28).
- Михайлова, А.В. Анализ зарубежного опыта по определению пожарного риска / А.В.Михайлова, В.В. Нижник // Материалы 15-й Всеукраинской научно-практической конф. спасателей. Киев: ИДУЦЗ, 2013.- С. 204-206.
- Карпинская, Т. Организация подготовки специалистов и проведения экстренной медицинской помощи в США и Великобритании / Материалы 15-й Всеукраинской научно-практической конф. спасателей. Киев: ИДУЦЗ, 2013.- С. 150 - 158.
- .Национальний доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні в 2009 - 2013 роках.
- Теребов, С.Д. Медицинские аспекты ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций / <http://med.znate.ru/docs/index-65129.html>.
- Денисюк, В.И. Доказательная внутренняя медицина: учеб. для студ. ВМНЗ III-IV уровней аккредитации / В. И. Денисюк, А. В. Денисюк // Винница: Гос. картограф. фабрика, 2011.- С. 101- 106.
- Андриенко, М.В. Пути совершенствования системы подготовки специалистов сферы гражданской защиты / А.Г. Бочонок, С.П. Потеряйко, В.О.Тищенко // Публичное управление: вызовы XXI века: материалы ХИИИ Международ. научного конгресса, Харьков, 21-22 марта 2013 - Харьков: ХарРНУ "Магистр" .- С. 315-317.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Vjačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

VYUŽÍVANIE MODERNEJ DIDAKTICKEJ TECHNOLOGIE VO VYUČOVANÍ POLICAJTOV NA VYSOKEJ ŠKOLE POLÍCIE V SZCZYTNE V POĽSKU

THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROCESS
OF POLICE OFFICERS' TRAINING CARRIED OUT BY THE POLICE ACADEMY
IN SZCZYTNO

DWORZECKI Jacek¹

ABSTRAKT: V článku sú opísané vybrané pomôcky pre výučbu a zvyšovanie odbornej kvalifikácie poľských policajtov, ktoré sú v didaktickom technickom vybavení Vysokej školy Polície v Szczytne. Simulátor riadenia privilegovaných vozidiel počas bežných aj mimoriadnych činností je najnovšou vyučovacou technickou pomôckou a pre potreby policajtov bol skonštruovaný v rámci rozvojového projektu na roky 2011 – 2014. Policajti tak dostali možnosť zdokonaľovať si v bezpečných podmienkach zručnosti v riadení služobných vozidiel vo viacerých zložitých a nebezpečných situáciách, ktoré sa môžu na cestách vyskytnúť v modifikáciách prakticky neobmedzeného rozsahu.

Príučové slová: polícia, simulátor riadenia vozidiel, Vysoká škola Polície v Szczytne, Poľsko

ABSTRACT: The following article highlights selected professional training tools of Polish police officers which are included in the didactic equipment of the Police Academy. Police emergency driving simulator in typical and extreme actions is the most modern training equipment referred to in the development project in 2011-2014 and was constructed for the needs of police officers. In safe conditions, police enforcers have the opportunity to improve their skills of driving police cars in complex and hazardous situations of heterogeneous and unlimited range.

Key words: police, police emergency driving simulator, The Police Academy in Szczytno, Poland

ÚVOD

V každej uniformovanej zložke, ktorá má zo zákona povinnosť chrániť bezpečnosť občanov tvorí zvyšovanie odbornej kvalifikácie jej príslušníkov neoddeliteľnú súčasť každodennej služby. V poľskej polícii cieľom zvyšovania odbornej kvalifikácie je konkrétne nadobúdanie, aktualizovanie, rozširovanie a prehľbovanie odborných vedomostí a zručností policajta, ktoré sú vyžadované pri plnení jeho úloh a pri výkone služobných činností ako aj získavanie dodatočných oprávnení, vrátane oprávnení inštruktora².

V súčasnosti je zvyšovanie kvalifikácie poľských policajtov organizované nasledovným spôsobom:

- centrálné zvyšovanie kvalifikácie – v policajných školách a na Vysokej škole Polície v Szczytne;
- lokálne zvyšovanie kvalifikácie – v organizačných zložkách Polície alebo v organizačných bunkách týchto zložiek;
- vonkajšie zvyšovanie kvalifikácie – v rámci subjektov mimo Polície.

Centrálné zvyšovanie kvalifikácie sa realizuje formou:

- špecializovaných kurzov;
- iných aktivít ako špecializované kurzy, ktoré zaisťujú realizáciu vytýčených cieľov.

---

¹ doc. Dr. Jacek DWORZECKI, PhD., Vysoká škola Polície v Szczytne, 12-100 Szczytno, ul. J. Piłsudskiego 111, Poľská republika, + 48 514 416 060, E-mail: jacekdworzecki@o2.pl

² Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy zo dňa 19. júna 2007 vo veci spresnenia podmienok absolvovania odbornej prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie v Polícii (určuje podmienky absolvovania prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie podľa typov prípravy a zvyšovania kvalifikácie, spôsob, podmienky a formy ich absolvovania, metódy a ich organizáciu ako aj dohľad pri ich realizácii) (Zb. zák. z 2007, číslo 126, položka 877).

Lokálne zvyšovanie kvalifikácie je realizované organizačnými zložkami Polície alebo organizačnými bunkami týchto zložiek formou rôznych aktivít. V článku sú opísané vybrané pomôcky využívané vo výučbe a pri zvyšovaní odbornej kvalifikácie poľských policajtov, ktoré sa nachádzajú v didakticko-technickom vybavení Vysokej školy Polície v Szczytne. *Simulátor riadenia privilegovaných vozidiel počas bežných aj mimoriadnych činností* je najnovšou učebnou technickou pomôckou a pre potreby policajtov bol skonštruovaný v rámci rozvojového projektu na roky 2011 – 2014. Policajti tak dostali možnosť zdokonaľovať si v bezpečných podmienkach zručnosti v riadení služobných vozidiel vo viacerých zložitých a nebezpečných situáciách, ktoré sa môžu na cestách vyskytnúť v modifikáciách prakticky neobmedzeného rozsahu.

V úvode do hlavnej časti článku sú vymenované aktuálne platné predpisy, ktoré upravujú školenie a zvyšovanie odbornej kvalifikácie poľských policajtov a taktiež je uvedená charakteristika (prehľadne) Vysokej školy Polície v Szczytne.

1 PRÁVNE PREDPISY O VZDELÁVANÍ A ZVYŠOVANÍ ODBORNEJ KVALIFIKÁCIE POLICAJTOV V POĽSKU

Vzdelávanie a zvyšovanie odbornej kvalifikácie policajtov je realizované na základe niekoľkých právnych noriem, z ktorých najdôležitejšie sú:

- Zákon zo dňa 6. apríla 1990 o polícii (čl. 34 ods. 3 hovorí „...podmienkou pre získanie odbornej kvalifikácie požadovanej pre ustanovenie do vyššieho služobného zaradenia policajta je absolvovanie: základnej odbornej prípravy, odbornej prípravy pre absolventov vysokých škôl, Vysokej školy polície v Szczytne”);
- Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy zo dňa 19. júna 2007 vo veci spresnenia podmienok absolvovania odbornej prípravy a dĺžky trvania služby, ktoré musia spĺňať policajti ustanovení do veliteľských funkcií v polícii a v ďalších služobných zaradeniach ako aj vo veci podmienok ustanovenia do vyššieho služobného zaradenia;
- Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy zo dňa 19. júna 2007 vo veci spresnenia podmienok absolvovania odbornej prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie v polícii (určuje podmienky absolvovania prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie podľa typov prípravy a zvyšovania kvalifikácie, spôsob, podmienky a formy ich absolvovania, metódy a ich organizáciu ako aj dohľad pri ich realizácii);
- Pokyny č. 1041 Najvyššieho veliteľa polície zo dňa 28. septembra 2007 vo veci konkrétnych postupov pri organizácii a rozsahu činnosti veliteľstiev, útvarov (komisariátov) a ďalších organizačných zložiek polície (§ 32, 33 a 34 určujú rozsah činností Vysokej školy polície v Szczytne (čít. Ščyto), škôl a školiaciach stredísk polície);
- Rozhodnutie č. 863 najvyššieho veliteľa polície zo dňa 5. decembra 2007 vo veci vypracovania, zavádzania, zmien a rušenia vzdelávacích programov odbornej prípravy a programov špeciálnych kurzov).

Za vzdelávanie a zvyšovanie odbornej kvalifikácie policajtov je zodpovedný Najvyšší veliteľ polície prostredníctvom vedúceho príslušného oddelenia Najvyššieho veliteľstva polície, ktoré sa zaoberá vzdelávaním a dohliada na realizáciu školení a centralizovaného zvyšovania kvalifikácie. Na realizáciu zvyšovania kvalifikácie na mieste dohliadajú: krajský veliteľ polície (v krajskom veliteľstve/veliteľstve v hlavnom meste a v podriadených organizačných zložkách), veliteľ – rektor Vysokej školy polície v Szczytne, veliteľ policajnej školy, riaditelia kancelárií či organizačných jednotiek na tej istej úrovni (na Najvyššom veliteľstve polície)¹.

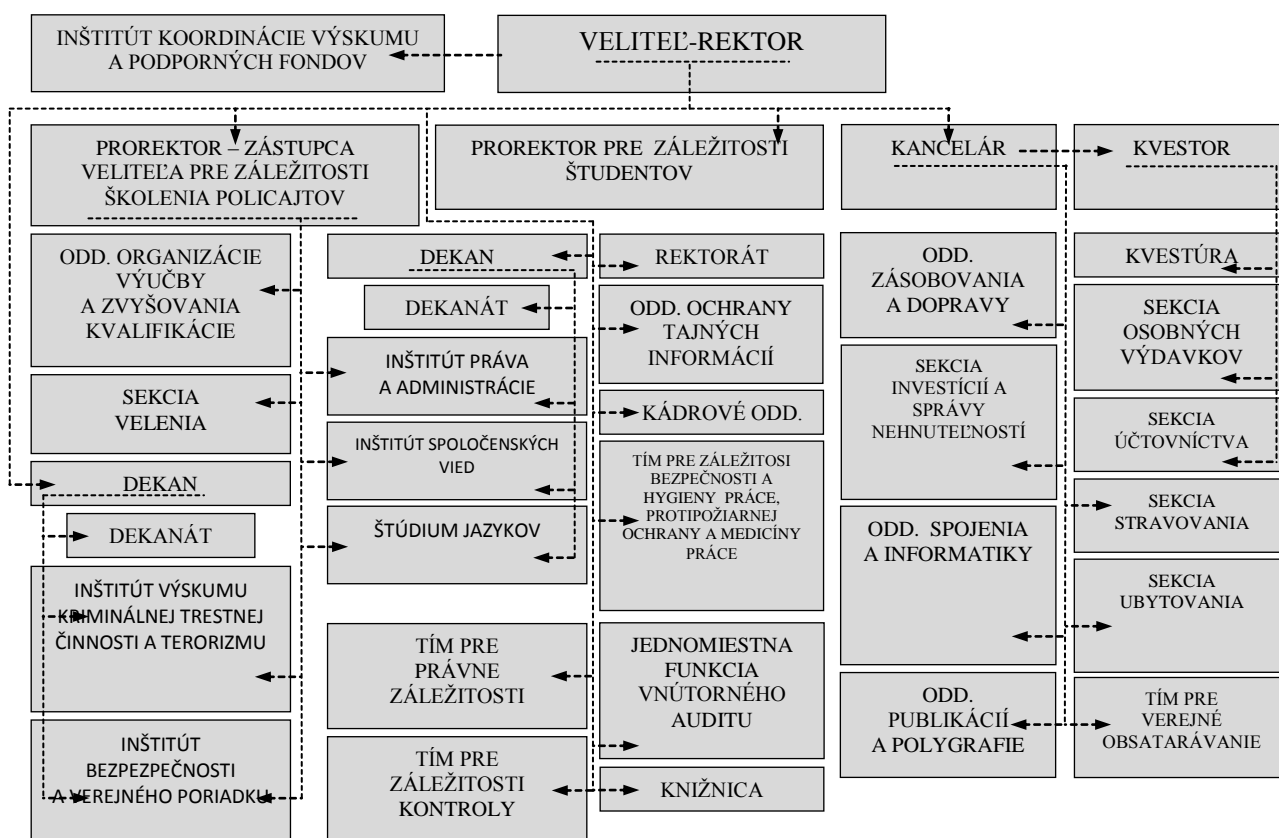
---

¹ DWORZECKI, J., *Súčasný modely vzdelávania poľskej polície (prehľad problematiky)*, [in:] *POLICAJNÉ VEDY A POLICAJNÉ ČINNOSTI 2011*, METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M., Bratislava 2011, vyd. Akadémia Policajného zboru, s. 65-74.

2 VYSOKÁ ŠKOLA POLÍCIE V SZCZYTNE – CENTRÁLNA ORGANIZAČNÁ ZLOŽKA POĽSKÉHO VZDELÁVACIEHO SYSTÉMU POLICAJTOV. NÁČRT PROBLEMATIKY

Vysoká škola Polície v Szczytne je odborná vysoká verejná vysoká škola štátnych služieb v zmysle zákona o vysokom školstve¹, ktorá je pod dohľadom ministra vnútra a je organizačnou zložkou Polície v zmysle zákona z dňa 6. apríla 1990 o Polícii.

Je jedinou vysokou školou tohto typu v Poľsku (Organizačnú štruktúru školy pozri bližšie Obrázok – 1). Taktiež je hlavným vzdelávacím a vedeckým strediskom Polície pre vedné disciplíny o bezpečnosti a verejnom poriadku. Vysoká škola má dlhoročné skúsenosti vo vzdelávaní vedúcich kádrov Polície (vzdelávanie v oblasti odborných zručností vyžadovaných vo vedúcich funkciách) a dôstojníkov (príprava pre službu v samostatných služobných funkciách). Vzdelávanie a zvyšovanie odbornej kvalifikácie sú poskytované aj príslušníkom ďalších štátnych služieb a Pohraničnej stráže.

Zdroj: vlastné spracovanie.

Obrázok – 1: Schéma štruktúry Vysokej školy Polície v Szczytne.

V súčasnosti na vysokej škole študuje spolu približne 3500 študentov, civilov ako aj policajtov na štúdiách I. stupňa v odboroch: Vnútorná bezpečnosť, Administrácia, Kriminológia a na II. stupni v odbore Vnútorná bezpečnosť. Vedecká rada Fakulty vnútornej bezpečnosti má právo udeľovať vedecký titul Doktor vied o bezpečnosti. Denné štúdium je bezplatné na rozdiel od externého štúdia. Študenti z radov policajtov sú oslobodení od poplatku, ak sú vyslaní na štúdium svojimi príslušnými nadriadenými.

¹ Zákon z dňa 27. júla 2005 o vysokom školstve (Zb. zák. 2005 č. 164, položka 1365).

Ďalej sa tu realizujú aj podiplomové štúdiá a školenia pre policajtov, ktorí sú absolventmi vysokých škôl a majú vysokoškolský titul magister alebo iný titul rovnakej úrovne a tiež sa tu organizujú doplňujúce vzdelávacie kurzy, školenia a zvyšovanie odbornej kvalifikácie pre príslušníkov Polície a pre príslušníkov iných štátnych služieb a subjektov, ktoré plnia úlohy v oblasti bezpečnosti a verejného poriadku¹.

Vysoká škola Polície v Szczytne je organizátorom početných vedeckých konferencií, seminárov, sympózií a workshopov a zároveň je aj významným výskumným strediskom pre potreby Polície. Hlavné smery týchto výskumov sú: stratégia, taktika a techniky potláčania organizovanej trestnej činnosti, kriminalistika, stav bezpečnosti a verejného poriadku v štáte, organizácia a riadenie v Polícii, spolupráca Polície s inými subjektmi v predchádzaní trestnej činnosti, osobná bezpečnosť policajtov v službe, psychologické, etické a sociálne aspekty pôsobenia Polície, policajné vzdelávanie a odborná príprava policajtov, medzinárodná policajná spolupráca, policajné využitie informačných systémov.

3 SIMULÁTOR RIADENIA PRIVILEGOVANÝCH VOZIDIEL – MODERNÝ NÁSTROJ VYUČOVANIA POLICAJTOV NA VYSOKEJ ŠKOLE POLÍCIE V SZCZYTNE

Simulátory sú už bežne využívané v letectve, čím ďalej častejšie sa používajú vo vyučovacom procese a pri psychofyzických vyšetreniach vodičov. Simulátory vozidiel sú dokonalým doplnením výcviku so skutočným vozidlom, pričom poskytujú výnimočné možnosti:

- bezpečný tréning správania sa vodiča vozidla v nebezpečných situáciách;
- vyhnutie sa reálnym ohrozeniam iných účastníkov cestnej premávky;
- možnosť jazdy a výcviku v rôznorodom teréne a v rôznych poveternostných podmienkach nezávisle od vonkajších činiteľov;
- opakovanie absolvovaných cvičení, čo poskytuje možnosť školeným osobám porovnávať si výsledky.

Jednou zo skupín ľudí, ktorí by mali vynikať zvláštnou zručnosťou pri riadení vozidla sú vodiči privilegovaných vozidiel využívaných v priebehu služobných činností, o. i. Polície, Štátnej požiarnej stráže, Vojenského žandárstva a ďalších služieb.

Moderné školiace vybavenie s názvom *Simulátor riadenia privilegovaných vozidiel počas bežných a mimoriadnych činností*, ktoré má k dispozícii Vysoká škola Polície v Szczytne je simulačný výcvikový systém určený pre výcvik a zdokonaľovací tréning príslušníkov rôznych služieb v oblasti riadenia privilegovaných vozidiel. Simulátor sa môže taktiež úspešne používať pre výcvik pracovníkov firiem, ktoré sa zaoberajú ochranou osôb a majetku ako aj civilných vodičov. Simulátor okrem zdokonaľovania techniky jazdy umožňuje najmä tréning jazdy v simulovaných podmienkach rôzneho ohrozenia (strelba na vozidlo, výbuch „auta pasce“, požiar cisterny a mnoho ďalších) a tiež výučbu taktickej tímovej jazdy vodičov idúcich v kolóne alebo vykonávajúcich stíhacie a blokovacie činnosti. Skladá sa z týchto modulov:

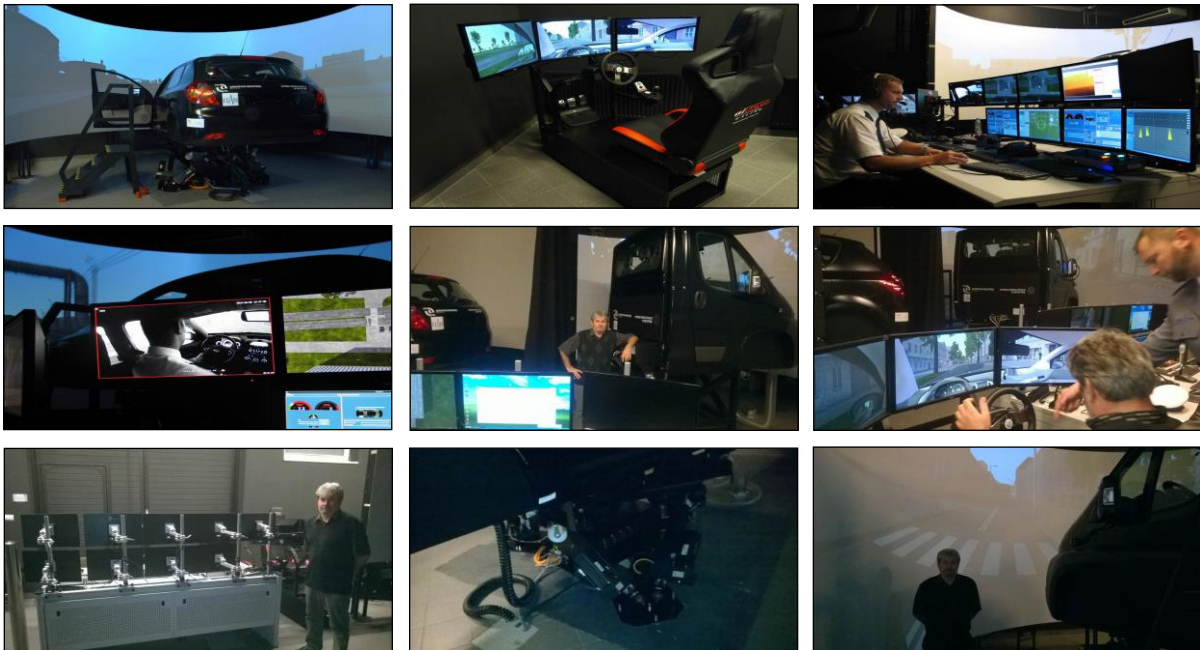
- miesto pre inštruktora a operátora;
- kabína osobného auta umiestnená na pohyblivej plošine so šiestimi smermi pohybu so systémom premietania obrazu vo vodorovnom zornom poli 240° a v zvislom 40°;
- nepohyblivá kabína dodávkového auta so systémom premietania obrazu vo vodorovnom zornom poli 200° a v zvislom 40°;

---

¹ DWORZECKI, J., *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Krakow 2011, vyd. EAS, s. 255-259.

- tri zjednodušené miesta pre vodičov, z ktorých každé je vybavené tromi monitormi, volantom, pedálmi a radiacou pákou prevodovky;
- systém spojenia;
- počítačový systém.

Takáto modulová stavba umožňuje jednoduché rozšírenie systému o dodatočné miesta (Obrázok – 2). V základnej verzii simulátor umožňuje cvičiť až 5 vodičov zároveň (v dvoch kompletne vybavených kabínach a na troch zjednodušených miestach). To poskytuje možnosť rozvíjať zručnosť pohybovania sa v kolónach, konvojoch, spolupracovať pri plnení úloh a komunikáciu medzi účastníkmi školenia. Vďaka týmto možnostiam je možné jednoducho trénovať spoluprácu medzi niekoľkými vodičmi.

Zdroj: Vysoká škola polície v Szczytnie a vlastné spracovanie.

Obrázok – 2: Simulátor riadenia privilegovaných vozidiel počas bežných a mimoriadnych činností.

Výcvik sa koná v trojrozmernom úplne realistickom virtuálnom prostredí, ktoré môže ukazovať skutočný alebo syntetický terén a všetci účastníci cvičenia konajú v spoločnom virtuálnom prostredí. Obraz generovaný počítačovým systémom je viditeľný jednotlivým účastníkom cvičenia podľa ich aktuálnej pozície. Virtuálne prostredie obsahuje zástavbu aj s kompletnou infraštruktúrou a znázorňuje najtypickejšie podmienky, s ktorými sa stretávame na cestách. Napodobované sú charakteristické krajinné prvky aj s rastlinstvom, ulice z infraštruktúrou a okolitými budovami, ďalší účastníci cestnej premávky (vozidlá, chodci) a aj účastníci verejných zhromaždení alebo športových podujatí v podobe skupiniek ľudí alebo davu.

Ďalej sú simulované všetky ďalšie prvky virtuálneho prostredia ako napríklad:

- ročné obdobia (letné a zimné podmienky);
- denná doba (deň, noc, svitanie, súmrak);
- atmosférické podmienky (dažďové alebo snehové zrážky a hmly rôznej intenzity, rýchlosť a smer vetra, a pod.).

Neobyčajne dôležitú úlohu v simulácii zohráva aj softvér, ktorý tvorí modul umelej inteligencie. Zodpovedá za interakciu jednotlivých simulovaných objektov, zvlášť riadených vozidiel a pouličného ruchu. Algoritmy umelej inteligencie sú využívané aj pre simuláciu pohybu chodcov, vrátane pohybujúcich sa v skupinách. Systém umožňuje nie len tvoriť dosť veľký počet scenárov udalostí ale aj umožňuje zakaždým ich prispôbovať k individuálnej úrovni vedomostí a skúseností cvičených osôb. Okrem toho inštruktor môže aj v priebehu cvičenia modifikovať predtým pripravený scenár pomocou tzv. dynamických zmien operatívnej situácie.

V simulátore je zainštalovaný špeciálny modul zodpovedný za simuláciu dynamiky pohybu vozidiel a ich zrážok s okolitými objektmi, vrátane chodcov alebo zvierat. Inštruktor si môže vybrať spomedzi niekoľkých typov najčastejšie používaných vozidiel, čím zároveň mení dynamické vlastnosti simulovaného vozidla. Vozidlá môžu byť počas jazdy postihnuté dopravnými nehodami, ktoré spúšťa inštruktor alebo operátor systému. Zoznam možných dopravných nehôd obsahuje 30 spôsobov poškodenia vozidla vrátane porúch systémov ABS a ESP, brzdného systému, pokles tlaku vzduchu v pneumatikách, vôľu v systéme riadenia, požiar a pod. Zdanie reality riadenia automobilu je znásobené vysokou úrovňou vernosti napodobenia prostredia, priestorovým zvukovým pozadím, systémom pohybu, ktorý poskytuje ten správny pravý pocit v pohybe a tiež použitím spojovacej techniky používanej každodenne políciou a ďalšími službami. Každému cvičeniu na simulátore predchádza proces prípravy scenára a jeho zavedenie do systému. Obsahuje určenie miesta vykonávania činností a počiatočného priebehu udalostí, ročné obdobie, dennú dobu a poveternostné podmienky.

Inštruktor v priebehu výcviku monitoruje jeho priebeh a priebežne pridáva dodatočné prvky taktickej situácie, ktoré priamym spôsobom ovplyvňujú aktuálnu situáciu počas realizovaného cvičenia. Inštruktor má možnosť meniť okrem iného poveternostné podmienky, stupeň agresívnosti a smer premiestňovania sa účastníkov zhromaždenia a tiež inscenovať prekvapivé udalosti, ako napr. havárie rôzneho druhu, prerušenie dopravy, iniciovať podpaľachstvo a požiare a taktiež teroristické činy aj s použitím výbušnín. Vďaka tomu je možné vytvárať rôzne situácie rozhodovania na základe toho istého scenára udalosti. V dôsledku toho sa procesy dynamickej analýzy meniacej sa situácie, hodnotenia rizík a prijímanie správnych rozhodnutí značnou mierou približujú reálnym podmienkam. Každé cvičenie je zaznamenávané, vďaka čomu je možné vykonávať kompletnú analýzu jeho priebehu a hodnotenie účinnosti a efektívnosti činností vykonávaných jednotlivými účastníkmi cvičenia.

Okrem školiacej funkcie môže simulátor plniť aj výskumnú funkciu umožňujúcu v reálnom čase sledovať správanie sa a reakcie cvičiacich sa vodičov. To je možné vďaka systémom sledovania očných zreníc vodiča a monitorovania jeho základných životných funkcií (napr. pulzu krvi, potenia sa), ktorými je vybavený simulátor. Vďaka tomu je možné hodnotiť predispozíciu jednotlivých vodičov pre vykonávanie povolania a skontrolovať, ako reagujú v nebezpečných situáciách vyskytujúcich sa v ich povolani. Simulátor má otvorenú architektúru umožňujúcu jeho rozvíjanie prostredníctvom zadávania údajov o teréne, zavádzania nových objektov, tvorenia dodatočných scenárov a zvyšovanie počtu miest a typov vozidiel.

ZÁVER

Prehľadne opísaný výučbový systém, využívaný v procese odborného výcviku príslušníkov Polície umožňuje významne zvýšiť úroveň výcviku vodičov privilegovaných vozidiel. Široký výber scenárov a počet dostupných fyzických modelov a havárií poskytujú možnosť vytvárať temer neobmedzený počet situácií, ktoré sa môžu vyskytnúť na ceste. Okrem typických cestných situácií si je možné precvičovať jazdu vysokou rýchlosťou v preplnených uliciach, prenasledovanie utekajúcich páchatel'ov, prejazd kolóny s chránenou osobou, v ktorej napríklad na jedno z áut náhle zaútočia.

Dôležité je, že všetky tieto udalosti sa dajú trénovať bez rizika ohrozenia zdravia ľudí alebo poškodenia vozidiel. Dôležitá je možnosť realizácie cvičení s cieľom rozvíjať schopnosť spolupráce s inými účastníkmi cvičenia. Inštruktor a operátor môžu celý čas monitorovať správanie sa cvičiacich. Zisťujú ich pohyb vo virtuálnom prostredí. Zároveň stále monitorujú reakciu vodiča – prácu s volantom a pedálmi. Vďaka funkcii zapisovania priebehu cvičenia je možné po ukončení cvičenia vykonať analýzu jeho priebehu a odstrániť nesprávne návyky a činnosti prostredníctvom opakovania cvičenia. Cvičenie na tomto zariadení prináša okrem odstránenia ohrozenia v cestnej premávke aj ekonomické prínosy. Tréning na simulátore je lacnejší ako v reálnych podmienkach a prináša aj ekonomickejší spôsob využívania vozidiel.

V snahe dosiahnuť čo najúčinnšie plnenie zákonom stanovených úloh vedenie každej uniformovanej zložky zavádza opatrenia pre skvalitnenie výcviku svojich príslušníkov. Poľská Polícia v tejto veci nie je výnimkou. V procesoch školenia a zvyšovania odbornej kvalifikácie policajtov dôležitú úlohu zohrávajú moderné technológie, ktoré umožňujú realizovať výučbu v bezpečnom prostredí, ktoré je zároveň veľmi podobné reálnym podmienkam plnenia služby. Nástroje tohto druhu ako je v článku opísaný *Simulátor riadenia privilegovaných vozidiel počas bežných a mimoriadnych činností* poskytujú možnosť zdokonaľovať zručnosti potrebné v každodennej policajnej službe. Dôležitou výhodou tohto typu výcviku sú veľmi nízke náklady a zároveň veľmi vysoká efektivita nadobúdania nových zručností. Vďaka tomu daná zložka, čiže prakticky ľudia, ktorí ju tvoria môžu zvládnuť nie len výzvy súčasnosti ale aj výzvy do budúcnosti, ktoré pred nich postaví spoločnosť.

Literatúra

- DWORZECKI, Jacek. Súčasný modely vzdelávania poľskej polície (prehľad problematiky), In *POLICAJNÉ VEDY A POLICAJNÉ ČINNOSTI 2011*, METENKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M., vyd. Akadémia Policajného zboru, Bratislava 2011, ISBN 978-80-8054-522-2.
- DWORZECKI, Jacek, Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia, Kraków 2011, vyd. EAS, ISBN: 978-83-6645-68-9, ISBN: 978-83-62674-01-5.

dokumenty:

- Zákon zo dňa 6. apríla 1990 o polícii (čl. 34 ods. 3 hovorí „...podmienkou pre získanie odbornej kvalifikácie požadovanej pre ustanovenie do vyššieho služobného zaradenia policajta je absolvovanie: základnej odbornej prípravy, odbornej prípravy pre absolventov vysokých škôl, Vysokej školy polície v Szczytne”);
- Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy zo dňa 19. júna 2007 vo veci spresnenia podmienok absolvovania odbornej prípravy a dĺžky trvania služby, ktoré musia splňať policajti ustanovení do veliteľských funkcií v polícii a v ďalších služobných zaradeniach ako aj vo veci podmienok ustanovenia do vyššieho služobného zaradenia;
- Vyhláška Ministerstva vnútra a verejnej správy zo dňa 19. júna 2007 vo veci spresnenia podmienok absolvovania odbornej prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie v polícii (určuje podmienky absolvovania prípravy a zvyšovania odbornej kvalifikácie podľa typov prípravy a zvyšovania kvalifikácie, spôsob, podmienky a formy ich absolvovania, metódy a ich organizáciu ako aj dohľad pri ich realizácii);
- Pokyny č. 1041 Najvyššieho veliteľa polície zo dňa 28. septembra 2007 vo veci konkrétnych postupov pri organizácii a rozsahu činnosti veliteľstiev, útvarov (komisariátov) a ďalších organizačných zložiek polície (§ 32, 33 a 34 určujú rozsah činností Vysokej školy polície v Szczytne (čít. Šczytno), škôl a školiaciach stredísk polície);
- Rozhodnutie č. 863 najvyššieho veliteľa polície zo dňa 5. decembra 2007 vo veci vypracovania, zavádzania, zmien a rušenia vzdelávacích programov odbornej prípravy a programov špeciálnych kurzov).

Recenzenti:

- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
- prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

OŚRODEK SZKOLENIA LEOPARD JAKO ELITARNY OSRODEK SZKOLENIA SPECJALISTYCZNEGO

THE LEOPARD TRAINING CENTRE AS AN ELITE SKILLS TRAINING CENTRE

FRONCZYK Artur,¹ SIKORA Mariusz²

STRESZCZENIE: W artykule opisano Ośrodek Szkolenia Leopard jako jedynego ośrodek szkoleniowy w Polsce szkolący załogi czołgu Leopard 2 A4. Przedstawia również ogólną charakterystykę ośrodka, jego strukturę i cele szkoleniowe. W artykule poruszono również kwestię elitarności Ośrodka w Wojsku Polskim, jak również jego elitarności na tle innych krajów członkowskich NATO.

Słowa kluczowe: Ośrodek szkolenia Leopard, elitarność, szkolenie załóg, profesjonalne szkolenie, symulatory.

ABSTRAKT: In the article the training centre Leopard is described as the only training centre in Poland Leopard 2 training crews of the tank A4. The article is also presenting an overall description of the centre, its structure and training purposes. In the article an issue of the exclusiveness of the Centre was also addressed in Armed Forces of the Republic of Poland, as well as its exclusiveness relating to other NATO member states.

Keywords: training centre Leopard, exclusiveness, training crews, professional training, simulators.

WSTĘP

Człowiek jako istota społeczna podejmuje wiele decyzji podpartych działaniem, aby realizować swoje role w grupach, do których chce należeć, a następnie należy. Motywem działań mogą być cele zarówno osobiste, jak i zawodowe, stąd decyzja o podjęciu służby wojskowej³ w Ośrodku Szkolenia Leopard. Decyzja ta może być podporządkowana własnym potrzebom – z jednej strony chęci samorealizacji, z drugiej zaś po prostu pełnienia służby społecznej, czyli niesienia pomocy w wyszkoleniu żołnierzy zawodowych batalionu czołgów. Ośrodek Szkolenia LEOPARD (OSL) wchodzi w struktury 10 Brygady Kawalerii Pancernej. Jest specjalistycznym wojskowym ośrodkiem szkolenia, wyposażonym w nowoczesną bazę symulacji współczesnego pola walki i zatrudniającym wysoko wykwalifikowaną kadrę. Szkolenie odbywa się według najnowszych metodyk wypracowanych w toku kilkuletniej działalności ośrodka. Wszystkie te cechy sprawiają, że jest to elitarna placówka szkoleniowa. Ośrodek prowadzi przede wszystkim szkolenie na korzyść pododdziałów bojowych 10 BK Panc w Centrum Symulatorów oraz z wykorzystaniem czołgów będących na wyposażeniu ośrodka.⁴

1 ZARYS HISTORYCZNY

Wraz z pozyskaniem przez Polskę w 2002 roku czołgów Leopard, wozów zabezpieczenia technicznego i transporterów opancerzonych rozpoczęła się nowa era w dziedzinie wojsk pancernych. Pozyskaniu nowoczesnego sprzętu towarzyszyło szkolenie załóg, które odbywało się w jednostkach szkoleniowych Bundeswehry. Żołnierze pododdziałów bojowych 10 BK Panc zapoznawali się z budową, zasadami użytkowania oraz obsługiwania i napraw całkowicie nowych pojazdów.

---

¹ FRONCZYK A., Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, Wrocław, Polska. Kontakt: ul. Karpińskiego 3/5 68-100 Żagań, telefon: 690 991 972, e-mail: arturfronczyk@interia.pl

² SIKORA M., Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych we Wrocławiu, Wrocław, Polska.

³ Z. Kuźniar., Żołnierze zawodowi w wojsku polskim – motywy podjęcia służby zawodowej, [w] Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu (red.) J. Maciejewski, M. Liberacki, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, str. 481.

⁴ Ośrodek Szkolenia Leopard składa się z 45 żołnierzy w tym: 1 oficer wyższy, 3 oficerów, 28 podoficerów, 13 szeregowych. Jest to struktura, która opiera się głównie na podoficerach, którzy stanowią trzon i siłę szkoleniową tej jednostki szkoleniowej.

Zdobywaniu wiedzy i umiejętnościami towarzyszyło odkrywanie nowych sposobów prowadzenia szkolenia. Szerokie stosowanie symulatorów i trenerów w armii niemieckiej wskazało nowe kierunki w metodyce szkolenia. Polscy czołgiści odkrywali nowe możliwości. Kiedy już czołgi przyjechały na trafiały na polskie poligony, na których polskie załogi zaczęły strzelania, potwierdziło się, że podstawowym warunkiem osiągnięcia sukcesów w realizacji zadań bojowych jest m.in. profesjonalne szkolenie żołnierza – specjalisty. Rozpoczęło się stopniowe pozyskiwanie do polskiej armii symulatorów do czołgów Leopard 2A4.¹ Duża liczba ćwiczeń i strzelań szybko zaowocowała osiągnięciem wysokich wyników w szkoleniu.

Na wymierne efekty nie trzeba było długo czekać. Od kilkunastu lat w Szwajcarii organizowane były zawody załóg czołgów Leopard 2A4 tzw. „Swiss Tank Challenge”. Po raz pierwszy polscy czołgiści uczestniczyli w tych zawodach w 2005 roku, zajmując od razu 1. miejsce. niespotykany wynik, sklasyfikował naszych specjalistów do elitarnego grona najlepszych czołgistów na świecie - budzący zdziwienie i szacunek u wszystkich „starszych” użytkowników tych czołgów. Niemcy, Szwajcarzy, Austriacy i inne nacje ze zdumienia przecierali oczy, jak Polacy posiadający czołgu od niespełna 3 lat mogli osiągnąć taki wynik.

Źródło: Archiwum OSL

Zdjęcie 1. Miejsce załogi polskiej w zawodach Swiss Tank Challenge 2005, Thun, Szwajcaria.

Intensywne szkolenie, wspierane symulatorami dało znakomity efekt, natomiast dostosowanie nowych form zaczerpniętych od zachodnich sąsiadów, wzbogaconych o własne doświadczenia, potwierdziło duże możliwości nowoczesnego szkolenia polskich załóg. Dwa lata później wynik został powtórzony. Szkolenie trwało. Polskie załogi Leopardów. „okrzepły”. Zaczęły się wykruszenia, jako naturalna kolej rzeczy. W miejsce odchodzących żołnierzy trzeba było przygotowywać ich następców. W takich realiach w 2008 roku, Rozkazem Dowódcy Wojsk Lądowych² powstał Ośrodek Szkolenia Leopard. Powstała placówka szkoleniowa, której zadaniem jest szkolenie załóg czołgów oraz specjalistów technicznych sprzętu pochodzenia niemieckiego i pozyskanego z Niemiec.

¹ Kontrakt zawarty pomiędzy ministrami obrony Republiki Federalnej Niemiec i Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 kwietnia 2002r.

² Rozkaz nr 20 Dowódcy Wojsk Lądowych z dnia 19 stycznia 2007r. w sprawie przemieszczenia czołgów Leopard 2 z Poznania do Świętoszowa i przygotowania ich do użycia w szkoleniu.

Do nowo tworzonego ośrodka jako instruktorzy trafili najlepsi z najlepszych, elita naszych czołgistów: doborowi dowódcy, wytrawni działonowi i najlepsi kierowcy – elita polskich wojsk pancernych. Wśród nich i złoci medaliści Swiss Tank Challenge 2005 i 2007. Jednocześnie wraz z instruktorami szkolenia załóg do ośrodka przybyli instruktorzy szkolący personel techniczny. Podoficerowie pododdziałów logistycznych 10BKPanc, którzy od 6 lat naprawiali czołgi Leopard, usprawniali pojazdy w sytuacjach, gdy wydawało się, że tylko profesjonalny serwis producenta mógłby poradzić sobie z problemem technicznym, tacy żołnierze trafiali do Ośrodka Szkolenia Leopard. Utworzyła się kadra instruktorska, grupa doświadczonych żołnierzy, którzy służyli nie tylko na Leopardach ale wcześniej również na czołgach T-72 i PT-91. OSL osiągnął zdolności szkoleniowe.

2 SZKOLENIE W OSL

Dzięki posiadaniu w strukturze organizacyjnej komórek szkoleniowych odpowiedzialnych zarówno za przygotowanie użytkowników (załóg) jak i personelu technicznego¹ OSL zaspakajania potrzeby szkoleniowe 10BKPanc w zakresie przygotowania specjalistów na sprzęt pochodzenia niemieckiego. Wyjątkowość i elitarność OSL podkreśla fakt, że żadna inna placówka szkoleniowa w Polsce nie kształci żołnierzy tych specjalności, jedynie OSL.

Zasadniczym zadaniem wynikającym z przeznaczenia ośrodka jest szkolenie indywidualne żołnierzy² prowadzone w formie kursów specjalistycznych członków załóg czołgu Leopard 2A4 i Leopard 2A5 (dowódca, działonowy, kierowca, ładowniczy). Ponadto ośrodek szkoli załogi sprzętu specjalnego, tj. wozów zabezpieczenia technicznego (BPz), mostów towarzyszących (BIBER) oraz pojazdów specjalnych łączności i medycznych (M-113, M-557). Spektrum działalności OSL uzupełniają kursy logistyczne personelu obsługi technicznej ww. wozów bojowych. W ramach powyższej działalności Ośrodek Szkolenia Leopard prowadzi zajęcia zarówno z żołnierzami zawodowymi 10BKPanc i 34BKPanc.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 2. Centrum Symulatorów

---

¹ Wykaz dodatkowy Nr BC/147/1 WPROWADZONY Decyzją nr PF-32/Org/SSG/ZoiU/P1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 kwietnia 2012r. do etatu 10BKPanc nr BC/147/0

² Zadania Ośrodka Szkolenia Leopard. Załącznik nr 17 do Rozkazu Dziennego Dowódcy 10BKPanc nr 68 z dnia 17.09.2017r.

Ze względu na obecność w szeregach wysoko wykwalifikowanej kadry instruktorskiej OSL wspiera również pododdziały bojowe w realizacji przedsięwzięć szkoleniowych z wykorzystaniem symulatorów pola walki AGDUS. Instruktorzy pełnią w takich przypadkach rolę rozjemców ogniowych. Na zakończenie ćwiczeń instruktorzy opracowują i przedstawiają analizę przebiegu fazy ogniowej ćwiczenia.

Wraz z pozyskaniem nowoczesnego sprzętu stopniowo do Polski napływały symulatory. Okazały się doskonałym narzędziem do doskonalenia pancernego rzemiosła. W 2008 roku oddany został do użytkowania budynek – Centrum Symulatorów.

Nowoczesny obiekt umiejscowiony na terenie strzelnicy stworzył nowe możliwości, w którym zaczęło odbywać się kompleksowe, profesjonalne szkolenie załóg czołgów Leopard. Wszystko to pozwala zaliczać OSL do europejskiej elity placówek wojskowych placówek szkoleniowych bazujących na symulatorach i trenerach. Zintegrowanie szkolenia teoretycznego i praktycznego na symulatorach z jednoczesnym szkoleniem bojowym na strzelnicy laserowej przeniosło szkolenie w nowy wymiar. To o czym uczestnik szkolenia słyszy i co widzi w czasie wykładów, następnie ćwiczy praktycznie na symulatorach by po kilku dniach wsiąść do czołgu i strzelać w składzie załogi. Doskonała kadra instruktorska prowadząca szkolenie na profesjonalnych urządzeniach szkolno –treningowych w niecałe dwa miesiące¹ przygotowuje doskonale przygotowanych członków załóg czołgów.

Źródło: Archiwum OSL

Zdjęcie 3. Zajęcia teoretyczne w Sali wykładowej Centrum symulatorów

3 BAZA SZKOLENIOWA

Ośrodek Szkolenia Leopard realizuje swoje zadania przy wykorzystaniu bogatej bazy urządzeń szkolno – treningowych.. Do dyspozycji szkolonych są trenerzy wieży czołgu Leopard 2A4 (AAT), symulatory ASPT, AGPT i STEND kierowcy Leopard 2 oraz symulatory pojedynku załóg czołgu Leopard 2 (AGDUS). Trener wieży czołgu Leopard 2A4 typu AAT (Zdjęcie nr 3) przeznaczony jest do kompleksowego szkolenia ogniowego załóg począwszy od zapoznania z budową przedziału bojowego czołgu, poprzez obsługiwanie poszczególnych urządzeń i podzespołów, aż do oddania strzału.

---

¹ Program szkolenia kursu działonowych czołgu Leopard 2A4 (316 godzin szkoleniowych), Program szkolenia kursu ładowniczych czołgu Leopard 2A4 (298 godzin szkoleniowych)

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 4. Trener wieży czołgu Leopard 2A4 typu „AAT”

Urządzenie to wiernie odzwierciedla wnętrze przedziału bojowego. Tutaj czołgiści uczą się rozmieszczenia i wykorzystania podzespołów znajdujących się na konkretnym stanowisku bojowym. AAT umożliwia zarówno szkolenie indywidualnych umiejętności poszczególnych osób funkcyjnych załogi czołgu jak również jest doskonałym środkiem wspierającym zgrywanie załóg w czasie pracy bojowej na sprzęcie.

Nadzorujący szkolenie instruktor jest nie tylko biernym obserwatorem działania załogi ale może również czynnie wpływać na działanie poszczególnych szkolonych poprzez wprowadzanie do systemu kierowania ogniem zaprogramowanych błędów. Bowiern dopiero, gdy nie wszystko idzie „jak należy”, dopiero gdy pojawia się awaria, poznajemy faktyczną wartość wyszkolenia żołnierza. Czas zidentyfikowania przyczyn niesprawności, szybkość z jaką załoga rozwiąże powstały problem, zadecyduje o końcowym sukcesie.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 5. Trener szkolenia kierowców czołgu Leopard 2A4 typu „STEND”

Dla praktycznego szkolenia kierowców czołgu Leopard 2 OSL wykorzystuje trener kierowcy (foto nr 4). Jest to trener, który umożliwia wstępne szkolenie przyszłym kierowcom czołgów Leopard. Pancernicy zanim zasiądą za sterami wozów bojowych muszą spędzić wiele godzin w Ośrodku Szkolenia Leopard i dokładnie zapoznać się z rozmieszczeniem i obsługą przyrządów zdalnie sterowanych, takich jak hamulce, kierownica czy pedał gazu. Takie możliwości daje im właśnie trener, który jest odwzorowaniem stanowiska kierowcy czołgu.

Kolejne urządzenie – ASPT (foto nr 5) to kompleksowy symulator przeznaczony do treningu ogniowego funkcyjnych załogi czołgu Leopard 2A4 (działonowych i dowódców). Dzięki niemu osoby te uczą się wykrywania, rozpoznawania i identyfikowania celów, określania ich ważności, wyboru broni i typu amunicji oraz przygotowania do otwarcia i prowadzenia ognia w różnych warunkach widoczności. To doskonałe, kontenerowe urządzenie, w którym dowódca wraz z działonowym prowadzą walkę ogniową z wirtualnym przeciwnikiem, pozwala wykryć nawet najmniejszy błąd szkolonych. A przecież to stwierdzenie nieprawidłowości w działaniu żołnierza a następnie jej usunięcie jest kwintesencją pojęcia „szkolenie”.

Symulator taktyczny plutonu czołgów Leopard 2A4 (AGPT) (foto nr 6) to kolejne urządzenie wspierające proces szkolenia żołnierzy 10BK Panc. Cztery kontenery odwzorowujące wnętrza czołgów, połączone w sieć, nadzorowane przez kierownika znajdującego się w kontenerze - stanowisku dowodzenia umożliwiają wirtualną walkę całego plutonu czołgów. Dowódca kompanii wraz z instruktorem monitorują szkolenie, na bieżąco widzą i słyszą współdziałanie w plutonie. W każdej chwili mogą „podслушать” komunikację w wybranej załodze a nawet „podglądać” obraz jaki obserwuje dowolny żołnierz plutonu. ULF, wirtualny, niewidzialny awatar, przenoszony przez instruktora w dowolne miejsce na polu walki pozwala w pełni monitorować działanie pluton. Umiejscowiony w ugrupowaniu plutonu pozwala szkolącym (dowódcy kompanii, instruktorowi) na zrozumienie jaki obraz pola walki tworzy w swojej wyobraźni dowódca plutonu podejmujący określone decyzje. Ten sam awatar „działający” w ugrupowaniu przeciwnika pozwala na racjonalne i odpowiednio dobrane do poziomu wyszkolenia plutonu modelowanie sytuacji taktycznej. To właśnie dzięki zastosowaniu tak zaawansowanego symulatora możliwe jest szkolenie elitarnych plutonów pododdziałów pancernych.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 6. Symulator szkolenia załogi czołgu Leopard 2A4 typu „ASPT

Ostatnim, mobilnym systemem szkolno – treningowym będącym na wyposażeniu Ośrodka Szkolenia Leopard są symulatory pojedynku AGDUS. Urządzenie to montowane na czołgi umożliwia prowadzenie w warunkach poligonowych dwustronnych ćwiczeń. Na każdym etapie szkolenia załogi mogą sprawdzić swoje umiejętności w konfrontacji z kolegami z innych plutonów i kompanii. Dzięki symulatorowi szkolenie załóg, plutonów i kompanii nabrało cech realizmu.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 7. Symulator szkolenia taktycznego plutonu czołgów Leopard 2A4 typu „AGPT”

Ostatnim urządzeniem szkolno – treningowym jest czołg do nauki jazdy Leopard NJ. Pojazd służy do szkolenia kierowców czołgów Leopard 2. W przeszklonej kabinie znajduje się miejsce instruktora, który wyposażony w urządzenia nadzoru nad żołnierzem kierującym pojazdem ma pełną kontrolę w czasie jazd treningowych.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 8. Symulator AGDUS (zestaw) oraz zamontowany czołgu

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 9. Symulator AGDUS (zestaw) oraz zamontowany na czołgu

Szerokie wykorzystywanie symulatorów będących na wyposażeniu Ośrodka Szkolenia w Świątoszowie jest podstawą osiągnięcia wysokich wyników w czasie ćwiczeń i sprawdzianów. Symulatory zapewniają zarówno nie tylko na naukę ale również na ciągłe doskonalenie nabytych wcześniej umiejętności przez załogi czołgów oraz na wsparcie codziennego procesu szkolenia. Dzięki ograniczeniu eksploatacji sprzętu bojowego oraz zmniejszeniu zużycia amunicji obniżają się koszty szkolenia. Najważniejsza jednak zaletą szerokiego stosowania symulatorów jest możliwość śledzenia bieżących postępów szkolonych i usuwanie pojawiających się błędów podczas szkolenia. Szkolenie na symulatorach jest elementem przygotowania żołnierza do działania na sprzęcie bojowym. W celu pełnego, kompleksowego wyszkolenia żołnierza specjalisty w końcowej fazie kursów specjalistycznych zajęcia odbywają się na sprzęcie bojowych. Na te potrzeby ośrodek dysponuje dwunastoma czołgami Leopard 2A4 oraz trzema czołgami Leopard 2A5.

Źródło: Archiwum OSL.

Zdjęcie 10. Czołgi Leopard podczas szkolenia na poligonie

Strzelania na strzelnicach są ukoronowaniem dwumiesięcznego okresu szkolenia. Każdy żołnierz realizuje zadania ogniowe przewidziane w programie strzelań¹. Pierwsze strzelanie z armaty czołgu dla każdego żołnierza jest dużym przeżyciem. Nad bezpieczeństwem nowych adeptów czuwa doświadczony instruktor OSL. Instruktorzy dzięki swojej empatii są w stanie w trudnych chwilach pomóc swoim podopiecznym. Opanowany, uspokajający głos jest ostoją dla pozostałych członków załogi. Przecież każdy, nawet najbardziej doświadczony pancerniak, kiedyś pierwszy raz strzelał z czołgu.

---

¹ Program strzelań z wozów bojowych.

ZAKOŃCZENIE

Jak ważne jest szkolenie w wojsku polskim nie trzeba nikomu tłumaczyć. Praktycznie cała służba w armii opiera się na szkoleniu w czasie pokoju, aby zdobyte umiejętności można było wykorzystać w sytuacji zagrożenia kraju, lub podczas wypełniania zadań mandatowych poza granicami państwa.

Ośrodek Szkolenia Leopard przedstawił nowatorską strukturę, gdzie szkolenie oparte jest głównie na podoficerach – instruktorach, jak również na oficerskiej kadrze kierowniczej. Zdobyte wysokie miejsca na zawodach użyteczno-bojowych poza granicami państwa, doświadczenie zawodowe, osiągnięcia szkoleniowe w OSL na obiektach szkoleniowych i poligonowych, pozwala stwierdzić, że są elitą Wojska Polskiego.

Wyjątkowość i elitarność Ośrodka Szkolenia Leopard podkreśla fakt, że OSL jest najbardziej zaawansowaną tego typu placówką szkoleniową w Polsce, która kształci żołnierzy – pancerniaków na najwyższym poziomie. Wysokie uznanie OSL nie ogranicza się tylko do granic Polski, ale także udzielane jest poza jej granicami.

Ośrodek Szkolenia Leopard jest dumą Wojsk Lądowych.

Bibliografia

- Kontrakt zawarty pomiędzy ministrami obrony Republiki Federalnej Niemiec i Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 kwietnia 2002r.
- Kuźniar Z., Żołnierze zawodowi w wojsku polskim – motywy podjęcia służby zawodowej, [w] Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu (red.) J. Maciejewski, M. Liberacki, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Program szkolenia kursu działonowych czołgu Leopard 2A4 (316 godzin szkoleniowych), Program szkolenia kursu ładowniczych czołgu Leopard 2A4 (298 godzin szkoleniowych)
- Program strzelań z wozów bojowych.
- Rozkaz nr 20 Dowódcy Wojsk Lądowych z dnia 19 stycznia 2007r. w sprawie przemieszczenia czołgów Leopard 2 z Poznania do Świątoszowa i przygotowania ich do użycia w szkoleniu.
- Wykaz dodatkowy Nr BC/147/1 wprowadzony Decyzją nr PF-32/ Org/ SSG/ ZoiU/P1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 kwietnia 2012r. do etatu 10BK Panc nr BC/147/0
- Zadania Ośrodka Szkolenia Leopard. Załącznik nr 17 do Rozkazu Dziennego Dowódcy 10BK Panc nr 68 z dnia 17.09.2017r.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

ELITY PONOWOCZESNEGO SPOŁECZEŃSTWA. ROZWAŻANIA TEORETYCZNE

ELITES OF POST-MODERN SOCIETY.
THEORETICAL CONSIDERATION

GĄSKA Anna¹

STRESZCZENIE: *Tematem artykułu jest próba przybliżenia pojęcia zmiany społecznej, która była następstwem transformacji ustrojowej, mającej miejsce w 1989 roku. Rozprawa prezentuje socjologiczne aspekty transformacji postkomunistycznej w odniesieniu do podmiotu społecznego, którym są elity w ponowoczesnym społeczeństwie.*

Słowa kluczowe: *transformacja, społeczeństwo, społeczeństwo ponowoczesne, elity, klasa społeczna, status społeczny.*

ABSTRACT: *The subject of the article is an attempt to make the idea of the social change, which took place in the year 1989 and the effect of the transformation of the political system in Poland, more understandable. The essay presents some sociological aspects of the post-communist transformation regarding a social unit, which in this case is elites in post-modern society.*

Key words: *transformation, society, post-modern society, elites, social class, social status*

WSTĘP

Jedną z najbardziej istotnych cech społeczeństwa jest jego zmienność, o różnej skali i intensywności jak i perspektywy naszego spojrzenia. Szczególnym przypadkiem zmiany społecznej, której doświadczyło społeczeństwo polskie, niewątpliwie była transformacja ustrojowa. Od 1989 roku, społeczeństwa byłego bloku wschodniego możemy nazywać społeczeństwami transformacyjnymi. Społeczeństwa rozumiane, jako „makrostruktura segmentacyjna zbudowana ze ściśle określonej liczby typów i rodzajów segmentów (zbiorów i grup) rozlokowanych w różnych rzeczywistości celowo, a nie przypadkowo”². Segmenty rozumiane jako zbiory i grupy społeczne, które względnie trwale budują społeczeństwo jako całość³.

Tak rozumiane społeczeństwa, przechodzą procesy wielopoziomowych zmian w gospodarce i strukturze społecznej, wywołane upadkiem reżimów autorytarnych, panujących w tych krajach. Dokonujące się zmiany idą w kierunku uruchamiania i podtrzymywania mechanizmów przejścia od systemu gospodarki centralnie planowanej, nakazowo-rozdziałowej do gospodarki rynkowej, a w zakresie organizacji państwa od komunizmu do demokracji. Transformacja to długotrwały, wieloaspektowy, przebiegający w warunkach kryzysu gospodarczego i społecznego, zarówno w przeobrażeniach strukturalnych, jak i mentalnych proces⁴.

1 TRANSFORMACJA

Definicja M. Nasiłowskiego, określa transformację systemową jako „(...) przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej obejmujące zmianę ustroju politycznego oraz tworzenie rynkowych warunków funkcjonowania wszystkich podmiotów gospodarczych, tj. przedsiębiorstw, jednostek budżetowych i gospodarstw domowych”⁵.

---

¹ mgr Anna Gąska Uniwersytet Wrocławski, Instytut Socjologii, Wrocław, ul. Artyleryjska 10C, 59-700 Bolesławiec Polska. mobil: +48606931647, E-mail: gaska@op.pl

² Zagórski Z., *Strukturalne bariery transformacji i integracji europejskiej a społeczeństwo Polski*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1996, s. 24.

³ Zagórski Z., *Społeczeństwo transformacyjne. Klasy i warstwy Polski postkomunistycznej*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1997, s. 19.

⁴ Tamże, s. 31.

⁵ Bałtowski M., Miszewski M., *Transformacja gospodarcza w Polsce*, wyd. PWN, Warszawa, 2006, s.23.

Wkroczyliśmy w (...) „ustrój demokratyczno-rynkowy. Po wstępnej euforii, że w Polsce stosunki polityczne i ekonomiczne są tożsame jak na Zachodzie, nastaje pora racjonalnej refleksji, skonstatowania, że jest wprawdzie lepiej niż było (nie wszystkim wprawdzie), ale w dostatecznym stopniu, by większość Polaków zaakceptowała transformację. Wbrew oczekiwaniom ogółu, nie nastąpiła jednak zamiana ustroju totalnie złego na idealnie doskonały, a tylko, gorszego, mniej funkcjonalnego, na efektywniejszy”, choć nie pozbawiony licznych wad i dokuczliwości¹. Zachód już wie, „że demokracja i wolny rynek nie są dobre na wszystko, chociaż, być może, niczego lepszego nie uda się wynaleźć”².

W kwestii transformacji pojawiły się głosy brutalnej krytyki o całkowitym nieprzystosowaniu społeczeństwa polskiego do przemian, które nastąpiły wraz ze zmianą systemową w roku 1989. Za przykład niech posłuży artykuł I. Bukraba-Rylskiej, która pisze: „Polskie społeczeństwo nie dorasta do wyznań współczesnego świata, gdyż jest zacofane i obciążone licznymi barierami mentalnymi. Wychowane w systemie autorytarnym i przyzwyczajone do nadopiekuńczego państwa razi niedostatkami obywatelskiego zaangażowania i trwa przy wyuczonych bezradności. Wdrożone do funkcjonowania w ustroju kolektywistycznym i centralnie sterowanej gospodarce reprezentuje nader udany przypadek „homo sovieticus” i nawet nie zamierza wyrzesać z siebie indywidualizmu akceptującego odpowiedzialność, ryzyko i rywalizację³. Społeczeństwa są bardzo zróżnicowane wewnętrznie, na co wpływa wiele czynników, takich jak płeć, wiek, status materialny, pochodzenie etniczne, wykształcenie, itd. Każda z tych cech przekłada się na pozycję społeczną jednostek, ale i całych grup społecznych. Układ całości pozycji społecznych występujących w danym społeczeństwie składa się na strukturę społeczną. Pojęcie struktury społecznej podkreśla stałość, niezmienną pewnych aspektów czy wymiarów funkcjonowania społeczeństwa.

Pojęcie pracy lokuje się w centrum teoretycznych konceptualizacji systemu społecznego jako pojęcie opisujące podstawową (jak u Marksa) lub jedną z podstawowych (jak u Durkheima czy Webera) form życia społecznego. Jednocześnie przemiany ludzkiej pracy stanowią jedną z osi rekonstrukcyjnych procesu cywilizacyjnego, a jej możliwe społeczne formy, jedną z ważniejszych zasad identyfikacji typów ładu społecznego charakteryzujących różne zbiorowości⁴. Rynek pracy ulega ciągłym zmianom. Jest to najczęściej uwarunkowane zmianami ekonomicznymi, ale nie tylko, również rozwój społeczny, technologiczny, globalizacja, modernizacja ma wpływ na wygląd rynku pracy w danym okresie. Intensywność zmian strukturalnych jest szczególnie wysoka w okresie gwałtownego przyspieszenia postępu technicznego i organizacyjnego, szybkiego wzrostu gospodarczego i modernizacji, zmian systemowych (np. procesów transformacji), silnych zmian handlu światowego.

Zmiany strukturalne oznaczają zmianę struktury produkcji i struktury wykorzystania czynników produkcji w danej gospodarce. W pierwszej kolejności rozumie się pod tym określeniem zmianę udziału poszczególnych gałęzi gospodarki w tworzeniu łącznego PKB. Innym sposobem oceny zmian strukturalnych, (zaprezentowanym poniżej) jest zmiana struktury zatrudnienia. Struktura gospodarki nie jest dana na stałe. W trakcie procesów wzrostu gospodarczego ulega ona zmianom.

2 SPOŁECZEŃSTWO PONOWOCZESNE

Społeczeństwo ewoluuje, w ostatnich latach na społeczeństwo Polski w największym stopniu wpływ miały następujące zjawiska współczesności:

¹ Rudkowski E., (red), *Transformacja i wartości. Aksjologiczne aspekty transformacji ustrojowej w Polsce*, wyd. WSP TK, Zielona Góra, 1997, s. 97.

² Szacki J., *Liberalizm po komunizmie*, wyd. Znak, Kraków, 1994, s. 9.

³ Bukraba-Rylska I., *Socjolog czasu transformacji-portret z negatywu*, wyd. Scholar, Warszawa, 2004, s. 167.

⁴ Maroda M., *Co nam zostało z tamtych lat. Społeczeństwo polskie u progu zmiany systemowej*, wyd. Libra Books, Londyn, 1991, s. 29-35.

- Globalizacja – najważniejszy, nieunikniony proces współczesności, za nieunikniony los świata, a także za nieodwracalny proces, który dotyczy każdego z nas w takim samym stopniu i w ten sam sposób.¹
- Integracja cywilizacyjna Zachodu.
- Wąsko i szeroko europejska transformacja postkomunistyczna.
- Regionalizacja (w tym trans graniczna)².

W Polsce w 1989 roku zaszła radykalna transformacja wartości, norm i standardów ustrojowych, stosunków władzy, instytucji prawno-politycznych, modelu gospodarki, struktury własnościowej, klasowo-warstwowej i zawodowej. Transformacja ta zapoczątkowała decentralizację państwa i reformę administracji publicznej, odbudowę samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego oraz zwiększyła zakres autonomii regionów i społeczności lokalnych. Jej zewnętrznym aspektem stała się zasadnicza reorientacja powiązań państwa z otoczeniem międzynarodowym, czego przejawem jest członkostwo Polski w OECD, NATO i UE³.

3 KLASA SPOŁECZNA

Klasa społeczna, to społeczny podmiot, którego członkowie odznaczają się strukturalnie podobnym miejscem w procesie gospodarowania i podobnym społecznym położeniem oraz wspólnymi interesami i w pewnych warunkach także wspólną świadomością swego położenia. Pojęcie klasy społecznej stanowi obok pojęć kasty, stanu i warstwy jedną z koncepcji badań nad społecznymi nierównościami. Jest to jeden w podstawowych terminów służących do określania stratyfikacji społeczeństwa.

Klasy społeczne są uwikłane w sieć społecznych stosunków, są raczej grupami społecznymi mającymi wspólną historię niż tylko luźnymi agregatami ludzi. Niezależnie od rozwoju identyfikacji klasowych grupy te charakteryzują się odrębnymi interesami, które w wymiarze ekonomicznym, politycznym i kulturowym są w różnym stopniu (w zależności od możliwości reprezentacji) wyrażane. Jednak istota podziałów klasowych polega na odrębności interesów, a nie na ich formułowaniu. Ze względu na wielowymiarowość interesów i ich jakościowe zróżnicowanie klasy społeczne należy traktować jako zmienną nominalną. Podporządkowanie klas (od uplasowanych na górze do uplasowanych na dole hierarchii społecznej) odbywa się poprzez kryteria zewnętrzne. Podstawowym kryterium zewnętrznym jest miejsce klas w systemie stratyfikacji społecznej⁴.

4 STATUS SPOŁECZNY

Status społeczny, to wyróżnione i nazwane w danej kulturze typowe miejsce w społeczeństwie, które może zajmować wiele osób. Innymi słowy jest to sposób usytuowania człowieka w zbiorowości. W każdej zbiorowości człowiek zajmuje jednocześnie kilka pozycji. O ich liczbie często decyduje aktywność jednostki oraz rodzaj zbiorowości do jakiej należy. Można wyróżnić pozycję przypisaną i osiąganą. Będące przedmiotem zainteresowań pozycje osiąganą to takie, które zdobywa się samodzielnie w trakcie życia. Statusy osiąganą, będące wyznacznikiem danej klasy społecznej (wykształcenie, dochód, prestiż) powinny kształtować się na tym samym poziomie, aby uzyskać model idealny.

¹ Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, wyd. PIW, Warszawa, 2000, s. 5.

² Zagórski Z., (red.), *Socjologiczne portrety grup społecznych. Tom studiów i szkiców (II)*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2002, s. 65.

³ Jarosz M., (red), *Wygrani i przegrani polskiej transformacji*, wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa, 2005, s. 25.

⁴ Jarosz M., (red), *Polska. Ale jaka?* wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa, 2005, s. 165.

5 ELITY

Termin elita pochodzi o francuskiego słowa "elite" i oznacza tyle co doborowy, wysmienity czy najprzedniejszego gatunku¹. Najprościej elitę zdefiniować można, jako zbiorowość ludzi cechująca się prostszym niż pozostały ogół społeczny, dostępem do cenionych wartości i przez to sprawującymi również kontrolę nad tymi wartościami. Pojęciu elit poświęcono wiele badań. Tematyką tą zajmowali się tacy klasycy jak: wspomniany już V. Pareto, R. Michels, G. Mosca, K. Mannheim czy bardziej współczesny J. Hingley. Do nauk społecznych, socjologiczną koncepcję elit wprowadził V. Pareto. We współczesnej socjologii wyróżniamy następujące znaczenia terminu "elita":

- elita - rozumiana jako zbiór osób zajmujących kluczowe pozycje w strukturze władzy, których decyzję mają wpływ na całokształt życia danego społeczeństwa,
- elita - będące zabiorem osób zajmujących najwyższe miejsce na skali autorytetu lub prestiżu ważnej dla danego społeczeństwa,
- elita - pojmowana jako zbór osób zajmujących najważniejsze miejsce, w określonej społeczności lokalnej ze względu na pewne wartości, które są w niej pielęgnowane².

W każdym społeczeństwie złożonym z różnych klas i warstw społecznych, a więc o bardziej rozwiniętej strukturze, możemy stwierdzić istnienie wielu elit, które mają sobie właściwą specyfikę, wynikającą z ich:

- genezy - dzięki analizie pochodzenia danej elity w konkretnym społeczeństwie może określić wiele jej istotnych właściwości, które pozwalają na jej pełniejszą charakterystykę,
- spełnianych funkcji społecznych - to te elity do których wchodzi wpływowe osoby o szczególnych walorach intelektualnych, moralnych oraz elity utworzone z osób zajmujących strategiczne pozycje w rozmaitych organizacjach społecznych. Elity są emancypacją społeczeństwa, w którym istnieją,
- posiadanego autorytetu i prestiżu,
- stabilizacji.

Przynależność do elity jednego spośród wyróżnionych typów nie wyklucza możliwości uczestnictwa w elitach innego typu³. Nie było i nie ma społeczeństw, w których nie istniałyby elity. Jednak ta powszechność elit nie oznacza wcale, że w każdym społeczeństwie istnieją takie same grupy przodujące, zarówno pod względem charakteru jak i jakości. Społeczeństwa są zróżnicowane, pod względem rozwoju kultury materialnej i duchowej, czy są na innym poziomie rozwoju cywilizacji i kultury, oraz mają inny charakter społeczno - polityczny, jak również charakteryzują się inną jakością życia. Tak, czy inaczej w każdej złożonej strukturze społecznej można zauważyć istnienie zespołu kierowniczego, który jest mniej lub bardziej liczny, w zależności od wielkości danej struktury.

ZAKOŃCZENIE

Wiadomo, że elity istniały i istnieją we wszystkich znanych historii społeczeństwach i systemach politycznych, podobnie jest obecnie. Według profesora J. Sztumskiego, kult fachowości, czy nawet ekspertów nie stanowi zagrożenia dla demokracji, natomiast zagrożeniem dla demokracji może być elita wielkiego biznesu, która za pomocą pieniędzy kontroluje życie społeczno-gospodarcze w ujęciu globalnym⁴.

---

¹ Sztumski S., *Elity, ich miejsce i rola w społeczeństwie*, wyd. Śląsk, Katowice 1997, s. 9-11.

² Tamże, s. 15-17.

³ Tamże, s. 44-50.

⁴ Tamże, s. 61-63

Obszernej krytyce na temat współczesnych elit podjął się Z. Bauman, który wskazał na dwa światopoglądy rozumienia elit.

1. Pierwsze z nich, to potoczne określenie zespołu jednostek wyróżniających się z otoczenia pod jakimś względem, uznany za istotny w danej zbiorowości. W znaczeniu pozytywnym jest to zespół jednostek wartościowych, najwyższej cenionych, przodujących w grupie. W znaczeniu pejoratywnym jest to zespół jednostek odgradzających się od ogółu w poczuciu swej faktycznej lub domniemanej wyższości pod pewnym względem.
2. Podejście drugie, ujęcie socjologiczne, w którym Bauman uważa za niejednolite i nie zawsze dostatecznie sprecyzowane. Jego zdaniem socjologowie wyodrębniają elitę kierując się trzema głównymi kryteriami: prestiżu, kwalifikacji i władzy. Elita prestiżu jest to grupa posiadająca w danej społeczności najwyższy autorytet, elita kwalifikacji to grupa zarządzająca w określonej dziedzinie aktywności społecznej najwyższymi rezultatami lub możliwościami ich osiągnięcia, elita władzy to warstwa najbardziej wpływowa, mająca największy udział w ważnych dla społeczności decyzjach¹.

Generalnie teoretyczne definicje elit podkreślają, że elita to wyodrębniona grupa przywódcza, stanowiąca wzór dla reszty społeczeństwa, kierująca życiem społecznym oraz określająca i wpływająca na kierunek jego rozwoju. Przyjmuje się też, że elita to grupa ludzi wyłoniona ze względu na wyjątkowe cechy tylko jej dostępne. Nie da się jednak wyróżnić tych cech, wartości czy jednej kategorii elit, które określałyby wszystkie osoby należące do elity. To od rozwoju społeczeństw i od okresu historycznego zależą cechy jakie skłonni jesteśmy uznawać za wyjątkowe².

BIBLIOGRAFIA:

- Bałtowski M., Miszewski M., Transformacja gospodarcza w Polsce, wyd. PWN, Warszawa, 2006,
Bauman Z., Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika, wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 2000,
Bauman Z., Wielka Encyklopedia Powszechna, t. III, wyd. PWN, Warszawa, 1964,
Bukraba-Rylska I., Socjolog czasu transformacji-portret z negatywu, wyd. Naukowe Scholar, Warszawa, 2004,
Dutkiewicz G., Kwartalnik III/2012, wyd. Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej, Gdynia, 2012,
Jarosz M., (red), Polska. Ale jaka?, wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa, 2005,
Maroda M., Co nam zostało z tamtych lat. Społeczeństwo polskie u progu zmiany systemowej, wyd. Libra Books, Londyn, 1991,
Rudkowski E., (red), Transformacja i wartości. Aksjologiczne aspekty transformacji ustrojowej w Polsce, wyd. WSP TK, Zielona Góra, 1997,
Szacki J., Liberalizm po komunizmie, wyd. Znak, Kraków, 1994,
Sztumski S., Elity, ich miejsce i rola w społeczeństwie, wyd. Śląsk, Katowice, 1997,
Zagórski Z., (red.), Socjologiczne portrety grup społecznych. Tom studiów i szkiców (II), wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2002,
Zagórski Z., Społeczeństwo transformacyjne. Klasy i warstwy Polski postkomunistycznej, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1997,

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

---

¹ Bauman Z., *Wielka Encyklopedia Powszechna, t. III*, wyd. PWN, Warszawa, 1964, s. 402-403.

² Dutkiewicz G., *Kwartalnik III/2012*, wyd. Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej, Gdynia, 2012, s. 181.

ПРОСТЕЙШАЯ МОДЕЛЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНОГО ЭЛЕМЕНТА СИСТЕМЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ ПРИ РЕШЕНИИ ТИПОВЫХ ЗАДАЧ

THE SIMPLEST MODEL OF FUNCTIONING OF A SEPARATE ELEMENT
OF THE EXECUTIVE SYSTEM WHEN SOLVING TYPICAL TASKS

GOGONJANZ Spartak¹ TYTARENKO Alexander,²

РЕЗЮМЕ: Эта статья представляет собой формализацию процесса функционирования отдельного элемента системы исполнительной власти, сформулированных гипотез и предположений. Получили дальнейшее развитие аналитических и стохастической модели функционирования исполнительной элемента, принимая во внимание возможности на создание благоприятных условий (основные функции) в зоне интереса, сформулированы условия и интенсивность переходов в соответствующем отдельного элемента и представляет аналитический выражения для их расчетов.

Ключевые слова: модель, исполнительный элемент, система, эксплуатации, интенсивность, состояние.

ABSTRACT: This paper presents formalization of the process of functioning of a separate element of the executive system, formulated hypotheses and assumptions. It also deals with further development of analytical and stochastic model of the functioning of an executive element, taking into account opportunities for the creation of favorable conditions (basic functions) within the zone of interest, formulated the conditions and intensity of transitions in the corresponding separate element and presents analytical expressions for their calculations.

Keywords: model, executive element, system, operation, intensity, condition.

INTRODUCTION

Actual problems of quality training to implement complex processes are not spared and executive system. The difficulties associated with the conservation and rational use of resources, has created the need for informed approach to the planning processes of executive functioning systems in order to achieve the desired effect.

Development of scientific-technical progress has led to the growth dynamics of changing conditions and factors, which are inherent in the operating environment of the executive system, which in turn requires further development of models of complex processes.

Guided by the principle “from the particular to the general,” it is advisable to consider the processes of functioning of separate items for their subsequent integration in the executive system.³

1 THE FORMULATION OF THE OBJECTIVES OF THE ARTICLE

Proceeding from the above, an important task in the theory of executive systems is to further develop models of their operation and increase the objectivity of the forecast results of solving their tasks in typical conditions.

The purpose of this article is a formal description of the process function of each separate element of the executive system in solving typical tasks using the methods of analytical and stochastic modeling.

---

¹ candidate of military sciences, head of research laboratory of Institute of aviation and air defence of the National defence University of Ukraine named Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, Ukraine. +380639927272, gogaspart@gmail.com

² adjunct, Institute of aviation and air defence National defence University of Ukraine named Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, Ukraine. +380674553464, tabzrv@ukr.net,

³ ВЕНТЦЕЛЬ Е.С. *Исследование операций*. Москва: Издательство “Советское радио”, 1972. – 552 с.

Object - functioning separate element of the executive system in solving typical tasks.

Subject - modeling process function of each separate element of the executive system in solving typical tasks.

THE MAIN MATERIAL

The process of functioning of any element can be divided into three main components: the preparation, the anticipation, execution.

The training is aimed at creating favorable conditions to perform the typical tasks of the executive element. This process may be associated with a change of position in space and time of his and appropriate tools, a set of other preparatory activities. During preparation (creation of favorable conditions) used the results of the analysis of preliminary information about the external environment conditions of the task and current information about the management.

Waiting characterizes the willingness element to solving typical tasks. The main characteristic of this condition is the duration of being in readiness, during which you are monitoring and evaluation of external conditions in terms of their changes within the zone of interests.

Performing typical tasks - a set of sequential or simultaneous elementary operations element relative to the solution of typical tasks - basic repeating the process.

Each of these components begins and ends in unknown (random) point in time and has an unknown (random) time.

These components can be played only able to do so by the executive element, and their features are antagonist and unpredictability. Therefore, each of the results of the process of functioning of a separate element of the executive system in solving typical tasks can be predicted only with a certain probability.

Hypotheses and assumptions¹:

the result of the functioning of a separate element unknown in advance, any action of the executive element on the object impacts can have the opposite effect and lead to the loss of ability to function;

the functioning of the separate element unfolds in time as a random process, the intervals of occurrence of receptors in the area of the interest element of random and distributed exponential;

the objects of the impact when released into the zone of interests of the Executive element tend to get out of it, of the reasons of resource constraints in these areas;

all event streams are extraordinary;

all events that are played in the zone of interest element to be in a timely manner with a certain probability.

An assumption. Conditions of contact with the objects of the impact and likelihood of the performance element are approximately the same and do not change in time.

---

¹ ГОРОДНОВ В.П., ДРОБАХА Г.А. *Моделювання бойових дій військ (сил) протиповітряної оборони та інформаційне забезпечення процесів управління ними (теорія, практика, історія розвитку)*. ХВУ, Харків, 2004. 409 с.

Given the requirements to models of complex processes to investigate elected analytical and stochastic model, which corresponds to the above hypotheses and can be used to describe stochastic processes functioning element (Fig. 1).¹

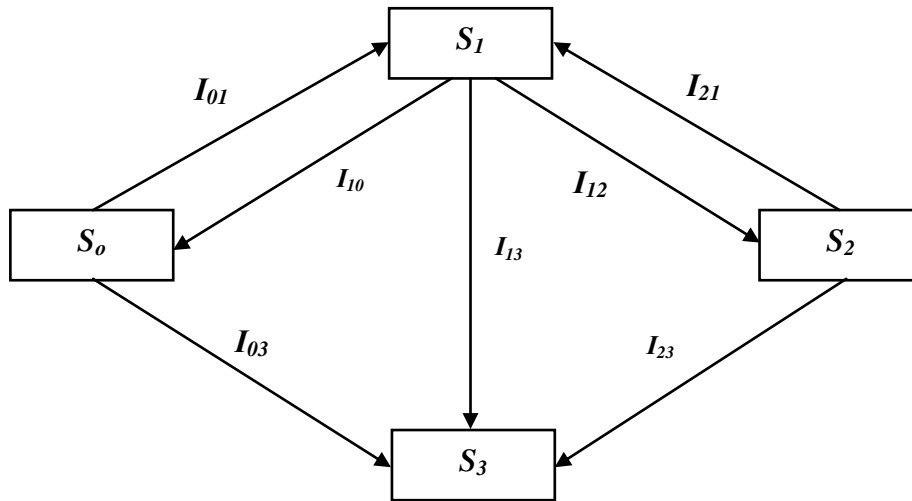

Fig.1 Graph of the states of the executive element

- S_0 – the functioning of the executive element in order to create favorable conditions for solving typical tasks;
- S_1 – the willingness of the executive element for solving typical tasks;
- S_2 – the establishment of an executive element of active influence on the object by performing a sequence of elementary operations;
- S_3 – the inability of the element to function as a result of influence from outside the zone of interest and (or) object of impact.

Transitions from one state to occur with corresponding intensities characterizing the impact of major factors on the functional state of the element in solving typical tasks:

z_{01}^2 – the intensity of transition from the state S_0 in the state S_1 , the value of which is determined by the duration of the preparatory activities for the establishment of favorable conditions perform common tasks;

z_{10}^2 – the intensity of transition from the state S_1 in the state S_0 , is determined by the dynamics (frequency) changes, which requires additional measures preparation to perform the typical tasks;

z_{12}^2 – the intensity of transition from the state S_1 in the state S_2 , is determined by the time of the search and detection of the target within the zone of interest;

z_{21}^2 – the intensity of transition from the state S_1 in the state S_2 , is determined by the performance of the executive member in relation to the execution of elementary operations;

z_{23}^2 – the intensity of transition from the state S_2 in the state S_3 , is determined by the time of the loss of the executive element of the ability to function during the execution model of elementary operations;

z_{03}^2 – the intensity of transition from the state S_0 in the state S_3 , is determined by the time of the loss of the executive element of the ability to function during the preparatory measures to create favourable conditions;

z_{13}^2 – the intensity of transition from the state S_1 in the state S_3 , is determined by the time of the loss of the Executive element of the ability to function while in readiness.

¹ ГОРОДНОВ В.П., ДРОБАХА Г.А. *Моделювання бойових дій військ (сил) протиповітряної оборони та інформаційне забезпечення процесів управління ними (теорія, практика, історія розвитку)*. ХВУ, Харків, 2004. 409 с.

Taking into account the Markov nature of the process performing common tasks the system of differential equations to determine the state probability element will look like¹:

$$\begin{aligned}\frac{dP_0(t)}{dt} &= -(I_{01} + I_{03})P_0(t) + I_{10}P_1(t); \\ \frac{dP_1(t)}{dt} &= I_{01}P_0(t) - (I_{10} + I_{12} + I_{13})P_1(t) + I_{21}P_2(t); \\ \frac{dP_2(t)}{dt} &= I_{12}P_1(t) - (I_{21} + I_{23})P_2(t); \\ \frac{dP_3(t)}{dt} &= I_{03}P_0(t) + I_{13}P_1(t) + I_{23}P_2(t); \\ P_0(t) + P_1(t) + P_2(t) + P_3(t) &= 1;\end{aligned}$$

To solve the system, we define the initial conditions of integration.²

At the beginning of functioning ($t = 0$), when objects impact in the area of interest are absent and the actuating element is in readiness for typical problems, we assume that $P_0(t) = 0; P_1(t) = 1; P_2(t) = 0; P_3(t) = 0$.

Integrating under certain initial conditions, we get the analytical equations describing the probability of a state element in the process of operation, it is analytical and stochastic model:

$$\begin{aligned}P_1(t) &= \frac{1}{\alpha} [(\lambda_3 - \lambda_2)(\lambda_1 + a)(\lambda_1 + z)e^{\lambda_1 t} - (\lambda_3 - \lambda_1)(\lambda_2 + a)(\lambda_2 + z)e^{\lambda_2 t} - (\lambda_2 - \lambda_1)(\lambda_3 + a)(\lambda_3 + z)e^{\lambda_3 t}]; \\ P_2(t) &= \frac{I_e}{\alpha} [(\lambda_3 - \lambda_2)(\lambda_1 + z)e^{\lambda_1 t} - (\lambda_3 - \lambda_1)(\lambda_2 + z)e^{\lambda_2 t} - (\lambda_2 - \lambda_1)(\lambda_3 + z)e^{\lambda_3 t}]; \\ P_0(t) &= \frac{I_m}{\alpha} [(\lambda_3 - \lambda_2)(\lambda_1 + a)e^{\lambda_1 t} - (\lambda_3 - \lambda_1)(\lambda_2 + a)e^{\lambda_2 t} - (\lambda_2 - \lambda_1)(\lambda_3 + a)e^{\lambda_3 t}]; \\ P_3(t) &= 1 - \frac{1}{\alpha} [((\lambda_1 + z)(\lambda_1 + a + I_{3e}) + I_m(\lambda_1 + a))(\lambda_3 - \lambda_2)e^{\lambda_1 t} - \\ & - ((\lambda_2 + z)(\lambda_2 + a + I_{3e}) + I_m(\lambda_2 + a))(\lambda_3 - \lambda_1)e^{\lambda_2 t} + \\ & + ((\lambda_3 + z)(\lambda_3 + a + I_{3e}) + I_m(\lambda_3 + a))(\lambda_2 - \lambda_1)e^{\lambda_3 t}]; \\ \alpha &= \lambda_1^2(\lambda_3 - \lambda_2) - \lambda_2^2(\lambda_3 - \lambda_1) - \lambda_3^2(\lambda_2 - \lambda_1); \\ \lambda_1 &= \sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} + \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}} + \sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} - \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}}; \\ \lambda_{2,3} &= -\frac{\sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} + \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}} + \sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} - \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}}}{2} \pm \\ & \pm i\sqrt{3} \frac{\sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} + \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}} - \sqrt[3]{-\frac{lh+q}{2} - \sqrt{\left(\frac{lh+q}{2}\right)^2 + \left(\frac{l}{3}\right)^3}}}{2} - h;\end{aligned}$$

¹ ГОГОНЯНЦ С.Ю., ГОРОДНОВ С.Ю. Удосконалена аналітико-стохастична модель протиповітряного бою зенітного ракетного комплексу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ: НУОУ, 2010. С. 47–54.

² КОРН Г., КОРН Т. *Справочник по математике (для научных работников и инженеров)*. Москва: Издательство “Наука”, 1974. 832 с.

$$h = \frac{a+b+z}{3}; l = \left(ab + az + bz - I_{01}I_{10} - I_{21}I_{12} - \frac{(a+b+z)^2}{3} \right);$$

$$q = \left(abz - aI_{01}I_{10} - zI_{21}I_{12} - \frac{(a+b+z)^3}{27} \right); b = I_{12} + I_{13} + I_{10}; a = I_{21} + I_{23}; z = I_{01} + I_{03};$$

Analytical equations for the state probabilities of the executive element will allow you to:

to determine the mathematical expectation of the number of pulses of the executive element on the objects within the zone of interest (taking into account possible countermeasures) for a certain time;

to determine the mathematical expectation of the number of resolved typical tasks within threshold values;

to determine the extent of the load element and to prepare initial data for solving the problem of stress distribution groups actuators;

to prove the desired number and duration of activities on creation of favorable conditions to determine the frequency sequence and the desired composition of the executive system to meet the requirements of its effectiveness in specific activity of the receptors.

CONCLUSION

The paper presents the formalization of the process of functioning of a separate element of the executive system, formulated hypotheses and assumptions. As a result, further developed analytical and stochastic model the functioning of a particular element, taking into account opportunities for the creation of favorable conditions (basic functions) within the zone of interest, formulated the conditions and intensity of transitions in the corresponding separate element and presents analytical expressions for their calculations.

Using the models presented together with existing simulation models will more carefully consider the main factors influencing the effectiveness of the functioning of the executive system as a whole, to conduct a more objective forecast of its opportunities in the planning stages of its application, and, in accordance with the requirements to substantiate appropriate ways to use the executive system.

BIBLIOGRAPHY

- ВЕНТЦЕЛЬ Е.С. *Исследование операций*. Москва: Издательство “Советское радио”, 1972. 552 с.
- ГОРОДНОВ В.П., ДРОБАХА Г.А. *Моделирование бойових дій військ (сил) протиповітряної оборони та інформаційне забезпечення процесів управління ними (теорія, практика, історія розвитку)*. ХВУ, Харків, 2004. 409 с.
- ГОГОНЯНЦ С.Ю., ГОРОДНОВ С.Ю. Удосконалена аналітико-стохастична модель протиповітряного бою зенітного ракетного комплексу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ: НУОУ, 2010. С. 47–54.
- КОРН Г., КОРН Т. *Справочник по математике (для научных работников и инженеров)*. Москва: Издательство “Наука”, 1974. 832 с.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Vjačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНИХ ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ НА КАЧЕСТВО ВОСПРИЯТИЯ ПОЛУЧАЕМОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

THE IMPACT OF EXTERNAL ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE QUALITY OF INCOMING INFORMATION PERCEPTION DURING THE EDUCATIONAL PROCESS

GUSHEL Roman¹, SEMERYUK Tatyana²

АННОТАЦИЯ: Процесс получения знаний представляется как сложная система принятия решений. Предполагается, что на эффективность образования влияет множество факторов внешней и внутренней среды. Рассмотрены условия влияния внешних факторов окружающей среды на качество получаемой информации во время обучения. Показано, как отражаются погодные условия на процесс усвоения информации в зависимости от распределения нагрузки на субъект.

Ключевые слова: качество обучения, эффективность образования, процесс управления сложной системой, внешнее воздействие.

ABSTRACT: The process of acquiring knowledge is represented as a complex decision-making system. It is assumed that the education effectiveness is influenced by many factors both external and internal environmental factors. The influence conditions of external environmental factors on the quality of the incoming information perception during the study program are taken into consideration. It is shown how the weather conditions are reflected on the information acquiring process, depending on the load distribution on the subject.

Key words: education quality, education effectiveness, management process of a complex system, external influence.

INTRODUCTION

Up-to-date education implies a certain structure of knowledge and skills developed by a person at different stages of his/her studying within the educational system. Achievement level of the learning goal is the criterion of this process and is reflected in the quality of education as the result of the learning process. The problem of quality management of human learning in society is the most important parameter of quality of the end educational product. The most effective management is centralized management. In the process of human learning in modern society participate multiple actors of the learning process. To improve the quality of human learning in the modern informational educational environment is reasonable to implement the centralization of the education management, creation and coordination of the educational system in modern society.³

Education is goal-oriented process and a system of impacts on the subject, in which it acquires new knowledge. Learning of a certain amount of information is closely connected with the allocated time for education. The decrease in time on the one hand leads to lower quality of obtained information, and on the other leads to additional stress on students which can affect their psychophysiological state. Simulation of the educational process allows us to investigate the influence of various factors on the education effectiveness and to address issues related to the optimal load distribution on the subject.⁴

---

¹ Roman Gushel, CTO & Creative Leader & Co-Founder, phone number: +380952552562, LinkedIn: <https://www.linkedin.com/in/gushel/>

² Tatyana Semeryuk, teacher of the department "Computer systems and networks" Zaporizhzhya National Technical University, phone number: +380617698249. E-mail: modjy@mail.ru

³ PARAKHONSKIY A. P. Problemy kachestva obucheniya v sovremennoy informatsionnoy obrazovatelnoy srede // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2006. – №6 – с.57-58.

⁴ SEMERYUK T, VERSHINA A. Hierarchical model of learning process in the university as an example of management of a complex information system. *Zborník prác*. L. Mikuláš, 2012, s.330-335.

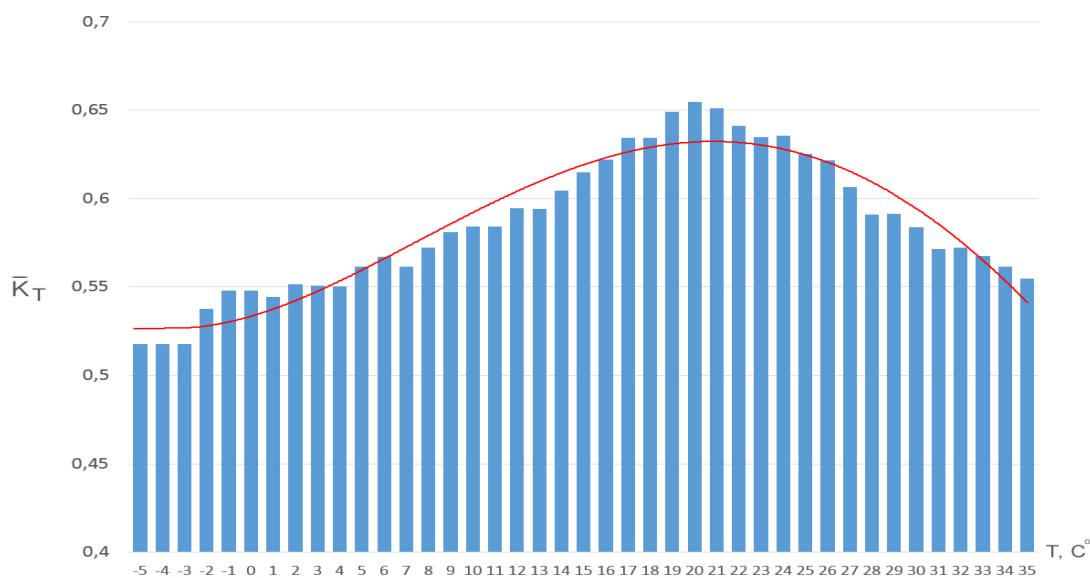
MAIN SECTION

The main goal of this research is to analyze and identify the environmental factors that affect the qualitative assessment of the obtained information in the process of acquiring knowledge. The external environment is traditionally divided into direct and indirect environmental impacts. Factors that have an immediate impact on the university are referred to the direct environment effects, all others - to the indirect environment effects.

Direct influence factors are understood to be external sources, the forces that directly affect the activities of the university and the requirements to which the university must adjust its activities or, if it is possible to change this factor to another factor, equivalent to such.

As for the external environmental factors of indirect influence, they are understood as external sources of power, which affect the institution or indirectly (via some other factors), or under certain conditions. They include political and social factors. Furthermore, their duration may vary. These factors, in most cases, are not predictable environmental factors and can have both positive and negative impacts. Factors can also be controlled and uncontrolled. Uncontrollable factors are not subject to any influence by the institution and may have predicted or unpredicted character.¹ To these factors in fact is referred external environment, directly impacting on a human at its place of stay (temperature, humidity, atmospheric pressure, light level, noise, etc.).

Investigating the influence of external environmental factors on the subject during the experimental testing, such as air temperature, atmospheric pressure, relative humidity, has been found regularity, showing that when the values of these factors are changed, the results of the test also change. The received dependence of the coefficients $\bar{K}_T = N_T / N_\Sigma$, $\bar{K}_\rho = N_\rho / N_\Sigma$, $\bar{K}_P = N_P / N_\Sigma$ obeys the normal distribution law [4].² Where N_T , N_ρ , N_P the number of positive passed tests, N_Σ - the total value of all tests. Dependency graphs $\bar{K}_T(T)$, $\bar{K}_\rho(\rho)$, $\bar{K}_P(P)$ are shown below.

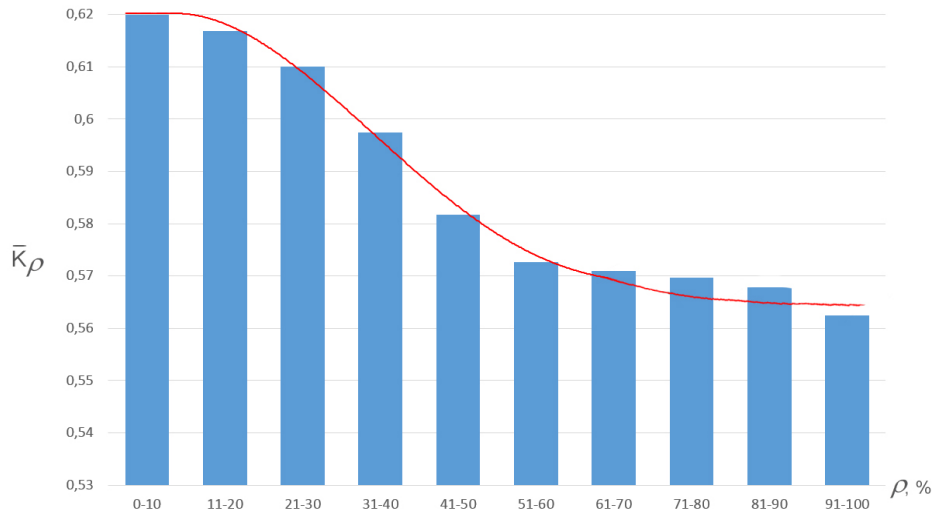

Drawing 1

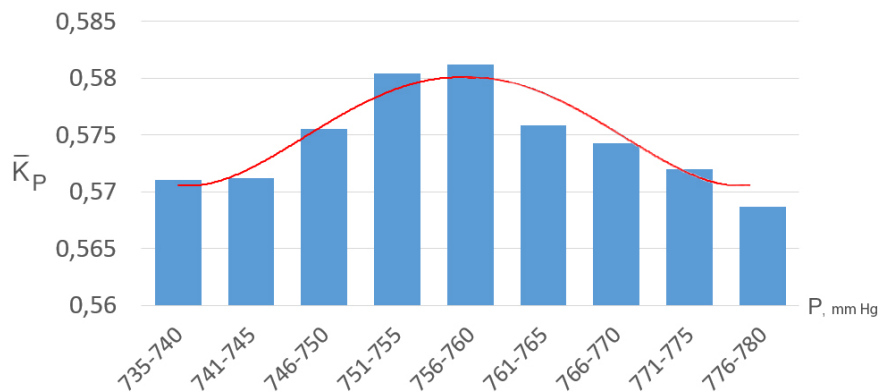
Ratio distribution of the number of positive passed tests to the total number of tests on the air temperature

¹ TERENCEVA T.V., KULAKOVA M.N. Faktory, vliyayushchie na effektivnost obrazovatelnykh uslug vuza v sovremennom obshchestve // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2012. – № 5 - 7s.

² VENTTSEL E.S. Teoriya veroyatnostey: Ucheb.dlya vuzov. — 6-e izd. ster. — M.: Vyssh.shk., 1999.— 576 s.

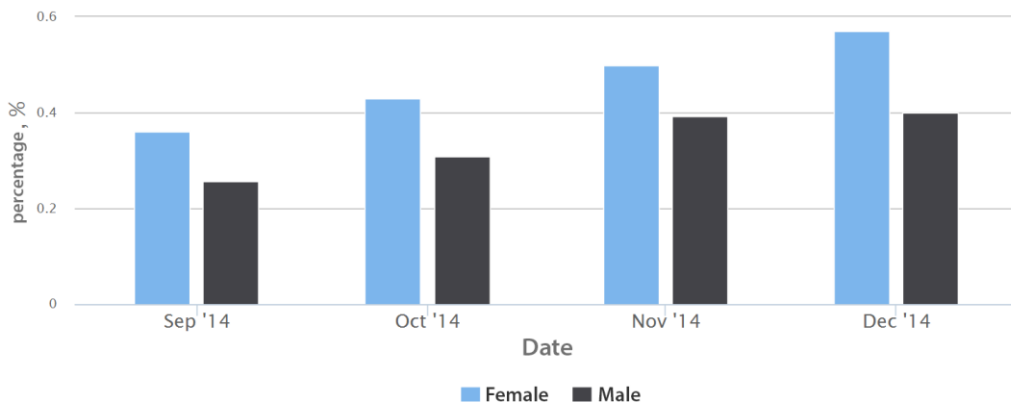

Drawing 2 Ratio distribution of the number of positive passed tests to the total number of tests on humidity

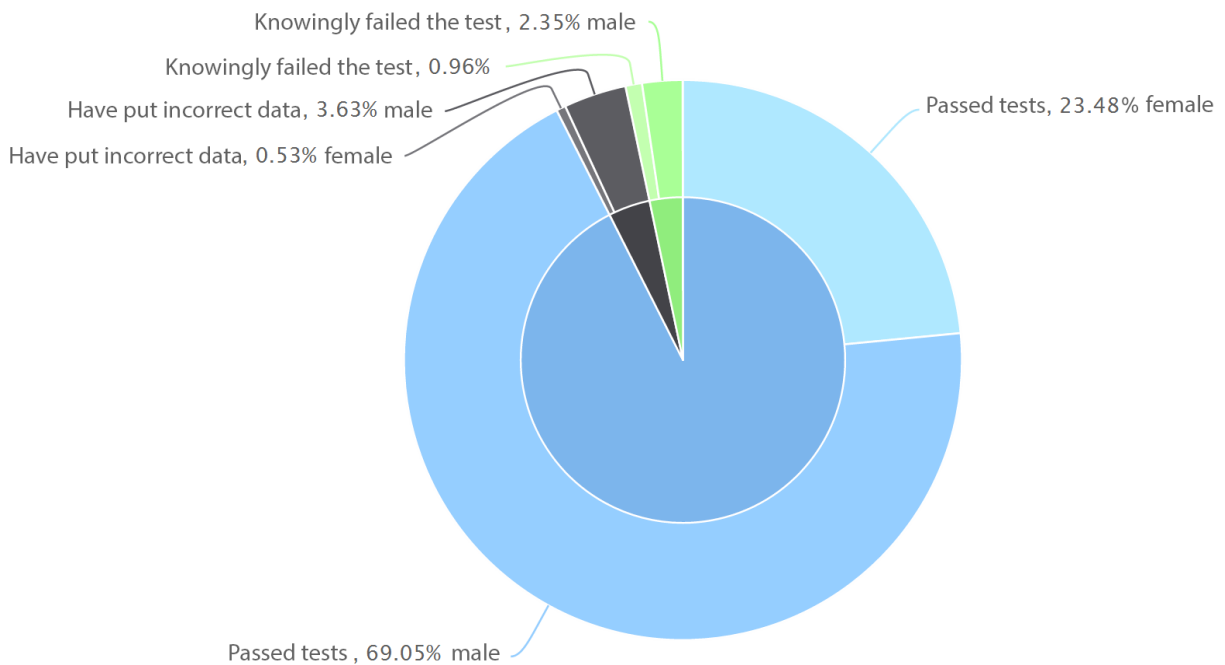
Drawing 3 Ratio distribution of the number of positive passed tests to the total number of tests on atmospheric air pressure

In order to determine the most favorable conditions for the perception of the required amount of information it is necessary to regularly monitor the quality of education, taking into account the influence of external environmental factors. Also, it can be concluded that, using the obtained data, it is possible to manage the process of load distribution received by the subject. Taking into account the increasingly used gender approach in many spheres of society and education in particular, tests were carried out, based on the gender characteristics of research subjects. Dividing the results of testing by gender, it is possible to trace a linear dependence of the percentage of the passed tests in the period from September to December. The graph shows that in terms of adaptation to the conditions of the test, the female part of the testees during the whole time period has passed the tests better than male, the average quality of obtained information improved with increased time at each step of the testing.

Drawing 4 Total test pass time in three attempts

Research has shown that external environmental factors slightly greater impact on the male part of the testees. The diagram shows that the percentage of female part of testees has in 4.01 times less knowingly failed the test than male part and is much more attentive to the tasks accomplishment. Overall test results are in 1.36 times higher for female part than for male.

Drawing 5 Pie chart showing the results of laboratory testing

CONCLUSION

In education, the quality is viewed as the result of activity and as a process aimed at achieving planned results with the internal capacity and external conditions of the object. In this regard, referring to the content of the term "education quality" there should always be a clear distinction between process and result. The term "education quality" is comprehensive, combining the characteristics of all the components of learning, conditions and results of the educational process. Each of the components is considered to be differently depending on who acts as appraiser of achieved quality level.¹

It is possible to change the quality of perceived information in the process of acquiring knowledge through analyzing the data received by monitoring, which is a component of education quality management. It indirectly and directly affects the education quality. Indirect impact due to the fact that monitoring provides information control, necessary for decision-making and direct impact due to the implementation of these already taken decisions. Direct impact is provided by the monitoring procedures.

Monitoring of the education quality is a rather complex system object; it has a hierarchical structure, covering all levels of the organization and management of higher education. Nowadays, quality has become one of the main factors determining the priorities of progress in the developed countries in all spheres of life, including education.

Based on the results of experimental testing, it is reasonable to improve the incoming information quality during the educational process, taking into account external environmental factors that directly affect the psychophysiological state of the subject in the process of information obtaining.

Bibliography

- PARAKHONSKIY A.P. Problemy kachestva obucheniya v sovremennoy informatsionnoy obrazovatelnoy srede // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2006.- №6 – с.57-58.
- SEMERYUK T, VERSHINA A. Hierarchical model of learning process in the university as an example of management of a complex information system. *Zborník vedeckých a odborných prác. Medzinárodná vedecko-odborná konferencia "Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2012"*. L.Mikuláš, 2012, s.330-335.
- TERENTEVA T.V., KULAKOVA M.N. Faktory, vliyayushchie na effektivnost obrazovatelnykh uslug vuza v sovremennom obshchestve // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2012. – № 5 - 7s.
- VENTTSEL E.S. Teoriya veroyatnostey: Ucheb.dlya vuzov. — 6-e izd. ster. — M.: Vyssh.shk., 1999.— 576 s.
- GONCHAROVA E.V. Monitoring kachestva podgotovki studentov s uchetom evropeyskikh standartov. *Sb. materialov 6 Vserossiyskoy nauchnoprakticheskoy konferencii Gildii ekspertov v sfere professionalnogo obrazovaniya // Vnedrenie evropeyskikh standartov i rekomendatsiy v sistemy garantii kachestva obrazovaniya*, Moskva: 2011.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

---

¹ GONCHAROVA E.V. Monitoring kachestva podgotovki studentov s uchetom evropeyskikh standartov. *Sb. materialov 6 Vserossiyskoy nauchnoprakticheskoy konferencii Gildii ekspertov v sfere professionalnogo obrazovaniya // Vnedrenie evropeyskikh standartov i rekomendatsiy v sistemy garantii kachestva obrazovaniya*, Moskva: 2011.

AUTORYTET POLICJI

POLICE AUTHORITY

GWARDYŃSKI Robert¹

STRESZCZENIE: *Autorytet policji wiąże się z oddziaływaniem tej instytucji oraz jej poszczególnych funkcjonariuszy na społeczeństwo. Dotyczy również relacji wewnętrznych pomiędzy policjantami. Właściwie rozumiany autorytet policji służy jego kształtowaniu i tym samym przyczynia się do podnoszenia poziomu sprawności działania tej instytucji.*

Słowa kluczowe: *autorytet, policja, zarządzanie,*

ABSTRACT: *Authority of the Police is related with influence of the institution and its individual officers on the society. It also concerns the internal relations between the policemen. Correct interpretations help to develop and to enhance the level of efficiency of this formation.*

Keywords: *authority, police, management*

WSTEP

Policja, w Polsce to umundurowana i uzbrojona formacja służąca społeczeństwu, powołana do ochrony bezpieczeństwa ludzi (przed bezprawnymi zamachami) oraz utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego². Posiada najszerszy zakres zadań spośród innych podobnych jej służb. Ściga zarówno sprawców przestępczości pospolitej, (rozboje, pobicia, kradzieże, kradzieże z włamaniem, uszkodzenia i zniszczenia mienia) jak i zwalcza przestępczość zorganizowaną poprzez wysoce wyspecjalizowane komórki organizacyjne, w tym Centralne Biuro Śledcze, Biuro Wywiadu Kryminalnego Komendy Głównej Policji oraz Biuro Międzynarodowej Współpracy Policji Komendy Głównej Policji³.

Policja oddziałuje na życie Polaków w szerokim zakresie. Przyczynia się, we współpracy z innymi instytucjami życia publicznego do wzrostu poczucia bezpieczeństwa, poprzez ograniczanie przestępczości i zachowań aspołecznych. Działa również w krajowym systemie rozpoznawania, przeciwdziałania i reagowania na przestępstwa związane z terroryzmem⁴. Policja stara się kształtować świadomość społeczną w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom oraz postępowania w sytuacji ich wystąpienia⁵. Pełni również istotną rolę w reagowaniu kryzysowym, gdzie działa w obszarach: alarmowania i ostrzegania, ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ratownictwa.⁶ Policja polska jest paramilitarną grupą dyspozycyjną⁷, której należy na kreowaniu swego pozytywnego wizerunku.

---

¹ dr. Robert GWARDYŃSKI, Kontaktna адреса: 50-262 Wrocław, ul. Jedności Narodowej 87 m.2, Polska, E-mail rgnauka@o2.pl

² Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji, Dziennik Ustaw z 1990 r. Nr 30 poz. 179 z późniejszymi zmianami, art. 1 ust. 1.

³ ŻUBER, Marian 2012. *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie. Bezpieczeństwo narodowe*. wyd. Wrocław : Wyższa Szkoła Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2012. 183-187 s. ISBN 978-83-87384-57-9.

⁴ ŻUBER, Marian 2013. *Terroryzm i przeciwdziałanie przestępstwom terrorystycznym*. wyd. Wrocław : Wyższa Szkoła Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2013. 135 s. ISBN 978-83-63900-20-5.

⁵ GWARDYŃSKI, Robert, GIBAS, Lubomira 2013. *Spolecznosc lokalna jako partner instytucji państwowych zakresie działań zmniejszających ryzyko zaistnienia zdarzeń godzących w bezpieczeństwo osób oraz bezpieczeństwo i porządek publiczny*. In *Edukacja dla bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Studia i monografie Wyższej szkoły Humanistycznej w Lesznie*. Leszno : Wyd. Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie , 2013, s. 239-240.

⁶ GWARDYŃSKI, Robert, 2011. *Działanie policji w sytuacji zagrożenia*. In *Optymalizacja procesów zarządzania kryzysowego*. Lublin : Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej, 2011, s. 80.

⁷ MACIEJEWSKI, Jan 2012. *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*. wyd. Wrocław : Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2012. 40 s. ISBN 978-83-229-3253-7.

1 WŁADZA SPOŁECZNA

Prowadzone od wielu lat badania ukazują, że poziom zaufania społecznego do policji jest bardzo wysoki. Ponad 60% respondentów ufa policji¹. Policja w Polsce jest ważną instytucją, która mając szerokie spektrum oddziaływania bezpośrednio lub pośrednio na życie i zachowanie obywateli, w pewnym sensie sprawuje nad nimi władzę. J. Scott uważał, że szeroko rozumiana władza jest wywoływaniem skutków. Władza społeczna „(...) stanowi rodzaj związku przyczynowego, a jej skutki ujawniają się zarówno w obrębie stosunków społecznych jak i przez nie”². Z. Bauman pisał, że posiadanie władzy przez podmiot polega na możliwości ograniczania swobody postępowania innych. „Powiadamy, że A ma władzę nad B, gdy zasoby A pozwalają mu nakłonić B do postępowania, które realizuje cel ważny dla A (...)”³. Władza jest wykorzystywaniem innych osób dla własnych celów. Innych, ale takich, którzy posiadają możliwość przeciwstawienia się jej. Posiadają wolność wyboru, czy ulec władzy, czy jej się przeciwstawić. Należy pamiętać, iż posiadanie władzy, nie jest tym samym, co jej sprawowanie. Władzę posiada taki podmiot, który ma zdolność wywierania wpływu na innych. Natomiast sprawowanie władzy wiąże się z wpływaniem na zachowania innych, poprzez działanie lub bez niego, gdy jego podjęcie jest antycypowane. Wobec osób naruszających porządek prawny, policjant może użyć środków przymusu bezpośredniego, bądź wpłynąć na przywrócenie stanu zgodnego z prawem, bez użycia tych środków, gdy istnieje możliwość przewidywania ich użycia.

Władza może mieć postać wpływu korekcyjnego i perswazyjnego. Wpływ korekcyjny przejawia się użyciem siły lub manipulacją. Użycie siły jest bezpośrednim i elementarnym sposobem zmuszenia innych do zmiany zachowania. Przemoc jest powiązana z agresją. W działaniu policji, w sytuacjach wymagających użycia siły występuje akceptowana społecznie agresja usankcjonowana⁴. Jeśli użycie siły jest zgodne z prawem i jej stosowanie leży w interesie społecznym, przemoc stosowana przez policję jest akceptowana społecznie⁵.

2 MANIPULACJA

Manipulacja będąca wpływem korekcyjnym, jest działaniem prowadzącym osobę manipulowaną w kierunku, znanym tylko manipulatorowi. Według M. Tokarza, za manipulację można uznać „takie posunięcie komunikacyjne, w którym nieświadomy odbiorca jest prowadzony w kierunku, z którego tylko nadawca zdaje sobie sprawę”⁶. Manipulacja może się przejawiać w prostym wywieraniu presji (np. poprzez ponowienie „prośby”, gdy za pierwszym razem została odrzucona), szantażu (gdy dochodzi do groźby) i kłamstwa (świadome przedstawianie nieprawdy). Oczywiście manipulacja występuje również w innych, bardziej subtelnym sposobach działania.

Wpływ perswazyjny zmienia zachowania człowieka poprzez zmianę postaw, wpływających na te zachowania. Skuteczna perswazja, umiejętność przekonywania, zależy od takich elementów jak: nadawca, przekaz, kanał komunikacyjny i odbiorcy.

---

¹ <https://www.msw.gov.pl/pl/aktualnosci/12834,Polakow-ma-zaufanie-do-Policji.html> (stan na dzień 15 marca 2015 r.).

² SCOTT, John 2006. *Władza*. wyd. Warszawa : Wyd. Sic!, 2006. 7 s.

³ BAUMAN, Zygmunt 1996. *Socjologia*. wyd. Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006. 120 s.

⁴ WOSIŃSKA, Wilhelmina 2004. *Psychologia życia społecznego. Podręcznik psychologii społecznej dla praktyków i studentów*. wyd. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2004. 435 s. ISBN 83-89574-34-3.

⁵ GWARDYŃSKI, Robert, GIBAS, Lubomira 2012. *Ocena postępowania policjantów wobec sprawców wykroczeń wśród młodzieży uczącej się i pracującej we Wrocławiu*. In *Współdziałanie organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w zakresie wykrywania wykroczeń i ścigania ich sprawców*. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2012, 255 s. ISBN 978-83-7702-509-3.

⁶ TOKARZ, Marek 2006. *Argumentacja perswazja manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*. wyd. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006. 294 s. ISBN 978-83-7489-305-3.

Nadawcę powinna cechować wiarygodność (autorytet, ekspert, osoba bezstronna) i atrakcyjność (atrakcyjna powierzchowność, atrakcyjne poglądy).

Skuteczny przekaz powinien być dopasowany do właściwości odbiorcy. Może być emocjonalny (kierowany do tłumu, osób nie posiadających wiedzy specjalistycznej) lub racjonalny (kierowany do fachowców), jednostronny (przedstawianie jedynie argumentów za ideą, użyteczne głównie w sytuacji zagrożeń) lub dwustronny (argumenty za i przeciw pewnej idei, jednak jedno są zdecydowanie mocniejsze od drugich). Przekaz może świadomie wywoływać na emocje pozytywne lub negatywne (wykorzystywane przeważnie w sytuacjach zagrożeń, jako ostrzeżenia). Należy pamiętać, że przekaz w sytuacji zagrożenia powinien zawierać sposoby rzeczywistego postępowania, w przeciwnym razie może być źródłem strachu i paniki.

Kanał komunikacyjny to droga, jaką pokonuje przekaz od nadawcy do odbiorcy. Im jest krótszy, tym perswazja będzie skuteczniejsza. W miarę możliwości kanały powinny być zróżnicowane. Powinny oddziaływać na różne zmysły (wzroku, słuchu, dotyku, powonienia itp.). To w kanale dochodzi do selekcji informacji (wzmacnianie, osłabianie, blokowanie), czyli cenzury. W sytuacji zagrożenia powinny być wzmacniane informacje o właściwym postępowaniu ludzi, natomiast te mogące doprowadzić do niepokoju społecznego, należy maksymalnie zredukować.

Odbiorca jest człowiekiem, którego nadawca chce przekonać do swoich racji. U odbiorcy brana jest pod uwagę jego otwartość na przyswajanie przekazu, wynikająca między innymi z wieku, posiadanej wiedzy, doświadczenia i nastroju. Z wiekiem maleje podatność na zmianę postaw, stąd osoby starsze są bardziej konserwatywne niż młodsze. Osoby chłonne wiedzy, posiadające doświadczenie wymagają argumentów racjonalnych. Są bardziej wymagające i przez to niewygodne dla nadawcy. Natomiast osoby nieprzygotowane, posiadające niską samoocenę, ufne wobec innych, są podatne na oddziaływanie perswazyjne i bez większych oporów ulegają argumentacji emocjonalnej nadawcy.

Perswazja jest szczególnie skuteczna, jeśli osoba funkcjonuje w akceptowanej przez siebie grupie, która poddaje się wpływowi nadawcy. W tłumie jednostka zatracą swą indywidualność, myśli tak jak inni, gdyż tłum, jak pisał G. Le Bon jest jedną zbiorową istotą, którą rządzi prawo jedności umysłowej¹.

3 AUTORYTET POLICJI

Władza jest powiązana z autorytetem. Według E. Fromma, autorytet „(...) odnosi się do takich stosunków społecznych, w których jedna osoba traktuje drugą jako wyższą od siebie.”² Autorytet zawsze wiąże się z zajmowaniem pozycji wyższej i niższej, jednak czemu innemu służy w relacji pan-niewolnik, a czemu innemu nauczyciel-uczeń. W pierwszym przypadku służy eksploatacji człowieka zajmującego niższą pozycję (występuje antagonizm celów), natomiast w drugim - doskonaleniu osoby niżej usytuowanej (cel jest wspólny).

Według J. Maciejewskiego autorytet może wynikać ze szczególnych właściwości jednostki, wtedy mamy do czynienia z autorytetem osobistym. Gdy autorytet wynika jedynie z zajmowanego stanowiska, pełnionej funkcji, mówimy o autorytecie urzędowym (instytucjonalnym)³. Takim autorytetem może być też, ze względu na znaczenie społeczne i policja.

Autorytet policji powinien być rozpatrywany w trzech relacjach: policja – obywatel, funkcjonariusz – obywatel oraz dowódca – podwładny. W żadnej z tych trzech relacji siła nie powinna być podstawowym środkiem sprawowania władzy, ani też czynnikiem tworzącym autorytet.

---

¹ LE BON, Gustaw 2004. *Psychologia tłumu*. wyd. Kęty : Wyd. Antyk, 2004. 15 s. ISBN 83-89637-16-2.

² FROMM, Erich 2005. *Ucieczka od wolności*. wyd. Warszawa : Czytelnik, 2005. 161 s. ISBN 83-07-03045-5.

³ MACIEJEWSKI, Jan 2012. *Grupy dyspozycyjne...* 61 s. ISBN 978-83-229-3253-7.

Oczywiście przemoc jest często niezbędna, jednak jej zastosowanie powinno następować rozumnie i z umiarem, gdy inne środki np. perswazja, zawiodą lub potrzebne jest zdecydowane i szybkie uzyskanie efektu zmiany zachowania (np. wzburzonego tłumu). Władza manifestująca swą siłę, możliwość łamania oporu obywateli bardziej dotyczy państw totalitarnych (H. Arendt¹) lub z tyrańskimi rządami (M. Heller²) niż państw z ustabilizowaną demokracją

Dziś Polska jest państwem demokratycznym, w którym nieracjonalne stosowanie przemocy, nie jest metodą na uzyskanie posłuchu. Co nie oznacza, że w sprawowaniu władzy policja powinna wyzbyć się używania siły. Już M. Machiavelli pisał, że strach przed karą jest jedną z ważniejszych przyczyn podporządkowania się władzy³. Jednak niepoohamowana siła, okrucieństwo, niszczenie wartości powoduje gniew i wrogość. Obywatele poprzez instytucje swego państwa, w tym policję, dla ochrony swych wartości materialnych i niematerialnych, powinni również korzystać w stopniu umiarkowanym z tej właściwości. J.J. Rousseau pisał, że „(...) ustąpić wobec siły oznacza akt konieczności nie zaś woli; jest to co najwyżej akt rozważa (...)⁴”.

Policja polska nie może opierać się wyłącznie na swej sile, gdyż służy obywatelom. Musi uwzględniać w działaniu ich prawa i wolności oraz potrzebuje akceptacji i wsparcia społecznego dla swych przedsięwzięć⁵. Nie przypadkowo ustawodawca umieścił w katalogu jej głównych zadań zapis o inicjowaniu i organizowaniu przez nią działań, mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi⁶. W nowoczesnym, demokratycznym państwie między innymi od policji wymaga się udziału w kształtowaniu postaw mieszkańców oraz wskazywania im określonych i pożądaných zachowań na wypadek zagrożeń⁷.

Autorytet policji wynika z jej sprawnego działania, uzyskiwanych efektów, wiedzy eksperckiej i bezstronności oraz kształtowania wizerunku poprzez propagandę.

Sprawność jest wynikiem skuteczności (osiąganie zamierzonych celów) i ekonomiczności (wydajność i oszczędność) podejmowanych działań⁸. Policja powinna być sprawna zarówno w wymiarze całościowym (działanie całej formacji) jak również elementarnym (działanie poszczególnych funkcjonariuszy). Musi opierać się na profesjonalnie przygotowanych i poprawnie realizujących swe obowiązki policjantach. Dziś, w dobie internetu i aparatów cyfrowych, każde niewłaściwe zachowanie choćby jednego funkcjonariusza osłabia autorytet całej policji⁹.

---

¹ ARENDT, Hannah 2014. *Korzenie totalitaryzmu*. wyd. Warszawa : Świat Książki, 2014. 543-544 s. ISBN 978-83-7943-857-0.

² HELLER, Michał 2009. *Historia imperium rosyjskiego*. wyd. Warszawa : Świat książki, 2009. 688 s. ISBN 978-83-05-13522-1.

³ MACHIAVELLI, Mikołaj 2004. *Księżę*. wyd. Kęty : Wydawnictwo Antyk – Marek Derewiecki, 2004. 68 s. ISBN 83-89637-14-6.

⁴ ROUSSEAU, Jean Jaques 2009. *Księżę*. wyd. Kęty : Wydawnictwo Antyk – Marek Derewiecki, 2009. 68 s. ISBN 83-89637-14-6.

⁵ ŻUBER, Marian, WICIK, Michał 2013. *Edukacja społeczności lokalnych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym*. In *Edukacja dla bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Studia i monografie Wyższej szkoły Humanistycznej w Lesznie*. Leszno : Wyd. Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie, 2013, 218 s..

⁶ *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji*, Dziennik Ustaw z 1990 r. Nr 30 poz. 179 z późniejszymi zmianami, art. 1 ust. 1. pkt 3.

⁷ ŻUBER, Marian, WICIK, Michał 2013. *Edukacja społeczności lokalnych...*, 218 s..

⁸ KOTARBIŃSKI, Tadeusz 1972. *Abecadło praktyczności*. wyd. Warszawa : Wiedza powszechna, 1972. 18 s.

⁹ GWARDYŃSKI, Robert 2014. *Profesjonalny trening policjantów jako istotny element w kształtowaniu podstawowych czynności służbowych*. In *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa w świetle potrzeb bezpieczeństwa państwa. Tom 3. Praktyczne aspekty przygotowania grup dyspozycyjnych*. Szczytno : WSPol Szczytno , 2014, 57-58 s..

Spółeczeństwo oczekuje konkretnych i realnych efektów działania policji, zmierzających w kierunku poprawy poczucia bezpieczeñstwa obywateli, którzy nie chcą stawać się ofiarami przestępstw ale jeżeli już do nich dojdzie, oczekują sprawnego ujęcia sprawców .

W odczuciu społecznym policja powinna być ekspertem, który w sytuacjach koniecznych, dzieli się swą wiedzą dla zapobieżenia niebezpieczeństwu. Powinna być bezstronna i apolityczna, nie ulegająca ideologii, służąca swemu społeczeństwu i dbająca jedynie o jego dobro. Ludzie chętnie zmieniają swe postawy pod wpływem takiego autorytetu, a ich zachowanie nie będzie wymagało stosowania siły.

Autorytet może być budowany na propagandzie, rozumianej jako skłonienie odbiorcy do dobrowolnego przyjęcia, że punkt widzenia autorytetu jest punktem widzenia odbiorcy¹. Środki przekonywania mogą uwzględniać charakter mówcy, nastawienie odbiorcy (kształtowane przez przekaz) oraz użytą argumentację (pozorne lub rzeczywiste dowodzenie). Celem przekazu może być uzyskanie u odbiorcy przeświadczenia, że np. policja jest najważniejszą instytucją, której należy się podporządkować w swoim dobrze pojętym interesie². Przykładem działania propagandowego są liczne przekazy o poprawiającym się bezpieczeństwie i skutecznym zwalczaniu zagrożeń.

Autorytet policjanta, mającego kontakt z obywatelem wynika z zarówno z autorytetu całej policji, jak i indywidualnych cech, dokonań samego funkcjonariusza. Policjant będący autorytetem powinien wpisywać się w oczekiwania społeczne. Antyterrorysta powinien być sprawny fizycznie, dzielny³, bezwzględny dla groźnych przestępców i odważny, natomiast policjant pierwszego kontaktu, (np. dzielnicowy), posiadać takie cechy jak: umiejętności psychologiczne, negocjacyjne, mediacyjne, być urzędnikiem i prawnikiem oraz doradcą w trudnych dla obywatela chwilach⁴. Policjant wywołując swym zachowaniem wrogość lub ośmieszenie się, burzy zarówno swój wizerunek, jak i wizerunek całej instytucji. Wrogość powstaje, gdy funkcjonariusz narusza szczególnie cenione przez ludzi wartości. Do ośmieszenia dochodzi, gdy w sposób jawnie nieudolny stara się wykonać zadanie. Ludzie nie są skłonni podporządkowywać się tym, którzy w ich ocenie są nieudolni lub w stosunku do których, są nastawieni wrogo.

ZAKOŃCZENIE

Policja jest instytucją hierarchiczną, gdzie każde stanowisko pracy posiada wyraźnie określoną podległość i nadrzędność wobec innych stanowisk. Nie można by było kierować tą instytucją, bez podporządkowania się podwładnych swym przełożonym. Przełożony w policji musi być autorytetem, wynikającym z racji zajmowanego stanowiska (autorytet urzędowy, formalny) bądź dodatkowo indywidualnych cech zwierzchnika – przywódcy (autorytet osobisty wynikający). J. Stawnicka pisała, że „wymogi kierowane wobec autorytetu można sprowadzić do trzech właściwości: kompetencji, zaufania i wpływu⁵. Dowodzenie w policji powinno uwzględniać wolę podwładnych, do podporządkowania się przełożonemu. Sama siła wywołująca strach nie jest skuteczna w dłuższym przedziale czasu, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia, gdyż wymaga dodatkowej energii na utrzymanie posłuchu.

---

¹ PRATKINS, Anthony, ARONSON, Eliot 2008. *Wiek propagandy. Używanie i nadużywanie propagandy na co dzień*. wyd. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 2008. 17 s. ISBN 978-83-01-15701.

² ARONSON, Eliot, WILSON, Timothy D., AKERT, Robin M. 2006. *Psychologia społeczna*. wyd. Warszawa : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006. 186 s. ISBN 978-83-7298-894-2.

³ BUKOWIECKA, Danuta, BUKOWIECKI, Ireneusz, KALINA, Roman M. 2006. *Metody oceny kompetencji psychomotorycznych policjantów z zakresu działań interwencyjnych*. wyd. Szczytno : WSPoL w Szczytnie, 2006. 13 s. ISBN-13 978-83-7462-065-9.

⁴ STAWNICKA, Jadwiga 2013. *Budowanie autorytetu Policji (przez pryzmat założeń projektu badawczego „Komunikacja społeczna Policji”)*. In *Autorytet w Policji*. Poznań :Wyzsza Szkoła Umiejetności Społecznych w Poznaniu, 2014, 127-128 s.

⁵ Ibidem, 123 s.

Dobry dowódca wie, że winien tak czynić, by podwładny darzył go bezwzględny zaufaniem i potrafił swoje działania podporządkować koncepcji przez zwierzchnika wytyczonej. Sun Zi pisał przed wiekami, że dobrze dowodzone wojsko (m.in. utwierdzone w duchu jedynomyślności) „(...) nie potrzebuje zachęty do czujności. Spełnia swe obowiązki bez przymusu, jest oddane swojemu dowódcy bez żadnych starań i przestrzega dyscypliny bez nakazów”¹.

W interesie społeczeństwa, dbającego o swoje bezpieczeństwo jest postrzeganie policji jako autorytetu, który wie jak postępować, by uchronić ogół przed zagrożeniami. Jednak sama policja powinna ustawicznie pracować nad pogłębianiem i zdobywaniem zaufania obywateli, w myśl założeń instytucji „zaufania publicznego”. Mając wielką władzę nad społeczeństwem powinna wiedzieć, że przede wszystkim mu służy.

Bibliografia:

- ARENDDT, Hannah 2014. *Korzenie totalitaryzmu*. wyd. Warszawa : Świat Książki, 2014. 543-544 s. ISBN 978-83-7943-857-0.
- ARONSON, Eliot, WILSON, Timothy D., AKERT, Robin M. 2006. *Psychologia społeczna*. wyd. Warszawa : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006. 186 s. ISBN 978-83-7298-894-2.
- BAUMAN, Zygmunt 1996. *Socjologia*. wyd. Poznań : Zysk i S-ka Wydawnictwo, 2006. 120 s.
- BUKOWIECKA, Danuta, BUKOWIECKI, Ireneusz, KALINA, Roman M. 2006. *Metody oceny kompetencji psychomotorycznych policjantów z zakresu działań interwencyjnych*. wyd. Szczytno : WSPoL w Szczytnie, 2006. 13 s. ISBN-13 978-83-7462-065-9.
- FROMM, Erich 2005. *Ucieczka od wolności*. wyd. Warszawa : Czytelnik, 2005. 161 s. ISBN 83-07-03045-5.
- GWARDYŃSKI, Robert, 2011. *Działanie policji w sytuacji zagrożeń*. In *Optymalizacja procesów zarządzania kryzysowego*. Lubañ : Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej, 2011, s. 80.
- GWARDYŃSKI, Robert 2014. *Profesjonalny trening policjantów jako istotny element w kształtowaniu podstawowych czynności służbowych*. In *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa w świetle potrzeb bezpieczeństwa państwa. Tom 3. Praktyczne aspekty przygotowania grup dyspozycyjnych*. Szczytno : WSPoL Szczytno , 2014, 57-58 s..
- GWARDYŃSKI, Robert, GIBAS, Lubomira 2012. *Ocena postępowania policjantów wobec sprawców wykroczeń wśród młodzieży uczącej się i pracującej we Wrocławiu*. In *Współdziałanie organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w zakresie wykrywania wykroczeń i ścigania ich sprawców*. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2012, 255 s. ISBN 978-83-7702-509-3.
- GWARDYŃSKI, Robert, GIBAS, Lubomira 2013. *Spoleczność lokalna jako partner instytucji państwowych zakresie działań zmniejszających ryzyko zaistnienia zdarzeń godzących w bezpieczeństwo osób oraz bezpieczeństwo i porządek publiczny*. In *Edukacja dla bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Studia i monografie Wyższej szkoły Humanistycznej w Lesznie*. Leszno : Wyd. Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie , 2013, s. 239-240.
- HELLER, Michał 2009. *Historia imperium rosyjskiego*. wyd. Warszawa : Świat książki, 2009. 688 s. ISBN 978-83-05-13522-1.
- KOTARBIŃSKI, Tadeusz 1972. *Abecadło praktyczności*. wyd. Warszawa : Wiedza powszechna, 1972. 18 s.
- LE BON, Gustaw 2004. *Psychologia tłumu*. wyd. Kęty : Wydawnictwo Antyk, 2004. 15 s. ISBN 83-89637-16-2.
- MACIEJEWSKI, Jan 2012. *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*. wyd. Wrocław : Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2012. 40 s. ISBN 978-83-229-3253-7.
- MACHIAVELLI, Mikołaj 2004. *Książę*. wyd. Kęty : Wydawnictwo Antyk – Marek Derewiecki, 2004. 68 s. ISBN 83-89637-14-6.

---

¹ SUN ZI, 2010. *Sztuka wojenna*. wyd. Kaków : vis-a-vis etiuda, 2010. 109-110 s.

- PRATKINS, Anthony, ARONSON, Eliot 2008. *Wiek propagandy. Używanie i nadużywanie propagandy na co dzień*. wyd. Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 2008. 17 s. ISBN 978-83-01-15701.
- ROUSSEAU, Jean Jaques 2009. *Księżę*. wyd. Kęty : Wydawnictwo Antyk – Marek Derewiecki, 2009. 68 s. ISBN 83-89637-14-6.
- SCOTT, John 2006. *Władza*. wyd. Warszawa : Wyd. Sic!, 2006. 7 s.
- STAWNICKA, Jadwiga 2013. *Budowanie autorytetu Policji (przez pryzmat założeń projektu badawczego „Komunikacja społeczna Policji”)*. In *Autorytet w Policji*. Poznań :Wyzsza Szkoła Umiejetności Społecznych w Poznaniu, 2014, 127-128 s.
- SUN ZI, 2010. *Sztuka wojenna*. wyd. Kaków : vis-a-vis etiuda, 2010. 109-110 s.
- TOKARZ, Marek 2006. *Argumentacja perswazja manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*. wyd. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006. 294 s. ISBN 978-83-7489-305-3.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji*, Dziennik Ustaw z 1990 r. Nr 30 poz. 179 z późniejszymi zmianami,
- WOSIŃSKA, Wilhelmina 2004. *Psychologia życia społecznego. Podręcznik psychologii społecznej dla praktyków i studentów*. wyd. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2004. 435 s. ISBN 83-89574-34-3.
- ŻUBER, Marian 2012. *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie. Bezpieczeństwo narodowe*. wyd. Wrocław: Wyższa Szkoła Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2012. 183-187 s. ISBN 978-83-87384-57-9.
- ŻUBER, Marian 2013. *Terroryzm i przeciwdziałanie przestępstwom terrorystycznym*. wyd. Wrocław : Wyższa Szkoła Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, 2013. 135 s. ISBN 978-83-63900-20-5.
- ŻUBER, Marian, WICIK, Michał 2013. *Edukacja społeczności lokalnych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym*. In *Edukacja dla bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych. Studia i monografie Wyższej szkoły Humanistycznej w Lesznie*. Leszno : Wyd. Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie, 2013, 218 s..

Internet:

<https://www.msw.gov.pl/pl/aktualnosc/12834,Polakow-ma-zaufanie-do-Policji.html> (stan na dzień 15 marca 2015 r.).

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

PROBLÉM URČOVANIA KRITICKÝCH HODNÔT SOCIÁLNYCH INDIKÁTOROV - ÚLOHA PRE BEZPEČNOSTNÚ KOMUNITU

THE PROBLEM OF DETERMINING THE CRITICAL THRESHOLDS OF SOCIAL INDICATORS - THE ROLE OF THE SECURITY COMMUNITY.

HOFREITER Ladislav¹

ABSTRAKT: Článok je zameraný na identifikovanie problému určovania kritických hodnôt sociálnych indikátorov bezpečnostnej situácie v lokálnom a regionálnom prostredí. Chceme poukázať na podmienky a predpoklady, ktoré determinujú efektívne a korektné stanovenie kritických (prahových) hodnôt vybraných sociálnych indikátorov.

Kľúčové slová: indikátory, prostredie, kritické prahy,

ABSTRACT: In this article we want to deal with problem of determining the critical thresholds concerning the social indicators of the security situation in the local and regional environment. We refer to the terms and conditions that determine the effective and fair setting of the critical (threshold) values of selected social indicators.

Keywords: indicators, environment, critical thresholds

ÚVOD

Reálne bezpečnostné prostredie existuje v priestore a v čase, má svoju vnútornú dynamiku vývoja štruktúry aktérov, činiteľov, ich stavov i ich vzájomných vzťahov. Bezpečnostné prostredie je zložitý, komplexný systém, ktorého štruktúru tvoria subsystemy sociálnej, prírodnej a technickej (technologickej) povahy a ich vzájomné interakcie. Najzložitejším subsystemom v bezpečnostnom prostredí je sociálny, spoločenský, či ľudský podsystém, predstavujúci ľudskú spoločnosť.

Na zaistenie rovnovážneho a nekonfliktného vývoja v sociálnom prostredí je nevyhnutné identifikovať tie ukazovatele, ktoré signalizujú úroveň a stav bezpečnostnej situácie v sociálnom prostredí. Druhou vážnou požiadavkou je, aby boli identifikované a stanovené kritické hodnoty týchto ukazovateľov – indikátorov. Sledovanie kritických hodnôt indikátorov umožní zabrániť eskalácii deštruktívnych procesov, sociálnej dezorganizácie a degradácie spoločnosti.

Dynamika vývoja hodnôt indikátorov v smere kritických (prahových) hodnôt signalizuje zvýšené úrovne rizík fungovania sociálnych vzťahov, narušenia sociálnych väzieb, zaistujúcich integritu spoločnosti a ukazuje na potrebu operatívneho zásahu za účelom zmeny nebezpečných trendov. Zaistovanie stabilnej bezpečnosti má praktický charakter len v tom prípade, ak v svojej štruktúre organicky zahŕňa komplex charakteristík, popisujúcich medzné stavy bezpečnostnej situácie referenčného objektu, a tak umožňuje prijať správne rozhodnutia a efektívne organizovať činnosť subjektov systému národnej bezpečnosti.

1 INDIKÁTORY BEZPEČNOSTNEJ SITUÁCIE

Pojem **indikátor** (z lat. *indicare*, ukazovať) označuje viditeľný jav, vec, resp. trend alebo skutočnosť, ktorý indikuje stav alebo stupeň niečoho, indikuje ťažko pozorovateľné spoločenské zmeny, prípadne umožňuje iné javy predvídať. Napr.: pouličné nepokoje sú indikátorom napätia v spoločnosti, vlastníctvo niektorých vecí sa často používa ako indikátor blahobytu. Indikátor - ukazovateľ - predstavuje údaj so schopnosťou vypovedať o skúmanej realite a hodnotiť sociálne javy.

---

¹ Prof. Ing. Ladislav HOFREITER, CSc.; Fakulta bezpečnostného inžinierstva ŽU v Žiline; Univerzitná 8215/1, 01026 Žilina; E-mail: Ladislav.Hofreiter@fbi.uniza.sk

Zjednodušene môžeme povedať, že indikátor je špecifickou štatistickou veličinou, ktorá opisuje určitú skutočnosť.

Z hľadiska skúmania bezpečnostnej situácie považujeme za rozhodujúce *sociálne prostredie*,¹ preto sa budeme ďalej zaoberať *sociálnymi indikátormi*.

Sociálne indikátory sú ľahko identifikovateľné ukazovatele, ktoré umožňujú skúmať či merať javy a procesy v sociálnom prostredí. Predstavujú konštrukt vytvorený spravidla pomocou kvantitatívnych metód, ktorý poskytuje údaje o charakteristikách sociálneho života. Majú dynamický charakter, menia sa v priebehu času, a sú výsledkom interakcií činiteľov sociálneho prostredia a odhaľujú niektoré základné znaky sociálnej reality. Všeobecne možno povedať, že najčastejšie používané indikátory sú odvodené od oficiálnych štatistík a preto sa používajú na posudzovanie úrovne rozvoja spoločnosti.

Illner a Forret² definovali sociálne indikátory ako *empiricky zistiteľné, spravidla kvantitatívne a do koncentrovanej podoby spracované, pre spoločenské riadenie užitočné sociálne informácie, schopné vypovedať o určitej podstatnej často ťažko sledovateľnej či bezprostredne vôbec nesledovateľnej vlastnosti nejakého sociálneho objektu*.

V súčasnosti môžeme klasifikovať dve základné skupiny indikátorov:

- *klúčové*, „*headline*“ *indikátory*, ktoré majú poskytnúť jednoduchú a jasnú informáciu o vybraných kľúčových činiteľoch, napr. miera nezamestnanosti, kriminalita, miera rizika chudoby pracujúcich apod.,
- *agregované indikátory*, ktoré integrujú do jediného údaju viacej čiastkových údajov tak, aby poskytli celkový obraz o stave daného činiteľa. Príkladom môžu byť indikátory ako indikátor materiálnej deprivácie, HDP, HDP /obyvateľa, ekvivalentný príjem domácnosti a pod.

Analýza stavu spoločenských javov a procesov, resp. smerov ich vývoja vyžaduje množstvo indikátorov. Pre zjednodušenie tvorby štruktúry ukazovateľov i dosiahnutie určitej porovnateľnosti boli navrhnuté tri úrovne sociálnych indikátorov:

1. Primárne indikátory skladajúce sa z obmedzeného počtu hlavných ukazovateľov, ktoré prezentujú najdôležitejšie údaje vedúce k posúdeniu sociálnej reality;
2. Sekundárne indikátory podporujúce tieto primárne indikátory a opisujúce iné dimenzie problému.
3. Terciárne indikátory (tretia úroveň indikátorov), ktoré vyjadrujú špecifiká pre posúdenie primárnych a sekundárnych indikátorov na národnej úrovni.³

Indikátory, resp. ich súbory môžeme rozlišovať aj *podľa procesu*, ktorým výber a definovanie indikátorov prebieha. Na základe toho môžeme rozlišovať:

- Indikátory, vytvorené procesom *zhora-nadol*, keď indikátory sú vyberané decízormi vyššej hierarchickej úrovne,
- Indikátory vytvorené procesom *zdola - nahor*, v ktorom indikátory vyberajú reprezentanti územnej jednotky (lokality, regiónu) a charakterizujú špecifiká danej územnej (administratívnej) jednotky.

---

¹ Sociálne prostredie predstavuje súhrn materiálnych, ekonomických, sociálnych, politických a duchovných podmienok bytia, utvárania a činnosti jedincov a sociálnych skupín.

² ONDREJKOVIČ, Peter, BEDNÁRIK, Rastislav. 2010. Sociálne indikátory a ich možnosti ich použitia. In: *PEDAGOGIKA SK 2010, ročník 1, č. 2: s. 132*

³ ATKINSON, Tony a i. 2008. *Indicators and targets for social inclusion in the European Union*. [online] [cit. 2015-02-12]. Dostupné na internete: <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12685/1/WP151.pdf>

Ďalším kritériom pre klasifikáciu indikátorov je spôsob ich hodnotenia. Podľa tohto kritéria rozlišujeme:

- *Objektívne sociálne indikátory*, ktoré predstavujú sociálne fakty nezávisle na osobnom hodnotení, zameriavajú sa na využitie objektívnych zdrojov údajov o podmienkach existencie referenčných objektov,
- *Subjektívne sociálne indikátory* sú vytvárané na základe subjektívnom vnímaní a hodnotení sociálnych podmienok existencie človeka a sociálnych procesov. Príkladom je hodnotenie spokojnosti so životnými podmienkami, uspokojenie z práce, vnímanie distribučnej spravodlivosti, pociťovanie šťastia a pod.

Sociálne indikátory sú teda konštrukty postavené na štatistických údajoch a mali by spĺňať nasledujúce požiadavky:

- Reprezentatívnosť - musí byť zrejmé, stav akého predmetu alebo javu daný indikátor reprezentuje.
- Zrozumiteľnosť - mali by byť jasné a stručné, jednoduché na pochopenia a interpretáciu pre používateľov.
- Transparentnosť - musí byť zrejmé, ako bol indikátor vytvorený, odkiaľ pochádzajú údaje, ako bol indikátor vypočítaný.
- Jedinečnosť - každý indikátor má mať svoju špecifickosť a originalitu a nesmie opakovať to, čo je už známe z iných zdrojov.
- Spoľahlivosť - dáta použité pri tvorbe indikátorov musia byť spoľahlivé, čerpané z vierohodných zdrojov.
- Analytickosť - údaje by mali poskytnúť dostatok informácií na preniknutie do podstaty skúmaných javov.
- Porovnateľnosť - každý indikátor musí byť dostatočne porovnateľný v rôznych krajinách (napr. EÚ) a porovnateľné so štandardami zavedenými v OSN či OECD.

2 KRITICKÉ PRAHY INDIKÁTOROV

Sociálne prostredie predstavuje dynamický¹ stochastický² a komplikovaný³ systém, tvorený prvkami (subsystémami), z ktorých každý môže ovplyvniť stav systému. Stav systému vyjadrujú údaje alebo súbory údajov, ktoré sme definovali ako indikátory. Každý z týchto indikátorov môže vyjadrovať normálny, požadovaný stav systému, alebo prechod systému do stavu zvýšenej nestability, predvídateľnosti vývoja a ovládateľnosti.

Dôležitým parametrom pre identifikovanie, resp. predvídanie týchto stavov je určenie limitných hodnôt indikátorov, predstavujúce kvantitatívne kritické hodnoty, prekročenie resp. prekonanie ktorých predstavuje hrozbu pre normálne fungovanie sociálneho systému, môžu vyvolať vážne alebo spoločensky neprijateľné zmeny sociálneho prostredia a / alebo nezvratné následky. Tieto limitné hodnoty budeme nazývať **kritické prahy sociálnych indikátorov**.

Prahová (kritická) hodnota sociálnych indikátorov je medzná hodnota, prekonanie ktorej „signalizuje“ poruchy, narušenie normálneho rozvoja a zvyšuje riziko nestability, slabej predvídateľnosti a nekontrolovateľnosti ďalšieho vývoja. Dosiahnutie, alebo približovanie sa indikátorov k týmto kritickým hodnotám zvyšuje pravdepodobnosť degradácie sociálneho systému alebo jeho prechod do nového stavu, predstavujúceho hrozbu pre bezpečnosť spoločnosti ako celku.

---

¹ Dynamický systém je systém, ktorý sa vyvíja v čase a v priestore a je schopný prispôbovať sa meniacim sa podmienkam buď zmenou svojich prvkov, alebo ich väzieb alebo funkcií týchto prvkov.

² Stochastický systém je charakterizovaný pravdepodobnostným vývojom.

³ Komplikovaný systém je nelineárny systém, v ktorom vstupy proporčne nezodpovedajú výstupom,

Dosiahnutie kritických prahov sociálnych indikátorov však neznamená automaticky zmenu situácie bezpečnosti. Existuje určitý časový posun medzi dosiahnutím kritických hodnôt indikátorov a prechodom do *krízového stavu*¹ spoločnosti.

Vplyv dosiahnutia kritických hodnôt sociálnych indikátorov treba posudzovať vzhľadom na dosiahnutý stav rozvoja spoločnosti, na stupeň a mieru sociálnej integrácie, ako i mechanizmy zaistovania sociálnej bezpečnosti v danej spoločnosti. Rešpektujúc tieto podmienky môžeme identifikovať tri črty spoločenského systému, ktoré majú vplyv na jeho reakciu po dosiahnutí kritických hodnôt sociálnych indikátorov. Sú to tieto črty:

1. Vplyv kompenzačného vplyvu prvkov sociálneho systému. V spoločnosti sú spravidla vytvorené podmienky a predpoklady na úplnú alebo čiastočnú kompenzáciu deficitov životných potrieb ľudí v ťažkých sociálnych situáciách. Napr. systém pomoci v hmotnej núdzi kompenzuje nízke príjmy, garantovanie minimálnych dôchodkov znižuje pravdepodobnosť sociálneho vylúčenia a pod.
2. Synergický efekt. Tento je pozorovateľný v situácii, keď dochádza ku kombinácii pôsobenia rôznych činiteľov (podmienok) a výsledkom je, že výsledný (celkový) vplyv ich účinkov sa výrazne odlišuje od účinkov pôsobenia jednotlivých činiteľov. Výsledný účinok súčasného, kombinovaného pôsobenia viacerých činiteľov a/alebo podmienok môže mať akcelerujúci alebo retardačný vplyv na vznik krízovej situácie v spoločnosti.
3. Vplyv „domino efektu“. Uplatní sa v situácii, keď spustenie procesov po prekonaní kritických prahov kľúčových indikátorov prekoná „bod nezvratnosti“, vyvolajú reťazovú reakciu sociálnych konfliktov a deštrukciu sociálnych väzieb v spoločnosti. V tejto situácii je možnosť pôsobenia kompenzačných alebo neutralizačných mechanizmov obťažne realizovateľná.

3 PROBLÉMY URČOVANIA HODNÔT KRITICKÝCH PRAHOV

Znalosť hodnôt kritických prahov sociálnych indikátorov je dôležitá pre zaistenie včasného reagovania a predchádzania situáciám, vedúcim k eskalácii deštruktívnych procesov, sociálnej dezorganizácie a degradácie spoločnosti. Informácia o približovaní sa, o dosiahnutí, či prekročení kritickej prahovej hodnoty sociálneho indikátora, je nutná podmienka pre operatívny zásah kompetentných orgánov bezpečnostného systému za účelom zmeny nebezpečných trendov.

Určovanie hodnôt kritických prahov sociálnych indikátorov je spojený s celým radom metodických problémov, medzi ktoré patria najmä :

- Výber relevantných a reliabilných sociálnych indikátorov. Ich počet by nemal byť príliš veľký, ale zároveň by mal zaistiť dostatočnú a spoľahlivú informáciu o parametroch a stave skúmaného podsystému spoločnosti.
- Stanovenie kritických hodnôt sociálnych indikátorov. V súčasnosti neexistuje jednotný prístup k spôsobu určovania kritických, prahových hodnôt sociálnych indikátorov. Využívajú sa metodiky rôznych orgánov a inštitúcií, avšak ich univerzálnosť nie je objektivizovaná.
- Zložitosť porovnávacej analýzy. Špecifickosť sociálno-ekonomického rozvoja jednotlivých krajín spôsobuje, že nemôžeme objektivizovať hodnoty kritických prahov sociálnych indikátorov.

---

¹ **Krízová situácia** je taký časovo a priestorovo vymedzený alebo ohraničený priebeh javov a procesov po narušení rovnovážneho stavu spoločenských, prírodných a technologických systémov a procesov, v dôsledku ktorých sú ohrozené životy ľudí, životné prostredie, ekonomika, duchovné a hmotné hodnoty štátu alebo regiónu a jeho obyvateľova môže byť narušené fungovanie inštitúcií verejnej moci. (Šimák, a kol., 2005)

- Prognostická neurčitosť, neistota. Ani znalosť kritických prahov sociálnych indikátorov neumožňuje vypracovať jednoznačné scenáre ďalšieho vývoja. Je to dané tým, že :
  - nemožno vylúčiť vplyv dominantného subjektívneho činiteľa (napr. politického lídra), alebo sociálnych väzieb či spoločenského vedomia na vývoj situácie,
  - nemožno presne určiť, kedy a ako prekročenie kritických hodnôt sociálnych indikátorov povedie k zmenám v spoločnosti,
  - zložitosť, komplexita štruktúr a väzieb prvkov sociálnych systémov znižuje prediktívne možnosti výskumníkov.

ZÁVER

Pre zaistenie bezpečnosti sociálnych referenčných objektov zohrávajú významnú rolu nielen samotné sociálne indikátory, ale najmä ich prahové hodnoty.

Prahová hodnota – je to medzná hodnota, prekorenie ktorej „signalizuje“ poruchy, narušenie v rozvoji najrôznejších sektorov verejného života, dôsledkom čoho vznikajú predpoklady negatívnych, deštruktívnych trendov a eskalácii sociálnych konfliktov.

Kritické prahy sociálnych indikátorov dávajú možnosť ukázať kritické, zlomové body a využiť ich ako prahové hodnoty pre hodnotenie bezpečnosti v sociálnom prostredí.

Súpis prahových hodnôt indikátorov je dôležitým nástrojom systémovej analýzy bezpečnosti, umožňuje kvantifikovať a hodnotiť výsledky vedeckého prognózovania stavu bezpečnosti.

Určenie prahových (kritických) hodnôt sociálnych indikátorov je obtiažne, ale nie nemožné. Vyžaduje si to schopnosť výskumníkov z radov bezpečnostnej komunity uplatniť multidisciplinárny prístup a rozšíriť spektrum metód, umožňujúcich získať reálne podklady pre stanovenie kritických prahov sociálnych indikátorov.

Článok bol spracovaný s podporou projektu VEGA 1/0175/14 - Identifikácia činiteľov a indikátorov zmien bezpečnostnej situácie v bezpečnostnom prostredí pre potreby projektovania preventívnych stratégií a ich financovania.

Literatúra

- ATKINSON, Tony a i. 2008. *Indicators and targets for social inclusion in the European Union.*[online] [cit. 2015-02-12]. Dostupné na internete: <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12685/1/WP151.pdf>
- HOFREITER, Ladislav. 2014. Indikátory zmien v sociálnom prostredí. In: *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2014. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl.2014.*
- HOFREITER, Ladislav.2014. Indikátory bezpečnosti v regionálnom prostredí. In: *Rozvoj euroregiónu Beskydy VIII.Spoločensko-ekonomické podmienky v regiónoch 10 rokov po vstupe do EÚ: stratégia - kvalita – bezpečnosť.* Žilina: Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov Žilinská univerzita v Žiline 2014.
- LOKOSOV, V.Viačeslav. 1998. Стабильность общества и система предельно-критических показателей его развития .[online] [cit. 2015-02-12]. Dostupné z <http://ecsocman.hse.ru/data/948/712/1217/010LOKOSSOV.pdf>
- ONDREJKOVIČ, Peter, BEDNÁRIK, Rastislav. 2010. Sociálne indikátory a ich možnosti ich použitia. In: *PEDAGOGIKA SK 2010, ročník 1, č. 2: 123-153*
- ŠIMÁK, Ladislav a kol. 2005. *Základné pojmy krízového riadenia.* .[online] [cit. 2015-02-12] Dostupné z <<http://www.fsi.uniza.sk/kkm>>

Recenzenti:

*prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko*

OBECNOŚĆ ARABÓW W EUROPIE JAKO ELEMENT BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

ARABS' EXISTENCE IN EUROPE AS A PART
OF CULTURAL SECURITY

KOTASIŃSKA Anna ¹

STRESZCZENIE: W artykule dokonano analizy przyczyn i skali ekspansji przedstawicieli kultury arabskiej na kontynent europejski. Autorka skupia uwagę na zagadnieniach zderzenia kultur i różnicowań kulturowych, a także na problemie asymilacji kulturowej i wzajemnych stosunków.

Słowa kluczowe: Arabowie, zderzenie kultur, asymilacja kulturowa, konflikt kultur, bezpieczeństwo kulturowe

ABSTRACT: The article presents the analysis of causes and level of Arabs' expansion in Europe. The author focuses on the occurrence of cultural differences and clash of cultures issues on this continent. It also focuses on problems connected with cultural assimilation and coexistence between Arabs and Europeans.

Keywords: Arabs, clash of cultures, cultural assimilation, conflict of cultures, cultural security

WSTĘP

Żyjemy w czasach, kiedy nikogo na ulicy nie dziwi widok Japończyka czy Murzyna. Nauczyliśmy się akceptować ludzi innej narodowości, jednak nie do końca potrafimy zrozumieć ich kulturę, zwłaszcza, jeśli zamkniemy się na poznanie, a otworzymy na stereotypy. Zdarza się również, że mimo najszczerzych chęci, to właśnie osoby z innych grup etnicznych nie chcą się asymilować i dochodzi do konfliktów kultur. To zaś ma bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo kulturowe, szczególnie istotne dla ładu europejskiego, od kilku lat naruszanego przez masowe migracje ludności arabskiej, którą „Arabska Wiosna” zmusiła do ucieczki z krajów. Ich obecność na kontynencie europejskim spotyka się z różnymi reakcjami. Nie ma państwa, którego społeczeństwo mogłoby się jednoznacznie wypowiedzieć po któreś ze stron – za lub przeciw przyjmowaniu dużej liczby migrantów z krajów arabskich. Niewątpliwie uchodźcom nie pomaga stereotyp Araba kojarzonego z terrorystą, lecz coraz częściej to właśnie osoby z ich kręgu kulturowego pracują na taki właśnie wizerunek, wykazując brak chęci asymilacji ze społeczeństwem lub nawet narzucając innym własne zasady. Historia pokazuje jednak, że ich obecność w Europie wynika również z faktu, że kilkadziesiąt lat temu zostali oni zaproszeni, by pomóc wielu państwom otrząsnąć się z powojennego kurzu.

1 ARABOWIE W EUROPIE – RYS HISTORYCZNY

Przedstawiciele kultury arabskiej są obecni na kontynencie europejskim już od wielu tysięcy lat². Jednak z punktu widzenia dzisiejszego bezpieczeństwa kulturowego Europy, należy w sposób szczególny nawiązać do masowych ruchów migracyjnych, które miały miejsce po zakończeniu II wojny światowej. Wydarzenie to stanowiło przełom w przepływie ludności z krajów arabskich na północ, głównie z byłych kolonii francuskich. Taka sytuacja była korzystna dla obu stron, gdyż zrujnowane państwa Europy potrzebowały siły roboczej, zdolnej do odbudowania upadłych gospodarek, zrujnowanych miast i zakładów pracy, gdyż sami nie byli w stanie tego dokonać, po poniesieniu licznych strat wojennych. Również liczebność obywateli w części państw europejskich drastycznie spadła, gdy wojna pochłonęła wiele osób w wieku produkcyjnym, stanowiących trzon i siłę całego społeczeństwa.

¹ Anna Kotasińska – studentka I roku studiów II stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu.

² Zob. P. K. Hitti, *History of The Arabs*, Palgrave Macmillan, New York 2002.

Tę lukę byli w stanie wypełnić imigranci arabscy, którzy byli młodzi, mieli siłę do pracy i potrzebowali jedynie dachu nad głową oraz środków do życia, by się rozwijać i pomnażać potomstwo. Rodziny arabskie, które postanowiły na stałe zostać w Europie, niejednokrotnie ściągały pozostałych członków rodziny ze swojego kraju pochodzenia, by wieść wspólne życie. Często było to nie tylko determinowane chęcią dołączenia do swoich rodzin, ale również koniecznością, wymuszoną przez wybuch wojen w ich państwach, skąd uchodźcy musieli uciekać i szukać nowego miejsca do życia. Czasem przyczynę stanowiła również zła sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju i brak środków umożliwiających zaspokojenie elementarnych potrzeb. We własnym państwie byli niechciani, a Europa ich potrzebowała. Nie było więc nic w tym dziwnego, że z chęcią masowo do niej migrowali. Emigrowali głównie z Algierii, Maroka, Syrii i Tunezji, trafiając do Francji, Włoch, Niemiec, Holandii, Austrii i Belgii w charakterze siły roboczej. Są to te same państwa, które dziś wciąż przyjmują w swym kraju przedstawicieli kultury arabskiej lub cierpią na ich nadmiar.

2 BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE EUROPY

Rozważania na temat obecności Arabów w Europie należy poprzedzić zagadnieniami opisującymi bezpieczeństwo kulturowe narodów współtworzących kulturę europejską. W klasycznym ujęciu bezpieczeństwo kulturowe narodu można definiować jako konglomerat narodowych składników kultury, usytuowanych na poziomie materialnym i niematerialnym. Rozpatrując pierwszy poziom, należy widzieć dziedzictwo kultury – wszelkie artefakty kultury, jakie dany naród stworzył w przeszłości. Natomiast sprowadzając analizę filarów bezpieczeństwa kulturowego na poziom niematerialny, zderzamy się z całą gamą składników natury duchowej, które są bardzo różnorodnie klasyfikowane. Bazując na ich klasyfikacji proponowanej przez N. Goodmana, przedmiotem analizy stają się takie składniki kultury, jak: *wiedza, przekonania, wartości, normy, zwyczaje, obyczaje, tabu, prawa, znaki, symbole, język i gesty*¹. Biorąc pod uwagę różnorodność kulturową wśród narodów Europy, która sama w sobie stanowi swoisty tygiel kultur, należy zastanowić się, które z wymienionych składników stanowią największe wyzwanie dla bezpieczeństwa kulturowego i w konsekwencji dla trwałości tożsamości narodowej, a które posiadają siłę sprawczą powstawania konfliktów kultur pomiędzy narodami. Już wstępna analiza zagadnienia kieruje uwagę na kwestie komunikacji pomiędzy nimi, co uzasadnia fakt, że znajomość języka etnicznego sama w sobie pozwala na zacieranie barier komunikacyjnych, unikania sytuacji konfliktowych oraz na nabywanie kompetencji kulturowej, niezbędnej do koegzystencji, prawidłowej asymilacji kulturowej, a także niwelowanie negatywnych postaw, jak brak tolerancji czy dzielenie na narody lepsze lub gorsze. W uproszczeniu należy przyjąć, że kompetencja kulturowa, czyli wiedza o innych narodach, pozwala zrozumieć kanony kulturowe odmiennych narodowości i stosować zasady relatywizmu kulturowego w ich ocenie, co w istotny sposób buduje pozytywne relacje pomiędzy narodami osiadłymi a napływowymi.

W niektórych źródłach przedstawia się historię, bohaterów narodowych oraz tradycje jako składniki kultury, które mają istotny wpływ na bezpieczeństwo kulturowe. Odnosząc się do historii, widzimy całe dziedzictwo materialne i niematerialne narodu i państwa, które wielokrotnie stanowi największą wartość narodową. Historia ma tym większe znaczenie w kontaktach kultur, im więcej wspólnych dziejów łączy narody. Dlatego mówiąc o kompetencji kulturowej, musimy mieć na uwadze wiedzę historyczną na temat innych narodów, która czerpie swoje źródła z chlubnych i negatywnych wydarzeń. Przedmiot sporu może stanowić również bohater narodowy, będąc dla jednych despotą i katem, a dla innych narodów bohaterem i ikoną dobra. Stąd tak ważna jest niejednostronna wiedza na temat historii narodu, z którym dochodzi do kontaktu.

---

¹ N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 42.

Bardzo ważnym filarem bezpieczeństwa kulturowego są systemy wartości, które w różnych kulturach mają zróżnicowany kontekst. O ile wśród państw Europy nie ma tak jaskrawych różnic w ładzie aksjo-normatywnym, tak w kontaktach kultur wywodzących się z innych cywilizacji, jak np. kultura arabska, systemy wartości różnią się od siebie. Sama wartość życia i śmierci w obu kulturach stanowi kontrowersyjną kwestię, gdyż w każdej może oznaczać coś innego. Bezpieczeństwo kulturowe należy również rozpatrywać z perspektywy tradycji i obyczajów. Z jednej strony wiedza na ten temat pozwala uniknąć konfliktów kultur, a z drugiej stają się one źródłem hybryd kulturowych, powstających w ramach procesu asymilacji, szczególnie w fazach akulturacji i adaptacji kulturowej. W efekcie dochodzi do mieszania się składników kultury i wielokrotnie budowania załączków nowej, „dziwnej” kultury. W sprzyjających warunkach może powstać tzw. „trzecia kultura”¹, która burzy bezpieczeństwo kulturowe zarówno narodowości asymilującej, jak i asymilowanej. Warto podkreślić, że amalgamat dwóch, a czasami nawet wielu kultur, powstaje w realiach kultury masowej, która bez względu na czynnik etniczny, dodatkowo modyfikuje tradycje, wartości i obyczaje. Zmienia też style życia i definiuje nowy typ społeczeństwa – *mass-multi-culti society*. Przykładem takiego udziwnienia kulturowego może być Arab ubrany w tradycyjny strój, jadący na rolkach i jedzący hamburgera.

Pomijając składniki kultury i ich zakres pojęciowy, warto podkreślić, że najistotniejszym elementem bezpieczeństwa kulturowego jest tożsamość narodowa, która bez wcześniej wymienionych składników nie mogłaby istnieć. Czym więc jest tożsamość narodowa?

Według Jerzego Błuszkowskiego (...) *tożsamość narodowa określa postawę egzystencjalną narodu jako samodzielnej zbiorowości społecznej*². Jest formą wyodrębnienia siebie jako przedstawiciela narodu z pozostałych grup i zbiorowości, do których przynależymy, identyfikując własną narodowość, np. *Ja jako Polak, Ja jako Portugalczyk*³.

Z powyższych definicji wynika, że poczucie tożsamości narodowej jest wartością najwyższą, formą samookreślenia i identyfikacji z narodem. Lech Kołakowski twierdzi, że (...) *żaden naród nie może trwać, nie będąc świadomy, że jego obecna egzystencja jest przedłużeniem istnienia w przeszłości, i że im dalej w przeszłość sięgają te rzeczywiste i urojone wspomnienia, tym mocniej ugruntowana jest jego tożsamość narodowa*⁴. Autor utożsamia swoje myśli z symboliką przypisaną danemu narodowi, w którym pomniki, grobowce bohaterów oraz świątynie stanowią immanentną sferę egzystencji narodu.

Analizując teoretyczne ramy pojęcia tożsamość narodowa, widzimy pewien dysonans poznawczy w odniesieniu do procesów integracyjnych, z jakimi mamy do czynienia i hasłami nawołującymi do tożsamości europejskiej. Rodzi się pytanie, czy w obliczu tak wielkiej heterogeniczności kulturowej i etnicznej w Europie hasła o tworzeniu nowej tożsamości kosmopolitycznej nie są zbyt szumne? Jak definiować tożsamość Europejczyka, który za dwie lub trzy dekady może stać się przedstawicielem mniejszości? Pytania te poddają krytyce pomysły o tworzeniu tak utopijnej wizji Europy.

Patrząc więc na bezpieczeństwo kulturowe, musimy skupić uwagę na pielęgnowaniu narodowych składników kultury, a nie na czymś, co nie istnieje. Być może postępujący proces amalgamatyzacji Europy jest jednak koniecznością i pewnego rodzaju dobrodziejstwem dla umierającej cywilizacji zachodniej⁵.

---

¹ Zob. F. Casmir, *Budowanie trzeciej kultury: zmiana paradygmatu*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zderzenia i spotkania*, A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszka (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1996.

² J. Błuszkowski, *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2005, s. 9.

³ M. Kofta, *Wprowadzenie do psychologii stereotypów i uprzedzeń. Podstawy życia społecznego w Polsce*, ISS, Warszawa 1996, s. 200.

⁴ L. Kołakowski, *O tożsamości zbiorowej*, [w:] K. Michalski (red.), *Tożsamość w czasach zmiany*, Wyd. ZNAK, Kraków 1995, s. 162.

⁵ Zob. M. Bodziany, B. Gwiazda-Rzepecka, *The age of cultural trauma in Europe and the chances of the preservation of western civilization*, Dike Kai Nomos. Quaderni Di Cultura Politico-Giuridica, 2014, s. 43-45.

Zjawisko to łączy się również z innymi czynnikami: wielokulturowości i homogenizacji kultury, których nie można już uniknąć. Zatem mówiąc o bezpieczeństwie kulturowym, należy mieć na uwadze nieuchronne modyfikacje kulturowe obcych narodowości oraz podświadome uleganie trendom kultury masowej, która w większym stopniu niszczy tradycje, język i obyczaje, niż wolniej postępujący proces amalgamatyzacji.

Należy pamiętać, że kontakty kultur wiążą się z wieloma problemami, szczególnie natury antropologicznej. Brak kompetencji kulturowej tworzy stereotypy narodowościowe, a te prowadzą do uprzedzeń, co w konsekwencji buduje niechęć kulturową i dystans etniczny. Konsekwencją tych czynników mogą być negatywne postawy, prowadzące do konfliktów kultur różnej skali, zwłaszcza widząc, jak wiele dzieli narody w odniesieniu do wspólnej historii oraz pod względem kulturowym. Wymienione dwa źródła to tylko wycinek rzeczywistości powstającej na styku kultur. Na grunt zaszłości historycznych i różnic kulturowych należy nałożyć czynnik ekonomiczny, który w realiach Europy jawi się ekspansją taniej siły roboczej z biedniejszych państw, która w naturalny sposób godzi w interesy narodów osiadłych. Zatem analizując wzajemne kontakty Arabów z przedstawicielami państw europejskich, nie można pominąć podnoszonych kwestii.

3 WZAJEMNE STEREOTYPY

Niechęć do określonych grup etnicznych i narodów często jest efektem powielania stereotypów o charakterze pejoratywnym, nie wynika zaś z osobistego poznania członków danej grupy etnicznej, ich tradycji, historii, obyczajów i systemów wartości. Odnosi się do generalizowania na podstawie zdobytych informacji, często przekazywanych przez wiele lat. Zwykle dotyczą one wieku, rasy czy koloru skóry. Te zaś czynniki sprzyjają rozwojowi stereotypów kulturowych, które wpływają na kształtowanie opinii, wyobrażeń na temat danej kultury, opartych na powielaniu przez większą grupę ludzi przeświadczeń zapożyczonych od innych jednostek. Źródłem stereotypów w Europie było przywiązanie do rozwijanego na kontynencie monokulturowego modelu życia¹.

Odnosząc się do przedstawicieli kultury arabskiej należy zaznaczyć, że stereotypy stanowią główne źródło uprzedzeń, które wiążą się z przypisywaniem danej grupie etnicznej niepożądanych cech, wynikających z powszechnie przyjętych przekonań². W celu oddania rzeczywistości w relacjach polsko-arabskich, warto posłużyć się wynikami badań Ziada Abou Saleha, doktora socjologii pochodzącego z Syrii, prowadzonymi od wielu lat na temat wzajemnej percepcji Arabów i mieszkańców Europy, zwłaszcza Polski. Owe badania mają cykliczny charakter i prowadzone są na dość dużych próbach, wahających się od 1200 do 2400 respondentów różnych państw arabskich i Polakach. Badania te wykazały, że wiedza Polaków na temat kultury i krajów arabskich jest znikoma lub prawie nie istnieje. Nie jest zaskoczeniem, że tylko nieliczni respondenci potrafili wymienić choćby kilka państw arabskich, a ci, którzy wykazali jakąkolwiek wiedzę, mieli styczność z przedstawicielem świata arabskiego³. Badania wykazały, że bez względu na wykształcenie, wiek oraz pochodzenie społeczne społeczeństwo polskie wykazuje niski poziom kompetencji kulturowej. Podobnie kształtują się wyniki badań prowadzonych na Arabach. Analogicznie do Polaków, Arabowie nie wiedzą prawie nic na temat Polski i jej kultury, z wyjątkiem tych, którzy mieszkali lub mieszkają w naszym kraju.

---

¹ J. Olędzki, *Komunikowanie w świecie. Narzędzia, teorie, unormowania*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 1998, s. 27.

² M. Bodziany, *Komunikacja międzynarodowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, WSOWL, Wrocław 2012, s. 164.

³ Zob. Z. A. Saleh, M. Bodziany, *The clash or complementarity of cultures? The research and political problem on the example of Poland and the Arab countries* – manuskrypt (w druku).

Bez względu na kraj pochodzenia (Jordania, Egipt, Tunezja, czy Syria), wiek i wykształcenie Arabowie posługują się wiedzą wycinkową, opartą na stereotypach i informacjach z mediów. Biorąc pod uwagę brak kompetencji kulturowej wśród Polaków i Arabów, zasadna jest hipoteza, że kontakty obu kultur obciążone będą ryzykiem wystąpienia przynajmniej niechęci kulturowej, a czasami konfliktu kultur.

Na samym początku należy zadać sobie pytanie skąd bierze się negatywny stereotyp Araba? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa, jednak wiele zasług w kreacji negatywnego „portretu” Araba w percepcji społecznej miały media. Był on wpajany ludzkości w środkach masowego przekazu, zwłaszcza w amerykańskich filmach i poniżających zdjęciach czy obrazkach, które zasilają rynek globalny od ponad wieku. Powszechnie znany jest wizerunek arabskich kobiet, które kojarzą się z praktycznie całkowitym zakryciem twarzy i ciała, niezgrabnymi kształtami, zacofaniem, bezkrytycznym poddaństwem, uciemieniem czy – zupełnie odmiennie – z pewnego rodzaju „egzotyką”, mającą swoje odzwierciedlenie np. w tańcu. Mężczyzn z kolei postrzega się jako brutalnych, rozpustnych i władczych złoczyńców, bogatych szejków lub uzbrojonych i konserwatywnych terrorystów¹. Przypisywanie wskazanych cech wszystkim członkom Świata Arabskiego ma taki sam sens, jak utożsamianie Polaków z pijactwem i złodziejstwem, Rosjan z agresją i buńczucznością, a Niemców z rasizmem.

Również media zachodnie od kilku lat kształtują podobny wizerunek przeciętnego Araba, który najczęściej uznawany jest za obcego, a nawet wroga. Przedstawiani są jako osoby fanatyczne, nietolerancyjne. Przez Europejczyków często odbierani są niczym niebezpieczeństwo, przed którym należy się bronić za pomocą wszelkich narzędzi – militarnych czy też ekonomicznych. Z kolei kreowane wizerunki Arabów bardziej przypominają ich karykatury, niż rzeczywisty stan. Ubiór i zakrycia twarzy przypominają ubiór terrorysty, broda zaś świadczy o byciu złoczyńcą, który wykorzystuje kobiety. Inne spośród przedstawianych i dość powszechnych cech to odmienność kulturowa oraz cywilizacyjna². Można wymieniać wiele podobnych przykładów. Nasuwa się jednak pytanie: czy osoby kreujące taki właśnie stereotyp mają świadomość, o kim tak naprawdę się wypowiadają? Czy potrafią oddzielić od siebie dwie kategorie: religię i narodowość? Wiele wskazuje na to, że nie.

Warto zatem pójść krok dalej i zamiast skupiać się na powszechnie znanych stereotypach, zastanowić się, co tak naprawdę myślą o nas Arabowie i jakie jest nasze zdanie na ten temat. Zostało to doskonale zobrazowane w publikacji „The Clash Or Complementarity Of Cultures? The Research And Political Problem On The Example Of Poland And The Arab Countries”, autorstwa Ziada Abou Saleha i Marka Bodzianego, którzy odwołują się do badań przeprowadzonych wśród Polaków i Arabów. Wynika z nich jasno, że najwięcej osób kojarzy Araba z wojną, religią (islam), ropą, kebabem, narzekaniem, krzywdą i niesprawiedliwością, natomiast za nadrzędne wyznaczniki kultury arabskiej uznaje się religię, wojnę i brak szacunku dla kobiet, co w sposób bezpośredni wskazuje, że niewiedza respondentów prowadzi do utożsamiania Araba z muzułmaninem. Polak z kolei kojarzy się Arabom z osobą wesołą, pracowitą, posłuszną i wierną. Co więcej, badania pokazały, że porównując mieszkańców USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Iranu, Polski i Turcji, to właśnie Polacy cieszą się największym zaufaniem wśród Arabów³.

---

¹ J. Shaheen, *Arab and Muslim stereotypes can be changed by the entertainment industry*, <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/arab-and-muslim-stereotypes-can-be-changed-by-the-entertainment-industry>, [dostęp z dnia: 10.03.2015].

² D. Ridouani, *The Representation of Arabs and Muslims in Western Media*, <https://www.uef.fi/documents/1084476/1084497/Dialnet-TheRepresentationOfArabsAndMuslimsInWesternMedia.pdf/2841b5bb-d841-42db-9def-b5627421596e>, [dostęp z dnia: 12.03.2015].

³ Zob. Z. A. Saleh, M. Bodziany, *op. cit.*

Analizując fora internetowe, można dotrzeć do opinii Europejczyków niemal wszystkich narodowości na temat Arabów i najczęściej są one negatywne. Przedstawicielom Świata Arabskiego zarzuca się nadmierną religijność (graniczącą z fundamentalizmem), brak chęci asymilacji z innymi narodowościami czy narzucanie własnej kultury¹. To tylko wycinek rzeczywistości, a odpowiedź na pytanie, jakie są opinie Arabów na temat Europejczyków, jest niemożliwa bez rzetelnych badań społecznych.

Istotnym problemem badawczym są przyczyny migracji Arabów do Europy. W ogólnym sensie do migracji popycha ich stereotyp dobrobytu i lepszego życia. Oprócz tego do czynników migracji zaliczyć należy przede wszystkim: chęć i możliwość znalezienia pracy, wysokość zarobków oraz dostęp do systemu świadczeń socjalnych. Wynika z tego, że członkowie kultury arabskiej oceniają społeczeństwa europejskie jako przedsiębiorcze, dobrze prosperujące, a także na tyle stabilne, by zapewnić im spokojną egzystencję². Nie jest jednak tajemnicą, że często nie ze względu na dobrą opinię wybierają oni akurat taki kierunek migracji, ale są zmuszeni przez sytuację wewnętrzną we własnym państwie – trwające od 2011 roku rewolucje, nazywane często „Arabską Wiosną”. Ponieważ takie okoliczności wpływają na masowe migracje ludności, która za wszelką cenę stara się uciec z kraju, dochodzi do konfliktów między migrantami a państwami przyjmującymi, gdyż nie są one w stanie przyjąć wszystkich osób poszukujących schronienia. Zwłaszcza, jeśli wiąże się to jedynie z chęcią czerpania zysków, a nie asymilacji z ludnością.

4 KONFLIKT KULTUR I JEGO PRZEJAWY

Masowe migracje Arabów do Europy w naturalny sposób rodzą konflikt kultur, którego źródłem są różnicowania kulturowe, negatywne stereotypy oraz wypełnianie rynku pracy tanią siłą roboczą. Innym czynnikiem konfliktu kultur jest religia – islam, która budzi wiele kontrowersji w opinii Europejczyków, ze względu na kojarzenie jej z fundamentalizmem. Obecnie panuje opinia, że bez migrantów zarobkowych z państw arabskich oraz innych stron świata Europa „umrze” (w sensie populacyjnym). Świadczą o tym współczynniki dzietności (*ang. Total Fertility Rate – TFR*), które dalece odbiegają od nominalnego 2,10-2,15 dziecka na kobietę w wieku reprodukcyjnym (15-49 lat).

Współczynnik ten zapewnia zastępowalność pokoleń. Wśród państw Unii Europejskiej, której średni współczynnik wynosi 1,6, najwyższy poziom wykazuje Irlandia – 2,3 i Francja – 2,1³, natomiast Polska – 1,3.

Biorąc pod uwagę przedstawione dane, nasuwa się pytanie, dlaczego w obliczu tak negatywnych danych demograficznych nie ma przyzwolenia na politykę integracyjną dla imigrantów, którzy mogliby stać się świetną alternatywą dla nizu demograficznego w Europie. Prawdopodobnie negatywne stereotypy oraz strach przed zmianą kulturowego wizerunku Europy jest przyczyną takiego stanu rzeczy.

Migracja Arabów do Europy ma swoją historię. Po II wojnie światowej, potrzeba odbudowy infrastruktury skłoniła zarówno Włochy, jak i Francję oraz Niemcy do sprowadzenia pracowników – taniej siły roboczej z państw arabskich. Szacuje się, że do samej Francji przybyło w latach 60. około 35 tys. pracowników z Algierii, Maroka i Tunezji⁴.

---

¹ <https://www.stormfront.org/forum/t1020809/>, [dostęp z dnia: 12.03.2015].

² K. Pędziwiatr, *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/32-grudzien-2011/migracje-w-cieniu-arabskich-rewolucji>, [dostęp z dnia: 12.03.2015].

³ *Francja, kraj o jednym z najwyższych współczynników dzietności w Europie*, <http://www.ambafrance-pl.org/Francja-kraj-o-jednym-z> [dostęp z dnia: 14.03.2015].

⁴ Zob. Z. A. Saleh, M. Bodziany, *op. cit.* W roku 1964 Francja zawarła z Algierią porozumienie, w którym zobowiązała się przyjmować rocznie 12 000 pracowników z Algierii. W rzeczywistości jednak emigracja była znacznie liczniejsza, ponieważ w ramach programu łączenia rodzin przybyło do Francji niemal drugie tyle migrantów.

W roku 1986 populację arabską we Francji oceniano na prawie 2.5 mln, a cztery lata później szacowano, że liczy ona już ok. 4 mln, przy czym tylko połowa posiadała obywatelstwo francuskie¹. Obecnie szacuje się ją na około 6 mln, co stanowi od 6 do 9% całości populacji Francji².

Podobna tendencja występowała w większości państw Europy Zachodniej, którą spotęgowały wydarzenia nazwane „Arabską Wiosną”. Ciekawostką jest to, że wiele krajów Europy Południowej w obliczu „Arabskiej Wiosny” postanowiło otworzyć swoje granice dla poszukujących schronienia uchodźców. Szacuje się, że tylko w ubiegłym roku ponad 3 tysiące arabskich uchodźców utonęło w Morzu Śródziemnym, próbując przedostać się do państw Unii Europejskiej, a zaledwie 200 tys. przeprawa ta się udała i rozpoczęli „nowe” życie w krajach europejskich³.

Warto się jednak zastanowić, jaka jest reakcja mieszkańców na falę imigrantów, gdyż opinie na ten temat są coraz bardziej negatywne i wywołują spory wewnętrzpaństwowe, a nawet międzypaństwowe konflikty. Nikt prawdopodobnie nie zastanawiał się wtedy nad tym, ilu migrantów będzie trzeba przyjąć oraz ile będą wynosić koszty ich utrzymania.

Z czasem pojawił się również problem asymilacji, gdyż członkowie kultury arabskiej nie mieli zamiaru się jej zrzec i dostosować do otoczenia. Wielu prawowitych mieszkańców państw europejskich zaczęło się sprzeciwiać stałemu przyjmowaniu imigrantów, korzystających z ich systemów socjalnych, a także zajmujących deficytowe miejsca pracy.

Najczęstszym kierunkiem migracji w 2014 roku były – jak wskazuje raport UNHCR (z ang. *United Nations High Commissioner for Refugees* – Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców) – Włochy, w których schronienia poszukiwało ponad 140 tys. spośród wszystkich 200 tys. uchodźców⁴. Na ich przyjęcie w latach 2011-2014 otwierały swe granice również takie państwa, jak Francja, Grecja, Niemcy, Wielka Brytania czy Szwecja. Dziś większość tych państw szuka rozwiązania problemu stale napływających migrantów z krajów arabskich, których nie są w stanie w nieskończoność przyjmować. Coraz częściej dochodzi do konfliktów na tle kulturowym, które z jednej strony wynikają z pozostawiania ludności arabskiej przy własnych przekonaniach i narzucaniu własnych zasad, z drugiej zaś wiążą się z przeświadczeniem Europejczyków, że każdy Arab to wyznawca islamu – co najczęściej jest prawdą.

Niemal od początku destabilizacji systemów politycznych w państwach Afryki Północnej ludność, która z nich emigrowała, szukała schronienia na obszarze położonym po drugiej stronie Morza Śródziemnego – we Włoszech. Tylko w 2011 roku w ciągu trzech miesięcy do Włoch (zwłaszcza na niewielką wyspę Lampedusę) przybyło ponad 20 tys. migrantów z Tunezji. Wraz z przesiedlaniem ich w inne części kraju, zaczęły pojawiać się głosy sprzeciwu, wynikające z nieufności społeczeństwa względem uchodźców. Znacznie częściej można było jednak zaobserwować solidarność z poszkodowanymi i chęć pomocy⁵. Dziś ośrodki dla uchodźców są przepełnione, co sprzyja ucieczkom migrantów. Niewystarczająca jest też pomoc ze strony Unii Europejskiej, która w 2014 roku przekazała 12 mln euro na pomoc uchodźcom, a zaledwie w ciągu pół roku Włosi na akcje poszukiwawcze i wsparcie imigrantów wydali ponad cztery razy więcej – 54 mln euro.

---

¹ J. Zdanowski, *Muzułmanie we Francji*. [w:] Parzymies A. (red.), *Muzułmanie w Europie*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005, s. 433.

² Pędziwiatr, *Od islamu imigrantów do islamu obywateli: muzułmanie w krajach Europy Zachodniej*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2007, s. 51

³ G. Lindenberg, *Czas na arabską solidarność*, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/01/czas-na-arabska-solidarnosc/>, [dostęp z dnia: 10.03.2015].

⁴ L. Peter, *Q&A: Migrants and asylum in the UE*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-24583286>, [dostęp z dnia: 12.10.2015].

⁵ E. Tuz, *Obecna fala imigracji do Włoch w wybranych włoskich dziennikach*, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/29-maj-2011/obecna-fala-imigracji-do-wloch-w-wybranych-wloskich-dziennikach>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

W związku z tym jedna z włoskich partii politycznych zażądała zawieszenia pochłaniającego pieniądze programu pomocy uchodźcom „Mare Nostrum”, wskazując na istnienie 1,2 mln włoskich rodzin, w których panuje całkowite bezrobocie¹. Włosi zaczynają dostrzegać problem rosnącej liczby uchodźców i wzrostu wydatków na ten cel. Są to pieniądze, które mogłyby trafić do ich obywateli, którzy również niejednokrotnie pomocy potrzebują. Należy również pamiętać, że Włochy stanowią „bramę” do Europy dla imigrantów, w związku z czym ze stale napływającą ludnością muszą się zmierzyć także inne państwa, które niekoniecznie chcą przyjmować osoby o tak odmiennym kulturze czy wyznaniu.

Niemcy są w sprawie uchodźców z Afryki Północnej podzielone. Część społeczeństwa skupia się wokół prawicowo-populistycznego ruchu obywatelskiego Pegida (Patriotyczni Europejczycy przeciwko Islamizacji Europy), inni zaś – na czele z Kanclerzem Angelą Merkel – podkreślają słowa byłego prezydenta Niemiec Christiana Wulffa z 2010 roku: *islam należy do Niemiec*². Tak też myśli znacząca część społeczeństwa niemieckiego, która wyznaje pluralizm. Dziś z całą pewnością przeciwnicy muzułmanów (także Arabów) stanowią tylko niewielki odsetek wszystkich obywateli Niemiec. Minister Spraw Wewnętrznych wskazuje jednak, że w kraju tym można zaobserwować trend podobny do tego, który miał miejsce we Francji i w Belgii. Mowa o czynnej pomocy i wsparciu w walce Państwa Islamskiego na obszarze Syrii czy Iraku. W styczniu 2015 roku do ISIS-u (z ang. *Islamic State of Iraq and Sham*) dołączyło 600 osób. *Liczba osób wyjeżdżających tam wzrosła, podobnie jak liczba powracających stamtąd; tym samym wzrosła liczba osób posiadających doświadczenie w walce i potrafiących posługiwać się bronią*³ – skomentował Szef Urzędu Ochrony Konstytucji (BfV) Hans-Georg Maaßen w rozmowie z Ministrem de Maizièrè. Dziś takich osób jest już 650⁴.

Francja od wielu lat jest państwem otwartym dla imigrantów. Coraz częściej pokazuje jednak, że szerzenie polityki „multi kulti”, nie było najlepszym rozwiązaniem. Dziś stanowi teren, na którym zamieszkuje ponad 5 mln Arabów, którzy nie chcą się asymilować i próbują narzucać reszcie społeczeństwa własne przekonania. Problem ten zwykle się nazywa *węzłem gordyjskim współczesnej Francji*⁵, gdyż jest on bardzo złożony. Sytuację wciąż zaostrzają działania muzułmanów, którzy sięją spustoszenie na ulicach i domagają się coraz to nowych, dość radykalnych praw (np. noszenia burek przez kobiety). Często osiedlają się we własnych skupiskach, tworząc kulturowe getta – zarówno w odniesieniu do zamkniętych osiedli, jak i symbolu izolacji od reszty społeczeństwa. Część imigrantów przywykła już do stale dostępnych świadczeń socjalnych, z których nie chce zrezygnować, a niejednokrotnie zdarza się, że w taki sposób żyją i całe rodziny⁶. I choć dziś planuje zachęcać się imamów do udziału w lekcjach wychowania obywatelskiego, by bronić swojej laickości i uchronić się przed łączeniem państwa z kościołem, to nie można ich do niczego zmusić⁷. Teraz to władze muszą podjąć starania o utrzymywanie dobrych stosunków z ludnością arabską i zachęcić ją do utworzenia forum współpracy. To zaś kolejny krok w kierunku rozwoju kultury arabskiej (a raczej islamu) kosztem kultury francuskiej i „wyznawanej” laickości.

¹ P. Kowalczyk, *Włochy same z przybyszami*, <http://www.rp.pl/artykul/33,1104132-Wlochy-same-z-przybyszami.html>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

² *Na niemieckich ulicach protestują przeciwko Pegidzie. Merkel: islam należy do Niemiec*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/angela-merkel-islam-nalezy-do-niemiec-na-niemieckich-ulicach-protestuja-przeciwko-pegidzie,505315.html>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

³ *650 Niemców dołączyło do ISIS*, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/03/650-niemcow-dolaczyl-do-isis/#comment-329799>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

⁴ *Ibidem*.

⁵ P. Łepkowski, *Kłeska multi kulti*, <http://www.uwazamrze.pl/artykul/1015140/kleska-multi-kulti>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Francja: wychowanie obywatelskie dla imamów*, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/03/francja-wychowanie-obywatelskie-dla-imamow/>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

Na skraju możliwości znaleźli się również Grecy, których władze kilkakrotnie groziły już państwu Unii Europejskiej, że odeślą do nich kilka tysięcy uchodźców, obecnie znajdujących się na terenie państwa, ogarniętego głębokim kryzysem gospodarczym. Jak wspomina grecki minister obrony Panos Kammenos, *skoro zadajecie Grecji cios, to powinniście wiedzieć, że imigranci otrzymają papiery (podrózne) i pojedą do Berlina*¹. Mowa przede wszystkim o ludności arabskiej. Wcześniej z podobnymi groźbami wystąpił wiceminister spraw wewnętrznych Janis Panusis, wspominając w jednym z wywiadów radiowych, że jeśli Grecja nie otrzyma większej pomocy, to 300 tys. imigrantów otrzyma dokumenty podrózne i zaleje Europę, gdyż tylu ich obecnie w tym państwie przebywa². Choć trudno powiedzieć, że problem ten zaistniał w wyniku pojawienia się konfliktu kulturowego, to nie ma wątpliwości, że właśnie w jego kierunku zmierza.

Dziś pojawiają się opinie, że *Europa spełniła już swoje humanitarne zobowiązania z nadatkiem (...), teraz czas przypada na innych (...). Czas na bogate kraje Zatoki Perskiej: Arabię Saudyjską, Katar, Kuwejt, Oman, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Bahrajn*³. Mimo że państwa te również mają swój wkład w przyjmowanie imigrantów z terenów objętych „Arabską Wiosną”, to ciężko się dziwić krajom europejskim, że starają się dbać o dobro państwa i własnych obywateli. Problem polega jednak na tym, że Arabowie często padają ofiarami „polityki antyislamizacyjnej”, która tak naprawdę ich nie dotyczy.

ZAKOŃCZENIE

*Czas powiedzieć: koniec. Bliskowschodnich imigrantów i uchodźców, z wyjątkiem nielicznych uchodźców politycznych, osób prześladowanych ze względów religijnych i obyczajowych (geje, ateści), Europa nie powinna już więcej przyjmować. Słabo wykształceni arabscy muzułmanie nie rozwiązują jej problemów gospodarczych, za to przyczyniają się do powstawania problemów społecznych*⁴ – nie można powiedzieć, że to głos wszystkich Europejczyków, ale na pewno części z nich. Nawet jeśli dziś jest ona nieliczna, rodzi podział między rodowitymi mieszkańcami kontynentu europejskiego a Arabami. Trudno określić, jakie działania należy podjąć, aby uniknąć zaostrzenia się wskazanego konfliktu kulturowego. Należy jednak pamiętać o tym, co w niniejszej pracy było podkreślane: nie każdy Arab to konserwatywny muzułmanin i nie każdy Arab to osoba słabo wykształcona, która nie jest w stanie niczego dobrego zaoferować Europie czy któremuś z jej państw. Pewne jest jedno: to, czy obecność Arabów w Europie będzie pozytywnym aspektem czy raczej zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego tegoż kontynentu, zależy od obu stron.

Bibliografia

- Błuszkowski J., *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2005.
- Bodziany M., Gwiazda-Rzepecka B., *The age of cultural trauma in Europe and the chances of the preservation of western civilization*, Dike Kai Nomos. Quaderni Di Cultura Politico-Giuridica, 2014.
- Bodziany M., *Komunikacja międzynarodowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, WSOWL, Wrocław 2012.

---

¹ *Grecja grozi Unii odsyłaniem uchodźców*, <http://www.rp.pl/artykul/13,1184630-Grecja-grozi-Unii-odsylaniem-uchodzcow.html>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

² *Grecja grozi Niemcom falą uchodźców. „Wystawimy nielegalnym imigrantom dokumenty podrózne i wyślemy ich do Berlina”*, <http://wpolityce.pl/gospodarka/236547-grecja-grozi-niemcom-fala-uchodzcow-wystawimy-nielegalnym-imigrantom-dokumenty-podrozne-i-wyslemy-ich-do-berlina>, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

³ G. Lindenberg, *op. cit.*, [dostęp z dnia: 14.03.2015].

⁴ *Ibidem*.

- Casimir F., *Budowanie trzeciej kultury: zmiana paradygmatu*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zderzenia i spotkania*, A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszka (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1996.
- Francja, kraj o jednym z najwyższych współczynników dzietności w Europie, <http://www.ambafrance-pl.org/Francja-kraj-o-jednym-z>.
- Francja: wychowanie obywatelskie dla imamów, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/03/francja-wychowanie-obywatelskie-dla-imamow/>.
- Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2001.
- Grecja grozi Niemcom falą uchodźców. „Wystawimy nielegalnym imigrantom dokumenty podróżne i wyślemy ich do Berlina”, <http://wpolityce.pl/gospodarka/236547-grecja-grozi-niemcom-fala-uchodzcow-wystawimy-nielegalnym-imigrantom-dokumenty-podrozne-i-wyslemy-ich-do-berlina>.
- Grecja grozi Unii odsyłaniem uchodźców, <http://www.rp.pl/artykul/13,1184630-Grecja-grozi-Unii-odsylaniem-uchodzcow.html>.
- Hitti P. K., *History of The Arabs*, Palgrave Macmillan, New York 2002.
<https://www.stormfront.org/forum/t1020809/>.
- Kofter M., *Wprowadzenie do psychologii stereotypów i uprzedzeń. Podstawy życia społecznego w Polsce*, ISS, Warszawa 1996.
- Koźłowski L., *O tożsamości zbiorowej*, [w:] K. Michalski (red.), *Tożsamość w czasach zmiany*, Wyd. ZNAK, Kraków 1995.
- Kowalczyk P., *Włochy same z przybyszami*, <http://www.rp.pl/artykul/33,1104132-Wlochy-same-z-przybyszami.html>.
- Lindenberg G., *Czas na arabską solidarność*, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/01/czas-na-arabska-solidarnosc/>.
- Łepkowski P., *Kłeska multi kulti*, <http://www.uwazamrze.pl/artykul/1015140/kleska-multi-kulti>.
- Na niemieckich ulicach protestują przeciwko Pegidzie. Merkel: islam należy do Niemiec, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/angela-merkel-islam-nalezy-do-niemiec-na-niemieckich-ulicach-protestuja-przeciwko-pegidzie,505315.html>.
- Olędzki J., *Komunikowanie w świecie. Narzędzia, teorie, unormowania*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 1998.
- Peter L., *Q&A: Migrants and asylum in the UE*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-24583286>.
- Pędziwiatr K., *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/32-grudzien-2011/migracje-w-cieniu-arabskich-rewolucji>.
- Ridouani D., *The Representation of Arabs and Muslims in Western Media*, <https://www.uef.fi/documents/1084476/1084497/Dialnet-TheRepresentationOfArabsAndMuslimsInWesternMedia.pdf/2841b5bb-d841-42db-9def-b5627421596e>.
- Saleh Z. A., Bodziany M., *The clash or complementarity of cultures? The research and political problem on the example of Poland and the Arab countries* – manuskrypt (w druku).
- Shaheen J., *Arab and Muslim stereotypes can be changed by the entertainment industry*, <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/arab-and-muslim-stereotypes-can-be-changed-by-the-entertainment-industry>.
- Tuz E., *Obecna fala imigracji do Włoch w wybranych włoskich dziennikach*, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/29-maj-2011/obecna-fala-imigracji-do-wloch-w-wybranych-wloskich-dziennikach>.
- Zdanowski J., *Muzułmanie we Francji*. [w:] Parzymies A. (red.), *Muzułmanie w Europie*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005.
- 650 Niemców dołączyło do ISIS, <http://www.euroislam.pl/index.php/2015/03/650-niemcow-dolaczylo-do-isis/#comment-329799>.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

OCRONA DÓBR KULTURY

PROTECTION OF CULTURAL TREASURES

KOZERA Andrzej ¹, KOZERA Beata ²

STRESZCZENIE: Jednym z podstawowych i zasadniczych zadań, które wchodzi w zakres działań Państwa jest zapewnienie swoim obywatelom ochrony życia, zdrowia oraz mienia. Państwo powinno posiadać dobre, adekwatne prawo skierowane wobec poszczególnym sytuacją, dobrze przygotowaną administrację, która będzie w stanie poprawnie je interpretować oraz odpowiednio wyszkolone i przygotowane służby. Szeroki zakres „dzisiejszych” zagrożeń sprawia, że obecnie nie można rozpatrywać problemów bezpieczeństwa naszego państwa nie biorąc pod uwagę aspektów międzynarodowych.

Słowa kluczowe : Bezpieczeństwo, obrona cywilna , dobra kultury

ABSTRAKT: One of the basic and essential tasks that fall within the scope of your activities is to provide its citizens with the protection of life, health and property. You should have a good, adequate law directed against a particular situation, a well-prepared administration that will be able to interpret them correctly and appropriately trained and prepared professionals. A wide range of "present" threats proves that we cannot consider the security problems of our country without taking into account the international aspects.

Keywords: Security, civil defense, cultural goods

WSTEP

Pamiętajmy że przynależność do NATO czy Unii Europejskiej sprawia że staliśmy się istotnym członkiem międzynarodowego systemu bezpieczeństwa. Procesy zachodzące na świecie (migracje, globalizacja, ekstremizm religijny, degradacja środowiska, epidemie) sprawiają powstawanie nowych zagrożeń. Sprowadza się to do sytuacji, gdzie ochrona cywilna nabiera nowego brzmienia - nie może być postrzegana jako ochrona przed klasycznym zagrożeniem, ale również przed zagrożeniem asymetrycznym, technologicznym bądź użyciem broni masowego rażenia. Sytuacja ta prowadzi do stawiania nowych wymagań przed systemem ochrony ludności³.

1 OBRONA CYWILNA – ZAGADNIENIA OGÓLNE

Obrona cywilna stanowi istotne znaczenie w obronności Rzeczypospolitej zarówno w okresie pokoju jak i wojny. Jest to system o sprecyzowanych zadaniach, prostej strukturze, sprzężony z wszelkimi szczeblami administracji samorządowej i państwowej, organizacjami społecznymi, podmiotami gospodarczymi a co najważniejsze z całym społeczeństwem. Funkcjonowanie systemu obrony cywilnej w dużym stopniu opiera się na międzynarodowym prawie wojennym, które to określa zasady organizacji⁴. Należy pamiętać że normy zawarte w prawie wojennym stosuje się zazwyczaj w czasie trwania konfliktu zbrojnego, z kolei w czasie pokoju organizacje oraz sposób działania regulują wewnętrzne przepisy Polski⁵.

---

¹ Prof. UP. dr hab. inż. Andrzej Kozera, Dyrektor Instytutu Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, profesorkozera@gmail.com

² Mgr Beata Kozera, Europejski Stowarzyszenie Promocji Nauki w Krakowie, ul. Osiedle Złotego Wieku 6/86 , 31-826 Kraków, b.beti@interia.pl

³ „Rola i zadania systemu ochrony ludności w systemie bezpieczeństwa Państwa”, [w:] Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego XXI wieku - inżynieria działań w obszarach nauki, dydaktyki i praktyki,

⁴ Mowa tu przede wszystkim o I Protokole dodatkowym z 1977 r. do Konwencji Genewskiej z 1949 r. o ochronie ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych. Protokół został ratyfikowany przez Polskę dopiero w 19 września 1991 r.

⁵ Jednym z najważniejszych dokumentów wewnętrznych w Polsce jest Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polski-jej a także Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym.

Według tego prawa obrona cywilna stanowi element systemu obronnego kraju i składa się z działań:

- planistycznych,
- organizacyjnych, szkoleniowych,
- inwestycyjnych,
- technicznych i zaopatrzeniowych.

Działania te są realizowane przez organy administracji samorządowej, rządowej a także jednostki organizacyjne. Ustawowymi celami obrony cywilnej według art.137 Ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest:

- ochrona ludności, zakładów pracy i urzędów użyteczności publicznej, dóbr kultury;
- ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny;
- współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków¹.

2 OCHRONA DÓBR KULTURY W SYSTEMIE OBRONY CYWILNEJ

Jednym z celów Obrony Cywilnej wymienionym powyżej jest ochrona dóbr kultury. Aby jednak pisać na temat ochrony dóbr kultury wypadałoby się zastanowić czym tak naprawdę jest kultura. Otóż kulturą jest wszystko to co nas otacza, to co stworzymy my oraz to co stworzyli nasi przodkowie na przestrzeni lat. Kultura jest istotną częścią naszego życia. Dobra kultury są dziedziczone z pokolenia na pokolenia. Świadczą o niezwykłości myśli ludzkich, odkrywaniu przez człowieka źródeł wyrażania własnego ja. Należą do nich wspaniałe osiągnięcia architektoniczne zarówno te starożytne jak i współczesne. Dzięki tym wszystkim dobrom możemy poznać nasze dziedzictwo i z tego względu należy je chronić. Są one bowiem narażone na różnego rodzaju zagrożenia o charakterze jednostkowym, lokalnym lub ponadregionalnym (międzynarodowym) i dzielą się następująco:

Źródło: Opracowanie własne

Rys. 1. Typy zagrożeń

¹ Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416), art. 2.

Zamieszczony powyżej schemat przedstawia dwojaką naturę zagrożeń. Na podstawie doświadczeń z przeszłości można zaobserwować, że największe straty odnotowane były zagrożeniem spowodowanym przez działalność człowieka, a mianowicie wojny. Zniszczenia te były dokonywane wszelakimi sposobami i środkami, oto niektóre z nich:

- zniszczenia mechaniczne - na skutek bezpośredniego rażenia bombami lotniczymi, raketami burzącymi, pociskami artyleryjskimi, ogniem z ciężkiej broni maszynowej, ładunkami wybuchowymi;
- zniszczenia lub uszkodzenia spowodowane przekroczeniem naprężeń dynamicznych na skutek wstrząsów, drgań podłoża i fundamentów, silnych podmuchów i zawirowań powietrza;
- zniszczenia spowodowane pożarem na skutek działania pocisków i bomb zapalających, podpalenia bezpośredniego lub wynikającego z uszkodzeń instalacji wewnętrznych, np. elektrycznych, ciepłowniczych lub gazowych;
- uszkodzenia lub zniszczenia spowodowane działaniem substancji chemicznych używanych w celach bojowych;
- zniszczenia lub uszkodzenia na skutek promieniowania po wybuchu jądrowym (zwłaszcza dekoracje malarskie i zabytki malarstwa);
- zniszczenia ruchomych dzieł sztuki i zbiorów spowodowane grabieżą, umyślnym lub nieumyślnym uszkodzeniem - utrata zbiorów lub pojedynczych dzieł sztuki przejętych w czasie działań wojennych przez oddziały nieprzyjaciela lub skradzione w celu uzyskania zysku poza w czasie pokoju¹.

Zniszczenia te wywołały oburzenie na arenie międzynarodowej co doprowadziło do stworzenia instrumentów prawnych odpowiedzialnych za zabezpieczenie dóbr kultury na wypadek konfliktów zbrojnych oraz nadzwyczajnych zdarzeń. Szkody wywołane II wojną światową wywołały międzynarodową dyskusję na temat zaostrzenia przepisów, aby lepiej zabezpieczyć dobra kultury na wypadek zniszczenia bądź grabieży. W roku 1954 w Hadze zwołano specjalną konferencję dyplomatyczną, której wynikiem było podpisanie 14 maja dokumentu końcowego który mówił o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Konwencja ta w sposób jasny i precyzyjny określa co jest przedmiotem ochrony. Według niniejszej Konwencji za dobra kulturalne bez względu na ich właściciela oraz pochodzenie uważa się:

- dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne jak i świeckie, stanowiska archeologiczne, zespoły budowlane posiadające, jako takie, znaczenie historyczne lub artystyczne, dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod literą a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie, w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod literą a);
- ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod literą a) i b), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi.”²

Na konferencji w Hadze wyznaczono również nowy specyficzny znak na oznaczenie dóbr kultury podlegających ochronie na wypadek konfliktu zbrojnego.

---

¹ http://www.msw.gov.pl/portal/pl/795/10185/Ochrona_dobr_kultury.html odczyt: 7.01.2013r.

² Ibidem,

Dzięki konwencji powołano również Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną, do którego członkowie konwencji mają prawo wpisywać nieruchome dobra kultury wraz z miejscem przechowania ruchomych dóbr kultury (schrony). Konwencję podpisało wówczas 86 państw. Zobowiązania opieki i poszanowania dóbr kultury przyjęte przez strony „mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchYLENIA wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa” (art. 4, pkt 2 konwencji). Konwencja ujednoliciła również prawa ochrony dóbr kultury na wypadek okupacji nieprzyjacielskiego państwa. Strony zobowiązały się do zapobiegania wywożeniu z terytoriów przez siebie okupowanych - w czasie konfliktu zbrojnego - dóbr kultury, oraz do zwrotu po zakończeniu konfliktu zbrojnego dóbr państwu, z którego pochodziły. Konwencja uzupełniła konwencje haskie z 29 lipca 1899 r. i z 18 października 1907 r. które dotyczyły praw i zwyczajów wojny lądowej i morskiej oraz Pakt Waszyngtoński z 15 kwietnia 1935 r., tzw. Pakt Roericha o ochronie instytucji artystycznych, naukowych i zabytków historycznych.

Jeśli chodzi o akty prawa polskiego mówiące na temat ochrony dóbr kulturalnych to podstawowym dokumentem jest Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Według art. 2 ustawy podstawowym zadaniem państwa polskiego jest: „umacnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji państwowej oraz i innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach”¹. Wcześniej wspomniany Art. 137 ustawy z kolei normuje kwestie odpowiedzialności za ochronę dóbr kultury w czasie wojny, która jest realizowana w ramach obrony cywilnej: „Obrona cywilna ma na celu ochroną ludności, zakładów pracy i urzędzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków”².

Ważną rolę w ochronie dóbr kultury odgrywają dokumenty wydane przez ministra właściwego ds. kultury. Najważniejszymi aktami prawnymi są:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. W sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510);

Ważnym dokumentem jest Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

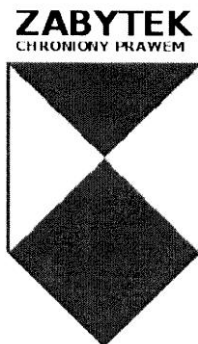
---

¹ Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416), art. 2.

² Ibidem, art. 137.

Według art. 2 ustawy: „Znak ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185 x 100 mm, wykonanej z blachy, na białym tle w górnej części napis: "ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM", poniżej tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem”¹.

Na specjalną uwagę zasługuje Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Sposób oraz organizację ochrony zabytków planuje się na poszczególnych stopniach administracji sporządzanych na wypadek (pożaru; powodzi, ulewy lub zalania z innych przyczyn; wichury; katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej; demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu; ataku terrorystycznego; konfliktu zbrojnego) w poszczególne dokumentach:

1. Planie ochrony zabytków jednostki organizacyjnej na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
2. Gminnym planie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
3. Powiatowym planie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
4. Wojewódzkim planie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
5. Krajowym planie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Powyższe plany zawierają istotne informacje potrzebne do realizacji prac przygotowawczych związanych ze sprawną koordynacją, zarządzaniem w poszczególnych etapach działań oraz wykaz osób uprawnionych do kierowania i podejmowania decyzji.

Ważną rolę w ochronie dóbr kultury spełnia również Ministerstwo Obrony Narodowej, które w zakres swych działań ma przypisane:

- współdziałanie z Ministrem Kultury, Polskim Komitetem Doradczym oraz innymi instytucjami centralnymi i urzędami w zakresie wypracowywania instrumentów realizacyjnych przestrzegania postanowień konwencji haskich przez Siły Zbrojne RP podczas działań operacyjnych;
- szkolenie stanów osobowych Sił Zbrojnych RP w zakresie znajomości przepisów konwencji haskich i poszanowania dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów;

---

¹ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, Dz. U. z dnia 27 lutego 2004 r. art. 2

- współdziałanie w strukturach układów koalicyjnych oraz w ramach współpracy z innymi armiami w zakresie szkolenia dowództw i wojsk dotyczące ochrony dóbr kultury podczas działań operacyjnych i misji pokojowych;
- współpraca z komponentami systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w zakresie pomocy w ratowaniu dziedzictwa kulturowego przed skutkami klęsk żywiołowych;
- zabezpieczenie dóbr kultury będących w użytkowaniu Sił Zbrojnych RP¹.

ZAKOŃCZENIE

Na szczególną uwagę w zakresie ochrony dóbr kultury zasługuje program „Razem Bezpieczniej” dzięki któremu co roku są przeznaczane środki finansowe na rzecz jednostek samorządu terytorialnego, które służą finansowaniu działań związanych z szeroko rozumianą ochroną dóbr kulturalnych a także zabezpieczeń przeciwpożarowych zabytków oraz obiektów sakralnych.

Bibliografia:

Majchrzak D., Sobolewski G., *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa 2011.

Nowak E., *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, AON Warszawa 2007.

Pilżysz J., *Zarządzanie kryzysowe*, PPH ZAPOL Dmochowski, Sobczyk Spółka Jawna, Szczecin 2007.

Ustawa o stanie klęski żywiołowej z dnia 18 kwietnia 2002 r., (Dz.U. 2002 nr 62 poz. 558).

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwiecień 2007 r. (Dz.U. z 2013 poz. 1166 z późn. Zm.)

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Wroclavskej univerzity, Vroclav, Pol'sko

prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakov, Pol'sko

---

¹ http://www.msw.gov.pl/portal/pl/795/10185/Ochrona_dobr_kultury.html odczyt: 7.01.2013r.

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE LOKALNYM

CRISIS MANAGEMENT AT THE LOCAL LEVEL

KOZERA Łukasz ¹

STRESZCZENIE: Termin bezpieczeństwa odnosi się do wszystkich możliwych dziedzin życia społeczeństwa. Bezpieczeństwo jest to stan, który daje poczucie pewności istnienia i gwarancje jego zachowania oraz szanse na doskonałość. Jest to jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Odznacza się brakiem ryzyka utraty czegoś dla podmiotu szczególnie cennego - życia, zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych i dóbr niematerialnych. Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest także podstawową potrzebą państw systemów międzynarodowych; jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Tak więc bezpieczeństwo niewątpliwie dotyczy zarówno całego narodu jak i lokalnych podziałów Państwa.

Słowa kluczowe: zarządzanie kryzysowe, samorząd terytorialny, gmina, powiat

ABSTRAKT: Security is a term that refers to all possible areas of society. Security is a condition that gives a sense of confidence and guarantees the existence of this behavior and opportunities for improvement. It is one of the basic human needs. It is characterized by the absence of the risk of losing something, especially valuable - life, health, work, respect, affection, tangible and intangible property. Security is the principal human need and for social groups, it is also a basic need for country international systems; its absence causes anxiety and insecurity. So, indeed, it affects both the security of the entire nation and local divisions of the State.

Keywords: crisis management, local government, municipality, district

WSTEP

Zarządzanie kryzysowe to działalność organów administracji publicznej, która jest elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym polegająca na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych oraz na odtwarzaniu infrastruktury lub przywróceniu jej pierwotnego charakteru. Należy przez to rozumieć przede wszystkim sytuację będącą następstwem pewnego zagrożenia, która w konsekwencji może doprowadzić do naruszenia lub całkowitego zerwania więzi społecznych. Jednocześnie może dojść do istotnego zakłócenia instytucji publicznych oraz ich funkcjonowania.

1 KOMPONENTY I FAZY ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO

System zarządzania kryzysowego w Polsce jest wieloszczeblowy i składa się z następujących komponentów:

1. organów zarządzania kryzysowego,
2. organów opiniotwórczo-doradczych właściwych w sprawach inicjowania i koordynowania działań podejmowanych w zakresie zarządzania kryzysowego,
3. centrów zarządzania kryzysowego, utrzymujących 24-godzinną gotowość do podjęcia działań.

Kompleksowe zarządzanie kryzysowe obejmuje trzy rodzaje zagrożeń: naturalne i nienaturalne, techniczne oraz wojenne. Składa się z czterech faz: zapobieganie, przygotowanie, reagowanie, a także usuwanie skutków. Wszystkie fazy są tak samo ważne. W fazie zapobiegania działania polegają na redukcji i eliminacji prawdopodobieństwa wystąpienia sytuacji kryzysowej, prognozowaniu strat i zniszczeń, a także na podejmowaniu działań uprzedzających, mających na celu ograniczenie skutków sytuacji kryzysowej. Dochodzi do analizy zagrożeń oraz ich możliwości oddziaływania na ludność i środowisko.

---

¹ Dr Ł. Kozera, Instytut Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, tionami@poczta.onet.pl

Zapobieganie Czyli działania przyjmujące za cel główne działania uprzedzające eliminujące lub redukujące możliwości zaistnienia sytuacji kryzysowej. Zaliczamy do nich:

- Analizę zagrożeń i ocena wrażliwości
- Wspieranie badań stosowanych i transferu technologii
- Uświadamianie społeczeństwa i powszechna edukacja w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom
- Stworzenie systemu zachęt i restrykcji finansowych oraz właściwe wykorzystanie zasobów
- Zapewnienie przywództwa i koordynacji

Zapobieganie odnosi się do działań, które eliminują lub redukują prawdopodobieństwo wystąpienia katastrofy, albo ograniczają jej skutki.

Przygotowanie kluczowym elementem przygotowań jest opracowanie planów reagowania kryzysowego, które to plany opisują kto, co i kiedy będzie robił, za pomocą jakich sił i środków i na jakiej podstawie prawnej - przed, w czasie i natychmiast po zdarzeniu kryzysowym. Przygotowanie to także zapewnienie zasobów specjalistycznych sił i środków reagowania, takich jak: stanowisko kierowania, system łączności kryzysowej, system alarmowania oraz personel reagowania kryzysowego, a także ewidencja zasobów sił i środków przydatnych do reagowania kryzysowego.

Reagowanie następuje po wystąpieniu realnego zagrożenia lub zdarzenia. Jego celem jest uruchomienie działań prewencyjnych zapobiegających lub minimalizujących możliwość zniszczeń, a po ich wystąpieniu, podjęcie akcji ratowniczej celem dostarczenia pomocy poszkodowanym i ograniczenia wtórnych szkód i strat. Faza reagowania wymaga:

- Przestrzegania dyscypliny obiegu informacji
- Gromadzenia informacji i dokumentowania działań
- Unikania działań nieprzemyślanych
- Profesjonalnej informacji (rzecznika)
- Prognozowania rozwoju wydarzeń
- Przewidywania skutków podejmowanych decyzji
- Uwzględniania implikacji i prawnych decyzji i
- Zagwarantowania funkcjonowania instytucji i publicznych

Odbudowa jest końcową fazą cyklu zarządzania kryzysowego. Odbudowę kontynuuje się, aż wszystkie systemy wrócą do stanu poprzedniego albo lepszego niż poprzedni. Odbudowę dzieli się na krótkoterminową i długoterminową. Krótkoterminowa polega na przywróceniu systemów niezbędnych do życia do minimalnych standardów operacyjnych. Odbudowa długoterminowa może trwać wiele lat, aż do kompletnej odbudowy całego obszaru dotkniętego katastrofą. Jednocześnie odbudowa ta powinna być realizowana w nowy sposób, tak aby rejon dotknięty katastrofą był po odbudowie mniej wrażliwy na kolejną katastrofę.

2 ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE LOKALNYM

W moim wypracowaniu skupię się przede wszystkim na zarządzaniu kryzysowym na poziomie lokalnym. Przedstawię charakterystykę i zadania zarządzania kryzysowego w powiecie. Organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na obszarze powiatu jest starosta jako przewodniczący zarządu powiatu. Do zadań starosty w sprawach zarządzania kryzysowego należy:

- 1) kierowanie monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie powiatu;
- 2) realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, w tym:
  - a) opracowywanie i przedkładanie wojewodzie do zatwierdzenia powiatowego planu zarządzania kryzysowego,
  - b) realizacja zaleceń do powiatowych planów zarządzania kryzysowego,
  - c) wydawanie organom gminy zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego,
  - d) zatwierdzanie gminnego planu zarządzania kryzysowego;
- 3) zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu zarządzania kryzysowego;
- 4) wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania powiatów i miast na prawach powiatu;
- 5) zapobieganie, przeciwdziałanie i usuwanie skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym;
- 6) współdziałanie z Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w zakresie przeciwdziałania, zapobiegania i usuwania skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym; organizacja i realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej¹.

SYSTEM ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO			
Szczebel administracyjny	Organ zarządzania kryzysowego	Organ opiniodawczo-doradczy	Centrum Zarządzania Kryzysowego
Krajowy	Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów	Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Rządowe Centrum Bezpieczeństwa
Resortowy	Minister kierujący działem administracji rządowej, Kierownik organu centralnego	Zespół Zarządzania Kryzysowego (ministerstwa, urzędu centralnego)	Centrum Zarządzania Kryzysowego (ministerstwa, urzędu centralnego)
Wojewódzki	Wojewoda	Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego	Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego
Powiatowy	Starosta powiatu	Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego
Gminny	Wójt, Burmistrz, Prezydent miasta	Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego	Mogą być tworzone (nie ma obowiązku utworzenia) gminne (miejskie) centra zarządzania kryzysowego

Źródło: Rządowe Centrum Bezpieczeństwa

W Polsce system zarządzania kryzysowego obejmuje wszystkie poziomy zarządzania: krajowy, wojewódzki, powiatowy i gminny. Organy właściwe w sprawach zarządzania kryzysowego oraz ich zadania i zasady działania, a także zasady finansowania zadań zarządzania kryzysowego określa Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007r, o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 Nr 89, poz.590 z póź. zmianami). Poniżej prezentuję tabelę, która szczegółowo przedstawia zakres działalności systemu zarządzania kryzysowego w Polsce.

¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, art, 17

System, któremu chciałabym szczególnie poświęcić pracę dotyczy powiatowego systemu zarządzania kryzysowego. Jak prezentuje powyższa tabela głównym organem zarządzania na tym szczeblu jest starosta powiatu będący przewodniczącym zarządu powiatu, jego organem doradczym jest Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego, a centrum stanowi Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego. Starosta wykonuje swoje zadania przy pomocy komórek właściwych starostwa powiatowego. Do jego zadań w sprawach zarządzania kryzysowego należy przede wszystkim:

- 1) „kierowanie działaniami związanymi z monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń za terenie powiatu;
- 2) opracowywanie i przedkładanie wojewodzie do zatwierdzenia powiatowego planu reagowania kryzysowego;
- 3) realizacja zaleceń do powiatowych planów reagowania kryzysowego;
- 4) wydawanie organom gminy zaleceń do gminnego planu reagowania kryzysowego;
- 5) zatwierdzanie gminnego planu reagowania kryzysowego;
- 6) zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń ćwiczeń i treningów z zakresu reagowania na potencjalne zagrożenia;
- 7) wykonywanie przedsięwzięć wynikającego z planu operacyjnego funkcjonowania powiatów i miast na prawach powiatu;
- 8) przeciwdziałanie skutkom o charakterze terrorystycznym;
- 9) realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej”¹.

Starosta wykonuje swoje zadania przy pomocy Powiatowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, który na obszarze powiatu wykonuje zadania przewidziane dla zespołu wojewódzkiego.

Tworzą go przedstawiciele społecznych organizacji ratowniczych oraz osoby zatrudnione w starostwie, powiatowych jednostkach organizacyjnych lub jednostkach organizacyjnych, które stanowią aparat pomocniczy kierowników służb zespolonych, straży powiatowych oraz inspekcji.

Oprócz wyżej wymienionych osób w skład zespołu zarządzania kryzysowego mogą wchodzić wszystkie inne osoby, które zostaną wyznaczone przez starostę.

Powiatowy system zarządzania kryzysowego tworzy także Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego. Wykonuje ono zadania z zakresu Wojewódzkich Centrów Zarządzania Kryzysowego. Należą do nich przede wszystkim:

- 1) „pełnienie całodobowego dyżuru w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego;
- 2) współdziałanie z centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej;
- 3) nadzór nad systemem wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności;
- 4) współpraca z podmiotami realizującymi monitoring środowiska;
- 5) współdziałanie z organizacjami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne;
- 6) dokumentowanie działań podejmowanych przez centrum;
- 7) realizacja zadań stałego dyżuru na potrzeby podwyższenia gotowości obronnej państwa;
- 8) pełnienie całodobowego dyżuru lekarza koordynatora ratownictwa medycznego”².

---

¹ Art. 17, pkt 2 ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r., (Dz.U. 2007 nr 89 poz. 590).

² Art. 16, pkt 2 ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r., (Dz.U. 2007 nr 89 poz. 590).

Warto zauważyć, iż powiat stanowi najniższy szczebel organizacyjny w strukturach poszczególnych systemów ratowniczych (m.in. w ramach Krajowego Systemu Ratowniczo - Gaśniczego). Jeżeli akcja ratownicza dotyczy obszaru więcej niż jednej gminy, która wchodzi w skład powiatu, starosta pełni w czasie takiej akcji funkcję koordynacyjną.

„W sytuacji ogłoszenia stanu klęski żywiołowej starosta może wydawać wiążące polecenia wójtom gmin (a także burmistrzom i prezydentom miast nie będących miastami na prawach powiatu) wchodzących w skład powiatu w celu zapobieżenia lub usunięcia skutków klęski żywiołowej. Ma także prawo wydawania poleceń kierownikom jednostek organizacyjnych utworzonych przez powiat, a także kierownikom powiatowych służb, inspekcji i straży, kierownikom jednostek ochrony przeciwpożarowej działających na obszarze powiatu oraz kierownikom jednostek organizacyjnych czasowo przekazanych przez właściwe organy do jego dyspozycji i skierowanych do wykonywania zadań na obszarze powiatu”¹. Starosta ma także prawo wystąpienia do innych jednostek działających na terenie powiatu z wnioskiem o wykonanie czynności, które są niezbędne do zapobieżenia skutkom klęsk żywiołowych, a także do ich usunięcia. W sytuacji gdy starosta spotka się z odmową lub złym wykonaniem powierzonych poleceń ma prawo niezwłocznie powiadomić organ, któremu określona jednostka podlega.

Do najważniejszych aktów prawnych bezpośrednio dotyczących zarządzania kryzysowego na terenie powiatu należy zaliczyć:

- 1) Ustawę z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym z późn. zm.,²
- 2) Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej,³
- 3) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin,⁴
- 4) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania.⁵

Niemniej jednak ustawa o zarządzaniu kryzysowym z 2007 roku jest podstawowym dokumentem określającym poszczególne kompetencje w zakresie zarządzania kryzysowego. Wyznacza zadania poszczególnych organów administracji rządowej i samorządowej w tym zakresie, a także tworzy odpowiednie struktury, które są odpowiedzialne za realizację postawionych przez te organy zadań. Zapewnienie sprawnego przewidywania zagrożeń i przekazywania oraz dystrybucji informacji nie jest zadaniem łatwym.

Stąd też uważam, że należy pozytywnie ocenić powołanie struktury odpowiedzialnej za ten proces na szczeblu ogólnokrajowym, którą jest Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. Przyczynia się ono do usprawnienia tego procesu. Niewątpliwym ważnym krokiem naprzód jest zapisanie w ustawie o zarządzaniu kryzysowym z 2007 roku obowiązku realizacji przedsięwzięć z zakresu przeciwdziałania skutkom ataków terrorystycznych. Obowiązek ten spoczywa na organach kierowniczych powiatu lub gminy (starosty bądź wójta, burmistrza lub prezydenta miasta), a także województwa. Jest to ważne ze względu na problematykę zagadnienia. Nie pojawiała się ona we wcześniejszych uregulowaniach prawnych, a wyzwania dotyczące zagrożenia terroryzmem wysunęły się zdecydowanie na jedno z czołowych miejsc w rankingu współczesnych zagrożeń.

---

¹ Art. 10, pkt 2 ustawy o stanie klęski żywiołowej z dnia 18 kwietnia 2002 r. (Dz.U. 2002 nr 62 poz. 558).

² Ibidem, (Dz.U. 2002 nr 89 poz. 590).

³ Ibidem, (Dz.U. 2002 nr 62 poz. 558).

⁴ Ibidem, (Dz.U. 2002 nr 96 poz. 850).

⁵ Ibidem, (Dz.U. 2002 nr 215 poz. 1818).

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, zasadniczym celem zarządzania kryzysowego jest zapewnienie bezpieczeństwa ludności. Wiąże się z tym stworzenie odpowiednich warunków wszelkim podmiotom na określonym obszarze do rozwoju, a także uzyskanie przewagi nad występującymi lub mogącymi wystąpić zagrożeniami. Jest to swego rodzaju układ stworzony przez władzę wszystkich szczebli, na mocy obowiązującego prawa. Składa się z organów państwowych, jednostek wyspecjalizowanych sektora zarówno publicznego jak i prywatnego oraz obywateli. Ma on na celu przede wszystkim zapewnienie właściwego bezpieczeństwa, przeciwdziałanie niebezpieczeństwu, a w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej powrót do stanu pierwotnego.

System zarządzania kryzysowego w Polsce został podzielony na cztery poziomy. Jednym z nich jakże istotnym jest Powiatowy System Zarządzania Kryzysowego, na czele którego stoi Starosta. W systemie zarządzania, reagowania i powiadamiania stanowi istotne ogniwo całej organizacji zarządzania kryzysowego w państwie. Jest on podrzędnie usytuowany w stosunku do województwa i RCB, jednak w relacji z gminami posiada zasadnicze znaczenie.

Zarządzanie kryzysowe polega przede wszystkim na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej.

Bibliografia:

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym

Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego: www.pczk.pl

Majchrzak D: .Zarządzanie kryzysowe jako zorganizowane działania odpowiedzialnych organów i podmiotów, http://mordi.mydevil.net/portalkz/bazawiedzy/artykuly/DM_ZK.pdf, dostęp 2014-06-13.

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, http://rcb.gov.pl/?page_id=489, dostęp 2014-06-13.

Struktura Zarządzania Kryzysowego w Polsce, <http://www.czka.pl/zk/index03.php>, dostęp 2014-06-13.

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Pol'sko

prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakow, Pol'sko

BEZPEČNOSTNÍ MANAGEMENT V REGIONECH A PROBLEMATIKA SHROMAŽĎOVACÍHO ZÁKONA

REGIONS SAFETY MANAGEMENT AND THE RIGHTS OF ASSEMBLY ISSUE

KRAJNÍK Václav, SVOBODA Ivo¹

ABSTRAKT: Tento článek pojednává o problematice spojené s činností bezpečnostního managementu v regionech v oblasti zajištění bezpečnosti při konzumování shromažďovacího práva dle zákona o právu shromažďovacím. Text článku čerpá jak z platné legislativy a judikatury soudů v české republice, tak ze zkušeností z činnosti soudního znalce a činnosti ústředního orgánu státní správy a odborné literatury.

Klíčová slova: Bezpečnostní management, Politický extremismus, Rozpuštění shromáždění, Shromažďovací právo, Veřejná správa, Vnitřní bezpečnost státu, Zákaz shromáždění, Zákon o právu shromažďovacím

ABSTRACT: This article discusses the problems associated with the activities of security management of regional safety management in the field of security, especially in applying the right of assembly under the act on the right of assembly. Text of the article draws from both existing legislation and case law in the Czech Republic as well as experience of certified expert work and activities of the central state administration body and the literature.

Keywords: Ban on assembly, Dissolution of the assembly, Internal security, Political extremism, Public Administration, Right of assembly, Security Management, The Law on the Right of Assembly.

ÚVOD

V posledních letech vyhlásila vláda České republiky, potažmo Ministerstvo vnitra jako svoji prioritu boj proti extremismu². K formulaci této priority přispěly události předchozích let, zejména pak vzrůstající aktivita pravicových extremistů na veřejnosti, kteří se dokázali široké veřejnosti zviditelnit zejména organizováním veřejných shromáždění³. Za ta nejproblémovější, a také nejviditelnější, lze označit shromáždění u příležitosti výročí Křišťálové noci v roce 2007, plzeňská shromáždění organizovaná v den výročí transportu Židů v roce 2008, pochody v litvínovské části Janov v závěru téhož roku a shromáždění v Ústí nad Labem na jaře 2009. Jako tragické vyústění aktivit extremistických skupin byl pak žhářský útok ve Vítkově v dubnu 2009.

Dá se říci, že zejména události, k nimž došlo během regulérní pouliční války v průběhu neoznačeného shromáždění v Janově dne 17. 11. 2008, vedly k velkému aktivismu jak ze strany nevládních organizací a občanské veřejnosti proti pravicovým extremistům⁴, tak k uvědomění si nutnosti zintenzívnění činnosti boje proti extremismu na straně represivních orgánů. V březnu 2009 tak byla usnesením vlády České republiky schválena Strategie boje proti extremismu, která kromě již tradiční Zprávy o extremismu obsahuje nově i Koncepci boje proti extremismu. Koncepce formuluje pět základních pilířů boje proti extremismu a tvoří komplexní materiál, jehož plnění má zajistit eliminaci extremismu.

---

¹ Prof. Ing. Václav KRAJNÍK, CSc. a Doc. JUDr. PhDr. Ivo SVOBODA, Ph.D., *Vysoká škola regionálního rozvoje, s.r.o.*, Kontaktná adresa: Žalanského 68/54, 163 00 Praha 17 – Řepy, Česká republika E-mail: Dr.Svoboda.Ivo@seznam.cz

² Premiér Fischer při představování programu vlády uvedl: „*Vláda bude pokračovat v tažení proti extrémismu, zejména proti neonacisticky a rasisticky orientovaným organizacím.*“ Zdroj: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/komentar/premier-predstavil-ve-snemovne-priority-sve-vlady--63249/>.

³ Strategie boje proti extremismu vydávaná pravidelně Ministertvem vnitra uvádí, že „*roce 2008 neonacisté potvrdili svůj návrat z „uzavřených prostor“ na veřejná prostranství řadou akcí, jejichž cílem bylo zviditelnit se. Jednalo se o různá shromáždění, demonstrace, pochody, pietní akty, kdy pravý záměr akcí býval skryt pod nevinným názvem.*“ Strategie boje proti extremismu, Ministstvo vnitra 2009, str. 2. Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/vyrocní-zpravy-o-extremismu.aspx>.

⁴ Např. občanská iniciativa V Ústí nácky nechceme.

Tento příspěvek se však zaměří pouze na způsob, jímž se extremisté nezapomenutelně vrývají do podvědomí běžných občanů, tedy na veřejná shromáždění, která jsou regulována zákonem č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „shromažďovací zákon“). V úvodu se budu zabývat zejména lidsko-právní dimenzí shromažďovacího práva, v dalších částech příspěvku se pak koncentruji na zákazy shromáždění před jejich konáním z důvodů jejich protidemokratického účelu a rozpouštění shromáždění na místě. Zabývat se budu rovněž možnostmi spolupráce obecních úřadů a Policie České republiky při shromážděních. Za důležité považuji rovněž upozornění na chyby, jichž se obecní úřady jakožto správní orgány dopouštějí při posuzování oznámeného účelu shromáždění.

1 KAŽDÝ MÁ PRÁVO SE SHROMAŽĎOVAT, ALE...

Ze strany veřejnosti se mnohdy v okamžiku, kdy média přinesou informaci o chystaném shromáždění, jehož svolavatelem je známý příznivec krajní pravice, strhne diskuse s jasným výsledkem – jak je možné, že se někdo takový vůbec na veřejnosti ukazuje, je to chyba úřadu, neboť měl shromáždění zakázat a pokud to naše zákony neumožňují, je třeba je změnit. K volání po zpřísnění zákona se uchylují i starostové obcí, pro něž je vidina toho, že se v jejich městě v budoucnu již žádné problematické shromáždění neuskuteční, velmi lákavá.

Cílem pak je snaha co nejvíce zpřísnit zákon tak, aby se shromáždění přívrženců extremistní pravice či levice nejlépe vůbec neuskutečňovala. Tento přístup je však naprosto chybný. Úřad nemůže na jednotlivá oznámení nahlížet prizmatem možného zákazu, ale naopak, s uvědoměním si důležitosti svobody projevu, s níž je svoboda shromažďovací úzce spojena, a udělat maximum proto, aby se shromáždění uskutečnit mohlo, nicméně za striktního dodržování všech platných zákonů.

Shromažďovací právo je základním lidským politickým právem zaručené v mnoha mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána. Za nejvýznamnější lze považovat článek 11 Úmluvy o základních lidských právech a svobodách (dále jen „Evropská úmluva“). Na výklad obsahu shromažďovacího práva pak má zásadní vliv judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Na shromažďovací právo pamatuje rovněž Listina základních práv a svobod, která v čl. 19 stanoví, že *toto právo lze omezit zákonem v případech shromáždění na veřejných místech, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného pořádku, zdraví, mravnosti, majetku nebo pro bezpečnost státu.*

Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy. “ Právo na svobodu shromažďování náleží každému, a je důležité, že v demokratické společnosti mohou i osoby vyjádřit názory, s nimiž většina nesouhlasí a které jsou šokující¹.

Shromažďovací právo však není bezbřehé, nejedná se o právo absolutní a lze ho omezit, pokud tak stanoví zákon a pokud omezení sleduje legitimní cíl za současného respektování principu proporcionality.

Při výkonu shromažďovacího práva dochází přirozeně ke střetu několik základních lidských práv zároveň, která nelze nijak hierarchizovat – právo na svobodu projevu, právo vyznávat víru podle své volby. Více než jinde zde tedy platí okřídlené „moje svoboda končí tam, kde začíná svoboda jiného.“

Bohužel ze strany extremistů toto není příliš respektováno, z jejich strany je hojně poukazováno na svobodu shromažďovací, přičemž další základní lidská práva a svobody jakoby neexistovaly.

---

¹ K tomu se již několikrát v minulosti vyjádřil Evropský soud pro lidská práva, mj. v rozsudku ze dne 2. října 2001 Stankov a Sjednacená makedonská organizace Ilinden proti Bulharsku.

Městský soud v Praze se k zakotvení shromažďovacího práva a možnosti jeho omezení vyjádřil následovně¹: „Mezi demokratické principy patří nepochybně i zásada, podle níž jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i v právech, mezi základní principy demokratické společnosti patří nedotknutelnost osoby, právo na zachování lidské důstojnosti, právo na to zvolit si národnost s tím, že příslušnost k jakékoliv národnosti nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. Každý, kdo chce realizovat právo shromažďovací, musí respektovat základní principy a svobody dalších subjektů. Proto také zákon č. 84/1990 Sb. stanoví důvody, pro které lze shromáždění zakázat, resp. rozpustit. Rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti ve vztahu k menšinám patří mezi důvody, který zákon stanoví pro to, aby shromáždění mohlo být zakázáno, resp. rozpuštěno. Tento důvod je nutno zahrnout pod pojem odmítání demokratických principů. Ve vztahu k odmítání demokratických principů Evropský soud pro opatření směřující k omezení shromažďovacího práva připouští.“

2 JAK JE TO S OZNÁMENÝM ÚČELEM SHROMÁŽDĚNÍ..

Svolavatel shromáždění je povinen shromáždění oznámit úřadu, přičemž oznámení musí obsahovat náležitosti stanovené zákonem², jako je jméno svolavatele, jeho zástupce, trasu pochodu, počet pořadatelů a jejich označení apod. Jedno z náležitostí oznámení je rovněž účel shromáždění. Účel shromáždění je velmi důležitou náležitostí, neboť shromažďovací zákon dále ve svém ustanovení § 10 stanoví, že úřad, jemuž bylo shromáždění oznámeno, je zakáže, **jestliže by oznámený účel shromáždění směřoval k výzvě:**

a) popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů;

b) dopouštět se násilí nebo hrubé neslušnosti.

Ačkoliv zákon uvádí vícero důvodů ospravedlňující zásah do práva na svobodu shromažďování³, právě toto ustanovení je v souvislosti s extremistickými shromážděními při pokusech o jejich zákaz předmětem velkých diskusí. Bude se tedy podrobně věnovat právě tomuto ustanovení. Některé úřady se toto ustanovení snažily vykládat v tom smyslu, že pod oznámený účel je nutno vztáhnout vše, co o daném shromáždění úřad ví, nikoliv tedy jen svolavatelem deklarovaný účel v oznámení. Obecní úřady si totiž rychle všimly, že svolavatel neoznámí do oznámení skutečný účel shromáždění, pokud by mohl být v rozporu se zákonem a raději uvede jiný, smyšlený a nezávadný účel. Tento přístup, tedy zkoumání nejen účelu oznámeného svolavatelem, ale jeho širší kontext, tedy „skutečný“ účel, byl za strany správních soudů dlouhou dobu jednoznačně odmítán⁴. Za přelomovou lze pak v tomto směru považovat judikaturu Nejvyššího správního soudu, a v to v rozsudcích ve věci Křišťálové noci⁵ a v souvislosti s pochody židovskými částmi Plzně⁶. Tyto dva judikáty však obsahovaly určité rozpory, které rozhodovací praxi příliš neusměrnily. Ke zkoumání oznámeného účelu shromáždění se Nejvyšší správní soud znovu v souvislosti s Křišťálovou nocí znovu vrátil v rozsudku ze dne 31. 8. 2009 v řízení o kasační stížnosti občanského sdružení Mladí národní demokraté proti Magistrátu hlavního města Prahy.

¹ Z rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2009, č. j.: 11 Ca 146/2008-65.

² Viz § 5 shromažďovacího zákona.

³ Úřad shromáždění zakáže, hrozí-li účastníkům závažné nebezpečí pro jejich zdraví, shromáždění může být rovněž zakázáno, došlo-li by k ohrožení dopravy a zásobování. Shromáždění lze rovněž zakázat v případě, že ve stejném čase a místě se koná jiné, dříve oznámené shromáždění, a mezi svolavatelem nedošlo k dohodě.

⁴ Viz rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. října 2007, č. j. 8 Ca 323/2007.

⁵ Rozsudek NSS ze dne 5. listopadu 2007, č. j. 8 As 51/2007-67. Dostupný na www.nssoud.cz.

⁶ Rozsudek NSS ze dne 21. 2. 2008, č. j. 2 As 17/2008-77. Dostupný na www.nssoud.cz.

Magistrát hlavního města Prahy zakázal konání shromáždění z důvodu směřování účelu shromáždění k výzvě k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti občanů pro jejich národnost, původ a náboženské vyznání. Toto rozhodnutí následně potvrdil i Městský soud v Praze. Nejvyšší správní soud však konstatoval, že Magistrát neměl dostatečné důkazy, které by vedly k závěru, že účel shromáždění je jiný než fiktivní. Nejvyšší správní soud se tak opětovaně musel zabývat možností úřadu zkoumat skutečný účel shromáždění, přičemž se zabýval i důkazy nutnými k prokázání závadného účelu a obecným podmínkám, kdy vůbec úřad může zakázat shromáždění před jeho konáním zvažovat.

Při zvažování toho, zda měl zákonodárce na mysli skutečně pouze účel napsaný, tedy oznámený v oznámení, či zda byly myšleny i širší okolnosti shromáždění, Nejvyšší správní soud konstatoval, že zákonodárce vycházel ze standardní situace, kdy se oznámený účel shoduje s účelem skutečným. Soud rovněž uvedl, že **ochrana základních lidských práv a svobod nemá vést k možnosti vyvíjet činnost směřující k popření dalších z těchto práv a svobod.** V bodě 36 odůvodnění Nejvyšší správní soud uvádí: „*Přípustnost zákazu shromáždění podle § 10 odst. 1 shromažďovacího zákona se odvíjí od směřování účelu shromáždění k výzvě k přímému či nepřímému ohrožení relativně konkrétně vymezených práv (např. osobní, politická nebo jiná práva) relativně konkrétně vymezených osob, resp. sociálních skupin [např. občané určité národnosti, pohlaví, rasy, původu ad. podle písm. a) citovaného ustanovení]. **Zákonodárce zjevně zamýšlel umožnit správnímu orgánu zákaz shromáždění, pokud by jeho účel vedl k tomuto předvídanému následku.** V souladu s principem racionálního zákonodárce přitom lze mít za to, že právní úprava vychází z předpokladu standardního stavu. Tím je situace, kdy se oznámený účel shoduje s účelem skutečným. Nelze nalézt rozumný důvod, proč by měl v případě rozdílného oznámeného a skutečného účelu shromáždění vést k zákazu shromáždění pouze rozpor mezi oznámeným účelem a právy chráněnými v § 10 odst. 1 shromažďovacího zákona, nikoliv však rozpor mezi skutečným účelem shromáždění a těmito právy. **Je-li oznámený účel fingovaný, neohrožuje práva a právem chráněné zájmy, jejichž ochrana legitimizuje zákaz shromáždění - právě proto, že není skutečný. V takovém případě může tyto zájmy ohrozit jen skutečný, reálně existující účel, za kterým je shromáždění svoláno.**“*

Soud tedy obecně konstatoval, že skutečný účel shromáždění zkoumat lze a potvrdil tak tedy předchozí rozhodnutí ve věci Křišťálové noci¹. Soud dále konstatoval, že pokud správní orgán dojde k závěru, že byly naplněny zákonem stanovené podmínky pro zákaz shromáždění, je nutné, aby svoje rozhodnutí důkladně odůvodnil. K tomu dochází mnohdy z povahy věci pomocí nepřímých důkazů. **Nepřímé důkazy musí v takovém případě vždy tvořit logickou, uzavřenou a ničím nenarušenou soustavu důkazů, které na sebe navazují a vzájemně se doplňují, nejsou vyvráceny jinými důkazy svědčícími o opaku, a jsou v takovém vztahu k dokazované skutečnosti, že z nich je možno dovodit právě jen jediný závěr.** Správní orgán se nemusí omezovat na prokázání skutečného účelu pouze z charakteristiky svolavatele, specifického místa a času shromáždění. Skutečný účel lze prokázat jakýmkoliv důkazy, které byly získány v souladu se zákonem a které jsou s to tento účel prokázat. Závěr o skutečném účelu shromáždění se musí opírat o důkazy nenechávající pochyb o tomto účelu.

Nejvyšší správní soud potvrdil, že úřad se může zabývat nejen účelem shromážděním, který je uvedený v oznámení, ale i kontextem shromáždění, tedy jeho skutečným účelem. Pokud však z důvodů závadného účelu, který je dovozován z osoby svolavatele, pozvánek na webu, prezentováním akce, dnem konání, místem konání a dalších relevantních okolností, je shromáždění zakázáno, nese správní orgán důkazní břemeno. **Důkazy musí být natolik přesvědčivé, že nenechávají prostor pro jakékoliv pochyby, musí tedy tvořit ucelený logický řetězec.**

---

¹ Rozsudek NSS ze dne 5. listopadu 2007, č. j. 8 As 51/2007-67. Dostupný na www.nssoud.cz.

Je stále potřeba mít na mysli, že shromažďovací právo je základním lidským právem a preventivní zákaz je vždy krajním řešením. Vždy je potřeba vážít, zda argumenty pro zákaz jsou natolik závažné, že zásah do shromažďovacího práva bude legitimní. Nedostatečně a nesprávně odůvodněné zákazy shromáždění jsou následně krajskými soudy oprávněně zrušovány. **Pokud správní orgán nemá pro zákaz shromáždění před jeho konáním dostatek důkazů, je vhodnější shromáždění nezakazovat a připravit se na případné rozpuštění shromáždění na místě.**

3 ODŮVODNĚNOST ZÁKAZU SHROMÁŽDĚNÍ

Ačkoliv obecní úřady jsou si výše uvedeného vědomy, nebo to tak alespoň deklarují, při konkrétních oznámení však mnohdy tápou, snaží se některá shromáždění zakázat bez dostatečných argumentů, v důsledku čehož jsou zákazy krajskými soudy rušeny. Lze pochopit skrytá přání starostů obcí, kteří si takováto shromáždění ve svém městě nepřejí, nicméně neodůvodněný zákaz a jeho následné zrušení soudem vyvolá větší publicitu, než kdyby se shromáždění nezakazovalo a odpovědná osoba se důkladně připravila na jeho případný zákaz. Zákaz shromáždění ještě před jeho konáním je vzhledem k důležitosti shromažďovacího práva jako základního lidského práva krajním krokem, k němuž by se správní orgán neměl uchýlovat neodůvodněně, bez dostatečných důkazů, které jsou s to tvrzení správního orgánu prokázat.

K nejčastějším chybám při zákazech shromáždění, kdy má správní orgán za to, že se skutečný účel oznámení liší od oznámeného, a kdy tento skutečný účel by odůvodnil zákaz shromáždění z důvodů uvedených v § 10 odst. 1 shromažďovacího zákona, jsou následující:

1. *svolavatel patří k extremistické skupině, která se v našem městě dopouští výtržností, sprejství. Svolaatel má extrémistické postoje.* Je třeba zdůraznit, že zákaz shromáždění nelze odůvodnit pouze osobou svolavatele. Má-li obecní úřad jakožto správní orgán za to, že svolavatel je sympatizantem pravicevého či levicevého extremismu, doporučuji zkontaktovat se s místně příslušným pracovištěm Policie ČR za účelem získání dalších informací, a to nejen o osobě svolavatele, ale i o obecných otázkách vztahujících se k extremismu (současná trestněprávní judikatura, politologické definice pojmů atd.). I kdyby však svolavatel byl skutečně představitelem extremistických hnutí nebo byl v minulosti trestně stíhán, nelze bez dalšího shromáždění zakázat, neboť nelze a priori předpokládat, že na shromáždění má docházet k závadovému chování. Je vždy nutné zkoumat i další okolnosti shromáždění. To však neznamená, že by nebylo možné osobou svolavatele v rozhodnutí o zákazu argumentovat. Osoba svolavatele však nemůže být jediným důvodem pro zákaz. Například je třeba doložit, z čeho jsou extremistické názory svolavatele dovozovány, co svolavatel propaguje, jaké byly jeho aktivity v minulosti apod.
2. *pozvánka zveřejněná na internetových stránkách je bez dalšího dána do souvislosti se svolavatelem.* Na webových stránkách je málokdy uvedeno přímo jméno svolavatele. Je třeba se zabývat tím, v jakém vztahu je svolavatel s organizací nebo hnutím, které pozvánku na webu zveřejnilo, zda je tedy pozvánka svolavateli přičitatelná.
3. *pochod za politické vězně (účel uvedený v pozvánce) vs. pochod za nevinné nacionalisty, oběti policejní razie (domnělý skutečný účel).* Nelze dávat rovnítko mezi pozvánkou zveřejněnou na webu a oznámením bez dalšího bližšího odůvodnění. V trestním právu navíc platí zásada presumpce nevinny. Ačkoliv je tedy použita formulace provokativní, nelze jí bez dalšího zákaz odůvodnit.

4. *Není kontaktován svolavatel.* Ačkoliv zákon nestanoví pro svolavatele povinnost uposlechnout návrhu úřadu na změnu trasy případně den shromáždění, úřad by se měl pokusit svolavatele kontaktovat a snažit se navrhnout alternativní možnosti.

Je zřejmé, že zákaz shromáždění před jeho konáním z důvodu závadného účelu není jednoduchý a ani tomu být jinak nemůže. Obecní úřad by k zákazmu měl sáhnout opravdu naprosto výjimečně, pokud k tomu má pádné argumenty. **To však neznamená, že by úřad měl rezignovat a shromáždění se mělo nechat volný průběh.** Zákon na situaci, kdy v průběhu samotného shromáždění vyjde najevo jeho skutečný účel, pamatuje a zástupce obecního úřadu by ho v takovém případě měl rozpustit. Úřad by se tedy v případě pochybností měl důkladně připravit na možnost případného rozpuštění shromáždění v jeho průběhu.

4 ROZPUŠTĚNÍ SHROMÁŽDĚNÍ NA MÍSTĚ

Pokud teprve v průběhu samotného shromáždění vyjde najevo jeho skutečné protidemokratické shromáždění, není obecní úřad bezmocný. Kdykoliv v průběhu shromáždění může totiž zástupce obecního úřadu po naplnění zákonem stanovených podmínek přistoupit k rozpuštění shromáždění na místě. Není-li zástupce obecního úřadu přítomen, je shromáždění oprávněn rozpustit zástupce Policie ČR. Ačkoliv ze strany obcí zaznívají hlasy volající po zákazmu shromáždění před jeho konání, v případě rozpuštění shromáždění v jejich průběhu již obecní úřady tak aktivní nejsou. Zástupci úřadu se necítí být dostatečnými odborníky na extremismus a navíc se bojí o svoji bezpečnost v případě, že k rozpuštění shromáždění přikročí. Z tohoto důvodu je nutné, aby obecní úřad byl neustále v kontaktu s policií.

Rozpuštění shromáždění na místě není individuální správní akt, jedná se o faktický úkon, a proto není třeba následně vyhotovit rozhodnutí a doručit ho svolavatel. K závěru, že oznámený účel a skutečný účel jsou v rozporu a že tento skutečný účel by odůvodnil zákaz shromáždění, může vést¹ kromě účelu uvedeného v oznámení a projevu na místě i webové pozvánky a celková prezentace akce svolavatelem, kontext místa, obsah tiskovin distribuovaných na místě, tedy další okolnosti se shromážděním bezprostředně související. Vhodné rovněž je, aby si zástupce obecního úřadu dopředu připravil formulaci, kterou shromáždění na místě rozpustí. V nastalé napjaté situaci to zástupci obecního úřadu může zvláště ulehčit práci. Vhodné je rovněž to, aby úředníci byli zřetelně označeni a aby byli na případné rozpouštění shromáždění na místě technicky připraveni, neboť ze zákona plyne, že sdělení musí být učiněno tak, aby bylo učiněno takovým způsobem, aby bylo pro účastníky srozumitelné a mohli se s ním seznámit.

5 SPOLUPRÁCE S POLICIÍ

Je nezbytné, aby obecní úřad měl navázanu efektivní spolupráci s Policií ČR. Vhodným nástrojem k úpravě vzájemných vztahů obce a Policie ČR může být tzv. koordinační dohoda uzavřená v souladu s § 16 zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, neboť právě koordinační dohody slouží ke zkoordinování plnění úkolů Policie ČR v oblasti veřejného pořádku s plněním působnosti obcí v oblasti místních záležitostí veřejného pořádku.

V souvislosti s konáním veřejných shromáždění je vhodné, aby si obecní úřady zejména určily osobu, které bude za shromážděvací agendu zodpovědná. Rovněž Policie ČR může určit policistu, který bude zodpovědný za výměnu informací o veřejných shromážděních se zástupci obecního úřadu. Velmi důležitá je efektivní a včasná výměna informací mezi úřadem a policií.

---

¹ Z rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2009, č. j.: 11 Ca 146/2008-65.

Zatímco obecní úřad může policii poskytovat informace o oznámených shromážděních, Policie ČR může obecnímu úřadu sdělovat v rámci svých poznatků informace o zjištěných akcích, které by mohly mít charakter shromáždění a nejsou oznámeny. Policie ČR může dále obci poskytovat řadu informací důležitých pro rozhodnutí o zákazu shromáždění, (zejména z důvodu „hrozícího závažného nebezpečí pro zdraví účastníků“, nebo pokud by „omezení dopravy bylo v rozporu se zájmy obyvatelstva), případně o charakteru hnutí podílející se na organizaci shromáždění, nebo o osobě svolavatele apod. (je však již dále na obecním úřadu, jak si získané informace vyhodnotí). Před konáním shromáždění a v případě očekávaných problémů je vhodné uspořádat koordinační schůzku. Zástupci policie se tak mohou dohodnout se zástupci obecního úřadu na možném vývoji shromáždění, a to i s ohledem na možné rozpuštění shromáždění na místě. V rámci jednání je rovněž vhodné domluvit se na případné technické pomoci, zajištění bezpečnosti úředníka, rozdělení úkolů, způsoby informování ohrožené menšiny a další spolupráce s ní.

ZÁVĚR

Závěrem lze konstatovat, že v posledních letech došlo ze strany extremistů k zřetelnému trendu objevovat se co nejvíce na veřejnosti s cílem zviditelnit se, a to právě formou různých veřejných shromáždění. Na obecní úřady je tak mnohdy v souvislosti s extremistickými shromážděními vyvíjen tlak ze strany veřejnosti, aby bylo takovéto shromáždění zakázáno. Je však nutné zdůraznit, že právo na svobodu shromažďování je základním lidským právem a každé jeho omezení musí být dostatečně odůvodněno, neboť každou restrikcí shromažďovacího práva je nutno posuzovat velmi přísně. Obecní úřady by měly využívat všechny mírnější opatření, které jim zákon dává, než přikročí k případnému zákazu. I během krátké třídní lhůty je možné se svolavatelem telefonicky zkontaktovat, navrhnout alternativní trasu, den pochodu. Svolavatel je dále povinen poskytnout úřadu součinnost, proto by se úřad měl zajímat o krocích, které pořadatel podnikne za účelem zabezpečení pokojného průběhu shromáždění, počet pořadatelů, kteří musí být plnoletí apod. Ačkoliv manévrovací prostor úřadu není nikterak veliký, je třeba ho využít.

Cílem příspěvku bylo nastínit problémy, s nimiž se obecní úřady mohou setkat v souvislosti se zákazy shromáždění z důvodu, že jejich účel směřuje k popírání nebo omezování osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů. V první řadě panovaly dlouhou dobu nejasnosti ve vztahu k výkladu pojmu „oznámený účel shromáždění“. Vzhledem k posledním rozhodnutím Nejvyššího správního soudu lze konstatovat, že obecní úřady mohou při posuzování oznámení brát v úvahu i další okolnosti shromáždění. Pro zákaz shromáždění před jeho konáním z tohoto důvodu však musí mít obecní úřady pádné argumenty, které zásah do shromažďovacího práva odůvodní. Není-li tomu tak je vhodnější, aby si obecní úřad připravil dostatek podkladů a v případě naplnění zákonem stanovených podmínek shromáždění rozpustil v jeho průběhu. V příspěvku rovněž zdůrazňuji nezbytnost efektivní spolupráci Policie ČR a obecních úřadů, která je nutnou podmínkou pro zvládnutí extremistických akcí.

Bibliografie

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/komentar/premier-predstavil-ve-snemovne-priority-sve-vlady--63249/>.

<http://www.mvcr.cz/clanek/vyrocní-zpravy-o-extremismu.aspx>.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2009, č. j.: 11 Ca 146/2008-65.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. října 2007, č. j. 8 Ca 323/2007.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2009, č. j.: 11 Ca 146/2008-65.

Rozsudek NSS ze dne 5. listopadu 2007, č. j. 8 As 51/2007-67. Dostupný na www.nssoud.cz.

Rozsudek NSS ze dne 21. 2. 2008, č. j. 2 As 17/2008-77. Dostupný na www.nssoud.cz.
Rozsudek NSS ze dne 5. listopadu 2007, č. j. 8 As 51/2007-67. Dostupný na www.nssoud.cz.
Strategie boje proti extremismu, Ministerstvo vnitra, 2008.
Strategie boje proti extremismu, Ministerstvo vnitra, 2009.
SVOBODA, I. a kol. *Politický extremismus a terorismus jako ohrožení vnitřní bezpečnosti státu*.
Brno: Univerzita obrany, 2010, 144 s. ISBN 978-80-7231-769-1.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

ZARZĄDZANIE W WARUNKACH KONFRONTACJI

MANAGEMENT IN CONFRONTATION

KWIECIŃSKI Mirosław¹

STRESZCZENIE: Współczesne zarządzanie w warunkach konfrontacji obejmuje zarówno sam biznes, jak i organizację państwa, w tym samorządu. Opis zarządzania w warunkach konfrontacji wymaga nawiązania do wskazań nauki prakseologii. Kluczowym pojęciem staje się tu walka. Artykuł wykazuje niektóre polityczne i społeczne motywy wyodrębnienia zarządzania w warunkach konfrontacji. Daje się tu zauważyć problem szerokich konsekwencji braku uwzględnienia spojrzenia na zarządzanie z perspektywy konfrontacji. Sam termin „konfrontacja” pozwala na wiele szerokich interpretacji. W praktycznym zarządzaniu istnieje wiele przejawów i podziałów konfrontacji. Najszerzej opisana jest konstruktywna konfrontacja. Doświadczenie uczy, że nie można uniknąć konfrontacji w zarządzaniu. W artykule wymieniono ponadto cechy i metody zarządzania w warunkach konfrontacji.

Słowa kluczowe: konfrontacja, metody zarządzania, zarządzanie państwem

ABSTRACT: Modern management in confrontation includes both business itself, as well as the organization of the state, including local government. The description of management in confrontation requires the reference to the indications of praxeology. The key concept becomes a fight. The article shows some of the political and social motives of separation of management in confrontation. The consequences of the lack of an extensive look at management from the perspective of confrontation are widely noticeable. The term "confrontation" allows to create many broad interpretations. There are many symptoms and divisions of confrontation in the practical management. The most widely reported is constructive confrontation. The experience shows that confrontation in management cannot be avoided. In addition, the article lists the attributes and methods of management in confrontation.

Keywords: confrontation, management methods, state management

WSTĘP

Zarządzanie poprzez konfrontację stało się już sposobem na przewartościowanie współczesnych trendów w zarządzaniu. Konfrontacja jako wieloznaczny termin najpowszechniej jawi się jako konfrontacja konstruktywna. Daje się ją zauważyć w zarządzaniu zespołami w praktyce amerykańskich korporacji. Przyniosło to wiele korzyści, szczególnie w obszarze unikatowych rozwiązań dotyczących bieżącego zarządzania, szczególnie zarządzania wiedzą. Ale ujawniło się także wiele zagrożeń.

Konstruktywna konfrontacja może nieść ze sobą występowanie konfliktów, dezinformację oraz problemy w monitorowaniu przebiegu zmian i aktualnego systemu działania poszczególnych zespołów i pionów. Od menedżerów wymaga się ponadto szczególnej troski o pracowników, którzy mogą wydawać się, według tradycyjnego podejścia w zarządzaniu, nieefektywni i nie umiejący dostosować się do obowiązującej kultury organizacyjnej. A to przecież właśnie takie osoby często są prekursorami owego mechanizmu konstruktywnej konfrontacji. W artykule skupiono uwagę na szerokiej wizji roli zarządzania w warunkach konfrontacji, dotyczącej nie tylko przedsiębiorstw, ale również (a może przede wszystkim) struktur państwa, samorządu i społeczności lokalnych.

1 PRAKSEOLOGICZNA GENEZA ZARZĄDZANIA W WARUNKACH KONFRONTACJI

T. Kotarbiński, czołowy polski filozof i prakseolog, rozróżnia kooperację: 1. Pozytywną, czyli współdziałanie, oraz 2. negatywną, czyli walkę. Walka to, jego zdaniem, wszelkie działanie przynajmniej dwupodmiotowe (dotyczy także zespołu), gdzie jeden przynajmniej z podmiotów przeszkadza drugiemu.

---

¹ dr hab., prof. nadzw. M. KWIECIŃSKI, 30-664 Kraków, ul. Na Kozłowiec 33/4, miroslaw.kwecinski@wp.pl

Prakseologia jako nauka zainteresowana jest zasadniczo sprawnością działania. Zgodnie ze stanowiskiem T. Kotarbińskiego, aby samemu osiągnąć zwycięstwo, można przedstawić zbiór uzasadnionych przez praktykę dyrektyw z zakresu techniki walki. Należą do nich:

- dbać o swobodę ruchów własnej aparatury i krępować swobodę ruchów przeciwnika (przewaga sił w miejscu i chwili rozstrzygającego starcia),
- zużytkowanie na własną korzyść funkcji i zasobów przeciwnika (zgodnie z tą dyrektywą, zmusza się po prostu przeciwnika do ruchów dla nas korzystnych),
- należy skupić przewagę sił w rozstrzygającym miejscu i czasie (dotyczy to koncentracji podmiotów składowych walczącego zespołu, jak i aparatury, a także czynów składających się na całość),
- stwarzanie faktów dokonanych (polega na realizacji zasady antycypacji zalecającej wytwarzanie wcześniej takiego stanu rzeczy, który samoczynnie doprowadzi później do stanu będącego naszym celem, a którego osiągnięcie przez akcję byłoby względnie trudne: zgodnie z formułą - kto pierwszy, ten lepszy),
- stosowanie metody kunktacji, zwlekania (tzw. gry na zwłokę). Stanowi ona tylko szczególny przypadek dyrektywy wyboru odpowiedniego miejsca i czasu – ogólniej: odpowiedniego układu wszelkich okoliczności, odpowiedniej sytuacji - takiego wyboru, by właśnie w tej, a nie innej sytuacji wszcząć ostateczną akcję (natarcie) – fortel kunktacji można obserwować w technice prowadzenia sporów,
- stosowanie metody grożenia (polega na tym, że osiąga się zamierzone cele nie przez wykonanie danego działania, lecz przez stworzenie lub ukazanie jego możliwości) – taniej wypada grozić, niż realnie to wykonać.

Walka stanowi zatem formę działania, w której ludzie ludziom umyślnie utrudniają osiągnięcie celów, wzmagając presję:

- sytuacji przymusowych,
- sytuacji krytycznych,
- sytuacji o wyjściu jednym.

Według T. Kotarbińskiego siła motywacyjna sytuacji przymusowych wzrasta w zależności od stopnia ważności danej potrzeby, dochodząc do szczytu w przypadkach zagrożenia życia lub zdrowia. W czasie i w przestrzeni obserwujemy ciągle zmaganie się dwóch przeciwstawnych postaw:

- aktywizmu, który nawołuje ludzi do czynu,
- pesymizmu, nawołującym ludzi do bierności, nieszarpania się w kompleksie zdarzeń, ponieważ jednostka nic w nim nie znaczy.

Zauważa się, że absolutna beczynność nie jest popularnym hasłem w kulturze europejskiej. Daje się to zauważyć w sytuacji konfliktu Rosja – Ukraina, gdzie ścierają się ze sobą różne przejawy i pomysły aktywnej pomocy stronie będącej przedmiotem rosyjskiej agresji.

1 NIEKTÓRE POLITYCZNE I SPOŁECZNE MOTYWY WYODRĘBNIENIA ZARZĄDZANIA W WARUNKACH KONFRONTACJI

Do niewątpliwie istotnych motywów podjęcia rozważań o problematyce zarządzania w warunkach konfrontacji skłania rozwój i obserwacja wydarzeń o charakterystyce radykalizacji i gwałtowności konfliktów na wschodzie Europy i Bliskim Wschodzie.

Niektórzy z autorów skłaniają się nawet do określenia – widmo III wojny światowej. Na czoło rozważań i komentarzy w tym zakresie wysuwa się jednak problem Rosji.

Tym, czego Rosja wydaje się, że nie może tolerować, to są zwarte granice bez stref buforowych i zjednoczeni przeciwko niej sąsiedzi.

Właśnie z tego powodu aktualne i przeszłe posunięcia Rosji wydadzą się być agresywne, choć w rzeczywistości będą defensywne (G. Friedman).¹

Działania Rosji rozwiną się w trzech fazach (wszystkie o charakterze konfrontacyjnym):

- pierwszej: Rosja odtwarzając strefy buforowe, jakie zapewniał jej Związek Radziecki, skoncentruje się na odzyskiwaniu wpływów i ewentualnej kontroli w jego dawnych republikach. Rosjanie wciągną Ukraińców do swojego sojuszu z Białorusią, po czym rozmieszczą wojska wzdłuż polskiej granicy i aż do Morza Czarnego na południu. Wtedy też podejmą próbę neutralizacji państw bałtyckich. Nastąpi to, zdaniem G. Friedmana, około 2015 roku,
- drugiej: Rosja będzie chciała stworzyć drugi pierścień stref buforowych poza granicami byłego Związku Radzieckiego. Postara się tego dokonać bez wywoływania zaciętego oporu, który dławił ją podczas okresu zimnej wojny,
- trzeciej: w rzeczywistości będzie się to odbywać od początku – Rosja spróbuje zapobiegać formowaniu się antyrosyjskich koalicji.

Realizacja powyższych działań dokonuje się w atmosferze świadomie podjętego powszechnego odwrócenia znaczeń (np. siły stabilizacyjne, konwój humanitarny, itp.), co wszystko ma oznaczać odwrócenie uwagi od realizowanych agresywnych zamierzeń, najczęściej o czysto wojennej charakterystyce (działania bojowe połączone z ostrzałem artyleryjskim lub raketowym). W konsekwencji następuje powszechne zagubienie się decydentów w interpretowaniu zjawisk oraz procesów, a także w poszukiwaniach potrzebnych informacji.

Pojawia się w tej sytuacji zasadnicze pytanie: jak zatem dalece sfera zarządzania przygotowana jest na realizację zadań wobec identyfikowanych gwałtownych zmian i przebiegu zjawisk? Jaka dalece skłonna jest zrozumieć ich naturę i konsekwencje?

Odpowiedzi na powyższe pytanie może towarzyszyć następująca refleksja historyczna: polskie czynniki rządowe w przeddzień niemieckiej agresji na Polskę we wrześniu 1939 r. zdecydowały o nieprzerwanym kontynuowaniu eksportu broni i uzbrojenia (dotyczyło to szczególnie – jako przykład – najnowocześniejszego samolotu myśliwskiego PZL P-24), pomimo wyraźnych sygnałów dostarczanych przez polski wywiad wojskowy o koncentracji licznych jednostek Wehrmachtu na polskiej granicy. Kolejna refleksja historyczna: podobnie polskie czynniki rządowe w przeddzień nie-mieckiej agresji na Polskę we wrześniu 1939 r. uznały, że agresja ze strony Związku Radzieckiego nie wchodzi w grę, ponieważ Armia Czerwona osłabiona jest po czystkach z 1937 r. a poza tym oba kraje wiąże układ o nieagresji. Takie przekonanie było skutecznie suflowane przez agenturę wpływu ulokowaną w samym Ministerstwie Spraw Zagranicznych (Departament Wschodni), kierowanym ówczesnie przez Józefa Becka. Obie refleksje skłaniają do przyjęcia oceny, że polskie władze wobec natłoku różnych sprzecznych informacji, często o opacznie rozumianych kontekstach, nie zdawały sobie w pełni sprawy z powagi sytuacji i nie podjęły na czas adekwatnych poczynań.

2 ISTOTA, PODZIAŁ I PRZEJAWY KONFRONTACJI W ZARZĄDZANIU

W. Kopaliński W *Słowniku wyrazów obcych* określa konfrontację jako zestawienie, porównanie, być naprzeciw czegoś. Z kolei M. Sułek stwierdza, że stosunki międzyludzkie (społeczne) są to stosunki możliwości (sił) i interesów. Stosunki te mogą przyjmować trzy, i tylko trzy, formy, które - na mocy konwencji terminologicznej – nazwiemy stosunkami (systemami) współpracy, walki i rywalizacji.

---

¹ FRIEDMAN George, 2009, *Następne sto lat. Prognoza na XXI wiek. Mocarstwo nad Wisłą?* AMF Plus Group Sp. z o.o., Warszawa 2009 (analiza geopolityczna i wywiadowcza), 285 s. ISBN 978-83-60532-14-0.

Można również przypuszczać, że nad tymi stosunkami panuje powszechna konfrontacja. Natomiast Dariusz Jemielniak i Andrzej K. Koźmiński w pracy *Zarządzanie wiedzą* stwierdzają, że konfrontacja jest kluczowym pojęciem i metodą w nauczaniu oraz tworzeniu nowych wartości.

W literaturze przedmiotu pojawia się następujący podział konfrontacji w zarządzaniu:

- konfrontacja konstruktywna i destruktywna,
- konfrontacja reaktywna i pro aktywna.

Konstruktywna konfrontacja należy do podstawowej metodologii wykorzystywanej od dawna w biznesie i zarządzaniu. Tam została wypracowana i sprawdzona, tam też głównie były i są prowadzone badania ewaluacyjne pozwalające ocenić efektywność jej zastosowania w różnych sytuacjach i określające warunki skuteczności. Jest na przykład wykorzystywana jako element negocjacji biznesowych.

Itak od ponad 15 lat w USA i wielu krajach Europy realizowany jest trening posługiwania się metodą Konstruktywnej Konfrontacji, stanowi obowiązkowy moduł kursów dla kadry kierowniczej i managerów zatrudnionych w biznesie. Metoda, mająca już solidne podstawy naukowe, stale się rozwija i jest udoskonalana. Jej prostota i potwierdzona wysoka skuteczność wywołały duże zainteresowanie specjalistów z innych dziedzin.

Zdaniem Johna Hoovera i Rogera DiSilvestro, autorów bestsellera *Sztuka Konstruktywnej Konfrontacji (The Art of Constructive Confrontation: How to Increase Accountability and Decrease Conflict)*, konstruktywna konfrontacja to umiejętność zarządzania „w pigułce”. Konstruktywna konfrontacja, choć zawiera w nazwie słowo konstruktywna, kojarzy się większości z gniewem i konfliktem. Ludzie nie lubią konfliktów. Obawiają się konfrontacji i uważają, że trzeba jej koniecznie unikać, ponieważ niszczy relacje międzyludzkie. Podobne przekonanie należy zaliczyć do szkodliwych mitów. Dlaczego są to mity i dlaczego szkodliwe?

Posiadanie umiejętności konstruktywnej konfrontacji należy do niezbędnego wyposażenia każdego lidera. Efektywny lider powinien ją stosować bardzo często, lecz nie tylko do dyscyplinowania podwładnych nie respektujących standardów (konfrontacja reaktywna). Formą konfrontacji - z zakładanymi celami, standardami i oczekiwaniami - jest także wypowiedanie pozytywnych informacji zwrotnych, zauważanie starań, wysiłków oraz twórczych pomysłów, docenianie i nagradzanie (konfrontacja proaktywna).

Obserwując postawy menedżerów wobec konfrontacji, daje się zauważyć pewne zachowania o daleko idących konsekwencjach:

- konfrontacji nie da się uniknąć i zupełnie wyeliminować,
- unikanie konfrontacji nieuchronnie prowadzi do konfliktu,
- unikanie konfrontacji niszczy relacje interpersonalne.

3 CECHY, POZIOMY ORAZ METODY I NARZĘDZIA PRAKTYCZNEGO ZARZĄDZANIA W WARUNKACH KONFRONTACJI

Do ważnych cech (atrybutów) zarządzania w warunkach konfrontacji należą:

- silna koncentracja na metodach rozwijania interpretacji,
- orientacja działań na budowanie kapitału społecznego,
- rozwijanie kapitału relacyjnego,
- powiększanie potencjału kombinacyjnego,
- rozwijanie zdolności sieciowej, zbiór procesów i rutynowych zachowań organizacyjnych nakierowanych na wykorzystanie szans związanych z osadzeniem organizacji w sieci,
- poszukiwanie renty relacyjnej – relacje między uczestnikami sieci, które kreują środowisko tworzenia i przechwytywania wartości, co powstaje w wyniku współdziałania uczestników sieci i ma związek ze zjawiskiem synergii.

Hierarchiczność (poziomy) praktycznego zarządzania w warunkach konfrontacji realizowana jest na następujących poziomach:

- poziom struktur państwa,
- poziom struktur samorządu,
- poziom relacji biznesowych,
- poziom lokalnych relacji społecznych.

Rekomendowane oraz wykorzystywane metody i narzędzia zarządzania w warunkach konfrontacji to:

- antycypacja i preparacja,
- rozbudowa układów sieciowych,
- samoorganizacja,
- potencjalizacja (budowa i ocena potencjału dla przeprowadzania zmian, w tym potencjału bezpieczeństwa).

Jako wyraźny przykład realizacji działań w obrębie samoorganizacji w zarządzaniu w warunkach konfrontacji dają się przedstawić następujące:

- Stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl - Ruch na Rzecz Obrony Terytorialnej – proponuje się stworzenie w Polsce systemu jednolitego szkolenia dla organizacji proobronnych, jako elementu budowy Krajowego Systemu Armii Krajowej (KSAK). System ten opierałby się o rozwiązania organizacyjne analogiczne, jak te przyjęte w organizacji Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG),
- wywiad obywatelski (Ukraina) – zorganizowany ruch obywatelski polegający na stałym obserwowaniu Internetu i zgłaszaniu służbom specjalnym wszelkich zauważonych i projektowanych aktów wrogich wobec społeczności Ukrainy.

ZAKOŃCZENIE

Problematyka zarządzania w warunkach konfrontacji budzi coraz większe zainteresowanie. Dynamika zmian w otoczeniu organizacji wskazuje na potrzebę poszukiwania zupełnie nowych rozwiązań. Dowodzi także, że zarządzanie w warunkach konfrontacji staje się szeroką formułą praktyczną i badawczą, zdecydowanie wychodzącą poza struktury przedsiębiorstwa. Wymaga również znacznie szerszego ujęcia zastosowań podejść i metod badawczych. Jako obszar szerokich zastosowań winna przede wszystkim służyć refleksji głównie decydom odpowiadającym za bezpieczeństwo struktur państwa i samorządu.

Bibliografia

- FRIEDMAN George, 2009, *Następne sto lat. Prognoza na XXI wiek. Mocarstwo nad Wisłą?* AMF Plus Group Sp. z o.o., Warszawa 2009 (analiza geopolityczna i wywiadowcza), 285 s. ISBN 978-83-60532-14-0.
- HOOVER John and R. DISILVESTRO Roger, 2005, *The Art of Constructive Confrontation: How to Increase Accountability and Decrease Conflict*. John Wiley and Sons, New York 2005.
- SUŁEK Mirosław, 2013, *Potęga państw. Modele i zastosowania*. Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013, 383 s. ISBN 9788362751174.

Recenzenti:

- prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Wroclawskiej uniweryzity, Wroclaw, Pol'sko
- prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakow, Pol'sko

МЕТОД РАЗМЕЩЕНИЯ СЕНСОРОВ В ЗОНЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ СИТУАЦИИ НА БАЗЕ ТЕХНОЛОГИИ СОСТАВНЫХ ДИНАМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

METHOD OF SENSORS LOCATION IN THE AREA OF EMERGENCY BASED ON COMPOUND DYNAMIC SYSTEM TECHNOLOGY

LYSENKO Olexandr, NOVIKOV Valerii, PRISCHEPA Tatiana, TACHININA Helena, URIADNIKOVA Inga,¹

АННОТАЦИЯ: Предложен метод размещения сенсоров в зоне чрезвычайной ситуации на базе технологии составных динамических систем. Метод позволяет определить оптимальные управления и траектории движения подсистем по участкам разрывной траектории, а также оптимальные моменты времени и фазовые координаты, в которых происходят структурные преобразования рассматриваемой системы, минимизирующие энергетические затраты на управление и обеспечивающие максимальную зону покрытия контролируемой территории с учётом требований к качеству передаваемой сенсорами информации.

Ключевые слова: составная динамическая система, оптимизация, траектория, управление

ABSTRACT : The article proposes a method for placing sensors in the emergency area based on technology of compound dynamic systems. A method allows to determine the optimal control and trajectory of the subsystems on sections of discontinuous trajectories, as well as the optimal time points and the phase coordinates, in which there are structural changes of the system, minimizing the energy management costs and provide maximum coverage of controlled territory to meet the requirements for the quality of the transmitted sensors information.

Key words: compound dynamic system, optimization, trajectory, control

ВВЕДЕНИЕ

Проблемы предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций (ЧС) природного и техногенного характера приобретают все более острый и актуальный характер. Деятельность по предупреждению чрезвычайных ситуаций является более важной, чем их ликвидация. Связано это с тем, что социально-экономические результаты превентивных действий по предотвращению чрезвычайных ситуаций (снижение потерь и ущерба) могут быть более эффективными для граждан, общества и государства. С экономической точки зрения это обходится в десятки, а иногда и сотни раз дешевле, чем ликвидация последствий техногенных аварий и стихийных бедствий.

1 ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

Перспективным направлением развития систем предназначенных для предупреждения, выявления и ликвидации последствий ЧС может стать система непрерывного мониторинга территорий на базе беспилотного варианта квадрокоптера.

---

¹ Olexandr LYSENKO, Dr. of Eng. Sc., Prof.: Contact address: 18, Rybalska str., Kiev, Ukraine, 01011, Ukrainian Research Institute of Civil Protection E-mail: lysenko.a.i.1952@gmail.com

Valerii NOVIKOV: Contact address: 37, Pobedy Ave. Kiev, Ukraine, 03056, Institute of telecommunication systems NTUU "KPI", E-mail: novikov1967@ukr.net

Tatiana PRISCHEPA: Contact address: 37, Pobedy Ave. Kiev, Ukraine, 03056, Institute of telecommunication systems NTUU "KPI", E-mail: prischepa@i.ua

Helena TACHININA, PhD, Assoc. Prof.: Contact address: 1, Komarova ave., Kiev, Ukraine, 03680, National Aviation University E-mail: tachinina@rambler.ru

Inga URIADNIKOVA, PhD, Assoc. Prof.: Contact address: 18, Rybalska str., Kiev, Ukraine, 01011, Ukrainian Research Institute of Civil Protection E-mail: ingavictory@gmail.com

Предложенная система мониторинга состоит из беспилотного варианта квадрокоптера, малогабаритных камер (сенсоров) и контейнеров для доставки этих камер в зону мониторинга. Беспилотный вариант квадрокоптера, используется как летающая платформа на которой расположены, отстреливаемые контейнеры, внутри которых в свою очередь расположено несколько компактных камер для мониторинга местности в зоне ЧС (рис. 1.).

Рисунок 1 Система мониторинга территорий в зоне ЧС на базе беспилотного варианта квадрокоптера: а) вид слева, б) вид сверху

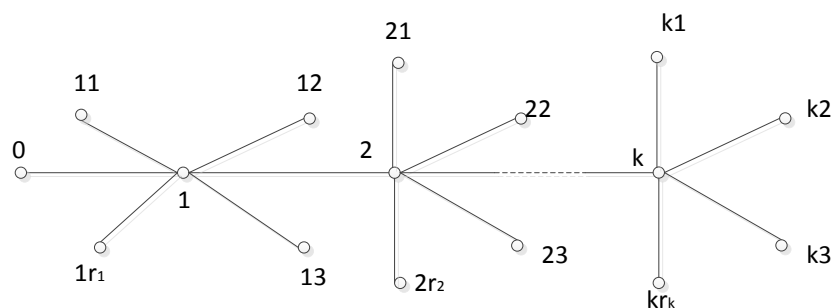
Для обеспечения непрерывного мониторинга территорий в зоне ЧС необходимо расположить малогабаритные камеры оптимальным образом с точки зрения покрытия зоны контроля, а также бесперебойной передачи информации о ее состоянии.

Это будет зависеть от оптимального выбора координат и момента времени запуска контейнеров, а также оптимального способа движения летающей платформы до точки запуска и оптимального перемещения контейнеров к цели после запуска.

Для решения рассматриваемой задачи предлагается систему мониторинга территорий рассматривать как составную динамическую систему. Под составной динамической системой будем понимать совокупность объектов (квадрокоптер, запускаемые контейнеры, малогабаритные камеры) объединенных в систему физическим смыслом.

Траектории таких составных динамических систем называются разрывными, так как состоят из участков общего движения составных частей и участков их индивидуального движения к цели, то есть движения по отдельным ветвям траектории.

Эффективность использования этого класса систем зависит от оптимального выбора координат и момента времени разделения составной динамической системы (СДС), а также от оптимального способа движения СДС до точки разделения и оптимального перемещения подсистем к цели по ветвям траектории после разделения (рис 2).

Рисунок 2 Схема ветвлений траектории движения составной динамической системы

Задача оптимального управления данной составной динамической системой будет состоять в поиске вектора оптимального управления минимизирующего энергетические затраты на управление, обеспечивающего максимальную зону покрытия контролируемой территории, бесперебойную передачу информации о ее состоянии.

2 ПРИНЦИП ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ СОСТАВНОЙ ДИНАМИЧЕСКОЙ СИСТЕМОЙ С РАЗРЫВНОЙ ТРАЕКТОРИЕЙ

Пусть рассматриваемая составная динамическая система, состоящая из $\sum_{i=1}^k r_i$ подсистем начинает движение с многообразия по схеме представленной на рис. 2.

$$g_l^{(0)}(x_l(t_0), t_0) \begin{cases} = 0, l = \overline{1, k_g^{(0)}}; \\ \leq 0, l = \overline{k_g^{(0)} + 1, n_g^{(0)}}; \end{cases} \quad (1)$$

На многообразиях

$$g_l^{(i)}(x_i(t_i), t_i) \begin{cases} = 0, l = \overline{1, k_g^{(i)}}; \\ \leq 0, l = \overline{k_g^{(i)} + 1, n_g^{(i)}}; \end{cases} \quad (2)$$

$[t_{i-1}, t_i, i = \overline{1, k}]$ происходит отделение $r_i (i = \overline{1, k})$ подсистем, которые перемещаются к многообразиям

$$g_l^{(ij)}(x_{ij}(t_{ij}), t_{ij}) \begin{cases} = 0, l = \overline{1, k_g^{(ij)}}; \\ \leq 0, l = \overline{k_g^{(ij)} + 1, n_g^{(ij)}}; \end{cases} \quad (3)$$

$(i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i})$, на которых заканчивается их движение.

Динамика движения подсистем рассматриваемой СДС будет описываться уравнениями вида

$$\begin{aligned} \dot{x}_\beta &= f_\beta(x_\beta, u_\beta, t), [t_{\beta^*}, t_\beta], \\ x_\beta &\in E^n, u_\beta \in \Omega_\beta \subset E^{m_\beta}, u_\beta(\cdot) - \text{кусочно-непрерывно} \\ (\beta &= i, \beta^* = i - 1; \beta = ij, \beta^* = i; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}), \end{aligned} \quad (4)$$

где x_β, u_β - расширенные векторы фазового состояния и управляющих воздействий, соответствующие β -му интервалу времени между структурными преобразованиями СДС, размерности n и m_β ; Ω_β - ограниченное множество пространства E^{m_β} ; t_{β^*}, t_β - моменты времени начала и конца движения подсистемы по рассматриваемой ветви траектории.

На траектории подсистем (4) накладываются ограничения вида

$$q_l^{(\beta)}(x_\beta, u_\beta, t) \begin{cases} = 0, l = \overline{1, k_q^{(\beta)}}; \\ \leq 0, l = \overline{k_q^{(\beta)} + 1, n_q^{(\beta)}} \end{cases}; t \in [t_{\beta^*}, t_\beta]. \quad (5)$$

В моменты разделения для всех фазовых координат должны выполняться следующие условия:

$$\begin{aligned} x_i(t_i) - x_{ij}(t_i) &= 0 \quad (i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}), \\ x_i(t_i) - x_{i+1}(t_i) &= 0 \quad (i = \overline{1, k-1}). \end{aligned} \quad (6)$$

Управление $u_\beta(t)$, фазовые координаты $x_1(t_0), x_\beta(t_\beta)$, моменты времени t_0, t_β ($\beta = i, ij; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}$) необходимо выбирать таким образом, чтобы минимизировать критерий

$$I = S + \sum_{i=1}^k (I_i + \sum_{j=1}^{r_i} (I_{ij})) \rightarrow \min \quad (8)$$

где

$$S = S(x_1(t_0), t_0; x_1(t_1), t_1; x_2(t_2), t_2; \dots; x_k(t_k), t_k; x_{11}(t_{11}), t_{11}; \dots; x_{kr_k}(t_{kr_k}), t_{kr_k}), \quad (9)$$

$$I = \int_{t_{\beta^*}}^{t_\beta} \Phi_\beta(x_\beta, u_\beta, t) dt, \quad (10)$$

$$\beta = i, \beta^* = i-1; \beta = ij; \beta^* = i; \quad i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}.$$

Таким образом, задача (8)-(10) оптимального управления СДС состоит в поиске оптимальных управлений и траекторий движения подсистем по участкам разрывной траектории, минимизирующих критерий (8), а также в отыскании оптимальных моментов времени и фазовых координат, в которых происходят структурные преобразования СДС.

Для этого составим расширенный критерий

$$\zeta = S^* + \sum_{i=1}^k (I_i^* + \sum_{j=1}^{r_i} (I_{ij}^*)) + D, \quad (11)$$

где

$$S^* = \nu S + \sum_{l=1}^{n_g^{(0)}} \nu_l^{(0)}, g_l^{(0)}(x_1(t_0), t_0) + \sum_{i=1}^k \left[\sum_{l=1}^{n_g^{(1)}} \nu_l^{(i)}, g_l^{(i)}(x_i(t_i), t_i) + \sum_{j=1}^{r_i} \sum_{l=1}^{n_g^{(ij)}} \nu_l^{(ij)}, g_l^{(ij)}(x_{ij}(t_{ij}), t_{ij}) \right] \quad (12)$$

$$I_\beta^* = \int_{t_{\beta^*}}^{t_\beta} \left\{ \Phi_\beta^*(x_\beta, u_\beta, t) + \lambda_\beta^T(t) [f_\beta(x_\beta, u_\beta, t) - \dot{x}_\beta] \right\} dt, \quad (13)$$

$$\Phi_\beta^*(x_\beta, u_\beta, t) = \nu \Phi_\beta(x_\beta, u_\beta, t) + \sum_{l=1}^{n_g^{(\beta)}} \mu_l^{(\beta)}(t) q_l^{(\beta)}(t)(x_\beta, u_\beta, t) \quad (14)$$

$$\beta = i, \beta^* = i-1; \beta = ij; \beta^* = i; \quad i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i},$$

$$\begin{aligned} D = \sum_{i=1}^k \left\{ \sum_{\tau=1}^{n-1} \alpha_\tau^{(i)} \xi(i) [x_{\bar{n}}(t_i) - x_{i+1_\tau}(t_i)] + \right. \\ \left. + \sum_{j=1}^{r_i} \sum_{\tau=1}^{n-1} \alpha_\tau^{(ij)} [x_{\bar{n}}(t_i) - x_{ij_\tau}(t_i)] + \alpha_n^{(i)} \left[x_{t_n}(t_i) - \xi(i) x_{i+1_n}(t_i) - \sum_{j=1}^{r_i} x_{ij_n}(t_i) \right] \right\}, \end{aligned} \quad (15)$$

$$\xi(i) = \begin{cases} 1, & i = \overline{1, k-1}, \\ 0, & i = k. \end{cases}$$

Используя введенные в выражения (11)-(15) обозначения, сформулируем принцип оптимального управления составной динамической системой с разрывной траекторией.

Пусть $x_\beta, u_\beta, t, x_1(t_0), t_0, (\beta = ij; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i})$ - допустимый процесс задачи (1)-(8) и $t_0 \langle t_1 \langle \dots \langle t_k$. Тогда для его оптимальности необходимо существование множителей $\nu, \nu_l^{(0)} (l = \overline{1, n_g^{(0)}}), \nu_l^{(1)} (l = \overline{1, n_g^{(1)}}), \nu_l^{(ij)} (l = \overline{1, n_g^{(ij)}}), \mu_l^{(\beta)} (t) (l = \overline{1, n_g^{(\beta)}}), t \in [t_{\beta^*}, t_\beta]$ не равных одновременно нулю и непрерывных на $t \in [t_{\beta^*}, t_\beta]$ ($\beta = i, \beta^* = i - 1; \beta = ij; \beta^* = i; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}$) решений сопряженных векторных уравнений

$$\dot{\lambda}_\beta(t) + \partial H_\beta(x_\beta(t), u_\beta(t), \lambda_\beta(t), t) = 0, \quad (16)$$

$$(\beta = i, ij; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i})$$

таких, что справедливы условия:

(1⁰) неотрицательности и дополняющей нежесткости $\nu \geq 0$:

$$\nu_l^{(0)} \left\{ \begin{array}{l} \geq 0, g_l^{(0)}(\hat{x}_1(t_0), \hat{t}_0) = 0, (l = \overline{1, k_g^{(0)}}); \\ \geq 0, g_l^{(0)}(\hat{x}_1(t_0), \hat{t}_0) = 0, \\ = 0, g_l^{(0)}(\hat{x}_1(t_0), \hat{t}_0) < 0, \end{array} \right\} (l = \overline{1, k_g^{(0)} + 1, n_g^0}); \quad (17)$$

$$\nu_l^{(\beta)} \left\{ \begin{array}{l} \geq 0, g_l^{(\beta)}(\hat{x}_\beta(t_\beta), \hat{t}_\beta) = 0, (l = \overline{1, k_g^{(\beta)}}); \\ \geq 0, g_l^{(\beta)}(\hat{x}_\beta(t_\beta), \hat{t}_\beta) = 0, \\ = 0, g_l^{(0)}(\hat{x}_1(t_0), \hat{t}_0) < 0, \end{array} \right\} (l = \overline{1, k_g^{(\beta)} + 1, n_g^\beta}); \quad (18)$$

$$\mu_l^{(\beta)} \left\{ \begin{array}{l} \geq 0, g_l^{(\beta)}(\hat{x}_\beta, \hat{u}_\beta, t) = 0, (l = \overline{1, k_g^{(\beta)}}); \\ \geq 0, g_l^{(\beta)}(\hat{x}_\beta, \hat{u}_\beta, t) = 0, \\ = 0, g_l^{(0)}(\hat{x}_\beta, \hat{u}_\beta, t) < 0, \end{array} \right\} (l = \overline{1, k_g^{(\beta)} + 1, n_g^\beta}); \quad (19)$$

$$\beta = i, ij; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i};$$

(2⁰) трансверсальности для сопряженных функций и гамильтонианов

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial x_i(t_0)} \right|_{\wedge} + \lambda_1(\hat{t}_0) = 0; \quad (20)$$

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial t_0} \right|_{\wedge} - H_1(\hat{x}_1(\hat{t}_0), \hat{u}_1(\hat{t}_0), \lambda(\hat{t}_0), \hat{t}_0) = 0, \quad (21)$$

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial x_{ij}(t_{ij})} \right|_{\wedge} - \lambda_{ij}(\hat{t}_{ij}) = 0; \quad (22)$$

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial t_{ij}} \right|_{\wedge} + H_{ij}(\hat{x}_{ij}(\hat{t}_{ij}), \hat{u}_{ij}(\hat{t}_{ij}), \lambda_{ij}(\hat{t}_{ij}), \hat{t}_{ij}) = 0, \quad i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}; \quad (23)$$

(3⁰) скачка для сопряженных функций и гамильтонианов

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial x_i(t_i)} \right|_{\wedge} - \lambda_1(\hat{t}_i) + \xi(i)\lambda_{i+1}(\hat{t}_i) + \sum_{j=1}^{r_i} \lambda_{ij}(\hat{t}_i) = 0; \quad (24)$$

$$\left. \frac{\partial S^*}{\partial t_i} \right|_{\wedge} + H_i(\hat{x}_i(\hat{t}_i), \hat{u}_i(\hat{t}_i), \lambda(\hat{t}_i), \hat{t}_i) - \xi(i)H_{i+1}(\hat{x}_{i+1}(\hat{t}_i), \hat{u}_{i+1}(\hat{t}_i), \lambda_{i+1}(\hat{t}_i), \hat{t}_i) - \\ - \sum_{j=1}^{r_i} H_{ij}(\hat{x}_{ij}(\hat{t}_i), \hat{u}_{ij}(\hat{t}_i), \lambda_{ji}(\hat{t}_i), \hat{t}_i) = 0; \quad (25)$$

$$i = \overline{1, k}; \xi(i) \begin{cases} = 1, i = \overline{1, k-1} \\ = 0, i = k; \end{cases}$$

(4⁰) минимума гамильтонианов

$$H_{\beta}(\hat{x}_{\beta}(t), \hat{u}_{\beta}(t), \lambda_{\beta}(t), t) = \min_{u_{\beta}(t) \in \Omega_{\beta}} H_{\beta}(\hat{x}_{\beta}(t), u_{\beta}(t), \lambda_{\beta}(t), t), \quad (26)$$

$$t \in [t_{\beta^*}, t_{\beta}] (\beta = i, \beta^* = i-1; \beta = ij; \beta^* = i; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}).$$

Здесь

$$H_{\beta}(x_{\beta}(t), u_{\beta}(t), \lambda_{\beta}(t), t) = \Phi_{\beta}^*(\hat{x}(t), \hat{u}(t), t + \lambda_{\beta}^T(t)f(x_{\beta}(t), u_{\beta}(t), t), \quad (27)$$

$$\beta = i, j; i = \overline{1, k}; j = \overline{1, r_i}.$$

ВЫВОДЫ

Таким образом, предложенный метод размещения сенсоров в зоне чрезвычайной ситуации на базе технологии составных динамических систем позволяет определить оптимальные управления и траектории движения подсистем (квадрокоптера, запускаемых контейнеров и малогабаритных камер) по участкам разрывной траектории, а также оптимальные моменты времени и фазовые координаты, в которых происходят структурные преобразования рассматриваемой системы, минимизирующие энергетические затраты на управление и обеспечивающие максимальную зону покрытия контролируемой территории с учётом требований к качеству передаваемой камерами (сенсорами) информации.

Литература

- ЛЫСЕНКО А.И. Необходимые условия оптимальности траектории составной динамической системы. В *Авиационные приборы, навигационные системы жизнедеятельности экипажей Л.А.*, 1988, с. 82-95.
- БРАЙСОН А., ХО Ю-ШИ, 1972. *Прикладная теория оптимального управления*. Москва: Мир, 1972. 554 с.
- КРОТОВ В.Ф. ГУРМАН В.И., 1973. *Методы и задачи оптимального управления*. Москва: Наука, 1973. 448 с.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

OFICEROWIE W WOJSKU POLSKIM. PORTRET SOCJOLOGICZNY

OFFICERS IN THE POLISH ARMY. SOCIOLOGICAL PORTRAIT

LUDZIEJEWSKI Zdzisław¹

STRESZCZENIE: *Oficerowie to strategiczna grupa osób niezbędna w zarówno w szkoleniu jak i dowodzeniu szczególnymi grupami dyspozycyjnymi jakim są grupy, pododdziały i oddziały Wojska Polskiego. Profesjonalizm w tej grupie to zintegrowany system wiedzy i umiejętności oraz zbiór norm i standardów wsparty szeroko pojętą autonomią tego zawodu. Autor jedynie w dużym skrócie przedstawił w artykule portret socjologiczny oficerów w Wojsku Polskim.*

Słowa kluczowe: *grupy dyspozycyjne, oficer, profesjonalizacja, misje wojskowe, portret socjologiczny*

ABSTRACT: *Officers of a strategic group of people needed in both the training and proving dispositional specific groups which are groups detachments and units of the Polish Army. Professionalism in this group is an integrated system of knowledge and skills, and a set of norms and standards supported by wide-ranging autonomy of the profession. The author only very briefly presented in the article sociological portrait officers in the Polish Army.*

Keywords: *groups disposable, officer, professionalization, military missions, sociological portrait*

WSTĘP

Co to są grupy dyspozycyjne? Należy zauważyć, że siły zbrojne danego państwa stanowią swego rodzaju złożoną i charakterystyczną strukturę społeczną, czyli tak zwany system militarny. Powinien on zawsze wykazywać się nieustanną gotowością do wykonywania zadań, mających na celu obronę państwa, zabezpieczających jego suwerenność i integralność. Dyspozycyjność państwa możemy zaobserwować właśnie poprzez nieustanną gotowość systemu militarnego do zadań stawianych przez władzę danego państwa.

Każdy system składa się z wielu podsystemów, więc i siły zbrojne w Polsce składają się z wielu jednostek wojskowych, takich jak dywizje, brygady, plutony. Występują również struktury, które spełniają z punktu widzenia militarnego szczególnie ważne funkcje w tym systemie, są to m.in. jednostki szybkiego reagowania, żandarmeria, Służba Graniczna.

Są to struktury od których nie tylko jest wymagana nieustanna gotowość, ale przede wszystkim gotowość do natychmiastowego działania, niezależnie od sytuacji i warunków, gdy tylko zostanie wydany odpowiedni rozkaz. Jednostki te charakteryzują się szczególnie (natychmiastową) dyspozycyjnością, dlatego nazywamy je grupami z kategorii dyspozycyjnych. Socjologia grup dyspozycyjnych jest nową propozycją teoretyczną, kierującą swoje zainteresowania badawcze na swoich grupach społecznych, istniejących w określonych systemach społecznych.

1 OFICEROWIE W WOJSKU

Oficer to żołnierz zawodowy czy żołnierz rezerwy posiadający stopień wojskowy co najmniej podporucznika, głównie pełniący służbę na stanowisku instruktora, członka sztabu, dowódcy, również na stanowisku szczególnym, takim, jak sędzia sądu wojskowego, prokurator wojskowy, pilot, czy lekarz.

Oficerowie w Wojsku tworzą korpus oficerów zawodowych w którym wyróżnia się następujący podział:

- oficerowie młodszy
  - podporucznik
  - porucznik
  - kapitan

---

¹ Doktorant Instytutu Socjologii Uniwersytet Wrocławski Polska

- oficerowie starsi
  - major
  - podpułkownik
  - pułkownik
- generałowie
  - generał brygady
  - generał dywizji
  - generał broni
  - generał

Ceremoniał pasowania na żołnierza Wojska Polskiego odbywa się za pomocą szabli przez generała w czasie uroczystej promocji, która nawiązuje do tradycji rycerskiej. Na pierwszy stopień oficerski mianowanemu żołnierzowi wystawia się akt mianowania w formie patentu oficerskiego. Uzyskany przez żołnierza stopień oficerski jest już dożywotni, jego utrata, bądź obniżenie może nastąpić poprzez utratę praw publicznych, zastosowanie przez sąd środka karnego w postaci degradacji lub rezygnacji z posiadania obywatelstwa polskiego.

2 PROFESJONALIZACJA KORPUSU OFICERSKIEGO

Oficerowie wojskowi mają możliwość spełnienia zawodowego między innymi poprzez zdobywanie wyższych szczebli kariery zawodowej. Dla każdego oficera kariera zawodowa ma bardzo duże znaczenie, należy przez to rozumieć indywidualne sukcesy zawodowe, które mają na celu nadawać zasadniczy kierunek działaniom życiowym. Dla osiągnięcia kariery zawodowej należy posiadać następujące cechy osobowe:

- aspiracje zawodowe,
- ambicje zawodowe,
- awans zawodowy,
- umiejętności zawodowe,
- mistrzostwo w zawodzie.

Profesjonalizacja korpusu oficerskiego najczęściej definiowana jest poprzez wysoki poziom specjalizacji (fachowości) i identyfikacji z zawodem oraz pełne ukształtowanie osobowości zawodowej oficera¹

Za profesjonalistę w przypadku oficerów uważa się żołnierza, który posiada duży zasób wiedzy i potrafi wykorzystać swą bogatą wiedzę teoretyczną w praktyce, jednocześnie przy tym potrafi korzystać z własnego doświadczenia w życiu zawodowym. Oficerowie-dowódcy jako profesjonalisci starają się łączyć elementy wyspecjalizowanej fachowości, odpowiedzialności z posiadanymi formalnymi uprawnieniami, wynikającymi z aktu mianowania, stopnia wojskowego i naukowego oraz z ograniczeniem silnej tendencji do "zamykania się", we własnym środowisku zawodowym.²

Od oficerów wymagane jest, aby przekazywali sprawnie i rzetelnie swoją wiedzę fachową podległym żołnierzom, jednak również w ich obowiązku należy, aby w coraz większym stopniu uczyli ich jak żyć, wykonywać swoje umiejętności oraz atuty w złożonej rzeczywistości. Wymagania, które zostały jasno określone oficerom, które są niezbędne do objęcia kolejnych stanowisk służbowych, są czynnikiem, który motywuje oficerów do dalszego kształcenia oraz osiągnięcia profesjonalizmu w swym zawodzie. Jednakże te czynniki również implikują wiele zagrożeń.

---

¹ W.Chojnacki, *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008 s.35

² M.Janovitz, *The Professional soldier*, The Free Press, Glencoe 1960, p.23

Po ukończeniu Akademii Obrony Narodowej pojawia się rozłąka z rodziną oraz poświęcenie się dalszemu doskonaleniu, może to spowodować otrzymanie przydziałów służbowych do innych jednostek wojskowych innych z prognozowanymi przed podjęciem studiów przez oficera. Takie zdarzenia wynikają przez niewłaściwą politykę kadrową, a także przez niewłaściwą pragmatykę wojskową, dzięki której każdy żołnierz zawodowy jest zobowiązany do rozliczenia się z macierzystą jednostką wojskową poprzez podjęcia decyzji o nauce powyżej trzech miesięcy.

Ryzyko zawodu oficera łączy się z tym, iż nie może być on do końca pewny jutra. Nie ma pewności, czy kolejnego dnia nie zostaną likwidowane etaty, czy też jednostki wojskowe. Musi on również wybierać pomiędzy życiem rodzinnym a karierą zawodową, co dla wielu osób może być czymś bardzo trudnym, ze względu na silne więzi rodzinne. Prawdopodobnie jeszcze przez dłuższy czas oficerowie wojskowi nie będą mieli pewności, iż zostaną stworzone warunki, które dałyby im gwarancję stabilizacji zawodowej po ukończeniu studiów podyplomowych na Akademii Obrony Narodowej, obronie doktoratu, czy ukończenia kursów specjalistycznych i zawodowych.

3 KSZTAŁCENIE OFICERÓW

Dużą rolę odgrywa kształcenie oficerów. Na przestrzeni lat metody i system kształcenia ulegały zmianie. Duże znaczenie zaczęła odgrywać umiejętność współpracy polskich oficerów z oficerami państw Paktu Północnoatlantyckiego, znajomość języków obcych, głównie języków zachodnich, takich jak na przykład angielski, niemiecki, francuski. Również biegła znajomości języka rosyjskiego nie tylko przez oficerów WP stała się nieodzownym elementem szkolenia wszelkiego rodzaju wojsk w szkołach oficerskich i Akademii Obrony Narodowej. Przyszły oficer Wojska Polskiego jest zobowiązany uzupełniać swą wiedzę oraz doskonalić swoje kwalifikacje zawodowe. Doskonalenie zawodowe może mieć formę kształcenia zinstytucjonalizowanego i/lub samokształcenia. Pierwsza forma kształcenia polega na podnoszeniu i uzupełnianiu kwalifikacji zawodowych oficerów ściśle związanych z polityką kadrową, czyli zgodnie z polityką doboru i rozmieszczenia oficerów na stanowiskach służbowych. Dzięki ukończeniu dodatkowych studiów lub kursów odbywa się podnoszenie kwalifikacji oficerów wyróżniamy następujące formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych oficerów:

- ukończenie kursów doskonalenia wojskowego,
- odbycie praktyki lub stażu,
- ukończenie kursu specjalnego,
- ukończenie drugiego kierunku studiów,
- uzyskanie klasy kwalifikacyjnej,
- ukończenie kursu doskonalenia zawodowego.

Proces samokształcenia polega na uzupełnianiu przez oficerów Wojska Polskiego, pogłębieniu swojej wiedzy fachowej, a także podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych. Każdy oficer powinien być świadomy swojej roli zawodowej i społecznej jaką wypełnia swoim uczestnictwem w sformalizowanej grupie dyspozycyjnej.

Spektrum okresu studialnego stanowi identyfikacja z zawodem, zdobycie kompetencji oraz kwalifikacji przyjęcie określonej postawy i wartości w przyszłej pracy. Po ukończeniu studiów oficer adaptuje się w zawodzie, zdobywając nową wiedzę, podchodzi w dojrzały sposób do roli którą musi wypełniać w zaszczytnej służbie krajowi.

W 2003 roku w organizacji procesu dydaktyczno – wychowawczego Wyższej Szkoły Oficerskiej zainaugurowano pilotażowy program kształcenia kadr oficerskich dla Wojsk Łądowych na rocznym Studium Oficerskim, gdzie można wyróżnić cztery etapy:

- szkolenie podstawowe – poziom szeregowego wojsk lądowych, ma na celu przygotować kandydata do służby wojskowej w sposób intensywny, na tym etapie jest rozpoznawana jego motywacja oraz ocena predyspozycji do zawodu oficera,
- wstępna specjalizacja zawodowa – poziom dowódcy drużyny, kształcenie na tym etapie jest ukierunkowane na opanowaniu przez kandydatów wiedzy ogólnowojskowej oraz podstawowym przygotowaniu specjalistycznym do zawodu najniższego stopnia dowódcy,
- specjalizacja zawodowa – poziom dowódcy plutonu, tutaj poziom kształcenia ma na celu przekazać wiedzę specjalistyczną kandydatowi, na temat dowodzenia plutonem oraz wykorzystania techniki wojskowej,
- promocja oficerska – mianowanie na I stopień oficerski, podporucznika Wojska Polskiego.

Kształcenie w Studium poprzedza szkolenie podstawowe, trwające półtora miesiąca, które kończy się sprawdzianem kwalifikacyjnym i przysięgą wojskową. Proces właściwy nauczania zaczyna się razem z rozpoczęciem roku akademickiego. Każdy etap nauki kończy się weryfikacją, której głównymi celami są:

- ocena pełnienia funkcji dowódczych i instruktorskich,
- praktyczny sprawdzian z zakresu wiedzy ogólnej i specjalistycznej na poziomie drużyny i plutonu,
- egzamin na oficera składający się z dwóch etapów (części praktycznej i części teoretycznej),
- kwalifikacje wojskowe,
- umiejętności poprawnego wysławiania się,
- prezencja,
- inne kwalifikacje, jak na przykład znajomość języków obcych, prawo jazdy.

Kształcenie wyższe przeznaczone dla osób, które ukończyły szkołę średnią to studia w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych, składające się z dziewięciu semestrów. Ten proces nauczania składa się z dwóch stopni:

- studia I stopnia – licencjackie – trwają one sześć semestrów, kończą się one:
  - uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata,
  - uzyskaniem kwalifikacji w obszarze umiejętności wojskowych (specjalista, dowódca, dyżurny),
- studia II stopnia – magisterskie – trwają one trzy semestry, kończą się:
  - uzyskaniem tytułu magistra,
  - uzyskaniem kwalifikacji w obszarze umiejętności wojskowych (dowódca plutonu).

4 WZÓR SPOŁECZNY OFICERA

Kolejnym etapem szkolenia oficerskiego jest możliwość podwyższenia swoich kwalifikacji i zdobywania wiedzy wojskowej w Akademii Obrony Narodowej. W niej szkoleni są już oficerowie starsi, którzy w ramach podnoszenia zawodowych kwalifikacji mogą również rozwijać swoje predyspozycje naukowe osiągając kolejne stopnie doktora, doktora habilitowanego i profesora. Tak szerokie perspektywy rozwoju zawodowego i osobowego stanowią dla korpusu oficerskiego czynnik mobilizujący do stałego i dalszego podnoszenia kwalifikacji i przynależności do grupy elit wśród wojskowych. Szybkie tempo zmian społecznych, powoduje konieczność zmian wykonywanego zawodu przez niektóre grupy ludzi w wojsku na przestrzeni ostatnich lat kiedy to z jednej strony następuje szeroko pojęta profesjonalizacja i uzawodowienie armii a z drugiej strony jej redukcja ilościowa.

Normą staje się poszukiwanie i zdobywanie nowych kwalifikacji przez oficerów, ich wykonywanie w ramach czynności zawodowych i konieczność porzucania ich na rzecz nabywania nowych umiejętności. Może to spowodować, iż absolwenci szkół wojskowych, aby kreować własny kapitał edukacyjny zmuszeni będą postępować według systemu działań opartym na:

- korzystaniu z nowoczesnego i skutecznego poradnictwa zawodowego, który będzie umożliwiał reorientację zawodową i dostosowanie się kwalifikacji do ulegających zmianom warunków,
- korzystaniu form doskonalenia zawodowego według następującego kryterium:
  - adaptacyjnego,
  - wyrównawczego,
  - renowacyjnego,
  - rekonstrukcyjnego.

System działań, który został zaprezentowany nie jest adresowany wyłącznie do absolwentów szkół wojskowych, ale również innych jednostek oraz grup zawodowych.

Aby zostać zawodowym żołnierzem w korpusie oficerów należy spełnić poniższe warunki:

- posiadać wyłącznie obywatelstwo polskie,
- nie być karanym sędownie,
- *posiadająca zdolność fizyczną i psychiczną do pełnienia zawodowej służby wojskowej.*

Oficer Wojska Polskiego powinien cechować się dużymi aspiracjami zawodowymi, odwagą oraz gotowością do poświęcenia życia pozazawodowego na rzecz państwa, jak przystało na osobę należącą do grupy szczególnie dyspozycyjnej. Każdy oficer jest świadom, iż jego edukacja nie kończy się wyłącznie na ukończeniu Wyższej Szkoły Oficerskiej, aby móc się piąć po szczeblach drabiny zawodowej musi się wciąż dokształcać.

Wzór społeczny oficera przedstawia go, jako osobę, która powinna wspierać i umacniać poczucie więzi ze społeczeństwem i państwem. Zawód żołnierza wiąże się z wypełnianiem służby względem Ojczyzny, co za tym idzie, powinien on się cechować przede wszystkim poszanowaniem dla Ojczyzny i Narodu, uczciwością i honorem.

Świadomość roli i znaczenie oficerów we współczesnych Siłach Zbrojnych, a także w państwie i społeczeństwie, którego są częścią dla wojskowych daje silna integracja ze środowiskiem żołnierzy zawodowych.

Oficerowie są osobami, które mają największy wpływ na funkcjonowanie pozostałych podgrup – korpusów osobowych Sił Zbrojnych. Do ich zadań należy planowanie, realizacja, nadzorowanie i ocena wykonywanych przez podwładnych zadań. W krajach demokratycznych oficerowie podlegają cywilnemu kierownictwu resortu obrony narodowej, a także cywilnej kontroli społecznej nad armią, która jest sprawowana za pośrednictwem instytucji państwowych, które posiadają do tego uprawnienia. Oficerowie wykonują nie tylko zadania na terenie kraju ale uczestniczą również w Kontyngentach Wojska Polskiego, zaangażowanych w proces stabilizacji sytuacji np. w krajach Azji (patrz Afganistan) tj. tam gdzie w ramach porozumień państwowych i wojskowych taki udział wojskowych jest potrzebny. Realizacja zadań w niezwykle trudnych warunkach pod względem: politycznym, społeczno-kulturowym, etnicznym, terenowym i klimatycznym¹ w obliczu realnych zagrożeń wymusza konieczność ciągłych szkoleń kadry oficerskiej na najwyższym poziomie.

---

¹ J.Maciejewski, M.Bodziany, K.Dojwa, *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s.445-446

Misje stabilizacyjne to nie tylko praktyczny poligon doświadczalny dla oficerów ale również uczestnictwo w skrajnych przypadkach w działaniach wojennych z prawdziwego zdarzenia. Innym przykładem jest udział oficerów w międzynarodowych misjach obserwacyjnych.

Do głównych zadań oficerów podczas misji obserwacyjnych należy:

- monitorowanie sytuacji w rejonie sprawowania misji,
- nadzorowanie zawieszenia broni na obszarze konfliktu,
- informowanie kierownictwa danej organizacji narodowej o sytuacji humanitarnej, przestrzeganie praw człowieka na terenie sprawowania misji.

ZAKOŃCZENIE

Oficerowie w Wojsku Polskim odgrywają pierwszoplanową rolę jako główny ośrodek planistyczny – decyzyjny, podejmują ryzykowne w skali mikro i makro zadania, ponosząc odpowiedzialność za skutki podejmowanych przez siebie decyzji. Ich uczestnictwo w międzynarodowych misjach wojskowych jako Polski Kontyngent Wojskowy wśród wielu rodzajów wojsk m.in. ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Wielkiej Brytanii wskazuje jak wielkim profesjonalizmem wykazują się w działaniach zagrożeń bądź wojny, budząc powszechne uznanie a z drugiej strony prezentują swój najwyższy profesjonalizm w osiągnięciu światowych standardów przygotowania do zawodu oficera i pełnieniu roli wysokiej klasy specjalisty, dowódcy organizatora.

Bibliografia

- Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012.
- Maciejewski J., *Oficerowie Wojska Polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2002.
- Horyń W., Maciejewski J. (red), *Andragogika w ujęciu interdyscyplinarnym*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2007.
- Kozerawski D., *Rola i zadania oficerów Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych i stabilizacyjnych w latach 1953-2007*, Wrocław 2008.
- Chojnacki W., *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008.
- Janowvitz M., *The Professional Soldier*, Wyd. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1996
- Maciejewski J., Bodziany M., Dojwa K., *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010,

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

POSTĘPOWANIE W PRZYPADKU ZAGROŻENIA BRONIĄ BIOLOGICZNĄ

PROCEEDINGS IN THE CASE OF A THREAT OF BIOLOGICAL WEAPONS

MICHAILIUK Bogdan¹

STRESZCZENIE: Broń biologiczna często nazywana jest „bronią masowego rażenia ubogich”. Zagrożenie bioterroryzmem wciąż pozostaje realne. Broń biologiczna jest nietypowa z uwagi na niewidzialność oraz opóźnione działanie. Z tego powodu znajomość zasad postępowania w obliczu zagrożenia wydaje się niezwykle istotne nie tylko dla służb i podmiotów odpowiedzialnych, ale i dla całych społeczności. W artykule zostały przedstawione wskazówki dotyczące zachowania na wypadek wystąpienia zagrożenia bronią biologiczną. Przedstawione kierunki działania w przypadku zagrożenia zaproponowane zostały na podstawie danych współczesnego piśmiennictwa oraz informacji niepublikowanych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, ochrona, broń biologiczna, bioterroryzm

ABSTRACT: Biological weapons are often defined as ‘weapons of mass destruction poor’. The threat of bioterrorism still seems to be very real. Biological weapons are unique in their invisibility and their delayed effects. For this reason, knowledge of the rules of procedure in the case of threats seem very important not only for the services and decision-makers, but for entire communities. The article focuses on guidance on behaviour in the event of the threat of biological weapons use. The lines of action in the event of risks have been proposed on the basis of data of the contemporary literature and information unpublished.

Keywords: security, threats, protection, biological weapon, bioterrorism

WSTĘP

Bezapelacyjnie niezwykle istotnym i wciąż aktualny problem stanowi zagwarantowanie bezpieczeństwa ludzi, zwierząt oraz ich otoczenia na wypadek pojawienia się zagrożenia o charakterze bioterrorystycznym. „Spośród broni masowej zagłady biologiczne są tymi, które budzą największy postrach”.² Uwolnienie tego rodzaju substancji do środowiska może przynieść niewyobrażalne straty. Katastrofalne w skutkach jawi się wyobrażenie zwiększeniu tej liczby w efekcie sterowania patogenami przez terrorystów w celu wywołania pandemii.

Aktualnie podejmowane i doskonalone są środki, procedury mające na celu ochronę populacji cywilnej przed bioterroryzmem. Zasady oraz obowiązki rządów obiektów niebezpiecznych oraz stosownych władz i służb publicznych, a także te dedykowane ludności cywilnej są ukierunkowane na zapobieganie, przygotowanie oraz zwalczanie skutków użycia broni biologicznej³ (rodzaj broni masowej zagłady⁴). Standardowe procedury opracowywane przez odpowiednie podmioty są oparte na odpowiednich zapisach zawartych w międzynarodowych dokumentach prawnych oraz w przepisach krajowych poszczególnych państw.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie algorytmu postępowania w razie zagrożenia bioterroryzmem. Autor przedstawi pokrótce zakres znaczeniowy flagowych pojęć dotyczących tej formy terroryzmu, następnie zasygnalizuje istnienie rodzajów środków biologicznych stosowanych przez terrorystów, a potem wskaże sposoby przeciwdziałania i walki z zagrożeniem bronią biologiczną.

---

¹ plk rez. dr inż. Bogdan MICHAILIUK, : Akademia Obrony Narodowej E-mail: b.michailiuk@aon.edu.pl

² ALEXANDER, Yonah; HOENIG, Milton. *Superterroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny*. 1. wyd. Warszawa: Bellona, 2001. 200 s. ISBN 83-11-09448-9, s. 116.

³ Zwana także bronią bakteriologiczną, bronią B.

⁴ Inaczej broń masowego rażenia (BMR) – obejmuje współczesne środki walki przeznaczone do rażenia organizmów żywych i częściowo sprzętu bojowego na masową skalę. Do opisywania broni masowej zagłady stosowano skróty: broń ABC (od pierwszych liter: atomowa, biologiczna i chemiczna) lub broń NBC (nuklearna, biologiczna, chemiczna), zaś obecnie w nomenklaturze najczęstszym określeniem jest broń CBRN (chemiczna, biologiczna, radiologiczna, nuklearna).

1 BIOTERRORYZM – CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA

Na przestrzeni dziejów świat niejednokrotnie zmagał się z wojnami, którym często towarzyszyły epidemie, mające nierzadko wpływ na wyniki prowadzonych konfliktów. Nie sposób obecnie precyzyjnie wskazać, kiedy te obserwacje zrodziły pomysł wykorzystania organizmów chorobotwórczych lub toksycznych substancji pochodzenia organicznego do celów wojskowych.

„Źródła historyczne podają, że w IV wieku przed Chrystusem w czasie walk na terenie Asyrii dokonywano zatrucia wody pitnej na terenie przeciwnika, stosując sporysz lub owoce roślin działających przeczyszczająco. Dawało to oczekiwane efekty, wyłączając z walki szerokie rzesze żołnierzy.”¹ Próby zabijania przy użyciu zarazków pojawiały się jeszcze wielokrotnie. Jednakże dopiero w XIX i XX wieku, w wyniku prowadzenia wnikliwych badań naukowych, odkryto podłoże chorób zakaźnych. choroby zakaźne są wywoływane przez mikroorganizmy. Wiedza odnośnie szczególnej roli mikroorganizmów w genezie chorób może stanowić fundament niepożądanych, katastrofalnych w skutkach możliwości produkcji i użycia broni biologicznej. Broń biologiczna to rodzaj broni masowej zagłady, w skład której wchodzi różnego rodzaju drobnoustroje chorobotwórcze (bakterie, wirusy, riketsje, pierwotniaki) oraz ich toksyny odpowiedzialne za epidemie chorób wśród ludzi, zwierząt i roślin. Jak twierdzą eksperci, „broń biologiczna może być użyta zarówno w akcjach militarnych, mimo podpisanych konwencji i układów, jak również w zamachach terrorystycznych.”²

Bioterroryzm stanowi nielegalne i bezprawne „użycie czynników biologicznych w celu wywołania strat w ludziach lub zwierzętach bądź spowodowania uszkodzeń roślin”³. Przedsięwzięcie to jest ukierunkowane na określone działanie – zastraszenie rządu określonego państwa oraz ludności cywilnej dla osiągnięcia celów osobistych, społecznych, religijnych bądź politycznych.⁴

Ładunkiem bojowym broni biologicznej są mikroorganizmy patogenne (np. laseczki wąglika), wirusy (np. wirus ospy prawdziwej) bądź toksyny pochodzenia biologicznego (np. jad kiełbasiany). Amerykańskie Centrum Kontroli i Profilaktyki Chorób Zakaźnych (*Center for Disease Control and Prevention* – CDC) podzieliło zagrożenia biologiczne, które mogą zostać wykorzystane przez terrorystów na trzy zasadnicze grupy: A, B, C. Szczegółowe dane odnośnie zawartości poszczególnych grup przedstawione zostały na poniższym rysunku.

Skuteczność środków biologicznych warunkują następujące cechy⁵:

- łatwość uzyskania i produkcji na skalę masową;
- niskie koszty produkcji⁶;
- łatwość w ukryciu i przenoszeniu;
- niewidzialność, niewidoczność w czasie ataku;
- znaczna trudność w szybkim rozpoznaniu przyczyn zachorowań i zgonów, a co za tym idzie w wykryciu faktu jej zastosowania;

---

¹ MICHAŁIUK, B.: *Broń biologiczna*. 1 wyd. Warszawa: Akademii Obrony Narodowej, 2004. 5605/04, s. 7.

² PŁUSA, Tadeusz; JAHNZ-RÓŻYK, Karina. *Broń biologiczna: zagrożenie i przeciwdziałanie*. 1. Wyd. Warszawa: Medpress, 2002. 132 s. ISSN 83-916116-1-2, s. 4.

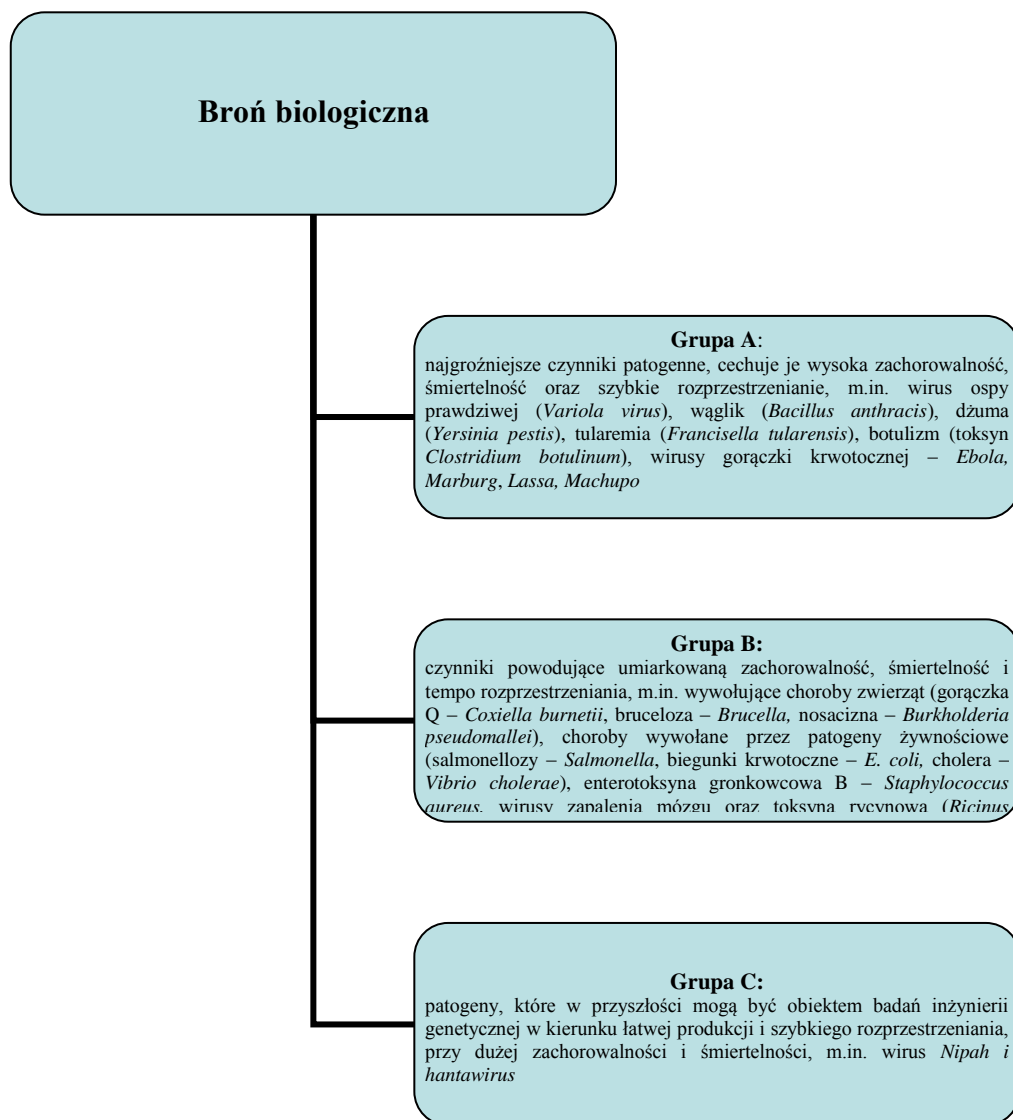
³ *North Atlantic Treaty Organization NATO Handbook on the medical aspects of NBC defensive operation*, part II ‘Biological’, NATO AMedP-6 (B) Anonymous, 1996.

⁴ PŁUSA, Tadeusz; JAHNZ-RÓŻYK, Karina. Op. cit., s. 3.

⁵ Raport końcowy z konferencji *Przeciwdziałanie skutkom użycia broni biologicznej na terytorium RP*, BBN, Warszawa 2002, s. 8 oraz PŁUSA, Tadeusz; JAHNZ-RÓŻYK, Karina. Op. cit., s. 3-4.

⁶ Broń biologiczna często określana jest mianem „broni masowego rażenia biednych”, bowiem koszt spowodowania strat wśród populacji cywilnej na obszarze 1 km² wynosi 1 USD (dla porównania wywołanie takich strat przez użycie broni chemicznej pociąga za sobą koszty 800 USD, a broni konwencjonalnej – ok. 2 tys. USD).

- możliwość zakażenia na drodze kontaktu bezpośredniego;
- mała masa cząsteczek ułatwiająca dyspersję (1-5 mm) w formie aerozolu;
- znaczna efektywność¹;
- wysoka śmiertelność – dla przykładu przy użyciu węgliku wynosi ona ok. 80%, zaś wirusa Ebola – ok. 76%;
- brak szczepionki oraz skutecznego leczenia.

Rysunek 1. Podział zagrożeń biologicznych wg CDC ²

¹ Z badań przeprowadzonych przez WHO w 1970 roku wynika, że rozpylenie z samolotu 50 kg zarodników węgliku na wysokości 2 km w ataku na teren zamieszkały przez 500 tys. osób doprowadzić może do zachorowania 125 tys. z których ok. 100 tys. umrze (dla porównania: na tularemie zachoruje 125 tys., z czego śmierć poniesie ok. 6 tys., a na brucellozę – 82 tys. zachoruje, a 400 umrze). Za: PŁUSA, Tadeusz; JAHNZ-RÓŻYK, Karina. Op. cit., s. 6.

² Źródło: opracowanie własne na podstawie: CHOMICZEWSKI, Krzysztof. Zagrożenie bioterroryzmem. W *Przegląd Epidemiologiczny*, 2003, Nr 57, s. 349-53, s. 350; CZUBA, Katarzyna; MAZURKIEWICZ, Magdalena; KAMIŃSKI, Kamil; RÓŻEWSKI, Filip; SKRAJNOWSKA, Dorota; TOKARZ, Andrzej. Bioterroryzm – zagrożenie, zasady postępowania, regulacje prawne. W *Biuletyn Wydziału Farmaceutycznego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego*, 2011, Nr 2, s. 28-33, s. 30-31; *Wojewódzki Plan Działania na Wypadek Wystąpienia Epidemii*, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie, Szczecin 2012, s. 22

Z pojęciem broni biologicznej wiąże się zjawisko bioterroryzmu. Bezspornie terroryzm jest obecnie postrzegany jako jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Współcześnie terroryzm to „przede wszystkim akt przemocy lub groźba jej użycia podejmowana w celu szantażu władzy i opinii publicznej.¹ W związku z potencjalnym użyciem środków biologicznych przez terrorystów, istnieje znaczne zagrożenie dla obywateli praktycznie każdego kraju na świecie. Bioterroryzm stanowi zatem jedną z form współczesnego terroryzmu.

W wąskim ujęciu jest to terroryzm przy użyciu patogenów. Szerzej definiuje się go jako celowe zanieczyszczenie (lub groźbę zanieczyszczenia) żywności i wody czynnikami biologicznymi, chemicznymi czy radioaktywnymi celem pozbawienia życia lub wywołania chorób u ludności cywilnej bądź zakłócenia ładu i porządku społecznego, politycznego lub ekonomicznego państw. Żywność jako potencjalny obiekt zainteresowania bioterrorystów wydaje się być stosunkowo łatwym celem o znacznym polu rażenia.

Celowe zakażenie lub zanieczyszczenie żywności może przebiegać wielotorowo²:

- bezpośrednie skażenie określonego środka spożywczego,
- rozprzestrzenienie patogenów niszczących plony³,
- wprowadzenie patogenów powodujących choroby zwierząt (m.in. pryszczycę, ptasia grypę, cholerę świń).

Użycie broni biologicznej może nastąpić nie tylko poprzez zarażenie żywności, ale także m.in. materiałów opatrunkowych, odzieży⁴, korespondencji⁵ bądź poprzez skażenie ujęć wody. Z uwagi na swoją wszechobecność ostatnia z wyżej wymienionych form stanowi potencjalnie łatwy cel dla działań o charakterze terrorystycznym. Zagrożenie zakażenia dotyczy każdego punktu uzdatniania – od źródła wody przez rury kanalizacyjne i tzw. miejsce „obróbki”, do punktów butelkowania.⁶

Podłoże działań terrorystów może być następujące:

- wywołanie paniki społecznej;
- wywołanie epidemii, która przyniesie wysoką śmiertelność;
- wywołanie epidemii chorób, które mimo niewielkiej śmiertelności spowodują wielkie straty społeczne i ekonomiczne;
- spowodowanie paraliżu ekonomicznego określonego regionu bądź kraju.

W zależności od zakładanych celów terroryści mogą stosunkowo łatwo dostosować adekwatny rodzaj środka biologicznego.

---

¹ CYMERSKI, Jarosław. *Terroryzm a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej*. 1. Wydanie, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Rytm”, 2013. 240 s. ISBN 978-83-7399-585-7, s. 92.

² *Wojewódzki Plan Działania na Wypadek Wystąpienia Epidemii*, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie, Szczecin 2012, s. 22.

³ Pewne rodzaje broni biologicznej mają zdolność do swobodnego przemieszczania się w powietrzu, co znacznie ułatwia jej proliferację.

⁴ Np. w czasie podbijania północnych ziem Ameryki Południowej konkwistador hiszpańskiego, Pizarro, dziesiątkował szeregi przeciwnika, rozdając miejscowej ludności ubrania uprzednio należące do chorych na ospę.

⁵ Warto w tym miejscu przywołać rozsyłanie na terenie Stanów Zjednoczonych przesyłek zawierających przetrwalniki laseczek wąglika, co przyczyniło się do zakażenia 22 osób (11 w postaci skórnej, 11 w postaci płucnej), z których 5 zmarło na postać płucną choroby.

⁶ *Wojewódzki Plan Działania...*, op. cit., s. 22.

2 ALGORYTM POSTĘPOWANIA NA WYPADEK ZAISTNIENIA ZAGROŻENIA BIOTERRORYZMEM

Zagrozenie bronią biologiczną jest nierzadko postrzegane jako wyolbrzymiane. Ekspertcy stojący przy tezie przerysowania dzisiejszych obaw wskazują, iż taka postawa utrudnia prawidłową ocenę czyhających w tym względzie niebezpieczeństw. Jakkolwiek świat nie pozostaje wolny od zagrożenia, jakie niesie możliwość wykorzystania bakterii jako broni masowej zagłady. „Dotyczy to w pierwszym rzędzie broni biologicznej i chemicznej, a wynika to głównie z niewielkich kosztów produkcji takiej broni oraz rewolucji informatycznej umożliwiającej łatwy dostęp do informacji naukowej i technologicznej co pozwala na wytwarzanie takiej broni niemal w warunkach domowych.”¹

Polka dysponuje szczegółowo opisanym schematem postępowania w przypadku zaistnienia zagrożenia o charakterze bioterrorystycznym. W obliczu niebezpieczeństwa wystąpienia choroby zakaźnej oraz bioterroryzmu zaleca się postępowania zgodnie z opracowanym ujednoczonym algorytmem powiadamiania oraz współpracy²:

1. Zgłoszenia przypadku zachorowania lub podejrzenia choroby dokonują:
  - lekarz pierwszego kontaktu;
  - lekarz pogotowia ratunkowego;
  - lekarz w szpitalu.
2. Lekarz podejrzewający zakażenie niebezpieczną chorobą zakaźną, powiadamia telefonicznie Powiatowego Inspektora Sanitarnego (PIS). PIS powiadamia telefonicznie:
  - a) Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego (WIS);
  - b) Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego;
  - c) Policję;
  - d) Państwową Straż Pożarną (PSP);
  - e) dyrektora właściwego terenowo szpitala.

Wojewódzki Inspektor Sanitarny (WIS) powiadamia:

- Głównego Inspektora Sanitarnego (GIS);
- Centrum Zarządzania Kryzysowego Wojewody;
- Komendę Wojewódzką Policji;
- PSP.

Centrum Zarządzania Kryzysowego Wojewody powiadamia:

- Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności.

Główny Inspektor Sanitarny (GIS) powiadamia:

- Ministra Zdrowia;
- Państwowy Zakład Higieny;
- inne instytuty naukowo-badawcze;
- Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności.

Ministerstwo Zdrowia i Szef Obrony Cywilnej Kraju (OCK) powiadamiają:

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW).

Z kolei MSW powiadamia:

- Komitet Rady Ministrów ds. Zarządzania w Sytuacjach Kryzysowych.

---

¹ MICHAŁIUK, Bogdan. Op. cit., s. 4.

² CHOMICZEWSKI, Krzysztof. Zabezpieczenie Polski przed atakami terrorystycznymi. W *Przegląd Epidemiologiczny*, 2003, Nr 57, s. 363-368; CHOMICZEWSKI, Krzysztof; KOCIK, Janusz; SZKODA, Marek Tomasz. *Bioterroryzm. Zasady postępowania lekarskiego*. 1. Wyd. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2002. 200 s. ISBN 83-200-2684-9.

Każdy z powiadomionych podmiotów posiada adekwatne, precyzyjnie skonstruowane instrukcje sposobu postępowania w razie zaistnienia tej niepożądanego sytuacji. Niezwykle istotnym jest fakt, by oprócz instrukcji miał miejsce szybki przepływ oraz wymiana informacji pomiędzy ww. ogniwami, co niejako jawi się jako fundament postępowania w przypadku zagrożenia terroryzmem biologicznym.

Mówiąc o ogólnie opracowanych wytycznych, warto w tym miejscu wspomnieć o instrukcji postępowania z podejrzanymi o skażenie przesyłkami oraz instrukcji dla lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, która enumeratywnie wymienia objawy wskazujące na możliwość zarażenia czynnikami biologicznymi zawartymi w zastosowanej broni biologicznej.

W przypadku otrzymania nieoznakowanej, podejrzanego przesyłki zawierającej bliżej nieokreślonej substancję materiałowej (np. proszek, pył, galaretę, pianę) należy zachować szczególną ostrożność oraz postępować zgodnie z poniżej zamieszczonymi wskazówkami:

- nie otwierać przesyłki;
- możliwie nie naruszać zawartości – nie dotykać, nie wachać, nie próbować smakowo, nie rozsypywać, nie przenosić, nie robić przeciągów;
- usytuować przesyłkę w grubym plastikowym worku na śmieci, szczelnie zamknąć i zakleić taśmą bądź plastrem;
- worek ten umieścić w kolejnym grubym worku na śmieci, szczelnie zamknąć, zawiązać supeł i zakleić taśmą klejącą bądź plastrem;
- nie przemieszczać paczki – należy pozostawić ją na miejscu;
- dokładnie umyć ręce;
- zamknąć okna, wyłączyć urządzenia wentylacyjne, opuścić pomieszczenie i zamknąć za sobą drzwi;
- jeśli dojdzie do otwarcia przesyłki, zmienić i usunąć zanieczyszczoną odzież, umieścić ją w plastikowym worku lub innym szczelnym pojemniku;
- ponownie dokładnie umyć ręce;
- zawiadomić odpowiednie służby – Policję i Państwową Straż Pożarną.

Broń biologiczna to niewyobrażalne zagrożenie zarówno dla sił zbrojnych, jak i dla ludności cywilnej. Ten fakt nie pozostaje bez znaczenia z punktu widzenia ochrony ludności cywilnej i ratownictwa. Istotne jest możliwie najszerokie zabezpieczenie ludzi i środowiska przed potencjalnym zagrożeniem bioterroryzmem. Celem zabezpieczenia przed negatywnym oddziaływaniem środków biologicznych należy stosować indywidualne środki ochrony dróg oddechowych i skóry, hermetyczne ukrycia przed skażeniami, zabiegi sanitarne oraz szczególne zasady higieny osobistej.

W opinii ekspertów WHO¹ niektóre ugrupowania terrorystyczne mogą być w posiadaniu niektórych drobnoustrojów chorobotwórczych. W obliczu współczesnej skali napięć, zwłaszcza na linii Europa Zachodnia-kraje arabskie, prawdopodobieństwo zaistnienia ataku bioterrorystycznego utrzymuje tendencję wzrostową. Z uwagi na powyższe niezwykle istotne jawi się adekwatne przeszkolenie oraz wyposażenie poszczególnych podmiotów odpowiedzialnych za ochronę przed bioterroryzmem. Warto przy tym doskonalić pionierzy pracownicze związane z monitorowaniem, analizą oraz prognozowaniem zagrożeń. Dbalność o bezpieczeństwo w tym względzie winno stanowić priorytet każdego państwa; jest to praca żmudna, aczkolwiek liczy się, by „trzymać rękę na pulsie” i wdrażać wszelkie innowacyjne projekty, które w zamyśle mają wzmocnienie ochrony przed „niewidzialnym zabójcą”.

Kwestia użycia różnego rodzaju środków biologicznych celem umyślnego spowodowania chorób infekcyjnych ludzi, zwierząt i roślin jest powszechnie bardziej potępiana przez społeczność międzynarodową niż zastosowanie broni chemicznej.

---

¹ *World Health Organization* – Światowa Organizacja Zdrowia.

Na świecie funkcjonują traktaty zakazujące stosowania i produkcji broni biologicznej.¹ Sztandarowym aktem prawa międzynarodowego dotyczącym jej nieprolifracji jest *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu* (1993 r.).²

ZAKOŃCZENIE

Celem autora artykułu było wskazanie pożądanych zachowań w razie zaistnienia zagrożenia bioterroryzmem. Wymagało to nie tylko przedstawienia algorytmu postępowania w obliczu niepożądanego zdarzenia, ale także zasygnalizowania zakresu znaczeniowego pojęcia „bioterroryzm” oraz samej jego istoty, bez którego analizy trudno byłoby wskazać czynności konieczne do podjęcia w celu przeciwdziałania bądź walki z „niewidocznym zabójcą”.

Jak już wspomniano na łamach artykułu, środki biologiczne od zarania dziejów były wykorzystywane do walki z wrogiem, a z biegiem czasu niebezpieczeństwo jego użycia wzrastało z inicjatywy tych, którzy z pełną premedytacją rozprzestrzeniały choroby zakaźne stosowali drobnoustroje w celu pozbawienia życia wielu istnień dla „wyższych” rasy osobistych.

Ekspert nie wyklucza możliwości zaistnienia zamachów terrorystycznych o charakterze bardziej zmasowanym, gdzie użycie broni biologicznej jawi się jako idealne dla realizacji tak ambitnego założenia. Naukowcy z WHO³ sygnalizują, że reprezentanci ugrupowań terrorystycznych mają dostęp do patogenów, które mogłyby wywołać pandemię. Zatem postępek terrorystów w rozwoju zaplecza środków do walki winien implikować stosowne rozwiązania ze strony służb specjalnych i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo poszczególnych społeczeństw. *„Tak jak sam terroryzm jest dynamiczny i nieustannie ewoluuje, tak samo muszą ewoluować reakcje rządów.”*⁴

Łatwy dostęp oraz prostota w użyciu „niewidocznych zabójców” implikuje konieczność jak najbardziej efektywnej ochrony przed atakiem o charakterze bioterrorystycznym bądź przed jego konsekwencjami. „Prolifracja (...) broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia zagraża nieobliczalnymi konsekwencjami dla globalnej stabilności i dobrobytu.”⁵ *Niezwykle ważną wydaje się w tej kwestii świadomość „szarego człowieka”. Wielu ludziom wydaje się, że choroby zakaźne są uciążliwe, jednakże przy odpowiednim stopniu zachowania higieny oraz dbałości o zdrowie nic im nie grozi. Wielu ufa współczesnym osiągnięciom medycyny. Czy słusznie? Niestety, choroby zakaźne nie tkwią li tylko w zamknięciu⁶, wymykają się spod kontroli lekarzy i naukowców, tworząc nowe szczepy, przedostając się w niepowołane ręce. Przeciętny obywatel powinien zatem posiadać zasób wiedzy o stopniu zagrożenia bioterroryzmem oraz sposobach postępowania na wypadek zaistnienia niebezpieczeństwa użycia „broni masowego rażenia biednych”.*

---

¹ Pierwszy z nich, Protokół Genewski (1925 r.), początkowo dopuszczał produkcję oraz badania nad bronią biologiczną, jednakże aktualnie, po wprowadzeniu zmian, zakazuje takowych. z kolei Konwencja o broni biologicznej (BWC) (1975 r.) była efektem odwołania stworzenia aneksu do Protokołu Genewskiego. Niestety, pomimo tych zabiegów, lista krajów podejrzanych o posiadanie broni biologicznej wciąż pozostaje długa.

² Akt prawny wszedł w życie 29 kwietnia 1997 roku. Na chwilę obecną konwencję sygnowało 178 państw, ratyfikowało 170. Konwencji nie podpisało 8 państw.

³ *World Health Organization* (Światowa Organizacja Zdrowia).

⁴ HOFFMAN, Bruce. *Oblicza terroryzmu*. 1. Wyd. Warszawa: Bertelsmann Media, 2001. 263 s. ISBN 83-7311-295-2, s. 201.

⁵ *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie*, BBN, 2011, <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,Koncepcja-Strategiczna-NATO-tlumaczenie.html?search=584> (10.01.2015).

⁶ Ich szczepy są przechowywane są na drodze oficjalnej, do celów naukowych w Centrum Kontroli i Profilaktyki Chorób Zakaźnych (*Center for Disease Control and Prevention* – CDC) w Atlancie w USA oraz w tajnym rządowym rosyjskim laboratorium pod Nowosybirskiem.

Zadaniem populacji jest pozostawienie chorobom zakaźnym jak najbardziej ograniczonego pola manewru – „w przeciwnym razie udoskonalą swoje zdolności i staną się prawdziwymi pandemicznymi zabójcami”¹.

Bibliografia

- ALEXANDER, Yonah; HOENIG, Milton. *Superterrorizm biologiczny, chemiczny i nuklearny*. 1. Wyd. Warszawa: Bellona, 2001. 200 s. ISBN 83-11-09448-9.
- CHOMICZEWSKI, Krzysztof. Zabezpieczenie Polski przed atakami terrorystycznymi. W *Przegląd Epidemiologiczny*, 2003, Nr 57, s. 363-368.
- CHOMICZEWSKI, Krzysztof. Zagrożenie bioterroryzmem. W *Przegląd Epidemiologiczny*, 2003, Nr 57, s. 349-53.
- CHOMICZEWSKI, Krzysztof. Zagrożenia bronią biologiczną i możliwości przeciwdziałania jej skutkom. Materiały z Konferencji Naukowej pn. *Rola i zadania SWS w świetle współczesnych zagrożeń*, Warszawa 18 marzec 2003 r.
- CHOMICZEWSKI, Krzysztof; KOCIK, Janusz; SZKODA, Marek Tomasz. *Bioterrorizm. Zasady postępowania lekarskiego*. 1. Wyd. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2002. 200 s. ISBN 83-200-2684-9.
- CRODDY, Eric. *Broń chemiczna i biologiczna. Raport dla obywatela*. 1. Wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, 2003. 364 s. ISBN 83-204-2817-3.
- CYMERSKI, Jarosław. *Terroryzm a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej*. 1. Wydanie, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Rytm”, 2013. 240 s. ISBN 978-83-7399-585-7.
- CZUBA, Katarzyna; MAZURKIEWICZ, Magdalena; KAMIŃSKI, Kamil; RÓŻEWSKI, Filip; SKRAJNOWSKA, Dorota; TOKARZ, Andrzej. Bioterroryzm – zagrożenie, zasady postępowania, regulacje prawne. W *Biuletyn Wydziału Farmaceutycznego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego*, 2011, Nr 2, s. 28-33.
- ENDICOTT, Stephen; HAGERMAN, Edward. *The United States and Biological Warfare: Secrets from the Early Cold War and Korea*, 1. Edit. Bloomington: Indiana University Press, 1998. 304 s. ISBN 0-253-33472-1.
- HOFFMAN, Bruce. *Oblicza terroryzmu*. 1. Wyd. Warszawa: Bertelsmann Media, 2001. 263 s. ISBN 83-7311-295-2.
- KĘPKA, Paweł. *Bioterrorizm. Polska wobec użycia broni biologicznej*. 1. Wyd. Warszawa: Difin, 2009. 248 s. ISBN 978-83-7641-048-7.
- Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie* [online]. Wyd. BBN, 2011 [2015-01-10]. Dostęp internetowy: <<http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,Koncepcja-Strategiczna-NATO-tlumaczenie.html?search=584>>.
- LANGBEIN, Kurt; SKALNIK, Christian; SMOLEK, Inge. *Bioterrorizm*. 1. Wyd. Warszawa: MUZA SA, 2003. 270 s. ISBN 83-7319-362-6.
- LIEDEL, Krzysztof; Piasecka, Paulina. *Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych? Elementy edukacji antyterrorystycznej*. 1. Wyd. Warszawa: TRIO, 2008. 131 s. ISBN 978-83-7436-151-4.
- MACHOWSKI, Andrzej. *Zagrożenie bioterroryzmem. Dydaktyczno-prewencyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem społecznym*. 1. Wyd. Mysłowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2008. 182 s. ISBN 978-83-89032-13-3.
- MICHAILIUK, Bogdan. *Broń biologiczna*. 1. Wyd. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2004. 123 s. 5605/04.
- MOORE, Pete. *Tajemnicze choroby współczesnego świata. Nowe zagrożenia: wirusy, bakterie, zarazki*. 1. Wyd. Warszawa: Bellona, 2009. 397 s. ISBN 978-83-11-11449-4.
- North Atlantic Treaty Organization NATO Handbook on the medical aspects of NBC defensive operation*. Part II ‘Biological’, NATO AMedP-6 (B), February 1996.
- PŁUSA, Tadeusz; JAHNZ-RÓŻYK, Karina. *Broń biologiczna: zagrożenie i przeciwdziałanie*. 1. Wyd. Warszawa: Medpress, 2002. 132 s. ISSN 83-916116-1-2.

---

¹ MOORE, Pete. *Tajemnicze choroby współczesnego świata. Nowe zagrożenia: wirusy, bakterie, zarazki*. 1. Wyd. Warszawa: Bellona, 2009. 397 s. ISBN 978-83-11-11449-4, s. 396.

POLLACK, Andrew. Japanese Police Say They Found Germ-War Material at Cult Site. In *New York Times*, 29.03.1995.

Raport końcowy z konferencji *Przeciwdziałanie skutkom użycia broni biologicznej na terytorium RP*, BBN, Warszawa 2002.

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1570 z późn. zm.).

ZIELIŃSKI, Krzysztof; BROCKI, Marian; JANIĄK, Marek; WISNIEWSKI Andrzej. *Patologia obrażeń i schorzeń wywołanych współczesną bronią w działaniach wojennych i terrorystycznych*, . 1. Wyd. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 2010. 442 s. ISBN 978-83-927103-4-9.

<http://www.armscontrol.org>

<http://www.bbn.gov.pl>

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov>

<http://www.opbw.org>

<http://www.pbs.org>

<http://www.pzh.gov.pl>

Recenzenti:

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Wroclawskiej uniweryzity, Wroclaw, Pol'sko

prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakow, Pol'sko

ELITY A ŘÍZENÍ BEZPEČNOSTNÍCH RIZIK

ROLE OF ELITES IN THE SECURITY RISK MANAGEMENT

MIKA Janusz¹

ABSTRAKT: Článek stručně popisuje problematiku řízení bezpečnostních rizik a významu elit v tomto procesu. Analyzuje základní pojmy jako elita, elitismus, teorie elit. V kontextu elit a elitismu popisuje oblast bezpečnosti státu, bezpečnostní politiky a řízení bezpečnostních rizik.

Klíčové slová: elity, elitismus, bezpečnost, stát, riziko, řízení rizik

ABSTRACT: This Article briefly describes the issue of the Security Management, risk assessment and the importance of Elites in this process. The paper analyzes the basic concepts such as Elite, Elitism, Theory of Elites. In the context of Elites and the Elitism describes the area of the National Security, Security Policy and the Security Risk Management .

Keywords: Elite, Elitism, State Security, Risk Management

ÚVOD

Pojem elita pochází z francouzského slova „elité“ odvozeného z latinského „eligere“, což znamená vybírat, vyvolit. Koncem 18. a počátkem 19. století začal být používán pro vysoce postavené společenské skupiny. Předpoklady pro definování elity jako výlučné sociální skupiny či skupiny „nejlepších“ tvořících vládu existovaly již ve starověké filozofii.²

Platónův vztah k demokracii, která je vládou „ovládanou trubci“ (tj. lenochy a marnotratníky) nevyznívá příliš lichotivě pro hodnocení demokracie. Riziko „vlády trubců“ spočívá v tom, že jejich způsob vládnutí má sklon k tyranii, protože nenachází příliš důrazného oponenta v lidu, který zase nemá schopnost „filozofovy moudrosti“ a stává se obětí „tyranovy demagogie“. Za připomenutí stojí Platónova přirovnání „politiky jako tkalcovství“, tedy: „...správným splétáním spojovat povahu lidí statečných a uměřených.“³ K dalším významným osobnostem starověku, které nelze opomenout patří řecký filozof Aristotelés.⁴ Tato až altruistická pozice je opět vedena pod zorným úhlem morálního akcentu a vysokého vědomí politické, potažmo společenské odpovědnosti za správu věcí veřejných.

U obou uvedených autorů se snoubí ideály, ústící a vzájemně se snoubícími s povahovými dispozicemi nositelů moci a jejího naplňování. Ono ideálně jaksi nabourává, resp. blíže posouvá k dnešnímu pojetí politiky a politické moci přístup jednoho ze zakladatelů umění politického vládnutí - italského myslitele, politika, diplomata, Niccoló Machiavelliho⁵.

---

¹ Janusz MIKA, Ph. D.: janusz.mika@seznam.cz

² DUROZOI Gérard, ROUSSEL André. 1994. *Filozofický slovník*. vyd. Praha : EWA Edition. ISBN 80-85764-07-5. s. 220-223. PLATÓN, (428-348p.n.l.), Aristoklés, zvaný pro svou postavu Platón-"plecítý". Řecký filozof. Byl přesvědčen, že státy jsou špatně spravovány a že k obnovení pořádku a spravedlnosti je záhodno od filozofie základy politiky. K jeho stěžejním dílům patří "Ústava neboli o spravedlnosti". Je rozmluvou o deseti knihách psanou po několik let. Platón zastává názor, že do čela státu se sluší postavit ty nejlepší, proto je nutné jim poskytnout důkladnou výchovu, jež jim umožní dobrat se filozofického poznání dobra, které bude vyzařovat světlo pravdy, podobně jako slunce osvětluje předměty ("mýtus o jeskyňi"). Všechny ostatní formy státu jsou poskvrněny nespravedlností: v timokracii vládne násilí a ctižádost, v oligarchii touha po bohatství, v demokracii bezuzdné zneužívání svobody a neomezené panství davu, v tyranii tyran sám je otrokem svých vášní, a tedy rovněž podrobený nespravedlnosti, kterou deptá poddané. Spravedlnost nabývá vrchu teprve v posmrtném životě, jak to líčí mýtus o Erovi: duším se zde dostává soudu, zasloužené odměny nebo trestu a pak se znovu vtěluje a zapomíná na svůj minulý život.

³ Cit. PLATÓN. *Politikos*. Praha: 1934. Jan Leichter v Praze, (Platónovy spisy), s. 86.

⁴ Blíže ANZENBACHER, Arno. Úvod do filozofie. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991. ISBN 80-04-26038-1. s. 36. ARISTOTELÉS ze Stageiry (384 p.n.l. Stageira-322 p.n.l. Chalkida). Filozof vrcholného období řecké filozofie. Jeho rozsáhlé encyklopedické dílo položilo základy mnoha věd.

⁵ Blíže DUROZOI, Gérard, ROUSSEL, André. 1994. *Filozofický slovník*. vyd. Praha : EWA Edition. ISBN 80-85764-07-5. s.169-170.

U Niccoló Machiaveliho¹ jde spíše o koncepci praktické, pragmaticky laděné politiky, která se nevyhýbá známému - „účel světi prostředky“ - a kde by panovník, vladař, neměl opomíjet nic, co mu může pomoci k dosažení svého cíle, přičemž naučit se musí tlumit vášně a fanatismus. To vše záleží na situaci a schopnosti panovníka manipulovat a s co nejmenšími ztrátami dosáhnout kýženého výsledku.

Obecně se pojem elity vztahuje k úzké skupině lidí v určitém sociálním prostředí. Setkáváme se s politickou, kulturní, edukační elitou, elitami různých, zejména profesních prostředí jako např. lékaři, právníci, umělci apod.

V souvislosti s úvahami o stratifikačním systému moderní společnosti bývá obecně za elitu označována úzká vrstva lidí mající zároveň moc. Moc úzce souvisí nejen s majetkem a prestiží, ale rovněž s bezpečností, která je podle teorii Maslowa² jednou z nejdůležitějších potřeb člověka. Lze tedy usoudit, že se vztahuje k celému lidstvu.

Budeme-li analyzovat problematiku bezpečnosti, řízení bezpečnostních rizik a významu elit můžeme narazit na celou řadu pověr³. Skutečná elita ve společnosti je tvořená skupinou nejvýznamnějších osob ve věci charakteru, vědění, rozumu, tvůrčích schopností a pod. V tomto významu lze elitu považovat za protiklad lidu.

V současné době jednou z nejzávažnějších pověr o elitě je přesvědčení, že elita je zbytečná, nebo dokonce pro společnost škodlivá. Můžeme se také setkat s názory prosazujícími likvidaci elit. Ve Spojených státech není v celé řadě škol dovoleno dávat žákům při zkoušce špatné známky, aby se tím nadanějším neudělovaly výhody, privilegia. Zastánci těchto teorií často mluví, že elita vykořisťuje lid apod. Podlehneme-li této pověře, má to pro společnost strašlivé následky. Často totiž blahobyť, pokrok, bezpečnost a samotný život společnosti závisí na elitě a tom, zdali se podařilo ji skutečně vytvořit. Společnost bez elit je odsouzená k zániku.

Pověry mají různé příčiny, jako např. lidská závist. Vedle závisti je hlavní příčinou vzniku pověr jiná, v jistém smyslu opačná, pověra. Podle ní jsou za elitu považováni v zásadě všichni, kdo se od ostatních odlišují výlučně svým původem z bohatého a vlivného rodinného prostředí – teda příslušníci aristokracie, plutokracie, byrokratické nomenklatury. Tyto kasty však nemají se skutečnou elitou nic společného. Jejich existenci i to, že chtějí být považovány za něco vyššího, pociťuje část lidí jako nespravedlnost.

To je důvod odporu k jakékoli elitě, včetně elit autentických. Další pověrou je pověra, která v podstatě souvisí s oběma předešlými. Je to názor, že příslušníci elity nemají být odměňováni lépe než ostatní. Pravý opak je pravdou. Společnost, která chce mít skutečně dobrou elitu, musí lidi pobízet, aby k elitě chtěli příslušet.

---

¹ Niccoló Machiavelli (1469 Florencie-1527 Florencie). Italský politik, filozof a teoretik. Machiavelliho myšlení je nerozlučně spjato s dějinnou situací Itálie na počátku 16. století, kdy země byla vystavena nejrozmanitějším druhům násilí. Vladař (dílo napsané v 1513, zveřejněné teprve 1532) po němž autor touží, by měl stát ochránit před nebezpečím.

² MASLOW, Abraham Harold (1.4.1908 Brooklyn, New York - 8.6.1970 Menio Park, Kalifornie). Americký psycholog, jeden z nejvýznamnějších psychologů 20. století. K nejvýznamnějším příspěvkům Abrahama Maslowa v psychologii patří hierarchie lidských potřeb, kterou obvykle zobrazoval jako pyramidu:

- potřeba seberealizace (naplnit své možnosti růstu a rozvoje)
- potřeba uznání, úcty (být vážený, mít úspěch v očích jiných lidí a na tomto základě být sám sebou kladně hodnocen)
- potřeba lásky, sounáležitosti (vedou k touze někam a k někomu patřit, být přijímán a milován)
- potřeba bezpečí, jistoty (projevuje se především vyhýbáním se všemu neznámému, neobvyklému či hrozivému)
- fyziologické potřeby (potřeba potravy, tepla, vyměšování)
- potřeba bezpečí, jistoty patří dle teorie Maslowa ihned po fyziologických potřebách k nejdůležitějším potřebám člověka.

³ Blíže BOCHENSKI, Józef, Maria. 2009. *Slovník filozofických pověr*. vyd. Praha : Leda, 2009. 425 s. ISBN 978-80-7335-198-4. s48-49

1 HISTORICKO FILOZOFICKÁ VÝCHODISKA ELIT A ELITISMU

Téma elit, resp. politických elit je předmětem úvah celé řady autorů zabývajících se zkoumáním filozofie, politologie, mezinárodních vztahů, sociologie a jiných, především společenských věd. Analyzujeme-li problematiku bezpečnosti a řízení bezpečnostních rizik je vhodné zamyslet se nad významem elit v tomto procesu. Domnívám se, že pojem elita se ale rovněž skloňuje v běžném jazyce všedního dne. Slýcháme např. označení „elitáři, věrchuška, baroni“ apod. Příkladem toho je vývoj v posledních měsících v rusko-ukrajinském ozbrojeném konfliktu. Jsou to termíny, u nichž většinou je patrný pejorativní nádech. Jejich vnímání bývá často ovlivněno samotným fungováním části zástupců této skupiny, třídy a toho, k jakému odrazu dochází v praxi, viděné a vnímané občany v každodenním životě, při vzájemném kontaktu nebo zprostředkovaně. Může to být vlastní zkušenost, média, četba a vstřebávání dostupných poznatků a vlastních závěrů apod. Jde tedy o jakýsi subjektivní odraz jako výsledek působení nositelů moci a jejich recipientů, kteří ale tak či onak podléhají objektivně se utvářejícím podmínkám, v nichž působí. Jednu z forem takto „představovaného, zpracovaného i vstřebávaného“ tématu o elitách, často i na úkor věcnosti, smyslu a významu těchto běžných debat či vědeckých diskuzí, mnohdy nahrazuje „mediálně“ zprostředkovaný obraz o elitách jako o něčem nejasném, nečitelném.

S pojmem elita je úzce spojen termín elitismus. Elitismus vznikl jako kritika rovnostářských idejí typu demokracie a socialismu. Jistým paradoxem je to, že ideologie, na kterých je založená demokracie a socialismus oficiálně prosazovaly dobro člověka, ačkoliv v praxi jejich střet pro člověka byl často tragický. Demokracie založená na principech liberalismu prosazovala dobro jedince, zejména jeho svobodu. Socialismus, pokud vůbec z terminologického hlediska toto slovo v kontextu politicko-bezpečnostní situace Evropy období studené války je adekvátní¹, prosazoval dobro společenských skupin. Praxe, posuzujeme-li společenský vývoj 20. století, zejména v kontextu bezpečnosti, byla opačná. Používáme-li termín elita, upozorňujeme, že tím, kdo vládne, je elita, ať už se tato skutečnost chápe jako nevyhnutelný a žádoucí rys sociální existence, nebo jako její rys nežádoucí a odstranitelný. Mezi hlavní představitelé klasické teorie elit můžeme zařadit tak významné osobnosti jako Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto a Friedrich Nietzsche. Zejména Gaetano Mosca a Vilfredo Pareto položili základ k teorii mocenské elity a jejich myšlenky nastolovaly otázku vztahu demokracie a elity. Gaetano Mosca² tvrdí, že lidská společnost nemůže nikdy fungovat bez politické organizace, která se neobejde bez nerovnosti moci. Odtud vyvozuje, že vždy existují dvě třídy lidí - třídy vládnoucích a ovládaných.

Vládnoucí třída je „vždy méně početná, plní všechny politické funkce, monopolizuje moc a využívá výhod, které moc přináší, zatímco druhá, početnější třída je jí řízena a kontrolována způsobem více méně legálním, arbitrážním a násilným; druhá třída zásobuje vládnoucí třídu materiálními prostředky a prostředky, které jsou nezbytné pro životnost politického organismu“.³

I v „demokracii“ vládne menšina vlivných a mocných. Mosca konstatuje „organizovanou minoritu boháčů“, jejíž vliv činí z demokracie záležitost naprosto formální: „bohatství produkuje politickou moc právě tak, jako politická moc produkovala bohatství.“⁴ Mosca odmítá Rousseauovu ideu demokracie a společenské smlouvy i jeho koncepci člověka, podle níž je člověk od přírody dobrý a jen společnost ho dělá zlým.

---

¹ Blíže na toto téma psal profesor Iván Sviták (10.10.1925, Hranice na Moravě-20.10.1994 Praha). Český filozof, básník, politik. Ačkoliv Ivan Sviták se hlásil k marxistickému humanismu po emigraci z Československa a období tzv. "normalizace" zastával názor, že k tehdejšímu politickému zřízení není vhodné používat termín "socialismus", ale spíše např. "nomenklatura moci".

² Gaetano Mosca (1.4.1858 Palermo-8.11.1941, Řím). Italský vědec, učitel, právník, politik, politolog, historik, žurnalista. Spolutvůrce teorie elit.

³ Cit. Mosca G. „The ruling Class.“ New York. 1939. s. 50

⁴ Cit. tamtéž, s.57

Neupírá však člověku dobré vlastnosti, je přesvědčen, že ve společenském životě, který je bojem o vyniknutí, se prosazují intenzivněji vlastnosti jako láska k luxusu, touha po krvi a ženách, ambice k poroučení a tyranizování. Základní chybu marxismu vidí v tom, že nedoceňuje konstantnost lidské přirozenosti. Marxistický program je pro něho realizovatelný ve smyslu uchopení moci a likvidování soukromého vlastnictví, ne ale ve smyslu uskutečnění toho, co socialisté lidem slibují. Podle Moscy vykořisťování bude v socialistickém státě ještě výraznější než ve společnostech předešlých. Záruku relativní svobody a civilizace vidí v tom, že svobodný boj sil znemožní, aby převládla jedna síla a despoticky vnutila celé společnosti svůj princip.

Analyzujeme-li problematiku bezpečnostních rizik a elit je vhodné pozastavit se u rozsáhlé Moscovy publikační činnosti. Kromě právní problematiky se Mosca věnoval politickým vědám. Zejména závěrečnou část vědeckého působení věnoval problematice dějin politických doktrín, které úzce souvisí s bezpečností. K jeho vědeckým zájmům patřila problematika italské kolonizační politiky a také italské mafie. Ettore Albertoni rozdělil jeho vědeckou činnost do třech základních etap. Pro první jsou příznačné základní pojmy teorie politické třídy spojené s výraznou kritikou parlamentního systému¹, která v druhé etapě je mnohem mírnější². Důležitým novým přínosem je předvedení koncepce dvou protikladných tendencí-aristokratické a demokratické³.

U Vilfredo Pareta⁴ je pojem elity chápán v širším významu nežli pouze jako výraz pro označení politicky vládnoucí třídy. Jeho pojetí elit je výkonové. Ve všech oblastech společenského života totiž existuje elita, což jsou ti nejschopnější v různých sférách činnosti. Pareto však rozlišuje důležité a méně důležité elity a za nejvýznamnější považuje politickou elitu. Strukturu společnosti popisuje jako pyramidu, kde špičku tvoří politicky vládnoucí elita, uprostřed je široká střední vrstva průměrně nadaných a nejnižší stojí velká masa politicky nekvalifikovaných. Elita jako politicky vládnoucí vrstva je sice nejschopnější vrstva, avšak schopnost je míněna pouze jako schopnost vládnout, mít moc, dosáhnout jí jakýmkoli prostředky.

Změna elity úzce souvisí se změnou sociální struktury, proto boj elity o moc je zároveň bojem o změnu sociální struktury a koloběh elit je konstantním jádrem všeho sociálního dění. Povaha a struktura společnosti je podmíněna strukturou svobodné konkurence na trhu, vítězí ti nejschopnější, kteří se ujímají vlády, zatím co stará elita odpadá a je nahrazována novou elitou. Jestliže koloběh probíhá pomalu pak ti, kteří usilují o moc, přistupují k násilí, teda vznikají podle Pareta revoluce. Koloběh elit (cirkulace elit), tedy probíhá podle schématu:

A = elita moci

B = kontraelita, která chce vytlačit elitu A

C = masy: neschopné a neenergetické prvky obyvatelstva, které jsou manipulovány elitou i kontraelitou.

K výměně elit dochází z několika důvodů. Prvním důvodem může být to, že vojenská aristokracie zahyne v boji. Dalším důvodem je skutečnost, že po několika generacích příslušníci elity degenerují a nejsou schopni akce. Rovněž zákony dědičnosti nezaručují, že potomci schopných budou také schopní. Paretova teorie je opozicí vůči teoriím Comtovým, Marxovým, Spencrovým.

---

¹ Blíže díla *Teorica dei governi e governo parlamentare* (1884) a *Le costituzioni moderne* (1887)

² Blíže *Elementi di scienza politica* (1896)

³ Blíže úvodní přednáška *Il principio aristocratico e il democratico*.

⁴ Vilfredo Federico Damaso Pareto (15.7.1848 Paříž-19.8.1923 Céligny, Švýcarsko). Italský ekonom, sociolog, politolog. Průkopník ekonometrie. Jeho teorie elity se stala součástí ideologie italského fašismu. Byl přesvědčen, že vládnoucí třída si má tvrdým donucovacím systémem udržovat svou existenci. Neučiní-li tak bude vytlačena silnými členy nižších tříd. Ideologii, vědu, umění, filozofii považoval za bezvýznamné odvozeniny stálých vnitřních sil člověka (citů, pověr, vášní).

V politice podle Pareta není žádný vývoj, pouze cyklus pozvolné nebo násilné výměny elit a historie je jejich pohřebištěm. Pareto na elitě vyžaduje, aby byla krutá a nelekala se teroru proti svým protivníkům. Z těchto myšlenek v mnoha ohledech čerpala ideologie národního socialismu - fašismu.¹

Ke klasické teorii elity lze rovněž zařadit Roberta Michelse.² Specifikoval Moscovy myšlenky a argumentoval je na vývoji německé sociální demokracie. Výsledkem byl tzv. železný zákon oligarchie. Železný zákon oligarchie vyjadřuje představu, že ve všech organizacích působí mechanismy a tendence, které nutně vedou ke vzniku oligarchie tj. vládě několika nejbohatších osob, jako mocenské struktury. Jeho působení Michels spojoval zejména s politickými stranami a odborovými svazy a na jejich příkladu se jej snažil demonstrovat. Pod oligarchickými tendencemi chápal to, že každá organizace se dělí na vedoucí menšinu a vedenou většinu, přičemž o všech klíčových otázkách rozhoduje menšina. Také všechny politické systémy spějí k oligarchii. Demokracii znemožňují tři tendence, které spočívají v podstatě lidské přirozenosti, politického boje a organizace.³

Analyzujeme-li problematiku elit v kontextu řízení bezpečnostních rizik, je vhodné připomenout jméno Friedrich Nietzsche.⁴ Podle Nietzscheho by ve společnosti měl vládnout hodnostní (mocenský) pořádek, podle kterého by postavení člověka záleželo na moci. Z této teorie vychází jako elita aristokracie. Elita by měla díky své vůli, vědění, bohatství a vlivu manipulovat s celou Evropou a používat ji jako svůj nástroj k dosažení svých osobních zájmů. V některých částech svého díla Nietzsche zmiňuje, že by elita měla žít stranou od vládců a ovládat je. Ačkoli vládce je hlavou země, elita by měla být jejím „krkem“.⁵

Elity mají moc a majetek, jejich způsob života je prostý a nenáročný, jsou chladné, tvrdé, nedbají mínění, mají silnou vůli, žijí nesdílný a osamělý život, vidí v lidech nástroje k dosažení svých potřeb a cílů, jsou samy sobě soudcem, potřebují nepřátelství mas (ovládané většiny), aby mohly pociťovat distanci od ní, jsou militaristické. Elita se vyskytovala a vyskytuje ve všech společnostech, ale v některých případech za ni nebyla považována.

Nietzschova filozofie uvažuje o hodnotách a chce být demystifikací tradičních ideálů. Staví se proti moderní kultuře, v níž vidí známky úpadku. Poukazuje na neautentičnost mravního a náboženského nazírání a na pokrytectví asketické morálky, jež vzniká ze strachu před životem a vede k zatrpklosti. „Slabí, kteří nakonec vždycky vítězí, neboť mají kromě početní převahy i víc úskočností si vymysleli falešné hodnoty (právo, dobro, lásku k bližnímu, demokratickou rovnost), aby ochromili silné tím, že je učí stydět se za svou sílu a zdraví!“⁶ K nejvýznamnějším dílům Nietzscheho patří kniha "Tak pravil Zarathuštra".⁷ Čtyři části toho stěžejního díla vyšly jednotlivě v letech 1883 až 1855. Byly napsány velice chvatně v rozmezí deseti dnů až necelého měsíce.

---

¹ Blíže LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena, PETRUSEK, Miloslav. 1996. *Velký sociologický slovník*. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Karolinum. ISBN 8071843113 9788071843115 on line version

²Robert Michels (9.1.1876, Kolín nad Rýnem-2.5.1936, Řím). Německý sociolog. Proslavil se zejména svou tézí o tzv. "železném zákonu oligarchie", podle kterého oligarchické struktury nakonec dominují jakékoli politické organizaci, nezávisle na její politické orientaci.

³ Blíže LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena, PETRUSEK, Miloslav. 1996. *Velký sociologický slovník*. vyd. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky.Karolinum, . ISBN 8071843113 9788071843115 on line version.

⁴ Friedrich Wilhelm Nietzsche (15.10.1844 Rocken u Lutzenu-25.8.1900 Výmár). Německý filozof, filolog, básník, skladatel.

⁵ Blíže DUROZOI ,Gérard, ROUSSEL, André. 1994. *Filozofický slovník*. vyd. Praha : EWA Edition. ISBN 80-85764-07-5. s.199-201.

⁶ Tamtéž, s. 199.

⁷ Friedrich Nietzsche své názory spojené např. s problematikou "vznešeného člověka, pánů světa, velkého člověka" prezentuje rovněž v knize "Tak pravil Friedrich Nietzsche". Blíže NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Friedrich Nietzsche-soumrak model-duševní aristokratismus-o životě a umění*. 2009: Československý spisovatel. ISBN 978-80-87391-15-0. s. 87-102.

Pátou část, ačkoli se dochovaly čtyři různé osnovy, autor už nenapsal. Dílo se neřídí obvyklými filozofickými pravidly pro analýzu a důkaz, nýbrž prostě tvrdí, a přitom není dogmatické. Poetická forma je zprvu překážkou, svědčí o tom, že u Nietzscheho se filozofie vyjadřuje nepřímou, množstvím metafor. Velmi často je zdůrazňována destruktivní stránka knihy a její cizota vůči náboženství.¹

Domnívám se, že analyzujeme-li problematiku elit a oblasti bezpečnosti státu, řízení bezpečnostních rizik, je vhodné připomenout rovněž jméno Charles Wright Mills.² Těžiště kritiky americké společnosti je v konstatování jejího pohybu od klasické společnosti plurality třídních zájmů a konfliktů regulovaných politickou demokracií k masové společnosti ovládané mocenskou elitou. Ve svých úvahách o možné budoucnosti kapitalistické společnosti Mills odmítl marxistickou ideu historické role proletariátu a rozhodující roli v progresivním společenském pohybu přisoudil kritické inteligenci. Mills analyzuje americkou společnost padesátých let. Tvrdí, že „v důsledku historického souběhu okolností se v naší epoše vytvořila elita moci, že lidé patřící ke kruhům, z nichž se tato elita skládá, činí teď jak osobně, tak společně všechna klíčová rozhodnutí a že tato rozhodnutí, jejichž nositelé disponují značně velkými a zcentralizovanými prostředky moci, mají větší důsledky pro větší počet lidí, než tomu kdykoli bylo v dějinách lidstva.“³ Touto elitou je velká trojka: koalice představitelů ekonomiky, politiky a armády. Proti ní neexistuje opravdová protiváha. Koncepce mocenské rovnováhy není ničím jiným než liberalistickým mýtem a jeho hlasatelé romantickými pluralisty. Dle Millse americká společnost se hierarchizuje následovně: Ti nahoře-jednotní, mocní, ti uprostřed-málo vlivní, nevyjadřují ani vůli těch dole, ani neurčují rozhodování těch nahoře, ti dole-společnost mas: jsou atomizováni, absorbováni vlastními starostmi a všední každodenností, jsou ideologicky manipulováni elitou a přejímají názory, které na ně chrlí tisk, rozhlas a televize. Elita moc realizuje ne formou autority, ale formou manipulace. Autorita je zjevná moc amnipulace je moc nezjevná. Standardní strategie manipulace spočívá na vytváření dojmu, jako by rozhodoval lid, přinejmenším jeho většina.

2 ELITY A BEZPEČNOSTNÍ RIZIKA

S jistou mírou nadsázky lze konstatovat, že v dějinách lidstva byla bezpečnost původně propojována s mírem, který byl vytouženou snahou obyčejných lidí i panovníků v pružně se rozvíjejících knížectvích. Knížectví, která se rozvíjela méně pružně, se ze závidění pokoušela přebírat jejich majetky, aby se mohla stát bohatšími.⁴

Staleté zkušenosti, a zejména globální války v uplynulém století⁵ nás poučily, že při současném vojenském a ekonomickém potenciálu je teoreticky vedení válek záležitostí ztrátovou pro všechny strany konfliktu – devastující pro všechny. Z tohoto důvodu také politici přijímají celou řadu opatření, směřujících ke zmenšení pravděpodobnosti propuknutí války. Jaká je však praxe? Jaká je pravda?⁶

---

¹ Slavné "Bůh je mrtev".

² MILLS, Charles Wright (1916 Waco, Texas-1962 Nyack, New York). Americký sociolog, zastánce velmi kritických názorů vůči sociologické komunitě. Propagátor liberalismu a levicového myšlení. Přinesl do americké sociologie myšlení M. Webera. Na konci 40. let vydal výbor z Weberových esejí *Eseje pro sociologii*. Pochopit biografii a historii současně umožňuje právě sociologie, která nám dodává potřebné informace a znalosti. Tyto nám umožňují podívat se na život kompletně a z nadhledu. Tyto schopnosti nazývá sociologickou imaginací.

³ Cit. MILLS, Charles Wright . 1966. *Mocenská elita*. 1966, vyd. Praha: Orbis, s. 35.

⁴ Blíže MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Praha: Argo, 2001.

⁵ Svědčí o tom nejen první a druhá světová válka, ale rovněž období tzv. "studené války" a velmi vysoké pravděpodobnosti nového válečného konfliktu s použitím nukleárních zbraní-zbraní hromadného ničení.

⁶ Termín "pravda" je významným termínem pro mnoho věd, rovněž filozofii. Domnívám se, že jeden z nejzajímavějších přístupů je prezentován polským filozofem, knězem Józefem Tischnerem. Blíže TISCHNER, Józef. *Historia filozofii po góralsku*. 2008. vyd. Kraków: Znak. ISBN 978-83-240-1022-6. s. 66-67.

V 2011 roce v Německu vyšla velmi zajímavá-kontroverzní kniha. Autorem knihy je Michael Morris.¹ Morris ve své knize se věnuje zejména problematice peněz, fiskální politiky, bank. Poukazuje na propojení politiky, peněz a vlivných zájmových skupin jako tzv. černá šlechta, výbor 300, CFR, Římský klub apod. Věnuje se problematice vlivných osob, rodů a jejich vlivů na ozbrojené konflikty, války, dějiny a současný stav bezpečnosti světa.²

Poslední léta, zejména po období studené války, poukázala na omezení pravděpodobnosti vzniku války na evropském kontinentu.³ Do popředí vystoupila problematika bezpečnosti rozšířena o ohrožení, související se živelnými pohromami a civilizačním rozvojem člověka. Stále častěji jsou vidět rovněž ohrožení ekonomické a společenské povahy, taková, jako ekonomický kolaps, organizovaná trestná činnost, terorismus atd. Samotnou bezpečnost začínáme vnímat nejen v kategoriích stabilizace, ale především v kategoriích svobody rozvoje společenství. Tento trend velmi dobře odráží evoluce definice bezpečnosti. Z její analýzy vyplývá, že postupně se odkláníme od definování bezpečnosti z hlediska státu, a přecházíme k jeho chápání z hlediska jednotlivce a společenství. Stát považujeme za instituci, která slouží zájmům jednotlivce i společenství. Proto se pro toho, kdo má moc, stává velmi podstatným problém kvantifikace pocitu bezpečnosti, neboť nám poskytuje odpověď na základní otázku, a to do jaké míry společnost stávající politiku akceptuje. Domnívám se, že elity každého státu by měly rovněž nést zodpovědnost za vytváření teoretických základů pro vymezení velikosti bezpečnostních hrozeb v rámci obecné bezpečnosti. V případě bezpečnosti i ohrožení se jedná o komplementární antonyma, proto lze úroveň bezpečnosti měřit velikostí ohrožení - čím je větší, tím menší je pocit bezpečnosti.

Činnost státních institucí, jejichž posláním je zajištění bezpečnosti základnímu článku státu – občanům lze analyzovat a hodnotit v různých aspektech, rovněž elit. Samotný pojem „bezpečnost“, tak jak již bylo zmíněno v první části příspěvku, v nejširším slova smyslu je zařazen do skupiny základních potřeb jedince, dotýká se nejen státu jako celku, ale také každého jednotlivce. Zásadní význam má podíl na národní a mezinárodní bezpečnosti. Tyto dva pojmy se nejčastěji vyskytují v politickém jazyce, diplomacii, v politicko-právních dokumentech a v mezinárodních vztazích. Ohrožení je opakem bezpečnosti. Proto bezpečnost lze definovat jako stav neohrožení.⁴ Zatímco bezpečnost popisuje určitý stav ohrožení, v základním významu tohoto slova je spojováno spíše s něčím, co narušuje tento stav. Bezpečnost je stav, kdy jsou na nejnížší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt a jeho zájmy. Objektem může být stát, mezinárodní organizace, mezinárodní systém, sociální skupina. Pokud se zamyslíme nad bezpečností, jedním z nejvyhledávanějších a nejcennějších statků lidstva, můžeme jej rozlišit na dvě základní strategie. *První* se zaměřuje na opatření k přípravě na ochranu proti ohrožení, zatímco *druhá* se zaměřuje na utváření prostředí, ve kterém dochází k minimalizaci možnosti výskytu těchto hrozeb. V obou případech, i když s jiným přístupem, má pojem hrozba klíčový význam. V souvislosti se vznikem nových typů ohrožení roste význam vnitřního aspektu bezpečnosti státu a jeho obyvatel. Úkoly státu v této oblasti zahrnují: posílení práva a veřejného pořádku i institucí odpovědných za jeho dodržování, prevence organizované trestné činnosti, ochranu veřejnosti před nebezpečím a důsledky přírodních katastrof, ekologických katastrof a „biologického ohrožení“ typu vypuknutí neznámých a nevyléčitelných nemocí, a také zajištění účinné a efektivní bezpečnosti zajištění hranic v souladu s našimi mezinárodními závazky, vyplývající zejména z integrace s Evropskou unií.

---

¹ Blíže MORRIS, Michael. *Co nesmíte vědět!* 2012, vyd. Bratislava: ARIMES. ISBN 978-3-98114301-4-1. Překlad z německého originálu *Was sie nicht wissen sollen!* ŽÁČKOVÁ, Zuzana 2012.

² Dějiny a současnost rodů Rothschildů, Rockefellerů apod. Morris popisuje jak jednotliví představitelé těchto rodů financovali celou řadu ozbrojených konfliktů, válek, při čemž často se jednalo o podporu dvou stran konfliktu.

³ V souvislosti např. se současným rusko-ukrajinským ozbrojeným konfliktem je nutné zdůraznit termín "omezení pravděpodobnosti vzniku války" což absolutně neznamená, že ozbrojené konflikty Evropě nehrozí.

⁴ Slovník současné češtiny, Lingea, Praha 2011.

Moderní společnosti preferují účinné a efektivní řízení. Každé takové účinné a efektivní řízení je spojeno s profesionalitou. Profesionalita je důležitá na všech úrovních systému řízení bezpečnostních rizik. Domnívám se, že zejména na strategické úrovni by měla být záležitosti skutečných, autentických elit společností.

ZÁVĚR

V závěrečné části příspěvku bych chtěl uvést několik postřehů ohledně elit a problematiky bezpečnosti v Československu. Na formování elit spojených s problematikou bezpečnosti nově vzniklého Československého státu (1918) měla vliv celá řada faktorů. Domnívám se, že významné místo v rámci této problematiky patřilo prezidentovi T. G. Masarykovi.¹ Je autorem celé řady knih, statí a význačných projevů², v nichž např. bystře osvětlil problematiku spojenou s bezpečností státu. Položil si základní otázku „Čím má být vojsko v demokratické republice a jaké má být?“. Tato otázka se netýká jen vojáku, sdílel názor, že každý občan republiky i nevoják musí mít jasno o tom, že vojsko v republice neslouží zájmům jedince ani privilegované autokratické kasty, ale zájmům republiky tj. zájmům veškerého občanstva. Masaryk kategoricky žádal, aby se i důstojník změnil a přizpůsobil demokratické republice, právům a povinnostem. Položil si celou řadu otázek typu „Jaké úkoly má československý voják? Jak musí být k nim připraven? Jaký má být poměr vojáka k důstojníkovi a naopak?“. Na tyto a jiné otázky prezident odpověděl v četných projevech. Lze konstatovat, že do jisté míry každý z těchto projevů znamená program. Za těmito projevy se postavil svou celou osobností a posvětil je celoživotní prací.

Období první republiky bylo násilím ukončeno válkou. Rok 1948 znamenal zásadní změnu. Po dobu čtyřiceti let byli obyvatelé Československa nuceni žít v nesvobodě. Poválečný vývoj, zbavil Čechy a Slováky, podobně jako další středoevropské a východoevropské národy, jejich vlastní identity. Popřel jejich historii, tradici, přirozený způsob myšlení, eliminoval různými způsoby elity včetně elit zodpovědných za bezpečnost a řízení bezpečnostních rizik. Zaklel je do vykonstruovaného, imaginárního světa své ideologie včetně snah o eliminaci a skutečné eliminace předválečných elit. Zejména brutální revoluční období budování tzv. komunismu padesátých let mělo pro elity tragický dopad. Reformní pokusy následujícího desetiletí vystřídalo období normalizace a období relativního klidu či spíše mrtvolné nehybnosti tzv. „reálného socialismu“. Stalinistické fanatiky včetně jejich pseudo-elit vystřídali u moci beztváří a zároveň bezpáteří byrokraté. Společenské poměry se staly snesitelnější, nicméně současně ubylo naděje, že by se v brzké době mohlo něco zásadně změnit. V souvislosti s tímto obdobím a elitami můžeme mluvit zejména o elitách intelektuálních, vědeckých, uměleckých sdružených např. v Chartě 77.

Rok 1989 všechno změnil. Totalitní systém se zhroutil společně se svými „elitami“. Dosud uzavřená společnost se jedním rázem otevřela. „Jaro středoevropských a východoevropských národů“ znamenalo osvobození od svého zajetí, návratů k sobě samým, ke své vlastní identitě, do své vlastní historie. Jak ale dnes s odstupem čtvrtstoletí lze hodnotit situaci elit? Podařilo se vůbec překonat neblahé dědictví minulosti, vybudovat skutečný právní stát? Máme lidská práva a občanské svobody, parlamentní demokracii, tržní ekonomiku. Máme ale autentické elity? Máme elity otevřené novým směrům činností, vnějším informacím, aktivně hledající oblasti „slabých signálů“, které mohou být předzvěstí nových hrozeb? Domnívám se, že odpovědi na tyto otázky rozhodně nepatří k jednoduchým. Jisté je to, že aby bylo možné čelit různým hrozbám, krizím a krizovým situacím, je v zájmu národní bezpečnosti mít elity.

---

¹ Tomáš Garrigue Masaryk (7.3.1850 Hodonín-14.9.1937 Lány). Státník, filozof, politik, pedagog. První prezident Československé republiky.

² Blíže DVORSKÝ, Josef. *Naše vojsko a československý důstojník v projevech T.G.Masaryka*. 1991: Správa sociálního řízení Federálního ministerstva obrany. ISBN 80-85469-05-7. s. 89-93.

Cílem předloženého článku je stručné seznámení s fenoménem elit v kontextu problematiky bezpečnosti státu a řízení bezpečnostních rizik. Domnívám se, že teoretická analýza historických a filozofických východisek elit a elitismu poukázala na významné místo problému v jednotlivých vybraných obdobích společenského vývoje od antiky po dnešní den. Přes různé přístupy a chápání pojmu elity sehrávaly a sehrávají významné úkoly v dějinách a různých oblastech společenského vývoje, včetně bezpečnosti. Bezpečnostní rizika byly, jsou a budou neoddelitelnou součástí existence člověka. I když prakticky neexistuje možnost jejich absolutní eliminace lze je minimalizovat. Minimalizace bezpečnostních rizik je závislá na řadě faktorů, ke kterým určitě můžeme zařadit elity a jejich působení v této oblasti. Historický odkaz nám ukazuje, že eliminace elit je závažným problémem, který může ohrozit bezpečnost státu.

Literatúra

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství 1991. 304 s. ISBN 80-04-26038-1
- BOCHEŇSKI, Józef, Maria. *Slovník filozofických pověr*. vyd. Praha : Leda, 2009. 425 s. ISBN 978-80-7335-198-4.
- DUROZOI, Gérard, ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. vyd. Praha : EWA Edition, 1994. 352 s. ISBN 80-85764-07-5.
- DVORSKÝ, Josef . *Naše vojsko a československý důstojník v projevech T.G.Masaryka*. vyd. Praha: Správa sociálního řízení Federálního ministerstva obrany, 1999. 95 s. ISBN 80-85469-05-7.
- LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena, PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. vyd. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Karolinum, 1996. ISBN 8071843113 9788071843115 on line version
- MACHIAVELLI, Niccolò. *Vladař*. Praha : Argo, 2001.
- MILLS, Charles Wright . 1966. *Mocenská elita*. 1966, vyd. Praha: Orbis.
- MORRIS, Michael. *Co nesmíte vědět!* vyd. Bratislava: ARIMES, 2012. ISBN 978-3-98114301- 4-1. Překlad z německého originálu *Was sie nicht wissen sollen!* ŽÁČKOVÁ, Zuzana 2012.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Friedrich Nietzsche - soumrak model - duševní aristokratismus - o životě a umění*. vyd. Československý spisovatel. 195 s. ISBN 978-80-87391-15-0.
- PLATÓN. *Politikos*. Praha: 1934. Jan Leichter v Praze, (Platónovy spisy). *Slovník současné češtiny*. Praha: Ligea, 2011.
- TISCHNER, Józef. *Historia filozofii po góralsku...* 2008. vyd. Kraków: Znak. 183 s. ISBN 978-83-240-1022-6. s. 66-67.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

SŁOWO W SŁUŻBIE WOJSKA. ETNOMETODOLOGICZNE I SEMANTYCZNE ROZWAŻANIA NA GRUNCIE TERMINOLOGII WOJSKOWEJ

THE WORDS SERVING THE ARMY.
ETHNOMETHODOLOGICAL AND SEMANTIC CONSIDERATIONS
ON THE GROUNDS OF THE MILITARY TERMINOLOGY.

MROŻEK Andrzej¹

STRESZCZENIE: Autor dokonuje analizy niektórych potocznych, powszechnie używanych oraz formalnoprawnych wyrażen i terminów odnoszących się do wojska; analizuje ich rolę i znaczenie z perspektywy etnometodologii i semantyki. W artykule podjęta jest próba odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób niektóre słowa i terminy kształtują społeczny wizerunek wojska. Słowa, którymi się posługujemy, nazywają i interpretują rzeczywistość, lecz także ją kształtują. Autor wskazuje takie słowa, które dobrze służą wojsku, dostrzega także określenia niefortunne, wyrządzające wojsku krzywdę. Przywołując w tym miejscu postulat Tadeusza Kotarbińskiego: „jest potrzeba zaniechania niektórych wyrazów”.

Słowa kluczowe: żołnierz, wojskowy, kombatan, misjonarz, posłuszeństwo, dyscyplina, znaczenie, indeksalność wyrażen, kod językowy.

ABSTRACT: The author analyzes some army-related expressions and terms - colloquial, commonly used as well as formal and legal: analyzed is their role and meaning from the viewpoint of ethnomethodology and semantics. The article is aimed at finding an answer to the following question - in what way can some words and terms shape the social image of the army. The words used by us not only name and interpret the reality, but they also shape it. On the one hand, the author indicates such words which serve the army well, but on the other, he can also discern regrettable expressions which serve the army ill. Here, he invokes a postulate by Tadeusz Kotarbiński 'it is necessary to abandon some words'

Key words: soldier, serviceman, veteran, missionary, obedience, discipline, meaning, indexicality of expressions, language code

WSTĘP

Podobno najpierw było słowo, jeżeli tak, to jest ono bardzo ważne. Gordiasz nazywał, słowo lekarstwem, które może uzdrowić lub zabić. Filozof i poeta, pytał: czyż słowa i dźwięki nie są to tęcze barwne i mosty złudne nad wieczną rozłąką rzeczy? Nie możemy zapominać także o sile tradycji językowej.

Słowa, „którymi myślimy” nazywają i interpretują rzeczywistość, lecz także ją kształtują. Szczególne znaczenie mają tu pojęcia abstrakcyjne, czyli wszystko to, co nie odnosi się do świata zmysłów. Problem z pojęciami abstrakcyjnymi jest szczególnego rodzaju. „Jeżeli wyprzemy z użytku słowo sprawiedliwość, choćby jako niedościgły ideał, zamkniemy oczy na niesprawiedliwość. Jeżeli umrze pojęcie wyzysk, w głowach zostanie już tylko czysty zysk”². W taki oto sposób język określa świadomość.

Spółeczeństwo składa się z międzyludzkich układów komunikacyjnych, do których należy cały bogaty zestaw symboli, gestów wierzeń, rytuałów, ale wśród których komunikacja werbalna ma szczególnie doniosłe znaczenie. Uwaga powyższa dotyczy także społeczności wojska. Społeczność wojska posiada swój bogaty język. Liczne terminy, które funkcjonują w powszechnym obiegu wywodzą się z terminologii wojskowej. Choćby wymienić w tym miejscu termin „alarm” czy słowo „strategia”. Język określa tożsamość żołnierza, język kształtuje szacowność wojska.

---

¹ mgr Andrzej Mrozek: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 30-350 Kraków, e-mail: mrozek@uek.krakow.pl

² Wilk Ewa *Pogubione słowa*, POLITYKA 51/52 (2989) s. 34.

Jak piszą George Lakoff i Mark Johnson w książce „Metafory w naszym życiu” „język panuje nad rzeczywistością i materializuje się w niej – niewidzialnie, czasem podstępnie, czasem subtelnie. Ale jest on warunkiem istnienia społeczeństwa, ponieważ to narzędzie, którym się komunikujemy. Bez wspólnego języka, bez słów, które ludzie nie tylko rozumieją, ale rozumieją tak samo, społeczeństwo milknie. Gubi się. Przestaje istnieć”¹. I jak zauważa Michał Głowiński: „język jest faktem społecznym”².

1 PERSPEKTYWA TEORETYCZNA ROZWAŻAŃ

Przystępując do teoretycznych rozważań na temat znaczenia słów wypada rozpocząć od ustalenia: jakie znaczenie ma słowo „znaczenie”. Dyscyplinami lingwistyki, które najobszerniej zajmują się tym problemem są semantyka i lingwistyka kognitywna. Znaczenie definiuje się tu jako wiązkę cech semantycznych. Trud zdefiniowania słowa „znaczenie” podjął w latach 70. ubiegłego wieku Hilary Putnam w eseju „Znaczenie słowa «znaczenie»”. Rozważania lingwistyczne i filozoficzne, w tym zakresie, prowadzili: Edmund Husserl, Roman Ingarden, Rudolf Carnap, Kazimierz Ajdukiewicz. Dla naszych rozważań przyjmujemy, że „znaczenie” jest to „konotacja, czyli zbiór cech właściwych desygnatom, przysługujący jedynie nazwom z wyłączeniem imion własnych” i za Ajdukiewiczem: „sposób posługiwania się znakiem”³.

Znaczenie słowa jest doceniane w socjologii, zwłaszcza w ramach jej interpretatywnego nurtu. Należy tu wymienić teorię racjonalności komunikacyjnej Jürgena Habermasa, szkołę CDA – krytycznej analizy dyskursu Siegfrieda Jägera, etnometodologię klasyczną w wydaniu Harolda Garfinkela i inne. Do podstawowych, wspólnych założeń wymienionych teorii, należy:

- osadzanie analiz języka w kontekście społecznym, kulturowym i historycznym;
- przekonanie o represyjnym charakterze języka i odbijaniu się w nim społecznych relacji władzy, język stanowi jedno z mediów odtwarzających porządek społeczny;
- przekonanie, iż w języku wyrażane są oceny analizowanych zjawisk oraz, że język działa na rzecz ich zmiany.

Jurgen Habermas wyróżnia cztery typy działania:

- 1) działanie teleologiczne (zorientowane na osiągnięcie zamierzonego celu). Zakłada się, że każdy środek wpływu na decyzje partnera jest odpowiedni, bez względu na to, czy będzie to przymus, pieniądze, słowa, o ile może on zapewnić sukces własnego działania;
- 2) działanie normatywne – ukierunkowane jest na stosowanie się do grupowych oczekiwań normatywnych;
- 3) działanie dramaturgiczne – działanie zawierające świadomą manipulację własnym wizerunkiem na użytek publiczności;
- 4) działanie komunikacyjne – stanowi interakcję pomiędzy podmiotami używającymi mowy i symboli niewerbalnych, aby dojść do porozumienia.

Warunkiem koniecznym sukcesu działania komunikacyjnego jest wspólna dla wszystkich uczestników komunikacji definicja sytuacji, w której przebiega działanie. W działaniu komunikacyjnym aktorzy nie są zorientowani przede wszystkim na własny sukces, realizują oni własne cele pod warunkiem, że mogą uzgodnić ze sobą plany działania na podstawie wspólnych definicji sytuacji, Owa wspólna definicja działania możliwa jest jedynie na gruncie wspólnych symboli, i na ogół jest efektem interakcji werbalnej.

¹ Tamże.

² Głowiński Michał (red.), *Język i społeczeństwo*, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 5.

³ Por.: *Nowy leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 2005.

Etnometodologia klasyczna Harolda Garfinkela – zajmuje się najbardziej rudymetarnymi ramami interakcji potocznej, poszukując ich w formalnych właściwościach aparatu poznawczego aktorów. Właściwym przedmiotem badań są tu procedury interpretatywne – ukryte nie uświadamiane mechanizmy konstytuujące wiedzę potoczną. Aspekt treściowy vs aspekt formalny: nie jest ważne, co ludzie mówią i robią, ale jak to mówią i robią.

Język jest jedną z centralnych kategorii etnometodologii, umożliwia sprawozdawalność wszystkiego tego, czego ludzie doświadczają. Język nie jest tylko kategorią lingwistyczną, jest kategorią społeczną. Język jest gwarantem porządku społecznego – „podzielane porozumienie”, umożliwiające przez kategorie językowe, prowadzi do przyjmowania pewnych rzeczy za oczywiste.

Podstawowym założeniem etnometodologii odnośnie natury znaczeń zjawisk społecznych jest ich tzw. znaczeniowa okazjonalność. Wszystkie wyjaśnienia możliwe są dzięki językowi, który ma charakter kontekstualny. Indeksykalność wyrażenia sprowadza się do faktu, że ich definicyjną własnością jest zależność od osoby wypowiadającej, bądź też od miejsca lub czasu wypowiedzenia. Ponieważ znaczenie każdej interakcji ma charakter sytuacyjny, proces objaśniania nigdy nie może być zakończony.

Refleksyjność jest jednym z głównych pojęć etnometodologii, jest niezbywalną właściwością doświadczania świata. Wynika ona przede wszystkim z konieczności tłumaczenia i objaśniania naszego działania i jego indeksykalnego znaczenia. Zjawisko refleksyjności rozumieją etnometodologowie jako samoreferencję obiektu, dzięki której dokonywane jest objaśnianie znaczeń działań. Refleksyjność oznacza nie uświadamianą w życiu codziennym, ukrytą aktywność poznawczą, kształtującą poznawcze ustrukturyowania otoczenia.

Kod językowy pełni funkcję nie tyle reprezentacji, co kreowania znaczeń zjawisk, określa hierarchę, kodeks postępowania, cele oraz katalog środków do ich realizacji. Jeżeli obserwator chce opisać rzeczywistość zdarzenia, powinien robić to w kategoriach kodu. Ma on niejako „patrzeć za pomocą kodu”. Jak zauważa Władysław Lubaś „istnieją typowe struktury językowe dla kodu pisanego i dla kodu mówionego. Pierwszy cechuje się wysokim stopniem zintelektualizowania, drugi wyraża zwykle emocjonalny, ekspresywny stosunek do opisywanej rzeczywistości”¹.

Basil Bernstein wyróżnia dwa podstawowe typy kodu: rozbudowany i ograniczony „W płaszczyźnie językowej określa je prawdopodobieństwo odgadnięcia, jakie elementy składniowe wykorzysta mówiący dla organizacji znaczenia w obrębie reprezentatywnej próbki mowy. Użytkownik kodu rozbudowanego uwzględnia stosunkowo obszerny zakres alternatyw, stąd też możliwość odgadnięcia, jakie elementy wybierze dla organizacji znaczenia podlega znacznej redukcji. Użytkownik kodu ograniczonego wybiera najczęściej spośród bardzo niewielu alternatyw, wobec czego znacznie wzrasta prawdopodobieństwo odgadnięcia, jakie elementy znajdą zastosowanie w jego wypowiedzi.

W płaszczyźnie psychologicznej omawiane kody wyróżnia to, że jeden z nich (kod rozbudowany) pobudza, a drugi (kod ograniczony) hamuje tendencję do werbalnie eksplicytnego formułowania intencji. Każdy typ kodu wytwarza własne matryce zachowań, zachowania te zaś kształtują odmienne systemy samosterowania, a więc i różne formy orientacji. Same kody są funkcjami poszczególnych form relacji społecznej lub – mówiąc bardziej ogólnie – jakości struktur społecznych”².

---

¹ Lubaś Władysław, *Spoleczne uwarunkowania współczesnej polszczyzny. Szkice socjolingwistyczne*, Wydawnictwo Literackie Kraków, Kraków 1979, s.28.

² Por.: Basil Bernstein, *Kod rozbudowany i ograniczony*, w: Głowiński Michał (red.), *Język i społeczeństwo*, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 92-117.

2 ETNOMETODOLOGICZNE I SEMANTYCZNE KONOTACJE NIEKTÓRYCH TERMINÓW WOJSKOWYCH

Powszechnie używane określenie „żołnierz” jest współcześnie nieprecyzyjne i może rodzić różne nieporozumienia. Wynika to między innymi z przesłanek formalnych. Według leksykonu PWN, żołnierz to osoba pełniąca czynną służbę wojskową w siłach zbrojnych¹. Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP, w Art. 74., precyzuje: „ze względu na posiadany stopień wojskowy żołnierze są szeregowymi, podoficerami lub oficerami”².

Dodatkowo ustawa mówi o „żołnierzach rezerwy” oraz o „żołnierzach w czynnej służbie wojskowej”, którymi, „w rozumieniu ustawy (Art. 59.), są osoby, które odbywają lub pełnią następujące jej rodzaje:

- 1) zasadniczą służbę wojskową;
- 2) ćwiczenia wojskowe;
- 3) służbę przygotowawczą
- 4) okresową służbę wojskową
- 5) służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny”.

Ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych w Art. 6. definiuje „żołnierzy zawodowych” jako „żołnierzy pełniących stałą albo kontraktową zawodową służbę wojskową”³ „żołnierze zawodowi są żołnierzami w czynnej służbie wojskowej” (Art. 3.) „Żołnierze zawodowi stanowią kadre zawodową Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej” (Art. 4.).

Regulacje z zakresu statystyki, dotyczące zawodów w Polsce, wymieniają zawody: „oficera Sił Zbrojnych”, „podoficera Sił Zbrojnych” oraz „żołnierza szeregowego”.

Z wymienionych wyżej przesłanek formalnych powstaje trudność w posługiwaniu się terminem „żołnierz” w odniesieniu do wszystkich żołnierzy, ponieważ w wąskim znaczeniu - bez uwzględnienia użytego przymiotnika - słowo „żołnierz” może oznaczać tylko szeregowego.

Liczne kontrowersje powstają wokół formy gramatycznej słowa „żołnierz”, jaką należy zastosować wobec kobiety w mundurze wojskowym. Niektórzy uznają, że nazywanie kobiety żołnierzem jest niestosowne, bo żołnierzem może być tylko mężczyzna. Witold Doroszewski jest przeciwnego zdania i uzasadnia to następująco: „Żołnierz jest określeniem konwencjonalnie mówiąc, gatunku społecznego, a po prostu: wykonawcy pewnych funkcji. (...) Nazwy pojęć gatunkowych i rodzajowych nie muszą się dostosowywać pod względem rodzaju gramatycznego do nazw tych istot i rzeczy, których są określeniami, a nawet mówiąc ogólniej nie ma reguły wymagającej, żeby rodzaj orzecznika był ten sam co rodzaj określonego przez ten orzecznik podmiotu. Widać to z takich najprostszych zdań, jak: Herbata jest napojem; Woda jest płynem; Lew jest zwierzęciem; Mewa jest ptakiem; Człowiek jest istotą rozumną. W zdaniach tych określane podmioty są rodzaju żeńskiego, nijakiego lub męskiego, rodzaj rzeczownika określającego (czyli orzecznika) w ani jednym z tych przykładów nie jest zgodny z rodzajem podmiotu. Nie ma tej zgody również w zdaniach: Kobieta jest człowiekiem; Kobieta jest żołnierzem”⁴. Można w tym miejscu dodać, że słowo „żołnierz” należy do tzw. językowych form generycznych – odnoszą się one zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet i nie podlegają odmianie. Pojawiające się tu czy ówdzie słowo „żołnierka” należy więc potraktować z przymrużeniem oka.

¹ *Nowy leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 2023.

² Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 179, poz. 1750 z późn. zm.).

⁴ Doroszewski Witold, *O kulturę słowa. Poradnik językowy. Tom III*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979, s. 276.

Określenie „żołnierz” nosi w sobie duży potencjał pozytywnych odniesień i emocji, przyjęło się powszechnie w polskiej mowie i tradycji, należy o nie dbać i się nim szczyć.

Analizując inne powszechnie używane słowo: „wojskowy”, należy na wstępie stwierdzić, że w żadnej z ustaw nie używa się terminu „wojskowy”, „wojskowi” w odniesieniu do żołnierza (żołnierzy). Nie znajdziemy takiego zastosowania także w żadnym słowniku, leksykonie, czy regulaminie wojskowym. Termin ten jednak - jako określenie osoby - wszedł do obiegowego użytku, przyjął się w mowie potocznej i jest używany powszechnie. Szkoda, że używają go w takim znaczeniu także żołnierze i źle, że termin ten można znaleźć w oficjalnych dokumentach i opracowaniach naukowych. Chcę zaprotestować przeciwko takiej praktyce. Słowo „wojskowy” jest przymiotnikiem i nie może mieć zastosowania do osoby żołnierza, ponieważ ją uprzedmiotawia, depersonifikuje, reifikuje.

„Wojskowe” bywają rzeczy i zjawiska: karabiny, koszary, parady, manewry, buty, marszruty itp. Z przymiotnikiem „wojskowy” istnieje wiele skojarzeń o pejoratywnym zabarwieniu. Od „wojskowego” wiedzie krótka droga do „wojaka”, który w świadomości społecznej najczęściej będzie kojarzony z dobrym wojakiem Szwajkiem. W obrębie innych zawodów też istnieją przesłanki do podobnych nadużyć językowych, nie znalazły jednak zastosowania na gruncie owych zawodów. Trudno jest nam sobie nawet wyobrazić aby o lekarzu ktoś wyrażał się *per* „medyczny”, powszechnie mówi się: „doktor” lub „lekarz”, najczęściej ze zwrotem grzecznościowym: „pan”, „pani”. O nauczycielu też nikt nie zamierza mówić: „szkolny”. Według słownika języka polskiego termin „wojskowy”, jako rzeczownik używany może być jedynie potocznie¹.

Termin „wojskowy” analizuje obszernie Alfred Mielczarek², z jego analizy jednoznacznie wynika, że jest to tylko przymiotnik i określa on to, co jest związane z wojskiem, zauważa jednocześnie, że ze względu na powszechne zastosowanie przymiotnik „wojskowy” stał się wieloznaczny. Przymiotnikiem tym określa się rzeczy i pojęcia dotyczące niemal każdej dziedziny, mającej jakikolwiek związek z wojskiem. Utrudnia to orientację, co rzeczywiście jest, a co nie jest wojskowe.

„Posłuszeństwo”, jako kolejny analizowany termin, wyraża jedną z najistotniejszych cnót żołnierza, jest lepszą postacią zdyscyplinowania. W przeciwieństwie do narzuconej z zewnątrz dyscypliny, posłuszeństwo każe żołnierzowi realizować zadania również wtedy, gdy nie ma zewnętrznej kontroli. Ciekawym jest fakt, że unikamy tego określenia i lekceważymy tak ważną u człowieka cechę. Inne kultury (Dalekiego Wschodu) bardziej ją doceniają niż my. Ludzie Wschodu nie wstydzą się być nazywani posłusznymi. U nas posłuszeństwo kojarzone jest z serwilizmem. Termin „posłuszeństwo” wywodzi się od czasownika „słuchać”. „Słuchać, to czasownik w formie niedokonanej. Słuchać, to ‘odbierać czyjąś wypowiedź’, ‘zwracać uwagę’ (słuchać kogo, czego)”³.

Ludzie mają cechę posłuszeństwa w różnym stopniu, a żołnierz, który jej nie posiada nigdy nie będzie dobrym żołnierzem. Taki żołnierz jest jak palec, który nie potrafi ułożyć się w pięść. W czasach PRL propagowana była w wojsku tzw. „dyscyplina świadoma” określana jako „najwyższa możliwa do osiągnięcia forma dyscypliny wojskowej, oparta na zrozumieniu konieczności podporządkowania się określonym rygorom dla realizacji ważnych i doniosłych celów”⁴. Wychodzono z założenia, że żołnierz musi świadomie realizować zadania, aby realizować je dobrze. Trudno jednak uzasadniać żołnierzowi złożone aspekty składające się na decyzje działań wojska, zwłaszcza współcześnie. W określeniu „dyscyplina świadoma” była także próba unikania słowa „posłuszeństwo”.

---

¹ Por.: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, Tom 4, s. 487.

² Por.: Mielczarek Alfred, *Z zagadnień słownictwa wojskowego. Rozważania terminologiczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 62-106.

³ Miodek Jan, *Słownik ojczyzny polszczyzny*, Wydawnictwo EUROPA, Wrocław 2002, s. 623.

⁴ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, s. 96.

Emile Durkheim doceniał wagę posłuszeństwa jednostki wobec grupy oraz wskazywał źródła tego posłuszeństwa w następujących słowach: „przewaga społeczeństwa nad jednostką jest nie po prostu przewagą fizyczną, lecz wyższością intelektualną i moralną, nie musi się ono obawiać właściwie wykorzystywanej swobody dociekań. Uświadamiając człowiekowi, że istota społeczna jest bogatsza, pełniejsza i trwalsza od istoty odosobnionej, refleksja ujawnia mu właśnie rozumowe powody do wymaganego odeń posłuszeństwa oraz uczucia przywiązania i szacunku, które nawyk wyrył w jego sercu”¹.

Posłuszeństwo wynika z woli człowieka, żołnierz posłuszny oczekuje na zadania i wykonuje je z ochotą. Inaczej jest z dyscypliną, dyscyplina wymaga wykonywania zadań wbrew woli jednostki, przesłanką jest najczęściej obawa przed konsekwencjami nie wykonania poleceń, dyscyplina oznacza przymus. Dyscyplina oznacza podporządkowanie się przepisom, dawniej tak nazywano narzędzie chłosty, bat, i sam akt wymierzania chłosty².

Problem należy do poważnych wyzwań kulturowych i edukacyjnych. Współczesne, informatyczne, możliwości komunikacji preferują heterarchiczne (sieciowe) stosunki społeczne i właściwe im posłuszeństwo jednostki. Dyscyplina należy do hierarchicznych układów społecznych, które należą do przeszłości.

Zdefiniowanie pojęcia „weteran” nie jest zadaniem prostym. To termin uwikłany w kontekst historyczny, polityczny i społeczny. W starożytnym Rzymie tak określano żołnierza zwolnionego po odbyciu służby wojskowej³. Jeszcze do niedawna termin ten nie miał powszechnego zastosowania na polskim gruncie. W użyciu formalnym funkcjonowało i nadal funkcjonuje pojęcie „kombatant”, którym określa się „żołnierza wojsk regularnych i oddziałów partyzanckich, uczestnika zbrojnego ruchu oporu ludności zorganizowanego dla obrony kraju przed nieprzyjacielem, towarzysza broni, który brał udział w walkach, podlegał dowódcy, nosił otwarcie broń i miał widome znaki odróżniające go od nie walczącej ludności cywilnej. Do II wojny światowej i w czasie jej trwania partyzanci i uczestnicy ruchu oporu nie byli uznawani za kombatantów. Prawa te nadała im III konwencja genewska z 1949 r. (...) Prace legislacyjne nadzorowane są przez Organizację Narodów Zjednoczonych i Międzynarodowy Czerwony Krzyż”⁴. Widzimy więc, że jest to termin umocowany w prawie międzynarodowym. Potocznie używa się różnych terminów, np.: „uczestnik walk o Narvik”, „uczestnik ruchu oporu”, „bohater spod Monte Casino”, „żołnierz kampanii wrześniowej”. Do przestarzałych lecz nadal używanych określeń należy słowo „wiarus”.

Termin „weteran” zaistniał wraz z naszym zaangażowaniem w zachodnich strukturach obronnych. Termin „weteran” częściej używany jest w Stanach Zjednoczonych niż w Wielkiej Brytanii. „Amerykanie nazywają tak wszystkie osoby, które służyły w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych, bez wyróżniania, czy była to służba czynna, zawodowa czy z poboru. W Wielkiej Brytanii normą jest stosowanie terminu *ex-services* na określenie osób, które odbyły służbę wojskową i zostały przeniesione w stan spoczynku. „Weteran” zarezerwowany jest dla tych, którzy służyli w operacjach wojskowych i, pośrednio, dla powołanych do wykonania specjalnych obowiązków związanych z wojskową służbą, na przykład uczestnictwo w operacjach wojskowych poza granicami kraju”⁵. W polskim prawie istnieje pojęcie „weteran działań poza granicami państwa”, którym zgodnie z zapisem ustawy „może być osoba, która brała udział, na podstawie skierowania, w działaniach poza granicami państwa w ramach:

---

¹ Durkheim Emile, *Zasady metody socjologicznej*, w: *Klasyczne teorie socjologiczne. Wybór tekstów*, Paweł Śpiewak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 82.

² Por.: *Nowy leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 408.

³ Por.: *Nowy leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 1897.

⁴ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, s. 169-170.

⁵ Nowaczyk Olga, *Weterani operacji wojskowych poza granicami kraju XX i XXI wieku. Konstruowanie kategorii społecznej*, w: *Tom studiów i szkiców III*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 189.

- 1) misji pokojowej lub stabilizacyjnej, kontyngentu policyjnego, kontyngentu Straży Granicznej, zadań ochronnych Biura Ochrony Rządu lub zapewnienia bezpieczeństwa państwa, nieprzerwanie przez okres, na jaki została skierowana, jednak nie krócej niż przez okres 60 dni;
- 2) grupy ratowniczej Państwowej Straży Pożarnej, łącznie przez okres nie krótszy niż 60 dni.”¹

Z kolei „weteranem poszkodowanym w działaniach poza granicami państwa”, może być osoba, która biorąc udział na podstawie skierowania w działaniach poza granicami państwa, doznała uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku pozostającego w związku z tymi działaniami lub choroby nabytej podczas wykonywania zadań lub obowiązków służbowych poza granicami państwa, z tytułu których przyznano jej świadczenia odszkodowawcze².

Z przytoczonych definicji ustawowych wynika, że pojęcie „weteran”, bez dodatkowych przymiotników, w polskim prawie nie występuje, weteran działań poza granicami państwa jest jedynie: „zwany dalej” weteranem, można więc powiedzieć, że jest to tylko określenie używane skrótowo, kolokwialnie.

Pojęcie „misja wojskowa” posiada dwa znaczenia, oznacza³: (1) przedstawicielstwo kierowniczego organu sił zbrojnych tworzone zwykle na okres działań wojennych, usytuowane najczęściej przy sojusznicznym (sprzymierzonym) naczelnym dowództwie, sztabie generalnym; organizuje m. in. współdziałanie wojsk sojusznicznych, dostawy broni i sprzętu wojskowego; (2) przedstawicielstwo sił zbrojnych utworzone doraźnie dla wykonania, najczęściej w czasie pokoju, określonych zadań za granicą (przygotowanie projektów porozumień wojskowych, omówienie współpracy w razie wojny itp.). W praktyce misje wojskowe, to operacje pokojowe, obserwacyjne, humanitarne, rozjemcze i policyjne, które realizowane są pod auspicjami ONZ, WE/UE, NATO oraz KBWE/OBWE.

Żołnierza uczestnika misji wojskowej nazywa się czasem „misjonarzem”, przeciwko czemu chcę stanowczo zaprotestować. Misjonarz jest pojęciem teologicznym i ma dwa znaczenia: 1) w chrześcijaństwie jest to kapłan, zakonnik, siostra zakonna lub osoba świecka, podejmujący ewangelizację wśród niewierzących; potocznie jest to każdy, kto podejmuje działalność ewangelizacyjną w trudnych niecodziennych warunkach; 2) w katolicyzmie potocznie kapłan lub zakonnik głoszący misje ludowe⁴.

ZAKOŃCZENIE

Rozważane w artykule problemy należą do *imponderabiliów*, rzeczy nieuchwytnych, nie dających się zważyć, zmierzyć, dokładnie określić, mają jednak ogromne znaczenie. Każde środowisko powinno dbać o swój wizerunek oraz o godność swojej profesji. Jeżeli przyjmujemy, że na początku było słowo, to wypada zaczynać od słowa.

Analizowane, z perspektywy etnometodologii i semantyki, problemy są przedmiotem realizowanych przez autora badań empirycznych z żołnierzami. Badania mają miejsce w wytypowanych jednostkach wojskowych i zakończone zostaną w czerwcu br. Wyniki badań wskażą jak żołnierze postrzegają niektóre słowa i terminy oraz związane z nimi treści; które z nich cenią, a które uważają za szkodliwe bądź niefortunne. Pogłębiona analiza poruszonych w artykule problemów zostanie zaprezentowana w pracy pt.: „Żołnierze – uczestnicy misji wojskowych. Portret socjologiczny”.

---

¹ Art. 2., Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa (Dz. U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1203).

² Art. 3., Tamże.

³ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, s. 227.

⁴ Por.: *Nowy leksykon PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 1084.

Bibliografia:

- DOROSZEWSKI, Witold. 1979. *O kulturę słowa. Poradnik językowy. Tom III*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- DURKHEIM, Emile. 2006. *Zasady metody socjologicznej*, w: *Klasyczne teorie socjologiczne. Wybór tekstów*, Paweł Śpiewak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- GŁOWIŃSKI, Michał (red.). 1980. *Język i społeczeństwo*, Czytelnik, Warszawa.
- LUBAŚ, Władysław. 1979. *Społeczne uwarunkowania współczesnej polszczyzny. Szkice socjolingwistyczne*, Wydawnictwo Literackie Kraków.
- MARCINIAK, Stanisław. 1987. *Język wojskowy*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa.
- MIELCZAREK, Alfred. 1976. *Z zagadnień słownictwa wojskowego. Rozważania terminologiczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- MIODEK, Jan. 2002. *Słownik ojczyzny polszczyzny*, Wydawnictwo EUROPA, Wrocław.
- NOWACZYK, Olga. 2012. *Weterani operacji wojskowych poza granicami kraju XX i XXI wieku. Konstruowanie kategorii społecznej*, w: *Tom studiów i szkiców III*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- SCHAFF, Adam. 1960. *Wstęp do semantyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- STELMASZCZYK, Piotr. 2013. (red.). *Metodologie językoznawstwa. Ewolucja języka. Ewolucja teorii językowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WILK, Ewa. *Pogubione słowa*, POLITYKA 51/52 (2989).
- Leksykon Wiedzy Wojskowej*. 1979. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa.
- Nowy leksykon PWN*. 1998. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*. 2003. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. *o weteranach działań poza granicami państwa* (Dz. U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1203).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 11 września 2003 r. *o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* (Dz. U. z 2003 r. Nr 179, poz. 1750 z późn. zm.).

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

VÝZNAM PRINCÍPU PRÁVNEJ ISTOTY A ELÍT PRI ZAISTENÍ ROVNOSTI A BEZPEČNOSTI OBČANOV V PRÁVNOM ŠTÁTE SLOVENSKÁ REPUBLIKA

IMPORTANCE OF THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY AND ELITES FOR ENSURING EQUITY AND SECURITY OF CITIZENS IN A LEGALLY CONSISTENT STATE –THE SLOVAK REPUBLIC

MÜLLER Pavel¹

ABSTRAKT: V príspevku v roku 2012 „Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2012“ sme sa zamýšľali nad otázkami podôb bezpečnosti vo svete všeobecne a podobami bezpečnosti v Slovenskej republike, v užšom i v širšom slova zmysle. V príspevku v roku 2013 s názvom „Slovenská republika ako právny štát pri zaistení bezpečnosti občana“ sme definovali niektoré pojmy (aj v latinčine), hovorili sme o obmedzeniach práv vo výnimočných situáciách, popísali sme úlohu a poslanie prokuratúry a súdov. V príspevku v roku 2014 sme riešili štát ako orgán ochrany práva, koncepcie ochrany základných práv a slobôd. V dnešnom príspevku v kontexte s princípom právnej istoty na konkrétnom príklade poukážeme na význam a miesto elít pri zaistení ochrany základných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky.

Ľúčové slová: právny štát, právna istota, elity, význam elít, rovnosť a bezpečnosť, právo, sloboda a rovnosť, spravodlivosť, ústava, nediskriminácia.

ABSTRACT:

In our article, presented at the "Safety Management Complex Systems 2012" conference, we reflected on issues similar to security in the world in general and of securing the Slovak Republic, in the broad sense. The article in 2013 entitled "The Slovak Republic as the rule of law in ensuring the safety of citizens" defined some terms (also in Latin), we talked about the limitations of rights in exceptional situations, we described the role and mission of the prosecution and the courts. In the article in 2014, we dealt with the state as a body protection law, the concept of protection of fundamental rights and freedoms. In today's contribution in the context of the principle of legal certainty on real examples we point out the importance and place of elites in ensuring the protection of fundamental rights and freedoms of the citizens of the Slovak Republic.

Key words: the rule of law, legal certainty, the elite, the importance of elites, equality and security, law, freedom and equality, justice, constitution, anti-discrimination.

ÚVOD

Ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj v právach a aj keď si nevyberáme, kedy a kde sa narodíme a ani komu sa narodíme, v priebehu svojho života sme to my, kto sa rozhodne (a dennodenne rozhodujeme), či budeme stáť na strane dobra, pravdy, práva, spravodlivosti, zákonnosti. Právo ako umenie dobrého a spravodlivého, právo ako intelektuálna výzva, právo nadčasové, neslúžiace politickej strane, hnutiu, žiadnej záujmovej skupine, neohýbané mocou, nekupované láskavosťou. „Právo ako najvyššie dobro ((*summum bonum*))...právo sa tvorí zo skutočnosti (*ex facto oritur ius*). Nikto nemôže poskytnúť druhému viac práv, než sám má (*nemo plus iuris ad alium transfere potest, quam ipse habet*).“²

V dejinách práva v Európe, ale ani práva vôbec asi neexistuje druhý obdobný prípad porušenia princípu právnej istoty zo Slovenskej republiky (diskriminácia skončila 1. 9. 2007, keď sa nám podarilo s podporou elít Slovenskej i Českej republiky vymôcť zmenu zákona), keď absolventi Vysokej vojenskej pedagogickej školy boli štátom rozdelení na rovných a rovnejších:

- a to absolventov, ktorí ukončili školu v roku 1990 a boli ako absolventi „vojenských vysokých škôl“ vyňatí z práva na priznanie akademického titulu „Mgr“ (§ 43 zákona č. 172/1990 a následne § 110 ods. 5 zákona č. 131/2002 o vysokých školách)

¹ Mgr. Pavel MÜLLER, Ph.D., pavel.fox@centrum.sk

² ĎUROVČÍK, J.: Rímske právo – odkaz i výzva, In: Bulletin slovenskej advokácie 1-2/2011, Print Hall s.r.o., Bratislava, 2011, s.4, ISSN 1335-1079.

- a rovnějších, absolventov ročníkov 1991, 1992 a 1993, ktorí síce tiež ako absolventi „vojenských vysokých škôl“ mali byť vyňatí z práva na priznanie akademického titulu (logika nepustí), ale im toto právo priznané bolo v zmysle § 21 ods. 2 zákona č. 172/1990 Zb. o vysokých školách.

Dôkazom sú vysokoškolské diplomy vydané Vysokou vojenskou pedagogickou školou Bratislava absolventom týchto ročníkov (1991, 1992, 1993). *„Právne cítenie, hodené cez palubu mocou, ktorá by ho mala chrániť, samo opúšťa pôdu zákona a svojpomocne hľadá to, čo mu odopierajú nerozum, zlá vôľa a slabosť.“*¹

Právo je výtvorom človeka, zákonodarca, ktorý sleduje určitý cieľ, účel. *„Účel je tvorcom všetkého práva, neexistuje žiadna právna veta, ktorá by za svoj pôvod nevďačila nejakému účelu, teda nejakému praktickému motívu. Právo vytvára systém, ktorý je tvorený prvkami a väzbami medzi nimi. Požiadavka bezrozpornosti je jedným zo základných princípov každého systému...(…)Princíp formálnej spravodlivosti znamená, že rovnaké bude posudzované rovnako, nerovnaké nerovnako podľa povahy svojej rôznosti. Ak zákonodarca urobí v jednom prípade určité rozhodnutie, je vylúčené, aby v inom podobnom prípade učinil hodnotové rozhodnutie opačné (dôkaz podobnosti).“*²

Hodnotový rozpor právneho poriadku podľa Filipa Melzera predstavuje situácia, keď vo dvoch podobných prípadoch – situáciách sú učinené dve rozporné hodnotové rozhodnutia. To je v rozpore s princípom rovnosti (formálnej spravodlivosti), ktorý je jedným zo základných východísk nášho právneho poriadku. Ak sú aplikované princípy a hodnoty vyššej právnej sily, hovoríme o výklade podľa nadradeného práva. Vymohli sme zmenu zákona odvolávajúc sa aj na články Ústavy Slovenskej republiky, teda práva nadradeného. Tiež sme poukázali na právny stav v Českej republike.

1 VIAZANOSŤ ŠTÁTU PRÁVOM

Štát je sociálnou inštitúciou ľudskej spoločnosti. Možno ho definovať a charakterizovať aj ako sústavu – systém zariadení a prostriedkov, systém umožňujúci povereným, určeným alebo zvoleným členom spoločnosti vykonávať verejne funkcie v prospech celku (teda štátu). Štát je definovaný v ústave, základnom zákone štátu a v demokratickej a právnej spoločnosti je viazaný právom. Zmysel Ústavy spočíva nie len v úprave základných práv a slobôd, ako aj inštitucionálneho mechanizmu a procesu utvárania legitímnych rozhodnutí štátu (resp. orgánov verejnej moci), nie len v priamej záväznosti Ústavy a v jej postavení bezprostredného prameňa práva, ale aj v nutnosti štátnych orgánov, resp. orgánov verejnej moci, interpretovať a aplikovať právo pohľadom ochrany základných práv a slobôd.

*„Viazanosť štátu právom (...) Súčasné právo vychádza z troch legitimizujúcich zdrojov. Sú nimi: - vôľa ľudu, - hodnotová orientácia, vychádza zo slobody a rovnosti, dôležité sú neodňateľné práva a ich uznanie ako východiská pre právny štát,-princíp legality (zákonnosti) – právne normy sa musia dodržiavať v tvorbe i aplikácii. Nie je právnym štátom taký štát, kde by jedna zo zložiek chýbala. V praxi je však určitý problém miery dodržiavania všetkých troch atribútov. V žiadnom štáte nie je plnenie ideálne. Miera je vecou systému delby moci a ústavnoprávnej praxe. Môže byť aj určitý rozpor medzi právnou normou a právnou praxou.“*³ Miera toho, ako veľmi sú spomínané tri atribúty, tri legitimizujúce zdroje viazanosti štátu právom naplňované v právnom, demokratickom štáte má čo povedať aj štátny občan.

¹ IHERING, R.: Boj za právo, Kalligram, Bratislava 2009, s.82, ISBN: 978-80-8101-062-0.

² MELZER, F. : Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace, C.H. Beck, 2010, s. 154-165, S.254, ISBN: 978-80-7400-149-9, vlastný preklad.

³ GERLOCH, A.: Teorie práva, Plzeň 2004, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čenek, s.r.o., Plzeň, S. 337, ISBN: 80-86473-85-6, vlastný preklad.

Príkladom účasti občanov na dodržiavaní troch legitimizujúcich zdrojov v praxi je prípad zmeny zákona a odstránenie 17. ročnej diskriminácie jej občanov, ktorý sme sa v našom príspevku rozhodli čitateľovi dnes ponúknuť.

A keďže je lepšie raz vidieť ako stokrát počuť do tohto príspevku sme zaradili aj obrázky, naskenované listy politikov a úradníkov, teda elít štátu, ktorí prispeli k pozitívnej zmene a prinavrátili viazanosť štátu Slovenská republika právom (aj vo vzťahu k absolventom uvedenej vysokej školy). Z hľadiska princípu právnej istoty v našej krajine má svoj význam aj to, že právne prípady budú rozhodované na základe kritérií, vyplývajúcich z právneho poriadku samého, aby výsledky výkladu práva boli čo najviac zlučiteľné s vnútorným systémom práva a tým boli naplnené legitímne očakávania dotknutých občanov.

2 V ČECHÁCH JE INÁ POLITICKÁ KULTÚRA (?) – POTREBA ZMENY AJ NA SLOVENSKU

„V Čechách je iná politická kultúra“, (???) vyjadril sa profesor práva, ktorý nás učil na právnickej fakulte a ktorému sme porozprávali príbeh absolventa federálnej vysokej vojenskej **pedagogickej** školy, žijúceho v Slovenskej republike, ktorému do zmeny diskriminačného paragrafu stačilo stať sa štátnym občanom Českej republiky a tam sa okamžite stať „Mgr.“ a mohol vykonať rigoróznú skúšku. A tak sme sa rozhodli zmeniť zákon.

Na Slovensku bol pôvodne právny stav vo veci priznania titulu „Mgr.“ v neprospech priznania tohto titulu – teda iný ako v českej republike. Tento stav je zdokumentovaný korešpondenciou s inštitúciami a zákonmi (Pozri bližšie prílohy č.: 1 až 6). :

S podporou elít nášho štátu – politikov, sa skupinke občanov Slovenskej republiky v roku 2007 podarilo vymôcť k 1. 9. 2007 spravodlivosť (zmenu diskriminujúceho § 110 ods. 5 zákona č.131/2002 Zb. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov, dôkazom sú obrázky číslo 5 a číslo 6 tohto príspevku) a diskriminovaní na Slovensku stali sa rovnými svojim spolužiakom z ročníka žijúcim v Českej republike a absolventom tej istej vysokej vojenskej školy rokov ukončenia 1991, 1992 a 1993, ktorí v zmysle „...§ 21 ods.2 zákona č. 172/1990 Zb. o vysokých školách ...“ titul magister /Mgr/ priznaní mali.

Vymohli sme zmenu zákona aj vďaka podpredsedovi Národnej rady Slovenskej republiky JUDr. Viliamovi Veteškovi, ktorý listom z októbra 2006 požiadal ministra školstva Slovenskej republiky pána profesora Mikolaja o pomoc pri *odstránení diskriminácie absolventov vojenských vysokých škôl*.

Zmenu sme vymohli aj vďaka pani poslankyni JUDr. Tóthovej, ktorá za zmenu interpelovala v Národnej rade Slovenskej republiky a vďaka podpore ďalších oslovených. Vymohli sme zmenu zákona „*používajúc „argumentum per analogiam“ (teda výklad logický podľa podobnosti) a používajúc metódu svojpomoci. Občania Slovenskej republiky potrebujú právo a právo v tejto krajine potrebuje sociálny rozmer a často aj logiku.*“¹ Presvedčili sme o nutnosti zmeny. Vďaka podpore elít, časti tých mocných, ktorí mali moc a právo ale aj zodpovednosť voči občanovi a ľudskú slušnosť.

Za to je potrebné politickým elitám Slovenskej republiky poďakovať a prípad – najmä postup vymáhania, spopularizovať. Je to potrebné preto, aby sa ľudia naučili spolupracovať s elitou národa pri riešení zložitých problémov, aký vymáhanie práva predstavuje. Zmena zákona nebola jednoduchým procesom. (Celkom 55 listov autora tohto príspevku moci zákonodarnej, výkonnej i súdnej v Slovenskej republike. A ďalšie listy dotknutých piatich absolventov, ktorí dostali od autora tohto článku „know-how“ a „know-whu“, čo, komu a kam napísať a ako argumentovať). Kde je vôľa, tam je cesta. Aj keď to celé chvíľku trvalo, podarilo sa stanovený cieľ naplniť.

---

¹ MÜLLER, P.: Sociálna práca v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Súčasný stav a perspektívy. Filozofická fakulta v Prešove, Prešov 2014, Dizertačná práca, 139 s.

ZÁVER

Slovenská republika je v zmysle ústavy ako základného zákona nášho štátu demokratickým a právnym štátom. „*Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach...*“ a „*Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.*“ /6. U nás nikto nie je nad zákonom. Aspoň nie v teoretickej rovine. V praxi to je tak, ako to dennodenne zažívame my, občania Slovenskej republiky. V roku 2012 aj 2014 sme stretli občana netušiaceho, že zákon bol zmenený a je „Mgr“ ex lége, teda zo zákona... .

Princíp právnej istoty je jedným z východísk pri zaistení bezpečnosti a rovnosti občana a garantuje vymožitelnosť práva v právnom štáte. „*Právo je nadčasové. Krivdy a nespravodlivosti bývajú našťastie iba dočasné.*“ /7 V niektorých prípadoch to platí aj v prípade štátnych občanov Slovenskej republiky. Že tomu tak je, je obrazom občana Slovenskej republiky, ktorému sa na Slovensku veci stávajú, kým inde škodia ľudia a nie osud).

Literatúra

- ĎUROVČÍK, J.: Rímske právo – odkaz i výzva, In: Bulletin slovenskej advokácie 1-2/2011, Print Hall s.r.o., Bratislava, 2011, s.4, ISSN 1335-1079.
- IHERING, R.: Boj za právo, Kalligram, Bratislava 2009, s.82, ISBN: 978-80-8101-062-0.
- MELZER, F. : Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace, C.H. Beck, 2010, s. 154-165, S.254, ISBN: 978-80-7400-149-9, vlastný preklad.
- GERLOCH, A.: Teorie práva, Plzeň 2004, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, S. 337, ISBN: 80-86473-85-6, vlastný preklad.
- MÜLLER, P.: Sociálna práca v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Súčasný stav a perspektívy. Filozofická fakulta v Prešove, Prešov 2014, Dizertačná práca, 139 s.
- MRAČKO, M., Ústava, ústavné zákony a ústavný súd do vrečka, epos, Ružomberok, 2014, s 8-12, S: 191, ISBN: 978-80-562-0053-7
- LUBY, Š, Základy všeobecného súkromného práva, III. Vydanie pôvodného diela, Heuréka Šamorín 2002, 287 s. ISBN 80-89122-00-0.
- MÜLLER, P.: Súkromná korešpondencia autora vo veci zmeny zákona:
Obrázok č. 1 List ministra školstva zo 4.augusta 2006 Pavlovi Müllerovi
Obrázok č. 2: List Ministerstva obrany Českej republiky
Obrázok č. 3: List podpredsedu Národnej rady Slovenskej republiky z 11. 1. 2007 autorovi príspevku. Odpoveď na žiadosť o pomoc pri odstránení diskriminácie.
Obrázok č. 4: List ministra školstva zaslaný 11. 1. 2007 podpredsedom NR SR P. Müllerovi.
Obrázok č. 6: List Ministerstva školstva z 5. 9. 2007 Mgr. Pavlovi Müllerovi
Zákon č. 363/2007 Z. z. čiastka 160, strana 2607, bod 193, o vysokých školách v znení neskorších predpisov.
Zákon číslo 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 110 ods.5 v platnom znení zákona o vysokých školách platný od 1. 9. 2007.
http://otcovia.sk/ustavny_sud_sr.html, nález Ústavného súdu SR PL.ÚS 15/98, Ústavný súd, Najvyšší súd SR

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

PODPRESEDA VLÁDY
A MINISTER ŠKOLSTVA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
Ján Mikolaj

Bratislava 4. augusta 2006
Číslo: CD-2006-11302/25180-1:sekr.

Vážený pán Müller,

obrátili ste sa na mňa vo veci Vášho absolvovaného vysokoškolského štúdia na Vysokej vojenskej pedagogickej škole v Bratislave v roku 1990 a záujmu o získanie akademického titulu magister.

Znenie legislatívy, ako Vám je známa, Vám môžem iba potvrdiť. Podľa § 110 ods. 5 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov absolventi Zboru národnej bezpečnosti, vojenských vysokých škôl a Vysoké školy politickej ústredného výboru Komunistickej strany Československa sú vyňatí z dodatočného oprávnenia používať akademické tituly. Tento stav zostáva nezmenený od roku 1990, kedy sa tvorila nová vysokoškolská legislatíva. Vojenské vysoké školy boli vždy a aj v súčasnosti sú v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky, ktoré má v pôsobnosti aj koncepciu legislatívy vojenského vysokoškolského vzdelávania.

S pozdravom

Vážený pán
Pavel Müller

MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY
NÁMĚSTKYNĚ MINISTRA OBRANY
PRO PERSONALISTIKU
Ing. Jaroslava PŘIBYLOVÁ

V Praze 16. listopadu 2006

Č. j. 1022/2006-7542

Vážený pane Müllere,

ministr obrany České republiky mne pověřil, abych vyřídila Vaši žádost o vyjádření ve věci používání akademických titulů absolventy Vysoké vojenské pedagogické školy v Bratislavě v České republice.

První porevoluční zákon o vysokých školách (č. 172/1990 Sb.) ve svém ustanovení § 43 odst. 3 vyloučil používání akademických titulů absolventy vojenských vysokých škol, kterým tento titul nebyl do účinnosti uvedeného zákona přiznán. Teprve další, v současné době platný, zákon č. 111/1998Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), umožnil ve svém ustanovení § 99 odst. 7, aby akademické tituly podle § 21 odst. 2 zákona č. 172/1990 Sb. užívali i absolventi vojenských vysokých škol. Museli však ukončit studium přede dnem nabytí účinnosti zákona č. 111/1998 Sb., tj. před 1. lednem 1999, a zároveň jim nesměl být přiznán akademický titul, stavovské označení nebo jiný titul absolventa vysoké školy podle dřívějších předpisů. Absolventi Vysoké vojenské pedagogické školy v Bratislavě mají tedy za uvedených podmínek právo užívat v České republice akademický titul „magistr“.

Současně byla stanovena povinnost příslušné škole na žádost absolventa vydat osvědčení o přiznání akademického titulu. Toto osvědčení však mělo charakter pouze deklaratorní, právo používat akademický titul nabyli tito absolventi přímo ze zákona.

Právě u absolventů Vysoké vojenské pedagogické školy v Bratislavě se objevil problém s vydáním zmíněného osvědčení, které požadovaly některé úřady pro zápis do osobních dokladů. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky proto vydalo dne 6. března 2000 pod č. j. 14 500/2000-30 stanovisko, v němž potvrzuje, že tito absolventi mají od 1. ledna 1999 v České republice právo užívat akademický titul „magistr“ ze zákona, a to bez ohledu na skutečnost, zda jim o přiznání akademického titulu příslušná vysoká škola vydá nebo nevydá osvědčení.

Vážený pane, doufám, že mé vyjádření splní účel Vaší žádosti.

S úctou

Vážený pan
Pavel Müller
č. j. 282
bovo

Príloha č.: 3

List podpredsedu Národnej rady Slovenskej republiky z 11. 1. 2007 zaslaný autorovi príspevku. Odpoveď na žiadosť o pomoc pri odstránení diskriminácie.

Národná rada Slovenskej republiky

*Kancelária podpredsedu NR SR
JUDr. Viliama Vetešku*

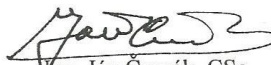
Bratislava 11. januára 2007

FOTOKOPIA

Vážený pán Müller,

z poverenia podpredsedu Národnej rady Slovenskej republiky JUDr. Viliama Vetešku Vám v prílohe zasielam stanovisko podpredsedu vlády a ministra školstva Slovenskej republiky p. Mikolaja na riešenie predmetnej záležitosti.

S úctou

Ing. Ján Černák, CSc.
hlavný radca

Príloha: List pána ministra (1 list)

KOPIA
Vážený pán

Pavel Müller

Nádražná č. 282
930 01 Veľké Blahovo

B 11
mu

62

PODPRESEDA VLÁDY
A MINISTER ŠKOLSTVA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
Ján Mikolaj

Bratislava 14. decembra 2006
Číslo: CD-2006-16035/38007-1:sekr.

Vážený pán podpredseda,

listom z októbra 2006 ste ma požiadali o pomoc pri odstránení diskriminácie absolventov vojenských vysokých škôl v súčasnom znení zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon).

Podľa § 110 ods. 5 zákona akademické tituly „magister“ („Mgr.“) sú oprávnení používať absolventi vysokých škôl, ktorí skončili štúdium podľa doterajších predpisov a nebol im priznaný akademický titul. Ustanovenie sa nevzťahuje na absolventov Vysokiej školy Zboru národnej bezpečnosti, vojenských vysokých škôl a Vysokiej školy politickej Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Predmetná úprava bola prevzatá z predchádzajúceho zákona č. 172/1990 Zb. o vysokých školách so súhlasom rezortu obrany.

Vzhľadom na skutočnosť, že v tomto čase sa pripravuje novela zákona a podľa § 43 zákona štátne vojenské vysoké školy sú v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky, požiadal som pána ministra o stanovisko k návrhu riešenia, ktoré sa už v Českej republike, na podnet príslušného ministerstva, realizovalo v zákone č. 111/1998 Sb. o vysokých školách.

Verím, vážený pán podpredseda, že navrhovaná úprava prispeje k odstráneniu nerovnosti prístupu k dotknutým absolventom.

S úctou

KOPIA

Vážený pán
Viliam V e t e š k a
podpredseda
Kancelária
Národná rada Slovenskej republiky
Nám. Alexandra Dubčeka 1
812 80 Bratislava 1

o uznani dokladov o vzdelani na akademické účely (§ 106)."

193. V § 110 ods. 5 sa slová „vojenských vysokých škôl“ nahrádzajú slovami „Vojenskej politickej akadémie Klementa Gottwalda“.

194. V § 113 sa vypúšťajú odseky 3 a 6.

Doterajšie odseky 4 a 5 sa označujú ako odseky 3 a 4.

195. Za § 113 sa vkladá § 113a, ktorý vrátane nadpisu znie:

–§ 113a

Prechodné ustanovenia
účinné od 1. septembra 2007

(1) Verejné vysoké školy a štátne vysoké školy zosúladi svoje vnútorné predpisy s týmto zákonom a predložia vnútorné predpisy podliehajúce registrácii ministerstvom do 31. marca 2008.

(2) Súkromné vysoké školy ustanovia orgány akademickej samosprávy podľa § 47a do 31. augusta 2008. Do ustanovenia orgánov akademickej samosprávy súkromná vysoká škola postupuje v súlade s registrovaným znením vnútorných predpisov súkromnej vysokej školy.

(3) Konanie o udelení štátneho súhlasu podľa § 47, ktoré sa začalo pred 1. septembrom 2007, sa dokončí podľa doterajších predpisov.

(4) Akreditačná komisia požiada o stanovisko ministerstvo zdravotníctva podľa § 83 ods. 13 pred vyjadrením podľa § 82 ods. 2 písm. a) aj k žiadostiam, ktoré jej boli doručené pred 1. septembrom 2007 a ku ktorým sa zatiaľ nevyjadřila.

(5) Vysoké školy zosúladi poskytovanie študijných programov v dennej forme štúdia s § 60 ods. 2 najneskôr do vykonania ich najbližšej komplexnej akreditácie, ktorá sa uskutoční po 1. septembri 2008.

(6) Pracovnoprávne vzťahy, ktoré vznikli pred 1. septembrom 2007, sa zosúladi s § 74 ods. 3 do 31. decembra 2007. Pracovnoprávne vzťahy uzatvorené na funkciu hosťujúceho docenta pred 1. septembrom 2007 zostávajú v platnosti, najdlhšie do doby skončenia ich platnosti.

(7) Ak občan študoval v tom istom stupni vysokoškolského štúdia súbežne vo viacerých študijných programoch v jednom akademickom roku alebo v jeho časti, zohľadní sa mu v celkovej dobe štúdia na účely odsekov 10 až 13 a § 92 štúdium v každom študijnom programe pred 1. septembrom 2008 osobitne, ak študoval v niektorom zo študijných programov len časť akademického roka, na účely odsekov 10 až 13 a § 92 sa táto doba zaokrúhľuje na celý akademický rok.

(8) Na účely tohto zákona sa bakalársky druh štúdia podľa predchádzajúcich predpisov považuje za štúdium študijného programu prvého stupňa, magisterský druh štúdia, inžiniersky druh štúdia a doktorský druh štúdia podľa predchádzajúcich predpisov za štúdium študijného programu podľa § 53 ods. 3. Ak študent pokračoval v inžinierskom druhu štúdia alebo v magisterskom druhu štúdia po predchádzajúcom

absolvovaní bakalárskeho štúdia podľa predchádzajúcich predpisov, považuje sa toto jeho nadväzujúce štúdium za štúdium študijného programu druhého stupňa. Ustanovená dĺžka štúdia podľa predchádzajúcich predpisov sa považuje za štandardnú dĺžku štúdia podľa tohto zákona.

(9) Ustanovenia § 92 ods. 3 až 8 sa nevzťahujú na študentov prijatých na štúdium pred 1. septembrom 2007, ak v príslušnom stupni vysokoškolského vzdelávania neboli prijatí a nezapísali sa na štúdium aj po tomto termine.

(10) Študent podľa odseku 9 je povinný uhradiť verejnej vysokej škole alebo štátnej vysokej škole určené ročné školné za každý ďalší rok štúdia, ak študuje študijný program dlhšie, ako je jeho štandardná dĺžka štúdia. V celkovej dobe štúdia sa zohľadňuje doba, počas ktorej bol študent zapísaný na štúdium študijného programu príslušného stupňa. Ak ide o študenta zapísaného v jednom akademickom roku súbežne na štúdium viacerých študijných programov príslušného stupňa, zohľadňuje sa štúdiom každého študijného programu v celkovej dobe štúdia osobitne. Ak bol študent zapísaný len v časti akademického roka, na účely tohto odseku sa považuje za zapísaného počas celého akademického roka. Doba štúdia v študijných programoch podľa § 53 ods. 3 sa zohľadňuje v celkovej dobe štúdia v študijných programoch prvého stupňa. Doba štúdia v študijných programoch podľa § 53 ods. 3 presahujúca tri roky sa zohľadňuje v celkovej dobe štúdia v študijných programoch druhého stupňa. Ak ide o študentov študijných programov podľa § 53 ods. 3, v celkovej dobe štúdia sa zohľadňuje aj doba, počas ktorej boli zapísaní na štúdium študijných programov prvého stupňa a študijných programov druhého stupňa.

(11) Ak povinnosť uhradiť školné vznikne študentovi podľa odseku 9 počas akademického roka, uhradí adekvátnu časť určeného školného podľa počtu mesiacov zostávajúcich do skončenia príslušného akademického roka.

(12) Ustanovenia odseku 10 sa nevzťahujú na študentov doktorandských študijných programov v dennej forme štúdia, ktorým nevzniká povinnosť uhradiť školné ani v prípade prekročenia štandardnej dĺžky štúdia.

(13) O žiadostiach štátnych vysokých škôl podľa § 83, ktoré boli Akreditačnej komisii doručené pred účinnosťou tohto zákona, rozhodne príslušné ministerstvo alebo minister podľa doterajších predpisov.

(14) Ministerstvo obrany, ministerstvo vnútra a ministerstvo zdravotníctva doručia ministerstvu do 31. decembra 2007 ich potvrdené kópie rozhodnutí o akreditácii jednotlivých činností štátnych vysokých škôl, ktoré vydali podľa doterajších predpisov.

(15) Začlenenie vysokých škôl podľa tohto zákona sa vykoná na základe komplexnej akreditácie činnosti vysokej školy na jej začlenenie podľa § 84 do 1. septembra 2009. Akreditačná komisia vypracuje a zverejní plán komplexnej akreditácie činnosti vysokej školy (§ 84 ods. 3) na jej začlenenie podľa tohto zákona do 31. decembra 2007.“

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Stromová 1, 813 30 Bratislava 1

• Vážený pán
Mgr. Pavel Müller

Váš list číslo/zo dňa

Naše číslo
CD-2007-
15982/33256-1:sekr.Vybavuje/linka
KrajčovičováBratislava
5. 9. 2007

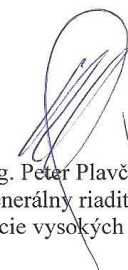
Vážený pán Müller,

obrátili ste sa na nás listom z 22. 8. 2007, v ktorom nás žiadate o objasnenie postupu pri priznaní akademického titulu magister.

V predmetnej veci Vám oznamujeme, že podľa §110 ods. 5 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sú akademické tituly „magister“ (v skratke „Mgr.“), „magister umenia“ (v skratke „Mgr. Art.“), „inžinier“ (v skratke „Ing.“), „inžinier architekt“ (v skratke „Ing. arch.“), „doktor všeobecného lekárstva“ (v skratke „MUDr.“) a „doktor veterinárskeho lekárstva“ (v skratke „MVDr.“) oprávnení používať absolventi vysokých škôl, ktorí skončili štúdium podľa doterajších predpisov a nebol im priznaný akademický titul. Ustanovenie sa nevzťahuje na absolventov Vysokej školy Zboru národnej bezpečnosti, Vojenskej politickej akadémie Klementa Gottwalda a Vysokej školy politickej Ústredného výboru Komunistickej strany Československa.

Používanie akademických titulov je upravené priamo zákonom a uvedení absolventi môžu používať príslušný titul zo zákona.

S pozdravom

prof. Ing. Peter Plavčan, CSc.
generálny riaditeľ
sekcie vysokých škôl

Telefón
02/59 37 41 11Fax
02/59 37 43 83Bankové spojenie
227002/0720IČO
00164381

WPLYW GLOBALNEGO OTOCZENIA NA BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ

INFLUENCE OF GLOBAL SURROUNDINGS ON SECURITY POLICY

OLAK Antoni ¹

STRESZCZENIE: W materiale tym przedstawiono czym jest bezpieczeństwo, tj. jaką wartością dla obywateli Państw Unii Europejskiej jest bezpieczeństwo. To stanowisko UE zawiera Traktat Lizboński, w sprawie bezpieczeństwa, był jednocześnie błyskawiczną reakcją Unii dla każdej nowo powstającej sytuacji międzynarodowej: wyprowadzone zostały uniwersalne determinanty strategii bezpieczeństwa państw europejskich; znaczenie Stanów Zjednoczonych dla potencjału NATO i bezpieczeństwa europejskiego; bezpieczeństwo globalne; wpływ procesu globalizacji na bezpieczeństwo europejskie oraz wpływ regionu euroazjatyckiego na bezpieczeństwo Europejskie.

Słowa kluczowe: Globalne bezpieczeństwo, proces globalizacji, bezpieczeństwo europejskie.

ABSTRACT: The most important value of all States of the European Union is the security of its citizens. The Lisbon Treaty allowed the unanimous position of the EU on security and rapid response of the Union in any of the newly formed international situations: including deductions of universal determinants of European security strategy, the importance of the United States for potential NATO and European security, global security, the impact of globalization on European security in the Eurasian region and the impact on European security.

Key words: Global safety. The influence of process of globalization on European safety.

WSTEP

Najważniejszą wartością wszystkich Państw Unii Europejskiej jest bezpieczeństwo swych obywateli. Jak pamiętamy Traktat Lizboński pozwolił na jednomyślne stanowisko UE w sprawie bezpieczeństwa i błyskawiczną reakcję Unii w każdej nowo powstającej sytuacji międzynarodowej: wyprowadzone uniwersalne determinanty strategii bezpieczeństwa państw europejskich; znaczenie Stanów Zjednoczonych dla potencjału NATO i bezpieczeństwa europejskiego; bezpieczeństwo globalne; wpływ procesu globalizacji na bezpieczeństwo europejskie oraz wpływ regionu euroazjatyckiego na bezpieczeństwo Europejskie.

Dzisiaj Unia Europejska, jako ważna struktura regionalnego i globalnego systemu politycznego, powinna mieć wyraźny udział w kształtowaniu międzynarodowego porządku bezpieczeństwa i pokoju. Warunkiem przetrwania Unii Europejskiej w świecie narastających współzależności jest pogłębianie przede wszystkim integracji w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Unijnej potędze ekonomicznej tworzonej w ramach integracji gospodarczej i walutowej musi towarzyszyć rozwijanie odrębnej i samodzielnej międzynarodowej tożsamości politycznej. Pierwszorzędne znaczenie ma zatem kwestia, w jaki sposób uczynić Unię zdolną do globalnego działania².

Tożsamość międzynarodowa Unii Europejskiej przejawia się zarówno w wartościach cywilizacyjnych, jak i jej międzynarodowych interesach. Quasi-mocarstwowy status i polityka Unii są warunkiem jej przetrwania w kontekście procesów globalizacji oraz globalnych, geopolitycznych zawirowań, które mogą mieć miejsce w nadchodzących dziesięcioleciach. Tożsamość i aktywność międzynarodowa Unii musi się wyrażać w jej solidarności z innymi, słabiej rozwiniętymi regionami świata oraz w kształtowaniu odpowiadającego jej wartościom i interesom porządku międzynarodowego (normy prawne, reguły handlu, bezpieczeństwo)³.

---

¹ Prof. nadzw. dr hab. Antoni OLAK, WSZMiJO w Katowicach- Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem/WSBiP w Ostrowcu Św. – Katedra Bezpieczeństwa Narodowego. antonio130@vp.pl.

² Zob.: T. Nowak, *Rola Unii Europejskiej w kształtowaniu międzynarodowego porządku bezpieczeństwa*, [w:] Prezydencja Polski w Unii Europejskiej, (red.) J. Nadolska, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2010.

³ Tamże.

Wynika z tego konieczność wyposażenia Unii w odpowiednie instrumenty, od środków pomocowych, przez środki promocji praw człowieka i demokracji, skuteczną dyplomację aż po siły zbrojne, które będą używane w ramach Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO). W takiej Unii państwa członkowskie miałyby nie tylko prawa, ale i obowiązki obejmujące dbanie o jej spójność, siłę polityczną, żywotność ekonomiczną i cywilizacyjną. Unia Europejska jest związkiem wolnych narodów, ale nieodłącznym towarzyszem wolności musi być odpowiedzialność. Potrzebny jest zatem europejski patriotyzm¹.

1 BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE

Państwa Unii Europejskiej do najważniejszych wartości zaliczają bezpieczeństwo swych obywateli. To pewna całość kulturowa, gospodarcza i obronna określona przez wartości. To znaczący w skali światowej potencjał ekonomiczno – obronny i znacząca ilość rozmieszczonych na tym terenie wojsk. Głównymi filarami tych wartości są: demokracja, równorzędność podmiotowa prawa, wolność, godność człowieka i bezpieczeństwo europejskie. Bezpieczeństwo takie zapewniają wyspecjalizowane podsystemy w każdym państwie. Bezpieczeństwo europejskie jest uzależnione także od zjawisk gospodarczo politycznych oraz wojskowych w regionach świata znacznie od Europy oddalonych. Globalne zjawiska międzynarodowe także wpływają na bezpieczeństwo państw Unii Europejskiej.

W tym miejscu należy jednak podkreślić, że cała Europa potrzebuje bezpieczeństwa. Społeczeństwa Europy Zachodniej wchodzące w skład Unii Europejskiej uległy w ciągu ostatnich lat głębokim przemianom. Rozwój gospodarczy, nowe koncepcje i intensyfikacja kontaktów handlowych sprzyjały podejmowaniu działań skierowanych na współpracę, co w konsekwencji przyczyniało się do stopniowego ich upodobnienia. Nie oznacza to jednak iż integracja europejska podąża poprzez zacieranie różnorodności. Poprzez umiejętne komponowanie nowej całości z wielkiego różnorodnego bogactwa kulturowego.

Nie wdając się w szczegóły chronologii integracji europejskiej przedstawię tylko to co w chwili obecnej ma przede wszystkim najistotniejsze znaczenie. Najważniejszym jest Traktat Maastricht, oficjalnie zwany Traktatem Unii Europejskiej, który dzieli się na siedem tytułów.

Do nowych istotnych ustaleń prawnych o wielkim znaczeniu należy zaliczyć Traktat Lizboński z grudnia 2007 roku, jego nowe idee bez względu na wyniki ratyfikacji w poszczególnych krajach będą drogowskazem do dalszych przemian UE. W tej chwili jeszcze tylko Czeska Republika oczekuje na podpis pod tym traktatem swego prezydenta. Szczególnie kryzys gruziński ukazuje, że wdrożenie Traktatu Lizbońskiego pozwoliłoby na jednogłośne stanowisko UE w tej sprawie oraz natychmiastową reakcję Unii w każdej nowej sytuacji międzynarodowej. Unia potrzebuje unowocześnienia zapisów prawnych wzajemnych relacji oraz reagowania na zjawiska międzynarodowe. Jak już wspominałem są takie zapisane w Traktacie Lizbońskim. W wyniku interwencji Rosji w Gruzji wydaje się, że skończył się w Europie okres relatywnego spokoju. Dla bezpieczeństwa Słowacji i Polski ma wielkie znaczenie jak dobre są wzajemne stosunki z każdym sąsiadującym państwem².

---

¹ Zob.: T. Nowak, *Rola Unii Europejskiej w kształtowaniu międzynarodowego porządku bezpieczeństwa*, [w:] Prezydencja Polski w Unii Europejskiej, (red.) J. Nadolska, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2010

² W tym programie poczesne miejsce wyznaczono dla ochrony środowiska naturalnego, co oznacza, że każde państwo jako partner w tym przedsięwzięciu będzie musiało dołożyć starań, żeby realizując cele gospodarcze skorzystać z nadarżającej się okazji uzyskania środków na przedsięwzięcia ekologiczne. W strategii integracyjnej z Unią Europejską nie pominięto konieczności zbliżenia się do standardów edukacyjnych tam obowiązujących. Takie preferencje przyczyniają się pośrednio do zwiększenia bezpieczeństwa obywateli. Edukacja może przyczyniać się do humanizowania polityki wolnorynkowej poprzez wpajanie zasad etyki oraz uniwersalnych wartości.

Bezpieczeństwo europejskie powinno być wartością pozaideologiczną. To bardzo ważny problem rozważań kompleksowego i globalnego bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo to może być zagwarantowane przez złożony, wielokierunkowy i wielopłaszczyznowy system funkcjonowania państw.

Podstawą bezpieczeństwa ogólnego jest posiadanie pożądanej zdolności obronnej państw. Zdolność taka powinna być budowana dla zapewnienia odpowiedniego, stosownego do potencjalnego zagrożenia i miejsca zajmowanego w koalicji obronnej, oraz potencjału ekonomiczno - obronnego. Wiąże się przede wszystkim z kompetencjami uzyskanymi w demokratycznych wyborach do sprawowania władzy, ponieważ jest wartością podstawową każdego człowieka. Człowiek - ludzie niekompetentni i sprawujący władzę, są potencjalnym zagrożeniem dla obywateli. Ignoranci nie są zdolni do podejmowania trafnych – bezpiecznych decyzji. Narażają tylko państwo na straty.

Każde państwo europejskie w konkretnych sytuacjach zagrożenia jego suwerenności lub niezależności terytorialnej mobilizuje czynnik ludzki w celu zapewnienia swego bezpieczeństwa narodowego i państwowego¹.

Nawet przynależność do koalicji obronnej NATO nie jest tylko biernym oczekiwaniem, że ktoś danemu państwu zapewni bezpieczeństwo jest potrzebny własny na miarę możliwości wkład w potencjał obronny tego sojuszu, z tym wiąże się także pojęcie „mobilizacja wojskowa”².

Planowaniem mobilizacyjnym będą objęci ludzie o wysokich kwalifikacjach, a więc menedżerowie oraz ich pracownicy. Pojęcie obronność państwa należy rozumieć jako działalność zmierzającą do wszechstronnego przygotowania organizmu państwowego i całego społeczeństwa do odparcia ewentualnej agresji, a także likwidacji wewnętrznych zagrożeń.

Usprawnić działania antyterrorystyczne w każdym kraju UE³.

2 ZNACZENIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH DLA BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO

Stany Zjednoczone są największą gospodarką świata pod względem produktu krajowego brutto, który wynosi około 13 bilionów dolarów, pod względem PKB per capita zajmują nominalnie ósmą pozycję, a po zmierzeniu parytetem siły nabywczej czwartą. Budżet Stanów Zjednoczonych i firmy prywatne wydają łącznie 3% PKB na badania naukowe, co jest jednym z najwyższych na świecie poziomów: pieniądze te otrzymuje na przykład NASA, której wiele projektów wykorzystano w cywilnym przemyśle, jak satelity komunikacyjne; państwowe instytuty naukowe stworzyły także Internet. Nowy York jest drugim po Londynie finansowym centrum świata, jeśli wziąć pod uwagę kwoty przepływających pieniędzy. Stany Zjednoczone posiadają rozwinięty przemysł zbrojeniowy, samochodowy (petrochemiczny, elektroniczny), energetyczny, lotniczy i kosmiczny, maszynowy, metalurgiczny, włókienniczy, chemiczny, farmaceutyczny, kosmetyczny, spożywczy (mięsny, młynarski, mleczarski, owocowo-warzywny), drzewny, celulozowo-papierniczy.

Siły zbrojne Stanów Zjednoczonych są najsilniejszą, najnowocześniejszą i najdroższą armią świata, przy czym Stany Zjednoczone wydają na armię 3% swojego PKB poprzez budżet, podczas gdy na przykład Niemcy 1,5%. Wojska rozlokowane są na całym świecie. Według obecnie obowiązującej doktryny Stany Zjednoczone muszą być w stanie prowadzić dwie wojny jednocześnie w różnych miejscach świata.

---

¹ M. Kelemen, et al. *Kurz národnej bezpečnosti - nová platforma vzdelávania bezpečnostnej komunity - 2011.*

² F. Adamčík, M. Kelemen, *Entity condition change of an asymmetrical opponent.* In *Obrana a strategie*, ISSN 1214-6463. 2006).

³ J. Chmelik V. Porada, S. Krizovski, *Terorismus a možnosti jeho odholovani a vysetrovani*, [w:] *Manazerstvo bezpečnosti*, Zbornik vedeckych prac, Kosice 2008, s. 96.

Amerykańskie siły zbrojne składają się z piechoty około 500 tys. żołnierzy, lotnictwa około 370 tys. żołnierzy, marynarki, około 370 tys. żołnierzy i piechoty morskiej około 172 tys. żołnierzy. Straż przybrzeżna około 39 tys. mężczyzn jest jednostką o celach cywilnych i ma ograniczone uprawnienia.

Walka z terroryzmem globalnym to równie ważne zadanie z dziedziny bezpieczeństwa narodowego USA. Strategia ustala cztery główne cele strategiczne Stanów Zjednoczonych w sferze obrony narodowej: obrona przed atakiem bezpośrednim, zapewnienie strategicznego dostępu oraz utrzymanie globalnej swobody działania, wzmocnienie sojuszy i partnerstwa, ustanowienie korzystnych warunków bezpieczeństwa.

Przyjęcie państwa do sojuszu stanowi z pewnością jedno z najdonioślejszych wydarzeń w dla jego bezpieczeństwa. Wdrożono procedury planistyczne NATO włączając Siły Zbrojne do procesu sojuszniczego planowania obronnego. Podzielono Siły Zbrojne na komponenty, zgodnie z podziałem obowiązującym w NATO. Przyjęto sojusznicze normy w zakresie kategoryzacji jednostek wojskowych oraz wydzielono i przygotowano jednostki Sił Reagowania. Realizacja zadań stawianych przez NATO nie jest łatwa. Dlatego główny wysiłek finansowy każdego państwa skierowany jest - w pierwszej kolejności - na dostosowanie armii do wymogów stawianych przez NATO i odpowiednie wyposażenie jednostek podporządkowanych Sojuszowi.

3 TRAKTAT LIZBOŃSKI MIAŁ USPRAWNIĆ DZIAŁALNOŚĆ UNII ORAZ POPRAWIĆ JEJ BEZPIECZEŃSTWO

Decyzje, które zapadły na szczycie w Lizbonie, oznaczają koniec sześcioletnich dyskusji nad instytucjami Unii Europejskiej. Liczono, że nowy traktat reformujący pozwoli Europie stawić czoła wyzwaniom obecnego wieku, zwłaszcza globalizacji i zmianom klimatycznym.

Dzięki nowemu traktatowi obywatele UE będą mogli uczestniczyć w kształtowaniu polityki europejskiej, a ich prawa zostaną zapisane w karcie praw podstawowych. Unia będzie mogła w większym stopniu wyjść naprzeciw ich oczekiwaniom w dziedzinie energetyki, zrównoważonego rozwoju, przestępczości międzynarodowej i imigracji. Będzie też mogła przemawiać jednym głosem na arenie międzynarodowej. Stawia się na wzrost przedsięwzięć antyterrorystycznych¹.

Po zatwierdzeniu traktatu przywódcy nie spoczęli na laurach, lecz zabrali się do pracy nad następnym punktem przewidzianym w programie posiedzenia – reakcją Unii na globalizację. Komisja Europejska zaproponowała oprócz strategię lizbońską na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia na czterech głównych priorytetach: badaniach i innowacjach, warunkach działalności gospodarczej przedsiębiorstw, inwestowaniu w kapitał ludzki oraz energetyce i zmianach klimatycznych².

W miarę jak unijna strategia na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia pomaga nam stawić czoła globalizacji, Europejczycy darzą Unię coraz większym zaufaniem. Jak wynika z dokumentu do dyskusji, który opublikowano wzrasta wiara społeczeństwa w przyszłość Europy. W odpowiedzi na globalizację Europa położyła szczególny nacisk na wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Zwiększenie dobrobytu będzie możliwe dzięki zapewnieniu wzrostu gospodarczego i nowych miejsc pracy, rozwojowi integracji społecznej i współpracy międzynarodowej, a także zadbaniu o lepszą przyszłość dla obywateli Europy.

---

¹ P. Nečas, *How to cope with terrorism: call for changes*. In: Science & Military. - ISSN 1336-8885. - Vol. 3, No. 2 (2008), p. 32-35.).

² A. Olak, *Aktualne tendencje w logistyce europejskiej*. [w:] Praca Zbiorowa (pod red.) J. Bagińskiego, Aktualne Problemy Organizacji Zarządzania Przedsiębiorstwem w Warunkach Globalizacji, Politechnika Warszawska, Warszawa 2001, s. 113-128.

Aby Europa była gotowa na podjęcie wyzwań XXI wieku, państwa UE muszą nadal inwestować w kapitał ludzki, bezpieczeństwo energii i uczciwe traktowanie konsumentów, równoległe zaś intensywniej rozwijać współpracę w dziedzinie zwalczania przestępstw i terroryzmu oraz zapobiegania zmianom klimatu. Europa liczy około 500 mln mieszkańców, co plasuje ją na pierwszym miejscu na liście światowych importerów i eksporterów, dlatego Komisja podkreśla również znaczenie kontynuowania otwartej wymiany handlowej.

Powrót do polityki protekcjonizmu zdecydowanie nie zapewni Europie bogactwa – bardziej prawdopodobne jest, że doprowadzi do zubożenia Europejczyków. Partnerów handlowych muszą jednak obowiązywać równe zasady gry. Opisane w dokumencie do dyskusji cele polityczne obejmują wzmocnienie reform gospodarczych w celu zbudowania stabilnego dobrobytu oraz zapewnienie obywatelom lepszego dostępu do usług społecznych, zatrudnienia i edukacji, w tym także możliwości uczenia się przez całe życie.

Szczególnie w dziedzinie edukacji Europa musi jeszcze rozwiązać wiele problemów. W sprawozdaniu unijnym podkreślono, że na efekty najistotniejszych reform w sektorze edukacji trzeba będzie długo czekać, co stawia pod znakiem zapytania pozycję Europy w zmaganiach ze światową konkurencją. Przedwczesne kończenie nauki szkolnej, niewystarczająca liczba lekcji języków obcych, słaba umiejętność czytania u jednej piątej piętnastolatków – unijne roczne sprawozdanie na temat kształcenia i szkolenia jest dowodem na to, że państwom UE nie w pełni udaje się osiągnąć europejskie poziomy odniesienia. Nowe biedne państwa Unii Europejskiej obniżają tę średnią. Jednak to one w największym stopniu skorzystają z nowych decyzji Unii.

Pozytywną sytuację odnotowano w formie wzrostu liczby absolwentów kierunków takich, jak matematyka, nauki ścisłe i technologia. Znaczenia nabiera przede wszystkim aktywność samorządowa¹.

Traktat Lizboński miał wejść w życie 1 stycznia 2009 roku. Miał być jednak do tego czasu ratyfikowany przez wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. W pierwszej kolejności jeszcze na początku 2008 r., ratyfikowały go: Francja, Rumunia i Malta. Należało przypuszczać, że nie będzie problemów z jego ratyfikowaniem w wyznaczonym terminie przez pozostałe państwa. Niestety Irlandczycy w pierwszym referendum odrzucili ten traktat. W drugim jednak znaczna większość Irlandczyków głosowała za jego wprowadzeniem. W chwili obecnej Polski prezydent już podpisał się pod traktatem. Tylko prezydent Czeskiej Republiki jeszcze wstrzymuje się ze złożeniem podpisu pod tym traktatem.

4 BEZPIECZEŃSTWO GLOBALNE

Mając na uwadze globalne zjawiska odnosimy je do bezpieczeństwa całego świata. Ludzkość musi sobie uświadomić, że już nie chodzi tylko o niebezpieczeństwo na poziomie wojen światowych, to już jest problem bezpieczeństwa całej planety². Jednocześnie należy podkreślić subiektywny charakter pojmowania bezpieczeństwa, każdy człowiek ocenia swoje osobiste bezpieczeństwo w tak rozległych i skomplikowanych uwarunkowaniach współczesnej cywilizacji.

Powstają nowe ryzyka, nowe zagrożenia ludzkiego bezpieczeństwa jako gatunku oraz zagrożenia stabilności międzynarodowej. Trudno nie zauważyć takich niebezpiecznych i do końca niezniwelowanych czynników występujących w świecie jak:

- Napięcia etniczne,
- Kryzysy gospodarcze,

---

¹A. Olak, *Samorząd-Porządek i Bezpieczeństwo Publiczne*, [w:] *Zagrożenia i bezpieczeństwo w mieście Rzeszowie* pod red. prof. dr hab. M. Malikowskiego UR Rzeszów 2007, s. 26-49..

²P. Nečas, S. Szabo, *Back to the future: geopolitical security or chaos?*. Košice : LF TU, 2006. - 112 s).

- Polityczna niestabilność,
- Międzynarodowy, zorganizowany terroryzm,
- Naruszanie praw człowieka,
- Niepełna dostępność do technologii informatycznych,
- Rozszerzanie się najnowocześniejszych systemów walki zbrojnej.

Bezpieczeństwo możemy rozważać z punktu widzenia różnorodnych kryteriów. Trzy elementy łącznie-*ludność, terytorium i system władzy*- powinny być przedmiotem szczególnej ochrony państwa, jednocześnie punktem wyjścia przy poszukiwaniu konceptualnych, przyszłościowych modeli bezpieczeństwa państwa.

Państwo jest podstawowym, istotnym gwarantem bezpieczeństwa dla jego obywateli. Źródłem międzynarodowego bezpieczeństwa jest Organizacja Narodów Zjednoczonych, chociaż jej zdolność oddziaływania na politykę bezpieczeństwa konkretnych krajów nie zawsze jest efektywna¹.

Podstawowym zadaniem każdego państwa powinno być, więc najpierw stworzenie, a następnie stałe doskonalenie systemu bezpieczeństwa tak, aby te potrzeby społeczne zapewnić - zarówno w okresie względnej stabilności, jak i zmiennych zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych. Można wyodrębnić następujące charakterystyki bezpieczeństwa państw Unii Europejskiej:

1. Przedmiotowy, uwzględniający zagrożenia pozamilitarne:
  - Polityczny wymiar bezpieczeństwa,
  - Gospodarczy wymiar bezpieczeństwa,
  - Społeczny wymiar bezpieczeństwa,
  - Ekologiczny wymiar bezpieczeństwa.
2. Podmiotowy, odchodzący od wyłącznego koncentrowania się na państwie, uwzględnianie podmiotów pozapaństwowych.
3. Przestrzenny, związany z przechodzeniem od bezpieczeństwa narodowego do międzynarodowego.
4. Profilaktyczny charakter działań dla bezpieczeństwa.

5 WPŁYW GLOBALIZACJI NA BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE

Kompleksowe ujęcie problematyki bezpieczeństwa powinno uwzględniać czynniki globalizacji, które wpływają na stan bezpieczeństwa międzynarodowego. Globalizacja to proces zmian różnych dziedzin życia społecznego, politycznego i gospodarczego.

Z badania europejskiego rynku pracy wynika, że zwiększony handel, outsourcing i offshoring nie kreują bezrobocia, a tworzą nowe miejsca pracy w zaawansowanych gospodarkach. The European Economic Advisory Group, konsorcjum europejskich uczelni pod patronatem monachijskiego instytutu Ifo, po przeprowadzonych analizach na początku 2012 roku uważa, że chociaż globalizacja może prowadzić do spadku popytu na niektóre typy umiejętności, to pomaga znosić różnego rodzaju bariery na rynku pracy. Z dowodów prezentowanych przez grupę wynika, że pozytywne efekty globalizacji są w zdecydowanej przewadze. Z raportu badawczego wynika, że globalizacja w długim terminie przyczynia się do wzrostu zatrudnienia.

---

¹ M. Kelemen, P. Nečas, S. Křižovský, *Internacionalizácia vzdelávania bezpečnostnej komunity štátu*. In: *Bezpečnostní management a společnost [elektronický zdroj]* : sborník z mezinárodní konference CATE 2009 : 6.-7.5.2009, Brno. - Brno : Univerzita obrany, 2009.

Mieszkańcy naszej Planety nie mają dzisiaj ograniczeń w zakresie pozyskiwania informacji o świecie, łatwo dostać się każdy zakątek kuli ziemskiej. To zrodziło możliwość szybkiej wymiany doświadczeń, nowych odkryć a przede wszystkim wzajemnych korzyści. Takie efekty ekonomiczne zmniejszają napięcia międzynarodowe. Przyczyniają się do bezpieczeństwa. W tym zakresie praktyczne postępowanie kieruje się w stronę korzyści. Jednocześnie to prowadzi do skutków niekorzystnych w innych obszarach.

Globalizacja jest jednak nieunikniona, ludzie nie są skłonni do samoograniczeń. Unia Europejska także podlega zjawiskom globalizacji. Na bezpieczeństwo europejskie duży wpływ mają Stany Zjednoczone Ameryki jako mocarstwo światowe oraz w coraz większym stopniu mocarstwa regionalne takie jak: Chiny, Indie, Brazylia i Japonia¹.

Najnowsze badania ekonomiczne często wskazywały na dużą zależność między globalizacją i utratą pracy. Jednak globalizacja zwiększa zatrudnienie oraz elastyczność europejskich rynków pracy. Zaliczają się do nich zwiększona konkurencja na rynkach i popyt; ograniczenie siły związków w zbyt wysokim podnoszeniu płac; spadek cen importowanych, które pozwalają zwiększyć standard życia bez konieczności zwiększania płac.

Z raportu wynika również, że po uwzględnieniu danych o handlu w modelach statystycznych dotyczących zatrudnienia, okazało się, że im bardziej kraj otwarty na wymianę handlową, tym więcej powstaje miejsc pracy i tym mniejsze bezrobocie. Widmo głodu globalnego – niebezpieczeństwo wielkich napięć międzynarodowych. Milionom najbardziej nędznych ludzi grozi głód, bo pożywienia jest coraz mniej, a zboża gwałtownie drożeją. Istnieje groźba, że świat stanie w obliczu największego kryzysu XXI wieku².

FAO prognozuje, że wysokie ceny na pożywienie utrzymają się przez co najmniej 10 lat. W krajach takich jak Chiny, Indie, Brazylia i Rosja rozwój gospodarczy zwiększył konsumpcję mięsa. Stany Zjednoczone chcą, by do 2017 roku 15 procent ich samochodów jeździło na biopaliwach, co oznacza trzykrotny wzrost produkcji kukurydzy. Europa zamierza do 2010 roku produkować z roślin 5,75 procent paliwa. W rezultacie ceny zbóż zaczęły podążać za ceną ropy naftowej. Znaczną rolę odgrywa też zmiana klimatu. Susze i powodzie mają wpływ na zbiory.

Powaga problemu jest coraz wyraźniej dostrzegana przez przywódców świata uprzemysłowionego. Państwa grupy G8, wraz z Bankiem Światowym, Międzynarodowym Funduszem Walutowym i ONZ powinny opracować plan stawienia czoła wzrostowi cen żywności. Jeśli przywódcy świata nie zdołają wymyślić czegoś podobnego, zamieszki mogą ogarnąć cały świat.

Także Europa nie będzie wolna od takich niepokojów. Instytucje globalne wywierające największy wpływ na gospodarkę światową: Bank Światowy właściwa nazwa to Międzynarodowy Bank Odnowy i Rozwoju; Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW); Organizacja Handlu Światowego (WTO).

---

¹ Ekonomiczne korzyści integracji: perspektywa zniwelowania różnic rozwojowych w krajach zacofanych; wolny dostęp do rynku o wielkiej chłonności i sile nabywczej; wzmocnienie technologiczne niektórych przedsiębiorstw; poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw w zakresie sektora usług rynkowych (łącność, transport, finanse i informatyka); odchodzenie od przestarzałych form specjalizacji i produkcji.

Polityczne i gospodarcze korzyści: modernizacja gospodarki, umożliwi to konkurowanie niektórym przedsiębiorstwom czy firmom na rynku światowym; zwiększenie bezpieczeństwa zewnętrznego; napływ inwestycji zagranicznych; współdziałanie w przypadku klęsk żywiołowych.

Społeczne korzyści integracji: swobodę podejmowania pracy w innych krajach, także poza Unią Europejską; tylko wszechstronnie wykształceni ze znajomością języków obcych (rozstrzygnięcie kwestii na drodze negocjacji dotyczących swobodnego przepływu osób); niezwykle wzrost znaczenia wiedzy w życiu społecznym, dążenie do ukształtowania społeczeństwa informacyjnego (komputer i techniki telekomunikacyjne (telekonferencje itp. tworzą infrastrukturę umożliwiającą operowanie informacją w czasie rzeczywistym, szybkie przetwarzanie informacji jest podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarczenie źródła utrzymania większości społeczeństwa, rozpowszechnienie nauki języków obcych.

² (Paul Vallye, Widmo głodu, THE INDEPENDENT, 18.04.2008).

Negatywną stroną tego procesu jest to, że organizacje powyższe często zmirzają do ustanowienia dyktatury rynku światowego. Niestety takie są prawa natury i zarazem wolnego rynku rządzi silniejszy lub bogatszy.

6 WPLYW REGIONU EUROAZJATYCKIEGO NA BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE

Wspólnota Niepodległych Państw organizacja międzynarodowa powstała 21. 12. 1991r., na terenie większości państw dawnego Związku Radzieckiego. Wspólnota Niepodległych Państw powstała na mocy tzw. układu białowieskiego z 8.12.1991 roku podpisanego przez prezydentów Borysa Jelcyna, Leonida Krawczuka, i Stanisława Szuszkiewicza. WNP obejmowała wówczas jedynie trzy kraje słowiańskie: Rosję, Ukrainę, i Białoruś. Na mocy protokołu z Alma Aty z 21. 12. 1991r., do organizacji przystąpiło kolejnych osiem republik rozwiązanego ZSRR: Kazachstan, Kirgistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadżykistan, Mołdawia, i Azerbejdżan.. W organizacji nie znalazły się państwa bałtyckie oraz Gruzja. Statut WNP podpisany został 22. 01. 1992 roku, wszedł w życie dwa lata później.

W grudniu 1993 roku akces do WNP zgłosiła Gruzja, po tym jak obalony został rząd Zwiada Gamsachurdii. Od tego czasu wspólnota liczy 12 członków. W lutym 2006r., Gruzja wystąpiła z Rady Ministrów Obrony WNP ze stwierdzeniem "Gruzja obrała kurs na członkostwo w NATO i nie może być członkiem dwóch struktur militarnych jednocześnie" ("Georgia has taken a course to join NATO and it cannot be part of two military structures simultaneously").

Celem WNP jest prowadzenie wspólnej polityki zagranicznej państw (ze wspólnej polityki wyłączone są kwestie obronne, uregulowane odrębnym Traktatem Taszkienckim z maja 1992 roku), stworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej, wspólnego systemu komunikacyjnego, jak również ochrona środowiska, prowadzenie wspólnej polityki migracyjnej i zwalczania przestępczości. Kwestie te reguluje deklaracja almaacka oraz statut z 1993 roku. WNP jest typową organizacją międzyrządową, brak w niej organów ponadnarodowych. Nie doszło bowiem do skutku przekształcenie Międzyrządowego Komitetu Ekonomicznego w organ podejmujący decyzje ważoną większością głosów.

Rosja nadal jest jednym z najbardziej znaczących państw w światowej grze politycznej, ekonomicznej oraz wojskowej. Znaczna część olbrzymiego terytorium tego państwa leży na kontynencie europejskim, dlatego trudno nie odnosić się do potencjału rosyjskiego kiedy zajmujemy się problemami bezpieczeństwa europejskiego. Ciągłe skomplikowana jest sprawa rurociągów ropy oraz gazu przechodzących przez terytoria Ukrainy, Białorusi, Polski i Słowacji. Tą drogą przesyłane są surowce energetyczne z Rosji i innych krajów dawnych Republik Radzieckich.

To splót wielkich i różnych interesów konsorcjów wydobywczych oraz przesyłowych różnych państw. Na obszarze Arktyki znajdują się pokłady ropy o wielkości aż 90 miliardów baryłek, a także tyle gazu, ile zawierają wszystkie znane obecnie rezerwy w Rosji – powiedzieli naukowcy pracujący dla rządu Stanów Zjednoczonych, podczas pierwszej próby oszacowania zasobów tego regionu przez rząd amerykański. Pojawienie się tego raportu przyczyni się prawdopodobnie do przyspieszenia wyścigu państw regionu polarnego, takich jak Rosja, Stany Zjednoczone, Norwegia i Kanada o kontrolę nad tym obszarem.

Najnowsza mapa Arktyki ukazuje tereny, które w przyszłości mogą stać się przyczyną konfliktów terytorialnych. Zdaniem autorów mapy, w przyszłości świat może spodziewać się arktycznej gorączki złota - w okolicach bieguna znajdują się bowiem liczne złoża ropy i gazu. Globalne ocieplenie sprawia jednocześnie, że dostęp do tych terenów staje się coraz łatwiejszy.

Znaczenie Rosji w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego wymaga szczególnego podkreślenia. Jej „działania na rzecz zwalczania przejawów i zagrożeń wynikających z terroryzmu międzynarodowego, ekstremizmu i separatyzmu” są znaczące w przedsięwzięciach na rzecz bezpieczeństwa międzynarodowego.

Odniesienie się do roli Rosji w zapewnieniu działalności antyterrorystycznej wynika z bezpośredniej bliskości tego państwa z trzonem Unii Europejskiej. Polska, Litwa, Łotwa i Estonia graniczą z Rosją. Mimo uświadamiania sobie tego niebezpieczeństwa, nadal brak jest wystarczającego zrozumienia dla ścisłej współpracy międzynarodowej, w tym z Rosją, na polu przedsięwzięć antyterrorystycznych. Zdaniem przypisywanego autora „działania podejmowane przez Federację Rosyjską służą dwóm podstawowym celom: zwalczaniu terroryzmu oraz ochronie interesów Rosji, której jednym z celów jest uzyskanie swobody działania, w rozwiązywaniu problemów terroryzmu wewnętrznego, ekstremizmu i separatyzmu.

W koncepcjach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej terroryzm określono nawet w doktrynie wojennej jako wielkie zagrożenie dla państwa. Rosja nie ma ambicji imperialnych i nie zamierza uzurpować sobie prawa do suwerenności nad swoimi sąsiadami z byłego ZSRR - oświadczył premier Rosji Władimir Putin. Odnosząc się do kwestii Krymu, zapewnił, że Rosja uznaje obecne granice Ukrainy. Nie mamy i nie będziemy mieć żadnych ambicji imperialnych, o które próbuje się nas oskarżać - oznajmił Putin na spotkaniu z ekspertami od polityki zagranicznej w Soczi. Putin zapewnia, że Rosja będzie nadal gwarantować bezpieczeństwo energetyczne państwom, które kupują rosyjską ropę i gaz. W globalnym świecie lepiej pomagać niż podstawić nogę. Nawiązując do Gazociągu Północnego, Putin oświadczył natomiast: "Pozwólcie zbudować tę rurę, skończcie ten jarmark". Putin opowiedział się także za stworzeniem "wspólnych reguł" współpracy między-narodowej, wyrażając pogląd, że Europa Zachodnia nie ma własnej linii w polityce zagranicznej.

7 ZNACZENIE CHIN DLA BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO

Ogromny kapitał nie przypadkowo napłynął do Chin. Tylko dlatego, że mu się to opłacało. Siła robocza jest tu bardzo tania i do tego bardzo zdyscyplinowana. Dla turystów pojawia się obfitość sklepów i naganiaczy hotelowych nie tylko w miastach, ale także na szlakach wędrowek i nawet na szczytach świętych gór. W Szanghaju nastąpił prawdziwy boom budowlany, wybudowano kilkadziesiąt gigantycznych budynków. Powstaje coraz bardziej niebezpieczny trójkąt, co także stanowi o wzroście wagi Chin na arenie światowej, USA, Japonia i Chiny muszą uświadomić sobie dziedziczną niestabilność.

Wyzwaniem staje się właściwe podejście do wzrostu znaczenia Chin, aby uniknąć błędów popełnionych w mijającym stuleciu¹ Ciekawostką jest, że wielu naukowców po powrocie z Zachodu przerzuciło się z badań nad kulturą zachodnią do badań nad własnym krajem. Inteligencja chińska przebyła drogę od bezkrytycznego zapożyczenia idei zachodnich i totalnego negowania własnych tradycji, do odkrycia wartości swojej przeszłości i negowania zachodniego podejścia do życia. Sen o potędze państwa może się spełnić tylko wtedy, gdy Chińczycy i ludzie Zachodu znajdą drogę dialogu międzykulturowego.

Centralne władze Chin twierdzą, że za przemoc w Tybecie odpowiedzialne są grupy separatystów, którzy za swojego przywódcę uważają duchowego przywódcę Tybetu dalajlamę. Ich celem była destabilizacja Tybetu w krytycznym i istotnym czasie przygotowań do Igrzysk Olimpijskich. Tybet jest oficjalnie autonomicznym regionem Chin, ale Dalaj Lama twierdzi, że Tybetańczycy są traktowani przez Chińczyków jako obywatele drugiej kategorii w swym własnym kraju i potrzebują pełnej autonomii, aby chronić swoje dziedzictwo kulturowe. Problemów związanych z bezpieczeństwem europejskim z uwzględnieniem sytuacji w Chinach jest znacznie więcej.

---

¹ P. Nečas, M. Kelemen. *Modern technology revolution for security*. Liptovský Mikuláš, 15-18 April 2009.

Bibliografia

- ADAMČÍK, F., KELEMEN, M. *Entity condition change of an asymmetrical opponent*. In *Obrana a strategie*, ISSN 1214-6463. 2006, 2006, roč. 6, č. 1, s. 42.
- BABIÁK, M., KELEMEN, M. *Stratégia štátu a plánovanie ozbrojených síl*. In *Vojenské reflexie : vojenské akademické periodikum*, ISSN 1336-9202. 2006, roč. 1, č. 2, s. 22. Dostupný na internete <<http://www.nao.sk>>.
- Brzeziński Z, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998.
- Chmelik J, Porada V, Krizovski S, *Terorismus a možnosti jeho odholovani a vysetrovani*, [w:]: Manazerstvo bezpecnosti, Zbornik vedeckych prac, Kosice 2008, s. 96.
- DZIEKAŃSKI, P. Taxonomic Methods in the Classification of Local Government Units in the Context of Financial Management (in the Safety Assessment of the Economic), [w:] *BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2014, Zborník vedeckých prác(SECURITY FORUM 2014, Volume of Scientific Papers)*, I. Zväzok (I. Volume)Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, Banská Bystrica 2014, S. 180-191 - ISBN 978-80-557-0677-1.
- DZIEKAŃSKI, P. Ocena bezpieczeństwa finansowego samorządu w polsce na przykładzie powiatów województwa świętokrzyskiego (Evaluation of the financial security of local government in poland for example counties of świętokrzyskie), [w:] *Zborník vedeckych a odbornych prác*, Akademia ozbrojenych sil generała Milana Rastislava Štefánika (2013), Liptovský Mikuláš 2013, S. 143-159 - ISBN 978-80-8040-475-8
- KELEMEN, M. NEČAS, P. KRIŽOVSKÝ, S. *Internacionalizácia vzdelávania bezpečnostnej komunity štátu*. In: *Bezpečnostní management a společnost [elektronický zdroj] : sborník z mezinárodní konference CATE 2009 : 6.-7.5.2009*, Brno. - Brno : Univerzita obrany, 2009. - ISBN 978-80-7231-653-3. - S. 197-199. - V rámci IDET 2009. - Tiež zborník abstraktov.
- KELEMEN, M. Kurz národnej bezpečnosti - nová platforma vzdelávania bezpečnostnej komunity. In *Bezpečnostná veda a bezpečnostné vzdelávanie : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 12.-13. október 2006*, Hotel Bystrina, Demänovská dolina. Liptovský Mikuláš: AOS, 2006, s. 6. ISBN 80-8040-302-3.
- KOZIEJ, S. *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progę XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 45 – 84.
- KRAJ, K. *Rola i znaczenie Rosji dla zwalczania terroryzmu międzynarodowego*. Niepublikowana praca doktorska, promotor prof. dr hab. Ciomera E. Kraków 2006, s. 3.
- Madej J, *Menazerska komunikacia*, Kosice 2008, ISBN: 978 80 89282 25 8.
- LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie*, WSZMiJO Katowice 2012. Wyd. AMELIA Rzeszów 2012.
- MESAROSOVA, L. Optimalizacia vyucovania v studijnom programe bezpecnostny manazment, [w:] *Manazerstvo bezpecnosti, Zbornik vedeckych prac*, Kosice 2008, s. 181 – 187.
- NEČAS, P. How to cope with terrorism: call for changes. In: *Science & Military*. - ISSN 1336-8885. - Vol. 3, No. 2 (2008), p. 32-35.
- NEČAS, P. KELEMEN, M. Modern technology revolution for security. In: *TSD - VIII international technical systems degradation seminar: Liptovský Mikuláš, 15-18 April 2009* Warszawa, Polskie Naukowo-Techniczne Towarzystwo Eksploatacyjne, 2009. - ISBN 978-83-911726-5-0. - S. 24.
- NEČAS, P. SZABO, S. *Back to the future: geopolitical security or chaos? .* Košice : LF TU, 2006. - 112 s. - Tiež 2. vyd. - Košice : Faculty of Aeronautics of Technical University, 2009. - 111 s. - ISBN 978-80-553-0119-8. - ISBN 80-8073-433-X.
- OLAK, A. *Aktualne tendencje w logistyce europejskiej*, [w:] *Praca Zbiorowa (pod red.) J. Bagińskiego, Aktualne Problemy Organizacji Zarządzania Przedsiębiorstwem w Warunkach Globalizacji*, Politechnika Warszawska, Warszawa 2001, s. 113-128.
- OLAK, A. *Samorząd – Porządek i Bezpieczeństwo Publiczne*, [w:]: *Zagrożenia i bezpieczeństwo w mieście Rzeszowie (pod red.)*. M. Malikowskiego UR Rzeszów 2007, s. 26-49.
- PIWOWARSKI, J. *Police Officer's Ethics*, EEDA, Podhajska (Slovak republic)/Cracov 2013.
- PIWOWARSKI, J. DEPO, J. PAJORSKI, P. *Fundamentalizm islamski a terroryzm w XXI wieku*, WSBPiI „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2013, ISBN 978-83-64035-09-8.
- PIWOWARSKI, J. PAJORSKI, P. *Terroryzm lewacki. Wybrane zagadnienia*, WSBPiI „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2013, ISBN 978-83-935353-0-9.

RAK, R. PORADA, V. KRIZOVKY, S. LOSONCZI, P. *Bezpečnosti rizika digitalniho prostredi*, Zbornik vedeckych prac, Kosice 2008, s.219 – 223.
TYRAŁA, P. *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane zagadnienie w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2013..
VALLELY PAUL , *Widmo głodu*, THE INDEPENDENT, 18.04.2008.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

SYSTEM EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

THE SYSTEM OF SECURITY EDUCATION

PIECZYWOK Andrzej¹

STRESZCZENIE: Artykuł zawiera charakterystykę najważniejszych elementów systemu edukacji dla bezpieczeństwa. Oprócz ogólnej koncepcji kształcenia opisane są cele i zadania systemu edukacji dla bezpieczeństwa oraz wnioski. Treść artykułu dowodzi, że edukacja dla bezpieczeństwa jest dyscypliną naukową, która ma własną terminologię, obszary poznawcze i badawcze oraz metody badań. Obszar tej wiedzy ma szczególne znaczenie w kształtowaniu postaw i wartości człowieka, zdobywaniu wiadomości i umiejętności w obszarze przeciwdziałania różnym zagrożeniom.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja, system edukacji dla bezpieczeństwa, instytucje

ABSTRACT: The article contains the profile of the most important elements of the system of security education. Aims and tasks are described the replete security education and conclusions except the general conception of the education. The content of the article proves that the education focused on security is the scientific discipline which has its own nomenclature, cognitive and investigative areas and the methods of investigations. The area of this knowledge has the special meaning in formation of attitudes and the main values, winning the message and skill in the area of the counteraction to various threats.

Keywords: security, education, the system of security education, institutions

WSTEP

Edukacja dla bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa, radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Edukacja dla bezpieczeństwa jest istotną częścią procesu dydaktyczno-wychowawczego i działań profilaktycznych, ukierunkowanych głównie na wychowanie obywatelskie, komunikacyjne oraz na edukację prozdrowotną i ekologiczną. Uznaje się ją również za niezbędny element wychowania oraz przygotowania do pracy i życia we współczesnych warunkach. Zaczątki edukacji dla bezpieczeństwa pojawiają się w rodzinie, a później ulegają stałym modyfikacjom pod wpływem: środków masowego przekazu, szkoły, grupy rówieśniczej, pracy zawodowej i samokształcenia. Bardzo wiele zmian w świadomości obywateli powodują konkretne uwarunkowania bezpieczeństwa – zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Nie bez znaczenia pozostają ogólne warunki życia, poziom zagrożeń politycznych, militarnych, bezpieczeństwa publicznego itp.

1 ZAŁOŻENIA OGÓLNE KONCEPCJI SYSTEMU EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

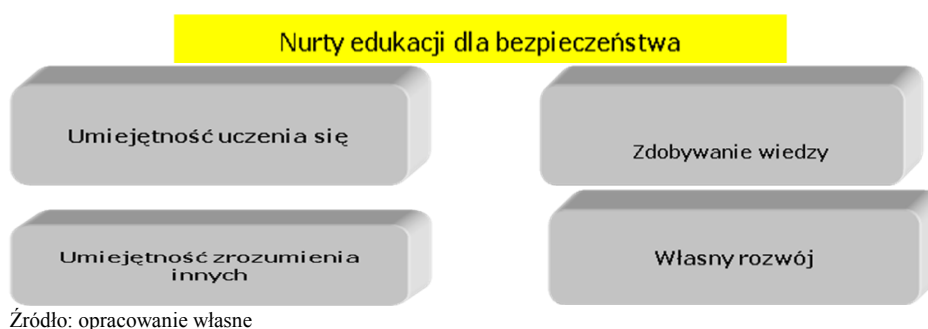
Edukacja jest pojęciem szerszym od wychowania, kształcenia i samokształcenia, bowiem pojęcie to obejmuje wielość instytucji i procesów społecznych, które przygotowują ludzi do uczestnictwa w kulturze i kształtują ich osobowość w określonym kierunku intencjonalnym, wyrażanym przez system preferowanych wartości. To intencjonalne przygotowywanie dokonywane jest w przestrzeni wypełnionej wieloma procesami społecznymi, które stymulowane są, między innymi, przez media, związki wyznaniowe, akceptowane światopoglądy oraz instytucje państwowe i systemy polityczne. Stąd też edukacja znajdowała się i znajduje pod wpływem określonych koncepcji filozoficznych, naukowych, religijnych i aksjologiczno-ideologicznych. Pojęcie edukacji dla bezpieczeństwa jest naturalną konsekwencją stale poszerzającego się zakresu treściowego takich terminów, jak: przysposobienie wojskowe, edukacja obronna i wychowanie obronne.

---

¹ dr hab. Andrzej Pieczywok: Akademia Obrony Narodowej w Warszawie, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, al. gen. Chruściela 103, 00-910 Warszawa, e-mail: a.pieczywok@aon.edu.pl

W przyszłości przygotowanie wojskowe i obronne wiązano głównie z zapewnieniem możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym. Współcześnie natomiast chodzi przede wszystkim o kształtowanie zdolności państw i społeczeństw do radzenia sobie także z wieloma innymi zagrożeniami wywierającymi wpływ na poziom (stan, jakość) bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego¹.

Termin edukacja dla bezpieczeństwa posiada bardzo rozległy zakres treściowy, bowiem wiąże się z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, prawnym, moralnym, ekonomicznym, ekologicznym, zdrowotnym i obronnym. Jako składnik wychowania w ogóle, ma ukierunkowywać i scalać te wysiłki edukacyjne, które sprzyjają kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych. Możemy wyróżnić cztery zasadnicze nurty edukacji dla bezpieczeństwa.

Rys. 1. Nurty edukacji dla bezpieczeństwa

Przyjmując za podstawę treść pojęcia „edukacja dla bezpieczeństwa” oraz jej nurty stwierdzić należy, iż edukacja ta ma dwa wyraźnie zarysowane filary teoretyczne. Pierwszy to teorie filozoficzne, psychologiczno-pedagogiczne i pedagogiczno-socjologiczne, które rozpoznają naturę człowieka i odpowiadają na pytanie, kim jest człowiek, a zwłaszcza wskazują na bezpieczeństwo jako naturalną potrzebę w życiu człowieka. Drugi z kolei to teorie filozoficzne, aksjologiczno-etyczne i pedagogiczne, które traktują bezpieczeństwo jako wartość cenną i wymagającą organizowania stosownych oddziaływań wychowawczych. Wskazują także na istotne komponenty bezpieczeństwa. Są to filary dające się zredukować do psychologii i aksjologii bezpieczeństwa. Efektem takich oddziaływań powinien być człowiek odpowiedzialny, wrażliwy i twórczy, potrafiący sprostać trudom życia, a także zdolny do wychodzenia poza granice własnego życia.

Zarówno nurty, jak i filary edukacji dla bezpieczeństwa wskazują na trzy jej zasadnicze źródła wiedzy (rys.2).

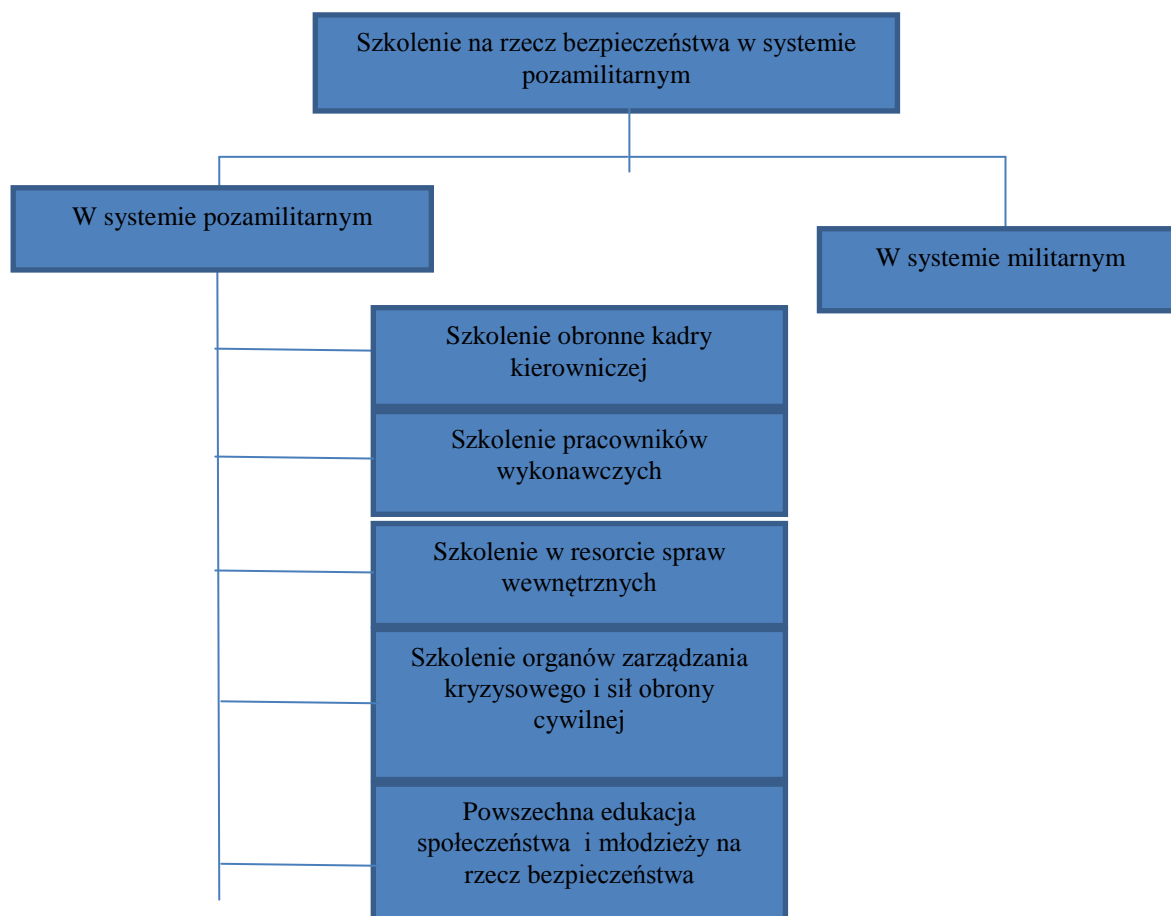

Źródło: opracowanie własne

Rys.2. Źródła wiedzy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa

¹ R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Wyd. Bellona, Warszawa 2006, s. 428.

Zarówno osobowe jak i rzeczowe elementy (nurty, filary, źródła wiedzy) mają znaczący wpływ na kształtowanie określonego systemu edukacji dla bezpieczeństwa (rys.3.).

Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. System szkolenia na rzecz bezpieczeństwa

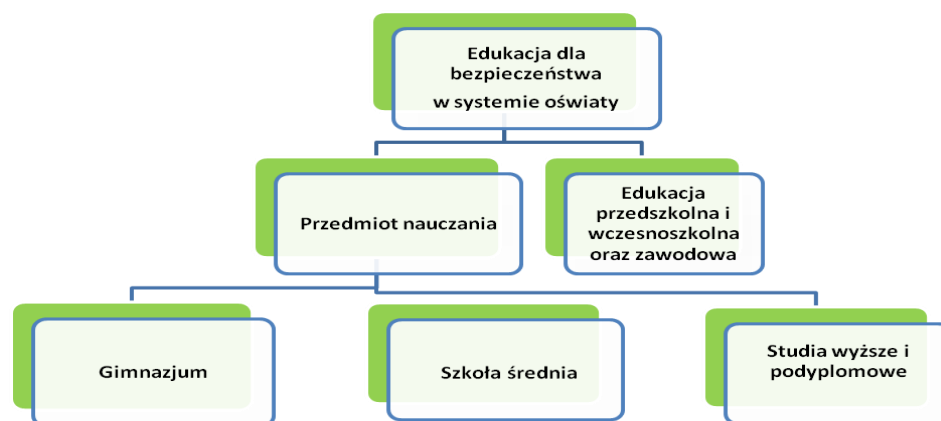
2 MISJA, CELE I ZADANIA SYSTEMU EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

System edukacji dla bezpieczeństwa obejmuje więc szkolenie realizowane w obszarze pozamilitarnym i militarnym. W systemie pozamilitarnym proces szkolenia obejmuje kadre kierowniczą i pracowników wykonawczych w resorcie spraw wewnętrznych, administracji rządowej i samorządowej, organach zarządzania kryzysowego i sił obrony cywilnej oraz w ramach powszechnej edukacji społeczeństwa i młodzieży. Szczególnym elementem systemu edukacji dla bezpieczeństwa jest edukacja w tym zakresie dzieci i młodzieży.

Powszechna edukacja młodzieży (dzieci) na rzecz bezpieczeństwa jest realizowana na dwóch zasadniczych płaszczyznach (rys.4):

1. w przedszkolu i na etapie edukacji wczesnoszkolnej, w szkolnictwie zawodowym (ogólny przedmiot bezpieczeństwa i higiena pracy) oraz jako szkolenia bhp i przedmiot nauczania w szkole (gimnazjum i liceum) i na uczelniach wyższych (podyplomowych);
2. oraz jako szereg przedsięwzięć profilaktyczno-edukacyjnych z zakresu bezpieczeństwa, podejmowanych przez instytucje państwowe i samorządowe, placówki opiekuńczo-wychowawcze, policję, wojsko, straż pożarną i graniczną, organizacje i stowarzyszenia społeczne, zakłady pracy, media itp.

Wiele uwag odnośnie funkcjonowania edukacji dla bezpieczeństwa kierowanych jest do środowiska szkolnego.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Edukacja dla bezpieczeństwa w systemie oświaty

Uważa się bowiem, że system edukacji szkolnej jest dysfunkcyjny – szkoły nie zaspokajają w pełni potrzeb edukacyjnych młodzieży. Nie formują one takiego typu osobowości, jakiego społeczeństwo potrzebuje. W tym sensie system ten nie wywiązuje się zadowalająco ze swych funkcji społecznych; nie pełni takiej roli w życiu zbiorowym, względem innych instytucji społecznych, jaką powinien pełnić.

Współczesna szkoła i realizowana w niej edukacja dla bezpieczeństwa znalazły się pod wyjątkowo silnym wpływem dokonujących się zmian gospodarczych, społecznych i kulturalnych. Zwracając uwagę na ten problem prof. Jerzy Niemiec twierdzi, że „szkoła w swojej klasycznej szacie ugina się pod ciężarem wielości, rozległości oraz nagłości dokonujących się przemian. Zaciera się horyzont „wiadomych”, dotyczących prognoz edukacyjnych.”¹ Wśród tych właśnie prognoz i wyzwań cywilizacyjnych wymienia się konieczność zapewnienia ludzkości możliwości zrealizowania dążenia do ideałów pokoju, wolności i sprawiedliwości społecznej.²

Środowisko szkoły staje przed potrzebą rozwiązania wielu problemów dydaktyczno-wychowawczych, bowiem – jak twierdzi Z. Kwieciński – ciągle niezmienna jest wiara rodziców w to, że szkoła „przekazuje niezbędną wiedzę, wprowadza w dorobek kultury światowej i narodowej, że służy rozwojowi indywidualnej tożsamej osobowości, że jest pożytecznie zorganizowanym czasem dzieciństwa i wczesnej młodości, że właściwie wprowadza w życie społeczne i obywatelskie, uczy demokracji, ustawicznego wybierania, krytycyzmu, samookreślenia się. Wiara ta nie tylko nie ma pokrycia w faktycznych funkcjach szkoły, ale jest tym silniejsza, im mniejsze sukcesy w swym rozwoju odniosła wobec dzieci i młodzieży”³.

Wśród głównych zagrożeń bezpieczeństwa w szkole należy wymienić: agresję i przemoc (fizyczną i psychiczną), spożywanie alkoholu, zażywanie narkotyków, nieprzestrzeganie zasad bezpieczeństwa, korzystanie z Internetu, zwłaszcza z programów prezentujących przemoc, agresję i pornografię, uzależnienie od gier komputerowych, dysfunkcjonalność rodziny, brak właściwej reakcji nauczycieli i administracji szkoły wobec uczniów popełniających czyny zaliczane do patologii społecznej.

¹ J. Niemiec, *Cywilizacyjne intencje w kształceniu nauczycieli*, (w:) *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*, red. nauk. Alicja Siemak – Tylikowska, Henryka Kwiatkowska, Stefan M.Kwiatkowski, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998, s. 145.

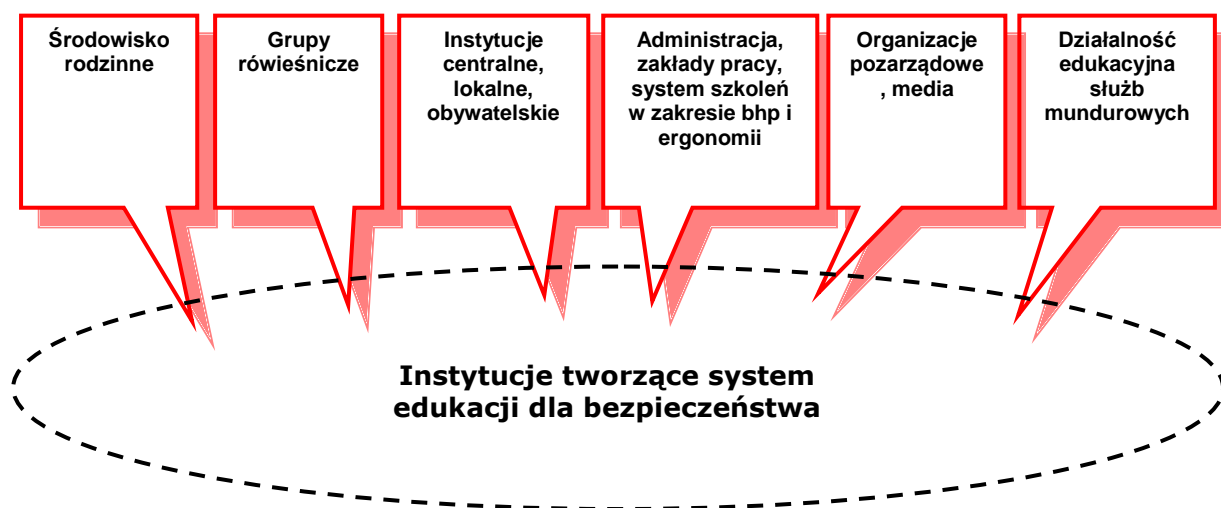
² Zob. *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa, Warszawa 1998, s. 9.

³ Z. Kwieciński, *Między patosem a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2007, s. 17.

To, co stanowi szczególne wyzwanie dla dyrektorów szkół i nauczycieli, wynika z faktu, że mamy do czynienia z eskalacją coraz to nowych wersji zagrożeń bezpieczeństwa, daleko odbiegających od dotychczasowych doświadczeń nauczycieli i burzących dotychczasowe, uznane za sprawdzone zasady istniejącego porządku zdarzeń i myślenia¹.

W szkołach dość łatwo obniżono i tak już niską rangę przedmiotu *edukacja dla bezpieczeństwa*, ograniczając liczbę godzin, zasięg treściowy i programowy. Na wiele przedsięwzięć związanych z bezpieczeństwem, podobnie jak i na inne, brakuje czasu i pieniędzy. To wszystko sprawia, że edukacja dla bezpieczeństwa jest bardziej efektem osobistego zaangażowania konkretnych osób, ludzi z pasją poświęcających swoją wiedzę i serce dla obronności, niż dopracowanych rozwiązań prawnych, struktur instytucjonalnych, celów i zadań ujętych w dokumentach programowych. Wiele przedsięwzięć realizowanych w szkołach na rzecz bezpieczeństwa nie jest wystarczająco powiązanych z innymi formami oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Jednocześnie należy podkreślić, że przedmiot ten wykazuje także kilka słabości, i to zarówno w warstwie celów, jak i w doborze treści kształcenia. W szkołach są wprowadzane wyodrębnione określone treści edukacyjne i pewne formy pracy dydaktycznej, ale nie zapewniają one uczniom niezbędnej drożności przechodzenia od niższych do wyższych poziomów wiedzy i umiejętności z zakresu obronności oraz bezpieczeństwa.

W obszarze drugiej płaszczyzny realizacji edukacji na rzecz bezpieczeństwa (instytucjonalnej) również można wskazać mankamenty, które rzutują na sprawność działania instytucji, organizacji pozarządowych, mediów, rodziny i grup rówieśniczych.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 5. Instytucjonalność (powszechność) edukacji dla bezpieczeństwa

System edukacji dla bezpieczeństwa zawiera elementy rzeczowe i strukturalne świadomie ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa narodowego, głównie poprzez przygotowanie wszystkich obywateli do skutecznego realizowania zadań związanych z przeciwstawianiem się różnym zagrożeniom bezpieczeństwa tak podczas wojny, jak i w czasie pokoju.

Edukacja dla bezpieczeństwa w ujęciu systemowym jest zorganizowanym połączeniem elementów, to takich, jak zamierzone uporządkowanie ludzi, materiałów i procedur oraz elementów wzajemnie od siebie zależnych (ludzie, materiały i procedury są częścią spójnej całości, gdzie każda część jest istotna i wpływa na pozostałe).

¹ T. Siuda (red.), *Kształcenie i wychowanie młodzieży na rzecz bezpieczeństwa. Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli*, Wyd. Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2007, s. 19.

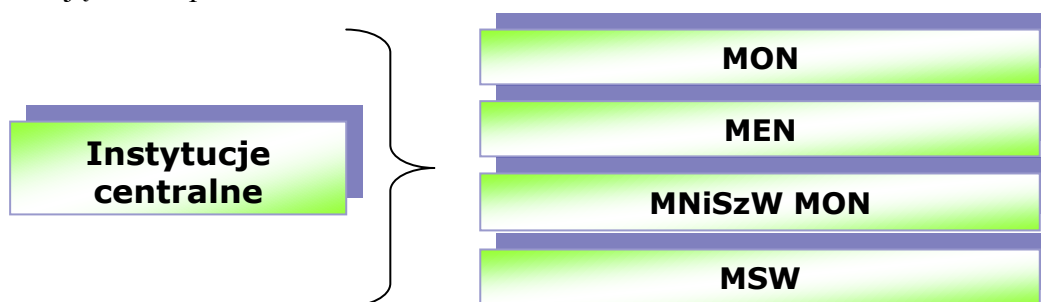
Na system edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa rzutują:

- przeobrażenia społeczno-polityczne i ekonomiczne w naszym kraju;
- integracja Polski z systemami i strukturami zachodnioeuropejskimi;
- zapewnienie sprawnego działania systemu ochrony ludności, w tym funkcjonowania edukacji dla bezpieczeństwa w społeczeństwie.

Formułowane w systemie edukacji dla bezpieczeństwa cele ogólne wynikają z przyjętych założeń (Konstytucja RP, Biała księga bezpieczeństwa, strategia bezpieczeństwa, ustawy i rozporządzenia, a także przewidywane potrzeby i oczekiwania społeczne na wypadek wystąpienia zagrożeń zarówno w okresie pokoju jak i konfliktu zbrojnego, zobowiązania międzynarodowe).

Ośrodkiem, który w istotny sposób wpływa na bezpieczeństwo kraju, jest Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, które służy Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej pomocą oraz wsparciem w wykonywaniu jego zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego, w tym obronności, a także realizuje powierzone przez Prezydenta zadania w tym zakresie.

Zgodnie z obowiązującym na dzień dzisiejszy prawem w Polsce funkcjonuje kilka ośrodków decyzyjnych (instytucje centralne, lokalne, społecznościowe) zajmujących się edukacją dla bezpieczeństwa.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 6. Instytucje centralne

W strukturze Ministerstwa Obrony Narodowej instytucjami, które zajmują się szeroko pojętą edukacją dla bezpieczeństwa są następujące departamenty: Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Departament Polityki Bezpieczeństwa Międzynarodowego, Departament Wychowania i Promocji Obronności, Departament Strategii i Planowania Obronnego oraz Departament Prasowo-Informacyjny.

W Ministerstwie Edukacji Narodowej problematyką edukacji dla bezpieczeństwa głównie zajmuje się: Departament Młodzieży i Organizacji Pozarządowych, Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania oraz Departament Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego.

Edukacja dla bezpieczeństwa w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego jest głównie realizowana przez Departament Nadzoru i Organizacji Szkolnictwa Wyższego. W ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych podległymi instytucjami, które realizują problematykę dotyczącą edukacji dla bezpieczeństwa są: Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna i Policja.

Można stwierdzić, że problematyka edukacji dla bezpieczeństwa stanowi wspólny obszar zainteresowania Ministrów: Spraw Wewnętrznych oraz Edukacji Narodowej, co tym samym zobowiązuje ich do współpracy w tym zakresie.

Współpraca MEN i MSW w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa odbywa się w ramach realizacji rządowego Programu Poprawy Bezpieczeństwa Obywateli „Bezpieczna Polska”. MSW sprawuje ogólny nadzór nad wykonaniem Programu, a także niejednokrotnie występuje w charakterze współorganizatora lub organu doradczego i opiniującego.

MEN jest współorganizatorem wielu konkursów, turniejów i projektów środowiskowych, tematycznie związanych z problematyką szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Bieżące informacje o realizowanych projektach środowiskowych, konkursach, standardach i procedurach zamieszczane są na stronie internetowej MEN w witrynie „*Bezpieczna Polska – Szkoła*”.

Działania edukacyjne Policji z zakresu bezpieczeństwa podejmowane są przede wszystkim na szczeblu komend miejskich i powiatowych. Policja podejmuje także szereg działań, których celem jest ograniczenie skali spożycia alkoholu przez dzieci i młodzież oraz uświadamianie jego związku z zachowaniami niezgodnymi z prawem i normami społecznymi. Akcje edukacyjne w tym zakresie w głównej mierze są prowadzone we współpracy z innymi podmiotami, takimi jak: Państwowa Inspekcja Handlowa, miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, ośrodki terapii uzależnień, władze samorządowe, centra pomocy rodzinie, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, urzędy kontroli skarbowej, Straż Graniczna, pedagogy szkolni i wiele innych.

Policjanci biorą także udział w spotkaniach z młodzieżą, rodzicami, pedagogami szkolnymi, podczas których podkreśla się potrzebę wczesnego reagowania na symptomy wskazujące na spożywanie alkoholu przez młodzież, a także udziela się informacji o możliwościach i formach pomocy.

Bardzo aktywnie we wszystkie przedsięwzięcia, które wiążą się z promocją szeroko rozumianego bezpieczeństwa za pomocą różnego rodzaju form angażuje się Państwowa Straż Pożarna. W ramach realizacji zadań i programów na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa PSP współpracuje zarówno z władzami lokalnymi, komendami Policji, strażami miejskimi, Pogotowiem Ratunkowym, jak i organizacjami pozarządowymi, m.in. z Ochotniczą Strażą Pożarną, Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Górskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Związkiem Harcerstwa Polskiego, Polskim Czerwonym Krzyżem.

Oprócz instytucji centralnych znaczące miejsce w organizacji i realizacji edukacji dla bezpieczeństwa ogrywają instytucje lokalne występujące na terenie danego województwa i powiatu (rys.7).

Źródło: opracowanie własne

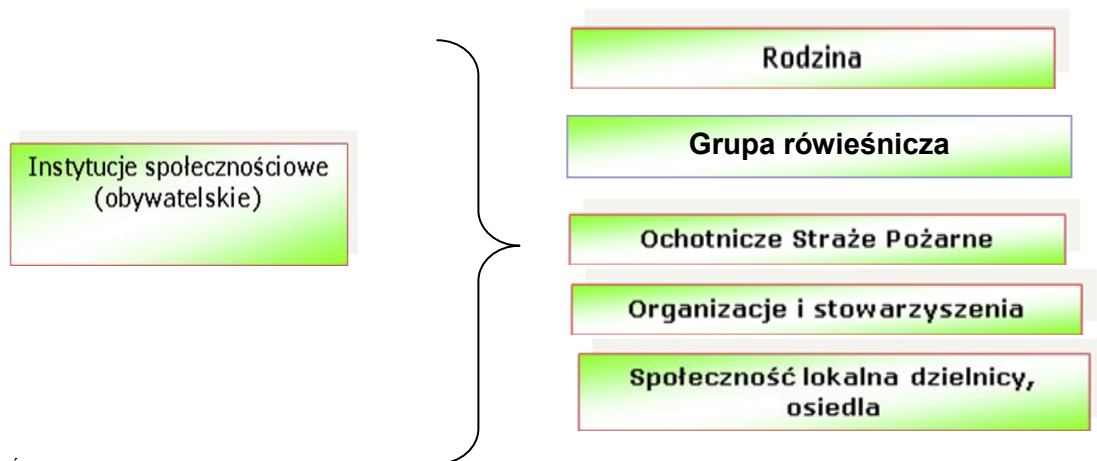
Rys. 7. Instytucje lokalne

Celem edukacji dla bezpieczeństwa wśród kadry kierowniczej i personelu bezpośrednio wykonującego zadania obronne na szczeblu województwa, powiatu, gminy, miasta oraz przedsiębiorstw jest:

- korelacja działań własnych z organami wojskowymi na rzecz Sił Zbrojnych RP i wojsk sojuszniczych;
- wykonywanie zadań obronnych w sytuacji podwyższonej gotowości obronnej w ramach stałych dyżurów; opracowywanie dokumentacji związanej z przemieszczaniem i zapewnieniem warunków funkcjonowania organów administracji publicznej województwa na stanowiskach kierowania;
- utrzymywanie rezerw państwowych oraz publicznej i niepublicznej służby zdrowia na potrzeby obronne, zadań, które wynikają z potrzeby ochrony obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności, a także przedsięwzięć związanych z przygotowaniem jednostek organizacyjnych przewidzianych do objęcia militaryzacją;
- wykonywanie przedsięwzięć związanych z nakładaniem obowiązku świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony oraz zadań wynikających z doręczania dokumentów powołania do czynnej służby.

Kolejnym poziomem edukacji dla bezpieczeństwa są zajęcia bezpośrednio organizowane przez Wydziały Zarządzania Kryzysowego poszczególnych urzędów wojewódzkich. Zajęcia te odbywają się w określonych grupach szkoleniowych i organizowane są bezpośrednio przez Wydział Zarządzania Kryzysowego Urzędu Wojewódzkiego. Uczestnikami tych zajęć jest kadra kierownicza szczebla wojewódzkiego odpowiedzialna za wykonywanie zadań obronnych, pracownicy ds. obronnych w komórkach organizacyjnych urzędu wojewódzkiego i Urzędu Marszałkowskiego. Ponadto dość aktywny udział w tego typu spotkaniach biorą starostowie i prezydenci miast na prawach powiatu oraz wójtowie i burmistrzowie (prezydenci) gmin i miast bezpośrednio nadzorowanych przez urząd wojewódzki, w tym kierownicy komórek organizacyjnych (pracownicy) odpowiedzialni za realizację zadań obronnych w starostwach powiatowych (urzędach miasta).

Jeśli chodzi o trzeci rodzaj instytucji tworzących określony system edukacji dla bezpieczeństwa, to można wymienić te, które współtworzą społeczeństwo lokalne (rys.8).

Źródło: opracowanie własne

Rys. 8. Instytucje społeczno-obywatelskie

Wśród tych instytucji znaczącą rolę w edukacji dla bezpieczeństwa ogrywa rodzina i grupa rówieśnicza. Rodzina jest taką grupą, wspólnotą, w której skupia się kształtowanie wszystkich trzech rodzajów wartości: rodzinnych, społecznych i państwowych. Często też tradycje pracy w zawodzie któregoś z rodziców decydują o kierunku obranym przez młodego człowieka.

Rodzina przygotowuje dzieci do wejścia w życie społeczne, przekazuje im wartości etyczne i moralne według własnych doświadczeń wyniesionych z czasów minionych. Ma szczególny rodzaj oddziaływania ze względu na bliskie więzi.

Duży wpływ na uwiarygodnianie różnorodnych informacji z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa mają także grupy rówieśnicze. Rówieśnictwo cechuje się pewnym poziomem wspólnoty i przyjaźni. Najczęściej wyróżnia się trzy typy grup rówieśniczych: dziecięce grupy zabawowe (bandy), młodzieżowe paczki (kliki) i młodzieżowe grupy dewiacyjne (gangi, bandy przestępcze itp.). Należy zauważyć, że dość łatwo recypowane są w tych środowiskach poglądy skrajne. Stąd też znaczący wpływ na ich funkcjonowanie ma wychowanie rodzinne, szkolne, media, a także i inne instytucje społeczne.

Ważne miejsce w kreowaniu zagadnień z zakresu bezpieczeństwa zajmują OSP, które wykonują szereg czynności ratowniczo-gaśniczych, udzielają pierwszej pomocy medycznej itp.

W sferze powszechnej edukacji obywatelskiej niedoceniony jest potencjał tkwiący w aktywności organizacji pozarządowych, a ponadto nie poświęca się jej należytej uwagi i wsparcia ze strony państwa. Edukacja dla bezpieczeństwa powinna stale przystosowywać się do zmian społecznych, nie zaniedbując przekazywania osiągnięć, podstaw i rezultatów ludzkiego doświadczenia.

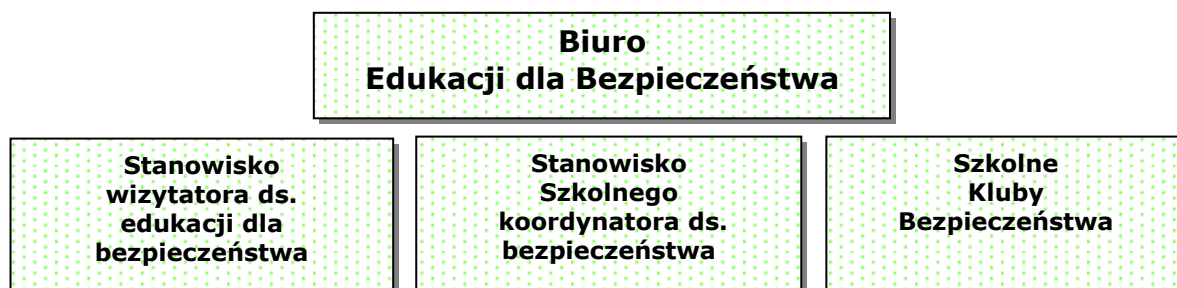
Wiele zadań z zakresu bezpieczeństwa jest też realizowanych poprzez gminy i dzielnice osiedli. To jedna z najbardziej efektywnych metod budowania społeczeństwa obywatelskiego i przywództwa w społeczności lokalnej.

Ze względu na przewidywane sytuacje, które mogą spowodować zagrożenie (np. susza, ptasia grypa, powódź itp.), największą rolę informacyjno-edukacyjną w obszarze powszechnej samoobrony na danym obszarze odgrywają media. Jednak – jak pokazują liczne przykłady z ostatnich powodzi – i wśród nich brakuje systematycznie pojawiających się informacji, odnoszących się do zagrożeń charakterystycznych dla danego terenu. Szybkość informowania i sposób prezentacji zagrożeń mają charakter chaotycznych działań i odbywają się na zasadzie sensacyjności. Stąd też można mówić o ich niepełnym wykorzystaniu w zakresie bezpieczeństwa.

Edukacja na rzecz bezpieczeństwa posiada wiele obszarów poznawczych i empirycznych, które podlegają licznym analizom. Są to procesy dydaktyczno-wychowawcze obejmujące kształcenie i wychowanie oraz szeroko pojętą edukację, zmierzającą do właściwego przygotowania młodzieży i dorosłych do sytuacji zagrażających ich egzystencji oraz funkcjonowaniu państwa. Jako główne obszary problemowe (badań) wymienia się wyzwania i zagrożenia, a także podmiotową oraz przedmiotową strukturę bezpieczeństwa. Pojawiają się też nowe obszary w badaniach nad edukacją dla bezpieczeństwa – chodzi m.in. o: określenie istoty i zasadności poszanowania tolerancji jednostki ludzkiej na ryzyko i niepewność; kształtowanie i rozwijanie zdolności człowieka w zakresie pracy nad lękiem i strachem; budowanie umiejętności obchodzenia się z własnymi i cudzymi emocjami; poszerzanie wizji człowieka uwikłanego i narażonego na zagrożenia.

REKOMENDACJE I WNIOSKI

Należy uważać, że proponowane propozycje zmian w zakresie tworzenia systemu edukacji dla bezpieczeństwa mają charakter dyskusyjny i otwarty. Dlatego wiele problemów i zadań ujęto wariantowo. Koncepcja doskonalenia systemu edukacji dla bezpieczeństwa nie może być tylko ograniczona do zmiany struktury istniejącego systemu; przyszłość bowiem zależy przede wszystkim od treści i wartości, jakie w ramach takiej czy innej struktury będą rozwijane i upowszechniane. Na rys. 9 zaprezentowano pewne zmiany dotyczące instytucji i stanowisk.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 9. Proponowane stanowiska

Ze względu na potrzebę wzajemnego uzupełniania się i zależności działań różnych podmiotów biorących udział w minimalizowaniu skutków zagrożeń, proponuje się zachowanie specyfiki różnych podmiotów i utworzenie jednego ośrodka koordynującego zakres i współdziałanie. Mogłoby to być np. Biuro Edukacji dla Bezpieczeństwa podległe bezpośrednio Prezesowi Rady Ministrów i funkcjonujące w Radzie Ministrów. W jego skład powinni wejść przedstawiciele wszystkich resortów partycypujących w edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa, a przede wszystkim MSW, MEN i MON. Za tym rozwiązaniem przemawiają analizy aktów prawnych oraz funkcjonujących zależności strukturalno-programowych. Zgodnie ze swoimi kompetencjami Biuro zajęłoby się opracowaniem ogólnych celów edukacji dla bezpieczeństwa i zadań, diagnozowałoby stan edukacji, zasady funkcjonowania systemu itp. W ten sposób edukacja dla bezpieczeństwa byłaby zorganizowana według zasady powszechności i ustawiczności.

Ponadto należy utworzyć w każdym kuratorium oświaty stanowisko wizytatora ds. edukacji dla bezpieczeństwa, który podlegałby bezpośrednio kuratorowi i prowadził sprawy związane z edukacją dla bezpieczeństwa, a szczególnie:

- nadzorował działalność wychowawczo- obronną w szkole;
- współrealizował ogólnopolskie programy patriotyczno-wychowawcze rekomendowane przez MEN i MON;
- współpracował z komórkami kuratorium, jednostkami wojskowymi, organami administracji rządowej i samorządowej;
- zachęcał nauczycieli edukacji dla bezpieczeństwa do podnoszenia kwalifikacji specjalistycznych.

Zasadne jest także utworzenie szkolnego koordynatora ds. bezpieczeństwa w szkołach średnich i gimnazjalnych, który by:

- organizował spotkania wychowawców szkolnych,
- projektował spotkania z rodzicami (pedagogizacja),
- oceniał stan bezpieczeństwa szkoły,
- dbał o opracowanie szkolnych procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych (np. organizowanie i przeprowadzenie alarmów).

Należy także utworzyć Szkolne Kluby Bezpieczeństwa szczególnie skierowane do uczniów i nauczycieli, którzy chcą dbać o bezpieczeństwo swojego najbliższego otoczenia.

Celem tych klubów było by nie tylko edukowanie, ale przede wszystkim:

- monitorowanie stan bezpieczeństwa wokół swojej szkoły;
- uświadamianie zagrożeń wśród lokalnej społeczności;
- organizowanie lokalnych akcji ulotkowych, debat z przedstawicielami władz na temat bezpieczeństwa.

Realizacja zadań w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, odbywa się już od edukacji przedszkolnej. Na poziomie szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej funkcjonuje przedmiot (edukacja dla bezpieczeństwa), który bezpośrednio dotyczy bezpieczeństwa. Należy podkreślić, że zakres treści tego przedmiotu nie odpowiada wymiarowi godzinowemu zarówno w szkole gimnazjalnej (30 h) jak i ponadgimnazjalnej. Jest to z jednej strony poważne wyzwanie, z drugiej zaś zagrożenie dla skuteczności i efektywności tego procesu.

Także treści edukacji dla bezpieczeństwa są realizowane w uczelniach wyższych w ramach przedmiotów, specjalności, czy też studiów podyplomowych. Dodać należy, że do tych poziomów edukacyjnych dostosowane być muszą systematycznie uaktualniane formy działania, które uwzględniać powinny rosnącą współcześnie liczbę zagrożeń.

Wskazując na realizację treści programowych na studiach wyższych dla przedmiotów edukacja dla bezpieczeństwa i wszystkich specjalności związanych z kierunkiem studiów bezpieczeństwo, zauważyć należy dużą różnorodność wykładanych treści przedmiotowych. W związku z tym istnieje potrzeba dokonania korelacji w grupie przedmiotów specjalistycznych na studiach pierwszego i drugiego stopnia.

Warunkiem osiągnięcia zamierzonych celów i zadań w systemie edukacji dla bezpieczeństwa jest dobór odpowiednich treści kształcenia (szkolenia). Wydaje się, że najbardziej trafny będzie dobór takich zróżnicowanych treści, aby wiązały one poznanie z działaniem. Aby to osiągnąć należy stworzyć w ośrodkach i uczelniach (szkołach) odpowiednie warunki organizacyjno - programowe. W zakresie treści kształcenia oznacza to konieczność nakreślenia takich swoistych ram programowych, które będą sprzyjać aktualizacji treści (zmieniające się zagrożenia, potrzeby społeczne, normy prawne i inne) oraz umożliwią uczestnikom edukacji dla bezpieczeństwa samodzielne nabywanie umiejętności. Jest to szczególnie ważne dla osób kierujących różnego typu akcjami, ze względu na niepowtarzalność splotu różnych zagrożeń, mobilność ludności, zawodność środków technicznych, ograniczony dopływ informacji, niedostatek sił i środków.

Doskonałym uzupełnieniem edukacji w szkole powinna być cyfrowa dydaktyka, style mieszane, nauka wspomagana IT, społecznościowe uczenie się, mobilność. Stąd też ważnym zadaniem nauczyciela i innych osób zajmujących się edukacją dla bezpieczeństwa jest przygotowanie samodzielnego, jednocześnie współzależnego, odpowiedzialnego społeczeństwa i kształtowanie takich cech charakteru, jak wiarygodność, cierpliwość, uczciwość czy proaktywność, a także rozwijanie kompetencji społecznych.

Stąd też w procesie dydaktyczno-wychowawczym z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa do niezbędnego minimum należy ograniczyć stosowanie metod typu podającego na rzecz wszelkiego typu gier dydaktycznych (decyzyjnych) - w przygotowaniu obronnych kadr kierowniczych organizacji zajęć praktycznych - przygotowując służby ratownicze i ogół społeczeństwa do reagowania (zachowań) na różnego rodzaju zagrożenia.

Jak pokazują badania, młodzież widzi potrzebę tworzenia systemu edukacji dla bezpieczeństwa, a do programu nauczania przedmiotu z tego zakresu dodatkowo wprowadziliby w większym zakresie obozy i strzelectwo, zwiedzanie obiektów i budowli ochronnych oraz spotkania z przedstawicielami wojska, policji, straży pożarnej, obrony cywilnej itp.

W dotychczasowym systemie edukacji dla bezpieczeństwa zbyt późno rozpoczyna się proces przygotowania młodzieży do udzielania pierwszej pomocy. Powinno się to robić w ramach ścieżek edukacyjnych w szkole podstawowej, a nie jak to się zwykle odbywa w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w szkole gimnazjalnej. Ponadto wiele do życzenia w tym zakresie pozostawia wyposażenie szkół w podstawowy sprzęt i pomoce dydaktyczne do nauki ratownictwa.

Ogólnie edukację dla bezpieczeństwa należy zbliżyć pod kątem potrzeb i zainteresowań uczniów, wyzwań i zagrożeń w miejscu zamieszkania i nauki, rynku pracy, promocji bezpieczeństwa, wdrożyć w szkołach holistyczny model edukacji zdrowotnej (dbałość o zdrowie fizyczne, emocjonalne, społeczne, duchowe, psychiczne).

Szkoła winna stanowić dla mieszkańców centrum życia społeczno-kulturalnego; kultywować tradycje i obyczaje miejscowe. Szkoła musi wchodzić we współpracę z innymi instytucjami oświatowymi, kulturalnymi i gospodarczymi, zachęcając je do tworzenia lokalnego systemu bezpieczeństwa.

Edukacja na rzecz bezpieczeństwa i dla bezpieczeństwa jest dla każdego społeczeństwa szczególnie ważnym przedsięwzięciem służącym ochronie ludzkiego życia i zdrowia. Oddziaływaniem w zakresie edukacji na rzecz bezpieczeństwa powinien być objęty każdy obywatel w zakresie treści określonych przydatnością. W interesie społeczeństwa jest aby każdy obywatel posiadał taki zasób wiadomości i umiejętności, które będą istotne dla egzystencji człowieka oraz jego rozwoju. Edukacja dla bezpieczeństwa społeczeństwa powinna być również zróżnicowana pod względem wieku, poziomu edukacji oraz jej celów, treści, form i metod.

Konieczne jest monitorowanie i określenie wyzwań, szans i zagrożeń w celu poprawnej diagnozy potrzeb wynikający h zwłaszcza z rosnącej liczby zagrożeń oraz oczekiwań w zakresie zapewniania bezpieczeństwa, a także edukacji na rzecz bezpieczeństwa.

Mając na względzie edukację kadry kierowniczej administracji państwowej, pracowników wykonawczych, urzędów i instytucji, a także pracowników organów zarządzania kryzysowego i sił Obrony Cywilnej celowe wydaje się rozszerzenie możliwości edukacyjnych. Czynić to mogą te uczelnie, wojskowe i cywilne, które posiadają uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego i doktora w dziedzinie nauk społecznych i dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

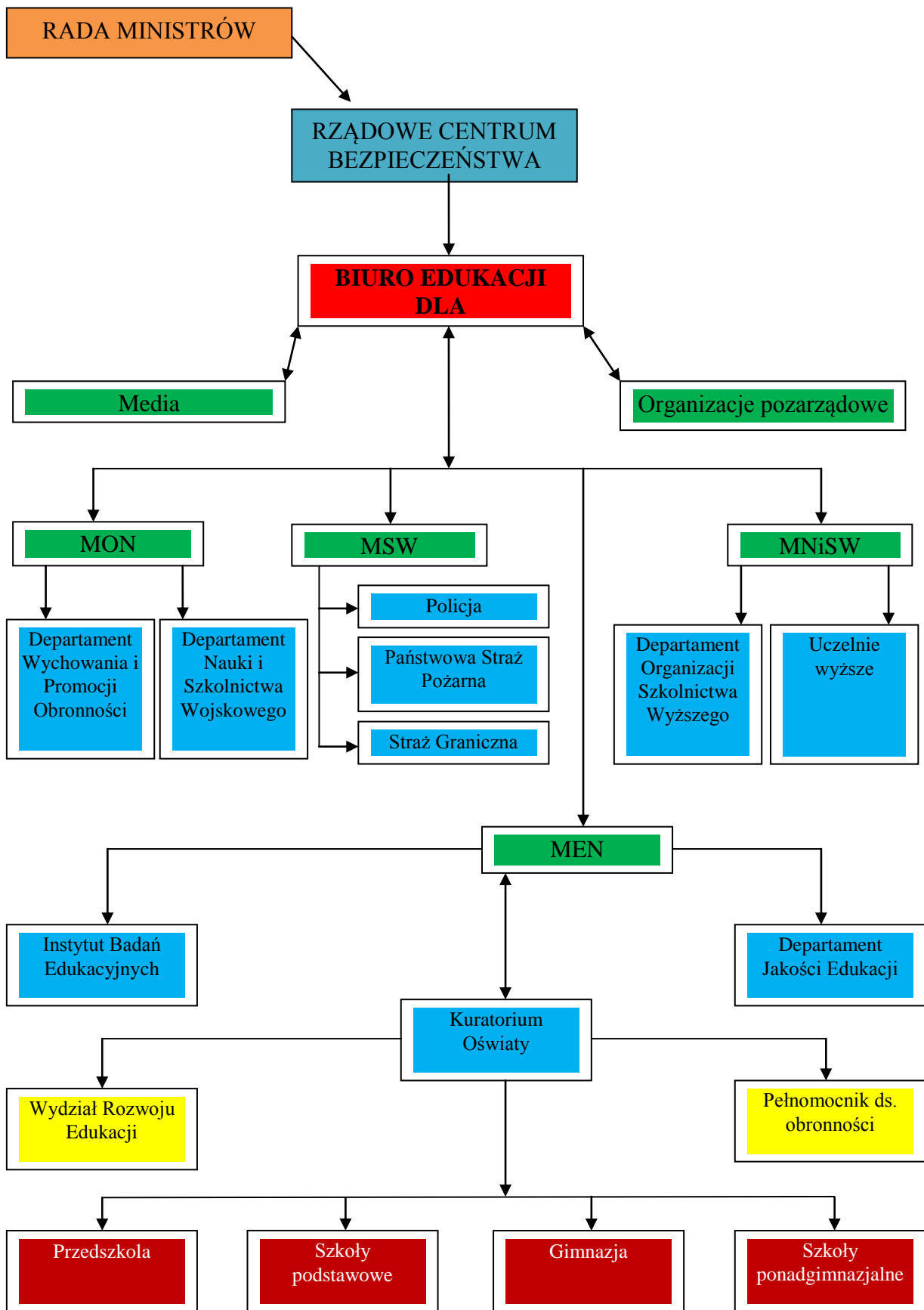
W realizacji treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa na poziomie lokalnym powinno nastąpić usprawnienie, poprawa jakościowa działań poszczególnych organów lokalnych, które odpowiadają za bezpieczeństwo. W sposób niedostateczny edukowane jest społeczeństwo przez samorząd. Podejmowane próby są nieskuteczne i nie dostrzega się nowych rozwiązań pozwalających w sposób skuteczny oddziaływać na społeczeństwo w zakresie kształtowania świadomości obronnej ludności lokalnej.

W tworzeniu bezpieczeństwa podmiotowego i strukturalnego (bezpieczeństwa narodowego) współuczestniczą samorządy terytorialne, a dużą rolę w tych działaniach powinien odgrywać samorząd. Powinien on skuteczniej wspierać społeczeństwo na rzecz kształtowania postaw proobronnych, obywatelskich, co skutkować będzie większą świadomością potencjalnych i realnych zagrożeń, współodpowiedzialnością za bezpieczeństwo lokalne, konsolidacją społeczeństwa.

Należy także dodać, że instytucjami, które prowadzą także działalność edukacyjną w zakresie obronności i bezpieczeństwa jest: Wojsko, Policja, Państwowa Straż Pożarna. Pełnią one jednak funkcje wspierająco w zakresie edukacji na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa w obszarach dla siebie właściwych.

Dostrzega się również inne formy edukacji w badanym obszarze, do których zaliczyć można: organizacje pozarządowe, środki masowego przekazu, oddziaływanie władz lokalnym w zakresie edukacji na rzecz bezpieczeństwa. Jednak wydaje się, że potencjał tych podmiotów nie jest wykorzystywany w dostateczny sposób. Proponowany system edukacji dla bezpieczeństwa zawarto na rysunku 10.

Uogólniając, należy stwierdzić, że możliwości edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie kreowania bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego znajdują znaczące miejsce zarówno w teorii, jak i praktyce działania wielu różnych instytucji. Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana jest systematycznie i za pomocą różnych form i metod kształcenia. Efektem przekazywania wiedzy o bezpieczeństwie m.in. w szkołach, zakładach pracy oraz mediach powinno być odpowiednie przygotowanie młodzieży i dorosłych do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych, społecznych i militarnych oraz aktywnego uczestniczenia w przedsięwzięciach obronnych prowadzonych przez organy administracji państwowej, samorządu terytorialnego i organizacje społeczne.

Źródło: opracowanie własne

Rys. 10. Proponowany system edukacji dla bezpieczeństwa

ZAKOŃCZENIE

Zmiany prawne, organizacyjne i programowe w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, które dokonywały się na przestrzeni lat, były powodowane przede wszystkim istniejącymi zagrożeniami (indywidualne, lokalne, krajowe, międzynarodowe) oraz potrzebami społecznymi. Zmiany te dotyczyły głównie realizacji przedmiotu *przysposobienie obronne (edukacja dla bezpieczeństwa)* w szkołach, procesu szkolenia studentów i absolwentów szkół wyższych oraz przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej. Wiele prac przygotowawczych, analitycznych i konsultacyjnych przeprowadzono w zakresie tworzenia nowej doktryny bezpieczeństwa narodowego oraz systemu bezpieczeństwa narodowego.

Budowany system bezpieczeństwa narodowego (SBN) powinien zapewnić przede wszystkim ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej i jego pozycji międzynarodowej, w tym wywiązanie się z zobowiązań międzynarodowych, oraz ochronę społeczeństwa, jego dorobku (materialnego i intelektualnego) i środowiska, we wszystkich warunkach i okolicznościach funkcjonowania państwa.

Idea modelu SBN opiera się na uwzględnieniu trzech stanów funkcjonowania państwa, a także jego struktur terytorialnych (gminy, powiatu i województwa), w zależności od skali i rodzaju rozpatrywanej sytuacji bezpieczeństwa narodowego RP. Pierwszy z nich – to stan normalny (zwyczajny), kiedy państwo (inny podmiot) funkcjonuje zgodnie ze swoją misją i założonymi celami, gdy podejmuje się rutynowe działania, zapewniające utrzymanie takiego stanu rzeczy. Drugi – to stan kryzysowy, gdy sytuacja, stany rzeczy, okoliczności powodują załamanie dotychczasowego procesu rozwoju, gdy zostaje zakłócone funkcjonowanie danego podmiotu w jednej lub wielu dziedzinach jego działalności. Natomiast trzeci – to stan, gdy podejmowane działania nie przynoszą określonego rezultatu, gdy zaistniały stan rzeczy sprawia, iż dany podmiot przestaje funkcjonować w którymś z powyższych stanów, nie udaje się zlikwidować stanu kryzysowego i powrócić do stanu normalnego.

Bibliografia

- Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, Warszawa 1998.
- Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Wyd. Bellona, Warszawa 2006.
- Kwieciński Z., *Między patosem a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2007.
- Niemiec J., *Cywilizacyjne intencje w kształceniu nauczycieli*, (w:) *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*, red. nauk. Alicja Siemak – Tylikowska, Henryka Kwiatkowska, Stefan M. Kwiatkowski, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998.
- Siuda t. (red.), *Kształcenie i wychowanie młodzieży na rzecz bezpieczeństwa. Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli*, Wyd. Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Warszawa 2007.

Recenzenti:

- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko*
- prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko*

STRATEGIE BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ CELE I ZADANIA

POLISH SECURITY STRATEGIES AND OBJECTIVES

PIWOWARSKI Juliusz,¹ ROZWADOWSKI Mariusz²

STRESZCZENIE: *Patrząc przez pryzmat historii porządek międzynarodowy nie jest niezmienną formą w życiu narodów. Zmiany sytuacji międzynarodowej nie zawsze korzystne stwarzają nowe wyzwania. Zmienność i dynamika pojawiających się wyzwań zmusza państwa i narody do stałego wysiłku w kierunku zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Dlatego niezwykle ważnym staje się opracowanie i wdrożenie w życie strategii bezpieczeństwa narodowego. W niniejszym artykule zostały przedstawione strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej polskiej z lat 2007 i 2014. Pierwsza była wyrazem nowego po transformacji ustrojowej podejścia do sprawy bezpieczeństwa narodowego. Druga w sposób kompleksowy ujmowała zagadnienia bezpieczeństwa narodowego oraz wskazywała optymalne sposoby wykorzystania na potrzeby bezpieczeństwa wszystkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej.*

Słowa kluczowe: *strategia bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwo zewnętrzne, bezpieczeństwo wewnętrzne, interesy narodowe, bezpieczeństwo militarne, społeczne, ekonomiczne*

ABSTRACT: *Looking through the history of the international order, there has not been a consistent form in the life of nations. Changes in the international situation are not always beneficial and pose new challenges. Variability and dynamics of emerging challenges are forcing states and nations to permanent effort to ensure the security of the state and its citizens. Therefore, it becomes extremely important to develop and implement the national security strategy. This article presents the national security strategy of the Polish Republic in 2007 and 2014 as the expression of a new political transformation approach to national security. Secondly, it deals with a comprehensive way to account for national security issues and to highlight the best to use of the security needs of all the resources at the disposal of the state in the field of defense, protection, social and economic.*

Keywords: *national security strategy, external security, internal security, national interests, security, military, social, economic*

WSTĘP

W życiu narodów, podobnie jak w życiu jednostek, nic nie jest dane raz na zawsze. Ład międzynarodowy nie jest niezmienną formą. Rozwój sytuacji międzynarodowej, obecnie nie zawsze korzystny /zagrożenia terroryzmem islamskim oraz sytuacja na Ukrainie/, generuje nowe wyzwania. Trzeba je umieć trafnie odczytywać i skutecznie im przeciwdziałać. Ich zmienność i dynamika zmusza państwa i narody do stałego wysiłku w kierunku zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli w warunkach zrównoważonego rozwoju.

W celu realizacji powyższych celów niezbędnym wydaje się być opracowanie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia taka musi zawierać podstawowe interesy narodowe charakterystyczne dla każdego narodu i państwa oraz być skorelowana ze strategiami sojuszniczymi. W dalszej kolejności trzeba określić nadrzędny cel oraz cele strategiczne. Do każdej grupy celów powinny być przypisane zadania do realizacji przez państwo i jego instytucje, dostosowane do zmieniającej się sytuacji międzynarodowej oraz do występujących w danym czasie zagrożeń. Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z lat 2007 i 2014 odzwierciedlają podstawowe interesy narodowe RP, zawierają priorytetowe interesy RP oraz zadania dostosowane do zmieniającej się sytuacji geopolitycznej i występujących w poszczególnych latach najbardziej istotnych zagrożeń bezpieczeństwa.

---

¹ Dr. Juliusz Piwowarski, rektor, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”, Kraków, Polska.

² Dr. Mariusz Rozwadowski: Pełnomocnik Rektora ds. Bezpieczeństwa i Ochrony Informacji Niejawnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, Polska, rozwadam@uek.krakow.pl

1 PRIORYTETOWE CELE I ZADANIA STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z 2007 ROKU

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej /SBNRP/ z roku 2007 jest odzwierciedleniem nowego po transformacji ustrojowej podejścia do sprawy bezpieczeństwa narodowego. Określa ona interesy narodowe i formułuje cele strategiczne w zgodzie z aktem rangi najwyższej, jakim jest Konstytucja RP. Jest wyrazem troski konstytucyjnych organów państwa o zapewnienie Polsce i Polakom bezpieczeństwa i jednocześnie określa formy narodowego wysiłku w tej dziedzinie. S.B.N.R.P., skorelowana ze strategiami sojuzniczymi - Koncepcja Strategiczna NATO i Europejska Strategia Bezpieczeństwa – stanowi podstawę do opracowania wykonawczych dyrektyw strategicznych, a w szczególności Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej RP, strategii poszczególnych dziedzin bezpieczeństwa narodowego, strategicznych planów reagowania obronnego i zarządzania kryzysowego oraz wieloletnich programów transformacji systemu bezpieczeństwa państwa, w tym programów pozamilitarnych przygotowań obronnych i programów rozwoju sił zbrojnych R.P.¹ Podstawowe interesy narodowe RP zgodne z Konstytucją to:

- zapewnienie niepodległości,
- nienaruszalności terytorialnej,
- wolności,
- bezpieczeństwa,
- poszanowania praw człowieka i obywatela,
- zachowanie dziedzictwa narodowego,
- ochrona środowiska naturalnego w warunkach zrównoważonego rozwoju².

Interesy narodowe można podzielić na trzy grupy:

- żywotne,
- ważne,
- inne istotne.

Żywotne interesy narodowe Rzeczypospolitej Polskiej nierozdzielnie wiążą się z zapewnieniem przetrwania państwa i jego obywateli. Obejmują potrzebę zachowania niepodległości i suwerenności państwa, jego integralności terytorialnej i nienaruszalności granic; zapewnienia bezpieczeństwa obywateli, praw człowieka i podstawowych wolności, a także umacniania demokratycznego porządku politycznego. Ich realizacja to bezwzględny priorytet polskiej polityki bezpieczeństwa³.

Ważne interesy narodowe Polski to: zagwarantowanie trwałego i zrównoważonego rozwoju cywilizacyjnego oraz gospodarczego kraju, stworzenie warunków do wzrostu dobrobytu społeczeństwa, do rozwoju nauki i techniki oraz do należytej ochrony dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej, a także środowiska naturalnego⁴.

Inne istotne interesy narodowe Polski są związane z dążeniem do zapewnienia silnej pozycji międzynarodowej państwa oraz możliwości skutecznego promowania polskich interesów na arenie międzynarodowej. Należą do nich także: umacnianie zdolności działania i skuteczności najważniejszych instytucji międzynarodowych, w których Polska uczestniczy, rozwój stosunków międzynarodowych opartych na poszanowaniu prawa oraz efektywnej współpracy wielostronnej zgodnie z celami i zasadami określonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych⁵.

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 3.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483

³ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 4.

⁴ *Ibidem* s. 5.

⁵ *Ibidem* s. 5.

Realizacja interesów narodowych odbywa się w ramach działań wewnętrznych państwa oraz w jego kontaktach z otoczeniem zewnętrznym. Cele strategiczne wynikają z interesów bezpieczeństwa i rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej, będącej członkiem NATO i Unii Europejskiej, a także z rosnących współzależności między państwami i gospodarkami, jak również coraz intensywniejszymi kontaktami między jednostkami i społeczeństwami.

Nadrzędnym celem strategicznym Rzeczypospolitej Polskiej jest zapewnienie korzystnych i bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez eliminację zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, redukcję ryzyka oraz odpowiednią ocenę podejmowanych wyzwań i umiejętne wykorzystywanie pojawiających się szans. Za główne cele strategiczne należy uznać:

- zapewnienie niepodległości i nienaruszalności terytorialnej Polska oraz suwerenności w decydowaniu o wewnętrznych sprawach życia narodu, jego organizacji oraz ustroju państwa,
- stworzenie warunków rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego, decydujących o możliwościach działania narodu i państwa,
- zapewnienie możliwości korzystania przez obywateli z konstytucyjnych wolności, praw człowieka i obywatela oraz stworzenie bezpiecznych warunków do godziwego życia obywateli i rozwoju całego narodu, w wymiarze materialnym i duchowym,
- zapewnienie możliwości aktywnego kształtowania stosunków w otoczeniu międzynarodowym i zdolności skutecznego działania poprzez obronę interesów narodowych i promowanie wizerunku wiarygodnego uczestnika stosunków międzynarodowych, a także realizacji zobowiązań sojuszniczych, stanowiących wiarygodności Polski,
- zapewnienie bezpieczeństwa, ochrony przebywającymi poza granicami kraju,
- promocja polskiej gospodarki i wspieranie polskich przedsiębiorców oraz budowa prestiżu Polski w otoczeniu międzynarodowym,
- zapewnienie poczucia bezpieczeństwa prawnego obywateli Rzeczypospolitej Polskiej,
- ochronę duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego (bogactw naturalnych, majątku indywidualnego obywateli i zbiorowego majątku narodowego) oraz zapewnienie możliwości jego bezpiecznego rozwijania we wszystkich sferach aktywności narodowej, w tym zwłaszcza ekonomicznej, społecznej i intelektualnej,
- ochronne środowiska naturalnego i ochronę przed skutkami klęsk żywiołowych, a także katastrof spowodowanych przez działalność człowieka,
- zapewnienie szerokiego dostępu do informacji, podniesienie poziomu edukacji narodowej oraz stworzenie silnego zaplecza naukowo-badawczego, połączonego z potencjałem wytwórczym, poprawiającym konkurencyjność gospodarki¹.

Warunkiem osiągnięcia celów strategicznych jest wykorzystanie całego zakresu dostępnych instrumentów i działań politycznych, gospodarczych, wojskowych i dyplomatycznych. Należy konsekwentnie realizować działania, umacniające bezpieczeństwo państwa i jego obywateli oraz polepszające warunki rozwoju społeczeństwa. Katalog takich działań to:

- wzmacnianie suwerenności politycznej i ekonomicznej Polski,
- zapewnienie wzrostu dobrobytu społeczeństwa i poprawy, jakości życia obywateli,
- unowocześnianie sił zbrojnych i rozwijanie ich zdolności współdziałania z armiami sojuszniczymi,
- umacnianie międzynarodowej pozycji i wizerunku Polski oraz zwiększanie jej udziału w kształtowaniu środowiska międzynarodowego².

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 5.

² *Ibidem* s. 10

Realizacja celów i zadań strategicznej koncepcji bezpieczeństwa narodowego będzie się odbywać z wykorzystaniem działań politycznych, gospodarczych, wojskowych i innych przedsięwzięć, angażujących administrację publiczną, organizacje pozarządowe i obywateli. Zadania realizowane w ramach strategii bezpieczeństwa narodowego RP należy przedstawić przez pryzmat następujących aspektów:

- bezpieczeństwa zewnętrznego,
- bezpieczeństwa militarnego,
- bezpieczeństwa wewnętrznego,
- bezpieczeństwa obywatelskiego,
- bezpieczeństwa społecznego¹.

Bezpieczeństwo zewnętrzne danego kraju nierozdzielnie związane jest z tworzeniem przez państwo najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia państwa i umacnianie jego międzynarodowej pozycji. W wymiarze globalnym priorytetowym zadaniem RP winien być rozwój przyjaznych stosunków z partnerami i przeciwdziałanie negatywnym skutkom konfliktów, dysproporcji rozwojowych i naruszeń międzynarodowego porządku prawnego.

Kolejnym zadaniem będzie zabieganie o zwiększanie roli NATO jako forum strategicznego dialogu transatlantyckiego oraz aktywne uczestniczenie w innych działaniach na rzecz umacniania spójności Sojuszu. Jednym z istotnych zadań pozostanie utrzymanie zainteresowania Sojuszu rozwojem stosunków z jego partnerami z Europy Wschodniej i Zakaukazia.

Następnym zadaniem w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego będzie uzgodnienie w ramach Unii Europejskiej solidarnych mechanizmów bezpieczeństwa energetycznego. Kolejne zadanie to zabieganie o dalszy rozwój dwustronnych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi w duchu solidarnego i zrównoważonego partnerstwa, intensywnej współpracy i przyjazne stosunki ze wszystkimi sąsiadami.

Bezpieczeństwo militarne, jako cel stawia sobie gotowość do obrony terytorium i niepodległości Polski oraz sojuszników, eliminację zagrożeń o charakterze zbrojnym, a także przeciwdziałanie ewentualnym niekorzystnym zmianom równowagi wojskowej w rejonie.

Zadaniem priorytetowym w tym zakresie będzie budowanie polityki obronnej zgodnie z zasadą solidarności i lojalności sojuszniczej oraz gotowość przyjęcia z pomocą każdemu członkowi Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa opiera się na utrzymaniu zdolności do reagowania w przypadku wystąpienia zagrożeń bezpieczeństwa publicznego, bezpieczeństwa powszechnego, związanych z bezprawnymi działaniami w zakresie; porządku prawnego, życia i zdrowia obywateli, majątku narodowego, skutkami klęsk żywiołowych, katastrof naturalnych czy awarii technicznych.

Do zadań realizowanych w celu uniknięcia wspomnianych zagrożeń należeć będą:

- wdrożenie systemu zarządzania kryzysowego,
- budowa Systemu Ochrony Ludności.

Kształtując bezpieczeństwo wewnętrzne nie należy zapominać o zagrożeniach terrorystycznych. W ramach przeciwdziałania tym zagrożeniom ważnym zadaniem będzie współdziałanie służb i organów odpowiedzialnych za przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym oraz podnoszenie na coraz wyższy poziom profesjonalizmu funkcjonariuszy tych służb. W ramach bezpieczeństwa obywatelskiego priorytetowym zadaniem będzie usprawnienie funkcjonowania sądów i prokuratury oraz skrócenie czasu trwania postępowań i zagwarantowanie skutecznego wykonywania orzeczeń.

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s.10-15.

Głównym celem działań państwa w zakresie bezpieczeństwa społecznego jest zapewnienie szybkiej i zauważalnej poprawy, jakości życia obywateli. Zadaniem realizowanymi w zakresie bezpieczeństwa społecznego będą:

- wzrost zatrudnienia,
- wzrost integracji społecznej,
- niwelowanie różnic między miastem a wsią,
- zapewnienie wysokiej, jakości kształcenie na wszystkich szczeblach systemu edukacyjnego,
- tworzenie w państwie warunków zapewniających rozwój szeroko rozumianej bazy sportowej i zapewnienie dostępu do niej wszystkim członkom społeczeństwa.

Strategia przedstawiona wyżej obejmuje wykładnię polskich interesów narodowych, określa cele strategiczne i zadania. Strategia ta kierowana jest do wszystkich organów administracji publicznej oraz wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo RP.

2 PRIORYTETOWE STRATEGICZNE CELE I ZADANIA STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO POLSKA Z 2014 ROKU

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego z 2014 roku w sposób całościowy ujmuje zagadnienia bezpieczeństwa narodowego oraz wskazuje optymalne sposoby wykorzystania na potrzeby bezpieczeństwa wszystkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej.

Kluczową sprawą jest ich właściwa integracja w systemie bezpieczeństwa narodowego. Prezentowany dokument identyfikuje interesy narodowe i cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa, zgodnie z zasadami i wartościami zawartymi w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. Określa potencjał bezpieczeństwa narodowego oraz ocenia środowisko bezpieczeństwa Polski w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym, a także prognozuje jego trendy rozwojowe. Przedstawia działania państwa niezbędne dla osiągnięcia zdefiniowanych interesów i celów oraz wskazuje kierunki i sposoby przygotowania systemu bezpieczeństwa narodowego.

Zapisy dokumentu są zbieżne ze strategiami Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE) oraz dokumentami strategicznymi tworzącymi nowy system zarządzania rozwojem kraju, w szczególności ze średniookresową strategią rozwoju kraju oraz koncepcją przestrzennego zagospodarowania kraju. W przygotowaniu Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wykorzystano wyniki Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego zakończonego w 2012 r. – pierwszego tak szeroko zakrojonego projektu analitycznego odnoszącego się do stanu systemu bezpieczeństwa narodowego i kierunków jego rozwoju¹. Rzeczpospolita Polska zapewnia bezpieczeństwo państwa i obywateli poprzez stwarzanie warunków do realizacji interesów narodowych i osiągania celów strategicznych. Interesy narodowe określa art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Do interes narodowych w dziedzinie bezpieczeństwa należą:

- dysponowanie skutecznym narodowym potencjałem bezpieczeństwa zapewniającym gotowość i zdolność do zapobiegania zagrożeniom, obrony i ochrony przed nimi oraz likwidowania ich następstw;
- silna pozycja międzynarodowa Polski i członkostwo w wiarygodnych systemach bezpieczeństwa międzynarodowego,

---

¹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014, s. 7.

- ochrona indywidualna i zbiorowa obywateli przed zagrożeniami dla ich życia i zdrowia oraz przed naruszeniem, utratą lub degradacją istotnych dla nich dóbr (materialnych i niematerialnych),
- zapewnienie swobody korzystania przez obywateli z wolności i praw, bez szkody dla bezpieczeństwa innych osób i bezpieczeństwa państwa oraz zapewnienie tożsamości narodowej i dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego państwa, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego oraz warunków życia i zdrowia ludności, jako podstawy bytowania¹.

Na podstawie przedstawionych wyżej interesów państwa można wyróżnić następujące cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa:

- utrzymywanie i demonstrowanie gotowości zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego do wykorzystywania szans, podejmowania wyzwań, redukcji ryzyk i przeciwdziałania zagrożeniom,
- doskonalenie zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego, a zwłaszcza jego elementów kierowania, w tym zapewnienie niezbędnych zasobów i zdolności,
- rozwój potencjału obronnego i ochronnego adekwatnego do potrzeb i możliwości państwa oraz zwiększenie jego interoperacyjności w ramach NATO i UE,
- wzmocnienie gotowości i zdolności NATO do kolektywnej obrony oraz spójności działań UE w dziedzinie bezpieczeństwa; budowanie silnej pozycji Polski w obu tych organizacjach,
- rozwijanie bliskiej współpracy ze wszystkimi sąsiadami oraz budowanie partnerskich relacji z innymi państwami, w tym służących zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów i kryzysów międzynarodowych,
- promowanie na arenie międzynarodowej zasad prawa międzynarodowego oraz uniwersalnych wartości, takich jak: demokracja, prawa człowieka, i wolności obywatelskie, a także podnoszenie w polskim społeczeństwie świadomości praw człowieka i obywatela,
- ochrona granic Polski, stanowiących zewnętrzną granicę UE; przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej, w tym gospodarczej; ochrona porządku publicznego,
- zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego poprzez doskonalenie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego oraz systemu monitorowania, powiadamiania, ostrzegania o zagrożeniach i likwidowania skutków klęsk żywiołowych oraz katastrof, a także wdrożenie rozwiązań prawnych i organizacyjnych w zakresie systemu ochrony ludności oraz obrony cywilnej,
- doskonalenie i rozwój krajowego systemu zarządzania kryzysowego w kierunku zapewnienia jego wewnętrznej spójności i integralności oraz umożliwienia niezakłóconej współpracy w ramach systemów zarządzania kryzysowego organizacji międzynarodowych, których Polska jest członkiem,
- udoskonalenie rozwiązań systemowych dla przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu i proliferacji broni masowego rażenia,
- zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania Rzeczypospolitej Polskiej w cyberprzestrzeni,
- zapewnienie bezpiecznych warunków rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego oraz innowacyjności, efektywności i konkurencyjności gospodarki, a także stabilności finansowej państwa,
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego,

---

¹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014, s. 11.

- zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i bezpieczeństwa klimatycznego oraz ochrony środowiska, różnorodności biologicznej i zasobów naturalnych, w szczególności zasobów wodnych, a także kształtowanie zagospodarowania przestrzennego kraju w sposób zwiększający odporność na różnorakie zagrożenia, w szczególności militarne, naturalne i technologiczne,
- prowadzenie efektywnej polityki rodzinnej oraz dostosowanie polityki migracyjnej do nowych wyzwań,
- pogłębianie świadomości społecznej w sferze bezpieczeństwa oraz zwiększanie kompetencji obywateli pozwalających na właściwe reagowanie¹.

Wspomniane interesy narodowe i cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa przekładają się na strategiczne zadania. Koniecznym staje się rozwój potencjału obronnego państwa, który wspiera je w realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Tworzą go: wymiar sprawiedliwości; służby specjalne; państwowe służby, straże i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie porządku publicznego, służby ratownictwa i ochrony ludności; elementy zarządzania kryzysowego; Straż Graniczna; Służba Celna; podmioty sektora prywatnego (firmy ochrony osób i mienia), organizacje pozarządowe (zwłaszcza społeczne organizacje ratownicze). Poważną rolę odgrywają tu podmioty odpowiedzialne za ochronę bezpieczeństwa cybernetycznego oraz za przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu i ekstremizmu.

Władze państwowe nie mogą też zapominać o potencjale społecznym, który tworzy czynnik ludzki, dla którego niezbędnym staje się nowoczesny system edukacji publicznej i szkolnictwa wyższego. Równie istotnym staje się rozwój potencjału gospodarczego przejawiający się w ostatnich dwóch dekadach stałym wzrostem Produktu Krajowego Brutto, który przedkłada się na poprawę warunków życia obywateli oraz wzrost aktywności inwestycyjnej polskich firm.

Energetyka jest jednym z kluczowych elementów bezpieczeństwa narodowego. Do głównych czynników bezpieczeństwa energetycznego należą: dostęp do surowców energetycznych, dywersyfikacja źródeł i kierunków dostaw paliw oraz budowa nowych mocy w oparciu o krajowy popyt na energię.

Nowoczesna sieć drogowa i kolejowa, rozwinięta sieć śródlądowych dróg wodnych, lotnisk, portów morskich oraz infrastruktura dostępu do tych portów, a także sprawny system transportu publicznego umożliwiając rozwój polskiej gospodarki i wzmacniając jej powiązanie z gospodarką światową są ważnym składnikiem bezpieczeństwa narodowego.

Interesy narodowe i cele strategiczne Polski w powiązaniu z diagnozą środowiska bezpieczeństwa narodowego określają priorytety polityki bezpieczeństwa i polityki obronnej. Wskazują one na potrzebę zrównoważonego umiędzynarodowienia i samodzielności w zakresie bezpieczeństwa Polski, w tym zwiększenia strategicznej odporności kraju na różnego rodzaju zagrożenia. Główny kierunek działań strategicznych w tym zakresie określają trzy priorytety polityki bezpieczeństwa, do których należą:

1. zapewnienie gotowości i demonstracja determinacji do działania w sferze bezpieczeństwa i obrony oraz wzmocnienie narodowych zdolności obronnych, ze szczególnym traktowaniem tych obszarów bezpieczeństwa narodowego, w których sojusznicze (wspólne) działania mogą być utrudnione,
2. wspieranie procesów służących wzmocnieniu zdolności NATO do kolektywnej obrony, rozwój Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE, umacnianie strategicznych partnerstw (w tym z USA) oraz strategicznych relacji z partnerami w regionie,

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 10-12.

3. wspieranie i selektywny udział w działaniach społeczności międzynarodowej, realizowanych na podstawie norm prawa międzynarodowego, mających na celu zapobieganie powstawaniu nowych źródeł zagrożeń, reagowanie na zaistniałe kryzysy oraz przeciwdziałanie ich rozprzestrzenianiu się¹.

W ramach pierwszego priorytetu Polska będzie realizować zadania strategiczne polegające na:

- zapewnieniu bezpieczeństwa własnych obywateli oraz terytorium państwa,
- wsparciu obrony państw sojusznich zgodnie z przyjętymi umowami międzynarodowymi, a następnie na udziale w reagowaniu na zagrożenia poza terytorium sojusznym.

W ramach drugiego priorytetu RP będzie koncentrowała na następujących zadaniach:

- konsolidacji NATO wokół funkcji obronnej, w tym strategicznemu wzmocnieniu wschodniej flanki Sojuszu,
- pogłębianiu procesów integracyjnych UE w dziedzinie bezpieczeństwa,
- strategicznej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi,
- wzmocnieniu podmiotowości państwa Europy Wschodniej,
- współpracy regionalnej z państwami Grupy Wyszehradzkiej.

Realizacja trzeciego priorytetu to realizacja następujących zdań: wzmocnienie ONZ, kontynuacja starań o dokonanie przeglądu norm prawa międzynarodowego oraz wzmocnienia skuteczności reżimów i regulacji w obszarze, kontroli zbrojeń i rozbrowienia, w tym środków budowy zaufania i bezpieczeństwa. W wymiarze regionalnym zadaniem priorytetowym będzie odbudowa znaczenia OBWE. Ważnym zadaniem w działaniach społeczności międzynarodowych będzie uczestnictwo w operacjach poza granicami kraju.

Podstawą utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego na właściwym poziomie jest skuteczne zapobieganie ich naruszeniom, a także wykrywanie przestępstw i wykroczeń godzących w życie, zdrowie i mienie obywateli, jak również interesy państwa. Zadania realizowane w tym zakresie dotyczą różnego rodzaju czynów zabronionych, w tym zarówno przestępczości pospolitej, jak i zorganizowanej o charakterze ekonomicznym, narkotykowym i kryminalnym². Najważniejsze zadania w zakresie przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu i ekstremizmu, który obecnie jest szczególnie zauważalny to:

- rozpoznawanie i monitorowanie zagrożeń terrorystycznych dla Polski i jej obywateli w kraju i za granicą; wykrywanie i neutralizacja zagrożeń terrorystycznych, w tym fizyczne zwalczanie terroryzmu,
- eliminowanie źródeł finansowania terroryzmu; ściganie karne sprawców zagrożeń terrorystycznych, zgodnie z prawem krajowym oraz obowiązującymi Polskę normami prawa międzynarodowego,
- rozpoznawanie źródeł terroryzmu i symptomów radykalizacji zachowań i zapobieganie im; współpraca międzynarodowa dwu- i wielostronna na szczeblu politycznym, operacyjnym, analitycznym i prawno-karnym w obszarze zwalczania terroryzmu; profilaktyka antyterrorystyczna,
- rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego, polityka medialna i informowanie społeczeństwa o potencjalnych zagrożeniach, edukacja społeczna,
- poprawa bazy prawnej i implementacja dokumentów międzynarodowych do prawa krajowego.

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s.27.

² *Ibidem* 34.

Nieodłącznym elementem, w obecnym gwałtownym rozwoju komputeryzacji, jest realizacja zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa Polski w cyberprzestrzeni. Są one realizowane zarówno poprzez rozwój zdolności do działań defensywnych (obejmujących ochronę podmiotów działających w cyberprzestrzeni oraz samej cyberprzestrzeni), jak i ofensywnych.

Szczególnie ważna jest: współpraca i koordynacja działań ochronnych z podmiotami sektora prywatnego – przede wszystkim finansowego, energetycznego, transportowego, telekomunikacyjnego i opieki zdrowotnej; prowadzenie działań o charakterze prewencyjnym i profilaktycznym w odniesieniu do zagrożeń w cyberprzestrzeni; wypracowanie i stosowanie właściwych procedur komunikacji społecznej w tym zakresie; rozpoznawanie przestępstw dokonywanych w cyberprzestrzeni i zapobieganie im oraz ściganie ich sprawców; prowadzenie walki informacyjnej w cyberprzestrzeni; współpraca sojusznicza, także na poziomie działalności operacyjnej służącej do aktywnego zwalczania cyberprzestępstw, w tym wymiany doświadczeń i dobrych praktyk w celu podnoszenia skuteczności i efektywności działań krajowych¹.

Bezpieczeństwo informacyjne w tym ochrona informacji niejawnych jest jednym z najważniejszych obszarów funkcjonowania systemu bezpieczeństwa państwa. Kluczowe zadania w tym zakresie obejmują:

- zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego państwa poprzez zapobieganie uzyskaniu nieuprawnionego dostępu do informacji niejawnych i ich ujawnieniu,
- zapewnianie personalnego, technicznego i fizycznego bezpieczeństwa informacji niejawnych,
- akredytację systemów teleinformatycznych służących przetwarzaniu tych informacji,
- zapewnienie realizacji funkcji krajowej władzy bezpieczeństwa /ABW i SKW/ w celu umożliwienia międzynarodowej wymiany informacji niejawnych.

Ochrona granicy państwowej w obecnej sytuacji zagrożeń terrorystycznych staje się jednym z działań priorytetowych realizowanych przez Straż Graniczną oraz Służbę Celną. Do zadań realizowanych w zakresie należą:

- ochrona terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed nielegalnym przepływem towarów i osób oraz wprowadzaniem substancji i materiałów niebezpiecznych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli ruchu granicznego w sposób zapewniający płynność ruchu na granicach,
- zwalczanie przestępczości transgranicznej oraz przestępczości z udziałem cudzoziemców; ochrona obszaru celnego UE, w tym zgodność z prawem przywozu i wywozu towarów; utrzymanie przejść granicznych,
- regulacja i kontrola legalności pobytu cudzoziemców na terytorium kraju oraz ich zatrudnienia; ochrona polskiej przestrzeni powietrznej,
- prowadzenie akcji ratunkowych na morskim odcinku granicy państwowej².

Innym działaniem równie ważnym szczególnie w obecnej sytuacji międzynarodowej jest zwiększanie bezpieczeństwa energetycznego. Strategicznymi zadaniami w tym zakresie będą:

- uruchomienie wydobycia surowców energetycznych z krajowych złóż niekonwencjonalnych,
- rozwój infrastruktury sieciowej i wytwórczej w oparciu o paliwa węglowe, jądrowe i gazowe,

---

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 35

² *Ibidem* s. 37.

- zapewnienie zróżnicowanego dostępu do źródeł i dróg dostaw surowców energetycznych,
- liberalizacja rynków energii oraz tworzenie warunków dla realizacji inwestycji w sektorze energetycznym,
- zapewnienie stabilności dostaw oraz integracja systemów energetycznych z państwami członkowskimi UE.

Przedstawione wyżej cele i zadania realizowane w ramach Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Polski z 2014 roku nie zawierają kompletnego katalogu celów i zadań, ale zdaniem autora są adekwatne do istniejących w obecnym czasie zagrożeń. Za realizację postanowień w/w strategii odpowiadają poszczególni ministrowie, kierownicy urzędów centralnych, wojewodowie, organy samorządu terytorialnego oraz podmioty, w których gestii pozostają sprawy z zakresu bezpieczeństwa państwa.

ZAKOŃCZENIE

Patrząc przez pryzmat historii porządek międzynarodowy nie jest niezmienną formą w życiu narodów, podobnie jak w życiu jednostek. Rozwój sytuacji międzynarodowej, obecnie nie zawsze korzystny /zagrożenia terroryzmem islamskim oraz sytuacja na Ukrainie/, stwarza nowe wyzwania. Zmienność i dynamika pojawiających się wyzwań zmusza państwa i narody do stałego wysiłku w kierunku zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Dlatego niezwykle ważnym staje się opracowanie i wdrożenie w życie strategii bezpieczeństwa narodowego. Realizując zadania z zakresu bezpieczeństwa państwa w latach 2007 i 2014 zostały opracowane Strategie Bezpieczeństwa Narodowego.

Pierwsza była wyrazem nowego po transformacji ustrojowej podejścia do sprawy bezpieczeństwa narodowego. Określała interesy narodowe i formułowała cele strategiczne, była wyrazem troski konstytucyjnych organów państwa o zapewnienie Polsce i Polakom bezpieczeństwa.

Nadrzędnym celem strategicznym Rzeczypospolitej Polskiej wyartykułowanym we wspomnianej strategii było zapewnienie korzystnych i bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez eliminację zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, redukcję ryzyka oraz odpowiednia ocena podejmowanych wyzwań i umiejętne wykorzystywanie pojawiających się szans. Za główne cele strategiczne należy uznać Zadania realizowane w ramach strategii skupiały się na zapewnieniu: bezpieczeństwa zewnętrznego, bezpieczeństwa militarnego, bezpieczeństwa wewnętrznego, bezpieczeństwa obywatelskiego, bezpieczeństwa społecznego.

Druga w sposób kompleksowy ujmowała zagadnienia bezpieczeństwa narodowego oraz wskazywała optymalne sposoby wykorzystania na potrzeby bezpieczeństwa wszystkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej. Interesy narodowe i cele strategiczne ujęte w tej strategii to: rozwój potencjału obronnego państwa, potencjału społecznego, potencjału gospodarczego oraz potencjału energetycznego. Główny kierunek działań strategicznych w zakresie bezpieczeństwa polegał na realizacji następujących działań: zapewnieniu gotowości do działania w sferze bezpieczeństwa i obrony oraz wzmocnienie narodowych zdolności, wspieraniu procesów służących wzmocnieniu zdolności NATO do kolektywnej obrony, wspieraniu i selektywnym udziale Polski w działaniach społeczności międzynarodowej, realizowanych na podstawie norm prawa międzynarodowego, reagowaniu na zaistniałe kryzysy oraz przeciwdziałanie ich rozprzestrzenianiu się.

Reasumując interesy narodowe, cele strategiczne oraz zadania realizowane w ramach poszczególnych strategii różnią się nieznacznie między sobą, wynika to z istniejącej obecnie sytuacji międzynarodowej oraz przejawiających się obecnie zagrożeń bezpieczeństwa. Zauważyć należy jednak, że obydwie strategie za cel nadrzędny mają bezpieczeństwo państwa i jego obywateli.

Bibliografia

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007.
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

KONCEPCJE POSTMODERNIZMU W EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

CONCEPTS OF POSTMODERNISM IN SECURITY EDUCATION

POPRENDA Ján,¹ ROPSKI Janusz²

STRESZCZENIE: *Postmodernizm jest fenomenem kulturowym, którego istota wymyka się tradycyjnym formułom i strukturom. Dla jednych jest on określeniem zjawisk zrodzonych przez kryzys kultury cywilizacji, dla innych zaś - nazwą pewnego myślenia o świecie, które obejmuje nie tylko problemy filozofii, sztuki czy nauki, ale także kreujące kulturę masową zjawiska społeczne. Bezpieczeństwo jest obiektem starań, troski i dążeń, pragnień i zabiegów ludzi. Edukacja w tym zakresie jest procesem intencjonalnego oddziaływania na osobowość człowieka i jego naturę, podkreśla wagę dbałości o trwanie, przetrwanie i doskonalenia życia, a także odpowiedzialność za jego realizację. W odniesieniu do bezpieczeństwa człowieka i edukacji główne tezy postmodernizmu dają się sprowadzić do stwierdzeń, że opisywane i aktualne wychowywanie nie realizuje takich kardynalnych wartości, jak: prawda i doskonałość, dobro, piękno czy sprawiedliwość.*

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo człowieka, postmodernizm, edukacja dla bezpieczeństwa*

ABSTRACT: *Postmodernism is a cultural phenomenon, the essence of which is beyond traditional formulae and structures. For some it is a term related to phenomena derived from a crisis of culture of civilization, whereas for others - a name given to a particular attitude to life, which comprises not only problems of philosophy, art or science, but it also creates mass culture social phenomena. Security is an object of endeavour, attention and aspiration, desires and efforts of people. Education in this range is a process of the intended influence on human personality and its nature, it emphasises the importance of caring for continuance, survival and improvement of living, as well as a responsibility of its realisation. In relation to safety of a man and education, major postmodernism theses are capable of being brought to conclusions that claim that the current education does not accomplish such cardinal values as: truth and perfection, good, beauty or justice.*

Key words: *safety of a man, postmodernism, education for safety*

WSTĘP

Problematyka bezpieczeństwa, jak nigdy wcześniej, nabiera coraz większego znaczenia dla procesów funkcjonowania świata, kontynentów i poszczególnych państw. Znaczenie problematyki zachowania bezpieczeństwa skłania do podjęcia zdecydowanych kroków edukacyjnych i wychowawczych, mających na celu ułatwienie transferu informacji i wiedzy w dziedzinie bezpieczeństwa ze względu na możliwości, jakie stwarza współczesny system kształcenia w Polsce i na świecie.

Wiedza o bezpieczeństwie człowieka i zbiorowości społecznych, jeśli ma być przydatna do wyjaśniania związków pomiędzy zjawiskami społecznymi, przyrodniczymi, technicznymi czy militarnymi, wymaga poszukiwania i konstruowania fundamentalnych paradygmatów w myśleniu i poznawczym działaniu w sferze bezpieczeństwa. Pozwoli to na budowanie uporządkowanych i metodologicznie poprawnych teorii, za pomocą których łatwiej będzie wieloaspektowo postrzegać i analizować niepokojące zdarzenia, wydarzenia i zjawiska militarne czy społeczno-gospodarcze.

Obecnie potrzebujemy ludzi potrafiących myśleć o bezpieczeństwie w sposób kreatywny, umiających rozwiązywać pojawiające się problemy za pomocą wiedzy i umiejętności, doświadczenia i motywacji, a także tworzyć i wykorzystywać nową wiedzę o bezpieczeństwie w oparciu o osiągnięcia nauk społecznych i dostępną technologię informatyczną.

---

¹ Doc. RSDr. Ján Poprenda, PhD.: Letecká fakulta, Technickej univerzity v Košiciach, Rampová 7, 041 21 Košice jan.poprenda@tuke.sk

² Dr. Janusz Ropski, PhD.: Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach, 40-065 Katowice, ul. Mikołowska 72 A, e-mail: janrop@op.pl. tel. +48 507 85 37 37

W dobie społeczeństwa wiedzy, edukacja nabiera nowego oblicza. Stopniowo modernizuje się szkolny system edukacji, zmienia się nie tylko sama szkoła, ale także jej dydaktyka¹. We współczesnym świecie występują – zarówno na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej, jak i kulturowej oraz społecznej – dwa równoległe procesy:

- pierwszy, związany z globalizacją;
- drugi ze zróżnicowaniem i fragmentaryzacją.

Dynamika ich funkcjonowania jest bardzo skomplikowana, ponieważ wykluczają się i nakładają na siebie wzajemnie, współistnieją nie zawsze zgadzając się ze sobą w jednej sferze, a także prowadzą bezwzględna dyskursywną walkę o kształt rzeczywistości w innych dziedzinach życia społecznego. Przez to człowiek często musi odczuwać bezradność w obliczu paradoksalnych antynomii poznawczych i moralnych, przed którymi staje w życiu codziennym i w próbach rozumienia otaczającego go świata.

Tym dwóm procesom odpowiadają dwie odmienne perspektywy epistemologiczne w naukach społecznych, dwie sprzeczne teorie: modernistyczna i postmodernistyczna².

1 GŁÓWNE ZAŁOŻENIA POSTMODERNIZMU

Postmodernizm jest fenomenem kulturowym, którego istota wymyka się tradycyjnym formułom i strukturom. Dla jednych jest on określeniem zjawisk zrodzonych przez kryzys kultury cywilizacji, dla innych zaś - nazwą pewnego myślenia o świecie, które obejmuje nie tylko problemy filozofii, sztuki czy nauki, ale także kreujące kulturę masową zjawiska społeczne. W latach osiemdziesiątych stał się na świecie przedmiotem dyskusji nie tylko w estetyce, filozofii, ale także w naukoznawstwie, teologii, prawie, etyce i pedagogice³.

Tak rozumiany postmodernizm wychodzi niejako naprzeciw wyłaniającej się z modernizmu nowej epoki, która pozbawiona jest dystansu, uniwersalnych projektów, utopii, społecznych, stabilności i jednoznaczności, nie afirmując przy tym bezmyślnie jakiegos *status quo* codziennego życia, teorii, koncepcji społecznych czy systemów orientacji.

Uznaje się w niej prawo do najróżniejszych form wiedzy, modeli życia czy wzorców postępowania. Człowiek wpisany w postmodernistyczne społeczeństwo, w pluralizm jego kultur, wartości, systemów orientacji i struktur organizacyjnych z jednej strony doświadcza prawa do różnorodnych zachowań, skłonności i identyfikacji, kieruje się odmiennymi interesami i wartościami, z drugiej zaś wchodzi w konflikt z ową wartością i sprzecznymi kryteriami wobec jego poglądów czy stanowisk, uświadamiając sobie zarazem trud lub nawet brak konsensusu czy pojednania⁴.

Wiedza przestaje być uniwersalna, dyscyplinująca i homogeniczna. Postmodernistyczny nauczyciel nie ma już podstaw, aby twierdzić, że przekazuje wiedzę naturalną, wręcz przeciwnie – ma on świadomość, że jest ona przesycona własną konstrukcją społeczną. Autorytet nauczyciela nabiera charakteru osobistego i wynika jedynie z jego zdolności do wchodzenia w partnerski dialog z uczniami.

Postmodernizm likwiduje w klasie szkolnej różnicę kulturową, etniczną, płciową czy religijną. W tym kontekście kultury i religie Zachodu przestają pełnić rolę standardu, wobec którego wszystkie alternatywy postrzegane są jako gorsze lub nie do zaakceptowania. Nauczyciel nie ma także podstaw do narzucania stałej, zróżnicowanej grupie uczniowskiej jednej perspektywy postrzegania rzeczywistości.

---

¹ J. Ropski, *Dydaktyka szczegółowa edukacji dla bezpieczeństwa*, Wyd. AWF, Katowice 2013, s. 9.

² Z. Melosik, *Edukacja globalna: nadzieje i kontrowersje*, [w:] T. Jaworska, R. Leppert (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996, s. 47.

³ B. Śliwowski, *Nauki o wychowaniu wobec wyzwań postmodernizmu*, „Chowanna” nr XLVI, t 1, Katowice 2013, s. 9.

⁴ Tamże, s. 13.

Postmodernizm otwiera więc przestrzeń dla edukacji wielokulturowej i dialogu międzykulturowego, a także dla dyskursów pełnego równouprawnienia kobiet. Przyjęcie perspektywy postmodernistycznej przywraca znaczenie w codziennym życiu klasy szkolnej temu, co codzienne i popularne. Rezygnacja ze sztywnego intelektualizmu i encyklopedyzmu oraz tradycyjnych form nauczania sprawia, iż szkoła przestaje być instytucją transcendentną i zaczyna wpisywać się w społeczne doświadczenia uczniów i ich przeżywanie świata¹.

2 KLUCZOWE TEZY POSTMODERNIZMU W ODNIESIENIU DO BEZPIECZEŃSTWA CZŁOWIEKA

W odniesieniu do bezpieczeństwa człowieka i edukacji główne tezy postmodernizmu dają się sprowadzić do stwierdzeń, że opisywane i aktualne wychowywanie nie realizuje takich kardynalnych wartości, jak: prawda i doskonałość, dobro, piękno i sprawiedliwość. Zatem krytyka ta wydobywa to, że wychowanie rozmija się z aktualną wiedzą i pojmowaniem doskonałości, powoduje więcej złego, niż dobrego, nie kształtuje umiejętności pięknego działania (naśladującego naturę, gdzie jest ona doskonała i uzupełniającego naturę tam, gdzie ona jest niedoskonała), nie sponosi do wymogów aktualnych potrzeb współzycia i życia.

Krytyka ta jest werbalizowana w stwierdzeniach, że tzw. wychowanie tradycyjne traktuje wysiłki wychowawcze jako²:

1. Staranie o wykształcenie (sokrateizm), które zmierza do tego, aby wyposażyć wychowanka w wiedzę, ale bez wskazania tego, co w dokonywaniu życia jest ważne i istotne - jak żyć się powinno. Jest to wyposażenie w umiejętności działań skutecznych, bez wskazania kryteriów ich oceny. Powoduje to, że nabyta wiedza ma charakter immoralny, obojętny i niezależny od etyki i moralności.
2. Instrument i narzędzie przystosowujące do życia w danym społeczeństwie (arystotelizm), albo autorytarnym, albo demokratycznym lub innym.
3. Starania o przedmiotowość wychowanków (platonizm i ewolucjonizm), ich umiejętność do samostanowienia i podejmowania rywalizacji, których podstawą jest urzeczywistnianie indywidualnych potrzeb i pragnień.
4. Dążenie do unifikacji i standaryzacji (totalitaryzm), do wykształtowania zunifikowanych zachowań.
5. Wysiłki na rzecz reprodukcji społecznej, które celem jest wychowanie w tradycji zajęć rodzinnych, dziedziczenie zatrudnienia i aktywności wytwórczej.
6. Chwalebne, dobre i oficjalne starania, za którymi stoją ukryte skutki działalności wychowawczej. Efektem oficjalnie zamierzanych wysiłków wychowawczych jest coś, co nie znajduje potwierdzenia w rzeczywistości.

Na podstawie tej krytyki i takiej werbalizacji opisu funkcjonowania wychowania formułowane są postulaty zgłaszane przez postmodernizm pedagogiczny. Należą do nich takie koncepcje edukacji alternatywnej jak³:

1. Rozwój osobowości i predyspozycji naturalnych człowieka. Idzie więc o uwalnianie osobowości, jej potencji i predyspozycji. Nie wskazane jest tutaj korygowanie tego, co naturalne. Rola wychowawcy jest tutaj rolą opiekuna, który troszczy się o to, aby nie zakłócać naturalnej aktywności i oparcia do realizowania siebie, swej natury i swoich predyspozycji. Rozwój ten jest podstawową i autonomiczną wartością, która wskazuje cel działań wychowawczych.

---

¹ Z. Melosik, *Pedagogika postmodernizmu*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki, tom 1*, Wyd. PWN, Warszawa 2011, s. 461.

² J. Świniarski, *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Wyd. AW Egros, Warszawa 1999, s. 54-55.

³ Tamże, s. 55-56.

2. Wolność woli, a więc wolność i stanowienie o sobie przez każdego człowieka jest tutaj wartością autonomiczną i niezbywalną. Idzie zaś o to, aby każdy wychowanek wybierał samodzielnie takie postępowanie, które uznaje za właściwe i jemu odpowiadające. Rola wychowawcy jest tutaj rolą informatora i ewentualnie konsultanta, który przedstawia możliwe warianty decyzji, jakie wolny człowiek może wybrać.
3. Samorealizacja, a więc wolność i konsekwentne realizowanie stanowień woli. Rola wychowawcy jest tutaj znikoma ponieważ ogranicza się jedynie do zdobywania informacji, sugestii i wiedzy o możliwych wariantach decyzji.
4. Integracja człowieka i świata, która polega na właściwym usytuowaniu człowieka w jego otoczeniu. Takie usytuowanie plasuje człowieka jednocześnie jako przedmiot i podmiot wychowania. Wychowanie polega więc na zrozumieniu samego siebie i świata, a więc tego, co jest zależne od człowieka i tego, co jest od niego niezależne.

Człowiek zatem daje się wychować i wychowywać, zarówno do łagodności, współdziałania z innymi ludźmi i wyrzekania się przemocy - wręcz do pokoju i spokojnego życia - jak i do srogości, przemocy i agresji - wręcz do wojny, które potrafi prowadzić w sposób dziki, barbarzyński i bestialski, przy pomocy narzędzi i sił zbrojnych, a także w inny sposób - niosąc pomoc, przywracając nadzieję, podtrzymując i utrzymując pokój. Takie wychowanie do wojny, jako antywojny i operacji innych niż wojna znajduje uznanie w filozofii bezpieczeństwa. Bynajmniej nie preferuje ona wychowania do działań barbarzyńskich i bestialskich, które traktuje jako niegodne człowieka i niekonieczne¹.

Bezpieczeństwo jest obiektem starań, troski i dążeń, pragnień i zabiegów ludzi. W takim sensie jest dobrem i jednocześnie celem zabiegów edukacyjnych i wychowawczych. Edukacja w tym zakresie jest procesem intencjonalnego oddziaływania na osobowość człowieka i jego naturę, podkreśla wagę troski o trwanie, przetrwanie i doskonalenia życia, a także odpowiedzialność za jego realizację.

3 ZAUFANIE I RYZYKO W POCZUCIU BEZPIECZEŃSTWA

Bardzo ciekawe założenia społeczeństwa epoki nowoczesności przedstawił w swoich pracach wybitny przedstawiciel współczesnej socjologii A. Giddens. Jego zdaniem świat, w którym dzisiaj żyjemy, jest niebezpieczny i pełen napięć. Przyczynia się to nie tylko do osłabienia założenia, że pojawienie się nowoczesności doprowadzi do powstania szczęśliwszego i bardziej bezpiecznego systemu społecznego, czy też zmusza do wyrażenia wobec niego zastrzeżeń.

Utrata wiary w postęp jest oczywiście jednym z czynników stojących za rozpuszczeniem się narracji historii. Chodzi jednak o coś więcej niż stwierdzenie, że historia prowadzi donikąd. Społeczeństwa muszą opracować instytucjonalną analizę obosiecznego charakteru nowoczesności. W ten sposób ludzkość jest w stanie nadrobić niektóre ograniczenia klasycznych perspektyw socjologicznych - ograniczenia, które mają wpływ na współczesne teorie socjologiczne².

Zaufanie jest nieodwołalnie częściowo związane z wiarą. I tego spostrzeżenia nie powinno się upraszczać. W wierze jest też pewien element pragmatyczny, oparty na doświadczeniu, że tego rodzaju systemy, ogólnie rzecz biorąc, działają tak, jak powinny.

Termin *zaufanie* dość często pojawia się w języku potocznym.³ Niektóre jego znaczenia, choć wykazują znaczne pokrewieństwo z pozostałymi użyciami słowa, mają stosunkowo niewielkie implikacje. Definicja słowa zaufanie w *Słowniku języka polskiego* wyjaśnia je jako „zawierzenie”.

---

¹ J. Świniarski, *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Wyd. AW Egros, Warszawa 1999, s. 58.

² A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Wyd. UJ, Kraków 2008, s. 7.

³ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego, tom 3*, Wyd. PWN, Warszawa 1981, s. 971.

Zaufanie powinniśmy rozumieć szczególnie w odniesieniu do ryzyka: terminu, który pojawia się dopiero w świecie nowoczesnym. Pojęcie zakorzenione jest w konstatacji, że nieprzewidywalne rezultaty bywają raczej wynikiem naszych własnych działań lub decyzji niż wyrazem ukrytych znaczeń natury czy też niewypowiedzianych intencji Bóstwa.

Zaufanie zakłada świadomość warunków ryzyka, podczas gdy zawierzenie - nie. Zarówno zaufanie, jak i zawierzenie odnoszą się do oczekiwań, które mogą zostać zawiedzione lub porzucone. Zawierzenie, oznaczałoby postawę przyjmującą za pewnik, iż rzeczy znane nie ulegną zmianie¹.

Tam, gdzie w grę wchodzi zaufanie, rozwiązania alternatywne są świadomie brane pod uwagę przez jednostkę, która podejmuje decyzję wyboru konkretnych działań. Zatem jednostka, która nie bierze pod uwagę rozwiązań alternatywnych, jest ufna, natomiast ktoś, kto próbuje w związku z tym zapobiec ryzyku - okazuje zaufanie.

Kiedy mamy do czynienia z zawierzeniem, człowiek reaguje na zawód obwinianiem innych; w wypadku zaufania musi przynajmniej częściowo obwiniać siebie i żałować, że w kimś lub czymś ulokował swoje zaufanie. Różnica między zaufaniem a zawierzeniem zależy od tego, czy wcześniejsze zachowanie jednostki ma wpływ na możliwość zawodu, a zatem istnieje powiązanie między ryzykiem i niebezpieczeństwem. Ponieważ, pojęcie ryzyka ma stosunkowo niedawny rodowód, możliwość oddzielenia ryzyka od niebezpieczeństwa z pewnością jest pochodną społecznej charakterystyki nowo-czesności. W istocie wywodzi się ona z konstatacji faktu, że rzeczy przypadkowe, które wywierają wpływ na ludzkie działania, są w większości dziełem człowieka i nie są po prostu zrzędzeniem Boga czy natury².

Zdaniem A. Giddensa, zaufanie można zdefiniować jako zawierzenie wiarygodności człowieka czy systemu w odniesieniu do danej sytuacji czy wydarzenia, w których zawierzenie jest wyrazem wiary w prawość lub miłość drugiej osoby, bądź w poprawność abstrakcyjnych założeń (wiedzę techniczną).

W warunkach nowoczesności zaufanie istnieje w kontekście:

- ogólnej świadomości, że ludzkie działanie - obejmujące wpływ technologii na świat materialny - jest tworzone społecznie, a nie wpisane w naturę rzeczy lub dane dzięki wpływom boskim;
- niezwykle szerokich przekształceń zakresu ludzkiego działania, wynikających z dynamiki nowoczesnych instytucji społecznych³.

Niebezpieczeństwo i ryzyko są sobie bardzo bliskie, lecz to nie to samo. Różnica nie zależy od tego, czy jednostka świadomie rozważa różne opcje, zastanawiając się nad konkretnym działaniem lub je podejmując. Ryzyko zakłada właśnie istnienie niebezpieczeństwa (choć niekoniecznie jego świadomość). Ktoś, kto coś ryzykuje, kusi niebezpieczeństwo, rozumiane jako zagrożenie dla pożądaných wyników działania. Każdy, kto dokonuje kalkulacji ryzyka, jest świadom zagrożenia lub zagrożeń, które pociąga za sobą konkretne działanie. Niewątpliwie jednak jednostka może podejmować jakieś działania, lub znajdować się w sytuacjach z gruntu ryzykownych, nie mając świadomości ponoszonego ryzyka. Innymi słowy może być nieświadoma grożącego jej niebezpieczeństwa⁴. Z powyższych konstatacji wynika, że ryzyko i zaufanie splatają się ze sobą, ale głównie zaufanie zwykle ogranicza lub zmniejsza niebezpieczeństwa związane z konkretnym typem działań. Ryzyko nie jest jedynie kwestią pojedynczych działań. Istnieją „środowiska ryzyka”, które wpływają zbiorowo na wielkie masy jednostek - w pewnych wypadkach dotyczą one potencjalnie każdego mieszkańca kuli ziemskiej, jak przy ryzyku katastrofy ekologicznej czy też wojny jądrowej.

---

¹ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności...*, dz. cyt. s. 22.

² Tamże, s. 23.

³ Tamże, s. 25.

⁴ Tamże.

W ramach tych rozważań, bezpieczeństwo można zdefiniować jako sytuację, w której przeciwdziała się konkretnemu zespołowi niebezpieczeństw, by je zminimalizować. Doświadczenie bezpieczeństwa zwykle opiera się na równowadze między zaufaniem a ryzykiem, które możemy przyjąć. Zarówno w sensie egzystencjalnym, jak i własnego doświadczenia, bezpieczeństwo może odnosić się do jednostek oraz wielkich skupisk czy zbiorowości ludzkich - aż do bezpieczeństwa globalnego¹.

Bezpieczeństwo ontologiczne odnosi się do *bycia*, czy też mówiąc w kategoriach fenomenologicznych, *bycia w świecie*. Jest to jednak bardziej zjawisko natury emocjonalnej, niż kognitywnej, zakorzenione w nieświadomości. Dzięki filozofom wiemy, że tylko w odniesieniu do niewielu (jeśli w ogóle co do jakichkolwiek) aspektów naszej osobistej egzystencji możemy mieć pewność na poziomie kognitywnym. Być może jest to element nowoczesnej refleksyjności, choć z pewnością nie ogranicza się jedynie do konkretnego okresu historycznego. Zaufanie do innych jest uparcie powracającą potrzebą psychologiczną. Opieranie własnej pewności na wiarygodności czy zawodowej uczciwości innych jest rodzajem odtwarzania emocjonalnych nawyków, towarzyszącemu doświadczeniu znajomej sytuacji społecznej i materialnej.

Bezpieczeństwo ontologiczne i rutyna są bardzo blisko ze sobą związane za sprawą wszechobecnego wpływu nawyku. Przewidywalność drobnych czynności rutynowych życia codziennego ma głęboki związek z poczuciem psychologicznego bezpieczeństwa. Kiedy tego rodzaju rutyna ulega rozbiciu, to niezależnie od przyczyny tego stanu, mamy gwałtowny zalew niepokoju i nawet najsilniej ugruntowane aspekty osobowości jednostki mogą zniknąć albo ulec zmianie².

W osobowości człowieka dorosłego zaufanie, bezpieczeństwo ontologiczne oraz poczucie ciągłości rzeczy i osób są ściśle ze sobą związane. Wraz z rozwojem nowoczesnych instytucji społecznych pojawia się pewna równowaga między zaufaniem i ryzykiem oraz bezpieczeństwem i zagrożeniem. W warunkach nowoczesnych niebezpieczeństwa, którym stawiamy czoła, nie wywodzą się już głównie ze świata natury. Oczywiście huragany, trzęsienia ziemi i inne klęski naturalne zdarzają się nadal, jednak w większości nasze relacje ze światem fizycznym radykalnie różnią się od tych, które łączyły człowieka i przyrodę w poprzednich stuleciach - dotyczy to zwłaszcza uprzemysłowionych części świata, lecz w pewnym stopniu odnosi się do całej planety.

Na pierwszy rzut oka zagrożenia ekologiczne, wobec których stoimy dziś, mogą wydawać się podobne do niebezpieczeństw przyrody, z jakimi stykał się człowiek epoki przednowoczesnej. Mamy tutaj jednak wyraźną różnicę. Zagrożenia ekologiczne są skutkiem działania społecznie zorganizowanej wiedzy, zapośredniczonej przez wpływ, jaki uprzemysłowienie ma na środowisko materialne. Są one częścią nowego profilu ryzyka, który pojawił się wraz z nadejściem nowoczesności.

Przez profil ryzyka rozumiem specyficzny zespół zagrożeń lub niebezpieczeństw, właściwych nowoczesnemu życiu społecznemu. Zagrożenie przemocą militarną pozostaje częścią profilu ryzyka nowoczesności. Zmienił się jednak istotnie jego charakter, co ma związek z odmienną naturą kontroli nad środkami przemocy w odniesieniu do wojny.

Żyjemy dziś w takim światowym porządku militarnym, w którym na skutek uprzemysłowienia wojny skala niszczycielskiej mocy uzbrojenia zgromadzonego na całym świecie jest o wiele potężniejsza niż kiedykolwiek w przeszłości. Możliwość konfliktu jądrowego stawia nas wobec zagrożeń, którym poprzednie pokolenia ludzkości nie musiały stawiać czoła. Sytuacja ta zbiegła się jednak z procesami zmierzającymi do zaprowadzenia pokoju wewnętrznego w poszczególnych państwach. Wojna domowa stała się zjawiskiem stosunkowo rzadkim w krajach rozwiniętych, choć nadal znanym.

---

¹ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności...*, dz. cyt. s. 26.

² Tamże, s. 69.

W czasach przednowoczesnych natomiast, przynajmniej wówczas, gdy rozwinęły się pierwsze organizacje państwowe, stan przypominający wojnę domową - czyli podziały władzy wojskowej, którym towarzyszyły często wybuchające konflikty - był bardziej normą niż wyjątkiem od normy.

Ryzyko i zagrożenie doświadczane z perspektywy bezpieczeństwa ontologicznego uległy sekularyzacji, podobnie jak większość innych aspektów życia społecznego. W świecie skonstruowanym głównie z zagrożeń stworzonych przez człowieka niewiele jest miejsca na boską ingerencję czy też magiczne ofiary dla sił kosmicznych czy duchów.

Główną cechą nowoczesności jest to, że z zasady ryzyko można oszacować w kategoriach dającej się uogólnić wiedzy na temat potencjalnych zagrożeń - wizja, w której pojęcia fortuny funkcjonują pod marginalną postacią zabobonu. Tam, gdzie wiadomo, że ryzyko jest ryzykiem, doświadczają się go inaczej niż w sytuacji, kiedy dominuje pojęcie fortuny.

Rozpoznanie ryzyka lub zespołu różnych jego typów oznacza nie tylko przyjęcie do wiadomości, że rzeczy mogą przybrać zły obrót, lecz także, iż możliwości takiej nie można wykluczyć. Właśnie tam, gdzie ryzyko jest największe - czy to w kategoriach wyraźnego prawdopodobieństwa, że niechciane wydarzenie zajdzie, czy też w postaci straszliwych konsekwencji groźących, jeśli coś się nie powiedzie - niechciany los często powraca¹.

Edukacja jest procesem, który stale się rozwija, zmienia i doskonali, a jej zadanie wyraża się w zmianie osobowości ludzi z takich, jakimi są, na takich, jakimi być powinni, tak aby żyło im się lepiej, a więc bezpiecznie, spokojnie, przyjemnie oraz dostatnio, aby mogli cieszyć się światem i sobą nawzajem. Współczesna edukacja stanowi niejako realizację programu ewolucyjnego istoty ludzkiej w toku jej całego życia, ukierunkowaną na integralny rozwój w zakresie umysłowym i fizycznym, afektywnym i moralnym, duchowym.

Problematyka bezpieczeństwa zdobywa coraz większą rangę i znaczenie w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym państw współczesnego świata, a bezpieczeństwo jako wartość i kategoria semantyczna stało się nie tylko modne, ale przede wszystkim niezbędne każdemu człowiekowi.

Współczesny świat pełen jest różnego rodzaju zagrożeń bezpieczeństwa, których bezpośrednim, a już na pewno pośrednim twórcą jest sam człowiek. Wiele jest także typologii zagrożeń, które pojawiają się w różnych specjalistycznych publikacjach, ponieważ czasy współczesne charakteryzują się dynamiczną i ciągle zmieniającą się sytuacją w obszarze bezpiecznej egzystencji wielu narodów Europy i świata.

Zagrożenia społeczne należy uważać jako przekroczenie obowiązujących norm społecznych z jednoczesnym zastrzeżeniem, że tkwi w nich pewien stopień szkodliwości, ponieważ przeciwstawiają się one zawsze postępowi społecznemu lub też hamują rozwój społeczny, albowiem są niezgodne z prawami rozwoju społecznego, bądź też naruszają podstawy życia społecznego.

ZAKOŃCZENIE

Edukacja dla bezpieczeństwa ma za zadanie zajmować się przede wszystkim zagrożeniami czasu pokoju oraz przygotowaniem młodzieży już od najmłodszych klas do ich rozpoznawania i radzenia sobie z niebezpieczeństwami, jakie niesie codzienne życie.

Dzisiaj nie jesteśmy w stanie określić, na ile przydatna będzie wiedza, którą dziś oferowana jest uczniom w programach nauczania i podręcznikach. Jednak z dydaktycznego punktu widzenia można powiedzieć z całą pewnością, że umiejętność rozwiązywania problemów, kreatywność, zdolność krytycznego i innowacyjnego myślenia przydadzą się każdemu uczniowi niezależnie od obranej drogi życiowej i zmian, jakie niechybnie zajdą w najbliższych latach w otaczającej nas rzeczywistości.

---

¹ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności...*, dz. cyt. s. 75-78.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest bardzo ważnym ogniwem w procesie edukacyjno-wychowawczym współczesnej młodzieży, ponieważ zagadnienia bezpieczeństwa stały się wartością sama w sobie, których znaczenie docenia praktycznie każdy człowiek i niemal całe społeczeństwa, które doświadczyły bądź doświadczają wojen, czy narażone są na występowanie różnorodnych zagrożeń¹.

Czasy współczesne charakteryzuje stan szczególnego napięcia, który cechuje się tym, że obecny świat nękają wojny i konflikty obejmujące niemal wszystkie kontynenty, implikują wszystkie dziedziny życia, a przede wszystkim angażują jednostki i społeczeństwa pogłębiając nastój niepokoju i poczucie zagrożenia. I dlatego na świat edukacji powinniśmy patrzeć, mając na uwadze procesy globalne.

Przed dynamicznie rozwijającą się cywilizacją stoi wiele wyzwań, z których najważniejsze to: demograficzne, finansowe, technologiczne, ekologiczne, zdrowotne, współczesny rynek pracy, czy osobiste preferencje i potrzeby edukacyjne.

Zmiany w naturze globalnego środowiska bezpieczeństwa i czynnikach ryzyka wywołały gwałtowną potrzebę potraktowania kwestii bezpieczeństwa systemowo. Wynika to z faktu, że nieustannie pojawiają się nowe zagrożenia, których nie można ograniczyć do specyficznego obszaru lub wspólnoty społecznej.

Bibliografia:

- Giddens A., *Konsekwencje nowoczesności*, Wyd. UJ, Kraków 2008.
- Melosik Z., *Edukacja globalna: nadzieje i kontrowersje*, [w:] Jaworska T., Leppert R. (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996.
- Melosik Z., *Pedagogika postmodernizmu*, [w:] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki, tom 1*, Wyd. PWN, Warszawa 2011.
- Ropski J., *Dydaktyka szczegółowa edukacji dla bezpieczeństwa*, Wyd. AWF, Katowice 2013.
- Ropski J., *Jak przygotować się do lekcji? Edukacja dla bezpieczeństwa*. Wyd. AWF, Katowice 2012.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego, tom 3*, Wyd. PWN, Warszawa 1981.
- Śliwerski B., *Nauki o wychowaniu wobec wyzwań postmodernizmu*, „Chowanna” nr XLVI, t.1, Katowice 2013.
- Świniarski J., *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Wyd. AW Egros, Warszawa 1999.

Recenzenti:

- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko*
- prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko*

---

¹ J. Ropski, *Jak przygotować się do lekcji? Edukacja dla bezpieczeństwa*. Wyd. AWF, Katowice 2012, s. 8.

STEREOTYPY PŁCI WŚRÓD PODCHORAŻYCH

GENDER STEREOTYPES AMONG CADETS

SANOCKA Katarzyna¹

STRESZCZENIE: W artykule scharakteryzowałam rozumienie pojęcia stereotypu płci oraz związane z nim koncepcje teoretyczne. Zagadnienie to opracowałam w czterech aspektach: stereotypów płci biorąc pod uwagę: wygląd, cechy osobowości, wykonywane obowiązki i stereotypowe zawody, które stały się podstawą stworzonej metodologii. Celem artykułu jest próba zdiagnozowania istnienia stereotypów płci wśród podchorążych Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu. Praca powstała na podstawie badań licencjackich.

Słowa kluczowe: stereotypy płci, stereotypowy wygląd, role społeczne, stereotypowy zawód, stereotypowe cechy charakteru, podchorążowie

ABSTRACT: The article describes the understanding of the concept of gender stereotypes and the related theoretical concepts. The issue I shared on four aspects: gender stereotypes due to the appearance, personality traits, your duties and stereotyped occupations, which became the basis of the methodology developed. This article attempts to diagnose the existence of gender stereotypes among cadets at the School of Land Forces Military them. gen. Tadeusza Kościuszko in Wrocław. The research was based on undergraduate studies.

Key words: gender stereotypes, stereotypical appearance, social roles, stereotypical profession, stereotypical character traits cadets

WSTEP

Socjologia jest dziedziną nauki, która stara się opisać, zrozumieć i wyjaśnić zjawiska społeczne. Jednym z takich zjawisk jest stereotypizacja. Stereotyp to uproszczony obraz myślowy². Jest on schematem poznawczym, który pozwala nam szybciej orientować się w świecie. Odnosi się do kategorii społecznych. Mianem stereotypu płci określamy uproszczone sądy na temat zachowania, wyglądu, cech charakteru płci męskiej i żeńskiej³. Są one utrwalane chociażby w postaci tradycyjnego podziału obowiązków, które społecznie przypisywane są mężczyznom i kobietom. Na wpływ stereotypów jesteśmy szczególnie wrażliwi w grupach pierwotnych, kiedy to poprzez emocjonalny stosunek stajemy się bardziej podatni na oddziaływanie otoczenia. Oprócz socjalizacji utrwalane są one również przez przekazy medialne.

1 STEREOTYPY PŁCI

Stereotypy pełnią znaczące funkcje adaptacyjne, stąd trudno poddają się weryfikacji. Naznaczenie społeczne powoduje, iż zjawiska społeczne stają się uporządkowane i tym samym jednostka zyskuje poczucie bezpieczeństwa. Pozwalają one również na lepszą orientację w świecie oraz przywidywanie zachowań innych aktorów życia społecznego. Oszczędność poznawcza odgrywa tu ogromne znaczenie. Dzięki schematom mamy również odniesienie, co do oceny postępowania jednostek społecznych. Nie bez znaczenia pozostaje również funkcja samoadaptacyjna, która wpływa na tworzenie się tożsamości. Stereotypy płci mogą również dowartościowywać daną grupę społeczną poprzez ukazanie jej wyjątkowości oraz odmiennych cech na tle innej grupy. Ich istnienie ma wymiar ściśle praktyczny, a kulturowe schematy dostarczają nam cennej wiedzy na temat innych uczestników życia społecznego.

---

¹Mgr Katarzyna Sanocka, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Socjologii, Studia Doktoranckie Nauk o Polityce, Filozofii i Socjologii, Email: katarzynasanocka.ks@gmail.com Tel. +48 723581110

²Z. Bokszański, *Stereotypy a kultura*, Wydawnictwo FUNNA, Wrocław 2001, s. 6.

³E. Mandal, *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 13.

Stereotypy płci są specyficzną grupą schematów, chociażby ze względu na ich strukturę, w związku z czym możemy wyróżnić cztery ich komponenty: rolę społecznych (na przykład mężczyzna zarabiający na utrzymanie rodziny i kobieta zajmująca się domem), cech osobowości (rozumiane jako kobiece na przykład czułość, skromność czy męskie, jak odwaga, dominacja), zawodu (na przykład pielęgniarka czy nauczycielka oraz męskie w postaci żołnierza czy strażaka), wyglądu zewnętrznego (na przykład szczupła kobieta o długich włosach czy umięśniony mężczyzna)¹. Struktura ta wyraźnie pokazuje, iż w postaci roli żołnierza mamy do czynienia z przełamaniem stereotypu płci. To co jeszcze kilka lat temu było niemożliwe stało się rzeczywistością. Statystyki pokazują jednak, iż odsetek kobiet w wojsku wynosi tylko 2%². Na tle innych grup dyspozycyjnych wydaje się to niewiele. Niemniej jednak zwykle kobiety zajmują tam wysokie stanowiska oraz posiadają dodatkowo ukończone studia wyższe.

Ciekawym komponentem jest wygląd zewnętrzny. Badania pokazują, iż kobiety szczupłe postrzegane są jako posiadające cechy stereotypowo przypisywane mężczyźnie, jak opanowanie czy kontrola własnego ciała³. Jak wiadomo jest to schemat wpisujący się we współczesny kanon kobiecego piękna. Dodatkowo największą korelację obserwujemy w przypadku związku komponenty wyglądu z innymi czynnikami⁴. Prawdopodobnie wynika to z tego, iż jest on cechą, którą zauważamy w pierwszej kolejności. Być może wygląd jest też najbardziej stereotypizowanym aspektem.

W przypadku wojskowych wygląd zewnętrzny jest ważny. Po pierwsze strój jest dostosowany do płci⁵. Różnice biologiczne w budowie ciała są oczywiste, dlatego też mundury kobiet i mężczyzn różnią się. Co więcej żołnierze muszą dbać nie tylko o kondycję swojego ciała, ale również o schludny wygląd⁶. Dbłość w tej materii świadczy o szacunku wobec munduru oraz wpływa na postrzeganie tej grupy przez innych. Schludny wygląd wpisany jest również w dyscyplinę wojskową.

Stereotypy płci mają istotne konsekwencje społeczne. Socjologowie wskazują m.in. na bariery zawodowe. Mamy tutaj do czynienia chociażby z „lepką podłogą”, która uwidacznia zajmowanie przez kobiety stanowisk o małej możliwości awansu czy „szklanym sufitem”, który podkreśla trudności dostania się na stanowiska kierownicze. Co więcej kobiety w Polsce zarabiają o 18% mniej niż mężczyźni⁷. Dyskryminacja płacowa w wymiarze ogólnopolskim jest tu znacząca.

Dodatkowo stereotypizacja zachęca kobiety do dbania o swój wygląd, natomiast mężczyzn do działania, skupienia się na osiągnięciach, a nie na powierzchowności. Dla kobiet może mieć to konsekwencje w postaci chorób somatycznych, na przykład anoreksji czy bulimii. Płeć ocenia się również według odmiennych standardów; mężczyzn w odniesieniu do cech takich jak władczość czy odwaga, a kobiet w odniesieniu do skromności czy delikatności. Na mężczyznę działa presja w postaci stereotypu „macho”, jako umięśnionego, skłonnego do zachowań ryzykownych osobnika. Ma to swoje odzwierciedlenie w statystykach.

---

¹ Podaję za: E. Mandal, j. w., s. 17-18.

² J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna. Wydanie drugie rozszerzone*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 186

³ L. Piekarska, *Praca zawodowa a kulturowa nierówność płci. Ujęcie pedagogiczno-socjologiczne*, [w:] red. K. Dojwa, J. Maciejewski, *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz innych grupach dyspozycyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007, s. 371-372.

⁴ Tamże, s. 20.

⁵ J. Maciejewski, j. w., s. 123.

⁶ Tamże, s. 125.

⁷ M. Środa, *Kobiety, Kościół, katolicyzm*, [w:] red. Ch. Ockrent, *Czarna księga kobiet*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa 2007, s. 661.

Z danych wynika, iż mężczyźni częściej palą papierosy, zachowują się agresywnie czy ulegają wypadkom samochodowym¹. Wtórnie może to powodować większą tolerancję wobec uzależnień. Dodatkowo około ¼ mężczyzn jest ofiarą przemocy fizycznej ze strony swojej współmałżonki². Widać tu wyraźnie, iż męski stereotyp nie sprzyja ujawnianiu tego typu zjawisk. Mężczyźni w takich sytuacjach rzadko sięgają po pomoc.

Zjawisko stereotypizacji widoczne jest również w języku w postaci utartych związków frazeologicznych, na przykład „chłopaki nie płaczą”, „plotkara”. Problemów nastęrcza również nazewnictwo, chociażby brak formy żeńskiej żołnierza. Konsekwencje widać również w odniesieniu do obowiązków przypisywanych mężczyznom i kobietom. Z badań wynika, iż kobiety najczęściej wykonują te codzienne związane z przygotowywaniem posiłków, wychowywaniem dzieci czy sprzątaniami, natomiast mężczyźni zadania, które wymagają albo umiejętności technicznych albo siły fizycznej³. Biorąc pod uwagę ilość poświęconego czasu na zajmowanie się domem, dysproporcje między płciami są tu znaczące. Być może wynika to z presji społecznej, która przypisuje kobiecie większą odpowiedzialność w tej kwestii. Z przytoczonych przykładów jasno wynika, iż stereotypy płciowe mają liczne konsekwencje na polu nie tylko społecznym, ale i ekonomicznym czy zdrowotnym. Dyskryminacja w tym względzie dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Ciekawe wydało mi się przebadanie grupy, stereotypowo uznawanej za męską pod względem istniejących w niej stereotypów płci.

Podchorążowie Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. gen. T. Kościuszki we Wrocławiu stanowią specyficzną grupę społeczną. Charakterystyczny jest tu wymóg bezwzględnej dyspozycyjności⁴. Wiąże się to ściśle ze stosowaniem środków przymusu. Dyspozycyjność kobiet ze względu na funkcje biologiczne jest tu jednak ograniczona. Dodatkowo cechuje ich również ścisła hierarchiczność oraz specyficzne umundurowanie⁵. To cechy służące wyodrębnieniu danej grupy, co zwiększa jej prestiż. Podchorążym można się stać poprzez ukończenie studium oficerskiego, około półrocznego kursu lub studia w Szkole Oficerskiej. Te trzy drogi uzyskania stopnia wojskowego sprawiają, iż mamy do czynienia z grupą heterogeniczną.

2 WYNIKI

Z analizy badań wynika, iż wygląd kobiet w grupach dyspozycyjnych ulega zmianie poprzez na przykład krótką fryzurę czy wulgaryzację języka⁶. Mamy tu do czynienia ze złamaniem stereotypu kobiecości. Z tego też względu, jak wcześniej podkreślałam grupa ta wydała mi się interesująca w perspektywie badania zjawiska społecznego, jakim jest stereotypizacja płci. W mojej pracy przebadanych zostało 25 mężczyzn i 25 kobiet, którzy byli studentami studiów stacjonarnych w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu spośród populacji ponad tysiąca słuchaczy.

¹ Podaję za: E. Mandal, j. w., s. 115 – 116.

² Podaję za: M. Gordon, *Ciemna strona kobiety – wybrane aspekty kryminologiczne i psychologiczne przestępczości kobiet*, [w:] red. A. Chybicka, B. Pastwa-Wojciechowska, *Kobiecość w obliczu zmian*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009s. 180.

³ A. Titkow, D. Duch-Krzyszczak, B. Budrowska, *Nieodpłatna praca kobiet: mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004, s. 102-106.

⁴ P. Łapiński, J. Maciejewski, *Skuteczność działania personelu więziennego w sytuacjach trudnych w świetle rosnącej liczby kobiet w szeregach Służby Więziennej – kontekst socjologiczny*, [w:] red. A. Chybicka, B. Pastwa-Wojciechowska, j. w., s. 188-190.

⁵ T. Wiland, *Język grup dyspozycyjnych*, [w:] T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Zeszyty naukowe. Poglądy i doświadczenia. Wydanie specjalne. Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Wyższa Szkoła Oficerska im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000, s. 178-180.

⁶ J. Maciejewski, *Socjograficzna sylwetka kobiety-żołnierza w wojsku polskim na początku XXI wieku*, [w:] red. A. Skrabacz, *Służba kobiet w formacjach mundurowych w XXI wieku*, Ministerstwo Obrony Narodowej Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2008, s. 68.

Dobór był celowy, ze względu na to, iż przewidywałam że zmienna niezależna jaką jest płeć może modyfikować wyniki¹. Przeważały osoby w wieku 22 i 23 lat, podczas trzeciego i czwartego roku nauki w szkole, a więc już pod koniec studiów. 74% respondentów pochodziło ze wsi lub małych miast z przewagą rodziców pracujących, o wykształceniu podstawowym i zawodowym². Podchorążowie w tym przypadku to osoby pochodzące raczej z niższych warstw społecznych.

Badanie przeprowadziłam metodą ankietową, uwzględniając cztery komponenty stereotypów płci: wygląd zewnętrzny, cechy osobowości, zawód oraz pełnione role. W przypadku wyglądu respondenci wskazują, iż kobiety bardziej dbają o powierzchowność. Z pewnością dużą rolę odgrywają tutaj media, które zachęcają kobiety do stosowania różnego rodzaju zabiegów kosmetycznych. W aspekcie wyglądu niestereotypowa kobieta częściej opowiada się za partnerskim podziałem obowiązków. Niestereotypowych mężczyźni natomiast są bardziej skłonni pójść na urlop wychowawczy. Widać tutaj wyraźnie, iż niestereotypowy wygląd podchorążych sprzyja bardziej liberalnemu podejściu do ról społecznych. Co więcej być może mężczyźni w Szkole Oficerskiej widząc kobietę w niestereotypowej roli podchorążego bardziej skłonni są do przełamania poznawczego schematu.

Kobiety częściej postrzegane są jako opiekunki dzieci, a mężczyźni jako osoby zarabiające na utrzymanie rodziny. Uwarunkowania biologiczne odgrywają tu ogromną rolę, niemniej jednak brak polityki prorodzinnej oraz dyskryminacja płacowa kobiet może pogłębiać te tendencje. Co ciekawe im dłuższy czas nauki w Szkole Oficerskiej, tym bardziej radykalne ujęcie ról męskiej. Podważa to hipotezę o większej liberalności w tej kwestii wśród przyszłych żołnierzy. Być może studia wzmacniają stereotyp poprzez częstszy kontakt kobiet z przedstawicielami płci przeciwnej. Większość respondentów nie popiera zdania, iż miejsce kobiety jest w domu. Ze względów chociażby ekonomicznych stereotyp ten został przełamany. Niemniej jednak zauważamy większą zgodność w stosunku do tego stwierdzenia w przypadku respondentów, których matki są niepracujące. Wydaje się, iż związane jest to z osobistym doświadczeniem wyniesionym z domu rodzinnego.

Z badań wynika, iż respondenci częściej wskazują, iż kobiety szybciej się zakochują, plotkują oraz są zmiennie. W przypadku ostatniego czynnika nie bez znaczenia są tu uwarunkowania biologiczne, jednak pozostałe wskazują raczej na działanie procesu socjalizacji, poprzez bardziej otwarte komunikowanie emocji przez kobiety. Mężczyźni natomiast częściej zdradzają i rzadziej ujawniają swoje uczucia. Taki model z pewnością jest popularyzowany w mediach, niemniej jednak uwarunkowania biologiczne nie pozostają tu bez znaczenia. Ważny jest również proces socjalizacji. Stereotypy płci są widoczne również w języku poprzez związki frazeologiczne typu „faceci nie płaczą” czy „prawdziwy mężczyzna jest maczo”. Taka presja społeczna może mieć szereg negatywnych konsekwencji, w postaci chociażby problemów zdrowotnych mężczyzn.

W przypadku podchorążych powszechność stereotypów płci ze względu na cechy charakteru jest bardzo widoczna. Zaobserwowałam również zależność mówiącą o tym, iż im niższe wykształcenie ojca, tym bardziej stereotypowe ujęcie w tej kwestii. Być może ograniczoność kontaktów społecznych nie pozwalała na przełamanie schematu. Różnicę widać również ze względu na płeć, mianowicie kobiety rzadziej stereotypizują cechy charakteru. Prawdopodobnie wiąże się to z niestereotypowym zachowaniem, jakim jest wybór przez respondentki studiów w Szkole Oficerskiej. Ponad 70% respondentów uważa, że lepszym szefem byłby mężczyzna³. Co ciekawe uważają oni, że przedstawiciele płci męskiej są również lepszymi żołnierzami. Prawdopodobnie decydującą rolę odgrywają tutaj czynniki fizyczne.

---

¹ Badania własne (Praca licencjacka *Stereotypy płci wśród podchorążych Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych im. gen. T. Kościuszki*, 2011).

² Tamże

³ Tamże

Kobiety preferowane są w przypadku zawodu przedszkolanki. Być może związane jest to z doświadczeniem respondentów, kiedy to określone stanowiska częściej zajmowane są przez mężczyzn lub kobiety. Dodatkowo nie ma odpowiednika męskiego tej profesji. Okazuje się, że stereotypy płci dotyczące zawodu są tak silne, iż podjęcie niestereotypowego kierunku studiów nie wpływa znacznie na zmianę poglądów. Z pewnością nie bez znaczenia pozostaje również wpływ roku studiów na to zagadnienie.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując stereotypy płci jako zjawisko społeczne pełnią istotne funkcje adaptacyjne. Zwiększają bezpieczeństwo poznawcze oraz w pewnym stopniu pomagają przewidzieć zachowania innych aktorów życia społecznego. Są więc społecznie użyteczne. Ulegają zmianie pod wpływem doświadczenia, jednak w bardzo wolnym tempie. Badania podchorążych w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu pokazały, iż respondenci stereotypizują płęć, jednak nie we wszystkich aspektach. Co więcej po pewnym czasie żołnierze upodabniają się do siebie¹. Prawdopodobnie może dotyczyć to również zatarcia różnic płciowych.

Badania pokazały, iż bardziej liberalne poglądy wystąpiły w aspekcie ról społecznych. Być może wynika to z tego, iż kobiety w pewien sposób same przełamały stereotyp w tym względzie, pełniąc rolę żołnierki. Hipotezę to umacniają dalsze wyniki mówiące o tym, iż kobiety rzadziej niż ich koleżki dokonują stereotypizacji. Widać tutaj wyraźnie, iż przełamanie stereotypu, jakim jest rozpoczęcie studiów w Wyższej Szkole Oficerskiej prawdopodobnie wpływa na niestereotypowe myślenie, według moich badań - chociażby w komponencie ról społecznych. Stereotypy płci w wojsku podlegają zmianą czasowym oraz wpływom społeczno-kulturowym, dlatego też zjawisko to wymaga dalszych pogłębionych badań i analiz socjologicznych.

Bibliografia

- Bokszanski Z., *Stereotypy a kultura*, Wydawnictwo FUNNA, Wrocław 2001,
Chybicka A., Pastwa-Wojciechowska B. (red.), *Kobiecość w obliczu zmian*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009,
Dojwa K., Maciejewski, J. (red.), *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz innych grupach dyspozycyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007,
Leczykiewicz T., Zagórski Z., *Zeszyty naukowe. Poglądy i doświadczenia. Wydanie specjalne. Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Wyższa Szkoła Oficerska im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000,
Maciejewski, J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna. Wydanie drugie rozszerzone*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014,
Mandal E., *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000,
Ockrent Ch. (red.), *Czarna księga kobiet*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa 2007,
Skrabacz A. (red.), *Służba kobiet w formacjach mundurowych w XXI wieku*, Ministerstwo Obrony Narodowej Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2008,
Titkow A., Duch-Krzyszczak D., Budrowska B., *Nieodpłatna praca kobiet: mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Polsko

---

¹ J. Maciejewski, j. w., s. 122.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕОРИИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ПРИ ПЛАНИРОВАНИИ РЕКЛАМНОЙ КОМПАНИИ С ЦЕЛЬЮ МАКСИМИЗАЦИИ ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ

DECISION THEORY FOR OPTIMAL DESIGN OF ADVERTISING COMPANY WITH
TARGET AUDIENCE MAXIMIZATION

SHEVCHENKO Galina ¹

АННОТАЦИЯ: Разработанная в данной статье модель позволяет определять количество рекламных объявлений, которое необходимо разместить на различных медиа носителях и оптимальное распределение рекламного бюджета. Главной целью является максимизация достигаемости до желаемой группы потребителей в рамках доступного рекламного бюджета, не нарушая минимальное и максимальное количество рекламных объявлений.

Ключевые слова: распределение рекламного бюджета, достигаемость до целевой аудитории, анализ альтернатив, определение приоритетов, анализ иерархий, линейное программирование

ABSTRACT: The model that was developed in this paper allows to determine the number of advertisements to be placed on various media carriers and the optimal allocation of the allowable budget. The main objective is to maximize the reach to the desired group of people within the allowable budget without violating the max and min number of advertisement goals.

Keywords: advertising budget allocation, the reach to the target audience, analysis of alternatives, determination of the priorities, analysis of the hierarchies, linear programming.

INTRODUCTION

Nowadays, the problem of optimal advertising company with the maximum coverage of the target audience is vital for enterprises. The model developed in this paper to determine the number of advertisements to be placed on various media carriers (core journals) and the optimal allocation of the allowable budget. The main objective is to maximize the reach to the desired group of people within the allowable budget without violating the max and min number of advertisement goals. The carriers have been considered as various specialized magazines. In this paper a model has been formulated so that advertising reaches precisely the group for which this product was designed, not the group, which is not a potential customer. The random variables in this case has been considered as the values which have known mean and standard deviation. To illustrate the solution methodology a case of representative office of the trucks factory which is interested in advertising their products in the media was considered.

Numerical modeling was used in the literature to solve the problems of the media budget allocation classified as simulation problems, heuristic or multicriterion decision problems. Some studies were carried out on controversial issues of media planning in terms of relationships with customers, effects of advertising, and resources allocation using analytic hierarchy process and goal programming simultaneously in order to provide a more systematic solution in a real situation.

Multicriteria decision is a useful tool that can simultaneously consider various aspects of the problems of media choice and media planning to get a satisfactory solution of the problem. The mathematical model constraints for media carrier selection enforces media planner to create an artificial criteria structuring for media sources.²

---

¹ Galina SHEVCHENKO, State University of Telecommunications, Solomyanska Str. 7, 03110 Kyiv, Ukraine, +380 (50) 2374120, E-mail: foxik.rzyzy@gmail.com

² LEE C.W., KWAK N.K. Information resource planning using AHP-based goal programming model. *Journal of Operation Research Society*. 1999, № 51. – P. 1 – 8

A model for media selection was also introduced, which provides a significant improvement over the previous model of linear programming.¹ The objectives considered include the percentage reach and frequency of appearance in different types of media aimed at different market segments in different time periods and cost of advertising. The study [5] discussed the best possible combination of advertising placement (channel, time and frequency) to the highest rating, depending on the advertising budget constraints. In [6] was presented the study case, which included two options: industrial and consumer products. In order to solve the problem of strategic decision-making on the duality market high-tech products, a mixed integer goal programming model is developed to facilitate the advertising media selection process.

1 PROBLEM SETTING

The problem of selecting the optimal number of advertisements in various media was considered. It is necessary to find the volume of advertising, which is to be placed in various media, within acceptable budget to maximize reach to the desired target audience.

The media considered in this paper are different specialized magazines. The cost aspects for the different newspaper pages were identified due considerations.

The problem was formulated as a multi-objective chance constraints goal programming model. The basic idea is formulated in such a way that advertising should reach those who are potential consumers of the product, and do not reach those who are not.

The problem has been modeled as a chance constrained goal programming problem after considering the reach parameters as the random variables. It is assumed that the random variables corresponding to the reach (for different media) is a quantity with known mean and standard deviation.

The parameters corresponding to the reach can be determined by finding the perfect solution and the law which changes the parameter.

The T.L. Saati's method of analytic hierarchy is used to solve the such problems. It is the most suitable for the requirements of filing the initial data at a level of qualitative description and evaluations.²

In practical problems the quantitative and transitive consistency is violated because it is impossible to express human feelings by an exact formula. To improve consistency of numerical statements based on the fact that if the priority of element E_k^{i+1} is in $a_{kl}^{i,j}$ times higher than the one of the element E_l^{i+1} , then E_l^{i+1} has in $1/a_{kl}^{i,j}$ times higher priority than E_k^{i+1} .³ In case of violation of consistency the matrix of pairwise comparisons rank is more than one and it has several eigenvalues.

But in case of small inconsistencies regarding statements, one of the eigenvalues is significantly higher than the others and is approximately equal to the order of the matrix. Thus, consistency of statements can be characterized by the deviation of the maximum value of eigenvalue from the matrix order.⁴

---

¹ MIHIOTIS A., TSAKIRIS I. A mathematical programming study of advertising allocation problem. *Applied Mathematics and Computation*, 2004, №148(2). – P. 373 – 379

² LEE C.W., KWAK N.K. Information resource planning using AHP-based goal programming model. *Journal of Operation Research Society*. 1999, № 51. – P. 1 – 8

³ BHATTACHARYA U.K. A Chance Constraints Goal Programming Model for the Advertising Planning Problem. *European Journal of Operational Research* 192, 2009. – P. 382 – 395.

⁴ там же

1.1 EXPERT STATEMENTS ESTIMATION

As compliance of expert statements monitoring in terms of the matrix of pairwise comparisons A_j^i the index is used:

$$ICS_j^i = \frac{(\lambda_{max}^{i,j} - n_{i+1})}{n_{i+1} - 1} \quad (1)$$

where: $-ICS_j^i$ is the index of consistency of statement; $\lambda_{max}^{i,j}$ - the maximum eigenvalue of the matrix of pairwise comparisons A_j^i . It can be shown that for $n_{i+1}=1$ and $n_{i+1}=2$ index $ICS_j^i = 0$.

When direct calculation of $\lambda_{max}^{i,j}$ value carried by solving the equation, cause some difficulties, one can use the approximate method [4], which consists of two consecutive steps.

1) For each column of the matrix of pairwise comparisons we find the sum of its elements:

$$S_l^{i,j} = \sum_{k=1}^{n_{i+1}} a_{kl}^{i,j}, \quad l = 1, \dots, n_{i+1}; \quad (2)$$

Then we form the row vector:

$$S_j^i = (S_l^{i,j} : l = 1, \dots, n_{i+1}). \quad (3)$$

2) The value of $\lambda_{max}^{i,j}$ is set equal to the product of vectors S_j^i and U_j^i ie

$$\lambda_{max}^{i,j} = S_j^i \cdot U_j^i = \left(\sum_{l=1}^{n_{i+1}} s_l^{i,j} \cdot u_l^{i,j} \right). \quad (4)$$

A relative estimation of statement consistency is also used:

$$RCS_j^i = ICS_j^i / M(ICS), \quad (5)$$

where:

RCS_j^i - the relative consistency of expert statements in terms of matrices of pairwise comparisons A_j^i ,

ICS_j^i - index of consistency of statement $M(ICS)$ - normative value (expectation) of statement consistency index which is calculated experimentally by simulation of pairwise comparisons matrix. Table. 1 shows the values of $M(ICS)$ depending on the order of the matrix.

Matrix order, n	Normative value of, $M(ICS)$
1	0,00
2	0,00
3	0,58
4	0,9
5	0,12
6	1,24
7	1,32

Table 1. Normative value of statement consistency index

As the acceptable value the value of $RCS^{ac} \leq 0,1$ (in some cases $RCS^{ac} \leq 0,2$) is used. If for a matrix of pairwise comparisons RCS^{ac} exceeds a specified rate (0.1 or 0.2), this indicates that the matrix of pairwise comparisons was filled with significant violation regarding logical reasoning. Therefore, the expert is suggested to check his statements, and even to re-structure the problem.

Consistency of hierarchy is assumed to be permissible if $RCS^{ac} \leq 0,1$ (in some cases $RCS^{ac} \leq 0,2$ is allowed).

1.2 PROBLEM SETTING AND BASIC MATERIAL

Let the i-net provider wants to advertise its products on specialized web-site under certain restrictions as for the best reach to the target audience.

The main purpose of model constructing is to define the volume of advertisements to all media so as to maximize the reach to the target audience without breaking the budget constraints and limits set for various media.

Delegation company chooses the following specialized web-sites: Web-site 1, Web-site 2, Web-site 3, and Web-site 4, respectively) and establishes criteria for the target audience:

1. Income (ability to make expensive purchases).
2. Position (business owner, division manager, specialist, who makes decision).
3. Age (economically active people aged 21 to 50 years).

Thus, the objects of comparison are specialized magazines and catalogs, and selected comparison criteria are the income, the position and the age.

To solve this problem the method of determining priorities is used which is the expert method used to select the desired object from the set of homogeneous criteria group.

Consider the matrix of data presented in Table 2.

Criterion	Web-site 1	Web-site 2	Web-site 3	Web-site 4
Income	$P_{11}'=0.9$	$P_{12}'=0.9$	$P_{13}'=0.87$	$P_{14}'=0.85$
Position	$P_{21}'=0.73$	$P_{22}'=0.73$	$P_{23}'=0.8$	$P_{24}'=0.76$
Age	$P_{31}'=0.89$	$P_{32}'=0.85$	$P_{33}'=0.85$	$P_{34}'=0.88$

Table 2. Readers ship profile matrix

Here:

p_{ij}' – is the percentage of readers who corresponds to i -th creteria and is a reader of j -th magazine.

The tables 3-5 present a matrix of pairwise comparisons of options for each criteria, resulting in a determination of optional advantage ranks according to criteria.

Web-site	1	2	3	4	Sum	Rank
1	-	= 2	> 3	>3	8	$1/3=0.33$
2	= 2	-	> 3	> 3	8	$1/3=0/33$
3	< 1	< 1	-	> 3	5	$5/24=0.21$
4	< 1	< 1	< 1	-	3	$1/8= 0/13$
					12	1

Table 3. The matrix of pairwise comparisons according to criteria 1 – «Income»

Web-site	1	2	3	4	Sum	Rank
1	-	= 2	< 1	< 1	4	1/6=0.167
2	= 2	-	<1	< 1	4	1/6=0.167
3	>3	> 3	-	> 3	9	9/24=0.375
4	>3	>3	< 1	-	7	7/24= .292
					24	1

Table 4. The matrix of pairwise comparisons according to criteria 2 – «Position»

Web-site	1	2	3	4	Sum	Rank
1	-	= 2	> 3	>3	8	1/3=0.33
2	= 2	-	> 3	> 3	8	1/3=0/33
3	< 1	< 1	-	<1	3	3/24=0.13
4	< 1	< 1	>3	-	5	5/24= 0.21
					24	1

Table 5. The matrix of pairwise comparisons according to criteria 3 – «Age»

In pairwise comparisons matrices (Table 3-5) ">" - sign "more" means "better", "<" - sign "less" means "worse", "=" - sign "equal" means "the same."

Signs relations correspond to numerical values, namely: ">" – 3points, "<" - 1 point; "=" -2 points. The rank of the option is get by dividing its point by the total number of points. Thus, the final results of pairwise comparisons according to the criteria are presented in Table 6.

Criteria	Media ranks according to criteria			
	1	2	3	4
Income	0.33	0.33	0.21	0.13
Position	0.167	0.167	0.375	0.292
Age	0.33	0.33	0.13	0.21

Table 6. Media ranks according to main criteria

Let`s calculate coefficients:

- 1) The magnitude of numerical values coefficient K: $K = \max / \min$, where max - the maximum numerical value of the criteria (Table 1), and min - the minimum value of this criteria.
- 2) Coefficient

$$Y = (k - 1)/(k + 1) + \sqrt{0,5/m} \quad (6)$$

where m - number of criteria; 0.05 - error of 5%.

Numeric values of relation symbols are as follows:

">" Is $1 + Y$; «<>» is $1 - Y$; «=>» is 1.

These numerical values are presented in Table 7 and have 3-point scale of the relative importance of the criteria.

Let's turn to the most responsible stage of calculations - comparison of criteria importance, where some error appears.

Parameter	Criteria 1	Criteria 2	Criteria 3
K	0.9/0.85=1.06	0.8/0.73=1.1	0.89/0.85=1.05
Y	0.158	0.177	0.153
>	1.158	1.177	1.153
<	0.842	0.823	0.847

Table 7 The calculation of parameters K and Y for three criteria

For comparison criteria importance were used the same symbols, but the symbol ">" means "better", the symbol "<" means "worse" and the symbol "=" means "is equivalent to" (Table 8).

CritCriteria	Criteria			Sum $\Sigma = 5.973$	Point
	1	2	3		
1	-	< 0.823	>1.153	1.976	0.331
2	>1.177	-	>1.153	2.33	0.39
3	<0.842	<0.823	-	1.667	0.279

Table 8 Pairwise comparison of criteria importance

From Table 8 it follows that the most important criteria is position, on the second place is income and the last is age.

Apply the method of hierarchy analysis to adjust the results obtained by using evaluation techniques. Consider a 3-point scale of the criteria relative importance (Table 9).

Relative importance weight	Qualitative estimation	Explanation
1	Equally important	The both elements have the equal contribution to the achievement of the ultimate goal
2	More important	There are arguments and logical criteria that one element is more significant than the other
3	Absolutely important	The priority of one element over another is confirmed

Table 9 Scale of relative importance

Let's set up a problem by results adjustment as a hierarchy. The comparison matrix is as follows:

$$A_w = \begin{pmatrix} 1 & \frac{2}{3} & 2 \\ \frac{3}{2} & 1 & 3 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{3} & 1 \end{pmatrix} \quad (7)$$

2. OPTIMISATION PROBLEM

2.1 ERROR CONDITION SETTING

Let's calculate for matrix (7) elements of vector $\vec{w}$:

$$w_{ki} = \sqrt[n]{\frac{a_{k1}a_{k2}a_{k3}}{a_{k1}a_{k2}a_{k3}}}, n=3, k=1,3, i=1 \quad (8)$$

$$w_{11} = \sqrt[3]{1 \times \frac{2}{3} \times 2} = 1,099, w_{21} = \sqrt[3]{1 \times \frac{3}{2} \times 3} = 1,651, w_{31} = \sqrt[3]{\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} \times 1} = 0,5507.$$

Then divide each coordinate of (8) by the sum of all coordinates:

$$w = (0,33; 0,5; 0,17),$$

The maximum value of the points average consistency is:

$$\alpha_1^* = (1 + 1,5 + 0,5) * 0,33 + \left(\frac{2}{3} + 1 + \frac{1}{3}\right) * 0,5 + (2 + 3 + 1) * 0,17 = 3,01$$

Let's check if the error condition for chance matrix is valid.

$$\beta_1^* = \frac{\alpha_1^* - n}{(n-1)\alpha_n} * 100\% \leq 10\%,$$

where n – is the matrix order, α_1^* – the value of expert points average consistency, α_n – the table value of the average consistency. Find for pairwise comparison matrix A_w :

$$n = 3; \alpha_1^* = 3,01; \alpha_3 = 0,58; \beta_1^* = \frac{3,01-3}{2*0,58} * 100\% = 8,62\% \leq 10\%.$$

So the error condition is valid. The level of consistence is acceptable and expert estimations are adequate to real ones.

2.2 OPTIMAL SOLUTION CALCULATION

Size of the advertisement is fixed and is 213 x 137mm. Let, $c_{r1}^1, c_{r1}^2, \dots, c_{r1}^4$ – are the advertisement costs of one advertisement in each of the web-sites, r – is the number of possible positions should be equal to 1, or 2, where 1 – stands for the top and 2- stands for any of other places. Let k_1, k_2, k_3, k_4 . stand for the circulation. Let $x_{rk}, r = 1,2; k = 1,2,3,4$ – are the decision variables corresponding to the number of advertisements in different web-sites. If a_1, a_2, a_3, a_4 – are the reach to the target audience for one advertisements on web-site 1 – 4, then:

$$a_1 = (w_1p_{11} + w_2p_{21} + w_3p_{31})k_1; a_2 = (w_1p_{12} + w_2p_{22} + w_3p_{32})k_2;$$

$$a_3 = (w_1p_{13} + w_2p_{23} + w_3p_{33})k_3; a_4 = (w_1p_{14} + w_2p_{24} + w_3p_{34})k_4.$$

Table 10 presents circulation of media under consideration and Table 11 presents cost of advertisement in each magazine.

Web-site1	Web-site 2	Web-site 3	Web-site 4
$k_1 = 200\ 000$	$k_2 = 200\ 000$	$k_3 = 20\ 000$	$k_4 = 180\ 000$

Table 10 Circulation

Place	Web-site 1	Web-site 2	Web-site 3	Web-site 4
Cover	$C_{11} = 34.600$	$C_{12} = 20.900$	$C_{13} = 4900$	$C_{14} = 18.000$
Other page	$C_{21} = 24.000$	$C_{22} = 9.400$	$C_{23} = 3.500$	$C_{24} = 14.900$

Table 11 Advertisement cost

So we get:

$$a_1 = (0,33 \cdot 0,9 + 0,5 \cdot 0,73 + 0,17 \cdot 0,89) \cdot 200\ 000 = 162\ 600,$$

$$a_2 = (0,33 \cdot 0,9 + 0,5 \cdot 0,73 + 0,17 \cdot 0,89) \cdot 200\ 000 = 162\ 600,$$

$$a_3 = (0,33 \cdot 0,87 + 0,5 \cdot 0,8 + 0,17 \cdot 0,85) \cdot 20\ 000 = 16\ 632,$$

$$a_4 = (0,33 \cdot 0,85 + 0,5 \cdot 0,76 + 0,17 \cdot 0,88) \cdot 180\ 000 = 145\ 818.$$

The budget for advertisements is fixed. It is denoted as $M = 125.000$. So the problem formulation is:

Maximize:

$$z = \sum_{r=1}^2 (a_1 x_{r1} + a_2 x_{r2} + a_3 x_{r3} + a_4 x_{r4}) \quad (9)$$

Subject to:

$$\sum_{r=1}^2 (c_{r1} x_{r1} + c_{r2} x_{r2} + c_{r3} x_{r3} + c_{r4} x_{r4}) \leq M \quad (10)$$

$x_{r1} \geq t_{r1}, x_{r1} \leq u_{r1}, x_{r2} \geq t_{r2}, x_{r2} \leq u_{r2}, x_{r3} \geq t_{r3}, x_{r3} \leq u_{r3}, x_{r4} \geq t_{r4}, x_{r4} \leq u_{r4}, x_{rk} \geq 0, r = 1, 2; k = 1, 2, 3, 4$, where t_{ri} ($i = 1 \dots 4$) – are the minimum number of advertisements in different positions for magazines 1-4; u_{ri} ($i = 1 \dots 4$) – are the maximum number of advertisements in different places for magazines 1 – 4.

Based on the above information the formulation of the problem is given below .

Maximize:

$$Z = 162600x_{11} + 162600x_{12} + 16632x_{13} + 145818x_{14} + 162600x_{21} + 162600x_{22} + 16632x_{23} + 145818x_{24}$$

Subject to:

$$34600x_{11} + 20900x_{12} + 4900x_{13} + 18000x_{14} + 24000x_{21} + 9400x_{22} + 3500x_{23} + 14900x_{24} \leq 125\ 000;$$

$$x_{11} \leq 2, x_{11} \geq 1, x_{12} \geq 0, x_{12} \leq 3, x_{13} \geq 2, x_{13} \leq 4, x_{14} \geq 0, x_{14} \leq 2, x_{21} \geq 0, x_{21} \leq 2, x_{22} \geq 3, x_{22} \leq 6, x_{23} \geq 2, x_{23} \leq 7, x_{24} \leq 3, x_{24} \geq 1.$$

The following optimal solution was obtained by simplex method.

$$Z = 1373050; x_{11} = 1, x_{12} = 0, x_{13} = 2, x_{14} = 0, x_{21} = 0, x_{22} = 6, x_{23} = 2, x_{24} = 2.$$

So it's reasonable to put one advertisement on the web-site 1 at the top, six advertisements anywhere on the web-site 2, two advertisements at the top and in other places of web-site 3 and two advertisements on web-site 4.

CONCLUSION

This study considered the problem of advertising on various specialized web-sites. It is assumed that advertising should reach maximum people who are potential consumers of the product. The model was developed as a multiple goals and uncertainty as for the reach to the potential customer. The problem was modeled as a linear programming problem with random constraints. Desired criteria level was taken as an ideal solution. The problem was solved by using the preemptive priority structure concept. The main goals are to maximize the reach to the target audience have been fully satisfied. The budget goals have been fully utilized. However, the minimum number of advertisements goals have been partly achieved.

Bibliography

- ABRATT R. Client-agencyperspectives of information needs for media planning. *In Journal of Advertising Research* 39(6). – P. 37 – 52.
- BHATTACHARYA U.K. A Chance Constraints Goal Programming Model for the Advertising Planning Problem. *European Journal of Operational Research* 192, 2009. – P. 382 – 395.
- FRUCTHTER G.E. Dynamic promotional budgeting and media allocation. *European Journal of Operational Research* 111(1), 1998. – P. 15 – 27.
- KWAK N.K., LEE CHANG WON, KIM JI HEE AN. MCDM model for media selection in the dual consumer/industrial market. *European Journal of Operational Research*.2005, № 166. – P. 255 – 265.

- LEE C.W., KWAK N.K. Information resource planning using AHP-based goal programming model.
Journal of Operation Research Society. 1999, № 51. – P. 1 – 8
- MIHIOTIS A., TSAKIRIS I. A mathematical programming study of advertising allocation problem.
Applied Mathematics and Computation, 2004, №148(2). – P. 373 – 379

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

LOGISTYCY WOJSKOWI W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA MILITARNEGO POLSKI

MILITARY LOGISTICS IN THE MILITARY SECURITY SYSTEM IN POLAND

SZLACHTA Aleksander¹

STRESZCZENIE: *Od momentu wstąpienia Polski do NATO w siłach zbrojnych trwa proces restrukturyzacji, związany z ich przebudową i modernizacją techniczną. Korpus żołnierzy zawodowych jest w trakcie zasadniczych zmian organizacyjnych. Zmęczenie ciągłymi zmianami i niepewnością jutra w służbie, powoduje duże i nieplanowane odejścia do rezerwy. Z wojska odchodzą najlepiej wyszkoleni, najbardziej doświadczeni, najwartościowisi żołnierze specjaliści logistyki. Wielkim wyzwaniem dla armii jest pozyskanie i utrzymanie, szczególnie w logistyce, wysoko wykształconych fachowców.*

Słowa kluczowe: *profesjonalizacja armii, specjaliści w logistyce, utrzymanie specjalistów w służbie*

ABSTRACT: *Since Poland joined NATO, the restructuring of the services has taken place, which is connected with its reconstruction and technical modernization. The corps of professional soldiers undergo fundamental organizational changes. Due to the tiredness caused by continuous changes and uncertainty of the future in the army, a lot of soldiers prefer to be transferred to the reserve. The most skilled, experienced and valuable soldiers – specialists in logistics – are leaving the army. The huge challenge for the army is to gain and maintain, especially in logistics, highly qualified specialists.*

Key words: *professionalization of the army, specialists in logistics, maintaining specialists in the service*

INTRODUCTION

The Polish army has been present in the society since the dawn of the statehood and together with it, the army undergoes all civilization changes. The shape of the Polish services is influenced by internal (national) as well as external (international) factors - political, economical and finally military threats. Huge political changes, which have taken place in Poland since 90s, began the fundamental reform in national economy and important changes in the army. Economical affluence of the creator and administrator of the army, that is the state, plays the basic role in this field. In connection with present international situation, the Polish services carry out some tasks in the country and abroad as a part of international peace-keeping missions. They participate in: UN peace-keeping missions and crisis operations as a NATO member, stabilization and antiterrorist activities led by states' coalition, eradication of natural and ecological disasters². The army gains a lot of battle experience by taking part in international stabilization or peace-keeping operations where they have to operate in real conditions. Contemporary Polish services, like the armies of other European countries, undergo changes according to currently dominant tendencies.³

1 LOGISTICS OF THE CONTEMPORARY ARMY

Logistics as a science has developed on the ground of army composing theory and practice of activities in the scope of military supplies, transportation, communication, administration, maintenance, repairs, evacuation of the injured and ill, exploitation of local resources, executions of building projects and military investments⁴.

---

¹ dr inż. Aleksander Szlachta, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu; mobil: 606725072

E-mail: aleksander.szlachta@wsb.wroclaw.pl

² M. Huzarski, *Współczesne zagrożenia militarne w kontekście przygotowania kadr oficerskich*, [w] *Humanistyczne kompetencje oficerów wobec wyzwań współczesności*, red. S. Jarmoszko, R. Stępień, AON, Warsaw 2005, p. 218.

³ S. Jarmoszko, *Osobliwości rozwoju sił zbrojnych początku XXI wieku, w Wojsko wobec wyzwań współczesnego świata*, red. M. Cieślarczyk, A. Dębska, AON, Warsaw 2005, p. 119.

⁴ *Encyklopedia powszechna*, PWN, Warsaw 1974, vol. 2, p. 748.

Alongside with introducing more and more developed military actions, especially those by the American army, there have been created some new methods of securing military operations which have led to a widely developed theory and practice of logistic systems¹.

The services introduce some modern systems of commanding, armament and equipment used by the allied countries. It lays some tasks upon military logistics which are significantly different from the previous ones. The changes are caused by: other standards of supplies, new types of material supplies as well as the change of procedures in the process of military stockpiling. All the mentioned factors have a significant impact on effective functioning of logistic system of military supplies and the economy of military stock. New equipment and the rates of material supplies mean other dimensions of the supplies and the change of the quality standards as well.

Contemporary logistics is most frequently understood as a homogenous process which includes: the subject of supply (appliances, equipment, materials), actions (determining needs, delivery, distribution) and some functions (planning, organizing, performance, control)². In military literature of the subject, the authors present flexible approach to unambiguous definition of logistics claiming that “military logistics is a section of military art about planning, preparing and carrying out deliveries, providing services ensuring aver armies effective training and leading military actions”³.

Inviting Poland to NATO caused undertaking actions which tend to complex integration of the Polish armed forces with the alliance structures. It grounds on the attainment of necessary standardization, especially on the level of being compatible and interoperational with the allied countries. Our logistics currently secures military actions of the Polish and partially allied armies in such neuralgic missions like Afghanistan. To face up contemporary tasks, logistic system of the Polish armed forces consists of some subsystems: supply, exploitation, infrastructure, health protection and military transport.

Such undertakings force some logistic system’s changes in organization and management of stock as well as specialist equipment. They have significant influence on the costs of actions. They require from the soldiers – specialists in logistics – expanded knowledge and qualifications both professional and moral.

2 SPECIALISTS IN LOGISTICS LEAVE THE ARMY

Since Poland joined NATO, there has been a process of restructuring in the Polish services which is connected with their rebuilding and technical modernization. The corps of professional soldiers as a very important disposable group of the army is within essential organizational changes.

The places and the role of a soldier in army are determined by the duties. Thus, the description of the soldier’s job and, consequential to it, areas of responsibility allow to educe such area of professional background which enables him or her professional implementation of given tasks⁴. The main criterion for determining the place of particular disposable groups in society is the way to earn the livelihood. Professional soldiers, through the belonging to a specified disposable group, aiming at earning for a living, undergo (...) commanding, hierarchy, discipline, drill, barracking, uniforming and meaningful personal and family constraints for acting as within-group and external social roles⁵.

---

¹ S. Abt, *Systemy logistyczne w gospodarowaniu. Teoria i praktyka logistyki*, AE, Poznan 1996, p. 11.

² *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warsaw 1979, p. 187.

³ *Zasady funkcjonowania systemu logistycznego SZ RP*, Inspektorat Logistyki SG WP, Szt. Gen. 1429/94, Warsaw 1994., p. 50.

⁴ W. Kaleta, *Kursy zrywania czereśni?*, Polska zbrojna, 4/2007.

⁵ Z. Zagórski, *Spółeczeństwo transformacyjne. Klasy i warstwy polski postkomunistycznej*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997, p. 25

The status in a group is a prestige honorable by it in return for services, which a given person provides or can provide for a group or in return for the values: knowledge, experience, skills presented by such a person¹.

Huge previous changes in organization of the armed forces caused that a lot of soldiers – logistic specialists have transferred to the reserve. Significant number of young, qualified people, healthy and well, without full length of service, not having educating their successors, leave the army.

It should be taken into consideration that in no uniformed services the number of staff has been reduced in such extend as in the military services.

3 THREATS TO MILITARY LOGISTICS

For over several years, in the Polish services there are only professional soldiers, there is no conscription. Many experts claim that the decision of creating professional army was made and launched too prematurely.

The most trained, experienced and valuable soldiers – logistics are leaving the army. Most frequently they are non-commissioned officers and professional privates with many year seniority, after numerous military missions. It may be said that these are mainstays of the Polish services and their training and military experience cannot be overestimated.

When they leave, the army employs young, inexperienced soldiers who need much time and money for their training to reach the level of their predecessors. The training of a valuable logistic specialist who can work on a highly specialist – equipped in computer systems equipment, lasts minimum two or three years.

The army, on the other hand, carelessly allows the specialists to leave, replacing them with inexperienced soldiers of the National Reserve Forces. If this process happened according to a plan, officers and non-coms would prepare their successors. However, if this process happens as it is now - not regularly, the specialists will leave, the training system will break down and the military logistic will not be able to carry out its responsibilities.

The pyramid of human resources in the army has been conversed, there are too many officers in comparison to non-coms and privates. Mainly combat units underwent the process of restructuring, staffs and central institutions have not been changed. It may be clearly stated that within the last seventeen years the numerical amount of the army has decreased of over a half whereas the number of generals' job positions has increased also of a half².

CONCLUSION

The status in a group is a prestige awarded by this group in return for the services which a particular person provides for the group or in return for provided values. However, if we think about "a social role" as a set of norms and models determining human behaviour in recurring and defined social situations³. It should be stated that professional soldiers including logistics are considered prestigious in society, because of education, professional and moral qualifications and also huge responsibility for the effects of the undertaken decisions.

In all countries of the civilized world there is a clear hierarchy of importance of particular professions according to its importance for the society. The characteristic feature of the army is having a hierarchy, so not only the position alias the status in a group is essential but also the status of the disposable groups in society is important as well⁴.

---

¹ P. L. Berger, *Zaproszenie do socjologii*, PWN, Warsaw 2000, p. 40

² J. Ćwieluch, *Będzie wielkie bum*, *Polityka*, 23/2012

³ H. Mendras, *Elementy socjologii*, Wyd. Siedmiogród, Wrocław 2001, p. 67-78.

⁴ K. Sowa, *Wstęp do socjologicznej teorii zrzeszeń*, PWN, Warsaw 1988, p. 107

The most prestigious are the jobs that are necessary for social order, that require dedication, responsibility, competence and constant education. The least prestigious are the jobs that do not require complexity of performed tasks.

The fact of enduringly prestigious position of the officers' job in society is worth emphasizing. It denotes the trust our society give to the Polish armed forces as the warrantor of independence and security of the country. Unfortunately, social prestige does not mean equally prestigious financial position of the military staff.

In this situation many soldiers see their future with the army and decide to be transferred to the reserve without full length of service, hoping that (having good qualifications) they manage to get a better-paid and less inconvenient civilian job.

It is mainly concerned with logistics specialists who repeatedly got and enhanced their skills abroad. Young people frequently going to army get good qualifications in jobs wanted in national economy but not having met satisfactory conditions there, they give up.

We should not focus only on modern military equipment. In the USA army there is a view, that modern armament depends on the amount of money spent on it but the most difficult task is to improve the level of training and the quality of military leadership.

A great challenge for the army is gaining and maintaining, especially in logistics, well educated specialists. Without good specialists in logistics, ensuring high level of provided logistic services is out of the question. This, however, is directly connected with the level of safety of combat activities of the armed forces.

The matter concerning national safety and the condition of armed forces should occupy definitely more time in public debates.

Bibliography

- Abt S., *Systemy logistyczne w gospodarowaniu. Teoria i praktyka logistyki*, wyd. AE, Poznan 1996
- Berger P.L., *Zaproszenie do socjologii*, Wyd. Nauk. PWN, Warsaw 2000
- Ćwieluch J., *Będzie wielkie bum*, Polityka, 23/2012
- Encyklopedia powszechna*, PWN, Warsaw 1974
- Huzarski M., *Współczesne zagrożenia militarne w kontekście przygotowania kadr oficerskich, w Humanistyczne kompetencje oficerów wobec wyzwań współczesności*, red. S. Jarmoszko, R. Stępień, AON, Warsaw 2005
- Jarmoszko S., *Osobliwości rozwoju sił zbrojnych początku XXI wieku*, [w] *Wojsko wobec wyzwań współczesnego świata*, red. M. Cieślarczyk, A. Dębska, AON, Warsaw 2005
- Mendras H., *Elementy socjologii*, wyd. Siedmiogród, Wrocław 2001
- Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warsaw 1977
- Przeciszewski R., *Kadrowa ucieczka*, Polska Zbrojna, 50/2006
- Sowa K., *Wstęp do socjologicznej teorii zrzeszeń*, PWN, Warsaw 1988
- Żemła E., *Armia w zapaści*, Polityka, 27/2011
- Zagórski Z., *Spółczesność transformacyjna. Klasy i warstwy polski postkomunistycznej*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997
- Zasady funkcjonowania systemu logistycznego SZ RP*, Inspektorat Logistyki SG WP, Szt. Gen. 1429/94, Warsaw 1994

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Pol'sko

UJĘCIE ELITY W KLASYCZNYM REPUBLIKANIZMIE I WE WSPÓŁCZESNEJ MYŚLI SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ

UNDERSTANDING OF ELITE IN THE CLASSICAL REPUBLICANISM AND IN THE CONTEMPORARY SOCIO-POLITICAL THOUGHT

SZYMANIEC Piotr¹

STRESZCZENIE: *Celem artykułu jest porównanie zrozumienia kategorii elity w klasycznym republikanizmie (15th-18 wieku) i tej samej kategorii we współczesnej myśli politycznej i społecznej. Podczas gdy pojęcie klasycznego republikanizmu połączyło normatywne pojęcie elity z posiadania cnoty politycznej, z zaangażowania obywatelskiego i przyjęcia szczególnych obowiązków w zakresie obrony narodowej, żaden ze współczesnych teorii i nurtów w myśli społeczno-politycznej nadal takiego pojęcia elity. Nawet te teorie, które - podobnie jak klasycznego republikanizmu - odnoszą się do filozofii społecznej Arystotelesa (np. filozofii politycznej Hannah Arendt i pojęć Komunitarianie), nie dostrzegają konsekwentnie kategorii elity w taki sposób. Być może, zmiany społeczne i gospodarcze, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich dwustu lat spowodowały, że powrót do myślenia o elity opracowanych przez klasycznego republikanizmu nie jest już możliwe.*

Słowa kluczowe: *elita, klasyczny republikanizm, współczesna myśl społeczno-polityczna, komunitaryzm, liberalism, normatywne pojęcie elity, etos*

ABSTRACT: *The aim of the article is to compare the understanding of the category of elite in the classical republicanism (15th-18th centuries) and the same category in the contemporary political and social thought. Whereas the concept of classical republicanism combined the normative notion of elite with the possession of political virtue, with civic engagement and the acceptance of special obligations in the field of national defense, none of the modern theories and currents in the socio-political thought continues such a notion of elite. Even those theories which – like classical republicanism – refer to the social philosophy of Aristotle (e.g. political philosophy of Hannah Arendt and the concepts of communitarians), perceive consistently the category of elite in such a way. Perhaps, the social and economic changes which took place over the last two hundred years caused that the return to the thinking about elite developed by the classical republicanism is no longer possible.*

Keywords: *elite, classical republicanism, contemporary socio-political thought, communitarianism, liberalism, normative notion of elite, ethos*

WSTĘP

Termin „elita” w języku francuskim jako *d’élite*, który oznaczał: „w najlepszym gatunku”, jednakże używany był przeważnie na określenie towarów, a nie pewnych warstw czy wyróżniających się członków społeczeństwa. W języku angielskim termin *elite* we współczesnym znaczeniu przyjął się na dobre w XIX w., a w publicystyce i piśmiennictwie naukowym rozpowszechnił się dopiero w końcu tego stulecia, prawdziwą zaś karierę zrobił dzięki koncepcji włoskiego ekonomisty i socjologa Vilfredo Pareto (1848–1923)². Fakty te uświadamiają, że termin „elita” jest stosunkowo świeżej daty, nie oznacza to jednak, iż dużo wcześniej przed XIX w. refleksja na temat elit nie występowała³. Przeciwnie, była ona uprawiana od starożytności, a szczególnie dobrze rozwinięta w klasycznym republikanizmie, który był nurtem myśli politycznej Zachodu. Już na wstępie trzeba wskazać, że tym, co najbardziej różniło ówczesne rozważania o elitach od późniejszej refleksji na ten temat, było przyjmowanie w niej przede wszystkim perspektywy normatywnej.

¹ Piotr Szymaniec, PhD: Instytut Społeczno-Prawny, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, ul. Zamkowa 4, 58-300 Wałbrzych, Polska. e-mail: pszymaniec@poczta.onet.pl

² SZTUMSKI, J. *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: „Śląsk”, 2003, s. 9. ISBN 83-7164-412-4.

³ Janusz Sztumski uważa, że początków rozważań nad elitami doszukiwać się można w platońskiej koncepcji państwa idealnego, w którym rządzić mieli mędrcy. Jednakże autor ten nadmienia, że do XIX w. „nie interesowano się tym zjawiskiem szczególnie”. Wydaje mi się jednak, że jest to uogólnienie zbyt daleko idące. Cf. SZTUMSKI, J. *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: „Śląsk”, 2003, s. 10. ISBN 83-7164-412-4.

To znaczy zastanawianie się przede wszystkim nad tym, jakie cechy członkowie elity powinni posiadać i z jakich grup społecznych powinni się wywodzić. Rozważania te nie koncentrowały się zatem na deskrypcji zjawiska społecznego, jakim były elity. Celem badawczym niniejszej pracy jest próba porównania ujmowania elity w klasycznym republikanizmie oraz we współczesnej myśli społeczno-politycznej, przy czym przez współczesną myśl rozumie koncepcje rozwijane w II połowie XX w. oraz już w wieku XXI.

1 KATEGORIA ELITY W KLASYCZNYM REPUBLIKANIZMIE

Termin klasyczny republikanizm (*classical republicanism*) został wprowadzony do literatury anglosaskiej jako efekt uogólnienia wyników badań niemieckiego historyka Hansa Barona, który w jeszcze w końcu lat 20. XX w. posłużył się pojęciem „obywatelski humanizm” (*civic humanism/ Bürger Humanismus*) na określenie prądu ideowego podkreślającego obywatelskie zaangażowanie i cnotę polityczną, jaki jego zdaniem pojawił się w włoskich miastach-państwach tuż po roku 1400¹. Nie wdając się w dyskusje na temat trafności tego pojęcia, a także określenia właściwego momentu historycznego, w którym powstał „obywatelski humanizm”², należy podkreślić, że nurt ten adaptuje Arystotelesowską tezę, iż człowiek jest istotą polityczną (*ζῷον πολιτικόν*), i wyciąga z niej daleko idące konsekwencje. Wskazuje bowiem, że jednostka-obywatel spełnia swój obowiązek moralny, gdy aktywnie bierze udział w życiu politycznym wspólnoty – republiki. Klasyczny republikanizm podkreśla znaczenie dla jednostki wolności pozytywnej – tzn. wolności publicznej polegającej na partycypacji w sprawowaniu władzy w republice. Jak pisze Gordon S. Wood, jakkolwiek różnica między wolnością pozytywną a wolnością negatywną nie była przez większość autorów należących do klasycznego republikanizmu jasno ujmowana, można jednak uznać, że wolność pozytywna, przyjmująca postać możliwości wpływu na rządzenie, służy ochronie sposobności realizowania się jednostki także w życiu prywatnym i jednocześnie ją warunkuje³. Autorzy republikańscy wolność traktowali zasadniczo jako niepodzielną i sądzili wszakże, iż gdy wolność polityczna została zaprzepaszczone, a władza przybierała tyrański charakter, nie było ucieczki w prywatność, gdyż sfera prywatna jednostki stawała się również zagrożona. Opcję eskapizmu uważali zatem za z góry skazaną na porażkę.

Cytowany już Gordon S. Wood trafnie przedstawia kolejne podstawowe założenia klasycznego republikanizmu, dotyczące cnoty politycznej, którą przedstawiano jako znacznie ważniejszą od cnot prywatnych, takich jak roztropność, oszczędność czy pracowitość: „Wolność była realizowana, gdy obywatele byli cnotliwi, to znaczy: chętni do poświęceń swojego prywatnego interesu dla dobra wspólnoty (...) Ta cnota mogła być odnaleziona jedynie w republikach równych, aktywnych i niezależnych obywateli. Aby być kompletnie cnotliwymi obywatelami, mężczyźni (nigdy kobiety, gdyż zakładano, że nigdy nie były one całkowicie niezależne) musieli być wolni od zależności i od małych kupieckich interesów.

---

¹ BARON, Hans. *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny*, Princeton: Princeton University Press, 1966, s. XXV. ISBN 0-691-00752-7. Niektórzy autorzy (m.in. John Najemny), reprezentując trochę wizję niż Hans Baron, określają *civic humanism* mianem „oligarchicznego i elitystycznego republikanizmu” (*oligarchic and elitist republicanism*). Cf. JURDJEVIC, Mark. Civic Humanism and the Rise of the Medici. In *Renaissance Quarterly*, 1999, vol. 52, no. 4, s. 995–996. ISSN 0034-4338.

² Cf. WOOTTON, David. *The true origins of republicanism: the disciples of Baron and the counter-example of Venturi*. In *Il repubblicanesimo moderno. L'idea di repubblica nella riflessione storica di Franco Venturi, a cura di M. Albertone*. Napoli: Bibliopolis, 2006, s. 271–304. ISBN 88-7088-498-8.

³ WOOD Gordon S. Classical Republicanism and the American Revolution. In *Chicago-Kent Law Review*, 1990, vol. 66, no. 1: *Symposium on Classical Philosophy and the American Constitutional Order*, s. 23. ISSN: 0009-3599. Na temat wolności w klasycznym republikanizmie: cf. SKINNER, Quentin. *Wolność przed liberalizmem* ('Liberty before Liberalism'), przekład: A. Czarnecka. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013, s. 67–77. ISBN 978-83-231-3008-6.

Jakakolwiek utrata niezależności i cnoty oznaczała rozkład (korupcję)¹. Wątek korupcji i upadku społeczności republikańskiej był wielkim tematem klasycznego republikanizmu – począwszy od Niccolò Machiavellego, skończywszy na autorach schyłkowego okresu tego nurtu w XVIII wieku: Jeanie-Jacquesie Rousseau i Adamie Fergusonie. Ponieważ klasyczny republikanizm podkreślał aktywność polityczną i zaangażowanie się na rzecz społeczności, autorzy związani z tym nurtem za elitę w sensie normatywnym postrzegali tych, którzy byli gotowi do poświęceń na rzecz wspólnoty, przy czym szczególne znaczenie przywiązywali do cnót militarnych, służących ochronie wspólnoty.

W pewnym uogólniającym uproszczeniu, które w świetle badań szczegółowych nie wydaje się jednak nadmierne, można wskazać, że ideałem była dla nich postać męża stanu będącego jednocześnie wodzem–wojskowym oraz świadomego obywatela, który w razie potrzeby – to znaczy zewnętrznego zagrożenia państwa – staje się wojskowym. O ile obecnie wojskowi postrzegani są za specjalistów, którzy powinni pozostawać pod kontrolą cywilnych polityków i nawet – pozbawieni tej kontroli wydają się niektórym niebezpieczni, o tyle myśliciele klasycznego republikanizmu przez cały okres istnienia tego nurtu domagali się połączenia wychowania obywatelskiego z wojskowym. Elitą w ich ujęciu powinni być ci, którzy najbardziej harmonijnie byli w stanie połączyć cnotę polityczną w czasie pokoju z cnotą wojskową w okresie niebezpieczeństwa dla bytu państwa.

Jednocześnie jednak myśliciele republikańscy, optując za pewną militaryzacją społeczeństwa, szczerze obawiali się stałego wojska zawodowego, którego członkowie pobieraliby stały żołd. Uznawali bowiem, że takie wojsko, posłuszne każdemu, kto płaci, może być narzędziem zniewolenia społeczeństwa przez jedynowładcę – tyrana. Rządy jednostki oparte na armii określali zaś mianem najgorszego z możliwych ustrojów politycznych. Jako przykład podawali dzieje upadku republiki w Rzymie i ustanowienia tam władzy cesarskiej. Dlatego opowiadali się za powołaniem i utrzymywaniem milicji – niezawodowego wojska obywatelskiego. Osoby w niej służące stanowić miały elitę narodu, pojmowanego wówczas – rzecz jasna – nie w kategoriach etnicznych, lecz jako wspólnota o charakterze politycznym². Mimo że profesjonalizacja armii była w XV wieku faktem³, myśliciele kontynuujący republikańskie idee XV-wiecznych humanistów próbowali przekonać odbiorców do innego modelu wojska. Wielki florentczyk, Niccolò Machiavelli (1469–1527) był wielkim zwolennikiem armii obywatelskiej – milicji. W swoich radach dla księcia dowodził, że stabilne panowanie władca może oprzeć tylko na wojsku złożonym z obywateli, przy czym dla utrzymania więzi między panującym a ludem ważne jest, by książę sam dowodził swymi siłami zbrojnymi.

---

¹ „Liberty was realized when the citizens were virtuous, that is, willing to sacrifice their private interests for the sake of the community (...) This virtue could be found only in a republic of equal, active, and independent citizens. To be completely virtuous citizens, men (never women, because it was assumed they were never independent) had to be free from dependence, and from the petty interests of the marketplace. Any loss of independence and virtue was corruption”: WOOD Gordon S. *Classical Republicanism and the American Revolution*. In *Chicago–Kent Law Review*, 1990, vol. 66, no. 1: *Symposium on Classical Philosophy and the American Constitutional Order*, s. 23. ISSN: 0009-3599. Warto przytoczyć kreślenie Donald Winch, który krótko wskazuje, iż klasyczny republikanizm opierał się na rozwijaniu cnoty obywatelskiej przez elitę. Cf. WINCH, Donald. *Economic Liberalism as Ideology: The Appleby Version*. In *The Economic History Review, New Series*, 1985, vol. 38, no. 2, s. 294. ISSN 1468-0289.

² Etniczne pojęcie narodu pojawiło się dopiero pod koniec XVIII wieku za sprawą niemieckiego myśliciela Johanna Gottfrieda Herdera (1744–1803), choć niektórzy autorzy są skłonni doszukiwać się jego początków znacznie wcześniej, m.in. w myśli Machiavellego.

³ Cf. DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N. *Historia wojskowości. Starożytność – Średniowiecze. Zarys encyklopedyczny*, przekład: M. Urbański. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 1999, s. 361–369. ISBN 83-11-09079-3. RATAJCZYK, Leonard, *Historia wojskowości*. Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1980, s. 46–51. ISBN 83-11-06360-5. SIKORSKI, Janusz. *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX wieku*, Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1972, s. 231–233. FULLER, John F.C. *A Military History of the Western World. Volume I. From The Earliest Times to the Battle of Lepanto*. New York: Funk and Wagnalls, 1954, s. 469–471.

Według Machiavellego werbowanie barbarzyńców do armii stało się pierwszą oznaką słabości cesarstwa rzymskiego i jedną z przyczyn jego upadku. Poleganie na wojsku najemnym i lekceważenie znaczenia piechoty zdaniem myśliciela, który był rzecznikiem zjednoczenia politycznego Półwyspu Apenińskiego, spowodowało także upadek państw włoskich, które – targane przez wzajemne konflikty – na przełomie XV i XVI wieku stały się łatwym łupem dla władców europejskich¹. W miejsce armii zaciężnej Machiavelli proponował utworzenie milicji złożonej z uzbrojonych i odpowiednio wyćwiczonych – w tym zakresie odwoływał się myśliciel do wzorca starożytnej Sparty – mieszkańców, wykonujących w czasie pokoju cywilne zajęcia. Uznawał on, że taka organizacja obronności ma dla republiki wiele zalet, z których najważniejszą jest to, iż przyczynia się ona do tworzenia elity obywatelskiej we włoskich miastach–państwach. Dzięki niej obywatele nie byli zbyt pacyfistyczni, ani też zbyt żądni chwały wojennej. Zdaniem Machiavellego bowiem w dobrze zarządzonym państwie wojna nie powinna stać się regularnym zawodem obywateli. Do ofiarnej służby w milicji miały skłaniać ludzi silne uczucia patriotyczne, jak również pragnienie obrony własnego bezpieczeństwa i majątków, a nie chęć zysku. Służby ona zachowaniu wolności w państwie, ponieważ ludność obeznana ze sztuką wojenną trudniej może zostać zniewolona czy to przez ambitnego polityka, chcącego sięgnąć po władzę dyktatorską w państwie, czy też przez wroga zewnętrznego². Argumenty Machiavellego, odwołujące się do cnoty obywatelskiej jako wyróżnika elity społeczeństwa–państwa³, stały się prawozorem argumentacji wszystkich późniejszych zwolenników armii obywatelskiej.

W Anglii dyskurs republikański zaistniał na większą skalę w okresie wojny domowej i czasach republiki Cromwella, a wiąże się on z nazwiskami takich myślicieli, jak James Harrington (1611–1677), John Milton (1608–1674) i Algernon Sidney (1623–1683). Najważniejszą postacią XVII-wiecznego angielskiego dyskursie republikańskiego wydaje się James Harrington, autor traktatu *Oceana* (1656). Harrington czerpał tyleż z Arystotelesa i Machiavellego, co z autorów – takich jak Gasparo Contarini – przychylających się do bardziej arystokratycznego modelu republikanizmu, wzorowanego na ustroju republiki weneckiej⁴. Takie inspiracje niewątpliwie wpływały na postrzeganie przezeń elity⁵. Z jednej strony Harrington łączył pojęcie elity w własności – w czym był niewątpliwym pionierem – wskazując, że przechodzenie bogactwa między klasami społecznymi przynosi za sobą przemiany ustrojowe. W jego przekonaniu klasa uzyskująca przewagę bogactwa – tzn. we własności ziemi – w pewnym momencie także przejmuje władzę polityczną.

---

¹ Cf. MACHIAVELLI, Niccolò. *Książę* ('Il Principe'), przekład: C. Nanke. Warszawa: Wydawnictwo Alfa, Kęty 2007, s. 47–56. ISBN 83-7001-728-2.

² Można jeszcze wspomnieć, że Machiavelli podawał też argument pragmatyczny na rzecz milicji, twierdząc, że w porównaniu z innymi rodzajami armii nie jest ona zbyt kosztowna. Cf. MACHIAVELLI, Niccolò, *O sztuce wojny* ('Dell'arte della guerra'), przekład: A. Szopińska. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2008, s. 33–59. Cf. RIKLIN Alois, *Niccolò Machiavellego nauka o rządzeniu* ('Die Führungslehre von Niccolò Machiavelli'), przekład: H. Olszewski, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2000, s. 75–78. ISBN 83-7177-170-3. MALARCZYK, Jan. Doktryna polityczna Machiavellego. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, 1962, vol. IX, z. 6, s. 207–215.

³ Trzeba wspomnieć, że istnieje inna niż zaprezentowana tutaj współczesna interpretacja myśli Machiavellego, według której był on „antyelitystycznym krytykiem tradycji republikańskiej” (*an anti-elitist critic of the republican tradition*). Cf. McCORMICK, John P. Machiavelli against Republicanism: On the Cambridge School's "Guicciardinian Moments". In *Political Theory*, 2003, vol. 31, no. 5, s. 615–643. ISSN 0090-5917.

⁴ Cf. POCOCK, John G.A., Machiavelli, Harrington, and English Political Ideology in the Eighteenth Century. In *William and Mary Quarterly. Third Series*, 1965, vol. XXII, s. 555–557, 568–569. Na temat myśli Contariniego: cf. GLEASON, Elisabeth G., *Gasparo Contarini: Venice, Rome, and Reform*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1993. ISBN 0-520-08057-2.

⁵ Warto dodać, że Samuel Dennis Glover wskazuje, iż w latach 50. XVII w. występowały w Anglii dwa typy republikanizmu – „elitystyczny” oraz „ludowy”, a ten ostatni reprezentowany był przez Johna Lilburne'a i lewellerów. Cf. GLOVER, Samuel Dennis. The Putney Debates: Popular versus Élitist Republicanism. In *Past & Present*, 1999, no. 164, s. 47–80. ISSN: 0031-2746.

Myśliciel był zdania, że w jego czasach tą klasą, która z uwagi na posiadany na własność areal ziemi uprawnej, jest średnia szlachta – *gentry*¹. Z drugiej jednak strony Harrington nie wyzywał poglądu, że to gotowość do poświęceń dla wspólnoty politycznej ma być kryterium wyznaczającym elitę. Widząc w służbie wojskowej jeden z czynników integrujących wspólnotę, a także miejsce politycznej edukacji, domagał się powołania armii obywatelskiej². W związku z tym uznawał, że żołnierzami powinni być jednocześnie wszyscy pełnoprawni obywatele (posiadacze ziemscy). Z tego też względu za Machiavellim podkreślał, że odbyta służba wojskowa powinna warunkiem koniecznym, by być uprawnionym do starania się o urzędy publiczne. Ponadto myśliciel w podobnym duchu jak Machiavelli ukazał zagrożenia związane z armią stałą, która w jego przekonaniu nie wiązała się ze ojczyzną – wspólnotą obywatelską, lecz z władcą, dlatego w momencie konfliktu tego ostatniego z obywatelami mogła zagrażać ich wolności³. Tę argumentację przeniósł na przełomie XVII i XVIII stulecia na grunt szkocki przeniósł Andrew Fletcher of Saltoun (1655–1716), który proponował, żeby w jednostkach milicji obligatoryjnie przez okres dwóch lat służbę odbywali wszyscy młodzi obywatele, którzy byli do tego zdolni⁴. Dodać można, że po angielska myśl republikańska, która występowała po Harringtonie kontynuowała rozważania nad ideałem cnotliwego obywatela, notując jednocześnie pojawienie się nowej elity urzędników i finansistów (*stakeholders*) pożyczających pieniądze państwu. Tę nową elitę rządzącą oceniało negatywnie⁵. W schyłkowej fazie rozwoju klasycznego republikanizmu, w oświeceniowej Szkocji miała miejsce debata, w której raz jeszcze nastąpiła poruszono kwestię elity społecznej w kontekście cnót obywatelskich i przygotowania militarne społeczeństwa. W połowie XVIII stulecia w Szkocji odżyła ideologia republikańska, co miało związek z tym, że Szkoci uważali się za zmarginalizowanych w wyniku zawarcia unii realnej z Anglią w 1707 r. Czuli się także rozgoryczeni, że kilkakrotnie przedkładana w parlamencie w Londynie ustawa o milicji szkockiej była odrzucana, gdyż politycy angielscy obawiali się kolejnej rebelii antyrządowej w Szkocji, podobnej do tej, jaka miała miejsce w roku 1745. Szkockie debaty na temat milicji różniły się jednak od wcześniejszych, XVII-wiecznych angielskich sporów o armię stałą. W dojrzałym Oświeceniu w połowie XVIII w. za kluczową uznawano kwestię cnoty obywatelskich. Nie akcentowano już rzekomego zagrożenia ze strony armii stałej dla równowagi konstytucyjnej w monarchii brytyjskiej, którą to równowagę armia zawodowa przechylić miała na rzecz króla⁶.

---

¹ HARRINGTON, James, *The Commonwealth of Oceana*. In HARRINGTON, James, *The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland*, London: Printed for T. Becker, and T. Cadell, in the Strand, and T. Evans, in King Street, Covent Garden, 1771, s. 64–65.

² Trzeba tu zaznaczyć, że w XVII-wiecznej Anglii przeważało stanowisko przeciwne stałej, zawodowej armii. Cf. SCHWOERER, Lois G., „*No Standing Armies!*” *The Anti-Army Ideology in Seventeenth-Century England*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1974, *passim*. ISBN 978-08-018-1563-8.

³ HARRINGTON, James, *The Commonwealth of Oceana*. In HARRINGTON, James, *The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland*, London: Printed for T. Becker, and T. Cadell, in the Strand, and T. Evans, in King Street, Covent Garden, 1771, s. 38, 40, 160–164, 171–174. Cf. KRAWCZYK, Antoni, *Myśl społeczna Jamesa Harringtona. Historyczne kontrowersje*, Wydawnictwo Naukowe UMCS, Lublin 1997, s. 205–213. ISBN 83-227-1061-5.

⁴ FLETCHER OF SALTOUN, Andrew. *A Discourse of Government with Relation to Militias*. In: FLETCHER OF SALTOUN, Andrew. *Selected Discourses and Speeches [1698]*, s. 11–22. E-book: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1222&Itemid=99999999 [dostęp: 29.11.2014]. Zob. też: ROBERTSON, John, *The Scottish Enlightenment and the Militia Issue*. Edinburgh: John Donald Publishers, 1985, chapter 2. ISBN 978-08-597-6109-3.

⁵ POCOCK, John G. A. *Virtues, Rights, and Manners: A Model for Historians of Political Thought*. In *Political Theory*, 1981, vol. 9 no. 3, s. 365. ISSN 0090-5917.

⁶ SHER Richard B., *Church and University in the Scottish Enlightenment: The Moderate Literati of Edinburgh*, Princeton, N.J.–Edinburgh: Edinburgh University Press, 1985, s. 219–221. ISBN 978-07-486-0230-8. SHER, Richard B., Adam Ferguson, Adam Smith, and the Problem of National Defense. In *The Journal of Modern History*, 1989, vol. 61, no. 2, s. 242–243. ISSN 0022-2801.

Rozważaniom o milicji towarzyszyła u szkockich autorów często pogłębiona refleksja dotycząca rozwoju ekonomicznego i podziału pracy w współczesnym, wczesnokapitalistycznym już społeczeństwie. Za produkt podziału pracy uznawano właśnie armię zawodową¹. *Spiritus movens* ruchu na rzecz milicji szkockiej był filozof i profesor uniwersytetu w Edynburgu od roku 1759 – Adam Ferguson (1723–1816), który wydał – anonimowo – dwa pamflety agitujące na rzecz tej sprawy, a w roku 1762 był też głównym założycielem stowarzyszenia nazywanego Poker Club, które służyć miało propagowaniu idei milicji. Spotkania Poker Club odbywały się – z przerwami – aż do roku 1784.

W jednym z pamfletów Adam Ferguson dowodził, iż debata powinna rozpocząć się od analizy czynników, które spowodowały osłabienie zaangażowania obywatelskiego. W jego rozważaniach można protosocjologiczną refleksję na temat zmian w zakresie pojmowania roli i znaczenia elit w społeczeństwie. Filozof stwierdzał bowiem, że w średniowieczu powszechny stan, przynajmniej potencjalnego, zagrożenia powodował, że dzielność i męstwo były wówczas tymi cnotami, które ceniono najwyżej, a rzemiosło wojenne uznawano za jedyne zajęcie godne wolnego człowieka. Natomiast następstwem rozwoju handlu było zaś zwiększenie bogactwa kraju, lecz jednocześnie spowodowało to, że to bogactwo, a nie męstwo, stało się miarą znaczenia i pozycji społecznej. Zajęcia, w których zysk powstaje wskutek obrotu kapitałem, przestały być otaczane pogardą. Dawne umiłowanie honoru zostało zastąpione przez poszukiwanie zysku, wobec czego dawne cnoty wojskowe przestały być w cenie. Cała obronność kraju spoczęła na wojsku zawodowym. Ponieważ jednak zawód wojskowego nie przynosił wielkich dochodów, większość ludzi wartościowych przestała być nim zainteresowana. Nawet ludzie dobrze urodzeni – arystokracja – odeszli od typowo arystokratycznego zajęcia, jakim jest zawód żołnierski, i przestali stawiać na pierwszym miejscu honoru. To zaś sprowadzało istotne zagrożenie dla organizacji armii i obronności kraju². W opinii Fergusona niezbędne wzmocnienie ducha publicznego, czemu służyć ma właśnie stworzenie powszechnej milicji³.

Ferguson przedstawił w pamflecie z 1756 r. główne zasady organizacyjne przyszłej milicji. Najważniejszym zagadnieniem dla myśliciela było przywrócenie zawodowi żołnierza należnego mu prestiżu i pozycji, dzięki czemu szczególnie szlachta (*gentry*) na nowo zaczęłyby być zainteresowana jego wykonywaniem. Jeżeli by natomiast pozbawić ten zawód owego szacunku, karierę wojskową wybierać będą jedynie „odpadki” (*dregs*) społeczeństwa. Myśliciel uznawał, że zapobiegłoby temu nadanie rangom wojskowym pierwszeństwa równego tytułom szlacheckim. Dotyczyłoby to również stopni wojskowych uzyskanych w trakcie służby w milicji, przy czym dla wyróżniających się oficerów drogi awansu byłyby ułatwione. Osoby, które odbyły służbę w milicji, powinny też mieć ułatwiony dostęp do służby publicznej, np. przez zagwarantowanie pierwszych miejsc na listach podczas wyborów do Izby Gmin⁴. W ten sposób zdaniem Fergusona służba wojskowa miała odzyskać prestiżowy i elitarny charakter. Jednym z najważniejszych toposów refleksji Fergusona była kwestia ponownego złączenia – tak jak miało to miejsce w starożytności – zajęć męża stanu i wojskowego, które zostały rozdzielone w czasach nowożytnych w wyniku hipertrofii podziału pracy.

---

¹ Cf. FERGUSON, Adam. *An Essay on the History of Civil Society*, the fifth edition. London: printed by T. Cadell, 1782, s. 384–385.

² [FERGUSON, Adam], *Reflections Previous to the Establishment of a Militia*. London: printed for R. and J. Dodsley, London 1756, s. 5–10, 13.

³ [FERGUSON, Adam], *Reflections Previous to the Establishment of a Militia*. London: printed for R. and J. Dodsley, London 1756, s. s. 42–43. Cf. ROBERTSON, John, *The Scottish Enlightenment and the Militia Issue*. Edinburgh: John Donald Publishers, 1985, s. 89. ISBN 978-08-597-6109-3.

⁴ [FERGUSON, Adam], *Reflections Previous to the Establishment of a Militia*. London: printed for R. and J. Dodsley, London 1756, s. 34–35, 39–41.

W swych wykładach na uniwersytecie w Edynburgu mówił studentom: „Aby przygotować męża stanu na wszelkie wypadki, musi on być zaznajomiony z wojną i przysposobiony do działania z ludźmi w najcięższych okolicznościach”; „zdolności męża stanu i te wojownika są blisko związane. Kiedy są rozdzielone, mąż stanu staje się urzędnikiem i błaznem, a żołnierz zwykłym gladiatorem lub oprawcą”¹. W normatywnej koncepcji elity, którą posługiwał się ostatni chyba z przedstawicieli klasycznego republikanizmu – Adam Ferguson, jej przedstawicielami mieli być ci, którzy umieli harmonijnie łączyć zaangażowanie obywatelskie z cnotami wojskowymi. Trzeba tutaj dodać, że chyba jedynie dwa razy później taka normatywna koncepcja elity została zrealizowana w praktyce i przyczyniła się do wytworzenia nowej elity – podczas wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych, w której dużą rolę odegrały milicje składające się z przedstawicieli walczących 13 kolonii², oraz trakcie formowanie się nowej obywatelskiej armii w trakcie wielkiej rewolucji francuskiej.

2 UJĘCIE ELITY WE WSPÓŁCZESNEJ MYŚLI SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ

Myśl socjologiczna I połowy XX w. rozwijała się pod wpływem pozytywizmu. Stąd też myśl ta przyjmowała optykę deskryptywną, a nie opisową. Vilfredo Pareto, próbując w latach 10. XX stulecia zbudować definicję elity, zastrzegając, że dla niego pojęcie to nie ma wartościującego charakteru, lecz jedynie opisowy. Nadaje się ono zatem do opisanie każdej elity, niezależnie od przyjmowanych przez nią norm i wartości moralnych, cechując się przy tym swoistą ahistorycznością. Elitą w węższym znaczeniu byli dlań członkowie grupy rządzącej³. W szerszym znaczeniu ujmował zaś elitę jako określony zbiór osób uznawanych za najlepsze w pewnej działalności społecznej z uwagi na osiągnięte przez nie efekty⁴. Do obszarów działalności, jakie brane tu były pod uwagę, należeć mogły być przykładowo: nauka, kultura, polityka czy sport. Wbrew pozorom oraz intencjom autora, pojęcie używane przez Pareto miało wymiar normatywny, wykluczało bowiem z zakresu pojęcia „elita” osoby, których nie można uznać za przodujących pod względem wyników swojej działalności, a które jednak zwyczajowo były do elit zaliczane (jako przykład można podać przedstawicieli dawnej arystokracji, którzy nie wyróżniali się już w żaden sposób na tle większości społeczeństwa pod względem posiadanego majątku). Usuwając ten mankament rozważań włoskiego uczonego, Karl Mannheim – będący uczniem Maxa Webera – wyróżnił trzy kryteria wyodrębnienia elit, tj. urodzenie (w społeczeństwach arystokratycznych), majątek (w społeczeństwach burżuazyjnych) i wreszcie osiągnięcia⁵.

---

¹ „To prepare the Statesman for all occasions he should be acquainted with War & qualified to act with men on the most arduous occasions”; „(...) the abilities of the Statesman & those of the Warrior are intimately connected. When they are separated the statesman becomes a Clerk & a Baubler and the soldier a mere Gladiator or executioner”: FERGUSON, Adam, *Lecture 89, April 9th, 1776 [with corrections, April 6th, 1780, April 7th, 1784]*, Edinburgh University Library, Special Collections Division, Dc. 1.85, k. 458. Cf. SHER, Richard B., Adam Ferguson, Adam Smith, and the Problem of National Defense. In *The Journal of Modern History*, 1989, vol. 61, no. 2, s. 253. ISSN 0022-2801.

² Tylko na marginesie można dodać, że Ferguson nie był zwolennikiem niepodległości Stanów Zjednoczonych.

³ SZTUMSKI, Janusz. *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: „Śląsk”, 2003, s. 11–13. ISBN 83-7164-412-4.

⁴ PARETO, Vilfredo, *Uczucia i działania. Fragmenty socjologiczne*, przekład: M. Dobrowolska, M. Rozpędowska, A. Zinserling, Wyd. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, s. 278. ISBN 83-01-11338-3. Cf. STEFANIUK, Małgorzata. *Teoria elit Vilfreda Pareta*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej, 2001, s. 129–133. ISBN 83-227-1681-8.

⁵ MANNHEIM, Karl. *Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy* (‘Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus’), przekład: A. Raźniewski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974, s. 128–131.

Pojęcie stworzone przez Pareto operuje tylko jednym wymiarem „elitarności”, którym jest efektywność działania. W takim ujęciu elita władzy stanowi naturalne przedłużenie elity społecznej, co – jak słusznie zauważają krytycy takiego ujęcia – nie musi być prawdziwe w odniesieniu do każdego społeczeństwa¹. Pareto nie odnosi się zaś w żaden sposób do sfery wyznawanych przez określonych członków społeczeństwa norm i wartości, które na podstawie danego kryterium można by uznać za „elitarnie”. Pojęcie elity u włoskiego myśliciela, ale także u jego kontynuatora Karla Mannheim’a – nie odnosi się w ogóle do szczególnego etosu wyznawanego przez pewne grupy społeczne i ich przedstawicieli. Pojmowanie elity przez Pareto niewątpliwie wpłynęło na rozumienie tej kategorii przez kolejne pokolenia uczonych i myślicieli także w II połowie XX stulecia. W słynnej koncepcji amerykańskiego socjologa C.W. Millsa ten wymiar elity i elitarności, jakim jest etos, schodzi na plan dalszy. Badacz ten bowiem skupił się na roli instytucji w kształtowaniu elit, wskazując, że w nowoczesnym społeczeństwach, takich jak amerykańskie, elitę tworzą osoby zajmujące górne szczeble w hierarchii w trzech podstawowych systemach – wojskowym, ekonomicznym i politycznym². Podobny sposób analizowania elit reprezentowali m.in. John Higley i jego współpracowników. Ten współczesny badacz, przedstawiciel tzw. neofunkcjonalnego paradygmatu w badaniach nad elitami, za członków elit uznaje osoby, które mają władzę, dającą istotny, regularny i indywidualny wpływ na decyzje organizacyjne³. Sposób myślenia elit oraz wartości osobiste jednostki wpływające na jego wejście – albo niew wejście – w obręb elity są tylko jednymi z wielu badanych we współczesnej myśli socjologicznej kwestii dotyczących tej problematyki, oprócz takich zagadnień, jak: pochodzenie, spójność oraz cyrkulacja elit⁴.

Aby ukazać normatywny wymiar współczesnych rozważań o elitach, trzeba sięgnąć do dorobku filozofii polityki i filozofii społecznej. Analizując dominujące obecnie nurty tej refleksji, należy wskazać, że neoliberalizm za kryterium przynależności do elity uznaje majątek i przedsiębiorczość, świadcząca o zdolności jego pomnażania, z korzyścią dla całego społeczeństwa⁵. Z kolei projekt Johna Rawlsa, nazwany „liberalizmem politycznym”, koncentruje się na kwestii równości szans. Filozof ten zakładał, że w hipotetycznym akcie tworzenia się społeczeństwa w drodze umowy społecznej społeczeństwo musi wybrać taki zestaw zasad sprawiedliwości, by umożliwić każdemu – przy spełnieniu określonych, bezstronnych warunków, takich jak odpowiednie wykształcenie czy umiejętności – zajęcie każdej pozycji w przyszłym społeczeństwie. W sytuacji pierwotnej (*original position*) bowiem każda u umawiających się jednostek, znajdując się za zasłoną niewiedzy (*the veil of ignorance*)⁶, nie wie, jaka pozycja społeczna jej w przyszłości przypadnie. Rawlsowska filozofia polityki zajmuje się zatem elitami tylko o tyle, o ile podkreśla, że możliwość wejścia w ich obręb musi być dostępna dla wszystkich osób wypełniających określone kryteria, zgodnie z zasadami „sprawiedliwości jako bezstronności” (*justice as fairness*).

---

¹ Cf. STEFANIUK, Małgorzata. *Teoria elit Vilfreda Pareta*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej, 2001, s. 153. ISBN 83-227-1681-8.

² MILLS, Charles Wright. *Elita władzy* ('Power elite'), przekład: E. Danecka. Warszawa: Książka i Wiedza, 1961, s. 9–12.

³ ŻYROMSKI, Marek. *Teorie elit a systemy polityczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2007. s. 240. ISBN 978-83-232178-5-5.

⁴ SZTUMSKI, Janusz. *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: „Śląsk”, 2003, s. 41. ISBN 83-7164-412-4.

⁵ Cf. FRIEDMAN, Milton. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. In *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, dostępne w internecie: <http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html> [dostęp: 21.02.105 r.].

⁶ Cf. RAWLS, John. *Teoria sprawiedliwości. Wydanie nowe* ('A Theory of Justice. Revised Edition'), przekład: M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009, s. 367. ISBN 978-83-01-16172-9.

Kolejny ważny nurt współczesnej filozofii polityki – komunitaryzm – nieco więcej uwagi poświęca kwestii odpowiedniego doboru elity społecznej niż wspomniane wcześniej nurty. Wprowadzenie doń wymaga poświęceniu kilku słów filozofii polityki Hannah Arendt, która nie należy, co prawda do komunitaryzmu, lecz której prace przyczyniły się wskrzeszenia zainteresowania starożytną grecką myślą polityczną – w tym zwłaszcza dziełami Arystotelesa, myśliciela szczególnie ważnego zarówno dla Arendt, jak i dla reprezentantów klasycznego republikanizmu oraz komunitarystów. Dla Arendt działanie polityczne wynika z podstawowych elementów kondycji człowieka, do których należy jego społeczna natura. Polityka zatem przynależy do sfery *vita activa*¹ i zawsze odbywa się w ramach wspólnoty i nakierowana jest na poszerzenie obszaru wolności. Przy czym autorka ta podkreśla znaczenie wolności pozytywnej, rozumianej jako możliwość dążenia do urzeczywistnienia określonego ideału. Kluczowe znaczenie dla Arendt ma pojęcie *isonomii*, tzn. dostępna dla każdego obywatela szansa, by przekonać innych do swych racji, a przez to odznaczyć się na tle wspólnoty: „(...) *isonomia* nie oznacza, że wszyscy ludzie są równi wobec prawa lub że prawo jest takie samo dla wszystkich, lecz jedynie to, że wszyscy mają takie samo roszczenie do aktywności politycznej, a w *polis* aktywność ta przyjmowała przede wszystkim formę rozmowy”². Z normatywnego punktu widzenia elitą więc są ci aktywni obywatele, działający w sferze polityki – polegającej zawsze na współzawodnictwie (*agon*)³ – którzy potrafią przekonać w wolnej rozmowie innych do swoich racji⁴.

O ile dla Arendt wspólnota jest koniecznym elementem polityczności, o tyle dla komunitarystów jest jej składnikiem osiowym, bez wątpienia najważniejszym⁵. Dlatego też komunitaryzm, pragnąc odrodzenia Arystotelesowskiej cnoty politycznej, przeciwstawia się liberalizmowi, choć nie przechodzi na pozycje konserwatywne. Trafnie o tym pisze – w odniesieniu do koncepcji wychowania – Jan Rutkowski: „Komunitariańska krytyka wychowania liberalnego przeciwstawiałaby mu nie – jak to się często zdarza – wychowanie konserwatywne, paternalistyczne, ale taką refleksję nad wychowaniem, która odbiera wartość liberalnemu indywidualizmowi”⁶. Komunitaryści – przede wszystkim Alasdair MacIntyre (który sam nie lubi, gdy nazywa się go komunitarystą) i Charles Taylor – uważają wszakże, że „ja” jest zawsze „zakotwiczone” we wspólnocie i jej uwarunkowaniach kulturowych, a nie w stosunku do niej pierwotne, jak chcieliby liberałowie różnych nurtów⁷.

---

¹ Cf. ARENDT, Hannah. *Kondycja ludzka* ('The Human Condition'), przekład: A. Łagodzka, Warszawa: Fundacja Aletheia, 2000, s. 16–22. ISBN 83-87045-54-3.

² ARENDT, Hannah. *Polityka jako obietnica* ('The Promise of Politics'), przekład: W. Madej, M. Godyń. Warszawa: Prószyński i S-ka 2007, s. 147. ISBN 978-83-7469-476-6. Cf. ARENDT, Hannah. *O rewolucji* ('On Revolution'), przekład: M. Godyń, Warszawa: Czytelnik, 2003, s. 33. ISBN: 83-07-02930-9.

³ Cf. SAWICKA, Joanna. Polityczność jako obietnica nowego świata. Myśl polityczna Hannah Arendt. In *IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych*, 2011, t. 23, s. 139. ISSN 0860-4487.

⁴ W przekonaniu niektórych autorów istnieje napięcie – jeśli nie sprzeczność – między demokratyczną i elitystyczną stroną myśli politycznej Hannah Arendt. Cf. CANOVAN, Margaret. The Contradictions of Hannah Arendt's Political Thought. In *Political Theory*, 1978, vol. 6, no. 1, s. 8–9. ISSN 0090-5917. Z kolei Jeffrey C. Isaac uważa – do czego się przychylam – że według Arendt polityka ma być obszarem działalności cnotliwych elit, które jednak mają reprezentować ideały demokratyczne. Cf. ISAAC, Jeffrey C. Oases in the Desert: Hannah Arendt on Democratic Politics. In *The American Political Science Review*, 1994, vol. 88, no. 1, s. 156–168. ISSN: 0003-0554.

⁵ SAWICKA, Joanna. Polityczność jako obietnica nowego świata. Myśl polityczna Hannah Arendt. In *IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych*, 2011, t. 23, s. 133. ISSN 0860-4487.

⁶ RUTKOWSKI Jan. *Filozofia polityczna arystotelizmu i neoliberalizmu a wychowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2003, s. 99. ISBN 83-235-0196-3. Cf. SZCZAP, Agnieszka. Idea społeczeństwa obywatelskiego w komunitaryzmie. In *Rocznik Lubuski*, 2003, t. XXIX, cz. I, s. 75–93. ISBN 0485-3083.

⁷ KYMLICKA, Will. *Współczesna filozofia polityczna. Wprowadzenie* ('Contemporary Political Philosophy. An Introduction'), przekład: A. Pawelec. Kraków: Wydawnictwo Znak, 1998, s. 231–233. ISBN 83-7006-725-5.

Podobnie zakorzeniona we wspólnocie jest wolność indywidualna¹. Elitą wspólnoty w sensie normatywnym dla komunitarystów mogą być jednostki, które ożywiane cnotą obywatelską najlepiej są w stanie służyć wspólnocie – dobru wspólnemu. Dobro to – jak zaznacza prominentny przedstawiciel tego nurtu Michael Sandel – jest dla nas dostępne jedynie kolektywnie, a nie indywidualnie². Jak dodaje MacIntyre, realizacja dobra wspólnego jest możliwa w najbardziej pełnym kształcie na poziomie lokalnym³, stąd też w komunitaryzmie myślenie o elicie odnosi się przede wszystkim do tego poziomu. Przyjmując pewne uogólnienie, można wskazać, że jakkolwiek niektórzy reprezentanci tego nurtu odwołują się do klasycznego republikanizmu, komunitaryzm nie da się z pewnością uznać za prostą kontynuację tego ostatniego. Zarówno klasyczny republikanizm, jak i komunitaryzm podkreślają służebną rolę elit dla wspólnoty, cnotę polityczną i konieczność poświęcania się przez nie. Jednakże o ile ten pierwszy łączył elitę z narodem–państwem, o tyle komunitaryzm przypisuje ją do wspólnoty i jej kultury. Wydaje się jednak, że klasyczny republikanizm pozostawiał więcej miejsca na indywidualizm, wskazując – podobnie jak w XX wieku Hannah Arendt – na pozytywną rolę *agonu* – współzawodnictwa jej członków, które spełnia funkcję elitotwórczą, jeżeli odbywa się ono w przyjętych granicach polityczności.

ZAKOŃCZENIE

Klasyczny republikanizm podkreślał rolę aktywności obywatelskiej jako czynnika elitotwórczego, a jednocześnie kryterium wyróżnienia elit. Normatywne ujęcie elity wytworzone w obrębie tego nurtu zakładało, że składać się ona powinna z jednostek odznaczających się określonym etosem. Etos ten zakładał harmonijne połączenie obywatelskiego zaangażowania (cnoty politycznej) oraz postawy aktywnego obrońcy ojczyzny. Idealem przedstawiciela elity był według tego nurtu – jak ujął to w II połowie XVIII wieku Adam Ferguson – człowiek będący zarazem mężem stanu i wojskowym (*Statesman & Warrior*). Z punktu widzenia instytucjonalnego pogląd taki wiązał się z popieraniem idei armii obywatelskiej. Rozumienie elity – przewodzących warstw społeczeństwa – wypracowane przez klasyczny republikanizm nie jest kontynuowane w pełni we współczesnej myśli społeczno-politycznej, nawet w obrębie nurtów czy koncepcji odwołujących się do tych samych źródeł filozoficznych, co klasyczny republikanizm (mam tu na myśli koncepcje Hannah Arendt i autorów zaliczanych do komunitaryzmu, które – podobnie jak klasyczny republikanizm – odwołują się do filozofii społecznej Arystotelesa). Być może zresztą zmiany społeczne i gospodarcze, które miały miejsce w ciągu ostatnich dwustu lat i doprowadziły do wytworzenia się obecnej formy kapitalizmu, spowodowały takie rozszczępienie kategorii elity – do której zalicza się różne grupy osób na podstawie rozmaitych kryteriów, w tym przede wszystkim kryterium majątku – że nie jest już możliwy powrót do myślenia o elicie, jakie proponował klasyczny republikanizm.

Bibliografia:

- ARENDR, Hannah. *Kondycja ludzka* ('The Human Condition'), przekład: A. Łagodźka, Warszawa: Fundacja Aletheia, 2000, s. 16–22. ISBN 83-87045-54-3.
- ARENDR, Hannah. *Polityka jako obietnica* ('The Promise of Politics'), przekład: W. Madej, M.

---

¹ Cf. ZDYBEL, Jolanta. *Między wolnością a powinnością. Filozofia polityczna Isaiaha Berlina i Alisdaira MacIntyre'a*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, s. 241–250. ISBN 83-227-2400-4.

² SANDEL, Michael. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge university Press, 1982, s. 183. ISBN 978-05-215-6741-1.

³ Cf. GAWKOWSKA, A. *Biorąc wspólnotę poważnie? Komunitarystyczne krytyki liberalizmu*. Warszawa: Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2004, s. 148–150. ISBN 83-73888-052-6.

- ARENDR, Hannah. *O rewolucji* ('On Revolution'), przekład: M. Godyń, Warszawa: Czytelnik, 2003, s. 33. ISBN: 83-07-02930-9.
- BARON, Hans. *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny*, Princeton: Princeton University Press, 1966, s. XXV. ISBN 0-691-00752-7.
- CANOVAN, Margaret. The Contradictions of Hannah Arendt's Political Thought. In *Political Theory*, 1978, vol. 6, no. 1, s. 8–9. ISSN 0090-5917
- DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N. *Historia wojskowości. Starożytność – Średniowiecze. Zarys encyklopedyczny*, przekład: M. Urbański. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 1999, s. 361–369. ISBN 83-11-09079-3.
- FERGUSON, Adam. *An Essay on the History of Civil Society*, the fifth edition. London: printed by T. Cadell, 1782, s. 384–385.
- FLETCHER OF SALTOUN, Andrew. A Discourse of Government with Relation to Militias. In: FLETCHER OF SALTOUN, Andrew. *Selected Discourses and Speeches [1698]*, s. 11–22. E-book: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1222&Itemid=99999999[dostęp: 29.11.2014].
- FRIEDMAN, Milton. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. In *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, dostępne w internecie: <http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html> [dostęp: 21.02.105 r.].
- FULLER, John F.C. *A Military History of the Western World. Volume I. From The Earliest Times to the Battle of Lepanto*. New York: Funk and Wagnalls, 1954, s. 469–471.
- GAWKOWSKA, Aneta. *Biorąc wspólnotę poważnie? Komunitarystyczne krytyki liberalizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, 2004, s. 148–150. ISBN 83-73888-052-6.
- GLOVER, Samuel Dennis. The Putney Debates: Popular versus Élitist Republicanism. In *Past & Present*, 1999, no. 164, s. 47–80. ISSN: 0031-2746.
- HARRINGTON, James, *The Commonwealth of Oceana*. In HARRINGTON, James, *The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland*, London: Printed for T. Becker, and T. Cadell, in the Strand, and T. Evans, in King Street, Covent Garden, 1
- JURDJEVIC, Mark. Civic Humanism and the Rise of the Medici. In *Renaissance Quarterly*, 1999, vol. 52, no. 4, s. 995–996. ISSN 0034-4338.
- KRAWCZYK, Antoni, *Myśl społeczna Jamesa Harringtona. Historyczne kontrowersje*, Wydawnictwo Naukowe UMCS, Lublin 1997, s. 205–213. ISBN 83-227-1061-5.
- KYMLICKA, Will. *Współczesna filozofia polityczna. Wprowadzenie* ('Contemporary Political Philosophy. An Introduction'), przekład: A. Pawelec. Kraków: Wydawnictwo Znak, 1998, s. 231–233. ISBN 83-7006-725-5.
- MACHIAVELLI, Niccolò. *Książę* ('Il Principe'), przekład: C. Nanke. Warszawa: Wydawnictwo Alfa, Kęty 2007, s. 47–56. ISBN 83-7001-728-2.
- MALARCZYK, Jan. Doktryna polityczna Machiavellego. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, 1962, vol. IX, z. 6, s. 207–215.
- MANNHEIM, Karl. *Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy* ('Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus'), przekład: A. Raźniewski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974, s. 128–131.
- McCORMICK, John P. Machiavelli against Republicanism: On the Cambridge School's "Guicciardinian Moments". In *Political Theory*, 2003, vol. 31, no. 5, s. 615–643. ISSN 0090-5917.
- PARETO, Vilfredo, *Uczucia i działania. Fragmenty socjologiczne*, przekład: M. Dobrowolska, M. Rozpędowska, A. Zinserling, Wyd. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, s. 278. ISBN 83-01-11338-3.
- POCOCK, John G. A. Virtues, Rights, and Manners: A Model for Historians of Political Thought. In *Political Theory*, 1981, vo. 9 no. 3, s. 365. ISSN 0090-5917.
- RATAJCZYK, Leonard, *Historia wojskowości*. Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1980, s. 46–51. ISBN 83-11-06360-5.

- RAWLS, John. *Teoria sprawiedliwości. Wydanie nowe* ('A Theory of Justice. Revised Edition'), przekład: M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009, s. 367. ISBN 978-83-01-16172-9.
- RIKLIN Alois, *Niccolò Machiavellego nauka o rządzeniu* ('Die Führungslehre von Niccolò Machiavelli'), przekład: H. Olszewski, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2000, s. 75–78. ISBN 83-7177-170-3.
- ROBERTSON, John, *The Scottish Enlightenment and the Militia Issue*. Edinburgh: John Donald Publishers, 1985, chapter 2. ISBN 978-08-597-6109-3.
- RUTKOWSKI Jan. *Filozofia polityczna arystotelizmu i neoliberalizmu a wychowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2003, s. 99. ISBN 83-235-0196-3.
- SANDEL, Michael. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge university Press, 1982, s. 183. ISBN 978-05-215-6741-1.
- SAWICKA, Joanna. Polityczność jako obietnica nowego świata. Myśl polityczna Hannah Arendt. In *IDEA – Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych*, 2011, t. 23, s. 139. ISSN 0860-4487.
- SHER Richard B., *Church and University in the Scottish Enlightenment: The Moderate Literati of Edinburgh*, Princeton, N.J.–Edinburgh: Edinburgh University Press, 1985, s. 219–221. ISBN 978-07-486-0230-8.
- SHER, Richard B., Adam Ferguson, Adam Smith, and the Problem of National Defense. In *The Journal of Modern History*, 1989, vol. 61, no. 2, ISSN 0022-2801.
- SCHWOERER, Lois G., „No Standing Armies!” *The Anti-Army Ideology in Seventeenth-Century England*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1974, *passim*. ISBN 978-08-018-1563-8.
- SKINNER, Quentin. *Wolność przed liberalizmem* ('Liberty before Liberalism'), przekład: A. Czarnecka. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013, s. 67–77. ISBN 978-83-231-3008-6.
- STEFANIUK, Małgorzata. *Teoria elit Vilfreda Pareta*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej, 2001, s. 153. ISBN 83-227-1681-8.
- SZCZAP, Agnieszka. Idea społeczeństwa obywatelskiego w komunitaryzmie. In *Rocznik Lubuski*, 2003, t. XXIX, cz. I, s. 75–93. ISBN 0485-3083.
- SZTUMSKI, Janusz. *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: „Śląsk”, 2003, s. 41. ISBN 83-7164-412-4.
- WINCH, Donald. Economic Liberalism as Ideology: The Appleby Version. In *The Economic History Review, New Series*, 1985, vol. 38, no. 2, s. 294. ISSN 1468-0289.
- SIKORSKI, Janusz. *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX wieku*, Warszawa: Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1972, s. 231–233.
- WOOD Gordon S. Classical Republicanism and the American Revolution. In *Chicago–Kent Law Review*, 1990, vol. 66, no. 1: *Symposium on Classical Philosophy and the American Constitutional Order*, s. 23. ISSN: 0009-3599.
- WOOTTON, David. *The true origins of republicanism: the disciples of Baron and the counter-example of Venturi*. In *Il repubblicanesimo moderno. L'idea di repubblica nella riflessione storica di Franco Venturi, a cura di M. Albertone*. Napoli: Bibliopolis, 2006, s. 271–304. ISBN 88-7088-498-8.
- ZDYBEL, Jolanta. *Między wolnością a powinnością. Filozofia polityczna Isaiaha Berlina i Alisdaira MacIntyre'a*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, s. 241–250. ISBN 83-227-2400-4.
- ŻYROMSKI, Marek. *Teorie elit a systemy polityczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2007. s. 240. ISBN 978-83-232178-5-5.

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA DRUGIEJ DEKADY XXI WIEKU. PERSPEKTYWA SOCJOLOGICZNA.

CONDITIONS OF NATIONAL SECURITY IN THE SECOND DECADE OF THE XXI CENTURY. SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE.

ŚWIDERSKI Krzysztof¹

STRESZCZENIE: *Bezpieczeństwo Polski oraz wyzwania i zagrożenia z tym związane są głównym tematem artykułu. Bezpieczeństwo jest pojęciem, które w ostatnim okresie bardzo ewoluowało. Nie odnosi się już tylko do wymiaru militarnego, ale coraz częściej jest spostrzegane w wymiarze niemilitarnym np. niestabilność sektora bankowego, cyberterrorizm, zorganizowana przestępczość itp. Nawet w ogólnym ujęciu bezpieczeństwo Polski opiera się na wielu czynnikach. Dokonując analizy bezpieczeństwa należy brać pod uwagę zarówno wymiar krajowy i międzynarodowy, które wzajemnie powinny się uzupełniać.*

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo państwa, wyzwania, zagrożenia, bezpieczeństwo narodowe.*

ABSTRACT: *Polish Security and the challenges and risks associated with it are the main subject of the article. Security is a concept that has recently evolved a lot. This does not apply only to the military dimension, but is increasingly being perceived in non-military perspective as well. Instability of the banking sector, cyberterrorism, organized crime, etc. Even general Polish security is based on several factors. When analyzing the security, both the national and international dimensions, which should complement each other, must be taken into consideration.*

Key words: *security country, challenges, risks, national security.*

WSTĘP

Świat na progu XXI wieku miał być światem globalnego i ostatecznego pokoju. Gwarantem tych planów miał być rozpad „antagonistycznego” układu politycznego w Europie, przemiany społeczne, ekonomiczne i polityczne, przejście do dialogu pomiędzy państwami jeszcze do niedawna wrogich bloków wojskowych. Zawiązała się głęboka współpraca we wszystkich dziedzinach życia politycznego i gospodarczego dawnych i nowych członków NATO i UE. Wiele europejskich państw (w tym Polska) znalazło się w nowej rzeczywistości geopolitycznej i geostrategicznej, zmianie uległy zasadnicze cele strategiczne większości państw Europy. Świat na progu XXI wieku miał się jawić jako świat realizacji dążeń do wolności, równości oraz wielkiego rozwoju technologicznego.

Niestety zamach na World Trade Center z 11 września 2001 roku wywołał przerażenie ludzkości całego świata, na zawsze zrobił głęboką rysę w ich sercach i umysłach. Wielu specjalistów twierdziło, że „świat zachwiał się” w 2001 roku, bo aż do tamtej pory cała ludzkość sądziła, że zmierza ku pokojowi, globalnemu i ostatecznemu. Dziś ta naiwna idylla „końca historii” należy już do przeszłości². Jakże trafne okazały się słowa J. Woosley’a, emerytowanego dyrektora CIA „...przez czterdzieści lat stawialiśmy czoła smokowi, który został powalony, a raczej sam się wykończył. Ale w dżungli współczesnego świata żyje nadal przerażająca ilość węży”³. Po zmianach politycznych w Europie, a w szczególności upadku Związku Radzieckiego skończyła się „zimna wojna”, lecz bezpieczeństwo świata nie uległo poprawie. Narodziło się nowe i jakże niebezpieczne źródło – światowy terrorizm. Liczne wojny i masakry Saddama Husajna, mordy dokonane w Timorze, Groznych, Darfurze w oczywisty sposób ukazują jak upadek wrogich bloków wyzwolił demokratów, ale wraz z nimi „mordercze i ludobójcze popędy”⁴.

---

¹ pplk dr inż. Krzysztof Świdorski, *Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Wrocław, Polska.*

² A. Glucksmann, „Wyzwania XXI wieku”, *Dziennik* nr 157/2006, Warszawa 2006.

³ A. Dawidczyk, „Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa RP” Warszawa 2001, s.9.

⁴ A. Glucksmann, „Wyzwania XXI wieku”, *Dziennik* nr 157/2006, Warszawa 2006.

Do tego należy wspomnieć o zamachach w Madrycie, Londynie oraz ostatnim w styczniu 2015r w Paryżu i w pełni pojawia się obraz zagrożeń współczesnego świata. Zagrożeń, które przybierają formę dotychczas nieznaną, są bezimienne, bardzo trudne w zlokalizowaniu, ale dzięki ogromnym nakładom finansowym, a także związanym z tym fanatyzmem stanowią olbrzymie i realne niebezpieczeństwo dla współczesnego świata.

Dlatego w tej sytuacji nikt nie może pozwolić sobie na komfort „nic nie robienia” i jedynie ograniczyć się do obserwacji rozgrywających się wydarzeń. Należy jak najszybciej podjąć konkretne środki, aby skutecznie przeciwstawić się wszelkim zagrożeniom XXI wieku. Jednocześnie wszyscy są świadomi tego, że tym razem wojny tej w pojedynkę nie da się wygrać. Niezbędna jest międzynarodowa współpraca przeciwko wspólnemu zagrożeniu.

1 EWOLUCJA POJĘCIA BEZPIECZEŃSTWA

Oczywiście terroryzm nie jest jedynym niebezpieczeństwem dzisiejszego świata, ale żeby lepiej zrozumieć wszystkie zagrożenia stojące przed współczesnym światem należy przede wszystkim dokładnie wyjaśnić co kryje się pod pojęciem bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa narodowego. Coraz częściej terminy te słyszymy w środkach masowego przekazu, które wypowiedane są w różnych kontekstach. Biorąc pod uwagę sytuację polityczną i zagrożenia XXI wieku nabierają one szczególnego znaczenia dla wszystkich państw i są coraz bliższe niemal całej ludności świata XXI wieku. Szczególnie dla nas Polaków bezpieczeństwo, a w szczególności bezpieczeństwo narodowe jest tak ważne i cenne, przecież o wolność i niepodległość walczyliśmy już podczas rozbiorów Polski, w czasie II wojny światowej, a o własną tożsamość i wolność słowa nawet w latach 80 XX wieku. To w dużej mierze dzięki nam Polakom mogły zaistnieć tak istotne przemiany geopolityczne u schyłku zeszłego wieku. Bezpieczeństwo jest pojęciem, które szczególnie w ostatnim okresie bardzo ewoluowało. Przyczyną tych zmian były pojawiające się zagrożenia dla współczesnego świata. Zagrożenia te dotyczyły strefy geopolitycznej, finansowej, ekonomicznej i coraz częściej oprócz terroryzmu strefy cybernetycznej. Coraz częściej ludzkość drugiej dekady XXI wieku postrzega bezpieczeństwo nie tylko w aspekcie militarnym, gdyż dużym zagrożeniem może być niestabilność sektora bankowego, cyberterroryzm i działania o charakterze niemilitarnym.

K. Olechnicki, autor słownika socjologicznego „bezpieczeństwo” tłumaczy jako zestawienie dwóch członów „since”(bez) oraz „cura” (zmartwienie, strach, obawa)¹. Tak więc bezpieczeństwo oznacza brak zmartwień, strachu i wszelkich obaw. Zastosowany w ten sposób termin dotyczy nie tylko jednostek, ale i całych społeczeństw. W słownikach współczesnych „bezpieczeństwo” oznacza stan braku zagrożenia, spokoju, pewności lub stan psychiczny czy też prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym². R. Zięba określa bezpieczeństwo jako „pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje przede wszystkim wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli naturę procesu społecznego”³. Z kolei „bezpieczeństwo narodowe” według Encyklopedii Britannica oznacza zabezpieczenie narodu przed groźbą podboju przez zewnętrzną potęgę – takie samo zabezpieczenie życiowych praw i interesów kraju w stosunkach międzynarodowych, jakimi cieszą się obywatele każdej dobrze zorganizowanej wspólnoty narodowej w jej stosunkach interpersonalnych.

¹ Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego, J. Maciejewski (red.), Wrocław 2001, s.19.

² L. Korzeniowski, Obiektywne a subiektywne kategorie bezpieczeństwa narodowego[w:]Bezpieczeństwo Narodowe a grupy dyspozycyjne, red. J.Maciejewski, O.Nowaczyk, Wrocław 2005, s.21.

³ R.Zięba, Treści i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski” [w:]Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania, red. S.Wojciechowski, A. Potyrała, Warszawa 2014, s.13.

Z kolei, „Bezpieczeństwo narodowe” nazywane również bezpieczeństwem państwa rozumiane jest także jako jedna z podstawowych funkcji każdego państwa, obejmująca problematykę przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom zewnętrznym oraz wewnętrznym dla istnienia i rozwoju narodu i państwa. Odzwierciedla ono również stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń¹. Według *Dictionnaire Diplomatique* wyd. w 1947 roku w Paryżu, bezpieczeństwo państwa traktowane było jako taki „układ okoliczności, który sprawia, że państwo nie będzie przedmiotem żadnego ataku, a przynajmniej, że atak skierowany przeciwko niemu nie będzie miał żadnych szans powodzenia”².

B.Szlachcic z Departamentu Kadr i Szkolnictwa Wyższego MON, uważa, iż bezpieczeństwo państwa powinno obejmować aspekt zewnętrzny i wewnętrzny. Wewnętrzny obejmuje wewnętrzną strukturę społeczeństwa, zewnętrzny zaś funkcjonowanie i ewolucję środowiska międzynarodowego. Tradycyjne pojmowanie bezpieczeństwa akcentuje jego związek z zagrożeniem zewnętrznym, w związku z tym główne znaczenie przenosi na środowisko międzynarodowe. Bezpieczeństwo rozumiane jako podstawowy cel polityki zagranicznej państwa musi przenosić na arenę międzynarodową wewnętrzne potrzeby, interesy i wartości danego narodu oraz jego systemu politycznego³. Potwierdza to teza postawiona przez M.Berkowitza i P. G. Bocka, że „bezpieczeństwo narodowe to zdolność narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości przed zagrożeniami zewnętrznymi”⁴.

Dokonując analizy pojęcia bezpieczeństwa w tym i bezpieczeństwa narodowego należy zdać sobie sprawę z tego, że sprawy bezpieczeństwa ewoluują wraz z upływem czasu i pojawiającymi się nowymi zagrożeniami. Trafnie określił te zmiany S. Korzycki, twierdząc, że „Dawne pojęcie bezpieczeństwa obejmowało w zasadzie polityczne i militarne aspekty. Dzisiaj obejmuje również ekonomiczne zależności i współzależności, kwestie zasobów surowcowych, ekologię, demografię, sprawy społeczne i humanitarne, zagadnienia związane z zachowaniem narodowej tożsamości i zapewnieniu właściwego udziału w rozwoju cywilizacyjnym współczesnego świata. Istotę bezpieczeństwa należy widzieć w jego związku ze zjawiskiem zagrożenia, które oznacza z jednej strony jego stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej strony czynniki obiektywne, powodujące stany niepewności i obaw”⁵.

Zgodnie z przytoczoną według S. Korzyckiego definicją bezpieczeństwa narodowego chcąc zrozumieć istotę bezpieczeństwa niezbędna jest znajomość zagrożeń współczesnego świata, to właśnie one w znacznej mierze przyczyniają się do zmian definiowania pojęcia bezpieczeństwa, a w szczególności określają szeroki aspekt, który ono obejmuje.

2 UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA W KONTEKŚCIE ZAGROZEŃ WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

Odnosząc się do zagrożeń istotnych z punktu widzenia polskiej racji stanu należy stwierdzić, że lokalizacja ich może znajdować się zarówno w otoczeniu wewnętrznym, zewnętrznym jak i zewnętrznym dalszym. Wszechstronna analiza literatury, publikacji i opracowań badawczych przez specjalistów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, stosunków międzynarodowych, polityki, a także nauk o państwie i prawie z jednoczesnym wnikliwym obserwowaniem współczesnych stosunków międzynarodowych, światowej gospodarki pozwoliła wygenerować typologię trendów zagrożeń i wyzwań na progu XXI wieku.

---

¹ A. Dawidczyk, „Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa RP”, Warszawa 2001, s.10.

² Tamże, s.2.

³ Źródło, <http://www.CONIW>, B. Szlachcic, Bezpieczeństwo narodowe jako źródło kreowania pokoju.

⁴ Tamże.

⁵ L. Korzeniowski, Obiektywne a subiektywne kategorie bezpieczeństwa narodowego[w:]Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne, red. J.Maciejewski, O.Nowaczyk, Wrocław 2005, s.25.

Za najważniejsze trendy uznano:

- kształtowanie się w świecie nowego ładu polityczno - gospodarczo-militarnego;
- nabierająca tempa dynamika państwowo-narodowej struktury świata;
- postępująca dyfuzja cywilizacyjno-kulturowa;
- osiąganie przez cywilizację granic biosfery¹.

Każdy z wymienionych trendów wiąże się z określonymi zagrożeniami, w związku z tym do najważniejszych zagrożeń świata drugiej dekady XXI wieku należy zaliczyć:

- próby tworzenia stref wpływów lub regionalnej dominacji,
- nastawienie konfrontacyjne w stosunkach międzynarodowych,
- brak wzajemnego zaufania i współpracy w sytuacjach kryzysowych,
- naruszenie zobowiązań wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych,
- brak kultury politycznej, nieumiejętność pokojowego rozwiązywania napięć i konfliktów,
- słabość rządów prawa w nowopowstałych państwach, a także w państwach, które wyzwoliły się spod wpływów obcej dominacji,
- terroryzm religijny jako instrument praktyki politycznej,
- rozwój przestępczości zorganizowanej w skali globalnej,
- rozruchy i niepokoje społeczne ludności krajów Europy Środkowej na tle wyrzeczeń i społecznych kosztów przystąpienia do europejskich organizacji gospodarczych,
- spory wewnętrzne i zewnętrzne, powstałe na tle etnicznym, terytorialnym oraz dążeń narodowych do uzyskania(odzyskania) suwerenności w państwach europejskich,
- terroryzm sterowany przez państwa i organizacje narodowe,
- migracje na tle ekonomicznym oraz zjawisko uchodźstwa politycznego,
- terroryzm jako wynik zmian w zakresie dostępu do nowych technik negatywnego oddziaływania i niszczenia (cyberterroryzm, terroryzm ekologiczny, superterroryzm),
- zwiększona podatność państw, organizacji niepaństwowych, banków, instytucji międzynarodowych na możliwość destruktywnego informatycznego, elektronicznego, cybernetycznego oddziaływania,
- pogłębiające się frustracje społeczne na tle rosnącego opóźnienia technologicznego,
- rozrost sekt religijnych i ich wpływ na system społeczny poszczególnych państw,
- dehumanizacja stosunków społecznych,
- erozja autorytetu władzy,
- rozwój terroryzmu spowodowanego falą fundamentalizmu, etnicznej odrębności, nieuznawania nowych wartości,
- alienacja społeczeństwa,
- zanieczyszczenie i skażenie środowiska naturalnego,
- kurczące się zasoby surowców naturalnych,
- topienie śniegów w obszarach podbiegunowych,
- spadek poziomu dostępnych zasobów wody pitnej,
- masowe migracje ludności z terenów objętych klęskami żywiołowymi i głodem².

Każde z wymienionych zagrożeń stanowi niejako wyzwanie dla bezpieczeństwa narodowego poszczególnych państw, wyzwanie z którym wcześniej czy później przyjdzie się zmierzyć większości państw Europy w tym oczywiście i Polsce. Nowe warunki (terroryzm) oraz nowa rola Polski na arenie międzynarodowej w sposób istotny zmieniło geopolityczną i geostrategiczną pozycję Polski.

---

¹ A. Dawidczyk, „Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa RP”, Warszawa 2001, s.18.

² Tamże, s.19.

Czynniki te w istotny sposób wpłynęły na dostosowanie strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej do nowej sytuacji. Podstawą polskiej polityki bezpieczeństwa jest Strategia Bezpieczeństwa RP podpisana przez Prezydenta RP 5 listopada 2014r.. W niej zawarte są zasadnicze cele strategiczne polskiej polityki bezpieczeństwa, zagrożenia i wyzwania przed jakimi staje Polska, a także podstawy strategii obronności RP.

W Strategii Bezpieczeństwa zwrócono uwagę, iż „ Współczesne środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje zacieranie się granic między jego wymiarem wewnętrznym i zewnętrznym, militarnym i pozamilitarnym. Globalizacja i rosnąca współzależność często skutkują nieprzewidywalnością zjawisk, których zasięg nie jest już ograniczony barierami geograficznymi, systemami politycznymi i gospodarczymi”¹.

Zagrożeniami dla globalnego bezpieczeństwa pozostaje międzynarodowy terroryzm i zorganizowana przestępczość. Są to składniki, które prowadzą przede wszystkim do niestabilności i konfliktów wewnętrznych. Nie mniej istotnym zagrożeniem pozostaje przemysł broni, materiałów jądrowych, handel ludźmi, narkotykami, porwania dla okupu oraz nielegalne operacje finansowe. Na pewno do wyzwań i zagrożeń drugiej dekady XXI wieku należy niekontrolowana migracja ludności (północna Afryka, Europa południowa, kraje Bliskiego Wschodu) – wywoływane poprzez konflikty zbrojne jak również mający swe źródła w problemach natury społecznej i gospodarczej.

Bardzo istotnym zagrożeniem współczesnego świata jest także ekstremizm o podłożu politycznym, religijnym, etnicznym społeczno-ekonomicznym i innym. To jest z współczesnej perspektywy jedno z najgroźniejszych zagrożeń, gdyż w swojej walce wykorzystuje głównie terroryzm jako instrument działania.

3 DZIAŁANIA SPOŁECZNE W SFERZE BEZPIECZEŃSTWA

„ Istotą działań społecznych w sferze bezpieczeństwa jest stworzenie bezpiecznych warunków godziwego życia obywateli oraz rozwoju duchowego i materialnego narodu. Ochrona dziedzictwa narodowego, w tym zapewnienie możliwości jego bezpiecznego rozwoju, zwłaszcza w sferze ekonomicznej, społecznej i intelektualnej oraz niematerialne wsparcie systemu bezpieczeństwa narodowego należy do kluczowych działań”². Przytoczony cytat pochodzi ze Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014r., jak możemy wnioskować niebagatelną rolę w sferze bezpieczeństwa powierza się działaniom społecznym. A niestety w tej dziedzinie jest bardzo wiele do zrobienia, czego dowodem jest wynik rządowego raportu powstałego w Ministerstwie Pracy o stanie polskiej rodziny.

Z raportu wynika, że coraz mniej młodych ludzi decyduje się na ślub, coraz później pobierają się i chcą mieć dzieci. Z kolei ci, którzy założyli rodziny i mają już potomstwo, bardzo często żyją w ubóstwie³. Sytuacja demograficzna Polski zaczyna budzić niepokój. Przyrost naturalny w Polsce od 1989 roku nie zapewnia już nawet prostej zastępowalności pokoleń. P. Longman twierdzi, że jest to negatywny efekt transformacji jaka nastąpiła po 1989 roku. Młodzi ludzie napotykają dziś ogromne trudności w realizowaniu swoich celów życiowych, trudno jest im też znaleźć odpowiednią ścieżkę kariery i się w niej utrzymać⁴. Chcąc sprostać wskazanym problemom już dzisiaj należy przedsięwziąć odpowiednie kroki w celu ich rozwiązania, bo za kilka lat może już być po prostu za późno. Podsystemy społeczne, które zostały wyartykułowane w Strategii Bezpieczeństwa RP to systemy ochrony dziedzictwa narodowego, instytucje edukacji dla bezpieczeństwa, media w systemie bezpieczeństwa narodowego, przeciwdziałanie zagrożeniom demograficznym i bezpieczeństwo socjalne⁵.

¹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2014, s.17.

² Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014, s.38.

³ K. Kalukin, B. Sowa, „W Polsce może zabraknąć Polaków”, Dziennik nr 157/2006, Warszawa 2006.

⁴ P. Longman, „ Czy Polska i Europa skazane są na wymarcie”, Dziennik nr 157/2006, Warszawa 2006.

⁵ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014, s.52.

W przypadku przeciwdziałania niekorzystnym tendencjom demograficznym państwo zamierza wzmocnić politykę rodzinną oraz spójną politykę migracyjną. Ponadto w obszarze polityki rodzinnej będą kontynuowane działania na rzecz godzenia życia zawodowego z rodzinnym. Zauważono potrzebę wsparcia osób powracających i rozważających zamiar powrotu do Polski, aczkolwiek wydaje się że aktualnie rząd powinien zrobić wszystko, aby młodzi i często bardzo dobrze wykształceni ludzie nie musieli szukać swojej przyszłości poza granicami Polski, gdyż w kraju nie ma dla nich żadnych perspektyw.

To właśnie poprzez odpowiednią politykę powinny być tworzone dla nich nowe miejsca pracy i stwarzana szansa rozwoju w Polsce, gdyż wkrótce pojawi się problem zachwiania systemu emerytalnego, a to dla państwa które aspiruje do pozostania samodzielnym podmiotem bezpieczeństwa i suwerennie określającym swoje interesy narodowe będzie stanowiło bardzo duże zagrożenie.

ZAKOŃCZENIE

Rozszerzenie pojęcia bezpieczeństwa poza dawne militarne i polityczne aspekty i objęcie praktycznie wszystkich kierunków i dziedzin życia społecznego, ekonomicznego, demograficznego oraz ekologicznego z zachowaniem narodowej tożsamości i zapewnieniu właściwego rozwoju cywilizacyjnego swoich społeczeństw jest niebywale trudne w realizacji.

Wymaga to od wszystkich rządów jasno określonych celów strategicznych i politycznych, celów które muszą być celami dalekowzrocznymi, nie mogą być na nowo definiowane z chwilą zmiany rządów.

Należy opracować długofalową strategię działania i postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, która wyjdzie poza potrzeby chwili i skoncentruje się na przyszłości. Należy zastanowić się na systemem zarządzania w momencie powstawania sytuacji kryzysowej i w trakcie usuwania jej skutków. Do rozwiązywania powyższych problemów należy zaangażować wszystkie służby, władze lokalne, a także sektor prywatny.

„Mówiąc krótko zdolności przeciwdziałania i reagowania na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego oraz przedsięwzięcia organizacyjne muszą być wzmocnione, właściwie zespolone i odpowiednio zarządzane po to, aby skuteczna profilaktyka poprawiła nasze przygotowanie do tego, co może nas spotkać”¹. Polska musi być przygotowana na wiele wariantów, aby zawsze być w gotowości do obrony i zachowania suwerenności oraz własnej tożsamości.

XXI wiek na nowo zdefiniował pojęcie bezpieczeństwa państwa w dzisiejszym świecie, jak również związane z tym zagrożenia. Przedstawiciele różnych środowisk od świata nauki po służby mundurowe, od władz lokalnych po władze rządowe powinni wspólnie działać na rzecz podnoszenia poziomu bezpieczeństwa w każdym jego ujęciu.

Załamaniem się ładu polityczno-militarnego u schyłku XX wieku stały się początkiem tworzenia nowej konstrukcji w światowym balansie geopolitycznym i geostrategicznym². Od tego jaka będzie to konstrukcja w dużej mierze zależeć będzie bezpieczeństwo współczesnego świata. Cały świat zdał sobie sprawę z zagrożenia, dlatego zgodnie z duchem wzajemnej współpracy w walce ze wspólnym wrogiem wszystkie państwa odpowiednio dostosowują swoją politykę do nowej rzeczywistości, a przede wszystkim swe siły zbrojne. Starają się wprowadzić w życie słowa wypowiedziane przez byłego Sekretarza Generalnego NATO G. Robertsona „Nie ma bezpieczeństwa za darmo i obrony za małe pieniądze”³.

---

¹ Źródło, <http://www.CONIW>, B. Szlachcic, Bezpieczeństwo narodowe jako źródło kreowania pokoju.

² A. Dawidczyk, „Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa RP”, Warszawa 2001, s. 9.

³ Źródło, <http://doctrina.uph.edu.pl/doctrina>.

Bibliografia

- Dawidczyk A., 2001, Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa RP, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa.
- Gierszewski J., 2013, Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu, wyd. Difin, Warszawa.
- Glucksmann A., 2006, Wyzwania XXI wieku, Dziennik nr 157/2006, Warszawa.
- <http://www.CONIW>, B. Szlachcic, Bezpieczeństwo narodowe jako źródło kreowania pokoju.
- <http://.doctrina.uph.edu.pl/doctrina>.
- Kalukin K., Sowa B., 2006, W Polsce może zabraknąć Polaków, Dziennik nr 157/2006, Warszawa.
- Kozerawski D., 2005, Oficerowie Wojska Polskiego w międzynarodowych operacji pokojowych na Bałkanach jako przykład grupy dyspozycyjnej, [w:] Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne, J. Maciejewski, O. Nowaczyk, (red.), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Korzeniowski L., 2005, Obiektywne a subiektywne kategorie bezpieczeństwa narodowego [w:] Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne, red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław.
- Korzeniowski L., 2006, Potrzeby i wartości a poczucie bezpieczeństwa menadżerów [w:] Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego, J. Maciejewski, (red.), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Longman P., 2006, Czy Polska i Europa skazane są na wymarcie, Dziennik nr 157/2006, Warszawa.
- Makowiecka M., 2005, Niektóre socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego, [w:] Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne, red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014.
- Widzyk A., 2006, Europa nie uległa gazowemu szantażowi, Dziennik nr 157/2006, Warszawa.
- Zięba R., 2014, Treści i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski” [w:] Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania, red. S. Wojciechowski, A. Potyrała, wyd. Difin, Warszawa.

Recenzenti:

- prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Pol'sko*
- prof. dr. hab. Leszek F. KORZENIOWSKI, EAS, Krakov, Pol'sko*

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ТРАВМ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ

THE MATHEMATICAL MODEL OF OCCUPATIONAL INJURIES IN CONSTRUCTION INDUSTRY

ТАИРОВА Tamara¹

АННОТАЦИЯ: Статья посвящена исследованию производственного травматизма в строительной отрасли. Проанализирована динамика изменений показателей производственного травматизма, изучены обстоятельства и причины несчастных случаев. Определены факторы, которые оказывают наибольшее влияние на показатели производственного травматизма в отрасли. Построена математическая модель производственного травматизма, которая учитывает влияние на коэффициент частоты производственного травматизма индекса строительной продукции, показателей, которые характеризуют действия работника и работодателя по соблюдению законодательства по охране труда. Установлено, что наибольшее влияние на коэффициент частоты производственного травматизма имеет фактор, который характеризует действие или бездействие работодателя по созданию безопасных условий труда.

Ключевые слова: математическая модель, множественная регрессия, коэффициент частоты производственного травматизма.

ABSTRACT: The article deals with the investigations of occupational injuries in the construction industry. The dynamic changes of indicators of occupational injuries, the circumstances and causes of accidents with severe and deadly consequences in the construction industry are presented. The most dangerous factors and reasons of occupational injuries have been studied. Multifactorial mathematical model of occupational injuries, which takes into account the dependence of the impact index of construction products, the activity or inactivity of the employee and the employer to comply with health and safety legislation on the frequency coefficient of occupational injuries, were built. It was established that the factor that characterizes the activity or inactivity of the employee to create the safe working conditions has the biggest influence on the frequency coefficient of occupational injuries

Key words: mathematical model, multiple regression, frequency coefficient of occupational injuries.

INTRODUCTION

Construction industry takes one of the leading places by the level of occupational injuries in many countries of the world. Construction is represented a separate independent branch of the economy, which is intended for the introduction of new and reconstruction, expansion, renovation and modernization of existing objects of production and non-production. The determining role of the construction industry is to create conditions for dynamic development of the national economy. In US it is about 4% of GDP in Germany - 6.5 %, in Japan – 17 %². In industrialized countries, the share of construction workers is from 5% to 10% of the total workforce.

In US only 6.5 % workers are busy in the construction, while the share of fatalities reaches 15%, and exceeds occupational injuries in any other sector of the economy³.

In Japan, the share of workers in the construction sector is 10% of the workforce and 42 % of occupational accidents are fatal.

In Sweden, these indicators are at the level 6 % and 13 %, respectively.

---

¹Tamara ТАИРОВА PhD., Section Head of the State Institution "National Research Institute of Industrial Safety and Health", Ukraine,

² Martin Butz, Burkhard Hoffman. Security Health Protection of workers and statistics of injuries and professional diseases in the system of professional insurance in Germany (HVBG). E-resource. Mode of access: <http://baze.safework.ru>.

³ Occupational safety in construction. [Electron resource]. - Mode of access: <http://helper.by/oxrana-truda-v-stroitelstve.html>.

In Belarus, the past 15 years the construction is continued to lead among the sectors of the economy in which most workers are at risk of injury ¹.

The similar situation on injuries in construction are noted in Kazakhstan and Latvia ². In Ukraine, the construction industry is accounted for almost 10 % of all employment in manufacturing and 11% of occupational accidents with fatal outcome. The construction industry constantly takes one of the leading places in the total number of fatal accidents in Ukraine.

PURPOSE AND MISSION STATEMENT

The aim of the article is to study trends of changes the indicators of occupational injuries, taking in consideration special features of the construction industry, to define the main factors affecting the level of injury, and to build the mathematical model, that show the dependence the indexes of occupational injuries from factors characterizing the activity or inactivity both the employer and the employee, that are leading to accidents.

RESULTS

The construction industry has the special features, which are distinguish it from other industries and dictate the need for specific forms of organization and management that include:

- Stationary objects and territorial binding, ie, construction objects are immutable, /objects are not moved to the buyer, but there are costed moving construction machines and mechanisms to construction projects or temporary (non-title) structures.
- Duration of production cycle (a year or more) and high cost of the production: the duration of production cycles lead to a greater share of work in progress and to special payment terms with customers (payment is usually carried out at the stages of full completion work, construction companies are often forced to borrow means because of the slow turnover of its own funds).
- Brigade forms of work organization.
- The presence of auxiliary facilities, a variety of types of work (installation, plastering, finishing, plumbing, electrical, etc.) on which much different labour is expended.
- Building sites are located in a large area, are at a considerable distance from the leadership, that weakens the control over the performance of work, storage of materials.
- High degree of different types of risks (economic, industrial, commercial, etc.) compared with other industries³.
- On the construction objects at the same time several construction organizations (general contractor, subcontractors), are working to create a separate structural elements of buildings and structures, and only the customer is alone.

Special features of the construction are caused by a wide variety of facilities under construction. These include: industrial, housing and civil, social and personal services, transport, agriculture, irrigation and water management, main pipelines, power lines.

---

¹Safety in the Belarus construction is not up to par. E-resource. Mode of access: <http://www.nestor.minsk.by/sn/2009/48/94809.html>.

² Kazakhstan: Astana growing number of deaths and injuries among construction workers <http://www.fergananews.com/articles/5619>.

³ Risks in construction.. E-resource. - Mode of access: <http://cadprograms.ru/articles/organization-and-management-of-the-construction/1140-riski-v-stroitelstve.html>

The specifics of building production are reflected on the level and nature of industrial injuries. In the first period against the background of growth the construction production, the level, both general and fatal injuries increased.

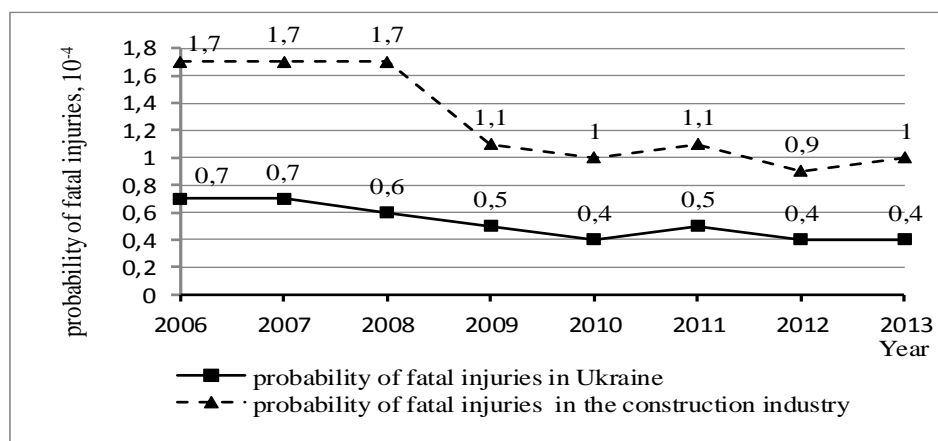
So, for the period from 2002...2007 years occupational injuries in the construction has increased more than 30%, and fatal - 40%. During the crisis of 2008...2009 years there was a collapse of production in construction, which was also reflected on the level of industrial injuries. The number of dead and injured in 2009 was almost twice less than in 2008. In the second period, after the economic crisis, the level of occupational injuries in construction kept a steady downward trend, despite the revival of the construction production.

Trends in occupational injuries in the construction industry of Ukraine for the last twelve years can be divided into two periods before the economic crisis of 2008...2009 years and after the crisis (drawing 1).

Drawing 1 Dynamics changes of volumes in the construction industry and the number of victims

During the period from 2009...2013 years the number of injured in the construction industry has almost halved, while the number of victims was 30 % (drawing 2).

Drawing 2 Dynamics change indicators of probability of fatal injuries in Ukraine and in the construction industry

A feature of the construction industry is that during construction operations workers are exposed to a wide range of harmful and dangerous factors, which may be the means of labor, materials and manufacturing operations performed by the employee, and which may result to injury both the employee and those who works nearby.

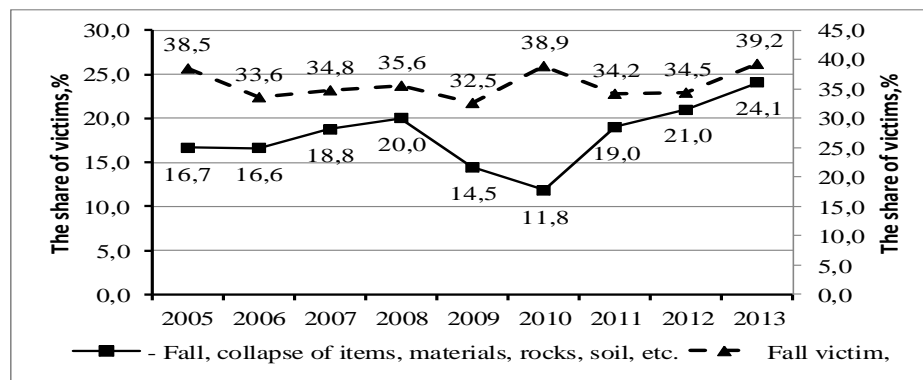
Often such a situation arises when workers try to simplify the job's fulfillment to perform it faster, violate the rules and safety regulations and do not use means of individual protection.

According to the analysis of occupational injuries was found that more than 90% of all accidents with severe and deadly consequences in the construction industry take place from influence of 5 traumatic factors:

- Fall;
- Fall, collapse of items, materials, rocks, soil, etc;
- Accidents on transport;
- Action objects and details that move, fly apart, rotate;
- Electric shock.

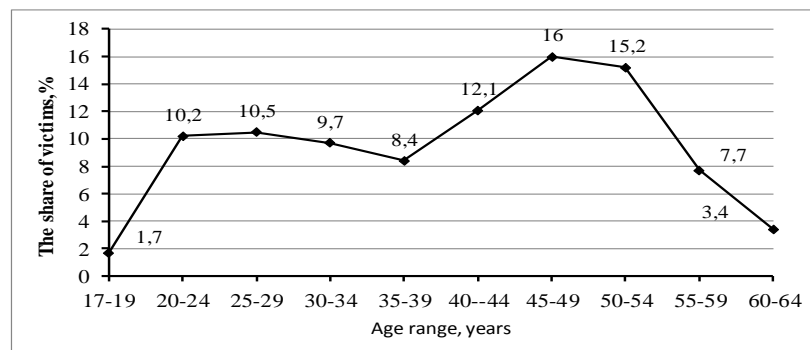
The greatest number of injuries account for factors such as "fall" - 35.2 %, including «fall from a height» - 30.0 %, and «fall, collapse of items, materials, rocks, soil, etc. » - 17.9%.

The dynamics of changes in the relative number of injured from these factors is graphically represented in drawing 3.

Drawing 3 The distribution of the victims by the traumatic factors

The share of young workers aged 17 ... 35 years among those who perished and was seriously injured on construction sites is over 30%, the greatest number of injuries are registered among young workers aged 25 ... 29 years (drawing 4).

Drawing 4 The distribution of victims by age intervals

In order to minimize the risk of harm to the health of employees responsibility for the organization and creation of appropriate and safe working conditions as well as responsibility for observance all legal acts on occupational safety in the company rests on the employer.

Who is obliged to organize labor protection in the time of manufacturing, training and instruction of employees. In Ukraine, employer is the owner of the enterprise, institution, organization, or individual which using hired labor. In Ukraine relationships of employee and employer is governed by labor law that determines the order of creation, change and termination of employment relation, working time, rest time, the foundations of the internal labor regulations of enterprises, disciplinary responsibility of employees, etc.

For the prevention of accidents at workplace it was proposed method of the analysis the causes of injuries. In his foundation was laid application of two legal rules: creation a healthy and safe working conditions, the implementation of which is prescribed by the employer, and liability of an employee and an employer for failure to comply with safety and health requirements. Based on the use of system and correlation analysis it was established the combination of factors which negatively effect on the health and life of employees. It was determined the degree of influence of these factors on the frequency of occupational injuries in the construction industry.

It was found on the analysis of occupational injuries with severe and deadly consequences in the construction that through the activity or inactivity of the employer to create safe working conditions occur annually almost 31.4 % accidents. The proportion of accidents with severe and deadly consequences in the construction industry, the occurrence of which is associated with the activity or inactivity of both the employer and the employee to comply with labor and production discipline was 33.9%, and with the activity or inactivity of the employee – 23,7%.

It was performed multiple regression analysis to define communication of the frequency coefficient of occupational injuries in the construction industry with the indicators of the activity or inactivity of the employer and the employee. The multivariate regression model was built to reflect quantitatively the influence of index of construction production and indicators characterizing the activity or inactivity of the employer to create safe working conditions, the activity or inactivity of the employee and the employer to comply with labor and production discipline on the coefficient of frequency of occupational injuries. The regression equation is as follows:

$$Y_1 = 1,121 + 0,00284X_1 + 0,0101X_2 + 0,0246X_3, \quad (1)$$

where Y_1 - frequency factor (effective sign); X_1 - the index of construction products, X_2 - the index that characterizes the activity or inactivity of the employee to create safe working conditions; X_3 - the index that characterizes the activity or inactivity both the employee and the employer to comply labor and production discipline.

Tightness of the joint influence of factors on the effective sign was evaluated by the index of multiple correlation, which for equation (1) was: $R = 0,892$, that is close to 1, and gave reason to believe that between the effective sign Y and factors X , that included in the mathematical model, there is a strong tie. To test the significance of multiple regressions equation was used Fisher's F-test. So as the actual value of $F > F_{kp}(6, 48 > 5.41)$, then the coefficient of determination is statistically significant and the regression equation is statistically reliable. Confidence intervals with a probability of 0.95 for the individual values of the coefficient of frequency are in the range of (0, 3.92).

It is important to have the independence of random deviations from the values of the deviations of all the other observations to guarantee absence of correlation of any deviations for the regression model which was constructed by the method of least squares.

The consequence of autocorrelations is similar to the effects of heteroscedasticity, ie if the autocorrelation is presence that determined the significance of the regression coefficient and the coefficient of determination may be incorrect. To detect the presence of autocorrelation used Durbin-Watson's statistic (2):

$$DW = \frac{\sum(e_i - e_{i-1})^2}{\sum e_i^2} = \frac{0,27}{0,14} = 1,87 \quad (2)$$

where e_i - estimate of the deviation ε .
 ε - Random error (deviation).

Critical values d_1 and d_2 were determined on the basis of the Durbin-Watson tables for significance level α , the number of observations $n = 9$, the number of variables and $m = 3$ (5% significance level). $d_1 = 0,82$, $d_2 = 1,75$. Autocorrelation is absent, if the following condition: $d_1 < DW$ and $d_2 < DW < 4 - d_2$. Since it is $0,82 < 1,87$ and $1,75 < 1,87 < 4 - 1,75$ then autocorrelation is absent.

CONCLUSIONS

The state of occupational injuries in the construction industry was studied. It was determined the age composition of the injured workers, traumatic factors that lead to accident with severe and deadly consequences on construction sites, and was identified the persons whose activity or inactivity leads to accidents.

The mathematical model of coefficient of frequency of occupational injuries in the construction industry was built to establish the influence the indicators that characterize of the activity or inactivity of the employer to create safe working conditions, the activity or inactivity of the employee and the employer to comply with labor and production discipline and index of construction productions on the frequency coefficient.

It was established that the factor that characterizes the activity or inactivity of the employee to create the safe working conditions has the most influence on the frequency coefficient of occupational injuries. The mathematical model can be used to determine the targets of workplace injuries.

References

- Martin Butz, Burkhard Hoffman. Health workers and statistics of injuries and diseases of Professional system of professional insurance in Germany (HVBG). E-resource. Mode of access: <http://baze.safework.ru>.
- Occupational safety in construction. [E-resource]. – Mode of access: <http://helper.by/oxrana-truda-v-stroitelstve.html>
- Safety in the Belarus construction is not up to par. E-resource. Mode of access: <http://www.nestor.minsk.by/sn/2009/48/94809.html>.
- Kazakhstan: Astana growing number of deaths and injuries among construction workers <http://www.fergananews.com/articles/5619>.
- Risks in construction. [E-resource]. - Mode of access: <http://cadprograms.ru/articles/organization-and-management-of-the-construction/1140-riski-v-stroitelstve.html>
- Korzeniowski L. Peplonski A. Wiwia gospodarczy, historia I wspolczesnosc.– Krakow, EAS, 2005, – s. 244.
- Law of Ukraine "On the employers' organizations, their associations, rights and guarantees of their activity" on June 22, 2012 №5026-VI. [E-resource]. – Mode of access: http://www.jobs.ua/professions/trudovoe_pravo/44167/.
- Kim J.-O. Kim J.-O. Factor, discriminant and cluster analysis / J.-Kim, P. U. Mueller, U. R. Klekka – M.: Finance and Statistics, 1989. - 216.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

ANALÝZA EFEKTÍVNOSTI ALOKÁCIE ZDROJOV Z POHLĀDU BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF RESOURCE ALLOCATION IN TERMS OF SECURITY POLICY

TARCSI Gustáv¹

ABSTRAKT: Efektívnosť vo vzťahu k disponibilným verejným prostriedkom spočíva v dosahovaní maximálnych výsledkov tých činností, na ktoré predmetné zdroje boli alokované. Je potrebné realizovať bezpečnostnú politiku z hľadiska zaručenia bezpečnosti, zabezpečenia základných podmienok pre život jednotlivca a jeho ochrany pred násilnými hrozbami namierenými voči jeho právam, bezpečnosti a životu. Z týchto dôvodov strategickou úlohou je udržanie rovnováhy medzi definovanými cieľmi štátu v oblasti bezpečnosti a stanovením realistického rámca dostupných zdrojov. V nadväznosti na tieto ciele musia byť zostavené plány, programy a rozpočty v rámci kapacít ozbrojených síl SR na dosiahnutie ich požadovaných spôsobilostí. Efektívnosť vynakladania verejných prostriedkov, je spolu s hospodárnosťou a účinnosťou jednou z najdôležitejších požiadaviek ekonomického fungovania rezortu ministerstva obrany, ako súčasti verejného sektoru a komplexného bezpečnostného systému štátu.

KLúčové slová : Bezpečnosť, bezpečnostná politika, bezpečnostný systém, obranné plánovanie

ABSTRACT: The main focus of the article is the effectiveness in relation to available public funds for achieving maximum results of those activities for which sources were allocated. It is necessary to implement the security policy in terms of guaranteeing the safety, ensure basic conditions for individual life and its protection against violent threats threatening the rights, safety and life. For these reasons, strategic task is to maintain a balance between the objectives defined by the state's security and setting realistic limits of available resources. Furtherance of these objectives requires drawing up of plans, programs and budgets within the capabilities of the Armed Forces to achieve the required capabilities. The effectiveness of public funds, along with economy and efficiency, is one of the most important requirements of economic operation of the Ministry of Defence as part of the public sector and the comprehensive security system of the State.

Keywords: Security, safety, security policy, security system, defence planning

ÚVOD

Zaručovanie bezpečnosti je podobne ako poskytovanie ostatných verejných statkov úzko spojené s problematikou verejnej resp. kolektívnej voľby. Teória verejnej voľby charakterizuje rozhodnutia o daniach, verejných výdavkoch, o alokácii zdrojov vo verejnom sektore v rámci toho okrem iného aj o alokácii zdrojov na zaručenie bezpečnosti štátu a jeho obyvateľov, o národných a bezpečnostných záujmoch, využití a zabezpečení ozbrojených zložiek štátu. Keďže bezpečnosť každého subjektu je limitovaná zdrojmi, tak aj bezpečnosť má svoj ekonomický rozmer. Alokácia verejných zdrojov na zaistenie bezpečnosti, vzájomné vzťahy bezpečnostnej a fiškálnej politiky, financovanie jednotlivých funkcií štátu bezprostredne súvisí s problematikou alokačnej a technickej efektívnosti verejných výdavkov, verejnej voľby a ekonomická racionalita používania verejných prostriedkov v jednotlivých odvetviach.

Z analýzy trendov vývoja výdavkov na obranu vo vybraných krajinách Aliancie v prvom desaťročí a na začiatku druhého desaťročia tohto storočia totiž vyplýva, že kým u severoamerických členov NATO (USA a Kanada) zaistenie vlastnej individuálnej i kolektívnej obrany a národných i aliančných záujmov zostalo aj napriek kríze naďalej prioritou, u európskych členov Aliancie obrana postupne prestala byť prioritou a výdavky na obranu sa po prepuknutí globálnej hospodárskej a finančnej krízy stali prvou obeťou šetrenia.

---

¹ pplk. Ing. Gustáv TARCSI, Vojenský úrad sociálneho zabezpečenia, Špitálska 22, 812 74 Bratislava. gtarcsi@gmail.com

1 ANALÝZA VÝVOJA BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky od jej vzniku bolo ovplyvňované vysokou dynamikou zmien, komplexnosťou, vzájomnou závislosťou aktérov i procesov a nestabilitou v globálnom bezpečnostnom prostredí.

Globálne bezpečnostné prostredie bude aj naďalej charakteristické dynamickým vývojom, komplexnosťou, nestabilitou a neurčitnosťou vývoja. Vzájomná závislosť medzi vnútornou a vonkajšou dimenziou bezpečnosti sa bude prehlbovať, pričom napätia, krízy a konflikty vo vnútri jednotlivých štátov budú ovplyvňovať aj ich vonkajšie bezpečnostné prostredie. Globálne pôsobiace trhové vzťahy môžu prehlbovať aj ekonomické nerovnosti medzi štátmi a polarizovať situáciu vo vnútri štátov s možným vyústením do napätí, kríz a konfliktov, ktoré môžu nadobudnúť medzinárodný charakter.

Toto sa vyznačovalo nárastom počtu vnútroštátnych konfliktov a šírením zbraní hromadného ničenia, zvýšila sa hrozba masovej migrácie a ďalších, tzv. asymetrických hrozieb vrátane hrozieb v oblasti energetickej bezpečnosti a v rámci kybernetického priestoru. Tento vývoj nepriaznivo vplýval aj na realizáciu bezpečnostných záujmov Slovenskej republiky. Na euroatlantické bezpečnostné prostredie, ktorého súčasťou je aj Slovenská republika, mala určujúci vplyv reakcia medzinárodného spoločenstva na aktivity militantných extrémistických skupín využívajúcich teroristické metódy v medzinárodnom meradle. Charakter bojovej činnosti v operáciách medzinárodného krízového manažmentu zvyšoval tlak na rozvoj nových spôsobilostí ozbrojených síl s dôrazom na nasaditeľnosť a udržateľnosť v operáciách ďaleko od územia Slovenskej republiky.

Slovenská republika zabezpečuje svoju obranu v systéme kolektívnej obrany NATO. Potreba čeliť všetkým hrozbám, výzvam a rizikám pre Slovensku republiku, kdekoľvek tieto vzniknú, následne vytvára zvýšené kvalitatívne a kvantitatívne požiadavky na spôsobilosti ozbrojených síl Slovenskej republiky. Súčasne vziať do úvahy závery samitu NATO vo Walese v súvislosti s pripravenosťou členských krajín a budovaním spôsobilostí na ochranu územia východnej hranice NATO, vrátane budovania nového prvku síl rýchleho nasadenia NATO vyčlenených na operácie podľa článku V.

2 ANALÝZA EFEKTÍVNOSTI VYUŽITIA ZDROJOV

Po analýze zdrojov v minulosti, ktorej výsledky sú zakotvené aj v Bielej knihe o obrane je možné konštatovať, že dlhodobý nesúlad medzi definovanými úlohami a zdrojmi ako vonkajší faktor bol prehlbovaný vnútorným faktorom – nižšou úrovňou efektívnosti využívania dostupných zdrojov v procese obranného plánovania, vrátane nízkej funkčnosti, efektívnosti a transparentnosti procesov obstarávania, ktoré zvýšili zdrojový deficit v rezorte obrany. Tieto faktory, spolu s často neprimeranými požiadavkami na rozvoj ozbrojených síl, spôsobili, že ani zdroje reálne pridelené rezortu obrany neboli vždy využité na plánované priority rozvoja požadovaných spôsobilostí ozbrojených síl.

Strategické, dlhodobé ciele obrannej politiky sa v dostatočnej miere nepremietali do programových plánov a návrhov rozpočtov. Navyše, v priebehu rozpočtového roka bola alokovaná výška finančných prostriedkov upravovaná, resp. priority menené. To následne spôsobovalo aj zmeny v ročných plánoch obstarávania zákaziek, ktoré po zmenách boli zväčša plnené, pričom však neboli realisticky zhodnotené negatívne dôsledky odklonu od pôvodných zámerov.

Tento systém manažovania zdrojov sa ukázal ako málo efektívny a netransparentný. Neplnením zdrojových predpokladov podľa schválených dlhodobých plánov rozvoja rezortu obrany a neefektívnosťou využívania dostupných zdrojov vrátane neprimeraných požiadaviek zo strany ozbrojených síl, pri súčasnom narastaní úloh postupne dochádzalo k spomaľovaniu transformácie OS SR, v ostatných rokoch v niektorých oblastiach až k jej zastaveniu.

Najväčšie problémy pretrvávajú v oblasti obmeny a modernizácie hlavných druhov výzbroje, techniky a materiálu a v stabilite, resp. pripravenosti vojenského personálu. Došlo k redukcii a poklesu úrovne výcviku. To má negatívny dopad na rozvoj kľúčových spôsobilostí prejavujúci sa v stále väčšom zaostávaní OS SR pri napĺňaní kvalitatívnych, ako aj kvantitatívnych parametrov rozvoja spôsobilostí podľa medzinárodných záväzkov v stanovených termínoch. Pritom medzinárodnú spoluprácu pri budovaní spôsobilostí, ktorá by mohla zefektívniť dosahovanie spôsobilostí, využíva Slovenská republika iba v obmedzenom rozsahu.

Základným východiskom pre rozvoj rezortu ministerstva obrany sú požiadavky na obranu a spôsobilosti ozbrojených síl vyplývajúce z Obrannej stratégie Slovenskej republiky, všeobecne záväzných právnych predpisov a medzinárodných záväzkov vrátane Strategickej koncepcie NATO, Politickej smernice NATO, obdobných dokumentov Európskej únie a ďalších relevantných dokumentov obrannej politiky a obranného plánovania.

Predurčené jednotky OS SR budú vzhľadom na predpokladaný vývoj bezpečnostnej situácie najpravdepodobnejšie vysielané do operácií na podporu mieru a operácií proti terorizmu, ktoré sa prednostne zamerajú na prevenciu krízových situácií, stabilizáciu pomerov a rekonštrukčné úsilie.

Prioritou rozvoja spôsobilostí OS SR naďalej zostáva budovanie nasaditeľných a udržateľných síl v silách vysokej pripravenosti a ich potenciálne nasadenie a udržanie v operáciách mimo územia Slovenskej republiky. Sily vysokej pripravenosti budú všestranne vybavené, personálne naplnené a vycvičené za účelom rýchlo reagovať na vznikajúce krízy a budú pripravené efektívne plniť úlohy vyplývajúce z medzinárodných záväzkov s dôrazom na NATO a EÚ.

Na naplnenie strednodobej projekcie rozvoja rezortu ministerstva obrany v programovacom období do roku 2018 smerovať rozvoj OS SR ku zvyšovaniu kvality ich spôsobilosti, nasaditeľnosti a cieleného prezbrojenia s dôrazom na plnenie hlavných úloh a cieľov, ktoré na uvedené programovacie obdobie sú stanovené vo forme 19-tich hlavných úloh.

Pri plnení týchto stanovených hlavných úloh je potrebné sa zamerať najmä na výdavky na obranu, ktoré v programovacom období 2016 – 2018 budú závisieť od tempa rastu reálneho hrubého domáceho produktu a percentuálneho podielu výdavkov na obranu k HDP.

Plánovacie predpoklady boli vypracované na základe prognózy vybraných ukazovateľov makroekonomického vývoja slovenskej ekonomiky (viď. Tabuľka 1).

Tabuľka 1 Prognóza makroekonomického vývoja Slovenskej republiky (v mil. €)

Ukazovateľ	2016	2017	2018
HDP	82 158,97	86 656,79	90 989,63
rast	5,4%	5,5%	5,0%

Zdroj: Inštitút finančnej politiky Ministerstva financií Slovenskej republiky k termínu 18. september 2014.

Návrh plánovacích limitov finančných zdrojov na rok 2018 rešpektuje princíp rozpočtovej zodpovednosti a zachováva kontinuitu plánovacích limitov finančných zdrojov čo zároveň predstavuje ich reálnu dostupnosť.

Dostupnosť a stabilita zdrojov je základným predpokladom na naplnenie požiadaviek na zabezpečenie obrany a ďalší rozvoj obranných spôsobilostí Slovenskej republiky s dôrazom na ozbrojené sily. Ľudské, vecné a finančné zdroje determinujú veľkosť a kvalitu ozbrojených síl a úroveň technológií, ktoré možno implementovať na dosiahnutie požadovaných spôsobilostí síl a ktoré umožnia ozbrojeným silám udržiavať požadovaný stupeň pripravenosti.

Financovanie obrany, podobne ako ostatné úlohy spojené so zabezpečením obrany štátu a jeho obyvateľov, patrí k problémom, ktoré nikdy nemali a ani v súčasnosti nemajú definitívne a jediné správne riešenie. Zdokonaľovanie obranného systému štátu, ako aj udržiavanie a rozvoj ozbrojených síl ako základného nástroja zaistovania obrany predstavujú cenu za mier, mierový život, mierový rozvoj všetkých sfér a sektorov spoločnosti a nevojnový osud občanov daného štátu.

Rozvoj a modernizácia sú absolútne nutné nielen pre zvýšenie bojového potenciálu jednotiek, ale aj pre adekvátnu osobnú ochranu vojakov pri riskovaní ich životov. Ak Slovensko vysielala jeho občanov so zbraňou v ruke obhajovať bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky do zahraničných operácií a misií, bezpodmienečne sa musí postarať o to, aby boli vybavení tým najlepším, čo im štát môže poskytnúť. Preto na základe analýzy financovania obrany SR je nutné na najvyššej politickej úrovni štátu prijať účinné opatrenia a stanoviť taký finančný rámec, ktorý umožní Slovenskej republike hrať dôstojnú úlohu pri zabezpečovaní kolektívnej obrany NATO a EÚ, podieľať sa spravodlivým príspevkom na úsilí medzinárodného spoločenstva v operáciách medzinárodného krízového manažmentu. Rovnako tak je to nevyhnutné preto, aby ozbrojené sily boli aj v ďalších rokoch schopné nezištne pomáhať občanom SR v krajnej núdzi v prípade prírodnej alebo ľudskej činnosťou spôsobenej katastrofy na území Slovenska.

Z hľadiska zaručovania obrany je v súvislosti s výškou výdavkov na obranu veľmi dôležité zodpovedať otázky týkajúce sa miery ohrozenia spoločnosti alebo jej záujmov, typu bezprostredných alebo potenciálnych hrozieb pre spoločnosť, sily protivníka a pod., a zároveň otázky spojené s tým, akú výšku výdavkov a akú úroveň obrany a bezpečnosti si štát môže dovoliť. Týmto dochádza k prepojeniu obranno-bezpečnostnej a fiškálnej politiky štátu, pričom obe by mali byť vzájomne zosúladené a navzájom previazané. (viď. Obrázok 1)

EKONOMIKA BEZPEČNOSTI ŠTÁTU		
Výrobné kapacity k produkcii spotrebných statkú k zajištění přežití	Výrobní kapacity K produkci spotrebných a kapitálových statkú, materiálové a energetické zdroje, ekonomická infrastruktura	Obranný průmysl, Zásoby a rezervy (surovin, spotrebných a kapitálových statkú), Obranné prostředky, Vojenská infrastruktura, Prostředky záchranných integrovaných sborů
ZDROJE „A“	ZDROJE „B“	ZDROJE „C“
Existenční statky pro obyvatelstvo a minimální funkčnost státní správy	Spotrební a kapitálové statky k zajištění spotřeby a rozvoje a k eliminaci krizových situací Statky dvojího použití: - pro spotřebu a rozvoj - pro případy krizových situací	Spotrební, kapitálové a obranné statky vyčleněné výhradně pro krizové situace, pro eliminaci rizik a hrozeb
Bezpečnost obyvatelstva, Nelze použít pro zdroje „B“ a „C“	Hospodářské základy bezpečnosti	
Hospodářské základy spotřeby a rozvoje		Prostředky k eliminaci vojenských a nevojenských ohrožení

Zdroj: KRČ, M., KURINIA, S. Ekonomická bezpečnost země střední velikosti. Vojenská akademie: Brno, 2000, s. 292. ISBN 80-85960-17-6 (upravené).

Obrázok 1 Oblasti národnej ekonomiky pro zabezpečení potrieb ekonomickej bezpečnosti

Výška výdavkov na obranu by preto mala odrážať nielen aktuálnu ekonomickú situáciu, ale najmä bezpečnostnú situáciu a reagovať na zmeny v nej. V nadväznosti na vyššie uvedené by mali úradníci zaoberajúci sa fiškálnou politikou pripustiť, že v rámci ekonomiky štátu má okrem tržného hospodárstva, princípov konkurencie a odstraňovania bariér, podnikateľskej činnosti a voľného obchodu významné miesto aj ekonomika obrany, pretože obrana štátu je dôležitejšia ako bohatstvo a verejnosť musí byť pripravená na túto pravdu a musí rešpektovať prípadnú intervenciu štátu pri zabezpečení zvýšenia jeho obrany i jeho obyvateľov.¹

Na rozdiel od minulosti, štát v súčasnosti stále viac presúva ťažisko zabezpečenia obranných potrieb do mierového obdobia, pretože kvantitatívne a kvalitatívne nároky na budovanie ozbrojených síl a obranných systémov sa postupným historickým vývojom zmenili. V súčasnosti sú ovplyvnené najmä vznikom nových bezpečnostných rizík a hrozieb spôsobených jednak zásadnými zmenami v globálnom bezpečnostnom prostredí po skončení studenej vojny a jednak vedľajšími negatívnymi javmi vyplývajúcimi z globalizácie, modernizácie, liberalizácie a internetizácie spoločnosti, ktoré sa prejavujú či už v podobe medzinárodného terorizmu, medzinárodného organizovaného zločinu, náboženského fundamentalizmu alebo nacionalistického alebo ideologického radikalizmu, prípadne dokonca hrozbami použitia zbraní hromadného ničenia.²

To znamená, že štát musí byť už v období mieru pripravený na plnenie svojich základných funkcií nielen pri zabezpečovaní obrany nezávislosti, suverenity a územnej celistvosti štátu, ochrany života a majetku jeho občanov, ale aj základných spoločenských hodnôt v podobe ochrany slobody a demokracie v prípade ozbrojeného konfliktu alebo počas rôznych krízových situácií. Plnenie týchto úloh zabezpečujú predovšetkým ozbrojené sily štátu a niektoré špeciálne zložky (napríklad vojenské spravodajské služby), ktoré zväčša patria do rezortu ministerstva obrany. Aby ozbrojené sily mohli plniť stanovené úlohy, musí štát (spoločnosť) rozhodnúť o alokácii zdrojov a prostredníctvom štátneho rozpočtu určiť aká časť z nich bude vyčlenená v prospech ministerstva obrany. To zasa musí určiť aká časť z týchto verejných prostriedkov bude vyčlenená v prospech ozbrojených síl a aká časť v prospech ostatných zložiek ministerstva obrany. Taktiež musí určiť aká časť bude vyčlenená na zabezpečenie prevádzkových potrieb a aká časť na modernizáciu a investície a zároveň stanoviť aký objem prostriedkov bude vyčlenený na služobné príjmy vojakov a mzdy civilných zamestnancov, povinné odvody, energie, materiál, služby, pohonné hmoty, potraviny, náhradné diely a pod., resp. aký objem prostriedkov bude vyčlenený na nákup novej bojovej techniky a nových zbraňových systémov a aký na modernizáciu súčasne používanej bojovej techniky alebo zbraňových systémov. V našich podmienkach štát tieto prostriedky vyčleňuje v prospech rozpočtovej kapitoly ministerstva obrany prostredníctvom štátneho rozpočtu.

ZÁVER

Úlohy ekonomického zabezpečenia cieľov bezpečnostnej politiky predstavujú resp. tvoria neoddeliteľnú súčasť obrannej a hospodárskej politiky, ktoré sú vzájomne previazané a preto pri realizovaní cieľov obrannej politiky musia byť vytvárané podmienky pre splnenie cieľov hospodársko-politických programov štátu. Vychádzajúc z týchto predpokladov pri realizovaní uvedených politík v praxi je potrebná dôsledná koordinácia prípravy obsahu zodpovedajúcich programových a ďalších dokumentov vlády a ich riadenie prostredníctvom ministerstiev, správ, organizácií a príslušných inštitúcií.

---

¹ ŠEFČÍK, V. 1999. *Ekonomika a obrana štátu*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1999. 204 s. ISBN 80-7278-014-X

² IVANČÍK, R., KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. 1. vydanie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

Nakoľko formulácia a koordinácia týchto úloh hospodárskej a obrannej politiky je jedným z predpokladov zvyšovania efektívnosti využitia alokovaných zdrojov na obranu a znižovanie záťaže na verejné financie pri zabezpečovaní plnení úloh obrany výsledky analýzy vybraných problémov alokácie verejných zdrojov ukazujú, že je možné vysloviť záver podľa ktorého zásadnou podmienkou pri ktorej môžu mať obranné výdavky vplyv na rozvoj hospodárskej politiky a tým aj na bezpečnostnú politiku sú nasledovné:

- rozsah výdavkov na obranu musí byť dostatočne veľký na zaručenie bezpečnosti krajiny, ale súčasne musí byť v súlade s ekonomickými možnosťami krajiny
- podiel výdavkov na obranu v štátnom rozpočte by nemal výrazne ovplyvniť objem výdavkovej časti štátneho rozpočtu, výšku štátneho dlhu a zároveň tým ich nízky podiel minimalizuje vplyv na infláciu
- racionalizácia a zvyšovanie efektívnosti ekonomickej bezpečnosti krajiny a tým zabezpečenie harmonizácie hospodárskej a obrannej politiky.

Keďže výdavky na obranu predstavujú permanentnú opakujúcu sa investíciu, tak sa očakáva jej ekonomický prínos, teda efektívnosť alokácie zdrojov z pohľadu bezpečnostnej politiky. Základným predpokladom je uplatnenie komplexného prístupu, ktorý zahŕňa koordinované pôsobenie tak vo fáze plánovania, ako aj vo fáze realizácie obrany formou vojenských aj nevojenských úloh. Na národnej úrovni je obranné plánovanie realizované v rozsahu obranného plánovania v rezorte ministerstva obrany. Podpora obrany štátu v zmysle § 26 zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov je riešená prostredníctvom medzirezortného programu Podpora obrany.

Programovú štruktúru obranného plánovania SR tvoria programy ministerstva obrany, medzirezortné programy obrany, medzinárodné programy ktorých sa SR účastní. Smernica pre obranné plánovanie SR stanovuje štruktúru programov ministerstva obrany a medzirezortných programov. Z dôvodu ilustrácie charakteristiky týchto pojmov a definícií, ktoré sú v tomto príspevku definované sú uvedené v nasledujúcej tabuľke (viď. Tabuľka 2) :

- Program Obrana – zámer : Efektívny a hospodárny systém riadenia, velenia, zaručovania a podpory obrany Slovenskej republiky.
- Program Rozvoj obrany – zámer : Moderné, interoperabilné, primerane vyzbrojené a vybavené OS SR.

Rozpočtové prostriedky, ktoré sa vyčleňujú v prospech MO SR zo štátneho rozpočtu na zabezpečenie obrany sa rozpisujú v súlade s platnou rozpočtovou klasifikáciou, ktorú používajú aj ostatné subjekty verejnej správy v SR. Pridelené rozpočtové prostriedky sú v súlade s platnou programovou štruktúrou štátneho rozpočtu a programovou štruktúrou rezortu MO SR rozpisované správcom rozpočtovej kapitoly MO SR do programov, podprogramov a programových prvkov (projektov). Programová štruktúra podprogramov do úrovne prvku (projektu) je upresnená v metodickom pokyne GR SEEK pre programovanie.

Štátny rozpočet predstavuje najdôležitejšiu súčasť verejných financií, nakoľko jeho základným poslaním je financovať verejné statky. Jeho miesto je predovšetkým vo fáze rozdeľovania spoločenského produktu a národného dôchodku, pretože ako nástroj rozdeľovania, štátny rozpočet rozdeľuje a znovurozdeľuje národný dôchodok svojimi príjmami a výdavkami. Plní tak alokačnú a redistribučnú funkciu a v rámci stabilizačnej funkcie slúži na realizáciu fiškálnej politiky vlády.¹[4] Štátny rozpočet predstavuje tokovú veličinu, pretože v rozpočtovom období sa naplňujú jeho príjmy a súčasne sa priebežne financujú potreby prostredníctvom rozpočtových výdavkov. Návrh štátneho rozpočtu schvaľuje parlament a nadobúda formu zákona.

---

¹ ÁRENDÁŠ M., 2007. *Makroekonómia I*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2007. 273 s. ISBN 978-80-8069-914-7

Kód	Program	Kód	Podprogram
(1)	(2)	(3)	(4)
096	Obrana	09601	Riadenie a podpora obrany
		09602	Velenie a zaručovanie obrany
095	Rozvoj obrany	09504	Rozvoj infraštruktúry síl
		09505	Rozvoj VTМ
		09506	Rozvoj KIS
		09507	Rozvoj CL
	Medzirezortné podprogramy	06E01	MO SR - Výskum a vývoj na podporu obrany štátu
		05T0B	Oficiálna rozvojová pomoc - MO SR
		06H02	Hospodárska mobilizácia MO SR
		0A90R	2.1 Digitalizácia obsahu pamäťových a fondových inštitúcií, archivácia, prístup a ochrana systému MO SR
		0AU06	Účasť civilných expertov na aktivitách krízového manažmentu mimo územia SR - MO SR
		0DB02	Realizácia II. etapy implementácie MZP SZO v Slovenskej republike - MO SR
		0AR07	MO SR – Protidrogová politika
		0D40K	SK PRES 2016 - MO SR
		00203	MO SR – Civilné núdzové plánovanie v SR

Tabuľka 2 Programová štruktúra rezortu ministerstva obrany do podprogramov

Problematika financovania obrany, výšky a rozsahu verejných výdavkov vyčlenených na zabezpečenie obrany zo štátneho rozpočtu, ako aj ich vplyv na ekonomiku, hrubý domáci produkt, zamestnanosť, výrobu alebo hospodársky rast patrí k dôležitým otázkam verejného sektora. Výdavky na obranu totiž predstavujú špecifickú časť celkových výdavkov štátu vyčlenených na zabezpečenie najrôznejších potrieb priamo, či nepriamo spätých s obranou štátu. Zároveň predstavujú ekonomické vzťahy, prostredníctvom ktorých dochádza k prerozdeleniu hrubého domáceho produktu štátu v prospech uspokojovania obranných potrieb. Výška výdavkov na obranu určuje možnosti štátu pri formovaní počtov a štruktúry ozbrojených síl, kvantitu a kvalitu personálu, výzbroje a výstroje, materiálo-technické zabezpečenie a tiež prípadný spôsob vedenia ozbrojeného zápasu. Spätne zasa potreby obrany ovplyvňujú tempo ekonomického rozvoja štátu, výšku HDP, zamestnanosť, investície, vedu a výskum a pod.¹

Všeobecne platí, že čím viac výdavkov na obranu štát vynakladá, tým kvalitnejšiu obranu si môže zabezpečiť. Na jednej strane vysoká výška výdavkov na obranu umožňuje budovanie vyspelého, efektívneho a účinného systému obrany štátu a kvalitatívne i kvantitatívne vyspelých ozbrojených síl, na druhej strane ale musia byť tieto výdavky vynakladané hospodárne, efektívne, účelne a účinne a nesmie dochádzať k ich plytvaniu. Veľmi dôležitú úlohu v súvislosti s výškou výdavkov na obranu zohráva aj aktuálny stav ekonomickej a bezpečnostnej situácie, v ktorej sa daná krajina nachádza. Vysoké výdavky na obranu totiž môžu ovplyvniť hospodársky vývoj krajiny pozitívne i negatívne. V období recesie môžu zohrať veľmi pozitívnu úlohu a pôsobiť ako výrazný hospodársky stimul pri naštartovaní ekonomiky, avšak v prípade vysokých výdavkov na obranu (na úkor ich mierového využitia) počas dlhého časového úseku môžu byť príčinou hospodárskeho poklesu.

¹ BENČO, J. - LAŠČEK, L.: 2002 *Verejný sektor*. Liptovský Mikuláš: Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 2002. 136 s. ISBN 80-8040-172-1.

LITERATÚRA

- ŠEFČÍK, V. 1999. *Ekonomika a obrana štátu*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1999. 204 s. ISBN 80-7278-014-X
- KRČ, M., KURINIA, S. 2000. *Ekonomická bezpečnosť země střední velikosti*. Vojenská akademie: Brno, 2000, s. 292. ISBN 80-85960-17-6.
- IVANČÍK, R., KELEMEN, M. 2010. *Obrana štátu: ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. 1. vydanie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.
- ÁRENDÁŠ M., 2007. *Makroekonómia I*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2007. 273 s. ISBN 978-80-8069-914-7
- BENČO, J. - LAŠČEK, L.: 2002 *Verejný sektor*. Liptovský Mikuláš: Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 2002. 136 s. ISBN 80-8040-172-1.
- ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S. 2008. Bezpečnosť štátu. In *Manažérstvo bezpečnosti*. Košice : *Zborník vedeckých prác VŠBM*, 2008. s 288-291. ISBN 978 80 89282 29-6.
- JURČÁK, V. – ZIBRÍK, P., 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb ovplyvňujúcich vnútorné bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky. In *Bezpečnostní management a spoločnosť : zborník mezinárodnej konferencie porádané 11. a 12. kvétna 2011 v Brně*. Brno : Univerzita obrany, 2011. s. 317-327. ISBN 978-80-7231-790-5.
- VOJTEK, P. 2012. Ďalšie smerovanie Ozbrojených síl SR v nadväznosti na zhoršovanie bezpečnostného prostredia vo svete a krízu v zdrojovom zabezpečení obrany. In *Bezpečnostné fórum 2012 : zborník vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : FPVMV UMB. 2012. s. 538-547. ISBN 978-80-557-0332-9
- Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov
- Zákon NR SR č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
- Biela kniha o obrane Slovenskej republiky - schválená vládou Slovenskej republiky uznesením číslo 326/2013 dňa 26. júna 2013
- Smernice ministra obrany Slovenskej republiky pre obranné plánovanie na roky 2016 až 2018
- KORBA, M.: *Európska bezpečnostná a obranná politika (EBOP)*. In: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2004-2005*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.mod.gov.sk/data/files/97.pdf>>

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL AKO RIADENIE ZLOŽITÉHO BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU

MANAGEMENT OF THE ARMED FORCES AS A COMPLEX SECURITY SYSTEM

TOMA Peter,¹ DROPPOVÁ Miriam²

ABSTRAKT: Tento článok pojednáva o zložitosti riadenia ozbrojených síl, o ich personálnom zložení a úlohách, ktoré plnia. Určuje tento pojem a črtá jeho genézu. Rovnako definuje aj pojmy bezpečnosť, obrana a mobilizácia. Pojednáva aj o riadení a velení ozbrojeným silám a povinnostiach hlavnej zložky príslušníkov – profesionálnych vojakov.

KLúčové slová: bezpečnosť, obrana, riadenie, velenie

ABSTRACT: This article deals with the complexity of management of the Armed forces, personnel composition and tasks that are supposed to be fulfilled. The article determines the concept of the Armed Forces and its genesis is introduced. It also defines security, defence and mobilisation. The writing concerns running and commanding the Armed Forces and duties of its basic element – professional soldiers.

Keywords: security, defence, management, commanding

ÚVOD:

Ozbrojené konflikty, pri ktorých je nevyhnutné použiť zbrane a ozbrojené sily, resp. ozbrojené zbory sú fenoménom, ktorý je prítomný v ľudskej spoločnosti od nepamäti. V histórii Slovenskej republiky majú ozbrojené aktivity, ktorých cieľom bolo uznanie svojbytnosti slovenského národa v polovici devätnásteho storočia podstatný význam.

Ozbrojené sily majú v našom štáte bohatú históriu. Prešli početnými zmenami. Veľmi výraznou boli aj tie ostatné v poslednej dekáde, keď sa prijalo niekoľko predpisov prinášajúcich obmeny, a to aj v súvislosti so vstupom našej krajiny do Severoatlantickej aliancie a Európskej únie.

V súčasnosti sa objavila aj otázka o opodstatnenosti a dôležitosti ozbrojených síl v podmienkach Slovenskej republiky. Hlavným argumentom je hlavne finančná náročnosť ich udržiavania a zložitost' riadenia bezpečnosti tohto systému.

Cieľom článku nie je len analyzovanie bezpečnosti ako pojmu, resp. bezpečnosti ozbrojených síl Slovenskej republiky ako zložitého systému, ale aj bezpečnosti ľudí, ktorí sú súčasťou tohto zložitého systému založeného nielen na technickom alebo prírodnom základe, ale aj na sociálnej báze.

1 CHARAKTERISTIKA OZBROJENÝCH SÍL

Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako pojem sú najčastejšie pertraktované v samostatnom zákone č. 321/2001 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky. Uvedený zákon zrušil zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 3/1993 Z. z. o zriadení Armády Slovenskej republiky, ale „ak sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem *Armáda Slovenskej republiky*, rozumejú sa tým *Ozbrojené sily Slovenskej republiky*".³ Ozbrojené sily Slovenskej republiky (ďalej len Ozbrojené sily) nie sú typickým samostatným subjektom práva, zákon im výslovne nepriznáva status právnickej osoby. Umožňuje im len užívať majetok, ktorý ale spravuje Ministerstvo obrany (ďalej len ministerstvo) a zároveň ich aj zastupuje pred súdmi. Príslušníci ozbrojených síl sú v uvedenom zákone legislatívnu skratkou označovaní ako vojaci.

¹ JUDr. Peter TOMA ext. doktorand, katedra Bezpečnosti a obrany AOS L. Mikuláš peter.toma13@gmail.com

²Mgr. Miriam DROPPOVÁ externá doktorandka, katedra Bezpečnosti o obrany AOS Liptovský Mikuláš miriamdroppova@szm.sk

³ § 18 ods. 8) zákona č. 321/2001 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky

2 ÚLOHY A ČINNOSTI OZBROJENÝCH SÍL

Ozbrojené sily sa vo veľkej miere podieľajú na obrane¹ štátu a zachovaní bezpečnosti². Slovenská republika ako signatárska krajina Charty OSN nepripúšťa útok a vyprovokovanie násilného konfliktu na dosiahnutie našich štátnych záujmov na úkor iných, keďže Charta priznáva štátu len právo na obranu.

Súčasná legislatíva preto počíta len s možným napadnutím republiky cudzou mocou v rámci vonkajšieho ozbrojeného napadnutia a následného využitia ozbrojených síl na obranu, resp. na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná (napr. použitie čl. 5 Washingtonskej zmluvy pri kolektívnej obrane štátov NATO, keďže táto medzinárodná organizácia nevytvára samostatné ozbrojené entity, ale je odkázaná na ozbrojené entity členských štátov, ktorým sa v prípade takejto potreby zabezpečí jednotné velenie).

Cieľom narušiteľa, či už vonkajšieho alebo pôsobiaceho vo vnútri môže byť ďalej verejný poriadok, bezpečnosť, zvrchovanosť, nezávislosť a nedotknuteľnosť hraníc.). V čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok a pri odstraňovaní jeho následkov tvoria ozbrojené sily takisto neopomenuteľnú súčasť celého systému pomoci spolu s ostatnými zložkami, či už ozbrojenými alebo záchranými.

V zahraničí pôsobia v medzinárodnom krízovom manažmente v rámci poskytovania humanitárnej pomoci, v mierových pozorovateľských misiách atď. V domácom krízovom manažmente je to napr. pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov, poskytovanie zdravotnej starostlivosti tzv. vojenským zdravotným personálom (vojenskými lekármi a sestrami) v prípade, ak „civilní“ príslušníci zdravotnej služby nie sú k úplnej dispozícii napr. z dôvodu štrajku.

Medzi proedukačné úlohy ozbrojených síl možno zaradiť povinnosť podieľať sa „na príprave občanov na obranu štátu, na výchove obyvateľstva k vlastenectvu, na rozvíjaní vojenských tradícií a na zabezpečení kultúrnych, vzdelávacích, športových a spoločenských podujatí k tomu organizovaných“³. Aj to je dôvod, prečo personálny úrad približuje históriu ozbrojených síl prostredníctvom dňa tradícií, útvary organizujú tzv. medzinárodný deň detí, prijímajú exkurzie vzdelávacích inštitúcií a prezentujú sa pri domácich i zahraničných návštevách.

3 RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL

Riadenie ozbrojených síl zákon zveruje ministerstvu a vláde ako nevojenským entitám kreačne závislých na výsledku parlamentných volieb a politickej vôle, ktorú v konečnom dôsledku presadzujú politici stojaci na čele týchto orgánov. Sú to práve oni, čo rozhodujú o použití ozbrojených síl, určujú celkové početné stavy vojakov a zamestnancov, rozmiestnenie ozbrojených síl a vo vymedzenom rozsahu vykonávajú kontrolu ich činnosti.

---

¹ Pojem obrana štátu je podľa § 2 ods. 1) zákona č. 319/2002 Z.z. o obrane Slovenskej republiky súhrn opatrení, ktorými Slovenská republika napr. zachováva mier, bezpečnosť, zvrchovanosť, územnú celistvosť, nedotknuteľnosť hraníc a pod. Práve v súvislosti s hrozbou nebezpečenstva napadnutia Slovenskej republiky cudzou mocou si treba uvedomiť aj substitučný charakter ozbrojených síl – tzn. Ak policajný zbor nepostačuje na zabezpečenie ochrany štátnej hranice, túto na základe rozhodnutia vlády Slovenskej republiky prevezmú ozbrojené sily, ktorých bližšie použitie v tomto smere definuje už spomínaný zákon o ozbrojených silách SR.

² Pojem bezpečnosť je v ústavnom zákone č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v čl. 1, ods. 6) definovaná nasledovne: „Bezpečnosť je stav, v ktorom je zachovávaný mier a bezpečnosť štátu, jeho demokratický poriadok a zvrchovanosť, územná celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc štátu, základné práva a slobody a v ktorom sú chránené životy a zdravie osôb, majetok a životné prostredie“.

³ § 4 ods. 12 zákona č. 321/2001 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky

Uvedené orgány sú zodpovedné za navrhovanie dokumentov ako napr. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, Obranná stratégia Slovenskej republiky a Vojenská stratégia Slovenskej republiky. Ďalej sa ich činnosť týka aktivít v rámci rozmiestňovania zväzkov, hlavných druhov vojenských zbraní, vojenských zbraňových systémov, bojovej techniky a riadenia mobilizácie.

4 VELENIE OZBROJENÝCH SÍL

Velenie ozbrojených síl zabezpečuje veliteľ, ktorý v rozsahu svojej pôsobnosti vydáva vojenské rozkazy, V podmienkach Slovenskej republiky to je: prezident, náčelník generálneho štábu, ostatní ustanovení veliteľia a veliteľ organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti, ktorej je Slovenská republika členom.

Hlavným veliteľom ozbrojených síl je prezident.¹ Vo svojej funkcii vydáva vojenské rozkazy ozbrojeným silám, schvaľuje a vydáva základné vojenské pozadky, zapožičiava čestné aj historické názvy a bojové zástavy vojenským útvarom a vojenským zväzkom. Velenie ozbrojeným silám odborne, organizačne a technicky zabezpečuje generálny štáb, na ktorého čele stojí jeho náčelník a aj im velí.

5 MOBILIZÁCIA OZBROJENÝCH SÍL

Mobilizácia ozbrojených síl sa z hľadiska obsahu netýka len výkonu mimoriadnej služby, ale aj poskytnutia vecných prostriedkov a ubytovania a plnenia pracovnej povinnosti. Podľa platnej právnej úpravy možno hovoriť o všeobecnej alebo čiastočnej mobilizácii.

6 PERSONÁL A OZBROJENÉ SILY

Personálne zloženie ozbrojených síl a ich organizačné zloženie v mieri, v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu upravuje ústavný zákon. Tým je ústavný zákon č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu a upravuje vec takto: „*Ozbrojené sily tvoria profesionálni vojaci, vojaci v zálohe povolani na výkon odbornej prípravy a v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu aj vojaci v zálohe povolani na výkon mimoriadnej služby.*“² *Na plnení úloh ozbrojených síl sa podieľajú aj štátni zamestnanci a zamestnanci, ktorí tvoria civilný personál ozbrojených síl. Vnútorne organizačné členenie zväzkov, útvarov, jednotiek, úradov a zariadení ozbrojených síl a ich logistické zabezpečenie určuje na návrh náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl minister obrany Slovenskej republiky.*³ Podľa zákona o ozbrojených silách⁴ sa na plnení úloh ozbrojených síl podieľajú aj vojenské vysoké školy. Takouto vysokou školou je Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika zriadená zákonom č. 455/2004 Z. z., ktorá je štátnou vysokou školou.

7 BEZPEČNOSŤ PERSONÁLU OZBROJENÝCH SÍL

Bezpečnosť ako kategóriu možno charakterizovať reštriktívne (napr. legálnou definíciou v ústavnom zákone č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, kde sa podčiarkuje hlavne obranná povinnosť štátu.

---

¹ Čl. 102 ods. 1, písm k) Ústavy Slovenskej republiky

² čl 6 ods. 1 ústavného zákona č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu

³ § 2 ods. 3 a 4 zákona č. 321/2001 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky

⁴ § 4 ods. 11 zákona č. 321/2002 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky

Tento pojem možno ale vnímať aj v širšom zmysle, a to ako: „stav, v ktorom sa daný objekt necíti byť ohrozený z hľadiska svojich oprávnených záujmov, ale aj ako súhrn spoločenských vzťahov, ktoré upravuje právo a ktoré chránia práva a oprávnené záujmy jednotlivcov, sociálnych skupín a štátu.“¹ Aj preto má zmysel hovoriť aj o bezpečnosti príslušníkov ozbrojených síl a to nielen pri výkone ich práce, ale aj mimo nej.

Príslušníci ozbrojených síl sú na základe legálnej definície v trestnom zákone posudzovaní ako vojaci.² Tento predpis ustanovuje vo svojej jedenástej hlave široký rámec skutkových podstatí trestných činov, ktorých páchatelmi - subjektmi sú práve vojaci. Je to napr. urážka medzi vojakmi, neuposlušnosť rozkazu, urážka medzi vojakmi, násilie voči nadriadenému, porušovanie práv a chránených záujmov vojakov, vyhýbanie sa služebnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby, dezercia, porušovanie povinností strážnej služby, porušovanie povinností dozornej služby, porušovanie povinností pri obrane vzdušného priestoru, porušovanie služobných povinností, nesplnenie bojovej úlohy a pod. Profesionálnych vojakov sa ale v niektorých prípadoch týkajú aj ustanovenia trestných činov extrémizmu, o skutkových podstatách týchto by mali byť subjekty riadne oboznámené.

Profesionálni vojaci sa podľa zákona č. 346/2005 Z.z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky môžu svojim zavineným konaním pri výkone štátnej služby dopustiť tzv. disciplinárneho previnenia ako druhu administratívneho deliktu, za ktorý sa ukladá sankcia – disciplinárne opatrenie. V každom prípade, profesionálni vojaci sú povinní dodržiavať predmetné predpisy, čo si vyžaduje ich dôsledné preštudovanie a porozumenie.

To platí aj pri používaní informačno-komunikačných technológií, ktoré majú napomôcť pri riadení ozbrojených síl, ale len predpísaným spôsobom pri zachovaní všetkých bezpečnostných opatrení. Nemenej zložitým je oboznámenie sa s množstvom predpisov týkajúcich sa ochrany utajovaných skutočností a konať tak, aby nevznikol dôvod na odňatie bezpečnostnej previerky.

V rámci ustanovení pojednávajúcich o tzv. konkurenčnom výbere a faktickej rotácii kádrov sa mnohí profesionálni vojaci obávajú aj premiestnenia do vzdialenej časti republiky na základe vydaného personálneho rozkazu. Ďalej sú profesionálni vojaci povinní podrobiť sa každoročnému preskúšaniu z pohybovej výkonnosti, ktoré ale nie je vždy možné vzhľadom na zranenie alebo chorobu.

8 OBMEDZENIE NIEKTORÝCH ÚSTAVNÝCH PRÁV PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

Článok 37 Ústavy Slovenskej republiky navyše výslovne vylučuje právo na štrajk príslušníkov ozbrojených síl. Článok 54 Ústavy zase umožňuje, aby zákon obmedzil aj ďalšie ústavné práva príslušníkov ozbrojených síl. Je tomu tak v § 11 a aj v § 12 a to nasledovne: „*Petičné právo profesionálnych vojakov vo veciach súvisiacich s výkonom štátnej služby sa obmedzuje na individuálne žiadosti, návrhy a sťažnosti profesionálneho vojaka. Profesionálny vojak nesmie byť členom politickej strany alebo politického hnutia. Profesionálny vojak sa nesmie aktívne zúčastňovať na zhromaždeniach organizovaných politickými stranami alebo politickými hnutiami. Profesionálny vojak sa nesmie združovať v odborových organizáciách, ktoré pôsobia v ozbrojených silách a na pracoviskách, kde vykonáva štátnu službu.*“ Profesionálny vojak nesmie podnikať alebo vykonávať inú zárobkovú činnosť, ktorá je definovaná v zákone č. 595/2003 Z.z. Toto sa netýka napr. športovej, pedagogickej, vedeckej, literárnej činnosti a pod.

---

¹ HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2006. s. 33.

² § 128 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

ZÁVER:

Na základe širokého spektra úloh, ktoré plnia ozbrojené sily ich právom možno označiť za zložitý bezpečnostný systém, ktorý neplní len úlohu obrany ako vonkajšej funkcie štátu, ale aj úlohy v rámci domáceho krízového manažmentu (ako sú napr. živelné pohromy a havárie) a samozrejme medzinárodného krízového manažmentu zahŕňajúceho napr. pozorovateľské misie a pod. Ich postavenie je definované v rôznych právnych predpisoch.

Rovnako ústava a zákon zveruje riadenie a velenie ozbrojených síl rôznym subjektom v určitom rozsahu pôsobnosti. Aj pojem mobilizácia právne predpisy spájajú s ozbrojenými silami. V súvislosti s uvedeným má dôležitú úlohu prezident ako hlavný veliteľ ozbrojených síl, generálny štáb, ministerstvo obrany, vláda a parlament.

Ozbrojené sily sú komplexnou problematikou aj v rámci pestrosti personálneho obsadenia. Nie sú to len profesionálni vojaci, ale aj druhy vojakov v zálohe. Ani bezpečnosť už nemožno chápať len v užšom slova zmysle, ale naopak, v extenzívnom. V nadväznosti na uvedené, možno sa v tejto súvislosti zaoberať aj príslušníkmi ozbrojených síl a ich bezpečnosťou v rámci, ale aj mimo nich.

Právne vedomie je jednou zo základných atribútov pocitu bezpečnosti nielen pre profesionálnych vojakov, ale všetkých osôb. Aj preto je dôležité dbať na jeho neustále zvyšovanie, hlavne v oblasti deliktov týkajúcich sa porušenia jedenástej hlavy trestného zákona, extrémizmu, ale aj napr. pri používaní komunikačných prostriedkov a ochrany utajovaných skutočností. Len tak nevznikne dôvod na obavy pred postihom za ich porušenie, sankciami a následným pocitom hrozby existenčného charakteru.

Literatúra

HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2006. ISBN 978-80-8040-310-2.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky

Ústavný zákon č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu

Zákon č. 321/2001 Z.z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky

Zákon č. 319/2002 Z.z. o obrane Slovenskej republiky

Zákon č. 455/2004 Z. z. o zriadení Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, o zlúčení Vojenskej leteckej akadémie generála Milana Rastislava Štefánika v Košiciach s Technickou univerzitou v Košiciach, o zriadení Národnej akadémie obrany maršala Andreja Hadika a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 346/2005 Z.z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

ОПЕРАТИВНЕ РОЗГОРТАННЯ СЕНСОРНИХ РАДІОМЕРЕЖ В ЗОНІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СТУАЦІЇ

RAPID DEPLOYMENT OF WIRELESS SENSOR NETWORKS IN EMERGENCY AREA

VALUISKYI Stanislav¹, LYSENKO Olexandr,² CHUMACHENKO Serhii³

АННОТАЦІЯ: В статті розглядається питання розгортання безпроводових сенсорних мереж для оперативного моніторингу забруднених територій. Запропоновано три способи локалізації вузлів мережі за допомогою пілотованої та безпілотної авіації. Розглядається математична задача синтезу раціональної топології безпроводових сенсорних мереж із застосуванням ретрансляторів на основі малих БПЛА; розроблено метод рішення задачі на основі застосування бази знань спеціально розроблених правил, що дозволяє уникнути повного перелічення графів мережі і отримати близьке до оптимального рішення в режимі реального часу.

Ключевые слова: надзвичайна ситуація, моніторинг, сенсор, мережа, база знань, розгортання, топологія, БПЛА

ABSTRACT: This paper addresses the questions of deploying wireless sensor networks for operational monitoring of emergency area. It proposes three ways of localizing nodes using manned and unmanned aircraft. Moreover, it deals with a mathematical problem of rational topology synthesis of wireless sensor networks using repeaters based on miniature UAVs and suggests a method of solving the problem using the knowledge base of specially designed rules of such repeaters placement, which avoid exhaustive search of network graphs to get close to the optimal solution in real time.

Key words: emergency, monitoring, sensor, network, knowledge base, deployment, topology, UAV

INTRODUCTION

Recently it is acquired a widespread use of remote control methods for rapid detection of radiation, chemical and biological conditions in cases of extremely high air pollution on the territory of emergency.⁴ Such methods may find its application in wireless sensor networks (WSN)⁵, consisting of compact sensors (terminals) equipped with a wireless interface (eg, standard IEEE 802.15.4), which are connected to the data processing center (DPC) through the gateway (coordinator) directly (in case of line of sight) or with retransmission of packets through intermediate nodes (routers).

Such sensor systems can be equipped with a set of emitters (lidars, radiometers, etc.) to allow sensing over a wide spectral range of the radiation from ultraviolet and far infrared ending. Because of this, such systems based on WSN can be effectively used to solve various problems in the area of 50 km radius. The key issues of the use of such networks is the issue of networks deployment in contaminated areas and aspects of planning the optimal network topology.

---

¹ Stanislav V. Valuiskyi, PhD.: Ukrainian Research Institute of Civil Protection 18, Rybalska str., 01011 Kiev, Ukraine, +380-63-887-60-77, E-mail: samubf@gmail.com

² Olexandr I. Lysenko, Dr. of Eng. Sc., Prof.: Ukrainian Research Institute of Civil Protection 18, Rybalska str., 01011 Kiev, Ukraine, +380-96-225-28-20, E-mail: lysenko.a.i.1952@gmail.com

³ Sergii M. Chumachenko, Dr. of Eng. Sc., Senior Research Fellow: Ukrainian Research Institute of Civil Protection 18, Rybalska str., 01011 Kiev, Ukraine, +380-93-497-53-80, E-mail: s_chum@ukr.net

⁴ GREEN B. D., STEINFELD J. I. Monitoring Atmospheric Pollution Levels by Laser Ranging Systems. In *New Concepts in Air Pollution Research*, 1974, Vol. 20, pp. 125-137.

⁵ LORINCZ, K., MALAN, D. J., FULFORD-JONES, T. R. F., NAWOJ, A., CLAVEL, A., SHNAYDER, V., MAINLAND, G., WELSH, M., MOULTON, S. Sensor Networks for Emergency Response: Challenges and Opportunities. In *Pervasive computing*, 2004, №10-11, pp. 16-23.

RAMESH, M.V., KUMAR, S., RANGAN, P.V., 2009. Wireless Sensor Network for Landslide Detection. In *2009 International Conference on Wireless Networks (ICWN'09)*. Las Vegas, 2009, pp. 1-7.

Therefore, purpose of article is scientific substantiation of new methods of rapid deployment and synthesis WSN topology for monitoring in emergency area. The object of the research is the system of ecological monitoring in emergency area. The subject of the research is the effectiveness of the methods of remote monitoring using WSN. The paper used the following methods: numerical methods for mathematical modeling methods optimization theory, graph theory methods.

1 PROBLEM STATEMENT

One of the key issues is the use of WSN is network deployment issues such as nodes placement in contaminated areas, as direct application of human resources is not acceptable because of the risk to health. Therefore, one possible way to network deployment may be the use of manned aircraft, such as using Mi-8 helicopter mining system (HMS-1), upgraded for sensors (pic.1a), or robotics, such as unmanned aerial vehicles (UAV) with direct placing (pic.1a) or remote placing using rocket launch (pic.1c).

a)

b)

c)

Picture 1 Examples of sensors placement using manned aircraft (a) and UAVs (b, c)

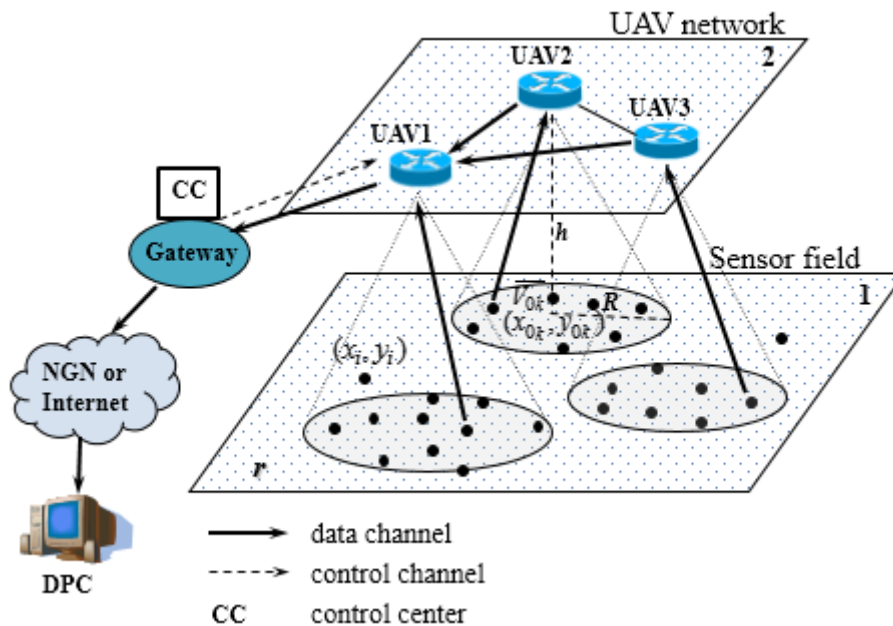
Such compact mobile sensor complex placed using manned aircraft or UAVs, will determine and predict the further transformation and movement of any substance, including biological nature. The exact geographical positioning receiver provides GPS, which is part of the ground control system. The software provides in a quick and convenient form for the operators the performance of all operations for tuning the laser, optical, electronic and electromechanical equipment and receive the results of lidar sensing not only in the form of charts and graphs, but also for the developed mapping system and apply the results on map, using modern GIS technology (ArcGIS, MapInfo, GeoMedia, etc.).

All this will in time take measures to protect the population and hazardous objects territories in cases of threats and emergencies of natural, technological and terrorist nature.

One of the key problems in deploying WSN is the task of finding a rational network topology of relay nodes (routers), namely definition of their position on the ground and the relationships between them.

The relevance and practical importance of the problem of designing a rational WSN topology caused by the following. The placement of terminals (end devices, ED) can be selected randomly and determined by the specific terms of monitoring tasks. The limited range of the transmitters of these units necessitates the inclusion of network repeaters that transmit information messages from EDs to the gateway (DPC). With a limited amount of choice, location and technical characteristics of such nodes and wanting to minimize the costs of establishment and maintenance of WSN, while maintaining its performance and reliability at a given level, we face the problem of optimizing the technical solution – network topology. Rational WSN topology will reduce traffic and reduce energy consumption at the nodes, which in turn will increase network uptime and reduce the overall cost of its maintenance.

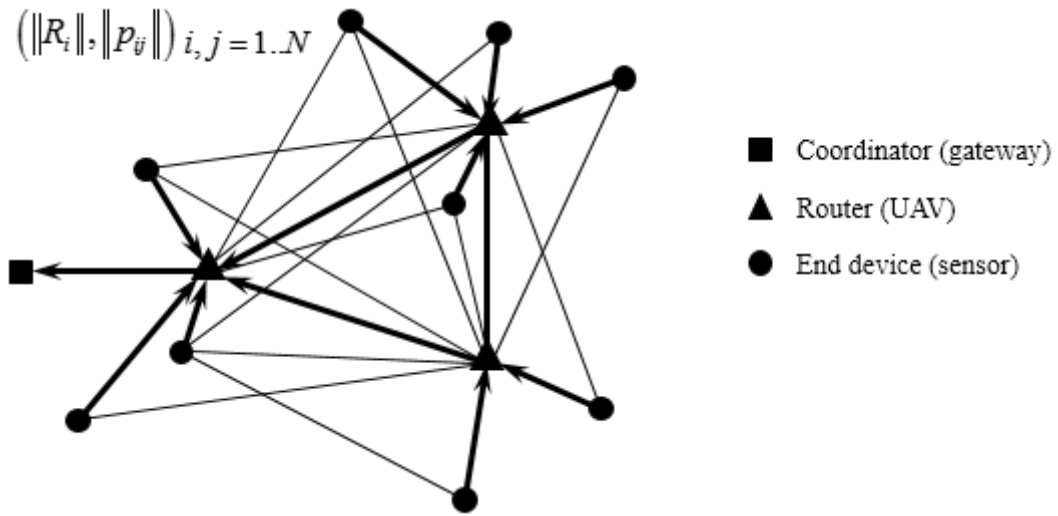
Let us consider the example of WSN architecture using UAVs (pic. 2). WSN consists of a set of N sensors (ED) placed with coordinates $(x_i, y_i), i = \overline{1, N}$, in some area of size r (sq. m), often called as sensor field. In order to collect data from sensors and transmit to the gateway it is used a set of K relays (routers) based on miniature UAVs placed at a height h with its projection coordinates $(x_{0k}, y_{0k}), k = \overline{1, K}$ and radio coverage of radius R (m). If sensor is located in UAV radio coverage area, data through repeaters network get on gateway and then via global networks in data processing center.

Picture 2 Example of WSN architecture using UAVs

Under network topology, we mean a set of geometric locations of nodes and the probability of communication use between them for message delivery:

$(\|R_i\|, \|p_{ij}\|), i, j = \overline{1, N}$, where $\|R_i\|$ is a set of WSN nodes; $\|p_{ij}\|$ is a set of probabilities of using communication between nodes. Thus, WSN can be represented as a weighted directed graph, consisting of a set of vertices (nodes) and edges (channels) (pic. 3).

Picture 3 Example of WSN network graph

Construction the routes from ED to the gateway is realized by using a dynamic programming algorithm - the method of Bellman-Ford. Criterion function of this algorithm (Bellman function) defines the conditional cost of data flow transporting between adjacent nodes of route:

$$W = C_m + C_r \xrightarrow{\|R_i\|} \min, \text{де } C_m = \begin{cases} C_m^{nom} \\ 0 \end{cases},$$

$$C_r = \begin{cases} \frac{U_{RX}^* + U_{TX}^*}{U_{max} - U_w^*} C_m^{nom}, (U_{RX}^* + U_{TX}^*) \leq (U_{max} - U_w^*) \\ \infty, (U_{RX}^* + U_{TX}^*) > (U_{max} - U_w^*) \end{cases},$$

Where:

C_m - conditional cost of WSN node, which receives zero value with the repeated use of node in the topology (it allows to minimize the number of repeaters),

C_m^{nom} - conditional nominal cost of node,

C_r - conditional cost of relaying,

U_{RX}^*, U_{TX}^* - actual traffic through the node taking into account repeated relaying,

U_{max} - maximum traffic through the node,

U_w^* - equivalent density of data flow emitted by adjacent nodes taking into account competition for multiple access to radio channel.

Thus, we can formulate the following mathematical statement of the problem - to find a network topology (UAV repeaters location), that minimizes the cost of transporting the data flows from sensors to gateway, when the constraints on network resources, structural connectivity and network operation parameters are performed:

$$X_0 = \arg \min_{X_0 \in \Omega_{1,2}} C(X) = \arg \min_{X_0 \in \Omega_{1,2}} \sum_{i=1}^{N+K} \sum_{j=1}^{N+K} W_{ij}, i \neq j,$$

$$\Omega_1 : \{X \in r, p_{ij} \leq PER^0, P \leq P^0, N \leq 1000, K \leq 100\}$$

$$\Omega_2 : \{s(m_{ab}) \geq s^0, t_3(m_{ab}) \leq t_3^0, a, b = \overline{1, N}\},$$

Where:

X – vector of projections coordinates of UAV set placement;

PER^0 – threshold of packet error rate in the channel;

P, P^0 – network reliability and its threshold;

$s(m_{ab}), t_3(m_{ab}), s^0, t_3^0$ - throughput and delay in the route m_{ab} and the corresponding thresholds.

2 METHOD FOR PROBLEM SOLVING

The problem of designing a rational WSN topology from a formal point of view is similar to the problem of forming the topological structure of any wireless network, which is one of principal in its design and lies in the choice the optimal scheme of connection between switching units, choice of channels bandwidth and optimal routes of data transmission.

There are currently approaches to solving such problems based on the use of algorithms for combinatorial analysis.¹ These algorithms are based on the representation of the data network in a finite graph without loops and multiple edges, whose vertices correspond to network nodes and edges - links. Application of the theory of graph enumeration for solving the problem of topological optimization recently finds increasingly widespread use, that is connected with an increase in performance of computers, the development of new highly efficient algorithms for generating graphs with desired properties. The main advantage of this approach is the possibility of obtaining the exact solution for small networks therefore this approach is effective for small networks. In addition, the presence of the exact solution allows us to estimate the quality of existing and developed approaches of topology optimization.

The main disadvantage of algorithms for constructive enumeration of graphs is the inability of their application for building large-scale network topology, because the number of generated graphs grows exponentially with the growing of network nodes number. It determines the feasibility of developing an alternative approach to the design of a rational WSN topology.

To solve this problem it is developed a method, described in detail in², which represents a computational procedure that includes the following steps:

- 1 – Evaluation of network connectivity. In the case of mobile sensors initially it is forecasted the duration of their stay in the radio visibility zone of UAV repeaters, and in the case of fixed – immediately it is assessed the degree of sensors coverage by UAVs repeaters. If conditions on the connectivity and network reliability is not performed, it performs the procedure of placing the UAV so that to cover all of nodes.
- 2 – Evaluation of given functional parameters (throughput and delay of routes).
- 3 – Improved search algorithm for a rational UAVs topology.

¹ RISHI, Pal Singh, VANDANA. Application of Graph Theory in Computer Science and Engineering. In *International Journal of Computer Applications*, 2014, Vol. 104, No.1, pp. 10-13.

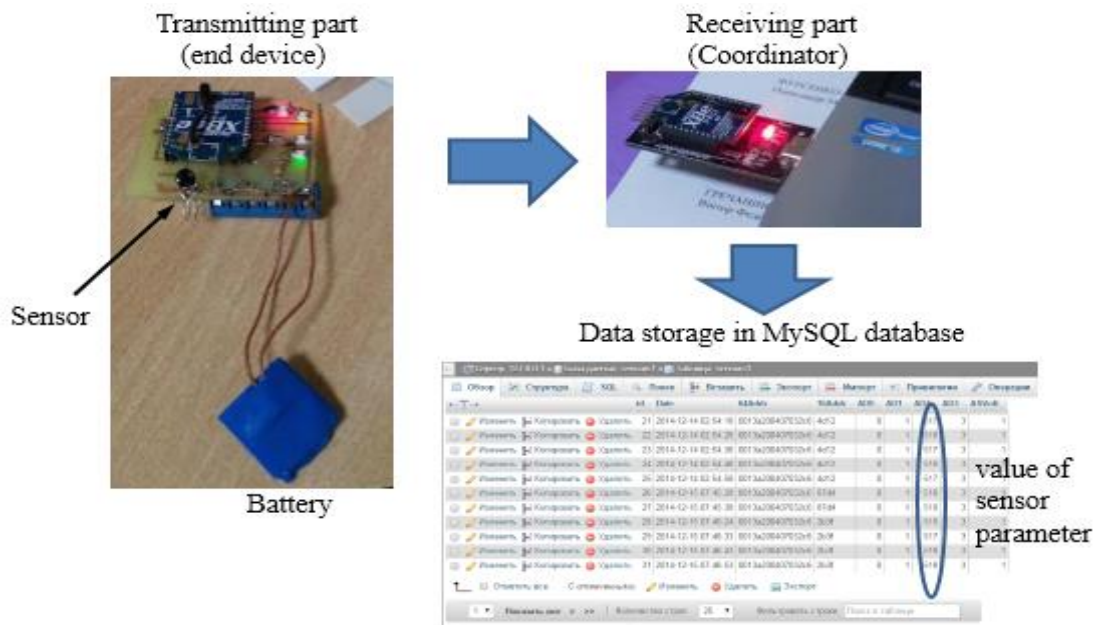
² LYSENKO O.I., VALUISKYI S.V. Capacity increasing of sensor telecommunication networks. In *Telecommunication Sciences*, 2012, vol. 3, № 1, pp. 5-11.

The essence of improvement lies in the fact that for reducing the exhaustive search of topologies, it is used a set of rules for UAVs placement that enables to find a rational solution and minimizes the time of its search.

The rules represent rules of the production type, which consist of conditions and actions. In case of the same effect of multiple rules it should apply the meta-rules. Rules can be classified depending on the desired goal - to provide connectivity, custom or system optimization. For example, to ensure the network connectivity, UAVs should be placed such a way that cover as many nodes as possible. To maximize the throughput of the network - to redistribute flows of underloaded routes.

Thus, the application of the method will reduce the enumeration of possible graphs and get a rational solution (which differ from the optimum on 5-7%) in real time (units / tens of seconds).

In practical terms such WSN can be implemented on the basis of modern element base, for example, computing board with embedded processor (in which may be implemented above method), radio modules XBee, a set of sensors. In Ukrainian Research Institute for Civil Protection, it was developed WSN model based on XBee radio modules (using ZigBee protocol) (pic. 4). The computing of sensor parameters is implemented directly in XBee embedded processor without CPU, it is allowing significantly reduce weight, power consumption and cost of such devices. Battery operating time (current consumption: activity mode – 1 mA, sleep mode - 1 uA) can be several years.

Picture 4 WSN model based XBee radio modules

CONCLUSION

In this paper, we considered the questions of rapid WSN deploying for operational monitoring of emergency area. It was proposed three ways of localizing nodes using UAVs and HMS of Mi-8. Also it is considered mathematical problem of WSN rational topology synthesis using routers based on UAVs. It was proposed a method of solving this problem using the knowledge base of specially designed rules of such routers placement, which avoids exhaustive search of network graphs to get close to the optimal solution in real time. Also we considered practical implementation of WSN using XBee radio modules. In future work we plan to develop GUI of main and mobile apps using GIS (for example Google maps) for better visualization of sensor data.

Bibliography

- GREEN B. D., STEINFELD J. I. Monitoring Atmospheric Pollution Levels by Laser Ranging Systems. In *New Concepts in Air Pollution Research*, 1974, Vol. 20, pp. 125-137.
- LORINCZ, K., MALAN, D. J., FULFORD-JONES, T. R. F., NAWOJ, A., CLAVEL, A., SHNAYDER, V., MAINLAND, G., WELSH, M., MOULTON, S. Sensor Networks for Emergency Response: Challenges and Opportunities. In *Pervasive computing*, 2004, №10-11, pp. 16-23.
- RAMESH, M.V., KUMAR, S., RANGAN, P.V., 2009. Wireless Sensor Network for Landslide Detection. In *2009 International Conference on Wireless Networks (ICWN'09)*. Las Vegas, 2009, pp. 1-7.
- RISHI, Pal Singh, VANDANA. Application of Graph Theory in Computer Science and Engineering. In *International Journal of Computer Applications*, 2014, Vol. 104, No.1, pp. 10-13.
- LYSENKO O.I., VALUISKYI S.V. Capacity increasing of sensor telecommunication networks. In *Telecommunication Sciences*, 2012, vol. 3, № 1, pp. 5-11.

Recenzenti:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., KtBaO AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko

Prof. Viačeslav BEREZUTSKYJ, PhD. Charkovská národná univerzita, Charkov, Ukrajina

КАК ИЗБЕЖАТЬ ЖИЗНЕУГРОЖАЮЩИХ ОПАСНОСТЕЙ В СПОРТЕ: СКРИНИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

HOW TO AVOID LIFE-THREATENING DANGERS IN THE SPORT: SCREENING TESTS

VOLNENKO Nataliya¹

АННОТАЦИЯ: В статье приведенные данные о современных методах контроля функционального состояния спортсменов. Скрининговые исследования в спорте, в частности – спироэргометрия, позволяют выявить различную патологию сердечно-сосудистой системы, в том числе - жизнеугрожающие нарушения ритма, которые могут быть предикторами внезапной смерти у молодых спортсменов.

Ключевые слова: опасности в спорте, скрининговые тесты, спироэргометрия

ABSTRACT : The article introduces different modern methods of medical screening of athletes. Screening tests in sports, including spiroergometria, give the opportunity to identify various pathologies of the cardiovascular system, including life-threatening arrhythmia disorders that may be predictors of sudden death in young athletes.

Keywords: dangers in sport, screening-tests, spiroergometria

ВВЕДЕНИЕ

Среди многообразия эмоций, переживаемых человеком в процессе взаимодействия с окружающей средой, в частности в процессе выполнения сложных спортивных действий, особое место занимают эмоции, связанные с опасностью и риском. Переживание опасности проявляется по-разному и может выступать в одних случаях как фактор, предостерегающий, мобилизующий и активизирующий человека, а в других - как фактор, нарушающий поведение и действия человека и угнетающий его активность.

1 ЛЮДИ, КОТОРЫЕ ПОСВЯТИЛИ СЕБЯ СПОРТУ

Ни для кого не секрет, что люди, которые посвятили себя спорту, далеко не всегда могут похвастаться железным здоровьем. И речь не только о травмах. Сейчас абсолютно все профессиональные спортсмены вынуждены брать на себя нагрузки, очень опасные для здоровья. При нынешнем темпе роста результатов, тренеры вынуждены регулярно перегружать спортсменов, прекрасно осознавая, что в результате уже через пять лет этот спортсмен может «выйти из строя». Так, согласно некоторым исследованиям, продолжительность жизни тех, кто профессионально занимается «контактными» видами спорта, составляет всего 66–70 лет. Причина этого – чрезмерные физические нагрузки, после которых организм не успевает восстанавливаться. Кроме того, во время тренировок усиленно накапливается молочная кислота. Следует знать и об основных профессиональных болезнях того или иного вида спорта. Так, например, гимнасты страдают от проблем с опорно-двигательным аппаратом, слабым местом футболистов являются связки, а те, кто много лет занимается бодибилдингом, подвержены травматизации суставов. В связи с этим, важнейшее значение приобретает контроль функционального состояния организма спортсменов, что позволяет не только адекватно оценивать текущее состояние, но и прогнозировать и предотвращать наступление негативных изменений.

---

¹ Prof., MUDr Nataliya VOLNENKO, DrSc, Kontaktná adresa FNŠP Žilina, E-mail vnb-lekar@mail.ru

Согласно исследованиям европейских врачей, людям, занятым тяжелым физическим трудом, спорт может грозить проблемами с сердечно-сосудистой системой (ССС). Так, у представителей рабочих профессий, регулярно посещающих тренажерные залы, опасность возникновения инсульта и ишемической болезни сердца возрастает в несколько раз. Доказано, что регулярный бег на длинные дистанции в быстром темпе ускоряет процесс старения, износ организма и ведет к возникновению различных заболеваний (сравнивали здоровье марафонцев и тех, кто не злоупотреблял беговыми нагрузками).

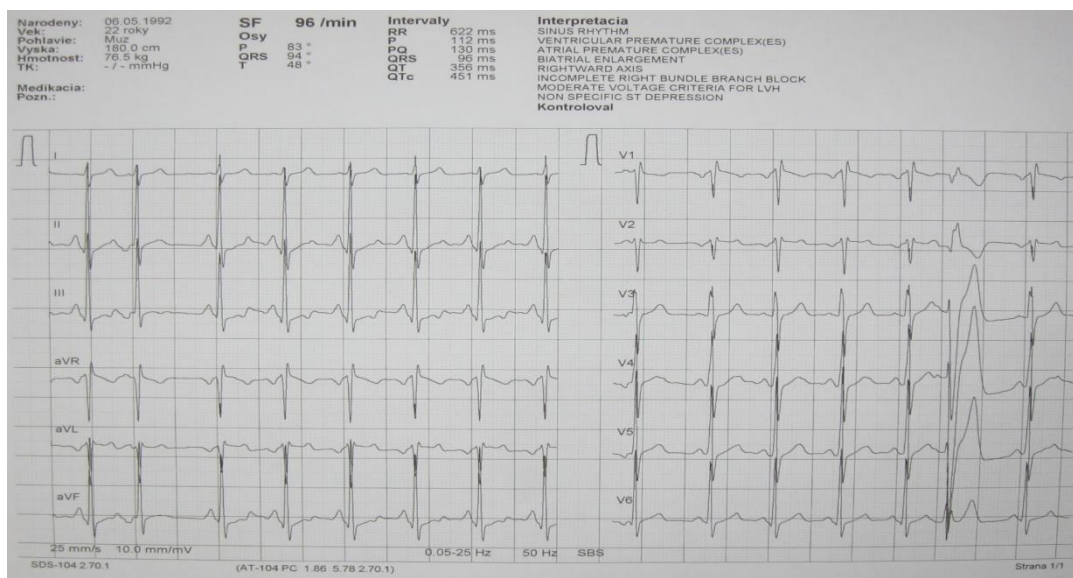
Многие уверены, что спортсмены с удовольствием ради азарта готовы выполнять трудную работу, а иногда и опасную. Занятия спортом – это прекрасное время-препровождение, но есть такие виды спорта, которые могут быть не просто опасными для здоровья, но и опасными для жизни. Среди них: регби (каждый игрок в среднем получает несколько мелких травм за 1 матч, а тяжелые травмы получает четверть команды за игру), гольф (ежегодно более 900 человек на поле для гольфа погибают), футбол за год профессиональный футболист имеет 200 травм, смертельные случаи бывают из-за фатальной сердечной недостаточности во время высоких нагрузок, ударов в ворота головой), мотоспорт (серьезную опасность представляет огромная нагрузка на организм в течение гонки, во время гонки человек теряет до 5 кг из-за испытываемого стресса), скалолазание (любая тяжелая травма может приблизить человека к смерти, и медицина не всегда помогает), горнолыжный, саночный спорт, бобслей и др.

Как известно, физическая нагрузка требует существенного повышения функции ССС, от которой зависит обеспечение работающих мышц достаточным количеством кислорода и выведение из тканей углекислоты. Степень изменения показателей ССС зависит в значительной мере от их исходных величин в состоянии покоя. Организация мониторинга состояния ССС спортсменов перед проведением важных соревнований, позволяет не только достигать высоких результатов, не подрывая свое здоровье, но и спасти жизни спортсменов. Из всех гемодинамических показателей наиболее простыми и нашедшими широкое применение являются исследование частоты сердечных сокращений (ЧСС) и артериального давления (АД). В норме при функциональной пробе с физической нагрузкой происходят однонаправленные изменения АД и ЧСС. Все это обуславливает особое значение функциональных проб в комплексной методике врачебного обследования спортсменов.

Основными задачами функционального мониторинга являются: оценка текущего уровня функционального состояния спортсмена, определение соответствия направленности тренировочного процесса поставленным целям и задачам, контроль за динамикой изменения емкости основных систем энергообеспечения, своевременное выявление потенциально опасных для здоровья спортсменов изменений в организме спортсменов, коррекция выявленных изменений.

Наибольшее распространение имеют пробы с физическими нагрузками, так как физические нагрузки довольно легко дозируются, могут быть выражены в физических единицах (кгм/мин или Вт), могут быть воспроизведены в любом месте и в любое время, они наиболее физиологичны и наиболее переносимы людьми разного возраста, пола и состояния здоровья. Имеется возможность моделировать нагрузки различного характера и мощности: непрерывные и прерывистые, однократные и повторные, равномерные, возрастающей или перемежающейся мощности.

В спортивно-медицинской практике используются пробы с субмаксимальными и максимальными нагрузками. Известна роль физических нагрузок в провоцировании наиболее опасных, жизнеугрожающих нарушений ритма сердца и внезапной смерти (рис. 1). Главной причиной внезапной смерти у штангистов и других тяжелоатлетов является патология ССС, особенно нарушение сердечного ритма. Но это – далеко не единственная причина.

Рис.1 ЭКГ спортсмена с полиморфными нарушениями ритма

По статистике, из 20 случаев внезапной смерти семь связаны с заболеваниями сосудов, шесть - с пороками сердца, пять - с инсультами, по четыре - с тромбозом коронарных артерий и с приемом допинга, два - с разрывом аневризмы аорты, по одному - с миокардитом и с гипертрофической миокардиопатией. И лишь в трех случаях смерть оставалась загадкой, то есть видимых причин при вскрытии обнаружено не было.

В то же время проба с физической нагрузкой – одна из наиболее чувствительных в идентификации больных с риском внезапной сердечной смерти (ВСС). Особые сложности возникают при оценке брадикардии у спортсменов. У тренированных спортсменов (бегунов, пловцов, лыжников) пульс в покое может замедляться до 30–35 в минуту. Брадикардию у спортсменов следует расценивать как проявление «экономизации» деятельности сердца.

2 УМЕНЬШЕНИЕ ЧАСТОТЫ СЕРДЕЧНЫХ СОКРАЩЕНИЙ (ЧСС)

Уменьшение ЧСС удлиняет диастолу, снижает потребность миокарда в кислороде, уменьшает работу сердца. Брадикардия спортсменов отражает оптимальный уровень нейровегетативной регуляции сердца вне периода нагрузки, относительное снижение симпатического тонуса при повышении тонуса блуждающего нерва.

Работы, направленные на изучение влияния физической нагрузки на динамику ЭКГ, показали, что в норме на нагрузке происходит укорочение интервала QT. Этот эффект на 2/3 определяется приростом ЧСС и на 1/3 – другими факторами, в числе которых наиболее значимыми являются прямые вегетативные влияния и уровень катехоламинов, циркулирующих в плазме крови. Еще одним показателем, оцениваемым у спортсменов, является альтернация Т зубца. На физической нагрузке альтернация представляется либо как снижение амплитуды Т зубцов без депрессии интервала ST, либо как изменение полярности зубцов. Альтернация Т зубца на нагрузке является независимым предвестником развития жизнеугрожающей аритмии и ВСС, в ряде случаев сопоставимым с данными электрофизиологического исследования, что позволяет сделать вывод о высокой диагностической и прогностической значимости альтернации Т зубцов на нагрузке.

При выполнении работы ступенеобразно возрастающей мощности уровень потребления кислорода постепенно нарастает вместе с увеличением сердечного выброса и артериовенозной разницей по кислороду. Линейная зависимость между VO_2 , сердечным выбросом и артериовенозной разницы при выполнении работы динамического характера сохраняется лишь до определенного предела, после которого VO_2 стабилизируется и дальше не нарастает, несмотря на дальнейшее увеличение нагрузки.

Этот устойчивый уровень VO_2 характеризует максимальное потребление кислорода (МПК), которое определяется как наибольшее количество кислорода, потребляемое за 1 мин. и является мерой аэробной мощности кардиореспираторной системы. Приведение этого показателя к единице массы тела необходимо для сопоставления его величины у лиц с различными ростомассовыми характеристиками. У нетренированных мужчин 30-летнего возраста МПК в среднем равен 3200 мл/мин, у спортсменов экстракласса он может достигать 600 мл/мин и более. Величина МПК тесно коррелирует с результатами определения физической работоспособности по тесту PWC-170, что подтверждает высокую информативность МПК при оценке аэробной производительности аппарата кровообращения и физического состояния организма в целом. Обследование с применением спироэргометрии и определение анаэробного порога измеряет все значимые величины кровообращения и дыхания и тем самым - индивидуальную работоспособность ССС.

Эргоспирометрия – метод функциональной диагностики, при котором производится анализ дыхательных газов в инспираторной и экспираторной фазе, позволяющей сделать заключение о взаимодействии систем дыхания, сердца, кровообращения и обмена веществ (рис.2).

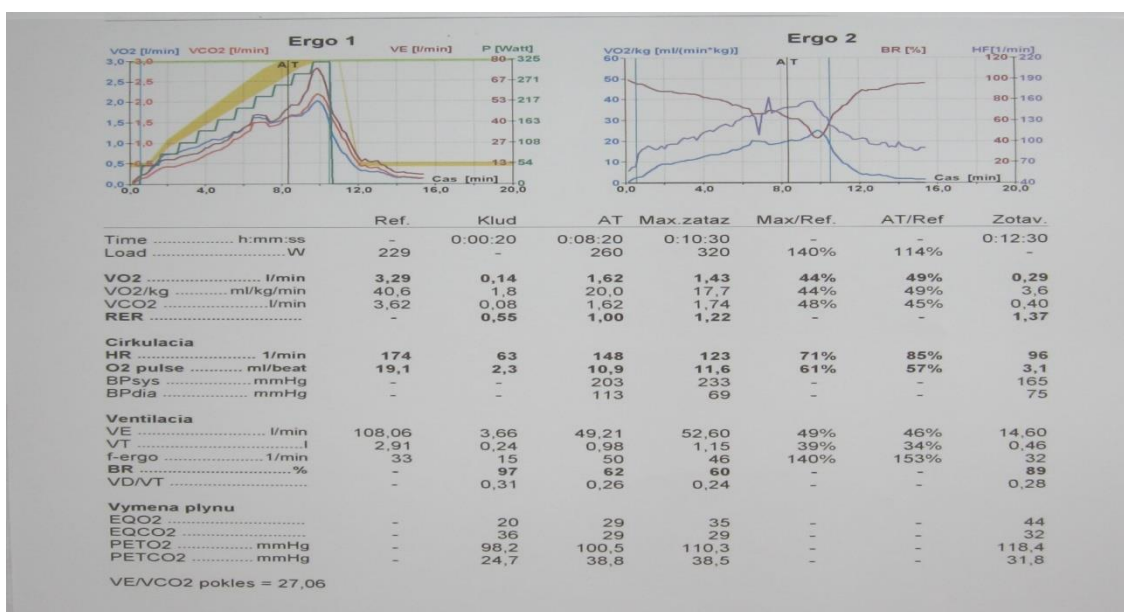

Рис 2. Итоговая спироэргометрическая таблица

В спортивной медицине эргоспирометрия обеспечивает объективное неинвазивное измерение функциональной способности ССС, а также точное определение индивидуального аэробного/анаэробного порога. На основе эргоспирометрических обследований могут быть получены точные рекомендации по организации тренировок. Помимо расчета МПК для характеристики функциональной способности ССС к выполнению работы в аэробном режиме широко используется расчет числа метаболических единиц (МЕ).

У здоровых нетренированных лиц число МЕ обычно составляет 10-12, у спортсменов может превышать 15-16. При выполнении физических нагрузок динамического характера в ответ на изменение сердечного выброса и сосудистого тонуса отмечается подъем артериального давления (при нагрузках в 150-200 Вт систолическое давление повышалось до 170-200 мм.рт.ст., в то время как диастолическое и среднее давление изменялись весьма незначительно).

Отдельно необходимо отметить важную роль определения состава тела методом биоимпедансного анализа, которое прочно вошло в повседневную практику. Внедрение этой методики позволяет отойти от стереотипной оценки эффективности тренировочного процесса в зависимости от динамики веса футболиста. В качестве контроля оценивалось не уменьшение общего веса, а изменение соотношения жирового и скелетно-мышечного компонента. Основная задача - увеличение скелетно-мышечной массы при уменьшении доли жира в организме, что далеко не всегда приводит к уменьшению веса.

ВЫВОДЫ

Перед началом активных занятий спортом человек должен точно знать свои возможности, чтобы «не переборщить» с тренировками и тем самым навредить своему здоровью. Задача спорта в данном случае – противодействовать факторам риска, повысить работоспособность и выносливость, улучшить подвижность, силу и координацию, противодействовать снижению работоспособности. Не менее важной является необходимость тщательного клинического обследования спортсменов для выявления предпатологических состояний и патологических изменений сердца. У всех представителей треугольника тренер-врач-спортсмен должно быть понимание важности проводимых мероприятий и их роли в общем комплексе построения тренировочного процесса.

Литература

- ВАНЮШИН Ю.С., ХАЙРУЛЛИН Р. Р. Физическая работоспособность спортсменов с различными типами адаптации кардиореспираторной системы // Физиология человека. 2008.- Т.34, № 6. -С.131-133.
- ДЕРЕВОЕДОВ А.А. Профессиональные заболевания в спорте высших достижений // Лечебная физкультура и массаж. 2008. - N 8 . - С. 3-6.
- КАЛЬКОВА О.А. Основные направления социальной- адаптации спортсменов высокой квалификации после завершения спортивной карьеры // Спортивный психолог.-2008.-№1(13).- С.19.
- СООДАЕВА С.К., НИКИТИНА Л.Ю., ШАШКОВА Т.В., и др. Взаимосвязь гормонального статуса с показателями эргоспирометрии у спортсменов, занимающихся зимними видами спорта // Вестник РГМУ. – 2013. - № 1. - с. 58–61
- DAVEY P., BATEMAN J. Heart rate and catecholamine contribution to QT interval shortening on exercise. Clin Cardiol 1999 Aug; 22(8): 513-8
- НИКОЛАЕВ Д.В. Биоимпедансный анализ состава тела человека. М. :Наука 2009г., стр. 390

Recenzenti:

*doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko*

KLUB GENERALÓW WP JAKO FORUM AKTYWNOŚCI ELITY POLSKIEJ WOJSKOWOŚCI

КЛУБ ГЕНЕРАЛОВ ПОЛЬСКОЙ АРМИИ В КАЧЕСТВЕ ФОРУМА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ЭЛИТЫ ПОЛЬСКИХ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ

WOLSKA-LIŚKIEWICZ Ewa¹

STRESZCZENIE: *Wielu generałów WP po odejściu do rezerwy nadal pozostaje aktywnymi zawodowo w różnych dziedzinach życia. Niektórzy zakładają własne firmy, inni korzystając z prestiżu przynależnego im jako elicie wojskowej nadal zajmują się kwestiami bezpieczeństwa - zostają doradcami polityków lub ekspertami z dziedziny obronności. Generałowie chętnie zrzeszają się także w wielu organizacjach. Niniejszy referat poświęcony jest jednej z nich - Klubowi Generalów WP. Autorka przedstawiła w artykule genezę powstania organizacji, jej strukturę, członków oraz formy prowadzonej działalności.*

Słowa kluczowe: *Klub Generalów, Wojsko Polskie, Polskie Siły Zbrojne, elita, prestiż*

РЕЗЮМЕ: *Основная часть польских генералов, после ухода в отставку не прекращает своей профессиональной деятельности. Некоторые из них создают свои собственные компании, другие используя собственный престиж принадлежащий им как армейской элите, продолжают заниматься вопросами безопасности – они становятся советниками политиков и экспертами в области обороны. Они часто объединяются в разнообразных организациях. Эта статья посвящена одной из них – Клубу Генералов Польской Армии. В настоящей статье, автор представляет историю создания организации, ее структуру, ее членов и историю ее деятельности.*

Ключевые слова: *Клуб Генералов, Польская Армия, Польские Вооруженные Силы, элита, престиж*

ВВЕДЕНИЕ

Понятие безопасности продолжает развиваться вместе с переменами в мире и научно-техническим развитием, адекватно меняющимся угрозам, характеризующим каждую эпоху. Начало нового века не обязательно должно начинаться в соответствии с календарем, первого Января. Очень часто новая эра начинается с глобального травматического события. И так началом двадцатого века является Вторая мировая война, двадцать первого века - теракты 11 сентября 2001 года.

Сегодня мы живем в эпохе международной борьбы с терроризмом, которая распространяется на все новые и новые районы. В 2003 году Ян Новак-Езеранский сказал: "Безопасность государства не будет соответствовать основным критериям, если стратегическое мышление не будет опираться на выводах из опыта далекого и ближайшего прошлого, технических изменений, а также реалистичного видения возможного будущего вооруженного конфликта"².

Наиболее серьезную угрозу для сегодняшнего дня становятся не классические войны, которые на протяжении веков находились в центре внимания мыслителей, таких как Сунь-цзы или Клаузевиц, а гораздо более опасные - асимметричные. Несмотря на эволюцию и глобализацию угроз, не меняется одно - в борьбе против этих угроз ведущую роль играет государство, которое является единственной гарантией безопасности граждан, так как "безопасность является основной потребностью человека и социальных групп, а также их наиболее важной целью"³, Я. Станчик.

---

¹ Ewa WOLSKA-LIŚKIEWICZ, MA: *Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszow, POLAND*+48 888 903956, e-mail: ewolska@wsiz.rzeszow.pl

² Я. Новак-Езерански, *Польша из близи*, Издательство Знак, Краков 2003, с. 136.

³ Я. Станчик, *Современное понимание безопасности*, Институт Политических Исследований, Варшава 1996, с. 18.

Однако другой классик утверждает, что "основой любого государства является хорошая армия, там где она отсутствует, государство испытывает трудности в создании права и в целом в создании чего-либо хорошего"¹.

Основой обороны государства, в свою очередь, становятся вооруженные силы, которые принимали участие так в классических конфликтах как и в современной войне против терроризма, которая является своеобразным типом войны Гоббса *bellum omnium contra omnes* - каждый может быть целью, любой человек может быть террористом². По словам Н. Макиавелли, "люди по своей природе плохие (...) [это] хорошие институты делают их хорошими. Этими институтами является религия, собственные вооруженные силы и законы".

О эффективности армии становится, в частности, его руководство, то есть генералы - элита среди военнослужащих. На тему роли генералов много места в своих работах посвятил сам Сунь-цзы, который писал:

- «Говоря о войне, следует принять во внимание пять факторов (...). Во-первых: философию, во-вторых, метеорологические условия, , во-третьих географические условия, в-четвертых: генералов, в-пятых: систему (...) С понятием генерала, связаны такие черты как: знания, доверие, понимание, смелость и решимость (...) Генерал должен понимать все эти пять факторов. Тот, кто понимает их - выигрывает, кто не понимает - не выигрывает."³;
- «Генерал, который разбирается в войне является архитектором судьбы своего народа, главной опорой безопасности страны"⁴;
- «Хороший генерал является советником правителя. Если советник имеет большое мастерство, страна становится сверхдержавой. Если он является некомпетентным, страна слабеет.»⁵.
- «Есть пять способов, чтобы выиграть: следует знать, когда сражаться, а когда нет, умение воспользоваться разницей в численности войск с обеих сторон, уметь сделать так, чтобы у всех была общая цель, с рядового до правителя; быть готовым атаковать противника врасплох, иметь способного генерала и правителя, который не вмешивается в войну. Это путь к победе "⁶.
- "Пять опасностей угрожает генералу: если он не боится смерти, может быть убитым, если он опасается за свою жизнь, он может попасть в плен, если он вспыльчивый, его можно легко спровоцировать, если он гордится собой, его можно легко обидеть, а если он слишком снисходительный к людям, у него есть проблемы. Вышеупомянутые недостатки генералов, становятся причиной всего зла в армии. Если армия разбита и генерал умирает, причина заключается в пяти опасностях "⁷;
- "Ведя войну следует раскрыть планы врага, наблюдать за каждым его шагом и любой ценой убить генерала. Таким образом ловко решается дело"⁸.

---

¹А. Риклин, *Никколо Маккиавелли и его наука о правлении*, Познаньское Издательство, Познань 2000, с.73.

²Целей современных террористов являются в основном мирные жители, поскольку нападение на них вызывает страх в обществе. Каждый может стать целью нападения террористов. С другой стороны нет возможности быть до конца уверенным кто террорист, а кто нет – например так называемые «спящие террористы», ожидающие своего времени.

³Сун Ву (Сун Цзи), «Искусство Войны», [http://www.chiny.pl/varia/Sunzi_Sztuka_Wojny_\(Jarek_Zawadzki\).pdf](http://www.chiny.pl/varia/Sunzi_Sztuka_Wojny_(Jarek_Zawadzki).pdf), s. 2; 15.01.15.

⁴тамже, с...3

⁵тамже, с. 4.

⁶тамже.

⁷тамже, с. 9.

⁸тамже, с. 14.

Быть генералом – это огромный престиж. Офицеры говорят, что трудно стать генералом, но легко им быть. Даже после ухода в отставку они имеют пользу со своей карьеры и принадлежности к элите военнослужащих. Основная часть генералов Польской Армии после ухода в отставку по-прежнему активно действуют в разных областях профессиональной жизни. Некоторые начинают свой собственный бизнес, в то время другие пользуясь престижем элиты военнослужащих, продолжают заниматься вопросами безопасности - являются политическими советниками или экспертами в области обороны. Представители военной элиты охотно объединяются в организациях. Настоящая статья посвящена одной из них - Клубу Генералов Польской Армии (далее КГ), который является интересным форумом деятельности польских генералов.

1 ГЕНЕЗИС СОЗДАНИЯ КЛУБА ГЕНЕРАЛОВ ПОЛЬСКОЙ АРМИИ

КГ был основан более 16 лет назад, 27 ноября 1996 года, по инициативе 15 генералов¹: *генерал-полковника военно-воздушных² сил Романа Пашковского³* (он был первым председателем клуба, его квартира была первым офисом организации), *генерал-полковника Войцеха Баранского, генерал-майора, военно-воздушных сил Станислава Скальского, генерал-полковника Тадеуша Вилецкого, генерал-майора Генрика Андрацкого, генерал-майора Эдварда Диско, генерал-майора Эжего Яроша (казначей), генерал-лейтенанта Здислава Грачика (председатель комитета по аудиту), генерал-майора Ромуальда Крулака (член комитета по аудиту), генерал-майора Тадеуша Микося, генерал-лейтенанта Романа Миштала, генерал-лейтенанта, военно-воздушных сил Генрика Петшака (заместитель председателя), генерал-майора Ярослава Селужицкого, генерал-майора Станислава Свительского и генерал-майора Мариана Врублевского (секретарь), генерал-майор военно-воздушных сил Андрея Рыбацкого (председатель комитета по аудиту).*

Генерал Пашковский занимал пост председателя до своей смерти. После этого функцию принял генерал-лейтенант Мечислав Дэмбицкий (7 сентября 1998 года.). Следующим председателем после смерти Дэмбицкого, стал генерал-лейтенант Роман Миштал (19 марта 2001). С 6 июня 2001 года по сентябрь 2004 г. пост занимал генерал-лейтенант Мечислав Даховский, затем генерал-лейтенант Францишек Пухала, а с 10 сентября 2007 года до сих пор председателем КГ является генерал-майор военно-воздушных сил Роман Гармоза.

2 ЧЛЕНЫ И СТРУКТУРА КГ

Клуб объединяет польских генералов и адмиралов находящихся в отставке. В его структуры входят: командующие вооруженными силами любого рода, бывшие сотрудники Генерального Штаба, а также военные атташе. Местонахождением КГ является Варшава, но клуб имеет отделения- в Быдгоще, Кракове и Вроцлаве. Филиал КГ может быть установлен там где живет или работает по крайней мере пять генералов⁴. Председателем отделения в Быдгоще является генерал-лейтенант Збигнев Блехман, отделения во Вроцлаве генерал-лейтенант Мариан Маинд и Кракове - генерал-лейтенант Зенон Брык⁵. Клуб состоит из 121 членов - 79 генералов, которые принадлежат к варшавскому отделению, 22 генералов принадлежит к отделению в Быдгоще, 12 генералов во Вроцлаве и 8 в Кракове⁶.

¹<http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

²самые высокие звания генералов клуба, которых они достигли до конца своей карьеры

³курсивом обозначено умерших генералов

⁴<http://www.klubgeneralow.pl/statut-klubu/>, 15.01.15.

⁵<http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

⁶состояние на 15.08.12, <http://www.mon.gov.pl/pl/artykul/12603>, 15.01.15.

КГ включает генералов в возрасте от 54 до 92 лет. Возрастная структура заключается в следующем¹:

- средний возраст генералов - 75 лет;
- количество членов до 65 лет - 19% членов²;
- количество членов от 66 до 80 лет - 46% членов;
- более 80 лет - 35% членов³.

Клуб объединяет истинную генеральскую элиту, среди которых находятся:

- активно действующие научные сотрудники- генерал-полковник Юзеф Флис, генерал-майор Мариан Данилюк, генерал-майор Леслав Дудек, генерал-полковник Ричард Ольшевский, генерал-майор Ежи Левитович, генерал-лейтенант Ежи Моджевский, генерал-майор Мечислав Михалик;
- генералы выполняющие самые высокие функции (в Генеральном штабе, Министерстве обороны, ООН, во время военных и дипломатических миссий)⁴: генерал-майор военно-воздушных сил Роман Гармоза, генерал-лейтенант Зигмунт Зелинский, *генерал-полковник* Джозеф Барыла, *генерал-полковник* Генри Шумский, генерал-лейтенант Роман Миштал, генерал-лейтенант Ян Святовец, генерал-лейтенант Ярослав Белецкий, *генерал-полковник* Юзеф Флис, генерал-лейтенант Мечислав Даховский, генерал-майор Витольд Чеслевский, генерал-лейтенант Эжи Моджевский, *генерал-полковник* Ричард Ольшевский, генерал-лейтенант Мариан Робелек, *генерал-полковник* Збигнев Новак, генерал-лейтенант Чеслав Лашковский,, генерал-лейтенант Збигнев Зеленевский, генерал-лейтенант Аполлоний Голик, генерал-майор Ян Соха, генерал-майор Марек Олексяк, генерал-лейтенант Мечислав Даховский, генерал-лейтенант Болеслав Изидорчик, генерал-лейтенант Францишек Пухала , *генерал-полковник* Збигнев Залевски, *генерал-полковник* Иосиф Бучинский, *генерал-полковник* Тадеуш Шачило, *генерал-полковник* Ричард Ольшевский, генерал-майор Витольд Чеслевский, генерал-полковник Анджей Экерт, генерал-майор Анджей Левандовский.

3 МИССИЯ КГ

Клуб Генералов является политически нейтральной ассоциацией, целью которой является распространение, продолжение и развитие патриотических традиций польской армии. Кроме того ее мнение неоднократно является само собой большой помощью властям, если дело касается вопросов безопасности и обороны.

---

¹ <http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

²самым молодым генералом является генерал-лейтенант Кшиштоф Заленски, который после смерти генерала-майора Анджея Бласкика в Авиакатастрофе в Смоленске 10 апреля 2010 года, исполнял до 30 сентября 2010 года пост Командующего Военно-воздушных сил. В данное время он работает преподавателем Офицерского Колледжа Военно-воздушных сил в Демблине. Автор таких публикации, как: "Военно-воздушные силы в государственной системе защиты" (Демблин 2012), "Введение в функционирование вооруженных сил" (Демблин 2012), соавтор книги "Военно-воздушные силы НАТО. Текущее состояние и направления развития" (Демблин 2011). "Условия использования военно-воздушных сил в системе государственной безопасности." (Демблин 2011), "Условия, тенденции и направления развития Вооруженных Сил Российской Федерации" (Демблин 2011)

³старшими клуба и ветеранами являются: генерал-майор Леслав Дудек, генерал-майор Марян Рыба, генерал-лейтенант Теодор Куфэль, генерал-майор Владимир Копийковский, генерал-майор Петр Пшилуцкий, и генерал-лейтенант Збигнев Зеленевский, <http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

⁴тамже.

КГ является форумом для налаживания дружеских отношений, контактов и укрепления связей в среде генеральского товарищества, его интеграции, также как платформа реализации различных инициатив поддерживающих и защищающих престиж, авторитет и честь офицерского корпуса.¹ Клуб имеет также другое значение - он предоставляет поддержку своим членам и членам их семей, когда они оказываются в сложных жизненных ситуациях. Клуб организует похороны генералов принадлежащих к организации. Члены клуба, участвуют в различных культурных, туристических мероприятиях и формах развлечения.

4 ЗАДАЧИ КГ

Клуб Генералов сотрудничает с Министерством национальной обороны для рассмотрения проектов приложений к различным документам в области обороны, например, по реформе военного образования, *Резервных* войск, «Военного устава организации Польских Вооруженных Сил»².

Генералы клуба принимают активное участие во многих так государственных как и частных совещаниях по безопасности и обороне польского государства в качестве экспертов. Как мы читаем на веб-сайте КГ, наиболее важные из них это:

- Юбилейные и памятные встречи с генералом Войцехом Ярузельским;
- Встречи с руководителями Генерального штаба по обсуждению реформ в польской армии;
- Участие в учениях "Евфрат - V";
- Посещение Оперативного Центра Командования, Центрального Института Анализов Заражений, Центра Воздушных Операций;
- Встречи с атташе США, Франции, Германии, Украины, Италии, Чешской Республики;
- Участие во встречах с парламентариями, темой которого были вопросы оборонной политики Польши.

КГ ведет сотрудничество со своими коллегами в Словакии – Клубом Генералов Республики Словакия³. Вторая область действий Клуба Генералов это распространение технических инноваций и военно-оборонной промышленности, которые генералы стимулируют, посещая регулярно Салон Оборонной Промышленности в городе Кельце, Международный Воздушный Шоу в городе Радом, Военный Институт Технологий Вооружения в городе Зеленка, Научно-Производственный Центр Профессиональной Электроники "Радар", Технический Институт Воздушных Военных Сил Польши, Механический завод Бумар-Лабенды в городе Гливице, Центре обучения информационных технологий и связи в городе Зегже⁴.

Члены КГ занимаются комментированием текущих событий, а также публикацией своих анализов по самым важным историческим событиям. На веб-сайте клуба вы найдете следующие тексты⁵:

- Генерал-Майор Анджей Левандовски, «Реструктуризация, реструктуризация»;
- Генерал-Майор Анджей Левандовски, "Потерянный шанс - Военное положение в Польше, можно ли было его избежать?"

---

¹<http://www.klubgeneralow.pl/statut-klubu/>, 15.01.15.

² <http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

³<http://www.klubgeneralow.pl/2012/06/wizyta-na-slowacji-czerwiec-2012r/>, 15.01.15.

⁴<http://www.klubgeneralow.pl/historia-klubu-generalow-wp/>, 15.01.15.

⁵<http://www.klubgeneralow.pl/opracowania/>, 15.01.15.

- Генерал-Майор. Францишек Пухала, "Тайны Генерального штаба пост-ялтанской Польши";
- Генерал-Майор Роман Гармоза, "Позиция бывших генералов ВВС после катастрофы, 10 апреля 2010 года." ;
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала, "Отголоски Кубинского Ракетного кризиса в польской армии";
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухал, «План наступательной операции Приморского Фронта – документ военный или учебный?»
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала "Военное положение в Польше – холодный анализ»;
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала, "Давление и реальная угроза военного вмешательства";
- Генерал-Майор Роман Гармоза, "Письмо о консолидации военной ремонтной базы с компанией Бумар (декабрь 2011). Письмо было направлено президенту, премьер-министру, министру обороны, начальнику вооруженных сил Польши, главе Бюро национальной безопасности, Парламентского комитета государственной обороны, Ценатскому комитету по государственной обороне;
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала "Гражданский и демократичный контроль над Вооруженными Силами Республики Польши (генезис, развитие и опыт)»;
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала, "Восток и Запад о Польше в 1980-1981 годы. Подготовка Войнного Положения»;
- Генерал-Лейтенант Францишек Пухала, "Полковник Куклински в игре разведок великих держав;
- генерал-лейтенант Язеф Ужицкий, "Три раза в шарм. Дорога Соединенных Штатов к мировой гегемонии " ;
- Генерал-Майор Анджей Левандовски, "Ad Vocem .... Отголоски встречи Клуба Генералов Польской Армии с Министром национальной обороны (21 февраля 2013 года.).

Следующим направлением деятельности клуба является воспитание патриотическим традициям. Генералы КГ посещают государственные церемонии, такие как возложения венков при Могиле Неизвестного Солдата, на памятниках, посвященных войнам, погибшим во время Ирацкой и Афганской миссиях.

КГ активно работает в области поддержания профессиональных отношений с профессионально активными солдатами, посещая офицерские школы, ВУЗы, и места профессионального обучения членов армии (как Академия Национальной Обороны, Военный Колледж ВВС).

Клуб имеет еще одно значение. Оно менее формальное. КГ организует разнообразные формы развлечения для его членов. Например туристические поездки, Рождественные встречи, посещение гробов коллег которые уже ушли с этого света, итд...

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Клуб Генералов Полской Армии это военная элита. Их профессиональной жизни посвящено много публикаций. Но тем не менее, следует отметить их деятельность не только во время службы, но и после ухода в отставку. Клуб генералов является одним из самых интересных платформ деятельности генералов. Это место, где встречаются самые выдающиеся польские военнослужащие. Это сообщество практиков, советующих политикам и командирам в сфере безопасности и обороны государства.

Клуб также имеет более личный аспект. Его члены после ухода в отставку постепенно забываются и чувствуют себя заставленными отойти на задний план. КГ позволяет им продолжать чувствовать себя нужными и полезными для общества, чувствовать престиж принадлежащий элите польских военных сил.¹

Библиография

НОВАК-ЕЗЕРАНСКИ, Я., *Польша из близи*, Издательство Знак, Краков 2003.

СТНЧИК, Я., *Современное понимание безопасности*, Институт Политических Исследований, Варшава 1996.

РИКЛИН, А., *Никколо Маккиавелли и его наука о правлению*, Познаньское Издательство, Познань 2000.

СУН ЦЗИ, «Искусство Войны», [http://www.chiny.pl/varia/Sunzi_Sztuka_Wojny_\(Jarek_Zawadzki\).pdf](http://www.chiny.pl/varia/Sunzi_Sztuka_Wojny_(Jarek_Zawadzki).pdf)

<http://www.klubgeneralow.pl>

Recenzenti:

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., Kt SVaJ AOS gen. M.R.Štefánika, L. Mikuláš, Slovensko
prof. dr. hab. Jan MACIEJEWSKI, FSV Vroclavskej univerzity, Vroclav, Poľsko

---

¹По нашему мнению, самые интересные это: Л. Ковалский, *Генералы*, Пакс, Варшава 1992; З. Михалинский, *Польские Адмиралы 1919-1950*, Беллона, Варшава 1993; Я. Мацшин, *Польские Генералы*, Аякс, *Командование Сухопутных Войск*, Прушкув 1999; П.Ставенцкий, *Польские Генералы - очерк совместного портрета 1776-1945*, АСПРА-ЙР, Беллона, Варшава 2010; П.Ставенцкий, *Биографический Словарь генералов Польской Армии:1918-1939*, Военный Исторический Институт, Институт Польской Истории Польской Академии Наук, Беллона, Варшава 1994; М. Шчуровский, *Начальники Польской Армии на восточном фронте: 1943-1945: биографический словарь*, Аякс, Прушкув 1996. Можно также найти книги описывающие отношения, влияние и зависимости между армией и политикой: С. Дронович, *Армия и политика. С Берлинга до Коморовского*, Синдерелла Букс, Варшава 2002; К. Конколевский, *Генералы гибнут в мирное время*, ВОН БОРОВЕЦКИЙ, Радзимин 2009. Кроме того, любопытных, узнать чем занимаются генералы в свое свободное время приглашаю прочитать произведение Ф. Кисьяка *Повседневная жизнь офицеров Второй Речи Посполитий*, PIW, Варшава 1992; произведение В. Розбицкого, *Анекдоты и сплетни о генералах*, Издательское Агентство ЦБ, Варшава 2004.

Názov: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
„Riadenie bezpečnosti zložitých systémov“ 2015
(elektronická forma)

Vydal: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika,
Liptovský Mikuláš

Editori zborníka: Doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD. (vedecký redaktor)
Mgr. Zuzana BERNÍKOVÁ (vedecká redaktorka)

Grafická úprava: Mgr. Róbert KANDRIK

Náklad: 100 kusov

Počet strán: 393

Vydanie: prvé

Formát: elektronický

Vydané: 2015

ISBN: **978-80-8040-506-9**
(Elektronický zborník príspevkov – CD nosič)